UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Novissima Polyanthea, In Libros XX. Dispertita

Dominicus

Francofurti, 1613

C.

urn:nbn:de:hbz:466:1-97211

Visual Library

POLYANTHEA
NOVÆ LIBER III.

C.

Cæcitas.

¶ DEFINITIO. ET ETYMOL.

CÆCITAS. Græce τυφλότης, ητος, ἡ. & τυφλὸς, ὲ, ὸ, cæcus dicitur. Est tam corporis, quam animi orbitas. Estque cæcum, quod non habet visum, cum natum sit habere, secundum Aristotelem libr. 6. Topicorum. Dicitur autem cæcum, quasi oculis captum, vel quod sit oculis concisum, vel quod oculis careat. Est autem cæcus, qui caret lumine, vt diximus. Item insidiosus, occulte malus, latens, tacitus qui videri non potest. *hiuuer* cæcus à verbo Hebr. eiusdem soni, quod significauit excæcauit, exoculauit, item obduxit oculis pellem, quæ *hor* Dicitur. Hinc *vau* in *π* mutato fit πηρὸω excæco, πήρωσις cæcitas. *Verg. lib. 6. Æn.*

Cæca regens filo vestigia.

Hinc est verbum Cæcutio, quod propriè significat parum video.

¶ LOCI BIBLICI.

Cæcitas tum corporis, tum animi, *Genes.* 19. 11. *Deuter* 28. 28. 2. *Regum* 6. 18. & 25. 7. *Psalm.* 69. 24. & 14. 6. 8. *Esa.* 6. 10. & 29. 18. 35. 5. & 42. *ver.* 7. 16. 18. & 43 8. & 56. 10. & 59. 10. *Sap.* 2. 21. *Tob.* 2. 11. 2. *Mach.* 10 30. *Matth.* 15. 14. *Marc.* 8. 18. *Luc.* 4. 19. *Ioan.* 9. *versic.* 1. 4. & 12. 40. *Act.* 9. *vers.* 8. 18. & 13. 11. *Rom.* 1. 21. & 11. 10. 2. *Cor.* 4. 4. *Ephes.* 4. 18. 2. *Pet.* 1. 9. 1. *Ioan.* 2. 11. *Apoc.* 3. 17. Cæcitas corporalis à Deo, *Exod.* 4. 11.

Cæco non nocendum. *Leuit.* 19. 14. *Deut.* 27. 28. Cæci cæcum ducentis conditio, *Matth.* 15. 14. *Luc.* 6. 39. Cæci illuminantur. Vide Miracula.

¶ SENTENTIAE BIBLICAE.

Cæcitas naturalis in pœnam datur:

Quale gaudium mihi erit, qui in tenebris sedeo, & lumen cœli non video? *Tob.* 5.

Ipsius illuminatio miraculosa per angelum.

Et fel valet ad vngendos oculos, in quibus fuerit albugo, & sanabuntur. *Tob.* 6.

Tunc sumens Tobias de felle piscis liniuit oculos patris sui. Et sustinuit quasi dimidiam fere horam, & cœpit albugo ex oculis eius quasi in membrana oui egredi. Quam apprehendens Tobias traxit ab eius oculis, statimque visum recepit. 11.

Per Christum.

Et transeunte inde Iesu, secuti sunt eum duo cæci clamantes & dicentes: Miserere nostri fili Dauid. Tunc tetigit oculos eorum, dicens: Secundum fidem vestram fiat vobis. *Matth.* 9.

Et egredientibus illis ab Hiericho: Et ecce duo cæci clamauerunt, dicentes: Miserere nostri fili Dauid. 20.

Et veniunt Bethsaidam, & adducunt ei cæcum. *Marc.* 8.

Et prætereiens Iesus vidit hominem cæcum à natiuitate. *Ioan.* 9.

¶ SENTENTIAE POETICAE.

Lucret. lib. 2. de Nat. rerum.

O miseras hominum mentes! ô pectora cæca!
Qualibus in tenebris vitæ: quantisq; periclis
Degitur hoc ævi quodcunq; est!

Ouid. 6. Met.

Proh superi! quantum mortalia pectora cæca
Noctis habent!

¶ PHILOSOPHICAE SENTENTIAE

Francisci Petrarchæ.

Decacitate. Diál. XCVI.

DOL.

Oculos perdidi. R. O. quot simul vitæ fastidia perdidi, da spectaculorum ludibria non videbis. D. Amisi oculos, tis fortasse, non pectoris. Hi si superant, bene habet, salua Cœcus sum. R. Non videbis solem amplius; sed vidisti, animo tenes, aut si non vidisti vt in parte fors durior, sic leuius ignotæ rei. D. Oculis careo. R. Cœlum terramque cies, sed cœli terræque dominum spectandi facultas non Multum illa clarior est visio. D. Cæcitate perpetua damn R. Non videbis amodo frondosas valles, aereos montes, spites, vmbrosos specus, lucidos fontes, vaga flumina, pe tia, quodque pulcherrimum visu dicunt humani otis effig nec cœci cumulos, nec vndantes cloacas, nec laniata cadau quicquid aspectu fœdo stomachum lædit. D. Oculorum uatus sum. R. Vt malo huic nil aliud boni insit quam quo dos enormium penitusque deformium habituum non p optanda cæcitas, quam & si optabilem fuisse sæpe olim que vnquam nego, quandoquidem spes fugæ nulla est terrarum verteris par insaniæ regnum, par virtutis exilium statu perdidisse oculos; fugæ & solatii genus est. D. Vide R. Et fæminei vultus aspectum. Gaude igitur: claudæ trabat sunt fenestræ, multisque vitiis obstructum iter ani la, luxuria, pestesque aliæ suos ministros, ac satellites am tum animæ tuæ hostibus demptum est, tantum accre dito. D. Perdidi oculos. R. Perdidisti duces malos, qu tium te ducebant. Mirum dictu, sæpe quidem lucidi fines poris totam animam in tenebras trahit; iam vocantem spiritum sequi incipe, & veritati præbe aures clamanti rere quæ videntur. Quæ enim videntur temporalia tem non videntur æterna. D. Luminibus careo. R. Culp plurimis: si his perpetuo caruisses, nunc venturis m virtus ac cæcitas, præterita deleant dolor ac pœnitentia geas cæcitatem, mentis oculos aperturam. lugendum quod dilata est. D. Lumen oculorum perdidi. R. Lumen rum serua. Solent qui alterum oculum amiserunt (vt a tius videre. Id si ita est, quid rear, nisi vt duobus perdi liis acutissime videas, & tuum facias illud Tyresiæ cæci moni: *Obruit ora Deus, totamq; in pectore lucem duxit.* cem te vereque cæcum & prorsus exoculatum, hinc di didisti, quod vt suspicer, tuæ, si pergis, facient queræ nempe flebilius, quod vnicum est habenti. D. Oculos perdidi. R. Purga igitur, & absterge quos non perdas, & eunubus ad interna reflectere. Illic, mihi crede, non in bitat felicitas illa quæritis. D. Lumen oculis non vide vel in tenebris gaudere. An tibi Antipatri Philoso excidit lasciuum fortasse, sed proprium? cuius cæcitatem cæ mulierculæ deplorarent, iocans, Nullane, inquit, vo voluptas esse nocturna? Facete ille quidem, breuiterque nim sunt in obscuro gaudia, sicut & in luce dolor multus tem tibi honesti solius hortator sum. D. Amissos oculos Si vsurus male, gaudendum potius, præcepta tibi negat menta. Sin bene, nec sic quidem est quod doleas, rem su, sed pietati, ac sancto proposito minime necessitan non membra, sed animum quærit Deus: Purum illi offer, quem vbi acceperit, quicquid est reliqui acceptum sibi retinuit, qui animum dedit. D. Corporeos amisi ad cœlum niteris, consolare te cum Didymo, quem fantia, inque hac cæcitate vsque ad exitum summo citio insignem facer Antonius senem visens, nihil ait, eo quod oculos amisisset, communes sibi cum ribus, & lacertis, sed gaudere, quod oculi communes angelis salui essent. Antonianum vere, cœlestisque scipulo dignum verbum. Sin ad liberalium studiorum aspuras, Homerum ac Democritum contemplare,

…ma est) dum mira illa ac diuina dictaret oculis non videbat …ynceus. Alter sibi oculos eruit, ne videret multa, quæ vt ipse …ebatur veri visus aciem impedirent, cuius factum quam vel …vituperio dignum fuerit non disputo, sed inuenit imita…. Quod si picturam forte sculpturamve Apellis, aut Phidiæ ar… mente delegeras, amisisse te aliquid non negem, nisi hoc i… lucrum est, ab inepto humili retractum cogi altius. D. Cæci… quo supra diximus, cæcus visu, vaticiniis clarus fuit. Num …rus Stoicus, sed familiaritate. Cicer. quam secta notior sua vi… perdidum auditus solatio leniebat cum ei, vt Cicer. ibidem ait, …er noctes & dies legerentur? quibus in studiis oculis non e… hic & philosophiæ simul & fidibus, quodque sine oculis fie… rediderit crederes, geometricis quoque descriptionibus operam …lenis manibus lineas protrahi iubens suo de illis ingenio …Caius Drusus absque oculis, sed iuris ciuilis notitia tan… vt domus eius consultorum frequentia cotidie repleretur. …bant illi qua iretur ad forum rectius, qua iretur ad causæ vi… non videbant, atque ideo cœci ducis patrocinium implo… sed clarissimus omnium quos famosos cæcitas habuit Ap… Claudius, & re cœcus, & nomine, qui cæcitate pressus ac senio, …modo consiliis à populo noscebatur, quisquis in iure …ret scrupulus incidisset, sed authoritate, ac sententia sena… viuiersamque Remp gubernabat. Tu confestim vno …sensu reliquos omnes, atque insuper mentem ipsam ab… aliter quam qui vnius damni leuis impatientia, & vitam, …mumenta proiciunt desperatione præcipiti. D. Cæcus …pergam video. R. At dux tuus vider, siue is est ani… siue imus aliquis ex more cæci gressum dirigens, cuius ductu …modo rectum iter inuenias, sed ad contemptum vitæ nobi… & præclaræ virtutis actus vltimos ad fastigia summa perue… neque nisi vis animi defuerit generosum facinus lux amissa …dem. Meministi quid sacris Samson in literis, quid ciuili bello …Lucinam Massiliæ Tyrrhenus agat in æquore, de quo qui… potentiæ tubæ minus est fidei, illud certius atque recentius …ente, quod ætate tua videre oculis potuisti. Vt Ioannes Rex …mus, duorum sine medio Romanorum principum alterius …alterius pater oculis semper infirmus, multos ad extremum …cæcus, bello hoc quod inter Gallum, cui ille fauit, ac Bri… regem, sex iam lustris agris, dum pugna illa omnium asper… cui ambo reges intererant inclinare fortunam suæ partis in… duces suos clara voce compellans: Dirigite me inquit o… eam partem, vbi rex hostium est, atque omne robur exerci… quod cum mœsti, ac trepidi fecissent, ille equo stimulis ada… præcipitem dedit, quo spectare alii, cæcumque oculis pro… audebant, vbi confertissima hostium in acie, non fortiter …sed horrifice pugnans ruit, ipsis mirantibus & laudantibus …rebant. Rem narro notam omnibus, sed nisi mandata sit li… perituram, & quid oro gloriæ viri fortis obfuit visu …nisi vt quem virtus & natura mirabilem fecerant, stupen… cæcitas faceret. D. Cæcus sum. R. Iocari incipiam ni desistas …. Nam quid aliud, si vires attulisse tibi cæcitas quiuit, quam …seipso cæcus effectus Æsclepiades ait, vno scilicet vt puero …ator gradiare.

¶ Adagia.

Cæcus cæco dux. τυφλὸς τυφλῷ ὁδηγός. *Vn aueugle meine l'aueugle.*

Euangelicis literis celebratum adagium. Vtemur, quoties indoctum docere, inconsultus imprudenti consilium dare conabitur.

Neque cæcum ducem, neque amentem consultorem. μήτε τυφλὸν ἡγεμόνα, μήτε ἄνοητον σύμβουλον.

Adhibendi, adhibeas. Vtemur, quoties monebimus, Discendum sed a Lolio victitant. consilium petendum, sed a consultis ac prudentibus.

In stupidos & cæcutientes. Plautus vulgo, Er hat Zwibeln gessen, Er sihet auff eine seiten / wie ein Gauß / die ein Apffel.

Tiresias cæcior, τυφλότερος ἢ τὸν Τειρεσίας.

De his qui supra modum cæcutiunt, aut minime iudicare de rebus possunt. Plus aueugle qu' vne taulpe.

Cæcior liberide. τυφλότερος λεοντείδος.

In eosdem hebetes. Est autem leberis pellis illa, quam serpentes mutare cum cuticulam reparant in quanõ oculi, sed oculorum tantum effigies & tenuissima quædam membrana apparet. Deperit in tenebris. ψηλαφᾷν τὸ τοῦ σκότου.

De his qui remobscuris vestigant coniecturis. Aristoph.

Duobus tria vides ὁπὸ δυοῖν τρία βλέπεις.

In eos qui ætate, vel ebrietate, vel alio quodam oculorum vitio caecutiunt.

Pulueremoculis suffundere. *Ietter de la pouldre aux yeux.*

In eum, qui de industria rem obscurat, & aduersario iudicium eripit Hiperm.

Saturniæ lemæ κρονικαὶ λῆμαι.

In stupidos & cæcutientes, maxime vero eos, qui ætatis vitio desipiscunt.

Quid cæco cum speculo?

Non opus est libris illiterato. Iuuenis stultus ineptus est ad functiones publicas & domesticas exercendas. Diuitiæ sunt auaro & prodigo inutiles.

Cucurbitas lippire. Κολοκύνθας λημᾶν.

Ad præcedentis proximi adagij formam pertinet etiam hoc: stupidos & cæcos notamus, & cucurbitas lippire dicimus, id est, plane nihil videre: & tantas in oculis lemas habere quantæ sunt cucurbitæ.

Ollas lippire. χύτρους λημᾶν.

Similis priori Hyperbole. Lucianus aduersus ineruditum, & multos coementem libros vsurpauit. Nos eleganter dicemus de hominibus crassi iudicij, ac vehementer hebetibus, vel turpiter etiam errantibus.

Hypsæa cæcior. *Horat.*

In cæcos & stupidos, tale etiam illud, Tiresia cæcior, à fabula notissima Tiresiæ.

In canis podicem inspicere. εἰς κυνὸς πυγὴν ὁρᾶν. *Aristoph.*

Interpres eius admonet, Vulgo duci solere im cæcutientes.

Cimmeriæ tenebræ. νὺξ κιμμερίη. *Lactantius.*

Multam animi caliginem & obscuritatem hoc adagio significamus.

Cæca speculatio. ἀλαυσκοπιά.

Suidas prouerbialem esse dictionem admonet, quoties aut connituent, quibus datum est negotium, aut ipsi nihil vident, quibus obseruandi partes sunt delegatæ.

Cæci præscriptio τυφλὲ παραχίλευσις.

Plane quadrat in hominem insigniter caligantem: aut in eos qui alijs præscribunt, quod ipsi non intelligunt.

¶ Exempla Biblica.

Cæcitatis & excæcationis externæ exempla: Sedechias, 2. *Reg.* 25. & 7. *Ier.* 39. *v.* 7. Tobias, *Tob.* 2 *v.* 10. 11. Duo cæci. *Matth.* 9. *ver.* 27. & 20. 30. Cæcus, *Matth.* 12. 22. Bartimæus, *Marc.* 10. 46. Cæcus natus, *Ioan.* 9. *v* 1. Elymas, *Act.* 13. *v.* 11. Cæcitas cordis, pœna peccati, *Deut.* 28. *v.* 28. 29. Damnatur, *Marc.* 3. *v.* 5. *Ioan.* 3. *v.* 19. & 9. *v.* 39. & 12. 40. *Rom.* 11. 25. *Eph.* 4. *v.* 18. 2. *Timoth.* 3. *v.* 8. 2. *Pet.* 1. *v.* 9. Cæcitatis internæ exempla: Pharisæi, *Matth.* 12. 13. 14. *Marc.* 3. *v.* 5. 6. Iudæi, *Luc.* 23. *v.* 18. *Ioan.* 11. *v.* 37. 2. *Cor.* 4. *v.* 3. 4.

¶ Exempla Profana.

Sesoris, vel (vt alij appellant) *Sesostris*, Ægyptiorum rex potentissimus & bellicosissimus, post multas res egregie gestas, visum amisit. *Diod. Sic.*

Anysis rex Ægyptiorum cæcus fuit, ex vrbe Anysi *Herod. lib.* 2.

Lycurgus à Thracibus (quibus imperabat) excæcatus est: quod fœminas quasdam sequentes Bacchum, simulata cum Deo amicitia interfecisset. *Diod.*

Ioannes Boemorum rex cæcus, pro Gallis aduersus Anglos pugnans, fortiter occubuit *Theat. Zuing.*

Belisarius præfectus Iustiniani Imp. deletis Vandalis, acto de Persis triumpho, Italia à Barbaris non semel liberata, propter prosperos successus. Imp. formidolosus & suspectus factus est: ac propterea ab eodem oculis priuatus. *Procopius & Crinitus lib.* 9. *c.* 6. *Volater. lib.* 23. *Anthrop. Fulg. & Egnat. lib.* 5. *c.* 3.

Appius Claudius, *Cæcus* cognomine, mentis oculis pacem cum Pyrrho patriæ inhonestam fore præuidens, eam magno animo & felici euentu dissuasit. *Cic. de Senect.*

Cn. Auffidius Prætorius, in cæcitate sententiam in senatu dicebat, nec amicis deliberantibus deerat: Græcam scribebat historiam & videbat in literis. *Pontan. lib.* 2. *c.* 8.

C. Drusus cæcus fuit: tamen domus eius implebatur consultoribus, qui in suis causis cæcum adhibebant ducem. *Valerius de studio*

Nicolaum quendam cæcum describit *Pontan. lib* 2. *cap.* 7 *de Fort. domestica*, qui festis diebus, Etruscis numeris, aut sacras historias aut annales rerum antiquarum è suggestu decantare solitus erat, ad quem doctorum hominum, qui Florentiæ tum multi erant, concursus fiebat.

Lippus Florentinus, oculis orbatus, animo acutissime vidit cum assidue Rhetorum, & philosophorum auditoria non parvo cum fructu frequentaret. *Pontan. lib.* 2. *cap.* 8. *de Fortitud. domestica.*

In Lepidorum familia Romæ tres intermisso ordine obducta membrana oculo geniti sunt. *Plin. lib.* 7. *c.* 12.

Xenarchus è Seleucia Niciæ Peripateticus, qui Alexandriæ docuit, Arrii primum philosophi, deinde Cæsaris Augusti visus amicitia paulo ante mortem visu orbatus est. *Strabo lib.* 14.

Diodorus Stoicus post visum amissum, vt Cicero refert, multo etiam magis assidue, quam antea in philosophia versatus est, cum & fidibus Pythagoreorum more veteretur, & quod vix fieri

posse videbatur Geometræ munus tueretur. *Pontan. lib. 8. c. 6. De Fortitud. domestica.*

Cælebs.

¶ DEFINITIONES ET ETYMOLOG.

CÆLEBS, Græce ἄγαμος, ε, ὁ, & ἀγαμία, ας, ἡ, cælibatus dicitur. Et is proprie dicitur cælebs, qui caret, semperque caruit vxore dictus, quod vitam cælestem agat. Abusiue tamen pro eo ponitur, qui vxorem non habet, etiam si alias habuerit. Hinc cælibatus est vita, quæ agitur sine vxore. *Suet.*

Verum amissa vxore Lepida, duobusque ex ea liberis, mansit in cælibatu Horatius: *Martijs cælebs quid agam Kalendis.*

¶ PHILOSOPHICAE SENTENTIAE.

Plutarchus in Lycurgo, author est, apud Lacedæmonios tantum habitum fuisse honorem coniugio, vt si qui essent, qui cælibem agerent vitam, eos iuberent magistratus per hyemem in vibe nudos forum circumire, vbi etiam carmen in se compositum canere cogebantur, in quo erat: Iure optimo eos publica ista ignominia affici, quoniam legibus Spartanorum non parerent. Deinde etiam honorum & obseruationum, qua iuuenes seniores prosequebantur, ipsi expertes erant.

Inter reliqua capita, quæ lex Poppœa, vt veteres, siue Papia, vt recentiores vocant, hoc quoque vnum erat ad augendas cælibum pœnas, vt qui coniuges filios non haberent, quod alter alteri legasset, decima parte Fisco applicaretur. Cui Tiberius Cæsar & illud postea adiecit: Sexagenarius vxorem ne ducito. Eo, quod generandis filiis ætas illa penitus inutilis sit visa. Quod legis caput primum Claudius Cæsar, authore Tranquillo, deinde *Iustinianus noster l. Sancimus, C. de nuptijs abrogarunt.* Cum etiam illa grandæua ætate nonnullos procreasse historiæ tradant.

¶ SIMILITVDINES.

D. Augustini. sicut non est impar meritum patientiæ in Petro qui passus, & in Ioanne qui passus non est: Sic non est impar meritum continentiæ in Ioanne qui nullas expertus est nuptias, & in Abraham qui filios genuit. Nam illius cœlibatus, & istius connubium, pro temporum distributione Christo militauerunt. *De coniugat. c. 21.*

¶ HISTORICA EXEMPLA.

Heliam neque Helisæum vxores habuisse, aut liberos genuisse, vsquam legimus: & à nemine ante Euangelii tempora præterquam ab iis mortuos ad vitam excitatos: vt miraculi raritas ac magnitudo seruatæ castimoniæ, testetur meritum. *Sab. l. 5. c. 7.*

Malchus monachus captus à Saracenis, cum à domino suo cogeretur seruam Christianam matrimonio sibi iungere: mortem sibi ipsi consciuisset, nisi ab illa voto communi castitatis suscepto seruatus fuisset. *Hier. in Vita Malchi.*

Marsilas Phryx, ingenio prudentiaque mirabili fuisse dicitur: coniecturam ingenii sumunt, quod vocis sonum multiplicis fistulæ imitatus, ad tibias eam harmoniam traduxit: prudentiæ, quod vsq; ad extremum vitæ finem cælebs vixit. *Diod. l. 3. c. 5.*

Epaminondas Dux Thebanus cælebs. *Probus in Epaminondæ.*

Apud Spartanos qui cælibes viuissent, gymnicis spectaculis arcebantur, nudique hyeme forum circuibant, ne, vt cæteri senes, in honore apud iuuenes essent.

Iaso Maynus, IC. cum Ticini doceret, à Ludouico XII. Gallorum rege (qui Genua subacta de Liguribus triumpharat, & fama Mayni motus, eum profitentem nobilissimorum principum choro stipatus audierat) rogatus cur nunquam duxisset vxorem? vt te commendante, respondit, Iulius Pontifex ad purpureum galerum gestandum me habilem faciat. *Iouius in Elog.*

¶ SCRIPTORES.

De cælibatu Ecclesiasticorum, *Vide Roberti Bellarmini disput. T. 2. Controu. v. 2 lib. 1. de clericis a c. 18. ad 24. Col. 346 Io. Gerson Tom. 2. Clericorum. Ioan. Ecci. Scripta aduersaria B. Latom. & M. Bucers.* Contra Cælibatum oratio *Hortensij Tranquilli.*

V. de tit. de Coniugio, Virginitate, Castitate, &c.

Calamitas.

¶ DEFINITIO: ET ETYMOLOG.

CAlamitas proprie significat calamorum fractionem à grandine aut alia aeris intemperie. Dicta etiam est grando (Donato interprete) calamitas, quod calamos comminuat. Hæc vox fluitab Hebræo verbo *Kamal*, calamitosus fuit, succisus est in calamo seu culmo. Cognationem habet cum *Calam.*, calumniis prosciissus est. Et quidem segetes grandinis impetu & fragore conteruntur. Hinc κάλαμος, καλάμη, Calamus, culmus, calea: 6. & 33. 9. Aliis vocibus calamitatem designant prima est *Edh*, pernicies, exitium, nocumentum: 2. 6. Ierem. 48. 16. Altera *Raham*, id est, impetus, vt sit in istiusmodi calamitatibus à verbo *Raham*, petuose, concitatus est magno impetu. Vide Isai. desolatio à verbo *Scho*, desolatus est ad nihilum ta, *Schemamah, Schimomah, Schimmamon*, desolvt quisquis eam videt non possit non gemere & dolore cordis: Isai. 62 4. Ezec. 4. ver. penult. & mam desolatus est, cum stupore. Nam ad horrendes omnes propter subitam desolationem atque consternantur & obstupescunt. Metaphoricè χάλαζα, grando) pro omni miseria & pernicie Atticum, Nemo maiorem calamitatem morte homine calamitoso, morbis grauissimis & turpi seriis, dicunt, *Il est gresle*, grandine percussus

¶ SENTENTIAE POETICAE.

Iac. Bill. Antholog. Sacr.

Magno piorum bono calamitates ipsis à Deo

Est bonus ille obolus qui nummum seruat,
Quæq; caput seruans vulnera palma
Est bonus hic medicus, qui noxia doctus
Partibus ad summum pertrahit arte
Ergo caue melior ne spes te deserat
Sæpe licet casus experiare graues:
Nam ne forte tumens agitet pia pectora
Vexari patitur corpora sæpe Deus.

Calamitates nobis à Deo vtilitatis nostræ

Cum nimium paribus cernit colludere
Quanam Dei gentem callidus
Protinus horribilem ferues
Verbaq; terroris fundere
Sic sibi præferri Christus
Perspicit, horrendis
Non vibrare sui cupiat

¶ SENTENTIAE PHILOSOPHICAE.

Calamitas virtutis sæpe occasio est. *Seneca.*

Calamitas plerunque illustris ad gloriam, *Polydorus.*

Foris si qua accepta fuerit calamitas, emendari mi accipiuntur clades exitiales habentur. *Æneas*

Sic comparatum est, vt cum calamitosi hominis henditur, Miseria illi potius videatur exprobrari *tarchus.*

Vide Locum de Miseria, Aduersitate, Afflictione.

Calliditas.

¶ DEFINITIO: ET ETYMOLOG.

CAlliditas, Græce πανουργία, ας, ἡ, & πανοῦργος dicitur Hebr. *Hormah.* Vide Astutia. Et est quemadmodum manus opere, sic animus vsu citurq; à callus calli. Est autem callus cutis labore alio opere in manibus, vel parte alia corporis fit calleo verbum, quod est callum facio, quod nunquam transfertur: & callere est callide scire. lebat primo deprehendere morsu. Horatius: *digitis callemus & aure*, id est, scimus & nouimus. longo labore callum facit, ita mens longa experi dam habitum in his rebus, in quibus versatur, tus, & calliditas, astutus per ll geminatum. Verum nit à calor caloris, estque calidum, frigido oppo mam breuem. *Virg.* Ferrum calido in pulmone lidus à versuto; quod callidus is sit cuius animus ra externa callum obduxit: versutus, cuius mens Cicero, 1. Off. Scientia, quæ remota est à iustitia, quam Sapientia est appellanda.

¶ APOPHTHEGMATA.

Simonides interrogatus, quam ob rem, cum esset nex, & morti proximus: tamen adeo esset attentus niam, inquit, malim moriens inimicis relinquere, re amicis. Callide autem taxauit hominum mores, rant bona se olim consequuturos, obseruiunt: *Eras. Ror. lib. 5.*

Phryne Praxitelem, à quo deamabatur, rogauit, bus quod haberet pulcherrimum, sibi donaret.

...intellexit artificem dissimulare, quod esset domi suæ ... Clam igitur subornauit seruum, qui Praxiteli in foro ... diceret, domum suam maximo flagrare incendio & ... incendio consumpta esse. Praxiteles igitur statim in- ... Serpus & Cupido superesset? Quod cum meretrix au- ... filiola esse omnia, & Cupidinem sibi dari iussit.

... ancilla quædam depositi nomine pecuniam acce- ... dominus hospitibus, ea tamen conditione, vt eam vtrisque si- ... redderet. Horum alter post tempus aliquod lugubri veste & ... loci mortem simulans, decepta muliere pecuniam abs- ... Post menses aliquot venit dominus alter, depositum efflagi- ... Verum cum ferè iam desperaret delusa mulier: Demosthenes ... aduocatus, qui eum in aduocationem venisset, sic negotium ... Fingat est mulier, vt fidem depositi soluat: non tamen fie- ... nisi socius quoque adductus fuerit: quoniam ab ipso ... dominus, hanc legem dictam esse: Ne depositæ pecuniæ al- ... quo numeretur, Et hac calliditate seruauit mulierculam, ... dominum depositum improbè efflagitantium conspira- ... Plut. in Demosth.

¶ Similitvdo.

... Quemadmodum quædam in oblectamentum & iocum ... dantur, vt eorum solutio imperito difficilis sit: quæ ille, qui ... nec vllo negotio separat, quia commissuras eorum & ... nodos: nihilominus illa habent aliquam voluptatem, ten- ... tum animorum, & intentionem excitant: Ita hæc ... dominum callida, & insidiosa; securitatem, torporem ac segni- ... tiem auferunt; quibus modo campus in quo vagentur, ... detur, modo rectè aliquid & confragosi obijciendum, per ... quam & sollicitè vestigium faciant. *lib. 5. de Beneficijs.*

Vide Argutia, Astutia, Prudentia.

Calor.

¶ Definitio et Etymol.

... Caliditas. Hebr. *Chom*, à verbo *Chamah*, Incaluit exar- ... tauit. Græc. θέρμη, ἄλσα. Calere dicitur res per transla- ... metaphora sumpta à fabris ferrarijs, qui ferrum candens ... qui exemerunt, statim cudunt, ne mora interposita durum ... tractabile. Transfertur ad animum.

¶ Sententiæ Philosophicæ

... cibus omnis eiusmodi esse debeat, vt concoqui possit, & ca- ... ctionem efficiat; calor in naturis animatis omnibus insit ... lib. de anima, c. 4. T. 50.

... quidem auget conficitque cibum, atque id quod leuitate ... sursum se trahit & allicit: id autem quod fallum est & amarum, ... grauitatem respuit. *lib. de Sensu, cap. 4. & libro de Adolesc.*

... nes partes, omneq; corpus, animantium calorem quendam ... habent: itaque dum viuunt, calida sunt: cum moriun- ... tur, frigida sunt vita, contra frigida. *libro de Adolesc. cap. 2.*

... nium vitæ tum denique ea quibus datum est, deficit, cum ... calor non refrigeratur. *lib. de respir. c. 7.*

Vide Ignis, Mors, Vita.

Calumnia.

¶ Definitio et Etymologia.

CALVMNIA, Græcè διαβολὴ, ἡ, διαβάλλω, calumnior, dicitur. Calumniam Hebræi variis vocibus exprimunt. id est, *Dibbah*, fama late dispersa instar fumi, infamia, calumnia, à verbo ... quod halauit, fumum tenuem ex ore emisit. Nihil est enim ca- ... quam fumus in alicuius nomen sparsus. Et vox Græca διαβολὴ ... videtur alludere videtur. 2. *Kelimma*, contumelia, à verbo ... contumeliosis verbis exagitatus est, propius Latinum no- ... gnare videtur. 3. *Hoschek*, à verbo *baschak*, decepit, syco- ... egit ad euertendum aliquem. *Dophi*, Offensio, offendicu- ... Psalm. 30. 22. Quæ omnia calumniæ ingenium aperiunt.

Calumnia Latinis dicta est à Caluendo, quod prisco verbo si- ... habere & decipere significabat. Omnis enim calumnia menti- ... fallit, & mendacium aut fucum auctorem habet. Græci διαβο- ... rectè appositè, quod quasi traijciat ac penetret, & noxio lin- ... telo desigat. finis scilicet illi primus fallere, quod Latini ... deceruntur: lædere quod Græci: sed irrito conatu. Et est crimi- nis impositio falsa & malitiosa *secundum D. Thomam secunda 4. 68. art. 3.*

Vel sic:

Calumnia est alicuius in litibus per fraudem & frustrationem vexatio; diciturque à caluo, quod est decipio & frustror, tractum à militibus caluis, qui omnibus solent esse derisui.

Calumnia est secundum Lucianum, delatio mentita odio, clanculum re calumniatori credita, delato ad respondendum ac refellendum non admisso. Constat autem à tribus personis, perinde atque comicum argumentum: scilicet, delatore, delato, & auditore calumniæ. Vide Lipsij & Luciani orationes de calumnia.

¶ Divisio.

Duplex est calumniæ genus, quorum alterum vituperando, alterum laudando, famæ ac commodis hominum insidiatur: quorum postremum tanquam proprias sedes principum aulas sibi delegit, author *Polybius lib. 4.*

¶ Sententiæ Biblicæ.

Introducti sumus, vt deuoluat in nos calumniam, violenter subijciat seruituti. *Genes. 43.*

Non facias calumniam proximo tuo. *Leuit. 19.*

Omni tempore calumniam sustineas, ne habeas qui liberet te. *Deut. 28.*

Si quempiam calumniatus sum, si oppressit aliquem, si de manu munus accepi, & contemnam illud hodie, restituamque vobis. 1. *Regum 12.*

Feci iudicium & iustitiam, non tradas me calumniantibus me. *Psal. 118.*

Dux indigens prudentia, multos opprimet per calumniam. *Prou. 28.*

Vidi calumnias, quæ sub sole geruntur, & lachrymas innocentium, & neminem consolatorem. *Eccles. 4.*

Si videris calumnias egenorum, & violenta iudicia, & subuerti iustitiam in prouincia, non mireris. *ibid. 5.*

A tribus timuit cor meum, & à quarto facies mea metuit, delaturam ciuitatis, & collectionem populi, & calumniam mendacem. *Eccles. 26.*

Qui proijcit calumniam & auaritiam ex calumnia, in excelsis habitabit. *Esai. 33.*

Recede procul à calumnia. *ibid. 54.*

Hæc est ciuitas visitationis, omnis calumnia in medio eius. *Ierem. 6.*

Aduenæ & pupillo & viduæ non feceritis calumniam, & habitabo vobiscum. *ibid. 7.*

Eruite vi oppressum de manu calumniantis. *ibid. 21.*

Quia calumniatus est, & vim fecit fratri suo, ecce mortuus est in iniquitate sua. *Ezech. 18.*

Populi terræ calumniabantur calumniam, & rapiebant violenter, egenum & pauperem afflixerunt, & opprimebant calumnia absque iudicio. *ibid. 22.*

Congregamini super montes Samariæ, & videte insanias multas in medio eius, & calumniam patientes in penetralibus eius. *Amos cap. 3.*

Audite verbum hoc, vaccæ pingues, quæ estis in monte Samariæ, qui calumniam facitis egenis. *idem 4.*

Viduam & pupillam & aduenam & pauperem nolite calumniari. *Zach. 7.*

Accedam ad vos in iudicio, & ero testis velox maledicis, adulteris & periuris, & calumniantur mercedem mercenarij. *Mal. 3.*

Eos, qui transibant simpliciter, conuertistis in bellum. *Mich. 2.*

Neminem concutiaris, neque calumniam faciatis, & contenti estote stipendijs vestris. *Luc. 3.*

Quare non magis iniuriam accipitis? quare non magis fraudem patimini. Sed vos iniuriam facitis, & fraudatis, & hoc fratribus. 1. *Corinth. 6.*

¶ Patrvm Sententiæ.

Ad calumnias tacendum non est, non vt contradicendo nos vlciscamur: sed ne mendacio inossensum progressum permittamus: aut eos qui seducti sunt, damno inhærere sinamus. *Basil. epist. 65.*

Qui lapide ictus est, quærit medicum: ictus autem calumniæ grauius quam lapides feriunt. Est enim calumnia clava & gladius & iaculum incurabile, vt ait Salomon. Sed his veritas mederi potest, quæ vbi negligitur, vulnera acerbiora fiunt. *Athan. Apol. 1.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Menander.

Νικᾷ γὰρ ἀεὶ διαβολὴ τὰ κρείττονα.
Vincit enim semper calumnia præstantiora.

Cleanthes.

Κακῶς γ' ἔτυχεν οὐδὲν διαβολῆς ἴσον,
Δάπεδα γὰρ ἀπατήσασα τὸν πιθανὸν μόνον
Μῦθος ἀπλάστοις πρὸς τὸν ἀληθῆ λόγον.

Nihil

Nihil ferè tam est malignum quàm calumnia,
Hæc enim vbi clam aliquem à se perfusum decepit,
Odium excitat aduersus eum, qui nihil est commeritus.

Euripid. in Alexand.

Α'ναξ. διαβολαὶ δεινὸν ἀνθρώποις κακὸν,
Ε'γγλωσσία δ' ἐπολλάκιν ληφθεὶς ἀνὴρ,
Δίκαιμ' ἀκούσας, ἤσσον ἀγλώσσου φέρει.
Domine, vehemens est malum, inter homines calumnia;
Sæpe autem alius eloquentia superatus,
Licet iusta dixerit, posthabetur non eloquenti.

Menander.

Οὐδὲν διαβολῆς ἐστιν ἐπιπονώτερον,
Τὴν ἐν ἑτέρῳ γὰρ κειμένην ἁμαρτίαν
ἀεὶ μιμοῦνται ἰδίαν αὐτὸν ἐπανάγκες λαβεῖν.
Τὸ δοκεῖν διαβολὴν ἧττον μείζω τὰ ποιεῖν,
Nihil est grauius quàm calumnia.
Nam quod alteri inest peccatum,
Illuminet, qui calumniam patitur, vt pote proprium crimen
Suscipere necessarium est.
Suspiciones maiorem pariunt calumniam, quam ipsa facta.

Ex eodem.

Οὐδὲν διαβολῆς καταφρονεῖν χρή· ἂν σφοδρὰ ᾖ
Ψευδὴς ἐπίσταν' αὐξάνειν αὐτὴν τινες,
Δίους φυλετίσθαι τὰ τοιαῦτ' ὀρθῶς ἔχει.
Spernenda non est vel minima calumnia,
Nam plurimi artem illius augendæ tenent:
Quos propter illem qui cauet, recte facit.
ἐγὼ δὲ διαβολαῖσι πειθόμενος ταχὺ
ἥκιστ' ἀνηρ ἐς πάντ' ἀφίλτατος τρόπος,
ἢ πάντ' ἀπώσας παιδαγωγίαν ἔχει.
Qui præbet autem credulam calumniæ,
Vel ingenio is est præditus vir improbo,
Vel mentis haud plus quam puer quinquis habet.
ἥδιον δ' ἐστὶν, ἢ δὲ μισητὸν φέρειν,
ἢ δ' ὑπασπίζειν λοιδορούμενον φέρειν.
Ο' λοιδορῶν γὰρ, καὶ ὁ λοιδορούμενος
Μὴ πωποτ' ἠκούσατον, λοιδορεῖτ' ὀλιδορῶν.
Iucundior res nulla nec concinnior,
Conuitiantem posse quam nobis pati.
Conuitia etenim si tibi quis fecerit
Id dissimula: & ille ipse tum qui fecerit
Tibi, facta sentiet sibi conuitia.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Mala res, Athenienses, mala res est perpetuò calumniator, & vndique res inuidiosa & contentiosa. *Ex Orat. de Cor. Demosth.*

Ea est calumniatoris natura, in crimen vocare omnia, probare verò nihil. *Ex appellat. contra Eubulidem.*

Periurium aliquem & perfidum appellare, neque rem ita se habere ostendere, inane conuitium esse quis iure dixerit. *Olynth. 2.*

Neminem vnquam vestrum fortasse vipera momordit, neque phalangium, & absit vt mordeat vnquam, sed tamen omnia, eiusmodi animalia vbi conspexeritis, mox interficitis: itidem & cum delatorem & crudelem hominem videritis viperinam habere naturam, ne expectate donec vestrum aliquem mordeat, sed cum primum occurrerit, puniatur. *Ex orat. 1. contra Aristog.*

Nullus eorum profectò, qui in belli periculis fugiunt seipsum accusat, sed vel ducem, vel propinquos, vel omnes potius quàm sese: victi sunt tamen, culpa nimirum eorum omnium qui fugerunt: manere enim decebat eum, qui alios accusat: quod si istud fecissent singuli, vicissent. *Olynth. 3.*

Διαβολὰς οὐ σαφεῖς οὐτε λέγειν πρὸς ἀλλήλους οὔτε ἀκούοντας ἀποδέχεσθαι.

Non decet calumnias neque alijs narrare, neque audiendo suscipere. *Thucydides.*

Διαβολὴ μεγάλῃ μὲν ἰσχυρὰν ἰσχὺν ἄξηται τοῖς ἀκούσασι τὴν ὑπόληψιν, χρόνῳ δὲ πάντων ἀσθενεστάτη γίνεται.

Calumnia aliquantisper quidem audientium opinionem confirmat, progressu verò temporis nihil ipsa imbecillius est. *Demosth.*

Πολλοὶ γοῦν ἤδη μείζω κακὰ πεπόνθασιν ὑπὸ τῶν διαβόλων, ἢ τῶν πολεμίων. καὶ πολλοὶ νῦν ἡμεῖς ὠδίκηνται ὑπὸ τῆς τῶν ὠτων ἀσθενείας, ἢ ὑπὸ τῆς τῶν ἐχθρῶν ἐπιβουλῆς.

Multi hactenus plus mali per calumnias, quàm per hostes acceperunt. Et multis iam iniuria maior facta est, propter aurium infirmitatem, quàm inimicorum insidias. *Khegin. de amicit.*

ἀεξώμεθα δὲ ἀπὸ τῆς μάλιστα ἀφιλοῦντος οἰκίαν, εἰ δ' ἂν τοῦτο ἐπιτίμησις διαβολὴς. διαβολὴ γὰρ κακοῦ καὶ ἐπιβουλότατον.

Faciemus autem initium ab eo, quod inprimis vtile est familiæ: id autem est increpatio calumniæ. Est enim calumnia malum, idq; insidiosissimum. *Dion in Oeconomico.*

Πελοπίδας καὶ ἑπτακαιδεκάτῃ διαβληθέντος κυτέῃ, ὡς βλασφημήσαιμος αὐτοῦ ἐγὼ τὰ μὲν ἱερὰ (ἔφη) αὐτῆς ἁλίσκω τῶν δὲ λόγων οὐκ ἤκουσα.

Pelopidas, cum fortis quidam miles per calumniam apud ipsum deferretur, vt qui ei conuitiatus esset: Equidem, dixit, facta eius respicio, verba autem non audiui. *Idem.*

Διαβολὴ γὰρ ἐστι δεινότατον. ἐν τῇ δὲ μὲν δίκῃ οἱ ἀδικούμενοι λοίμενος ὁ μὲν γὰρ διαβάλλων ἀδικεῖ οὐ πανίσχυρος κατηγορῶν ἀνεπεθόμενος, πρὶν ἢ ἀτρεκέως σκοπεῖν· ὁ δ' ἀπολογούμενος τοῖς ἀδικεῖσθαι διαβληθεῖς γὰρ ὑπὸ τῶν ἑτέρων καὶ νομιζόμενος κακὸς εἶναι.

Calumnia res est grauissima, in qua duo sunt, qui ciunt, vnus qui afficitur. Calumniator enim iniurian præsentem accusans: & similiter, qui accusanti fidem quam verè rem cognoscat. Qui autem abest, inquiram ab illo calumniatore, tum ab eo, qui ipsum, aures calu bens, pro malo reputat. *Herod. lib. 7.*

Εὐλαβοῦ τὰς διαβολὰς, καὶ ψευδεῖς ὄσιν, οἱ γὰρ πολλοὶ θεσιν ἀγνῶσι, πρὸς δὲ τὴν δόξαν ἀποβλέπουσιν.

Caue tibi à Calumnijs, & si falsæ sunt, plerique ignorant, respiciunt autem opinionem. *Isocrates ad cum.*

Ἀλλ' ἡ τῶν πολλῶν διαβολὴ, καὶ φθόνος οὐδὲ πολλοὺς γωμένους ἀνδρας ἤρκεσεν, οἴεσθε δὲ καὶ ἐμὲ αἱρήσου

Atqui vulgi calumnia & inuidia multos & alios medio sustulit, & me quoque (opinor) tollet. *Socrates pud Platonem.*

Quosdam comperi studio calumniæ adeò suauiter culas, vt si pennis confrices: proinde talibus aduti socie tores cum fruerint, cuncta pro viribus euertunt: nec tur victoria, vbi nemo repugnat, nemo vim tormento aut iaculis iacula mutat: sed qui auscultat, ipsi sibi manus hostium dedit, interim insidiarum ignarus, & Nam haud aliter qui deferuntur, atque qui captis vi dormientes trucidantur: & quod est in primis miser se reum haberi, neque cuiusquam sibi scelcris conscius, dide congreditur, familiariter compellat, facitque ante vndique circumuentus insidijs, miser, tum ille nuus est & liber confidensque, frangit iram, effundit fensionem recipit, agnoscitque se frustra aduersus batum fuisse. *Lucanus.*

¶ Apophthegmata.

Hippias, grauissimam rem calumniam esse dicebat, la pœna lege sancita sit calumniatoribus, vt furibus, citiam (quæ optima est possessio) furentur. Quamobre lia, licet malefica sit, iustior tamen est quam calumnia tet, nocentior est. *Stob. serm. 40. ex Plut.*

Democritus gladius quidem secat, calumnia autem cos. *Anton. & Max. serm. de vitsuperatione.*

Idem dicebat calumnias esse vitandas: multi enim tatem ignorantes, existimationis & opinionis ratione habent. *Anton. serm. de obloquutoribus.*

Cleanthes, nihil ferè tam malignum esse dicebat, mniam. Hæc enim vbi clam aliquem à re perfusum dec excitat aduersus eum qui nihil est commeritus. *Stob. ser*

Socrates, calumniatorem neque quam admitten bat, non enim ex beneuolentia tecum, sed maleuolen Et quemadmodum aliorum arcana tibi detexit, simili tu dixeris exponet alijs. *Antonius in Melissa, part. 1. ser serm. 10.*

Diogenes, audiens aliquando hominem moribus lumnijs incessere Platonem, O he! desine, inquit: nem le de illo dicendo fidem merebere neque te laudando

Aristoteles, quum iudiciorum metu Athenis profug rogranti cuidam, qualis est ciuitas Athenienſium? cherrima: sed in ea pyrus super pyrum, & ficus super nescit. Quo dicterio notauit Athenienſium ſcophan lumniatores, pernicioſiſſimos bonis viris. *Ælian. lib. 3. de*

Thearidas, cum gladium cote acueret, rogatus à quo esset acutus: Acutior, inquit, calumnia, grauiter inmn rerum nocentiſſimam esse calumniam. *Eras. Adag. thegmat.*

¶ Similitvdines.

D. Chryſoſtomi Sicut Ioſeph dimiſit pallium in manu & fugit cum meliore pallio caſtitatis: Ita & tu proiice manus calumniatoris, & fuge cum meliore velamento fortè dum vis vendicare veſtem corporis, preciosiſſimum veſtimentum perdas. *In c. 5. Matth. Homil. 1.*

Quod ſi quis perniciosis humoribus plenus, agrotanti non effugiet: multo magis qui hanc omni cholera animo lignitatem in ſeipſo recondit atque conſeruat, vltrimus doloribus morbi laborabit: quod planum à verbis liquet alijs dolorem inferant, quanto magis animam pentis interimet? Nam inſidiator & calumniator liter ſeipſum prius interficit, quam quiaccendit ignem concaleſcit, vt qui duros ſilices manu cædit: ipſe des, vapulat, qui ad ſtimulos calcitrat, ſeipſum feriat:

...primo iniuriam perfert, ceu silex ignis & stimulus ...citur: præsertim cum nullas vires iniuriantes ha... facilè dissoluuntur. Non ergo iniuriam pati, ...rum facere, & nescitè pati, malum est. *Homil. 43. in Matth.*

...pauperem vt diuitem appellaret, laudareque, nihil ad ...dolos, sed potius in risum verterentur. Ita si quis falso calu... nihil ad re. Quod si te conscientia reprehendit, nulla ...correctione, sed vitam emenda: hoc in veris reprehensionibus ...*Hom. 8. in Ioan.*

...monachi, Quemadmodum Æsopica illa gallina cum æ... interrogantem eam, tanquam ex beneuolentia, ...inet; Recte, dixit, si tu discedas: Sic ad eiusmodi ho... per dissensione sermonem vouet & interrogat, & se... dissidit, dicendum est. Atqui nihil ego in fratre desidero, ...calumniantes audiam, nec ille. *In Melissa parte 1. ser...*

...: Primum homines inuaserunt animalia noxia, post & ...bonis, postremò, à nullo genere temperatum est: & Athenis ...blasphemator aliquis supplicio affectus est, & rectè: post ...vetus & alter: postremò nec à bonis est temperatum: Ita cum ...iam malos, cauendum, ne postea in bonos recidat. *In mo...*

...corpus in corpore non admittente quod proprium est, mul... & absurdarum rerum gignit appetentiam: Ita ca... adeoque aduersus cognatos & domesticos, malas & no... necessitudines inducit. *In Moralibus.*

¶ Adagia.

...Συκοφάντης.

... prouerbiale *in calumniatores & quamuis pusilla de... momentes.* Baubacher/ Schwetzjäckel/ Lugenträmer.

...Tragicus. Τραγικὸς Θεοκρίνης.

...primum Tragœdiarum actor fuit, deinde calumnia... fabulata. Vnde Demosthenes in oratione pro Ctesiphonte ...Tragicum Theocrinem vocat.

...probrum.

... prouerbialis est apud Æschinem *in oratione* περὶ παρα... Τοῦτο ψυχῆς ὀνειδος & πτερωτέον τῆς ἀκοῆς ἀφικνεῖται. ...*Sic & probrum non peruenit vltra aures. Qui audit con...* sibi conscius est, grauiter animo vulneratur. *At qui ...* abstergitur, non perinde commouetur.

...nunceps, aut vicinus nunciauit.

... *in oratione pro Roscio: Soletis cum aliquid huiusce mo...* iudices, continuo dicere, necesse est aliquem municipem, ...dixisse. *Solent enim a vicinis & municipibus, vicino... municipum scelera potissimum prodi.*

...aliena captant bona.

...accipit *pro calumnia quadruplatorum & paraſi...* dixit, *alludens ad codicillos & dicta, γραμμαδες...* intenduntur, *per agitur &c.*

...remedium aduersus sycophantæ morsum. ἀλλ' ἐκ βύσσ... βεβαιότατος.

...est *in calumniam, cuius morsus non solum pernicioſiſſi...* rum etiam insanabilis, *quod clanculariis plerunque.*

...calumnia. ἀσυλία φόβου.

...calumnioſi & delatoribus dici solitum.

...poenam. Βολὸν ὀβολὸν ἐκτῖ.

...poenam dicunt, *ubi quis de re friuola nihilique plectitur.*

...poenam debet. Κυδωνόλικνοφάλει.

...prima correpta, *conuitium significat.* Κυδώνιζειν *pro eo, quod ...* *Proinde cum quis ob rem friuolam, velut verbum ali... dictum, deferretur, vexaretur, eum proverbio dice...* ...poenam debere.

...ἀπαιτῶν.

...*interpres indicat, prouerbium actum in eos, qui ...* *conspurcarent, ciuitatem.*

...calumnioſior. Πλαταιάκος συκοφαντικώτερος.

...*natum. Nam Pittacum quispiam infamis calumnia ...* *cum mos esset, bonis viris calumniam struere, atque hoc tam ...* *parare rem, tandem deprehensus, conuictusque, pœnas ...*que.

...litium. κακῶν κακῶν.

...*vermoleſta, de homine litium autore.*

...Herculi. ἐπὶ τοῦ Ἡρακλέι.

...*calumniam struentis: De his dici consuevit, qui sic omnia ...* *gerunt, vt nemo queat aut audeat calumniari. Conue...* *nienter laudatum probatumque, aut in prapoten... quam insimulare tutum non sit.*

...mores. Σαμιακὸς τρόπος.

...abit in eos, qui suos quosdam habent mores, à cæterorum ... dissentient.

...Abydenus.

...Abydenum mores in prouerbium abierunt. Nam Abydeni di... sycophantæ, seu molles & effœminati.

¶ Exempla Biblica.

Calumnia vitanda est, vt quæ à Deo damnetur, *Exod. 2. 16. Leuit. 19. v. 16. Deut. 5. v. 20. Psal. 15. v. 3. Luc. 14.*

Calumniatores damnantur, *2. Tim. 3. v. 3.* occasio illis amputanda, *2. Cor. 11. v. 12. 1. Pet. 2. v. 12.* sancta conuersatione vincendi, *3. v. 16.*

¶ Profana Exempla.

Proselini dicuntur Arcades apud Lycophronis interpretem, hoc est contumelioſi, & in probra proclives: nam προσελὴς conuitari est. Sunt tamen qui fatuos interpretentur, tanquam antiquos dicas, & luna quoque vetustiores. *Caelius l. 16. c. 7. Al.*

Moschi natura sua ad contumelias & calumnias mutuas etiam charissimorum propensi: sæpè etiam in domos alienas res quasuis clam inferunt, quas tanquam furto ereptas repetunt. Qui semel apud principem delatus est, morte vel falsam fuit calumniam. *Alex. Graginus in Moscouia.*

Drusus tribunus plebis traditur caprinum bibisse, cum pallore & inuidia veneni sibi dati insimulare Q. Cepionem inimicum vellet. *Plin. l. 28. c. 9.*

Lege Papia delatoribus præmia certa constituta sunt. Nam cum facinoroſi & perditi homines clandestina facinora admitterent, quæ ad alienam perniciem & commune tendebant exitium, vtique videretur, plures delatores esse, qui offensas specularentur, in principem ne quid impunè perditissimi homines moliri possent, delatoribus certa præmia constituit, eaque cum dimidium illaræ mulctæ fuissent, Nero princeps delatorum licentiam volens comprimere, eadem præmia ad quartas reuocauit: quare quadruplatores dicti, quod quartam partem de proscriptorum bonis, quos detulerunt, consequerentur. Tyberius verò Cæsar causa præcipui quæstus, tantum delatoribus tribuit, vt nemini fidem abrogaret, siue quid veri, siue vani referreni: Nam ebriorum sermo excipiebatur, simplicitas iocantium, & quodcunque dictum capite & fortunis luebatur, adeo vt capitale esset, circa Augusti simulachrum seruum cecidisse, vestem mutasse, effigiemque impressam nummo vel annulo latrinæ aut lupanari intulisse, dictum factumque eius aliqua æstimatione læsisse: ita vt primores senatus, & magna hominum vis, infimas delationes exercerent, cumque senatus de præmijs accusatorum abrogandis aliquando agendum putaret. Tyberius dictitans, iura subuerti, si custodes legum amouerentur, tantum licentiæ delatoribus dedit, vt plerique criminis postulati ante iudicium, supplicium præuenerint.

Vitellius Imperator, Mathematicos delatos inauditos capite plectiuit. Domitianus, dum rapinis intendit animum, ita aures delatoribus patefecit, vt nihil cuiquam tutum esset, delatorque delatorem timeret, & causidici, causarum actionibus posthabitis, ad delatores se conferrent. Quod de Constantino traditur, vt delatores omni tempore admitteret, eosque ingenti studio foueret: non sic Vespasianus & Titus, qui adeo illos infectati fuerint, & odio prosecuti, veluti publico exitio destinatos, vt flagellis cæsos per Amphitheatri arenam spectandos traducerent, vt pœnis coerciti à noxijs deferendis abstinerent.

Pius verò Antoninus delatores, si non probarent, capitali pœna affecit: si probarent, oblato præmio dimittit infames.

Idem factum memoratur de Opilio Macrino Imperatore, vt delatores minimè admitteret, sed vndique conquisitos pœnis & damno mulctaret: fuitque veteri sanctione constitutum, vt neq; mulieri, neque damnato criminis, neque militi, aut veteranis, neque viris clarissimis ob dignitatem criminosam deferenti licitum esset.

Fertur Dionysius Tyrannus, cum inciues nullo placatiore animo esset, sagogidas disposuisse habuisse, qui singulorum dicta factaque referrent. *Alexander Neapolitanus lib. 4. c. 22. Genialium dierum. Blondus lib. 4. Triumphantis Romæ.* Ex Plutarcho.

Qualiter accusatores internoscantur, docet Martianus Iureconsultus ad SC. Turpilianum, inquiens. Accusatorum temeritas tribus modis detegitur, & tribus pœnis subijcitur: aut enim calumniantur, aut præuaricantur, aut tergiuersentur.

Calumniari est falsa crimina intendere.

Præuaricari est vera crimina absconder.

Tergiuersari in vniuersum ab accusatione desistere.

Blondus lib. 4. Triumphantis Romæ de accusationibus.

Domitianus fiscales calumnias magna calumniantium pœna repressit, ferebaturque vox eius: Princeps, qui delatores, non castigat, irritat.

Quondam apud Ptolemæum, cui Dionysio cognomen fuit, quispiam Demetrium Platonicum accusauerat, quod in Bacchanalibus aquam biberet, solusque omnium muliebribus non vestiretur, de quo, nisi accersitus ad regem mane palam vino libasset, & vestitu muliebri amictus ad numeros Dithyrambicos, cymbalorumque modos saltasset, plane actum erat, quod & regium exemplar non esset imitatus, & aspernaretur Dionysiorum mollitiem.

¶ Hieroglyphica.

Basilisci ☞, quæ sine morsu perniciosa sit, argumentum hie-

roglyphicè dedit Ægyptijs sacerdotibus: vt si hominem à calumniatoribus malè acceptum, & mortiferis delationibus afflictatum significare vellent, *Basiliscum* apponerent. Non enim alia ratione calumniatores homines conficiunt, quàm faciat *Basiliscus*. Clam siquidem illi principum auribus insusurrant: nullo palam morsu infixo, quo diluendi ansa præripiatur: atque ita plerique falso delati, extrema quæque pertulere. *Pier. Val. lib.* 14.

Theologi per *amputatam aurem* accipiunt eum quoq; qui detractionibus & calumnijs in alios aggestis delectatur, & turpium impudicorumque sermonum lasciuia capitur: proba verò consilia, & admonitiones de honesta & homine digna ratione yiuendi, cane peius & angue protinus auersatur. *Pier. Val. lib.* 33.

Ad dextram considet quispiam auribus prælongis insignis, quales ferè illæ Midæ feruntur, manum porrigit procul accedenti Calumniæ, circumstant eum mulierculæ duæ, Ignorantia, ni fallor, ac Suspicio: adit aliunde propera Calumnia eximie compta, vultu ipso & gestu corporis efferam rabiem, & iram æstuanti conceptam pectore præ se ferens, sinistra facem tenens flammiuomam, dextra secum adolescentem capillis prehensum, manus ad superos tendentem, obtestantemque immortalium Deorum fidem, rapit: anteit vir pallidus in speciem impurus, acie oculorum minimè hebeti: cæterum planè iis similis, qui contico aliquo morbo contabuerunt: hinc facilè conijcias, Liuorem esse, quin & mulierculæ aliquot Calumniam sequuntur comites, quarum est munus dominam hortari, instruere, comere: interpres aiebat, Insidias ac Fallaciam esse: à tergo lugubri habitu pallere, lacerarq; Pœnitentia subsequi, quæ capite in tergum deflexo cum lachrymis ac pudore procul venientem Veritatem excipit. Hac Apelles fabula suos lusit casus. *Pictura calumniæ, authore Apelle, ex Luciano Sophista.*

¶ Scriptores.

De calumnia vide *Platonem in Apologia, & lib. 6. de Rep. Brus.* 2.8. In calumniatorem Platonis. *Bessarionis lib.* 4. Contra mendaces & impios detractores, *Marsil.* 1. 12. De non temerè credendo delationibus seu calumnijs, *Luciani lib.* 1. Nemini detrahendum, *Marsil.* 1. 6. De calumnia, *Pechanus, l.* 28. Flos Theologiæ, *Rampigollus, cap.* 40, Aduersus mendacium & obtrectationem admonitio. *Des. Erasmi Tom.* 9. *operum.*

Vide Locum de Mendacio.

Canis.

Vide Venatio.

Canticum.

¶ Definitio et etymologia.

Canticvm, Græcè ἄσμα, ατος, τὸ, ᾠδὴ. Hebr. *Schir.* Psal. 96. 1. & 137. 4. à verbo *Schar*, cecinit, cantauit. Hinc σύριγξ, fistula cano, σύριγξ, fistula, & est exultatio mentis de æternis habita, prorumpens in vocem: & differt ab hymno, quia hymnus est laus Dei cum cantico. *Hoc ex B Thoma Psal. prolo. col.* 1. *fin.*

Græci canticum, hymnum vocant: Item psalmum: Sed propriè hymnus dicitur, qui voce naturali fit: Psalmus, cum aliquo musico instrumento. Vnde psalmodia deducitur, canticum mistum, vt cum aliquis ad citharam, siue aliud musicum instrumentum canit. Hinc etiam Psalterium, instrumentum musicum. Psalmus autem ἀπὸ τοῦ ψάλλω deriuatur, quod significat canto.

Cantus, est inflexio vocis: nam sonus directus est. Præcedit autem sonus cantum. *Isidorus lib. 2. orig. c.* 19.

Canticum est vox cantantis in lætitiam. Psalmus autem dicitur, qui cantatur ad psalterium, quo vsum esse Prophetam Dauid in magno mysterio prodit historia. Hæc autem duo in quibusdam Psalmorum titulis iuxta Musicam artem alternatim sibi opponuntur. Nam canticum psalmi est, id quod cum organum modulatur, vox postea cantantis eloquitur. Psalmus verò canticum, quod humana vox præloquitur: ars organi modulantis imitatur. *Idem Isidor. lib. 6. Orig. c.* 19.

¶ Poeticæ Sententiæ.

Ouid. 4. Trist. 1.

Hoc est cur cantet vinctus quoque compede fossor,
Indocilis numero cum grauis mollit opus.
Cantat & innitens limosa pronus arena
Aduersos tardam qui vehit amne ratem:
Quiq; refert pariter lentos ad pectora remos,
In numerum pulsa brachia versat aqua.
Fessus vt incubuit baculo: saxoq; resedit
Pastor, arundineo carmine mulcet oues.
Cantantis pariter, pariter data pensa trahentis
Fallitur ancillæ decipiturq; labor.
Fertur & abducta Lyrnesside tristis Achilles
Æmonia curas attenuisse lyra.
Cum traheret siluas Orpheus, & dura canendo
Saxa, bis amissa coniuge mœstus erat.

1. de Arte amandi.

Si vox est, canta: si mollia brachia, salta:
Et quacunque potes dote placere, place.

Horat. lib. 1. Satyr. 3.

Omnibus hoc vitium est cantoribus inter amicos,
Vt nunquam inducant animum cantare rogati,
Iniussi nunquam desistant.

¶ Similitvdo.

Chrysostomi. Sicut sordes & limus aures corporis obsident: Sic meretricij cantus, fabulæ huius seculi, aures mentis obstruere, atque immundas facere: quasi enim stercus ac fimum immittunt huiusmodi colloquia, & quod barbarum est, dicens, Comedetis stercus vestrum: Id nunc multi faciunt, sed non in vobis faciunt, imò verò multò peius atque foedius. *Hom. mil. 38. in Matth.*

¶ Exempla Biblica.

Cantandum spiritu & intelligentia, 1. *Corinth.* 14. v. 15. Cantandæ. *Psalm* 30. v. 5. & 33 v. 1. 2. 3. & 34. 4. & 47. 7. & 65. v. 5. 33. 34. & 69. 35. & 95. v 1. 2. & 96. v. 12. & 97. 12. & 98. 1. v. 5. 9. & 101. v 1. 4. & 105. v. 1. 2. & 106. 1. & 107. 1. & 137. 1. & 118. v. 1. 29 & 134. 1 & 135. v. 3. 19. & 135. v. 1. 2. & 145. v. 1. 2. v. 1. 7. & 148 1. & 149. 1. & 150. 1. *Esai.* 12. 4. & 42. 10. *Jerem.* 33. 11. *Apoc.* 19. v. 4. 5.

Canticum nouum, *Apoc.* 5. 9. & 14. 3. Canticum Mosi. v. 1. 2. 3. alterum eiusdem, *Deut.* 32. v. 1. 2. 3. Deboræ ac Baraci. 1. 2. Dauidis pro liberatione ab hostibus, 2 *Reg.* 22. 1. 2. 3. 4. 5. 2. Mariæ virginis, *Luc.* 1. v. 46. 47. 48. Zachariæ, *Luc.* 1. v. gelorum. 2. 13. *Esa.* 6 3 *Apoc.* 4. 8. Simeonis, *Luc.* 2. v. 28. Cantica spiritualia à pijs canenda, *Psal.* 119, v. 54. 171. *Ephes.* 3. 16

Dauid dulcis cantor. 2. *Sam.* 23. 1. Cantores à Dauide ordines distributi. 1. *Paral.* 6. 31. & 15. 19. & 25. 1. 2. *Paral.* 29. *Nehem.* 12 45.

Psallendum Deo, & quomodo, *Ephes.* 5. 19 *Col.* 3. 16. spirite, id est, gratiæ agendæ, *Iud.* 5. 3. 1. *Cor.* 14. 15. Psallendum *Iac* 5 13.

Psaltes egregius Dauid, 2. *Sam.* 23. v. 1.

¶ Scriptores.

De canticorum origine vide *Ioan. Gerson. Tom.* 3. Cantandi studium apud vetustiores Romanos inter natum non fuisse. *Macrob. Satur. l.* 3. 13. Cani remi *Cælius lib.* 9. *c.* 10. Item quid sit intus canere. *ibid.* De vocatione. *Seneca lib* 2. *epist.* 15. De concentibus. *Problemat. sect.* 51.

Templorum cantum Patres non magnificerunt: plerarunt. Nam Athanasij temporibus Flauianus & Theodo Antiochiam canendi ritum primi in oriente (Vt ex *Cassiodori Tripart. lib.* 5. *c.* 32. *accepimus*) induxerunt. Augustinit sua ætate sub Ambrosio in Ecclesia Mediolanensi nem receptam.

Captiuitas, Carcer.

¶ Definitio et etymolog.

Captivitas, Græcè αἰχμαλωσία, ας, ἡ, & αἰχμαλωσία uus est Hebr. *Schebi*, Iudic. 5. 12. Esth. 3. 8. Ierem. 15. 2. à verbo *Schaba* captituit, in captiuitatem abduxit. Carcer locus in quo captiui & noxij seruantur, quasi Coarcer, quod in eo detenti prohibeantur exire. Hebr. *Chele*, verbo *Chala*, clausit, concluſit, cohibuit. Hinc κλεῖς, claudo: κλεῖς, clauis. Carcer autem Græcè δεσμωτήριον, cus, & φυλακὴ, custodia dicitur. Dicitur autem à capio, cupo, & meum facio. Varro. *Quid hic Senator cepit? Cuem quandam piratarum prada onustam caper.* Inde verbum, quo quidam iuniores vsi sunt.

¶ Poeticae Sententiae.

A. Prudentius.

Carcer Christicolis gradus corona est.

Liber prouehit ad Superna cœli:
Liber conciliat Deum beatis.

¶ Philosophicae Sententiae

De Carcere. Dial. lxiv.

Francisci Petrarchæ.

Dol.

Carcer claudor indignus. R. Melior est indignus carcer quam dignus libertas: multoque satius immeritum pro iustitia mala quam per scelus bonis affluere, quamuis nec mala illa dici debeant, neque hæc bona, sed loquor vt vulgus, quod dolorem, malum ingens, voluptatem summum bonum iudicat. D. Carcere claudi non licet. R. Quis non carcere clauditur, aut quis inde digredi potest, nisi moritur? vetus hæc tua omniumque fors est. Vnde ergo tibi nouæ igitur querelæ? Ita enim scito ex quo die natus es, & antequam nascereris, in carcerem atque in vincula missus es. Imperio, cui omnis cœli ambitus, exigua domus est, non admodum creditur poetæ, tenebrosum vtique carcerem; & quamuis carceris exitum si felicem cupis, huius angustias, non effugies, sunt nec supplicia, nec mortem, nec humani aliquid, ad quod patientiam & contemptum nisi præparatus, armatusque non sis animus in quacunque fortuna, calle graditur ancipiti. Tum carcere claudor, atque angusto. R. Nullus carcer turpe & angulior nullus quam iste corporeus, quo vsque adeo detestaris, atque vnde tantopere solui times. D. Carcere detineberis perpetuo. R. Multos periculo instanti atque hostium manibus eripuit. Multis limen carceris, pro clypeo fuit, & quo confugerant, exisse nocuit, vt exitu admoniti, quod horruerant, quod optauerant miserum faterentur. D. Carceri mancipatum. R. Quid scis, an fortasse non carcer, sed vt dicitur, custodia? quoties vinclis explicitos hostilis mucro, siue hostes portas inuasit: quoties euasisse pœnituit, & carcerem; omnium queri cœperant, non fuisse per petuum questi sumus in carcere quosdam laute viuentes, mox inde dimissos ac difficilem vitam mæsto fine clausisse. Miseram vitam dego. Ri Quidam libros in carcere texuerunt, tu curas inutiles. Quidam literas in carcere didicere, patientiæ. D. Carcerali custodia vinctus teneor. R. Plerique ante spelunceis, alij se murorum angustiis incluserè, carceremque sibi vel Dei amore, vel mundi odio, vulgiq; fastidio fecere. Tu si hoc animo non es, tuique carceris finem cupis, Aut tu hinc homo eruet, aut mors, quæ clauem carceris habet, vnus quidem introitus, exitus multi sunt. Alium fames, alium vis eruit, alius innocentia sua, alius custodum misericordia, alius precio, alius ingenio, & vel subterraneis cuniculis vel per tenebras amicæ noctis elapsus est, quibusdam etiam memoria terræ motus & ruina, carceris viam fecit. Ad quosdam nihil emiserit; mors absoluit. Nec minus varij exitus euentus, Marium consularui carcer dedit. Iulium Cæsarem pietatum custodia summum misit ad imperium; hac illam de limine carceris ad dominium transiuere, & catenarum illam iniecere aliis. Denique Regulum, & Socratem alios non tam carcer extinxit, vt visus est quam carceris finis eripuit. Et ad summam quosdam carcer ad insignem, ad eximiam fortunam; ad regnum alios, multos misit, ad sepulchrum omnes, nullum cepit; quem non

De carceris exitu. Dial. lxxxix.

Gavd.

Ad carcerem euasisse. R. Est & hæc (fateor) intermissa libertas ac reddita quam seruata, sed non omnia quæ desiderantur, & sæpe nociua sunt dulcia, & amara salubria, & carcer modo, sed mors vtilis fuit, sæpe vita & libertas nociua. G. Carcerem euasisse gaudeo. R. Atqui modo gaudendum apprehendisse, nunc gaudes portum euasisse. Carcer enim portus, multis refugium & arx fuit; & in libertate perituri, in vinculis ligata & clausa diligentius asseruantur. Plerique mortales cœci quid expediat, & iccirco mala sua concupiscunt, & affecuti gaudent, vnde mox doleant. Neue longius eam quæras. Vidisti nuper virum illum animosi & magni animi constantis incepti, qui aduerso tempore se patronum Reipubl. profiteri ausus ipse sibi tribuni nomen dedit, deinc variante fortuna, Vrbe depulsus, Romanique principis post pontificis lapsus in carcerem vtrobique beneficio atque honeste, tandem læua alite emissus, gladiisque non occisus tantummodo, sed discerptus, puto moriens desiderauit. G. E. carcere lætus erupi. R. Ibis per rostra, per lubris, per plateas vrbium tumultusque negotiorum libertatem putans gratulaberis, dum quem clauserat, mille stringent laquei. Cumque læti omnes portum petant, vnus tu natura mirabilis è portu lætus in procellas tendis. G. E. carcere digressus gaudeo. R. Bonum in hoc vt in reliquis consilium erat, neque nimium gaudere, neq; nimium dolere, sed æquanimitatem omni in statu ceu vitæ gubernaculum tenere, in tanta præsertim caligine futurorum. Neque miserum est (vt fertur) intrasse, neque tam fausturn carcerem exiuisse, quoties carcer libertati hostis, propitius est saluti, quoties optata votis omnibus libertas in pernitiem & in mortem versa est? G. Exiui ex carcere. R. Latiori de carcere multi hominem casus eripiunt, ex angustiori autem sola mors eruit. G. Molesto de carcere discessi. R. Potes in hunc carcerem reuerti, in illum alterum cum semel exieris non redibis hoc in tempore.

¶ Exempla Biblica.

Captiuorum hominum exempla: Loth, *Gen.* 14. *Vers.* 12. 13. 14. Madianitarum vxores & paruuli, *Num.* 31. *v.* 9. Israelitæ, *Iudic.* 2. *vers.* 14. & 2. *Reg.* 5. *v.* 2. Equites mille septingenti, & duo millia militum, 2. *Sam.* 8. *v.* 4. Amasias, 2. *Reg.* 14. *v.* 13. Sacerdotes, 17. *vers.* 72. Vxores Dauidis, filij & filiæ, 1. *Sam.* 30. *v.* 3. 4. 5. Beera, 1. *Paralip.* 5. *v.* 6. Iesana, Ephron, 2. *Paralip.* 13. *v.* 19. Decem millia virorum, 2. *Paral.* 25. *v.* 11. 12. Achas, 28. *v.* 5. Iudæi, eorumque mulieres & paruuli, *v.* 8. Manasses, 33. 11. Tobias, *Tob.* 1. *vers.* 2. Sedechias, *Ierem.* 39. *vers.* 5. Reliquiæ populi & filiæ Regis in Maspah. *Ierem.* 41. *v.* 10. Iechonia & Principes eius, *Baruch.* 1. *v.* 9. Captiuarum ciuitatum & regionum exempla: Villæ seu viculi Iacer, *Num.* 21. *vers.* 32. Iericho, *Ios.* 6. *versic.* 20. 2. *Machab.* 12. *vers.* 15. Al. *Ios.* 8. *vers.* 19. Maceda, *Ios.* 10. *vers.* 28. Gazer, *vers.* 33. 1. *Reg.* 9. *versic.* 16. Lachis, *Ios.* 10. *versic.* 33. Debir, *versic.* 38. 39. Gosen, *versic.* 41. Canat Sephor, *Ios.* 15. *v.* 17. Lesem, 19. *v.* 47. Ierusalem, *Iudic.* 1. *v.* 8. Baruch, 1. *versic.* 24. Ieremias, 38. *versic.* 28. Gaza, *Iudic.* 1. *versic.* 18. Roma, 9. *vers.* 45. Sion, 2. *Samuel.* 5. *vers.* 7. Syria, 8. *vers.* 13. Rabbah, 12. *vers.* 29. Geth, 2. *Reg.* 12. *versicul.* 17. Aion, &c. 15. *versic.* 29. Samaria, 18. *vers.* 10. 11. Ciuitates Iuda, 18. *v.* 13. Gessur & Aram, 2. *Paral.* 2. *versic.* 23. Bethel, 13. *versicul.* 19. Ciuitates Ephraim, 17. *v.* 2. Bethsames, Aialon, &c. 28. *v.* 18. Azotum, *Esa.* 20. *v.* 1. Carioth, *Ierem.* 48. *vers.* 41. Mespa, 1. *Mach.* 5. *versic.* 35.

In carcerem coniectorum exempla: Ioseph, *Gen.* 39. *v.* 20. *Psal.* 105. *v.* 18. Pincerna & Pistor Pharaonis, *Gen.* 40. *v.* 1. Filius Salumith Israelitidis blasphemus, *Leuit.* 24. *v.* 12. Colligens ligna in Sabbatho, *Num.* 15. *v.* 34. Samson, *Iudic.* 16. *v.* 21. Michæas, 1. *Reg.* 22. *v.* 27. 2. *Paralip.* 18. *versic.* 26. Oseas, 2. *Reg.* 17. *v.* 4. Ioachin, 25. *v.* 27. 28. 29. Ieremias, *Ierem.* 32. *vers.* 2. & 37. *v.* 15. Sedechias, 39. *v.* 7. & 52. *v.* 11. Ioahas, *Ezech.* 19. *v.* 9. Ioannes Baptista. *Matt.* 14. *v.* 3. *Marc.* 6. *v.* 17. *Luc.* 3. *v.* 20. Conseruus, *Matth.* 18. *vers.* 30. Barrabas, *Luc.* 23. *v.* 18. Apostoli, *Actor.* 5. *v.* 18. Petrus, 12. *vers.* 4. Paulus & Silas, 16. *v.* 24. Multi Sanctorum, 26. *v.* 10. Paulus, 2. *Corinth.* 11. *v.* 23.

Captiui in Babylonia iubentur orare pro pace ciuitatis, *Ierem.* 20. *v.* 7. pro vita Nabuchodonosor Regis, & eius filij Balthasaris, *Baruch.* 1. *vers.* 11. Captiua mulier quomodo ducenda in vxorem, *Deut.* 21. *vers.* 11. 12. 13. Captiuos inuisere bonum & pium est, *Gen.* 14. *vers.* 14. 1. *Sam.* 30. *vers.* 9. *Tob.* 1. *v.* 15. *Ierem.* 38. *v.* 9. *Matth.* 25. *vers.* 37. *Act.* 12. *vers.* 5. *Timoth.* 1. *versic.* 16. *Hebr.* 13. *vers.* 3. Captiuos non deserit Deus, *Gen.* 39. *vers.* 21. *Psalm.* 105. *v.* 17. 18. 19. *Sap.* 10. *v.* 13. *Esa.* 42. *v.* 7. *Act.* 5. *v.* 18. & 12. *v.* 17. & 16. *versic.* 25.

¶ Historica Exempla.

Leo III. Romanus Pontifex, Carolo Magno regnante, dum supplicationes agit à Gregorio institutas, apud ædem Sylvestri captus, & Paschalis Primicerij ac Campuli presbyteri fraudibus fere ad mortem cæsus, in cœnobium S. Erasmi relegatus est. *Volat. lib.* 22. *Anthrop.*

Anastasius III. Benedicto III. depositio, cum pontificatum inuasisset: ab Imperatoris legatis deiectus, & in carcerem coniectus est. *Sigebertus in Chronicis.*

Rogerij F. Gulielmus, Apuliæ & Calabriæ dux, Innocentium II. Pontificem bello cepit. *Theat.*

Agathocles, Lysimachi Thraciæ regis F. à patre contra Dromichæten Getarum regem missus, captus est. Lysimachus filiam Dromichæti despondit: & ea parte Thraciæ cessit; quæ trans Istrum est. *Pausanias.*

Crœsus Lydorum rex, qui templa oraculorum omnia quæ tum fuere multis & magnis muneribus ornauit, quique aurum & argentum in latere fudit, à Cyro Persarum rege captus: quod reliquum ætatis superfuit, in seruitute vixit. *Herodotus.*

Pescennius Niger à ducibus Seueri Imp. per Æmilianum superatus, apud Cyzicum sauciatus, captus, & ad Seuerum deductus est. caput eius suffixum, Romam missum. *Spartianus.*

Æmilianus Mauritianus Imp. ab exercitu nominatus, à duce Galieni Theodoro captus, ad Galienum missus est. *Trebellius Pollio.*

Vide, Aduersitas, Afflictio, Fortuna, Miseria, Item Fortitudo, & Constantia.

roglyphicè dedit Ægyptijs sacerdotibus: vt si hominem à calumniatoribus malè acceptum, & mortiferis delationibus afflictatum significare vellent, *Basiliscum* apponerent. Non enim alia ratione calumniatores homines conficiunt, quàm faciat *Basiliscus*. Clam siquidem illi principum auribus insusurrant: nullo palam morsu infixo, quo diluendi ansa præripiatur: atque ita plerique falso delati, extrema quæque pertulere. *Pier. Val. lib.* 14.

Theologi per *amputatam aurem* accipiunt eum quoq; qui detractionibus & calumnijs in alios aggestis delectatur, & turpium impudicorumque sermonum lasciuia capitur: proba verò consilia, & admonitiones de honesta & homine digna ratione yiuendi, cane peius & angue protinus auersatur. *Pier. Val. lib.* 33.

Ad dextram considet quispiam auribus prælongis insignis, quales ferè illæ Midæ feruntur, manum porrigit procul accedenti Calumniæ, circumstant eum mulierculæ duæ, Ignorantia, ni fallor, ac Suspicio: adit aliunde propera Calumnia eximie compta, vultu ipso & gestu corporis efferam rabiem, & iram æstuanti conceptam pectore præ se ferens, sinistra facem tenens flammiuomam, dextra secum adolescentem capillis prehensum, manus ad superos tendentem, obtestantemque immortalium Deorum fidem, rapit: anteit vir pallidus in speciem impurus, acie oculorum minimè hebeti: cæterum planè iis similis, qui contico aliquo morbo contabuerunt: hinc facilè conijcias, Liuorem esse, quin & mulierculæ aliquot Calumniam sequuntur comites, quarum est munus dominam hortari, instruere, comere: interpres aiebat, Insidias ac Fallaciam esse: à tergo lugubri habitu pallere, lacerarq; Pœnitentia subsequi, quæ capite in tergum deflexo cum lachrymis ac pudore procul venientem Veritatem excipit. Hac Apelles fabula suos lusit casus. *Pictura calumniæ, authore Apelle, ex Luciano Sophista.*

¶ Scriptores.

De calumnia vide *Platonem in Apologia, & lib. 6. de Rep. Brus.* 2.8. In calumniatorem Platonis. *Bessarionis lib.* 4. Contra mendaces & impios detractores, *Marsil.* 1. 12. De non temerè credendo delationibus seu calumnijs, *Luciani lib.* 1. Nemini detrahendum, *Marsil.* 1. 6. De calumnia, *Pechanus, l.* 28. Flos Theologiæ, *Rampigollus, cap.* 40, Aduersus mendacium & obtrectationem admonitio. *Des. Erasmi Tom.* 9. *operum.*

Vide Locum de Mendacio.

Canis.

Vide Venatio.

Canticum.

¶ Definitio et etymologia.

Canticvm, Græcè ἄσμα, ατος, τὸ, ᾠδὴ. Hebr. *Schir.* Psal. 96. 1. & 137. 4. à verbo *Schar*, cecinit, cantauit. Hinc σύριγξ, fistula cano, σύριγξ, fistula, & est exultatio mentis de æternis habita, prorumpens in vocem: & differt ab hymno, quia hymnus est laus Dei cum cantico. *Hoc ex B Thoma Psal. prolo. col.* 1. *fin.*

Græci canticum, hymnum vocant: Item psalmum: Sed propriè hymnus dicitur, qui voce naturali fit: Psalmus, cum aliquo musico instrumento. Vnde psalmodia deducitur, canticum mistum, vt cum aliquis ad citharam, siue aliud musicum instrumentum canit. Hinc etiam Psalterium, instrumentum musicum. Psalmus autem ἀπὸ τοῦ ψάλλω deriuatur, quod significat canto.

Cantus, est inflexio vocis: nam sonus directus est. Præcedit autem sonus cantum. *Isidorus lib. 2. orig. c.* 19.

Canticum est vox cantantis in lætitiam. Psalmus autem dicitur, qui cantatur ad psalterium, quo vsum esse Prophetam Dauid in magno mysterio prodit historia. Hæc autem duo in quibusdam Psalmorum titulis iuxta Musicam artem alternatim sibi opponuntur. Nam canticum psalmi est, id quod cum organum modulatur, vox postea cantantis eloquitur. Psalmus verò canticum, quod humana vox præloquitur: ars organi modulantis imitatur. *Idem Isidor. lib. 6. Orig. c.* 19.

¶ Poeticæ Sententiæ.

Ouid. 4. Trist. 1.

Hoc est cur cantet vinctus quoque compede fossor,
Indocilis numero cum grauis mollit opus.
Cantat & innitens limosa pronus arena
Aduersos tardam qui vehit amne ratem:
Quiq; refert pariter lentos ad pectora remos,
In numerum pulsa brachia versat aqua.
Fessus vt incubuit baculo: saxoq; resedit
Pastor, arundineo carmine mulcet oues.
Cantantis pariter, pariter data pensa trahentis
Fallitur ancillæ decipiturq; labor.
Fertur & abducta Lyrnesside tristis Achilles
Æmonia curas attenuisse lyra.
Cum traheret siluas Orpheus, & dura canendo
Saxa, bis amissa coniuge mœstus erat.

1. de Arte amandi.

Si vox est, canta: si mollia brachia, salta:
Et quacunque potes dote placere, place.

Horat. lib. 1. Satyr. 3.

Omnibus hoc vitium est cantoribus inter amicos,
Vt nunquam inducant animum cantare rogati,
Iniussi nunquam desistant.

¶ Similitvdo.

Chrysostomi. Sicut sordes & limus aures corporis obsident: Sic meretricij cantus, fabulæ huius seculi, aures mentis obstruere, atque immundas facere: quasi enim stercus ac fimum immittunt huiusmodi colloquia, & quod barbarum est, dicens, Comedetis stercus vestrum: Id nunc multi faciunt, sed non in vobis faciunt, imò verò multò peius atque foedius. *Hom. mil. 38. in Matth.*

¶ Exempla Biblica.

Cantandum spiritu & intelligentia, 1. *Corinth.* 14. v. 15. Cantandæ. *Psalm* 30. v. 5. & 33 v. 1. 2. 3. & 34. 4. & 47. 7. & 65. v. 5. 33. 34. & 69. 35. & 95. v 1. 2. & 96. v. 12. & 97. 12. & 98. 1. v. 5. 9. & 101. v 1. 4. & 105. v. 1. 2. & 106. 1. & 107. 1. & 137. 1. & 118. v. 1. 29 & 134. 1 & 135. v. 3. 19. & 135. v. 1. 2. & 145. v. 1. 2. v. 1. 7. & 148 1. & 149. 1. & 150. 1. *Esai.* 12. 4. & 42. 10. *Jerem.* 33. 11. *Apoc.* 19. v. 4. 5.

Canticum nouum, *Apoc.* 5. 9. & 14. 3. Canticum Mosi. v. 1. 2. 3. alterum eiusdem, *Deut.* 32. v. 1. 2. 3. Deboræ ac Baraci. 1. 2. Dauidis pro liberatione ab hostibus, 2 *Reg.* 22. 1. 2. 3. 4. 5. 2. Mariæ virginis, *Luc.* 1. v. 46. 47. 48. Zachariæ, *Luc.* 1. v. gelorum. 2. 13. *Esa.* 6 3 *Apoc.* 4. 8. Simeonis, *Luc.* 2. v. 28. Cantica spiritualia à pijs canenda, *Psal.* 119, v. 54. 171. *Ephes.* 3. 16

Dauid dulcis cantor. 2. *Sam.* 23. 1. Cantores à Dauide ordines distributi. 1. *Paral.* 6. 31. & 15. 19. & 25. 1. 2. *Paral.* 29. *Nehem.* 12 45.

Psallendum Deo, & quomodo, *Ephes.* 5. 19 *Col.* 3. 16. spirite, id est, gratiæ agendæ, *Iud.* 5. 3. 1. *Cor.* 14. 15. Psallendum *Iac* 5 13.

Psaltes egregius Dauid, 2. *Sam.* 23. v. 1.

¶ Scriptores.

De canticorum origine vide *Ioan. Gerson. Tom.* 3. Cantandi studium apud vetustiores Romanos inter natum non fuisse. *Macrob. Satur. l.* 3. 13. Cani remi *Cælius lib.* 9. *c.* 10. Item quid sit intus canere. *ibid.* De vocatione. *Seneca lib* 2. *epist.* 15. De concentibus. *Problemat. sect.* 51.

Templorum cantum Patres non magnificerunt: plerarunt. Nam Athanasij temporibus Flauianus & Theodo Antiochiam canendi ritum primi in oriente (Vt ex *Cassiodori Tripart. lib.* 5. *c.* 32. *accepimus*) induxerunt. Augustinit sua ætate sub Ambrosio in Ecclesia Mediolanensi nem receptam.

Captiuitas, Carcer.

¶ Definitio et etymolog.

Captivitas, Græcè αἰχμαλωσία, ας, ἡ, & αἰχμαλωσία uus est Hebr. *Schebi*, Iudic. 5. 12. Esth. 3. 8. Ierem. 15. 2. à verbo *Schaba* captituit, in captiuitatem abduxit. Carcer locus in quo captiui & noxij seruantur, quasi Coarcer, quod in eo detenti prohibeantur exire. Hebr. *Chele*, verbo *Chala*, clausit, concluſit, cohibuit. Hinc κλεῖς, claudo: κλεῖς, clauis. Carcer autem Græcè δεσμωτήριον, cus, & φυλακὴ, custodia dicitur. Dicitur autem à capio, cupo, & meum facio. Varro. *Quid hic Senator cepit? Cuem quandam piratarum prada onustam caper.* Inde verbum, quo quidam iuniores vsi sunt.

¶ Poeticae Sententiae.

A. Prudentius.

Carcer Christicolis gradus corona est.

Liber prouehit ad Superna cœli:
Liber conciliat Deum beatis.

¶ Philosophicae Sententiae

De Carcere. Dial. lxiv.

Francisci Petrarchæ.

Dol.

Carcer claudor indignus. R. Melior est indignus carcer quam dignus libertas: multoque satius immeritum pro iustitia mala quam per scelus bonis affluere, quamuis nec mala illa dici debeant, neque hæc bona, sed loquor vt vulgus, quod dolorem, malum ingens, voluptatem summum bonum iudicat. D. Carcere claudi non licet. R. Quis non carcere clauditur, aut quis inde digredi potest, nisi moritur? vetus hæc tua omniumque fors est. Vnde ergo tibi nouæ igitur querelæ? Ita enim scito ex quo die natus es, & antequam nascereris, in carcerem atque in vincula missus es. Imperio, cui omnis cœli ambitus, exigua domus est, non admodum creditur poetæ, tenebrosum vtique carcerem; & quamuis carceris exitum si felicem cupis, huius angustias, non effugies, sunt nec supplicia, nec mortem, nec humani aliquid, ad quod patientiam & contemptum nisi præparatus, armatusque non sis animus in quacunque fortuna, calle graditur ancipiti. Tum carcere claudor, atque angusto. R. Nullus carcer turpe & angulior nullus quam iste corporeus, quo vsque adeo detestaris, atque vnde tantopere solui times. D. Carcere detineberis perpetuo. R. Multos periculo instanti atque hostium manibus eripuit. Multis limen carceris, pro clypeo fuit, & quo confugerant, exisse nocuit, vt exitu admoniti, quod horruerant, quod optauerant miserum faterentur. D. Carceri mancipatum. R. Quid scis, an fortasse non carcer, sed vt dicitur, custodia? quoties vinclis explicitos hostilis mucro, siue hostes portas inuasit: quoties euasisse pœnituit, & carcerem; omnium queri cœperant, non fuisse per petuum questi sumus in carcere quosdam laute viuentes, mox inde dimissos ac difficilem vitam mæsto fine clausisse. Miseram vitam dego. Ri Quidam libros in carcere texuerunt, tu curas inutiles. Quidam literas in carcere didicere, patientiæ. D. Carcerali custodia vinctus teneor. R. Plerique ante spelunceis, alij se murorum angustiis incluserè, carceremque sibi vel Dei amore, vel mundi odio, vulgiq; fastidio fecere. Tu si hoc animo non es, tuique carceris finem cupis, Aut tu hinc homo eruet, aut mors, quæ clauem carceris habet, vnus quidem introitus, exitus multi sunt. Alium fames, alium vis eruit, alius innocentia sua, alius custodum misericordia, alius precio, alius ingenio, & vel subterraneis cuniculis vel per tenebras amicæ noctis elapsus est, quibusdam etiam memoria terræ motus & ruina, carceris viam fecit. Ad quosdam nihil emiserit; mors absoluit. Nec minus varij exitus euentus, Marium consularui carcer dedit. Iulium Cæsarem pietatum custodia summum misit ad imperium; hac illam de limine carceris ad dominium transiuere, & catenarum illam iniecere aliis. Denique Regulum, & Socratem alios non tam carcer extinxit, vt visus est quam carceris finis eripuit. Et ad summam quosdam carcer ad insignem, ad eximiam fortunam; ad regnum alios, multos misit, ad sepulchrum omnes, nullum cepit; quem non

De carceris exitu. Dial. lxxxix.

Gavd.

Ad carcerem euasisse. R. Est & hæc (fateor) intermissa libertas ac reddita quam seruata, sed non omnia quæ desiderantur, & sæpe nociua sunt dulcia, & amara salubria, & carcer modo, sed mors vtilis fuit, sæpe vita & libertas nociua. G. Carcerem euasisse gaudeo. R. Atqui modo gaudendum apprehendisse, nunc gaudes portum euasisse. Carcer enim portus, multis refugium & arx fuit; & in libertate perituri, in vinculis ligata & clausa diligentius asseruantur. Plerique mortales cœci quid expediat, & iccirco mala sua concupiscunt, & affecuti gaudent, vnde mox doleant. Neue longius eam quæras. Vidisti nuper virum illum animosi & magni animi constantis incepti, qui aduerso tempore se patronum Reipubl. profiteri ausus ipse sibi tribuni nomen dedit, deinc variante fortuna, Vrbe depulsus, Romanique principis post pontificis lapsus in carcerem vtrobique beneficio atque honeste, tandem læua alite emissus, gladiisque non occisus tantummodo, sed discerptus, puto moriens desiderauit. G. E. carcere lætus erupi. R. Ibis per rostra, per lubris, per plateas vrbium tumultusque negotiorum libertatem putans gratulaberis, dum quem clauserat, mille stringent laquei. Cumque læti omnes portum petant, vnus tu natura mirabilis è portu lætus in procellas tendis. G. E. carcere digressus gaudeo. R. Bonum in hoc vt in reliquis consilium erat, neque nimium gaudere, neq; nimium dolere, sed æquanimitatem omni in statu ceu vitæ gubernaculum tenere, in tanta præsertim caligine futurorum. Neque miserum est (vt fertur) intrasse, neque tam fausturn carcerem exiuisse, quoties carcer libertati hostis, propitius est saluti, quoties optata votis omnibus libertas in pernitiem & in mortem versa est? G. Exiui ex carcere. R. Latiori de carcere multi hominem casus eripiunt, ex angustiori autem sola mors eruit. G. Molesto de carcere discessi. R. Potes in hunc carcerem reuerti, in illum alterum cum semel exieris non redibis hoc in tempore.

¶ Exempla Biblica.

Captiuorum hominum exempla: Loth, *Gen.* 14. *Vers.* 12. 13. 14. Madianitarum vxores & paruuli, *Num.* 31. *v.* 9. Israelitæ, *Iudic.* 2. *vers.* 14. & 2. *Reg.* 5. *v.* 2. Equites mille septingenti, & duo millia militum, 2. *Sam.* 8. *v.* 4. Amasias, 2. *Reg.* 14. *v.* 13. Sacerdotes, 17. *vers.* 72. Vxores Dauidis, filij & filiæ, 1. *Sam.* 30. *v.* 3. 4. 5. Beera, 1. *Paralip.* 5. *v.* 6. Iesana, Ephron, 2. *Paralip.* 13. *v.* 19. Decem millia virorum, 2. *Paral.* 25. *v.* 11. 12. Achas, 28. *v.* 5. Iudæi, eorumque mulieres & paruuli, *v.* 8. Manasses, 33. 11. Tobias, *Tob.* 1. *vers.* 2. Sedechias, *Ierem.* 39. *vers.* 5. Reliquiæ populi & filiæ Regis in Maspah. *Ierem.* 41. *v.* 10. Iechonia & Principes eius, *Baruch.* 1. *v.* 9. Captiuarum ciuitatum & regionum exempla: Villæ seu viculi Iacer, *Num.* 21. *vers.* 32. Iericho, *Ios.* 6. *versic.* 20. 2. *Machab.* 12. *vers.* 15. Al. *Ios.* 8. *vers.* 19. Maceda, *Ios.* 10. *vers.* 28. Gazer, *vers.* 33. 1. *Reg.* 9. *versic.* 16. Lachis, *Ios.* 10. *versic.* 33. Debir, *versic.* 38. 39. Gosen, *versic.* 41. Canat Sephor, *Ios.* 15. *v.* 17. Lesem, 19. *v.* 47. Ierusalem, *Iudic.* 1. *v.* 8. Baruch, 1. *versic.* 24. Ieremias, 38. *versic.* 28. Gaza, *Iudic.* 1. *versic.* 18. Roma, 9. *vers.* 45. Sion, 2. *Samuel.* 5. *vers.* 7. Syria, 8. *vers.* 13. Rabbah, 12. *vers.* 29. Geth, 2. *Reg.* 12. *versicul.* 17. Aion, &c. 15. *versic.* 29. Samaria, 18. *vers.* 10. 11. Ciuitates Iuda, 18. *v.* 13. Gessur & Aram, 2. *Paral.* 2. *versic.* 23. Bethel, 13. *versicul.* 19. Ciuitates Ephraim, 17. *v.* 2. Bethsames, Aialon, &c. 28. *v.* 18. Azotum, *Esa.* 20. *v.* 1. Carioth, *Ierem.* 48. *vers.* 41. Mespa, 1. *Mach.* 5. *versic.* 35.

In carcerem coniectorum exempla: Ioseph, *Gen.* 39. *v.* 20. *Psal.* 105. *v.* 18. Pincerna & Pistor Pharaonis, *Gen.* 40. *v.* 1. Filius Salumith Israelitidis blasphemus, *Leuit.* 24. *v.* 12. Colligens ligna in Sabbatho, *Num.* 15. *v.* 34. Samson, *Iudic.* 16. *v.* 21. Michæas, 1. *Reg.* 22. *v.* 27. 2. *Paralip.* 18. *versic.* 26. Oseas, 2. *Reg.* 17. *v.* 4. Ioachin, 25. *v.* 27. 28. 29. Ieremias, *Ierem.* 32. *vers.* 2. & 37. *v.* 15. Sedechias, 39. *v.* 7. & 52. *v.* 11. Ioahas, *Ezech.* 19. *v.* 9. Ioannes Baptista. *Matt.* 14. *v.* 3. *Marc.* 6. *v.* 17. *Luc.* 3. *v.* 20. Conseruus, *Matth.* 18. *vers.* 30. Barrabas, *Luc.* 23. *v.* 18. Apostoli, *Actor.* 5. *v.* 18. Petrus, 12. *vers.* 4. Paulus & Silas, 16. *v.* 24. Multi Sanctorum, 26. *v.* 10. Paulus, 2. *Corinth.* 11. *v.* 23.

Captiui in Babylonia iubentur orare pro pace ciuitatis, *Ierem.* 20. *v.* 7. pro vita Nabuchodonosor Regis, & eius filij Balthasaris, *Baruch.* 1. *vers.* 11. Captiua mulier quomodo ducenda in vxorem, *Deut.* 21. *vers.* 11. 12. 13. Captiuos inuisere bonum & pium est, *Gen.* 14. *vers.* 14. 1. *Sam.* 30. *vers.* 9. *Tob.* 1. *v.* 15. *Ierem.* 38. *v.* 9. *Matth.* 25. *vers.* 37. *Act.* 12. *vers.* 5. *Timoth.* 1. *versic.* 16. *Hebr.* 13. *vers.* 3. Captiuos non deserit Deus, *Gen.* 39. *vers.* 21. *Psalm.* 105. *v.* 17. 18. 19. *Sap.* 10. *v.* 13. *Esa.* 42. *v.* 7. *Act.* 5. *v.* 18. & 12. *v.* 17. & 16. *versic.* 25.

¶ Historica Exempla.

Leo III. Romanus Pontifex, Carolo Magno regnante, dum supplicationes agit à Gregorio institutas, apud ædem Sylvestri captus, & Paschalis Primicerij ac Campuli presbyteri fraudibus fere ad mortem cæsus, in cœnobium S. Erasmi relegatus est. *Volat. lib.* 22. *Anthrop.*

Anastasius III. Benedicto III. depositio, cum pontificatum inuasisset: ab Imperatoris legatis deiectus, & in carcerem coniectus est. *Sigebertus in Chronicis.*

Rogerij F. Gulielmus, Apuliæ & Calabriæ dux, Innocentium II. Pontificem bello cepit. *Theat.*

Agathocles, Lysimachi Thraciæ regis F. à patre contra Dromichæten Getarum regem missus, captus est. Lysimachus filiam Dromichæti despondit: & ea parte Thraciæ cessit; quæ trans Istrum est. *Pausanias.*

Crœsus Lydorum rex, qui templa oraculorum omnia quæ tum fuere multis & magnis muneribus ornauit, quique aurum & argentum in latere fudit, à Cyro Persarum rege captus: quod reliquum ætatis superfuit, in seruitute vixit. *Herodotus.*

Pescennius Niger à ducibus Seueri Imp. per Æmilianum superatus, apud Cyzicum sauciatus, captus, & ad Seuerum deductus est. caput eius suffixum, Romam missum. *Spartianus.*

Æmilianus Mauritianus Imp. ab exercitu nominatus, à duce Galieni Theodoro captus, ad Galienum missus est. *Trebellius Pollio.*

Vide, Aduersitas, Afflictio, Fortuna, Miseria, Item Fortitudo, & Constantia.

Caro.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

CARO, σάρξ, κός, ἡ. Est materialis pars influens per nutrimentum, affluens per conuenientem calorem, ideo quouis modo abscindatur, ciro crescit. *Albert. Magn. de anim. lib. 3. tract. 2. cap. 5.*

Alias significationes huius vocis quære in sequentibus authorum locis.

¶ BIBLICI LOCI.

Caro, Hebræorum more. I. pro toto homine, *Genes.* 6. 5. per synecdochen. II. pro omni & toto hominum genere, 12. *Psalm.* 78. 39. *Esa.* 40. 6. *Ioel.* 2. 28. *Matth.* 24. 22. *Luc.* 3. 6. *Ioan.* 1. 14. & 17. 2. *Act.* 1. 17. *Rom.* 3. 20. 1. *Cor.* 1. 29. *Gal.* 2. 16. qua appellatione imbecillitas humana significatur, quam ob causam carnis nomen cuiquis quoque tribuitur, *Esa.* 31. 3. III. pro humana natura, 1. *Timoth.* 3. 16. IV. pro humanitate seu humana Christi natura, *Io.* 6. 51. *Act.* 2. 30. *Roman.* 1. 3. 1. *Pet.* 3. 18. & 4. 1. sicut Spiritus pro diuina, *Rom.* 1. 3. V. pro crassa & impura hominis natura: hoc est non pro carnea illa corporis mole, sed pro animi & corporis humani natura peccato & morti addicta, *Ioan.* 1. 13. & 3. 6. *Rom.* 7. 5. *Eph.* 2. 3. quæ passim Spiritui opponitur in Scriptura, præsertim autem *Ioan.* 3. 6. Sic autem vsurpari carnis vocabulum, vt non corporis solum, sed & animi humani naturam peccato & morti addictam comprehendat, liquet vel ex eo, quod carni huic Paulus tribuit φρόνημα, *Rom.* 8. 7. & νοῦν *Coloss.* 2. 18. Caro igitur pro carnali ponitur, Hebraica phrasi non secus ac Latinis scelus dicitur, pro scelerato: & designat miseram totius hominis conditionem, *Psalm.* 56. 5. & 79. 39. vt supra dictum est. VI. Pro parte hominis non regenerata, *Rom.* 7. 18. & 8. 3. *Galat.* 5. *vers.* 17. 19. 24. *Col.* 2. 11. 2. *Corinth.* 12. 7. 1. *Ioan.* 2. 16. VII. Pro vitiositate, quæ in hominibus regnat, 1. *Pet.* 4. 6. IIX. Pro ingenio vel naturæ inclinatione. *Ephes.* 2. 3. IX. Pro corruptis hominibus, *Rom.* 7. 14. X. Pro imbecillitate naturæ humanæ, 2. *Corinth.* 10. 2. 1. *Pet.* 1. 24. XI. Pro huius vitæ præsentis statu, *Philip.* 1. 24. XII. Pro corpore mortali, 2. *Corinth.* 7 1. *Galat.* 2. 20. XIII. Pro vita præsenti, & omnibus iis, quæ ad vitam præsentem spectant. 1. *Corinth.* 7. 28. XIV. Pro externo aspectu, *Galat.* 4. 13. XV. Pro vita naturæ ordinaria, *Versic.* 29. XVI. Pro vita corporali. *Galat.* 2. 20. *Hebr.* 5. 7. 1. *Pet.* 1. 42. XVII. Pro externis ceremoniis, 6. 12. & externis operibus ceremonialibus, quibus opponitur Spiritus, 33. XVIII. Pro omni eo quod est extra Christum, *Philip.* 3. 3. Caro in bonam partem sumpta. 2. *Cor.* 3. 3.

Caro & sanguis, in nouo Testamento aliquoties totam humanam naturam, συνεκδοχικῶς significant eamque interdum ita vt est corrupta & infirma, *Matth.* 16. *vers.* 17. 1. *Cor.* 15. *v.* 50. vel simpliciter qualis est in sese, vt à spirituali videlicet & excellentiore natura distinguatur. *Galat.* 1. *vers.* 16. *Ephes.* 6. *Versicul.* 12. Præterea nomine carnis, *Rom.* 7. *vers.* 5. *Ephes.* 2. *vers.* 2. membrorum, *Coloss.* 3. *vers.* 5. exterioris hominis, *Rom.* 7. *vers.* 22. & alibi sæpe intelligit Paulus, quicquid est in homine, vel intus, vel foris à capite ad calcem, quatenus quidem homo non est gratia Dei regeneratus, id quod vel ex eo liquet, quod disertè Apostolus inter corruptissimas partes mentem numerat, *Rom.* 1. 9. 28. 1. *Timoth.* 6. *versic.* 5. 2. *Timoth.* 3. 8. *Tit.* 1. *versic.* 15. *Item Ephes.* 4. *vers.* 24. vult renouationem ad spiritum vsque mentis pertingere. Vnde illud quoque liquet, quid vocabulum spiritus carni oppositum, seu interior ac nouus homo declarent. Cum carne & sanguine, *Galat.* 1. *vers.* 16. pro, cum quoquam mortalium, *& Ephes.* 6. *v.* 12. Huc pertinent illæ phrases: Secundum carnem esse, *Roman.* 8. *vers.* 8. de iis dicitur, qui cum non sint Spiritu donati, sese cupiditatibus carnis immergunt: Viuere autem in carne, *Philip.* 1. *versicul.* 22. vel ambulare in carne, 2. *Corinth.* 10. 3. nihil aliud declarat, quam in hoc caduco corpore vitam degere tantisper, dum cœlesti & æterna vita potiamur, vt *Gal.* 2. *v.* 20. 1. *Pet.* 4. 1. Carni ferere, *Galat.* 6. *v.* 8. pro fluxis istis & caducis bonis accumulandis opes impendere. In carne esse, *Roman.* 7. 5. & 8. 8. significat prioris coniugij conditionem, quæ 6. vetustas literæ. Carnem igitur appellat hominem ψυχικὸν, id est, qualis ex Adamo procreatur natura peccato omni ex parte penitus obnoxia, cui opponitur esse in spiritu 8. 9. Secundum carnem nasci, *Galat.* 4. 23. 29. est consueto hominum more nasci damnatus carne. 2. *Pet.* 4. 6. dicitur is, in cuius carne damnatum est, hoc est, abditum & extinctum est peccatum, quæ prior pars est sanctificationis, vt disertè loquitur Paulus *Rom.* 8. 3. adeo vt locus ille Petri non possit planius explicari, quam ex 1. *Cor.* 5. 5. vbi dicit Paulus: Ad interitum carnis. Carnem suam crucifigere quomodo quisque debeat, *Eccles.* 10. 1. *Rom.* 6. 12. & 8. 12. 13. 14. *Galat* 5. 16. *Ephes.* 4. 22. & 5. 3. *Tit.* 2. 11. 1. *Pet.* 2. 1. & 4. 2. 6. *Hebr.* 2. 1. Caro & sanguis, pro naturali homine, *Matt.* 16. 17. *Galat.* 1. 16. *Ephes.* 6. 12. pro corpore hoc animali ita vt nunc est, 1. *Cor.* 15. 50.

Caro vna, vir & vxor, *Genes.* 2. 24. *Matth.* 19. 5. *Marc.* 10. 8. 1. *Corinth.* 6. 16. *Ephes.* 5. 31. Hebraismus, hoc est, vnum corpus. Caro cum sanguine non edenda, *Gen.* 9. 4. *Leuit.* 19. 26. Ab iis laniata non comedenda Iudæis, *Exod.* 22. 31. Carnem tenus habenda, *Roman.* 13. 14. Carnis gloriatio vana, *Versicul.* 29. Carnis infirmitas magna, *Matth.* 26. *Roman.* 8. *Versic.* 7. Carnis & spiritus luctæ, *Roman.* 7. Carnis opera, *Galat.* 5. *v.* 19. &c. Prudentia carnis damnata 6. & 12. 16.

Carnalis homo, *Rom.* 7. *vers.* 14. 1. *Corinth.* 3. 1. Carnalia nica, *Iudæ, vers.* 23. Carnales pro iis, qui in carne sunt, & Deo placere non possunt, *Roman.* 8. *Versic.* 5. 8. pro iis qui dem in Spiritu, sed tamen adhuc νηπίοις, & quasi infantes sunt, 2. *Cor.* 3. quod explicat ibidem Apostolus per infantibulum, *Versic.* 3. exponit quid sit, carnalem esse, nempe iudicij imbecillitati esse obnoxium, quod quidem in eos etiam cadit, qui alioqui sunt spirituales, cum parte cognoscamus, 1. *Cor.* 13. *Vers.* 12. Carnalia bona pro libus, 1. *Cor.* 9. 11.

¶ SENTENTIAE BIBLICAE.

Fratres, debitores sumus, non carni vt secundum carnem viuamus, *Rom.* 8.

Canis curam ne feceritis in desideriis. 13.

Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt. 1. *Cor.*

Charissimi mundemus nos ab omni inquinamento carnis & spiritus, perficientes sanctificationem in timore Dei. 2. *Corinth.* 7.

In carne ambulantes, secundum carnem militamus.

Qui in carne sunt, Deo placere non possunt, vos autem in carne non estis, sed in spiritu, si tamen spiritus Dei habitat in vobis. *Rom.* 8.

Cum sit inter vos zelus, & contentio, nonne carnales estis, & secundum hominem ambulatis? 1. *Cor.* 3.

Caro concupiscit aduersus spiritum, spiritus autem aduersus carnem. Hæc enim sibi inuicem aduersus, vt non quæcunque vultis illa faciatis. *Gal.* 5.

Charissimi obsecro vos tanquam aduenas, abstinere à carnalibus desideriis, quæ militant aduersus animam. 1. *Pet.*

Non permanebit spiritus meus in homine in æternum, quia caro est. *Gen.* 6.

Nihil damnationis est iis, qui sunt in Christo Iesu, qui secundum carnem, ambulant. Qui enim secundum carnem sunt, ea quæ carnis sunt sapiunt. *Rom.* 8.

Si secundum carnem vixeritis, morieuini: si autem spiritu facta carnis mortificaueritis, viueris. *ibid.*

Dico in Christo: spiritu ambulate, & desideria carnis non perficieris. *Gal.* 5.

Manifesta sunt opera carnis: quæ sunt fornicatio immundicitia, impudicitia, luxuria, idolorum seruitus, veneficia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, iræ, rixæ, dissensiones, sectæ, inuidiæ, homicidia, ebrietates, comessationes, & his similia, quæ prædicebis sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt. *ibid.* sequentur. *ibid.*

Nolite errare, Deus non irridetur. Quæ enim seminauerit homo, hæc & metet: quoniam qui seminat in carne sua, de carne & metet corruptionem. 6.

¶ SENTENTIAE PATRVM.

Carnis afflictio est, per quam lasciuæ mentis semina ratione discreta comprimuntur. *Aug. de defin.*

Spiritus deficit, vbi caro requiescit. Vt enim caro non sine anima duris nutritur. Illam blanda refouent, hanc adiuuant. *sup. Ioan.*

Vis vt seruiat caro tua animæ tuæ: Deo seruiat anima tua, habes regi vt possis regere. *In Ioan.*

Caro mala non est, si malo careat. *de Cont. 18.*

Corporis debilitas nimia, etiam vires animæ frangit. Ingenium quoque ingenium marcescere facit: quicquid cum moderatione fit salutare est, optimus in omni re modus, laudatque mensura. *Hieron. in epist.*

Dum carnalis vita corrigitur, & vsque ad abstinentiam rationis studium à perficientib. peruenitur, qualiam ad inceditur, vt inde omnipotentis Dei sacrificium reddatur, prius culpa displicebat. *Greg. in moral.*

Non gestamus laqueum nostrum nobiscum, cum inimicum, carnem nostram loquor, de peccato natam, nutritam, corruptam nimis ipsa origine: sed multo amplius consuetudine vitiatam. Hinc est, quod tam acriter nobiscum concupiscit, quod assidue murmurat: & impatiens disciplinæ, quod illicite suggerit, quod nec rationi obtemperat, nisi lo timore in hibetur. *ibid.*

Quia iniquus carnem suam Deo præposuit, iudicatur, vt ex ea amplius in igne crucietur. Hic itaque eam castigare non vult, & quum ab ea abstrahitur, illic eam reliquere vult, & tamen in ea propter supplicia reseruatur. *ibid.*

...ssimilitudinem mirabiliter sumus, vt ratio animam, & anima possideat, nos vero animæ corporis possessione repellitur, si non ...ratione possidetur. *ibid.*

...frequenter maiores tribulationes ex carne suscipiunt qui carnalibus delectantur. *ibid.*

...Magna cura pensare debemus, vtrum noster spiritus impetu carnis rapiatur, transitoria æternis præponere: ista mundana ad voluptatem, non ad necessitatem quærere. *ibid.*

...In hoc mundo cum nostris tentationibus nascitur, & caro nobis quando adiutrix est in bono opere, aliquando autem seductrix in malo. Sigitur ei plus, quam debemus tribuimus, hostem ...nostrum facimus: & si necessitati eius quæ debemus, non reddimus ciuem ...nostrum. Seruanda est itaq; caro, sed ad hoc vsque, vt in bono nobis ...seruiat. Nam quisquis ei tantum tribuit, vt superbiat, satiari ...non curat. Ais: itaque magna est satiari, ne vnusquisque per ...concupiscentias, ad iniquitatem prorumpat turpitudinis. *Hom. ...secunda parte Ezech.*

...Iram, rerum, cupiditatem, & gaudium, velut quendam animum ...iumenta regit, & in captiuitatem redigit omnem carnalem affectum, & carnis sensum nutu rationis, in obsequium virtutis. *Ber. sup. Cant.*

...Quo carnem tuam pretiosis rebus impinguas & adornas, quam ...paucos dies vermes deuoraturi sunt in sepulchro: & animam ...tuam bonis operibus non adornas, quæ Deo & Angelis eius præsentanda in iudicio? Cur ergo animam tuam vilipendis, & ei ...corporis tui opponis? dominam ancillari, ancillam dominari, magna ...perturbatio est. *Aug. de claust. anima. & Hug. de claust. anima.*

...Vnum impedimentum nostrum, & occupatio grauis ipsa est ...miseri huius corporis, quod dummodo somnum, ...cibum, modo vestem, cæteraque similia quærit, haud dubium, quin frequenter impediat nos ab exercitio spirituali. *Bern. ...ser. 15.*

...Quid aliud est caro cum qua tanta est societas, nisi spuma caro ...fragili decore vestita: sed erit quandoq; cadauer miserum & ...horribile, & cibus vermium. Si diligenter consideres quid per os ...& cætera corporis meatus egreditur, vilius sterquilinium ...non vidisti. Si singulas eius miserias enumerare velis, quam ...horrendam peccatis, inretita vitiis, pruriens concupiscentiis, occupationibus, polluta illusionibus, prona semper in malum, & ...ad vitium procliuis, plenam confusione & ignominia inue ...nies. *Hug. de claustro anima l. 1. c. 31.*

...Deinde homo, quid fuisti ante ortum, & quid es ab ortu vsque ...ad ortum, atque quid eris post hanc vitam. Profecto fuit, ...quia non eras: postea de vili materia factus, & in vilissimo ...semine involutus menstruali sanguine in vtero materno fuisti ...formatus. Tunica tua fuit pellis secundina. Sic indutus & ornandi, nec memor es quam vilis sit origo tua. Forma, fauor ...muliebris, opesque surripuere tibi, nosce, quid sit homo. Nihil enim aliud est homo, quam sperma fœtidum, saccus stercorum, cibus vermium: post hominem vermis, post vermes fœtor & horror: & in non hominem vertitur omnis homo. Cum fex, cum ...stercore res vilissima simus: Vnde superbimus? ad terram terra ...reuertimur. *ibid.*

...Quodammodo exire carne est in corpore commorantem, & ...futuram est in fragili carne aculeos non sentire. *Cassian. de ...inst. monach. lib. 6.*

¶ Sententiae Philosophicae.

...Fateor nos gerere corporis nostri tutelam. Non indulgendum illi seruiendum nego. Multis seruiet, qui corpori seruit: ...quo illo nimium timet, qui ad illud omnia refert, honestum ...non est, cui corpus suum nimis charum est, huius nimius a...mor nos timoribus inquietat, solicitudinibus onerat, & contumeliis obiicit. Agatur eius diligentissima cura: ita tamen vt ...non exigit ratio, quum dignitas, quum fides, mittendum in ...quem sit. Sic nos gerere debemus, vt non tanquam propter corpus nati simus, sed tanquam non possimus sine corpore, ...corpori tantum indulgeamus, quantum bonæ valetudini satis ...est. *Sen. 15. epist.*

...Maiore corporis farcina animus eliditur, & minus agilis est. ...Circumscribe corpus tuum, & animo locum laxa, multa sequuntur incommoda deditos huic curæ, bibere & sudare, vita cardiaci ...est. *ibid.*

...Maior sum & ad maiora genitus, quam vt mancipium sim ...corporis mei. Contemptus corporis sui, certa libertas est. *Epist. 65.*

...Sapiens itaq; multum cum meliore ac diuina sui parte versatur, ...cum hac querula ac fragili, quantum necesse est. *idem 75.*

...Multa nos incommoda exagitant quam male conueniat nobis hoc corpus, nunc de capite, nunc ventre, nunc de pectore aut ...de faucibus conquerimur. Aliquando nerui nos, aliquando pedes vexant, nunc detractio, nunc distillatio, aliquando supersit ...fatigatio, aliquando deest, hinc atque illinc tentamur, hoc euenire ...solet in alieno habitantibus, hoc enim corpus non domus, sed hospitium, & quidem breue hospitium, quod relinquendum, vbi te grauem esse hospiti videas. *In Epist.*

Corpus hoc animi pœna ac pondus est premendo illo vrgetur, in vinculis est. *Epist. 66.*

Vis aduersus hoc corpus liber esse, præpone tibi quandoque hoc contubernio carendum, & fortior erit ad necessitatem exeundi. *Epist. 71.*

Iam qui bona corporis præ se ferunt, quam exigua, quam fragili possessione vtuntur. Formæ vero nitor, vt rapidus est, & velox, & vernalium florum mutabilitate fugacior, quod (vt ait Aristoteles) Si lynceis oculis homines vterentur, vt eorum visus obstantia penetraret, nonne introspectis visceribus illud Alcibiadis superficie pulcherrimum, corpus turpissimum videretur? ideo te pulchrum videri non tua natura, sed oculorum spectantium reddit infirmitas. *Boet. 3. de consolatio.*

¶ Similitvdines.

Chrysostomi. quomodo inter cœlum & terram aer medius constitutus separat creaturam vtramque? vt ostendat quia inter cœlestia & terrena nulla potest esse commixtio: Ita nec inter spiritualia & carnalia, nulla esse coniunctio potest. *In cap. 4. Hom. 7.*

Sicut qui graues oculos habet, si ponas eum in aliquo obscuro tenebrosoque loco, melius videt: si autem ponas eum in sole, nihil videt, quia oculus eius non suffert solis candorem: Sic homo mundialis, qui oculum, id est, mentem terrenis desideriis sordidam habet, & turbulentam, si ponas eum in rebus mundialibus sapit, & astutus est: si autem trahas eum ad res spirituales, tenebrescit, ac nihil sapit, quia mens illius desideriis corrupta terrenis, iustitiæ bonum non sentit. *In c. 5. Matth.*

Quemadmodum diues peregre profectus, si in hospitio applicuerit pauperis alicuius, quamuis non potest in domo iubere quod vult, quia hospes est, tamen magnam sibi fiduciam agendi aliquid vendicat, quia potens: Sic & anima peregrina in hoc regnum carnis ingressa, quamuis non omnia spiritualiter agere potest secundum se, quia extranea est in hoc mundo, tamen aliquid spirituale vendicat & in carne, quia nimium potens est. *In Matth. 22. Hom. 42.*

Sicut peregrinus pauper, nihil in hospitio diuitis potest, primo quia peregrinus & hospes est, deinde quia mendicus & pauper est: Sic & caro quum in illud seculum resuscitata migrauerit, nihil omnino poterit sibi carnale defendere: primum, quia extranea in illo seculo spirituali: secundo, quia infirma est carnis natura. *In Matth. 22. Hom. 41.*

Cypriani. Carnis incommoda sunt nobis communia cum humano genere. Sic cum flatu sterili terra ieiuna est, neminem fames separat: si cum incursione hostili ciuitas aliqua possessa est, omnes simul captiuitas vastat. Et quando imbres nubila serena longa suspendunt, omnibus siccitas vna est. Et cum nauem scopulosa saxa constringunt nauigantibus sine exceptione commune periculum est. Et oculorum dolor, & impetus febrium, & omnium valetudo membrorum cum cæteris bonis communis est. *Serm. 4. de immortal.*

Corpore sic vtitur anima, sicut faber malleo, vel incude, in qua format omnium turpitudinum idola, & fabricantur quælibet quarumcunq; voluptatum simulachra. Non est caro dictatrix peccati, nec inuentrix malitiæ, nec cogitatus formatnec disponit agenda: sed officina est spiritus, qui in ea, & per eam quæcunque affectauerit peragit & consummat. *De operib. Christi.*

Basilii. Perinde atque in acie hinc atque hinc instructa ad conflictum, qui alteri parti fert suppetias, facit vt alter vincatur: Ita qui carni sese adiungit, expugnat spiritum: & qui stat à spiritu, carnem in seruitutem redigit. *De ieiunio.*

Theophylacti. Quæret aliquis: Quomodo id inquit Apostolus, Non in me habitat, hoc est, in mea carne, bonum? dicam equidem: Cum constet, hominem ex duobus esse compositum, anima scilicet & corpore, horum sane alterum cæteris dominatur & præsidet, alterum vero, id est, caro, vt serua obsequitur.

Non igitur inhabitat in carne quod bonum est, hoc est, non residet in corpotis potestate, sed animæ: quodcunque itaque destinauerit anima faciendum, & corpus faciat necesse est, neque id secus se habet, quam si dixerit quispiam, non in cithara esse, sed in citharœdo, vt pulcher aliquis & concinnus edatur sonus: neque id, inquiens, citharam ille insimulabit, sed organo illum & citharæ præstare monstrabit, qui hanc arte oppulset. *In cap. 7. ad Roman.*

Absolonis. quidam vir nobilis, & eius seruus tibi in custodiam dati sunt, ea lege, vt seruum aqua & pane more serui, nobilem secundum dignitatem natalium suorum procurares splendide. Tu vero contrarium, nobilem fame & siti, & multis iniuriis confecisti: seruum vero delicate nutristi, omni genere deliciarum insolentem fecisti, rebellem domino suo: cui insurgens vulnerat inultus: occidit tandem. Quid respondebis ei, qui vtrunque tibi commisit? Tu homo, crudelis homo fuisti qui nobilem virum: spiritum, & animam, nullis deliciis virtutum, nulla pinguedine

deuotionis refecisti, seruum contumaceam nutriuisti delicate, qui carnem gula, ebrietatibus, voluptatibusq; huius vitæ inescasti. Caro insurgit in spiritum: eum vitiis seruire coegit, vulnerat, occidit. *Ser. de annunciatione D. Mariæ.*

D. Chrysostomi. sicut in modio si volueris reponere, necesse est vt cadat deorsum ad inferiora eius, & tenebriosa. Sic homini carnali, & mundiali, & vacuo, si dixeris quod est Dei, non illud tenet in superiore parte mentis suæ, aut cordis, nec portat illud in ore, sed confestim cadet de mente eius, & condet deorsum in terrena & tenebrosa, vt nec illi prosit, nec aliis. *In cap. 5. Matth.*

Sicut quanto acutius viderimus, tanto magis discimus, quam longe à cœli regione distamus: Sic etiam quanto superius ad virtutis ascendimus excelsum, tanto amplius docemur, quam sit inter nos & Deum grande discrimen. *Hom. 16. in Matth.*

Manifesta autem sunt opera carnis, quæ sunt, scortatio, adulterium, immundicies, lasciuia, veneficium, simulachrorum cultus, inimicitiæ, contentio, æmulationes, iræ, concertationes, seditiones, hæreses, inuidiæ, cædes, ebrietates, commessationes, & his similia, quæ prædico vobis, quod qui talia faciunt, non erunt hæredes regni Dei. Hic iam mihi dicto tu, qui carnis accusator es, & arbitraris hæc ob simultatem & discordiam esse dicta: Sit adulterium & scortatio carnis, iuxta vestram opinionem: inimicitiæ, contentio, æmulationes, concertationes, hæreses, veneficia, cuius erunt? Nam hæc tantummodo sunt corruptæ voluntatis, nimirum, vt cætera: quomodo igitur erunt carnis? vides igitur, quod hæc non loquitur de carne, sed de terrestri cogitatione, quæ humi serpit, eoque terrorem ingerit, dicens: Qui talia faciunt, regni Dei non erunt hæredes. Quod si hæc essent naturæ malæ, non voluntatis prauæ, superflue dixisset, Faciunt: faciunt, non patiuntur. Huius autem rei gratia etiam exultant à regno cœlorum. Neque enim ad ea quæ sunt naturæ, sed ad ea quæ sunt voluntatis: pertinent vel coronæ, vel supplicia. Quapropter etiam hæc minatur Paulus. *In c. 5. ad Galat.*

Veluti vermes quidam è terra in terram, & iterum ex ipsa in ipsam conuertuntur: sic & nos penitus, nec modicum recipere volumus, nec auferre nos à causis hominum: sed veluti quadam satietate & ebrietate demersi ac percussi obstupuimus imaginantes. *Hom. 24.*

Basilii. quemadmodum incola qui alienæ inquilinus est domus, ad domini arbitrium eam colit atque exercet: Ita & nobis carnis diligentia traditur, vt congrue eam exercentes, fructum ex ea bonum præbenti reddamus. Si enim Deo digna fuerit, fiet eius tabernaculum. *In Psalm. 14.*

Cypriani. habes nunc carnem tuam, quam superes semper. Quid tibi vis alteram velle conducere? Nemo super vnam febrem cupit adhiberé peiorem: ne incipiat hemitritæo insanabili laborare, cui nullus valeat medicus subuenire: Neque aliquis super onus proprium tollit alienum, ne oneribus duobus vsq; ad inferos demergatur. *De singula. clericorum.*

D. Bernardi. Vt Adæ indignantur merito omnes, quod vxori suæ potius obedierit quam Deo: Ita & nobis ipsis displiceamus, quod carni nostræ aut quibuslibet aliis creaturis magis quam Deo placere studemus. *Serm. 1. de omnibus Sanct.*

Quis nostrum exteriorem hanc vestem qua tegitur, si repente obscœnis vndique sputis illitam, & fœdissimis quibusq; sordibus inquinatam consideret, non vehementer exhorreat, non velociter exuat, non indignanter abiiciat? Itaq; qui non vestem, sed semetipsum intus sub veste talem reperit eo amplius doleat, & animo consternetur oportet, quo propius tolerat, quod exhorret. Quid est caro ista, nisi corruptibilis quædam tunica qua vestimur: *Lib. de dilig. Deum.*

Venantii Honorii Clementi anni. Sicut Spiritus qui de cœlis cœlestia cogitat: Ita caro quæ de terra est, terrena curat. *In expositione orationis Dominicæ.*

Vide Homo, Mundus.

Castitas.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

CASTITAS, Græce ἁγνεία, ας, ἡ, & ἁγνὸς, ὲ, ὁ, castus dicitur. Est autem castitas virtus specialis circa Venerea, si stricte sumatur, sicut abstinentia circa cibos: large sumpta, est essentialiter omnis virtus *secundum B. Thom. secunda secundæ quæst. 151. artic. 1.*

Castitas, Castimonia, virginitas. Hebr. *Tahorah*, purificatio, mundatio, à verbo *Tahor*, mundus fuit, purus, emundatus, expurgatus à sordibus. Hinc Gr. κάθαρσις, purgatio, mundatio.

Castitas virtus dicta est à castigatione concupiscentiæ tanquam pueri *secund. B. Thom.*

Castum proprie dicimus pudicum, & immaculatum, quasi castratum. Nam castrare proprie est pudenda amputare. Qui vero pudendis caret, necessario castus est. Metaphorice honesto ponimus, vt cantum castum in quo nihil castam manum, à furtis & rapinis se continentem. *Casta pudicitiam seruat domus.* Item castus pro ponitur. *Virg. Quique sacerdotes casti, dum vita manet.*

Castus & continens sic differunt, quod castus dicperientiam rei venereæ: continens vero post eam 2.2.q.160.art.1.

Castitas differt à pudicitia, quia pudicitia est prægna Venereorum, vt sunt tactus, oscula, & huiusmo ro circa Veneream commistionem. *sec. B. Thom. 2.2.*

¶ SENTENTIAE BIBLICAE.

Qui nequaquam acquiescens nefario operi, dixit licet Ioseph dominæ suæ) quomodo possum hoc male peccare in dominum meum? *Gen. 39.*

Confortatum est cor tuum, eo quod castitatem post virum tuum alterum nescieris, ideo eris benedum. *Iud. 15.*

Pepigi fœdus cum oculis meis, vt ne cogitarem qugine. *Iob. 31.*

Ne respicias in mulieris speciem, & ne concupiscas specie. *Eccles. 25.*

Quoniam felix est sterilis, & incoinquinata, quæ rum in delicto, habebit fructum in respectione animarum. *Sap. 3.*

O quam pulchra est casta generatio cum charitate: est enim gloria illius, quoniam & apud Deum nota homines. 4.

Sciui quoniam non possum esse continens, nisi Deus ipsum erat sapientia summa. *Sap. 2.*

Omnis autem ponderatio non est digna continens. *Eccles. 26.*

Non soluetur cingulum renum eius. *Esa. 5.*

Ecce vir vnus vestitus lineis, & renes eius accincti *Dan. 10.*

Melius est mihi incidere absque opere in manus quam peccare in conspectu Domini. 13.

Non fornicaberis, & non eris cum viro, & ego *Osee. 3.*

Contemplare viam, consorta lumbos, robora *Nahum. 2.*

Sunt eunuchi qui castrauerunt seipsos propter regnum. *Matth. 19.*

Sunt lumbi vestri præcincti. *Luc. 12.*

Et mulier innupta & virgo, cogitat quæ Domini

Volo autem omnes homines esse, sicut meipsum.

Dico autem non nuptis & viduis, bonum est illis, si ferint, sicut & ego. *ibid.*

Qui matrimonio iungit virginem suam, bene fac iungit, melius facit. *ibid.*

Fructus spiritus est charitas, continentia castitas. *Ga*

Fornicatio autem & omnis immunditia, aut auaritia minetur in vobis, sicut decet sanctos: aut turpitudo loquium, aut scurrilitas, quæ ad rem non pertinet. *Eph*

State succincti lumbos vestros in veritate. *Ephes. 6.*

Hæc est voluntas Dei sanctificatio vestra, vt abstinen nicatione, vt sciat vnusquisq; vas suum possidere sanctimonia honore. 1. *Thess. 4.*

Viduas honora: quæ verè viduæ sunt. 1. *Tim. 5.*

Teipsum castum custodi. *ibid.*

Succincti lumbos mentis vestræ, sobrii & perfecteam, quæ vobis offertur, gratiam, & in reuelatione 1. *Pet. 1.*

Vidi præcinctum ad mamillas zona aurea. *Apoc. 1.*

Exierunt septem Angeli præcincti circa pectora *ibid. 15.*

Hi sunt, qui cum mulieribus non sunt coinquinati: nim sunt, hi sequuntur agnum quocunque ierit. 14.

¶ SENTENTIAE PATRVM.

Castitas est virtus sub iugo rationis impetum libidinans. *Aug. de defin.*

Castitas est per edomitas vitiorum furias munda & tius corporis habitudo. *idem.*

Proposito animi permanente, per quod & corpus meruit, nec ipsi corpori aufert sanctitatem violentia næ, quam seruat perseuerantia continentiæ sanctæ *gales.*

In conjugali vinculo si pudicitia conseruatur, damnametur. Sed in virginali ac viduali continentia, excellentia amplioris expetitur: qua expetita & electa, & voti deiam non solum nuptias capessere: sed etiam si non velle damnabile est. *de continen. vidual.*

Sicut bonum erat quod Martha faciebat occupata

...sinistrorum, sed melius quod Maria audiens verbum Dei: ...rum Susannæ in castitate coniugali laudamus: sed bonum ...Annæ, & magis Mariæ virginis anteponimus : *de bono con-*

...Duæ res est animæ, virginitas corporis, denique illa integra ...manente, potest ista de corpore sibi violenter auferri, & ...illa integra manet corpori, potest illa in animo lasciua volun-...cumpt. cont. Iul. lib. 4.

...Non dicatis vos habere animos pudicos, si habeatis oculos impu-...nullus impudicus oculus impudici cordis est nuntius. *de com-...ter. virg.*

...Audi dicere superbis continentibus , expedit cadere, vt in eo ...quo se extollunt, humilientur. Quid enim prodest, cui est ...mundi dominetur superbia? *Ser. 57. super Matth.*

...Humana certamina Christianorum duriora sunt prælia casti-...tas: continua pugna, & rarior victoria. Rara enim concor-...dia atque pudicitiæ. Raraauis in terris nigroque simillima ...cygno. *Hier.*

...Facilitas imponitur castitati, auroritas datur libidini, itaque ...facilis est, quæ metu cogitur, nec honesta quæ mercede conduci-...tur. *Amb.*

...Fortitudo virtus animæ est, & comitem habet fortitudinem. *lib. de ...Spir. Dei.*

...Castitas vi nec in carne , nec in animo violari potest. *Epi-...stol.*

...Quamcunque virtute polleas, quibuscunque operibus niteas, si ...castitatis careas, omnia per terram trahes. *Hieronym. in ...Iouinian.*

...Quam de ipsa continentia mens elatione tangitur, plerumque ...recedente Deus, superbiam deserens, hanc in immunditiam ope-...rari permittit. Nulla enim est castitas carnis , quam non com-...itetur humilitas mentis. *Greg. in mor.*

...Qui de castimonia carnis superbiunt, in immunditiam carnis ca-...dere frequentantur. *ibid.*

...Qui enim in iuuentute luxuriose viuentes, in senectute continen-...tes delectantur, & tunc eligunt seruire castitati , quando libido ...illos habere contempsit. Nequaquam in senectute continen-...tes esse iudicandi sunt: qui in iuuentute luxuriose vixerunt, tales non ha-...buerunt certamen, quia laboris certamen non habuerunt. Eos enim ex-...perta pugna, in quibus fuerunt gloriosa certamina. *Isid. l. 2. de ...Sum. bon. cap.*

...Castimonia est ornamentum nobilium, exaltatio humilium, nobi-...litas nobilium, pulchritudo vilium, solamen mœrentium, aug-...mentum omnis pulchritudinis, decus religionis, minoratio crimi-...num, amplicatio meritorum, creatoris omnium Dei amica. *Cypr. ...de habit. virg.*

...Magna vitiorum illecebris, difficilius quam incognitis caecemus: ...cognitis laboris est incognitam carnis cauere voluptatem, quam ...non iam cognitam. *Beda sup. Esa. l. 4.*

...Est miraculum est de carne propria somitem eradicare luxu-...riæ, quam expellere immundos spiritus de corporibus alienis. *in ...Sermo. patr.*

...Sacra est virtus ac sublimior gratia internam libidinem carnis ...vincere, quam nequitias dæmonum extrinsecus irruentes iugo ...potentiæ ac virtutis altissimæ potentiæ subiugare. *ibid.*

...Castitas seruandum pueris est, vt casti & pudici permaneant, & fre-...quentius ad Ecclesias sciant conuenire debere , quia frequentius ...amandi, quibus adhuc propter ætatem minus stabilem, pugna ...cordi futura sit grauior. Obseruanda illis omnia cum timore, & ...omnes cauendum a fornicatione, quæ initium ad idololatriam ...est. & necesse est vtvtrunque nouerit , qui secutus est alterum. ...*Item ad Damas. Papam.*

...Quoniam castus timor est Dei, & est castitas species continen-...tiæ continentia & eius virtutibus nunc videtur tractandum. Est ...enim continentia appetitus omnium rerum malarum refrænatio: ...rum addunt, dicens: definitionem istam communem esse in re-...bonis & malis. Nam qui se à bonis retinet, non bene continens, ...malis recte. *idem.*

...Quam & ego nuptiatoribus meis, qui post castitatem & diutur-...nam continentiam iudant ad coitum, & pecudum more lasciuiunt, ...incipientes estis, vt cum cœperitis spiritu, nunc carne consumme-...mini? Tanta passi estis sine causa? A postolus quod continentiæ, qui-...dam modos relaxat, & dimittit frena currentibus, propter infir-...mitatem carnis hoc facit. Contra quam scribens denuo loquitur di-...cens: Spiritu ambulate & desideria carnis non perficietis. Caro enim ...concupiscit aduersus spiritum , & spiritus aduersum carnem. *Idem ...Aug. Pap. ep. 5. c. 25.*

...Hoc docuit dormitantibus libidini frena permittens & natura-...libus duplicans, immo extinguens coitu fœminarum, vt nihil ...quo differemus à porcis, quo differamus à brutis animantibus, quo ...equis, de quibus scriptum est: Equi insanientes in fœminas facti ...sunt mihi, vnusquisque in vxorem proximi sui hinniebat. Hoc est ...quod per Dauid loquitur spiritus sanctus:

...Nolite fieri sicut equus & mulus , in quibus non est intellectus. *Hier. contra Vigil. heret.*

Alia peccata extrinseca sunt, scilicet auaritia, & alia: sola libido insita est à Deo, ob liberorum procreationem: si fines suos egressa fuerit, redundat in vitium , & quædam lege naturæ in coitum gestit erumpere. Grandis igitur virtutis est & solicitæ diligentiæ superare quod nata sis, in carne non carnaliter viuere, tecum pugnare quotidie, & incluſum hostem Argi (vt fabulæ ferunt) centum oculis obseruari.

Quidquid seminarium voluptatis facit , venenum puta, parcus cibus & venter semper esuriens triduanis ieiuniis præfertur. *idem ad Furiam epist. 24.*

Non est casta, quæ metu cogitur : nec honesta, quæ mercede conducitur. *Amb. lib. de Virgin.*

Vt munda mens in operatione seruetur , à lasciuia voluptatis deprimendi sunt oculi , quasi quidam raptores ad culpam. *Greg. Moralium 21. super illud Iob. 31. Pepigi fœdus cum oculis meis.*

Nullus debet ad altaris ministerium accedere , nisi cuius castitas ante susceptum ministerium fuerit approbata. *Gregorius Petro subdiacono Sicil. & hab. dist. 31. Ante triennium §. Nullus.*

Oculi nostri etsi iactantur in aliquam fœminam, in nullam figantur. Nec enim quando proceditis, fœminas videre prohibemini. Sed appetere , & ab ipsis appeti velle , criminosum est. *Greg. in Regist.*

Sicut enim peccatum opus sine voluntate non facit, ita & iustitia ex opere non consummatur , nisi & voluntas affuerit. Multi enim corpore quidem castitati studeant , adulterium tamen voluntate committunt, cum Dominus dicat: Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, in corde suo iam mœchatus est eam: ergo voluntas sine opere peccat frequenter. Illa est gloriosa continentia, non quam transgredi non potest necessitas debilitati corporis , sed quam complectitur voluntas sancti propositi. *Ioan. Chrys. sup. Matth. & habetur 32. q. 5. Sicut enim.*

Castitas sine comitibus suis, Ieiunio videlicet & Temperantia, cito labascit: quod si his quasi adminiculis roborata fuerit , perfacile coronabitur , *Ioan. Chrys. sup. Psalm. hom. 50.*

¶ Poeticae Sententiae.

Ouid. lib. 3. Amor. vel de fine titulo.

Si qua metu dempto casta est, ea denique casta est,
Nec custodiri, ni velit, ulla potest.

Tibullus l. 2. Epist. 1.

Vos quoque abesse procul iubeo, discedat ab aris,
Cui tulit hesterna gaudia nocte Venus.
Casta placent superis, pura cum veste venite,
Et manibus puris sumite fontis aquam.

Sen. Here. Fur.

Meg. *Grauent catenæ corpus, & longa fame*
Mors protrahatur lenta, non vincet fidem
Vis vlla nostram: maior Alcide tua.

Plaut. Perf.

Persa. *Tua ista ac potestas est, pater, verum tamen*
Quanquam res nostra sunt, pater, pauperculæ,
Modicæ, & modestæ, melius si tamen ita viuere.
Nam vbi ad paupertatem accessit infamia,
Grauior paupertas fit, fides subtilior.

Sen. tragœdia 4.

Ferætipsæ quoque Veneris cultant nefas,
Generis loges in suis seruat pudor.

Virg. 3. Aeneid.

Hac casti maneant in religione nepotes.

Hor. 3. Carm. 24.

Dos est magna parentum
Virtus, & metuens alterius viri
Certo fœdere castitas.

Iuuenal. Sat. 4.

Incestus, cum quo nuper virgata iacebat,
Sanguine adhuc viuo terram subitura sacerdos.

Ouid. l. 6. Fast.

Nullaque dicetur Vittas tetigisse sacerdos,
Hoc duce, nec viua defodietur humo.
Sic incesta perit: quia quam violauit, in illa
Conditur: & Tellus, Vestaque numen idem est.

¶ Philosophicae Sententiae.

Castitas amittitur, & rebus quatuor (dicebat quidam vir pius olim) scortatio excitatur, cibi & potionis expletione, sermonis satietate, otio & lusu, mentisque garrulitate, & vestitus exornatione. *Anton. & Max. ser. de Castitate & Temperant.*

Atque si contiderare volumus, quæ sit in natura hominis excellentia & dignitas, intelligimus, quam sit turpe, diffluere luxuria, & delicate ac molliter viuere, quamque honestum, parce, continenter, seuere ac sobrie. *Cic. lib. de Offic.*

Ad diuos adeunto caste, pietatem adhibento, opes amouento: qui secus faxit, Deus ipse vindex erit. *Idem lib. 2. de Legibus.*

Caste iubet lex adire ad Deos, animo videlicet, in quo sunt omnia, nec tollit castimoniam corporis, sed hoc oportet intelligi, cum multum animus corpori præstet, obseruetur que vt casta corpora adhibeantur, multo esse in animis id seruandum magis. Nam incestum vel aspersione aquæ, vel dierum numero tollitur: animi labes, nec diuturnitate vanescere, nec manibus vllis elui potest. *Ibid.*

¶ Apophthegmata.

Isocrates conspiciens Sophoclem tragœdiarum scriptorem sequi puerum quendam, forma illius captum: oportet, inquit, ô Sophocles, hominem non manus tantum apud se continere, verum & oculos. *Eras. l. 8. Apoph. ex Cic.*

Antigonus quum filius eius adolescens institisset, vt hospitium nanciscereturapud viduam treis habentem forma decente filias. Hospitiis designandis præfecto: Non expelles, inquit, filium meum ex loci angustia? Non prodidit adolescentis affectum, quem sciebat captare quod amaret: sed excusauit ædium angustiam: in quibus vidua cum tribus filiabus ageret. *Plut. in apoph.*

Scipio posteaquam Carthaginem nouam, quæ erat Hispanorum, armis ceperat, milites quidam virginem eleganti forma captam adduxerunt eique tradiderunt. Hic ille, libenter acciperem, inquit, si priuatus essem, non imperator. Iuuenem insignis puellæ forma non corrupit, quo minus meminisse quid decet Imperatorem. At multi sunt hodie, qui hoc ipsum sibi credunt tum licere, tum decora esse omnia quod sunt Imperatores. *Plut. in Rom. apoph.*

Liuia Cæsaris Augusti vxor, cum nudos homines, qui sibi facti erant obuiam, qui eam ob turpitudinem damnabantur, vidisset, dixit, eos matronis quidem honestis & continentibus nihil à statuis differre. Cor enim hominis pudicum rerum impudicarum aspectu nequaquam malis cogitationibus tangitur. *Dion in Tiberio.*

Cum quidam stolidus audiente Pythagora diceret, malle se cum mulieribus esse, quam cum Philosophis conuersari, Et sues, inquit Pythagoras, libentius in cœno, quam in aqua versantur. *Laert. Diog. de Vita & moribus Philos.*

¶ Similitvdo.

Diogenis, quomodo quasdam illecebras escarum aucupes proponunt, vt facilius aues capiant per oblectamentum gulæ: Sic est quædam castitas diaboli (id est) decipula humanæ animæ, vt per ittiusmodi castitatem & mansuetudinem, & iustitiam possit facilius capere, & falsis sermonibus irretire. *Hom. 7. in Ezech.*

¶ Exempla Biblica.

Castitatis exempla: Abimelech *Gen. 25. 10.* filij Iacob, *Genes. 34. v. 7. 25. 26. 27.* Ioseph, *39. v. 8. 9. 12.* Iuda, qui etsi castus non esset, detestatus tamen est fornicationem Thamar, *Gen. 38. 24.* Moses, *Num. 31. 9. 17. 18.* Booz, *Ruth. 3. v. 7. 8.* Abimelech Sacerdos, *1. Sam. 21. 4. 10.* Iob, *Iob. 31. 1.* Sara Raguelis filia, *Tob. 3. 9. 16. 17. 18.* Iudith, *Iudith. 8. 9. 4. 5.* Susanna, *Dan. 13 23.* Ioseph Mariæ Deiparæ vir, *Matth. 1. 19.* Deipara virgo Maria, *Luc. 1. 34.*

¶ Historica Exempla.

Aiunt *Melanionem* quendam odio mulierum in solitudinem demigrasse: perque auia montium, cane, quo vno conuictore vtebatur, feras insectari solitum: nec vnquam domum reuocari potuisse. Hinc prou. Melanione castior. *Eras.*

Demosthenes excitatus ad Laidis Corinthię famam, cuius formam tunc Græcia mirabatur, accessit, vt & ipse famoso amore potiretur: qui vbi dimidium talentum vnius precium noctis audiuit, discessit hoc dicto. ἀκυροράζω ποτὲ μίσγονσιν. *pœnitere tanti non emo. Macrob. l. 2. c. 2.*

Ibys Tarentinus athleta nobilis, quum certo sciret coporis vires eneruari libidine, toto vitæ tempore durauit expers Veneris, vt Palæstricis ludis esset accommodatior. *Volater.*

Asbylus Crotoniates athleta, perpetua castitate præditus fuit, ob cursus studium. *Plato de Repub.*

Clitomachus athleta, surgebat & abscedebat, si quis sermones iniecisset amatorios. *Plut. l. 7. Quæst. con. 7.*

D. Bernhardo nocte quadam puella nuda iniecta est in lectum dormienti ad latus. Et quamuis impudica ipsum irritaret suis illecebris: tamen se continuit. Eodem modo cum iter faceret, & apud matronam quandam diuerteret, illa ter ad lectum eius venit. Sed ille ter clamitans: Latrones: ab se eam repulit, cumque postero die socij arguerunt, quod toties ea nocte latrones somniasset, eorumque somnum interturbasset, respondit: vere latro aderat. Nam hospita castitatem, irreparabilem thesaurum, mihi ablatura ter venit. *Autor Vitæ l. 1. c. 3.*

Eusebius Episcopus & martyr, quam virginitatem ab ineunte ætate sollicite custodierat, Deo protegente nullius insidiis amittere potuit. Mulier quædam forma illius capta, cum ad ipsum impudenter irrumpere vellet, cubiculum aditu aperto intrare non potuit: & culpæ conscia, ac terrore simul perculsa: ante ianuam excito episcopo, crimen confitendo, veniam impetrauit. *Marullus l. 4. c. 7.*

Columbam virginem apud Senones passam, cum inter meretriculas vitiandam pertraxissent, vrsus ab iniuria tutatus est. *Marullus l. 4. c. 8.*

Alexander cum puella, excubia iam nocte, venisset immitura, rogauit rex cur tam sero venisset? Illa respondit cessasse, donec maritus cubitum isset: Alexander mirabundus iurgauit, quod aditum dedissent. Reducite, inquiens, meretrij ansam mihi præbeatis. Egregium sane castitatis exemplum in iuuene, tum in rege. *Plut. in apophr.*

Cyrus abstinebat à conspectu Pantheæ: & Araspo dicebat rem esse insigni forma digna regis oculis. Ob id huc ipsum magis est illa abstinendum. Etenim si nunc tuo obtemperans illam adiero, quum vacat, fortassis illa mihi persuadebit, ipsam frequenter eam, etiam cum non vacabit, eiq; allectis seriis negotiis. Scite retorsit argumentum regue laudamor. *Eras. l. 5. apophr.*

Quum Philoxenus classis præfectus Alexandro scripsisset, tinum quendam Theodorum esse apud se, pueros habere forma venales, si vellet emere: indigne tulit apud aram clamitans. Quid in me Philoxenus tam obscœnum animum mihi tantum probri conciliaret. *Plut. in Alex.*

Antiochus tertius quum Dianæ sacerdotem vidisset dum eleganti forma, continuo soluit Epheso: veritus, aliquid ipsum facere compelleret, quod fas non esset. *apophr.* Immane quantum absunt ab huius Ethnici religione Christiani milites; qui Deo dicatas virgines conludo ducunt.

¶ Hieroglyphica.

Palumbes castitatis hieroglyphicum est. *Palumbes* emimi coitus sunt: ideoq; quod parcant lumbis, Albertus pellatos. *Pier. Val. l. 22.*

Incorruptam virginitatem & castum animi propo*apem* significari id argumento est: quod ipsæ homines dos aciter oderunt: vt Plutarchus in præceptis conIdem l. 26.

Quod nonnulli aiunt *Salicem* castitatis indicium ea nihil Aegyptij: non incongrue tamen conficta meipter vinculi significatum: quod eius materia sit plurimus culis, atque ideo coercitionis indicium sit; & castitas *na*, modo *campestri*, modo alio atque alio vinculo cipitur. Siue sumptum *ab herma salice* quæ lectus impositæ, castitatem inducit. Siue ab eo, quod plerique dunt, folia huius arboris contrita & pota intemperantiæ efficaciter frænare; sæpius vero sumpta, vsum in torum *Pier. Val. l. 52.*

¶ Scriptores.

De castitate *Vincentius Beluacensis* l. 3. 95. *Sabellicus* in *animæ Trt. 34. Bernardinus Scardoneus. Marsil. Ficin. Magnus in Sophilogio* 2. 4. 24. De castitate Lucretiæ *lutij Natis Florent.* Apollonij castitas. *Calius l. 14. c. 16.* De pudemoto iuuene, sed casto. *idem Caluus l. 14. cap. 15.* De pudore *Gell. l. 15. cap. 12.* Chiorum castitas eximia. *Caluus l. 32.* est, vt qui castimoniam colunt leguminibus abstineant. *problem. Rom. 95.* In laudem pudicitiæ & castitatis *Iun. Lat. tio. Vide etiam Plinium lib. 7. c. 35. Arist. lib. 7. Ethicor.*

Casus.

¶ Definitio et etymo

Casvs, quando significat calamitatem, seu ma Græcè πτῶσις, εως, ἡ, & συμφορὰ ἀς, ἡ, dicitur casus causa per accidens eorum, quæ fiunt propter in minori parte. Et sic capitur generaliter. Casus cialiter, est causa per accidens eorum, quæ non fiunt propositum, secundum finem in minori parte *lib. 2. Physic.*

Casus & fortuna sic differunt, quia fortuna est dens secundum propositum extra semper & frequenquæ propter hæc sunt. Quare infans, inanimatum, hil faciunt à fortuna, Casus autem in plus se habet tuna.

Casus ab Hebræis varie designatur. 1. *Mapphelphal*, cecidit, lapsus est, corruit. 2. *Kers*, accidens, *Accident, cas d'auanture.* à verbo Karah, euenit, *fortunium, auanture.*

¶ Sententiae Poeticae.

Terent. in Hecyra.

Sæpe forte temere

Teniant quorum aures sperave.
Quid. de art.
Casu ubique valet semper tibi pendeat hamus:
Quo minime credis gurgite piscis erit.
Sen. in Troad.
Fregit casum tulit & procellas,
Mille quo pinto pariter carinas
Gerui videt.
Quid. de Art. lib. 2.
Non nimis est virtus quam quærere parta tueri,
Casu inest illic, hic erit artis opus.
Casus natura in bonis dominantur. *Senec. Sulp. libro 4. epist.*

Casibum, id est per putrefactionem, quorum materia à se ipsa [illegible] potest, ac quorum non potest moueri à seipsa, impossibile [illegible] ter quam ex ipsis. *Arist. 7. Metaph. c 10. tex. 40.*

Casibilium illud, quod fit ex rebus, quæ sunt propter aliquid, [illegible] ex his fit aliud per accidens. *idem 1. Physic. sup. 3. cap. 2.*

Casus & fortuna causæ sunt secundum accidens in iis quæ possunt, non similiter nec frequenter, & horum quæcunque fiunt [illegible] quæ propter aliquid sunt: differunt vero: quia casu quæ [illegible] licius fiunt, quam quæ fiunt à fortuna, quia quod fortu- [illegible] à quod casu est, non est à fortuna. *idem 2. Phys. sup. 3. c. 2.* [illegible] Casus in animalibus accidit, ac inanimatis multis. *idem 2.* [illegible] *text. 60.*

Casu fiunt quæ simpliciter propter aliquid fiunt, cum eius quod [illegible] gnabant, cuius extra est causa à fortuna quæcunque causæ [illegible] gonium in habentibus electionem. *idem 2. Phys. sup. 3. c.* [illegible] 6. Casu omnia esse absurdum est: & figmento simile, & non [illegible] quæ sunt natura id quod fit, vt accidit: neque id quod vbi- [illegible] omnibus est fit à fortuna. *idem 2. de cœlo sup. 3. c. 2. text. 45.* [illegible] gulos generali sermone comprehendere facile non est. [illegible] 3. c.).

Casu quando solet & iniis, quæ à formis fiunt prædicari, sed [illegible] naturalibus. *Alex. Aphrod in 2. de anim. 57.* Casus est, quod [illegible] fortuita fit. *Alex. & Eust. in 2. post.* Casus non per similitudi- [illegible] nem vocationem, sed peculiariter ad inanimata pertinet, & ad [illegible] ea, quæ ratione carent. *Thom. 2. phys. text. 60.* Casus ab eo [illegible] tinere differt, sicut finis à causa efficiente. *idem ibid text.* [illegible] fiunt, quæ sine aliqua præelectione fiunt, vt concussa terra [illegible] fontes. *Amm. in l. inter. q. 79.*

Casu & fortuna quod fit, non oportet intrinsecam, & apertam [illegible] causam esse sequi, sed externam & manifestam. *Simp. in 2.* [illegible] *text. 55.* Casus consideratur in iis, quæ fiunt à natura præ- [illegible] ter ordinem. *Io. Gram. in post. c. 11.* Casus esse non potest in re- [illegible] bus ab intelligentia, id est non artificialibus, & eligibili- [illegible] bus naturalibus *idem ibidem.* Casus est eorum quæ fiunt [illegible] præter gratia: in his quæ natura, & raro eueniunt causa per acci- [illegible] dens in 2. *phys.*

Casus fiunt non habent ordinem, nec sunt intenta à natura. [illegible] 12. *metaph. tex. 20. 13.*

Casus consideratio non est propria philosophiæ naturalis, *idem in* [illegible] *text. 46.*

Casus non est in contingenti. *idem ibid. tex. 48.* Casu quod no- [illegible] non existere, non est eorum existere per intentionem. *idem ibid.* [illegible] *text. 49.* Casu quod fit semper est oppositum ei quod natura. *idem* [illegible] *text. 45.* Casus non inuenitur nisi in possibilibus: *idem 2. de* [illegible] *text. 44.* Casus non est in cœlo, cum non sit illic materia. *idem* [illegible] *text. 45.*

Casus est aliquid de mundo, sed est permixtum ordini, & necessi- [illegible] tati. *Mag. in pri. de cœlo tract. 1. c. 2.*

Casu quæ sunt habent causam intrinsecam, vt eorum quæ sunt à [illegible] casu. eorum autem quæ sunt à fortuna, causa est extrinseca, vt eo- [illegible] rum quæ sunt à proposito. *D Thom in 2. phys l. 10. text. 66.*

Casus est natura agens præter intentionem, & non assimilantur [illegible] effectibus quæ à casu sunt. *idem 1. Metaph. l 3. tex. 13.*

¶ Apophthegmata.

Casus, quum in amicorum agris haberet exercitum, nihilomi- [illegible] nus fossam & vallum iaceret, & fossam foderet accurate, cuidam di- [illegible] centi: Quid metuimus? Respondit pessimam esse ducis vocem, haud [illegible] se putaram. Significans in tranquillissimis rebus interdum [illegible] esse periculum, quod nullus expectasset. Itaque aduersus inopi- [illegible] nantes suis copias prospexit, ne si quid accidisset, dicere cogere- [illegible] tur putaram. *Plut.*

Casus quidam milite vulnus suum ostendente, & me, inquit, [illegible] pudet, quod quum in Samo dux vester essem, cata- [illegible] pulta telum prope me ceciderat. Significans, hoc vulnus non illi [illegible] ictum in prælio cominus pugnanti, sed procul. At bono [illegible] animo esto cauendum, vt ne prope quidem iaculum possit accedere. [illegible]

¶ Similitvdines.

Plutarchi. Vt pictor ille spumam equi, quam arte nequibat ex- [illegible] primere, impacta in os equi spongia variis imbuta coloribus, casu [illegible] effecit. Sic quædam casus confecit, quæ prouidentia, curaque no- [illegible] stra non possunt effici. *In Moral.*

Chrysostomi, sicut nihil [illegible] potest sine radice nasci: Sic nihil potest fieri sine causa. *In c. 7. Matth.* [illegible] *om. 19.*

Erasmi Roterodami [illegible] Græca Corinthia casus fecit, & pictoribus illis equi & canis spumam, quam ars assequi non potuit, casu expressit: Ita multa fortuna obtingunt, quæ nullo consilio poteris efficere. *In Sim.*

Causa.

¶ Definitio et etymol.

Causa Græcè *aitia, as, ē*, dicitur. Varie à Theologis, Medicis, Iurisconsultis, Philologis hæc vox consideratur. Et est aliquid, à quo aliquid dependet, vel dependebat, in esse, fieri vel conseruari simpliciter, vel in esse tali, vel tanto commissiue, siue priuatiue, mediate, vel immediate, positiue, vel aliquid amatum, vel desideratum, propter quod amatum vel desiderium agens aliquid producit *secundum. Arist. lib. 2. Phys.*

Causa est id, ex quo, vel per quod, vel à quo, vel propter quod aliquid fit. Vnde quatuor genera causarum scribit Aristot. Materialem, ex qua aliquid fit: Formalem, per quam aliquid tale fit. Efficientem, à qua aliquid fit: & finalem, cuius gratia aliquid fit.

Causa dicitur à *καύειν*, *ō*, quod ardorem siue incendium significat, quoniam causa accendimur ad aliquid agendum: vel a Chao, quia confusa illa materia prima omnium rerum causa fuerit: vel à casu, quoniam origines rerum casu veniant.

Causa causarum, est ipse rerum omnium opifex.

¶ Divisio.

Causa à ratione ita differt, quod causa est ipse impulsus ad aliquid agendum. Ratio vero est ordo gerendorum ex causa venientium.

Causa est quadruplex, scilicet materialis, formalis, efficiens, & finalis.

¶ Poeticae Sententiae.

Quid. lib. 1. Met.

Quippe vbi temperiem sumsere humor quo calorque,
Concipiunt; & ab his oriuntur cuncta duobus.
Cumque sit ignis aqua pugnax vapor humidus omnes
Res creat: & discors concordia fœtibus apta est.
Virg. in Æna.
Sed frustra certis disponere singula causis
Tentamus.
Boetius Metro 2. l. 5.
Puro clarum lumine Phœbum.
Mellifluo canit ore Homerus:
Qui tamen intima viscera terræ
Non valet aut pelagi, radiorum
Infirma perrumpere luce.
Verg. 2. Georgicõn.
Felix qui potuit rerum cognoscere causas.
Verg. in Aetna.
Nam quæ mortalis spes est, quæ amentia maior
In louis errantem regno perquirere velle?
Ouid. l. 3. Fasto.
Emissi laqueis quid agant, quæ carmina dicant,
Quæque trahant superis sedibus arte louem?
Scire nefas homini est, nobis concessa canentur.
Verg. in Aetna.
Sed prior hæc hominum cura est cognoscere terram,
Et quæ nunc miranda tulit natura notare:
Hæc nobis magna affinis cœlestibus astris.
Ibidem.
Tantum opus ante pedes transire & perdere segnes
Torquemur miseri in paruis.
Ibidem.
Leues cruciant animos & corpora causas.
Propert. 4. 6.
Frangit, & attollit vires in milite causa:
Quid nisi iusta subest, excutit arma pudor.
Ouid 1. Remed.
Discite sanari, per quem didicistis amare:
Vna manus vobis vulnus opemque feret.
Terra salutiferas herbas eademque nocentes
Nutrit: & vrtica proxima sæpe rosa est.
Vulnus Achilleo quæ quondam fecerat hosti
Vulnera auxilium Telias hasta tulit.
Idem 4. Pont. 4.
Nulla dies adeo est Australibus humida nimbis,
Non intermissis vt fluat imber aquis:
Nec sterilis locus vllus ita est. Vt non sit in illo
Missa fere duris vtilis herba rubis.

¶ PHILOSOPHICAE SENTENTIAE.

Causæ omnes principia sunt. *Arist. lib. 5. Metaphys. c. 10. 1. text. 1.*

Causæ aliæ sunt in essendo & cognoscendo tantum. *Thom. de Vi. in post.* Causæ aliæ sunt in essendo & cognoscendo simul: aliæ in cognoscendo tantum.

Causa tria significat: primo rem illam cuius est causa: secundo modum, quo rem illam causat: tertio rationem ad causatum. *idem ibidem.*

Causa diuinior est ea quæ magis comprehensibilis est, & magis se extendit. *Simpl. 2. in Metaph.*

Causæ infinitæ non possunt reduci ad principium æternum. *Auerr. de gen. anim. 2. c. 3.*

Causa est medium per quod scimus, quod vere scimus. *Albert. Mag. in Metaph.*

Causa quanto superior est: tanto vniuersalior est. *Alex. de Alex. in prim. Metaph.*

Causa illa putanda est prima, vnde motus principium. *Aristot. Meteor. 1. c. 3. T. 1.*

Celeritas.

¶ APOPHTHEGMATA.

Socrates qui fructus præcoces magno emerent, eos aiebat desperare, quod ad tempus maturitatis essent peruenturæ. Alioqui stultum est, & pluris & deterius emere, quum paulo post liceat & minoris, & melioris. Ita nusquam non reuocabat hominum cupiditates rationis expertes, ad sobrium iudicium. *Erasmus lib. 3. apoph.*

Apelles pictori imperito de celeritate glorianti, & ostensa tabula dicenti, Hanc modo pinxi. Etiam si tacuisses, inquit Apelles, res ipsa loquitur, quod eam ex tempore subito pinxeris. *Eras. lib. 6. apoph.*

Agatharchus sese iactabat de pingendi celeritate, quum Zeuxis diutius immoraretur operi. At Zeuxis respondit, ea quæ cito fiunt, cito perire: contra, quæ paulatim exacta cura absoluerentur, ætatem ferre. Iuxta Valerium ita respondit: Diu pingo, quia pingo æternitati. Cito nata, cito pereunt: diu elaborata, ferunt ætatem. Beta cito nascitur, buxus paulatim. *Erasm. libro 6. apoph.*

Augustus Cæsar dicere solebat, nihil minus in perfectum ducem conuenire, quam festinationem ac temeritatem, crebroque illud iactabat. σπεῦδε βραδέως, ἀσφαλὴς γὰρ ἐσ' ἀμείνων ἡ θρασὺς ταχυπλοῦς. Suetonius. *Vide præterea prouerbium apud Erasm. Festina lente.*

Iulius Cæsar, ea facinora quæ periculo obnoxia sunt: & magna, gerenda esse dicebat: at de his non consultandum, eo quod ad hæc perficienda plurimum habeat momenti celeritas, *Plut. in apoph.*

Idem, quum Pharnacem primo congressu vicisset, amicis scripsit, Veni, vidi, vici: summam rei bene gestæ celeritatem indicans. *Plut. in apoph.*

Reliqua vide in tit. Velocitas.

Cerebrum.

¶ PHILOSOPH. SENTENT.

CEREBRVM partium omnium corporis frigidissimum est. *lib. 2. de partib. c. 8.* Hebr. *Muach*, Medulla in ossibus, à verbo *Moach*, Medulla plenus fuit, scatuit Medulla: quod proprium est cerebri. Græc. ἐγκέφαλος. Medulla Capitis. Hic habet sensus arcem, hic culmen altissimum, hic mentis est regimen. *Cicero 1. Tuscul.*

Omnium maxime humorum corporis, sanguine caret cerebrum: quippe quod nihil sanguinis habeat, squaloreque obsitum sit, atque horridum. *ibidem.*

Aduersus cordis sedem & calorem cerebrum natura molita est. *ibidem.*

Nec sensus vllius causam cerebrum obtinet, quod quidem expers omnino sensus non aliter, quam quoduis excrementum est. *lib. 2. de par. c 10. & lib. 10. de hist. c. 10.*

Frigidum est cerebrum natura sua: isque sanguis qui in ipso continetur, in minutis venis inest: tenuis ille quidem & purus, sed frigoris incommodis opportunus. *lib. de Sensu c. 5.*

Cerebrum humidissimum & maximum omnium animalium homines habent: cuius rei causa est, quod calorem etiam cordis purissimum obtinent. *l. 2. de Gener. animal. c. 4. & l. 2. de part. c. 14.*

Cerebrum omnibus priuatum sanguine est, nec venam intra se vllam continet. *lib. 1. de hist. c. 16.*

Cerebrum capitis priorem obtinet situm, non modo in homine, verum in cæteris animalibus, quibus ea pars data est. *ibid.*

Cerebrum inter humani corporis partes principem locum nere nemini dubium esse debet, vt situs ostendit, quod tissima corporis parte Deus opifex collocauit, quasi in arce, vt minus esset iniuriis obnoxium. *Reald. Columb de lib. 8. c. 1.*

Cerebri vsus mirificus est, quod scilicet tum sensus, principium existit: absque vsu enim cerebri homo esset cuiusdam motus sensusque expers. Præterea sedes est præditæ. A cerebro visus, auditus, gustus, odoratus & loci ciscuntur. His enim actionibus quantum cerebrum vtilitatis rat, vel idiotæ ipsi norunt, *idem ibidem.*

Ceremonia.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG

CEREMONIAE sunt opera exteriora ad cultum Dei pertia. *B. Thom. 1. Secunda. q. 99. art. 3.*

Ceremoniæ dicuntur apud Latinos generaliter omnes sacrificiorum: à Cerere oppido dictæ, vt placet *Valerio Max.* à charitate.

¶ LOCI BIBLICI.

CEREMONIAE: citra Dei timorem obseruatæ reiiciuntur. *Vers. 8. 9. & 51. 18. Esaiæ 1. 11. & 66. 3. Amos 5. vers. 21. 28. Malachi. 6. 7.* Ceremoniæ seu ritus certi in orando obseruati: *Iudic. 22. 54. & 17. 21. & 18. 42. 2. Paralip. 5. Versicul. 12. 13. Matth. 39. Marc. 14. 35. Luc. 22. 41. 1. Corinthior. 11. 4. 5. 6. 1. Tim. 2.* & niæ vmbris similes. *Coloss. 2. 17. Hebr. 1. 1. & 8. 5. & 10. 1.* Vmbra intelligè dici legales ceremonias, non vt res vacuas & quæ est corporum vmbra (erant enim vera & pro ratione ac mentorum efficacia σημεῖα, id est, signa, ac etiam σφραγῖδες, sigilla in recto ipsorum vsu spirituali per fidem in Christum) sed cum ipso Christo exhibito comparatas, qui dicitur vmbrarum corpus, *Coloss. 2. Versic. 12.* quod illum, velut stipus, à quo efformatur, sacramentaliter adumbrarent. Cæ legales vocantur Mortis chirographum, *Colos. 2. v. 14.* eo quod tanquam chirographo quodam ipsi nostra manu reatum aduersum nos obsignamus. Ritus enim ceremoniales, quarant non Euangelij Sacramenta, sed legis nos arguentes, quid aliud erant, quam publica miseræ hominum condifessio, & solennis quædam obligatio? Circumcisio quidem pata natiuam pollutionem: Ablutiones peccatorum forde mæ denique, capitalem reatum publice testabantur. Lecis vocatur ab Apostolo pædagogus, *Gal. 3. 24.* non quatenitur ea Christo, vt Chirographum mortis, sed quatenus expectatum adumbrabat. Ceremoniæ per Christum abo *9. 1. 2. Ephes. 2. 15. Coloss. 2. 14. Heb. 8. 13.*

¶ SIMILITVDINES.

Nazianzeni, Quamobrem pædagogorum medicorum re, ex patria religione, dum aliud abrogat, aliud vero nihil pristini ritus, quod voluptati sit, ipsis permittit: medici ægrotantibus facere solent, huc spectantes, vt qui acerba, dulcore aliquo ad artis præscriptum temperaribus animis recipiatur. *Lib. 5. de Theolog.*

Thriueri, vt condimentum non est necessarium, sed cibi comparatum, nec citra hunc confert quicquam magis: Ita neque ceremoniæ pleræque quicquam pereunt, sed ab ipsis legitimis vim suam & alacritatem *apoph. fol. 44.*

Vt in gratiam fastidientium comparata condimenta uocandos segnes quædam ceremoniæ. *In apoph.*

Non sunt abolenda tantum quæ in se continent mali & quæ speciem mali exhibent. Ita & alibi ritus quidam licet negligenter obeuntur, tamen homines sua vmbra ac meliora inuitant. *In apoph. 66.*

Vulgus inania tormenta vocat, quæ sonum quidem nullam vim exigunt: tales mihi videntur qui multiniis se ostentant, sed diuitias & honores captant, aut qui copia verborum tonant, sed copia verorum laborant. *phtheg. 90.*

Charitas.

¶ DEFINITIO ET ETYMOL

CHARITAS Græcè ἀγάπη, ης, ἡ, & ἀγαπησις, εως, seu dilectus dicitur. Et est rectissima animi affec

Deus dilectio propter se, & proximus propter Deum. *Secund. Aug. de doctr. Christ.*

Charitas est dilectio rectitudinis oculos semper habens in Deum. *Aug. de doctr. Christ.*

Charitas est mutuus amor hominis ad Deum vel amicitia quæ est hominis ad Deum: & econtra: fundata super communicatione beatitudinis. Cuius obiectum est Deus propter se dilectus, & omnia alia propter Deum. *Secundum B. Thom. secunda Secundæ, q. 27. 1.*

Charitas dicitur à χάρις, τος, ὁ, quod est gratia. Differt autem ita ab amore, quod amor genus est, charitas species. Amor ad omnia se extendit, charitas tantum ad homines, & quidem pro dignitate & personarum. Maior enim charitas debetur parentibus, maior liberis, & deinceps reliquis.

Charitas præterea est, quod vili contrarium est. Vnde charitas pro cara sumitur. Quidam tamen sic caritatem à penuria separant, vt caritas sit annonæ: penuria autem cæterarum rerum, vt vini, mellis, olei, pomorum & huiusmodi. Et eo modo, quo caritas venit à careo, id est, non habeo, sine aspiratione scribitur: econtra charitas, quæ à χάρις deducitur, cum aspiratione scribenda videtur.

Charitatis præcepta duo sunt, scilicet amor Dei, & amor proximi. 8. q. 1. *In scripturis ante finem.*

Charitas perfectissima in hac vita haberi non potest. *De pœn. d. 1. c. 2. Charitas. gl. in Cle. ad nostrum. de hær.*

Charitas bene ordinata incipit à seipsa *cano. quis vult ordinate. de pœn. dist. 3.*

Charitas finis est præcepti. *Aug. lib. 7. Confess.*

Charitas optimum amoris genus. *Chrysost. serm. de char.*

Charitas via Dei ad homines est, & via hominis ad Deum. *Aug. de Spirit. & lit.*

Charitas est radix, fructus sunt opera. *idem sup. Psal. 41.*

Charitas latum mandatum est. *idem sup. Psal. 118.*

¶ Divisio.

- **Materia**
  - *Circa quam, id est, Obiectum*
    - *Formale, Bonitas diuina.*
    - *Materiale, Omne diligibile propter Deum particeps beatitudinis, actu vel potentia.*
  - *In qua, id est subiectum est Voluntas quæ habitu charitatis perficitur.*
- **Causa efficiens**
  - *Dispositiua.*
    - *Actus humani procedentes ex corde puro, conscientia bona, & fide non ficta, vt ait Apost. 1. ad Timotheum 1.*
    - *Spes & timor malorum.*
    - *Memoria beneficiorum & præmiorum.*
  - *Perfectiua. Ipse Deus.*
- **Actum**
  - *Interior*
    - *Principalis est dilectio, qua continetur bene uolentia.*
      - *Dei propter se.* — *Oppositum* — *Odium Dei.*
      - *Proximi propter Deum.* — *Oppositum* — *Odium proximi.*
    - *Secundarius & consequens dilectionem est*
      - *Gaudium*
        - *De bono diuino,* — *Oppositum* — *Acedia.*
        - *De bono proximo* — *Oppositum* — *Inuidia.*
      - *Pax & concordia.*
        - *In corde.*
        - *In ore.*
        - *In opere.*
        - *Oppositum* — *Discordia. Contentio. Schisma. Bellum. Rixa. Seditio.*
      - *Misericordia. Oppos. Inhumanitas, vel obduratio contra misericordiam.*
  - *Exterior*
    - *Beneficentia.*
    - *Eleemosyna.*
    - *Correctio fraterna.*
    - *Oppositum*
      - *Generaliter omnis iniusta proximi læsio.*
      - *Specialiter scandalum.*
      - *Horum omissio.*
- **Correspondentia**
  - *In donis est sapientia. Oppositum Stultitia.*
  - *In beatitudinibus, beatitudo septima: Beati pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur. Ex B. Thoma secunda Secundæ.*

¶ Sententiae Biblicae.

Vniuersa delicta operit charitas. *Prou. 10.*

Si deliquerit proximum, peccat. 14. *dist.*

Charitas manet in me charitatem. *Cant. 2.*

Fortis est, vt mors, dilectio: dura sicut infernus æmulatio. 8.

Aquæ multæ non poterunt extinguere charitatem: nec fluminâ obruent illam. *ibidem.*

Tempore tribulationis permane fidelis, vt in hæreditate illius inuenias. *Eccles. 22.*

Ne auertas faciem tuam à proximo tuo, *Eccles. 41.*

In his duobus mandatis vniuersa lex pendet & prophetæ. *Matth. 22.*

Propter quam abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum. *Matth. 24.*

Rabbi magister eum veritate dixisti, quia vnus est Deus, & non est alius præter eum, vt diligatur Deus ex toto corde. *Marc.*

Diligere proximum tanquam se, maius est omnibus holocaustomatibus & sacrificiis. *ibidem.*

Maiorem charitatem nemo habet, quam vt animam suam ponat pro amicis suis. *Ioh. 15.*

Qui manet in me (per charitatem) & ego in eo, hic fert fructum multum: quia sine me nihil potestis facere. *ibidem.*

Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis. *Rom. 5.*

Charitate fraternitatis inuicem diligentes. *Rom. 12.*

Communicantibus sanctorum communicantes, per charitatem seruientes. *ibidem.*

Charitas patiens est, benigna est, non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa, non quærit quæ sua sunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet super iniquitate: congaudet autem veritati: omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet. *1. Cor. 13.*

Si linguis hominum loquar & Angelorum: charitatem autem non habeam, factus sum velut æs sonans. Et si habuero omnem fidem ita vt montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum: & si tradidero corpus meum ita vt ardeam, nihil mihi prodest. *ibidem.*

Etsi distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. *ibidem.*

Charitas nunquam excidit. *ibidem.*

Nunc autem manent fides, spes, charitas, tria hæc: maior autem horum est charitas. *ibidem.*

Sectamini charitatem, æmulamini spiritualia. 14.

Omnia opera vestra in charitate fiant. 16.

Fructus spiritus est charitas. *Galat. 5.*

Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi. 6.

Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, instruite huiusmodi in spiritu lenitatis, considerans teipsum, ne & tu tenteris. *ibidem.*

Suscipite infirmos, patientes estote ad omnes. *1. Thess. 5.*

In charitate radicati & fundati, vt possitis comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit latitudo, & sublimitas, & profundum, &c. *Ephes. 3.*

In charitate crescamus, in illo per omnia. 4.

Ambulate in dilectione, sicut & Christus dilexit nos 5.

Oro, vt charitas vestra magis ac magis abundet. *Phil. 1.*

Super omnia autem charitatem habete, quod est vinculum perfectionis. *Coloss. 3.*

Finis autem præcepti est charitas, de corde puro & conscientia bona, & fide non ficta *1. Tim. 1.*

Consideremus inuicem in prouocationem charitatis, & bonorum operum. *Hebr. 10.*

Charitas fraternitatis, maneat in vobis. 13.

Ante omnia mutuam in vobismetipsis charitatem continuam habentes, quia charitas operit multitudinem peccatorum. *1. Petri 4.*

Deus charitas est, & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. *1. Ioh. 4.*

In hoc apparuit charitas Dei in nobis, quoniam ille pro nobis animam suam posuit: & nos debemus pro fratribus animam ponere *ibidem.*

Diligamus nos inuicem, quia charitas ex Deo est. *ibidem.*

Timor non est in charitate, sed perfecta charitas foras mittit timorem

timorem, quoniam timor pœnam habet. *ibidem.*

Hæc est enim charitas Dei, vt mandata eius custodiamus. 5.

Et hæc est charitas, vt ambulemus secundum mandata eius. 1. *Iohan.* 5.

Suadeo tibi emere à me aurum ignitum & probatum, vt locuples fias. *Apoc.* 3.

¶ Loci Biblici.

Charitas erga proximum præcipitur. *Exod.* 23.4. *Leuit.* 19. 18. *Deut.* 22. 1. *Prou.* 15. 17. & 24. 11. & 31. 8. *Esai.* 1. 17. & 58. 6. *Matth.* 5. 42 & 19. 19. & 22. 39. *Marc.* 12 31. *Luc.* 11. 24. *Ioan* 13. 34. & 15. *v.* 12. 17. *Rom.* 12. & 9. 10. & 13. 8. 1. *Cor.* 13. 1. & 14. 1. & 16. 14 & 2. *Corinth.* 2. 8. & 6. 6. *Gal.* 5. *v.* 6. 13 14. 22. & 6. 2. *Ephes.* 3. 17 & 4. *v.* 2. 15 32. & 5. 2. *Phil.* 1. 9. & 2. 2. *Col.* 2. 2. & 3. *v.* 13. 14. 1. *The.* 3. *v.* 12. & 4. 9. & 5. 8. 1. *Tim.* 1. 5. & 2. 15. & 4. 12. & 6. 11. 2 *Tim.* 1. 13. & 2. 22. & 3. 10. *Tit* 2. 2. *Hebr.* 10. 24. & 13. 1. *Iac.* 1. *Verſ.* 27 1. *Pet.* 1. 22 & 2. 17. & 3. 8. & 4. 8. & 5. 14. 2. *Pet.* 1. *v.* 1. *Ioan.* 2. 10. & 3 *verſ.* 11. 14. 16. 18. 23. & 4. *ver.* 7. 11. 21. 2. *Ioan. ver.* 5. *Iudæ* 21. Etiam inimici diligendi, *Exod.* 23. 4. 1. *Sam.* 24. & 5. 7. & 26. 5. & 30. 11. 2. *Sam.* 19. 19. 2. *Reg.* 6. 21. *Iob* 31. 29. *Prou.* 25. 21. *Matth.* 5. 44. *Luc.* 6. *v.* 27. 35. & 23. 34. *Act.* 7. 60. *Rom.* 12. 20. Charitas vera quæ, *Rom.* 12. 9. 1. *Tim* 1. 5. 1. *Pet.* 1. 22. 1. *Ioan.* 3 18 & 5. *ver.* 1. 2. Charitas in mundo rara. *Matth.* 24. 12. Charitas ædificat, 1. *Cor.* 8. 1. donum Dei est, *Eph.* 1. *verſ.* 15. 19. & 6. 23. *Phil* 1. 9. *Coloſſ.* 1. *verſicul* 3. 4. 1. *Theſſ.* 1. *verſicul.* 2. 3 & 3. 12 2. *Theſſ* 1. *Tim.* 1. 7 1. *Ioan* 4. 7. Charitas fide & ſpe maior, 1. *Cor.* 13. 13. Charitas ſuſpicax non eſt. 1. *Cor.* 13. 7. peccata tegit, *Prou.* 10. 12. 1. *Pet.* 4. 8. Charitas perfecta timorem pellit, 1. *Ioan* 4. 18. Teſtimonium eſt electionis, *Rom.* 8. 14. 2 *Pet.* 1. 10 *Hebr.* 6. 11. Vinculum perfectionis. *Coloſ.* 3. 14. hoc eſt vinculum, quo omnia hominum inter ſe officia continentur, & cohærent. Charitas fidelium qualis, 1. *Cor.* 13. 4. Charitas in ſenibus, *Tit* 2. 2. Charitas dicitur Deus, 1. *Io* 4. 8. hoc eſt, ſummopere, atque adeo infinite nos in Chriſto amare, ſed illud multo ὑπερτατώτερον eſt. Charitas Chriſti, *Epheſ.* 3. 19. id eſt, quam exhibuit nobis Deus in Chriſto. *Ioan.* 3. 16. *Rom.* 5. 6. vel qua Chriſtus ipſe Filius Dei nos complexus eſt, *Ioan.* 15. 13. nos Charitas Chriſti, 2. *Cor.* 5. 14. hoc eſt, amor ille, quo Chriſtus proſecutus eſt: vel quo nos viciſſim redamamus illum. Charitas Dei paſſiue, *Roman.* 5. 5. qua diligimur, eſt fundamentum noſtræ electionis, *Epheſ.* 3. 18. ad quod vbique nos reuocat Apoſtolus, *vt Epheſ.* 1. 4. & alibi paſſim. Charitas Dei actiue, 1. *Ioan* 2. *Verſicul.* 5. 15. qua Deum diligimus. Charitas Spiritus *Rom.* 15. 30. dicitur mutua illa coniunctio, qua Spiritus ſanctus animos deuinxit: quæ *Philip.* 2. 1. dicitur communio Spiritus: vnde Chriſtiana illa συμπάθεια, charitatis Chriſtianæ effectrix, cum vno Spiritu omnia membra reguntur.

Charitatis fructus, 1. *Pet.* 4. 8. 1. *Ioan* 2. 10. & 3. 14. & 4. 12. gradus, *Rom.* 12. *Verſicul.* 9. 10 *Galat.* 6. 1. *Epheſ.* 1. 15. & 6. 18. *Col.* 1. 4. *Philem. verſicul.* 5. *Hebr.* 6. 10. 1. *Petr.* 1. 22. & 2. 17. 1. *Iohan.* 5. 1. lorica, 1. *Theſſ.* 5. 8.

¶ Sententiae Patrvm.

In charitate pauper eſt diues, ſine charitate omnis diues eſt pauper. Hæc in aduerſitatibus tolerat, in proſperitatibus temperat, in duris paſſionibus fortis eſt, in bonis operibus hilaris eſt, in temporalibus diuiſſima: in hoſpitalitate latiſſima, inter bonos fratres lætiſſima, inter falſos ſapientiſſima: in Abel per Sacrificium læta: in Noe per diluuium ſecura: in Abrahæ peregrinatione fideliſſima: in Moyſe inter iniurias leniſſima: in Dauid tribulationibus mitiſſima. In tribus pueris blandos ignes fortiter tolerat, caſta in Suſanna ſuper virum, in Anna poſt virum, in Maria præter virum. Libera in Paulo ad arguendum, humilis in Petro ad obediendum: humana in Chriſtianis ad confitendum: diuina in Chriſto ad ignoſcendum. Quid dicam de charitate? ſi linguis hominum loquar & angelorum, charitatem autem non habeam, nihil ſum. Ipſa enim eſt anima literarum, prophetiæ virtus, ſacramentorum ſalus, ſapientiæ ſtabilimentum, fidei fructus, diuitiæ pauperum, vita morientium. *Aug. de laude charitatis.*

Radix omnium bonorum eſt Charitas, & radix omnium malorum eſt cupiditas: & ſimul ambæ eſſe non poſſunt, quia niſi vna radicitus euulſa fuerit, alia plantari non poteſt. Sine cauſa aliquis conatur ramos incidere, ſi radicem non contendit euellere. *Hom. 7. ſup. Ioan.*

Habere omnia ſacramenta, & malus eſſe, poteſt: habere autem charitatem & malus eſſe non poteſt. *De laude char.*

Non numeroſitas operum, non diuturnitas temporum, ſed mator charitas meliorque voluntas auget meritum. Nam quod patet & quod latet in diuinis codicibus, tenet, qui charitatem ſeruat in moribus. *ibidem.*

Sola charitas eſt, quæ vincit omnia, & ſine qua nihil valent omnia, & quæ vbicunque fuerit, trahit ad ſe omnia. Scientia ſi ſola ſit, inflat, quia vero charitas ædificat: ſcientiam non permittit inflari. *De Doctrina Chriſtiana.*

Charitas eſt actio rectitudinis, oculos ſemper habens ad Deum, glutinum animarum, ſocietas fidelium, otio non facta, nonfugax, non audax, non præceps. *idem.*

Si non vultis in iſta eremo ſiti mori, bibite charitatem, quæ eſt, quem voluit Deus ponere, ne deficiamus, & cum bibamus, quum ad patriam venerimus. *Super I. cap. 7.*

Paſcit eſurientes charitas, paſcit & ſuperbia. Deus laudetur: ſuperbia, vt ipſa laudetur. Veſtitas, veſtit & ſuperbia. Ieiunat charitas, ieiunat & ſuperbia. *ibidem.*

Charitas alios parturit, quum aliquis infirmatur: alios ficare: alios continescit offendere: ad alios ſe inclinat git: aliis blanda, aliis ſerua, nulli inimica, omnibus mater. *rudibus.*

Semper habet vnde det, cui plenum eſt pectus. *Pſalm.* 36.

Vide quantum bonum eſt charitas: ſi ita amemus, vt noſtras velimus ab omnibus reliquias venerationem vulgi ſectantes intrepidi ſanguinem fudere ſtantiam noſtram vſque ad mendicitatem propter huic operi non tam præmium: quam pœna debetur magis tormenta ſunt, quam corona victoriæ. *Hier. Galat.*

Non memini me legiſſe mala morte mortuum ra charitatis exercuit, habet enim multos intercedi bile eſt multorum preces non exaudiri. *idem.*

Tunc ad alta charitas mirabiliter ſurgit, quum rum ſe miſericorditer attrahit, & quæ benigne valenter incurrit ad ſumma. *Gregor. in paſtorali.*

Charitatis & pietatis miracula amare: quæ tanto quanto & occultiora, de quibus apud Deum eo quo apud homines minor eſt gloria. *ibidem.*

Charitas, quæ diuiſa venire conſuecuit, cor iuſti compellit, quod tamen tanto arctius in Deo colligat per ſancta deſideria ſpargit. *ibidem.*

Charitas ad cuncta virtutum facta dilatatur, præceptis incipit, ſed ſe ad innumera extendit. Hinc tium eſt dilectio Dei & proximi: quia per amorem mi gignitur, & per amorem proximi, amor Dei Deum amare negligit, profecto proximum diligere 10. *moralium.*

Fortis vt mors dilectio: quia ſicut mors corpus amore rerum temporalium æternæ vitæ charitas perfecte abſorbuerit, ad terrena fortis deſidera reddit, neque ſanctus quiſquam mori pro Domino corpore, ſi prius a terrenis deſideriis mortuus non *Homil.* 11.

Vt multi arboris rami ex vna radice prodeunt, tutes ex vna charitate generantur: nec habet ramis boni operis, ſi non manet in radice *mil.*

Charitatis cum ſit proprium nutrire conuenit compoſita: coniungere diſſociata, dirigere prauæteras perfectionis ſuæ munimine ſolidare, quidice ſe interit, nec à veritate deficit, nec à fructu *mil.*

Cibus indigeſtus corpus corrumpit: inſtarum reddit: ſi digeſtus fuerit, nutriti ſic ſcientia ſtoma geſta, ſi non fuerit igni charitatis decocta, malos Nonquid non mali mores mali humores ſunt? *ſuper inſtar.*

Mens, quam ſemel affecerit charitas, ſui nit, metuit, quod neicit, dolet quod non oportet, pluſquam voluerit: comparitur nolens, *piſtol.*

Obſtinatio non permittit, nos alterius cor ingredi patitur credere nos ab aliis amari: huic duplici ritas medetur, illa ſcilicet quæ non ſua quærit; omnia credit. *in quodam ſerm.*

Charitas eſt mors criminum, virtus pugnantium, rum, concordia mentium, ſocietas electorum, pit; ad quam ſpes currit, cui profectus omnium *Cauſio. ſuper Pſal.*

Charitas robur eſt fidei: fides fortitudo eſt charitatis rum nomen eſt, ac verus eſt fructus ambarum, manet vtriuſque connexio. Vbi enim non ſimul ſunt: quia inuicem ſibi & iuuamen, & lumen ſunt. rium credulitatis impleat remuneratio viſionis, & teri videatur, & ametur, quod nunc & ſine fide dilectione non creditur. *Leo de ieiunio.*

¶ Poetica Sententia.

Iacob. Bill. Antholog. Sacra.

Charitatem certiſsimam notam eſſe, qua ſtiani à ſictis internoſcuntur.

Quam spectas indutum pallia regem.
Non regem agnoscas, non tamen inde liquet.
Quod eximio cinctum diademate cernens,
Quod habet certum tam, diadema, decus.
Sic Christicolas ieiunia longa, laborque,
Non nisi cum lachrymis vota precesque notant.
Christianis est aliud signum quod prodat apertè:
Christicolas veros exprimit vnica amor.

De charitate.

Dum amor sancta caput est, pia pectora cerno
Subdita à prauis separat vnus amor.
Charitas vitem stringunt, vt surgat in altum,
Tendit alta petat, nos quoque stringit amor.
Regius est sancti quisquis subrectus amoris:
Nullus ab his liber legibus esse potest.
Vana salutis cum debita, liber abire
Non potes: exigitur semper at vnus amor.

Oratio ad Deum pro obtinenda charitate.

Dulcis Agape, gelida non cedens robore morti,
Sanctum in me quaeso confice sancta necem.
Lauream, ingluuiemque & amorem interfice mundi,
Mollia cum studio sic inguienter opum.
O Deus, qui perpetuis amor ignibus ardes.
Incalescant flammis pectora nostra tuis.
Dura mens ferro quae nunc est durior omni,
Fiuida in rectum fiat ab igne tuo.

Charitatis perfectionem in hoc sitam esse, vt iudicij diem desideremus.

Dum vir abest, vxor quenam sit adultera, quanam
Sit proba, perspicuis nos cernit inducijs.
Lachrymis plena est lachrymis absente marito,
Illum at lotys ops at iniqua morans.
Interea superi reditum sitit vsque mariti:
Ad desiderio nocte dieque gemit.
Postquam thalamis sanctissima tura resoluit,
Eum mens redicum perfidiosa timet.

Apud prophanos Authores de charitate & humilitate nil reperiri.

Quicquid Varios cursusque volubilis orbes.
Erratica cum fixis sidera nosse cupis?
Prodit etiam exsultant Venti nubesque niuesque,
Fluminaque, & terra prodeat vnde tremor.
Quod virtus quoque sit, qua partes illius: & qua
Arte verbis laqueos decipula usque paret.
Hoc & Aristoteles docet & Plato, non tamen vt sit
Aut humile, aut ardens pectus amore Dei.

¶ Similitvdines.

Crysost. Sicut in regali prætexta, illi flores & colores pretiosi hanc conficiunt chlamydem: Iridem & hic illæ sunt pretiosæ quæ charitatem contineant. *Homil. 51. de diuersis.*

Damascenus monachis. Quemadmodum ignis recordatio corpus non facit: sic fides sine charitate non operatur in anima cognitionis nostræ donum. *lib. 1. de charitate.*

Quemadmodum solis lumen sanum oculum ad seipsum trahit: sic cognitio sanam mentem per charitatem naturaliter ad se ipsum trahit. *lib. 1. de charitate.*

Chrysost. Hac locutione dictum est, Scientia inflat, quid est: Inflat scientia damnata est, sed quoniam adiunxit. Charitas ædificat: quomodo ibi adiunxit. Spiritus viuificat: dedit intellectum sine spiritu occidit, spiritus viuificat, & impleri literam facultatis sine charitate inflat, charitas cum scientia ædificat. *In Pascha.*

Ambrosius. Charitas est fortis vt mors: quia sicut mors est finis corporis, ita & charitas: quoniam qui diligit Deum, peccare desinit. *de Isaac & anima.*

Nicetas in Iustinianæ patriarchæ. Sicut qui videre vult, necessario illustretur lumine: Ita qui saluari desiderat, eum oportet charitatem. Nam charitas est bonorum principium, quia Deus quia mouet hominem ad eo. *lib. de ligno vitæ capite secundo.*

Quemadmodum oleum supernatat aliis liquoribus: Sic charitas omnibus virtutibus. *lib. de ligno vitæ c. 3.*

Nihil ignis comparatur charitas. Quia sicut ignis imperiose feruens quidquid igitem efficit. Ita charitas ignitam reddit animam quam habet. *lib. de ligno vitæ c. 3.*

Quemadmodum in rebus temporalibus ille creditur locupletior, qui plura possidet: Sic in spiritualibus, qui plus charitatis habet, ille sanctior probatur. *De charitate c. 4. in Ligno vitæ.*

Charitas impenetrabilis est lorica, respuit gladium, iacula excutit, arietum insultat, mortem irridet: postremo vincit omnia. *ibid.*

Sicut pater erga filios semper est sollicitus, vt proficiant, ac bonis abundent, ac mala deuitent: Sic & beata charitas semper ad bona prouocat, quos replet, & ad Deum trahit. *ibid. c. 6.*

Volentes domos aut palatia construere, primo studemus in imo supra petram, vel super stabile solum fundamenta locare, & postmodum reliquas ædificiorum partes suis locis & temporibus ordinare: quatenus firmato fundamento cætera ædificanda seruentur. Quale etenim fuerit cuiusque rei fundamentum, talis erit eiusdem perseuerantia, & status. Hoc in materialibus, hoc in secularibus, humanisque negociis contingit, minus in spiritualibus iudicandum est. Proinde quicunque in congregationibus militantium Christo cupiunt absque sui detrimento, & proximorum scandalo fratrum & domesticorum habere consortia: prius vere charitatis conentur in seipsum fundamenta iactare, atque demum poterunt seruatis congruis modis & temporibus vtiliter conseruari. *De disciplina & perfectione Monastica c. 22.*

Idiotæ viri sanctissimi. quemadmodum naturalis fulgor ardet, splendetque in facie intuentium: Sic amor verus ardet in mente per desiderium, ac splendet in facie per exemplum. *De contemplatione amoris diuini §. 1.*

Fons veri amoris velut lachrymæ, quæ ab oculis cadunt in pectus: quia ab intellectu amor oritur, ac cadit in corper fidem. *ibidem §. 2.*

Amorem animæ thesaurus nullus superat: nescit enim homo precium eius: quia omne aurum in comparatione amoris, arena est exigua: Sine amore diues pauper est: ac cum illo, pauper diues est. *ibidem §. 13.*

Thruerr. Vt calcem aqua accendis, extinguis oleo: Sic homini iracundi animum nulla vi franges, sed charitate placabis. *In apoph. 112.*

Oleum nunquam penitus excidit, semper enim aliquid manet, & possunt aliæ virtutes, castitas & humilitas penitus tollit, sed charitas quauis alia virtute magis comitans est, certe nunquam tota expirat. *ibidem 114.*

Chrysostomi. Mater amans quoties lactentem habet puerum, non potest illi largiter præbere lactis fontem: attamen quanquam lacte caret, mammam tamen dat. Ille vero acceptam trahit, fugitque, ore vexatam papillam cædentes, plusquam erat elicit alimenti: mater verp dolet quidem dum ipsius distenduntur vbera nec tamen repellit puerum: mater enim est: & omnia præoptat perpeti potius quam vt partum suum contristet, itaque si matres erga fœtus tanta charitate afficiuntur: multo magis oportet nos erga vestram charitatem similiter affectos esse. Nam spiritus nixus calidiores vehementioresque sunt, quam naturæ. *Serm. 2. in Esaiam.*

¶ Exempla Biblica.

Dilectionis & dilectionis mutuæ exempla: Abrahiam, *Genes.* 14. 24. & 18. *v.* 2. 24. & 22. 2. Isaac, Rebecca, 25. 28. Iacob. 26. 18. Israel. 37. 3. & 44. 20. Ioseph & fratres eius 45. 15. Moses. *Exod.* 32. 32. *nu.* 14. 19. Israel, *Iud.* 21. *v.* 2. 3. Debora & Barac. 5. 9. Ecl. 1. *Sam.* 15. Saul. 16. 21. Ionathas, 18. 1. & 19. 1 & 20. 17. Israel & Iuda. 18. 16. Michol, *Ver.* 20. Dauid, 2. *Sam.* 1. *v.* 24. & 25. & 18. 33. Roboam, 2. *Para.* 11. *Ver.* 21. Ioseph vir Mariæ, *Matth.* 1. 19. qui pro socru Petri orant, *Luc.* 4. 38. Samaritanus, *Luc.* 10. *v.* 34. 35. Stephanus. *Act.* 7. 60. Fideles Ephesii, *Act.* 29. 37. *Ephes.* 1. 15. Paulus, *Rom.* 9. *versic.* 3. 1. *Corinth.* 4. *Versicul.* 14. 21. & 3. *versic.* 1. 2. 2. *Corinth.* 11. 29. & 12. 15. *Galat.* 4. 16. 1. *Thess.* 2. 8. *Philip.* 1. 24. & 1. 1. *Timot.* 1. 2. *Tit.* 1. 3. *Philem.* *v.* 1. 19. Galatæ, *Gal.* 4. *Versi. ul.* 14. 15. Ministri Euangelij, *Philip.* 1, 5. Colossenses, *Coloss.* 1. *Versic.* 3. *v.* 4. Thessalonicenses, 1. *Thess.* 1. 3. & 4. 10. 2, *Thess.* 1. 3. Philemon, *Phil. Versic.* 5. 19. Hebræi, *Heb.* 6. 10. Ioannes Euangelista, 1. *Ioan.* 3. *v.* 18. & 4. *Versic.* 7. 11. Pastores Thyatirenses, *Apoc.* 2. *Ver.* 19.

¶ Hieroglyphicvm.

Quod mutuis sese osculis *columba* suauientur, ansam dedit vt charitatem, amoris quippe pii virtutem, hieroglyphice per *columbam* nonnulli interpretentur. Et Apostolum citat Origines, qui de charitate locutus, *columbam* protulerit. *Pier. l. 22.*

Vide, Amor Dei, Amor proximi, Dilectio.

Charitas Dei erga suos.

De charitate erga Deum & proximum superiori sectione actum est. Hac autem, de Dei Patris, Filij, Spiritus Sancti erga suos immensa charitate aliquid subsiciendum necessario videtur.

¶ Definitio et etymol.

Charitas, Amor, Dilectio, qua Deus suos amplectitur, charosque habet in suo dilecto, nempe filio æterno, frequenter in sacris Scripturis occurrit *Ahal, Ahobah, Ohab*, Amor, dilectio, à verbo *Ahab*, Amauit, dilexit. Cognitionem habet cum

Ahab

Ahab, voluit, & cum *Iahab* & *Caab*, appetiuit. Hinc Græci pro ח substituunt χ, & dicunt ἀγαπάω, amo: ἀγάπη, charitas, dilectio, quæ vox passim in nouo Testamento legitur, vbi etiam de φιλανθρωπίᾳ Dei mentio fit, *Tit.*3.4. Et viscerum misericordiæ seu charitatis Diuinæ meminit Isai.c.63:ver.15.& Zach.Luc.1.78.

Charitas in Deo nullam denotat passionem vel affectionem, sicut in hominibus, qui in affectibus multum impuritatis admixtum sentiunt & demonstrant: sed tres res omnino perfectas in Deo significat. 1. Aeternam beneuolentiam erga aliquem.2. Beneficentiam actualem, i. ipsa charitatis effecta, siue temporaria sint, siue æterna & ad meliorem illam beatissimamque pertinentia. 3. εὐδοκίαν seu complacentiam & oblectationem in aliqua re: quoniam qui amat aliquid, eo etiam oblectatur, illudque gratum & charum habet.

Priores duas charitatis significationes verbi φιλεῖν confirmat definitio, quam Aristoteles, Cicero & alij tradunt. Est (inquiunt) alicui velle, quod putes illi esse bonum: & pro virili bonum istud, illi præstare: idque non tua, sed illius duntaxat causa. Hæc omnia Deo perfectissime conueniunt.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Charitas Dei effusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. *Rom.*5.

Commendat suam charitatem erga nos Deus, quod quum adhuc essemus peccatores, Christus pro nobis mortuus est. *Roman.*3.8.

Charitas Dei sit cum omnibus vobis:2.*Corinth.*13.13.

Deus propter multam charitatem suam qua dilexit, nos vna viuificabit nos per Christum. *Eph.*2.4.6.

Videte qualem charitatem dedit nobis Pater, vt filij Dei nominemur & simus.1.*Ioh.*3.1.

Ceus est charitas. In hoc apparuit charitas Dei in nobis, quod filium suum vnigenitum misit Deus in mundum, vt viuamus per eum. 1. *Io.*4.8.9.

In hoc est charitas, non quod nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse dilexit nos, & misit filium suum, vt esset propitiatio pro peccatis nostris. 1. *Io.*4.10.

Charitas Dei expleta est in nobis.1 *Io.*4.12.

Deus charitas est, & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. 1. *Io.*4.16.

Charitas Filij Dei erga suos.

Introduxit me rex in cellam vinariam: ordinauit in me charitatem, *Cantic.*2.4.

Mediam lectuli partem rex charitate constrauit ptopter filias Ierusalem.*Cantic.*3.10.

Aquæ multæ non poterunt extinguere eius charitatem, nec flumina obruent illam. *Cant.*8.7.

Recordatus sum tui & charitatis sponsaliorum tuorum.*Ier.*22.

In charitate perpetua dilexi te.*Ierem.*31,3.

Traham eos vinculis charitatis. *Ose.*11.4.

Quis nos separabit à charitate Christi?*Rom.*8.35.

Charitas Christi constringit nos.2.*Cor.*5.14.

Cognoscere charitatem Christi omni cognitione superiorem. *Eph* 3.19.

Charitas Spiritus sancti.

Precor vos per charitatem Spiritus, vt adiuuetis me.*Rom.*15.30.

¶ Exempla Sacra.

Adamus & Eua, *Genes.*3. erecti post lapsum.

Ex filiis eorundem quotquot vitæ æternæ per & propter filium Dei θεάνθρωπον fiunt participes. Conclusit Deus omnes sub peccato, vt omnium misereretur.*Rom.*51.32.

Dauid 2.*Sam.*12.13.*Psal.*31.19.

Manasses rex.2.*Chron.*33.13.19.

Mulier peccatrix.*Luc.*7.48.

Latro in cruce. *Luc.*23.43.

Saulus Ecclesiæ persecutor, postea factus ouis, pastor, doctor & Apostolus Gentium.*Act.*9.*Rom.*1.*Gal.*1.2.*&c.*

Addè typos, parabolas, seu hieroglyphica dulcissima filij prodigi, ouiculæ & drachmæ perditæ charitatem suam in his depingit Christus, Similitudines item non omittendę videntur, quę idem tradunt, puta pastoris, nutricis aquilæ pullutiem suam portaritis, gallinæ, Leonis, &c.

¶ Patrvm Sententiæ.

Nos si quis roget quodnam sit quod colamus atque adoremus, promptum est respondere, quod sit charitas. Etenim, vt à Spiritu sancto pronuntiatum est, Deus noster Charitas est, eoque nomine, magis, quam quouis alio, delectatur.*Nazianzen.orat.*14.

Quotquot crediderunt in eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri. Quid enim hac potestate altius, quid hac altitudine sublimius dici potest, in qua creatus quisque efficitur filius Creatoris? *Greg. Mag. in Ezech.homil.*6.

Nullus supernæ adoptionis gratiam, nisi per vnigeniti cognitionem accepit. *idem in Iob.c.*31.

Nihil apud Deum tanto in pretio est, quam charitas: ob quam & homo factus est, & ad mortem vsq; obediens. *Isid.Pelusiota, l.*1.*ep.*10.

Charitas est diuina in Christo ad ignoscendum. *August. de laude charitatis.*

Magnitudo Charitatis diuinæ nusquam non sese ostendit. *Chrysostom.in*3.*cap.epist.ad Ephes.hom.*7. Hoc curemus dilectem Dei cognoscamus: nempe quæ sit illius latitudo, profunditas & sublimitas. Magnum hoc est. Nihil quod proderit: nihil ita compunget. &c. *ibid.*

Christi Charitas magna est profecto, atque ineuitabilis ipsum pro inimicis, pro his qui eum oderant, pro auersantibus, neq; pro amicis, neq; pro filiis, neque pro fratribus fecit. Hoc fecit pro seruis Dominus, pro hominibus Deus, pro immortalis, pro temporalibus sempiternus, pro inimicis filius. Nam si illi antea conuersationis merito ac virtute minus mirabilis charitas illa videri potuisset. Et certe humana dilectio accedere potest. *Idem in epist.*1.*ad Tim.*

O bona mater Charitas, quæ siue foueat infirmos, siue proiectos, siue arguat inquietos, diuersis diuersa exhibens, illos diligit vniuersos? Quum te arguit, mitis est; quum simplex est: pie solet seruire, sine dolore muliere, pati, irasci, humiliter indignari. Charitas, hominum mater rum, non solum quæ in terris, sed etiam quæ in cœlo fuit. Ipsa est quæ Deum homini placauit, & homine Deuit. *Bern.in Epist.*

Charitas Dei quædam vitalis est pluuia virtutum, sata voluptas germinat, & operatio sancta fructificat, aduersis, temperata in prosperis, humilitate potens, simplex, inimicis beneuola, bonis suis superans malos. *Cyp.*

Nescio si quid maius in laudem tuam dicere possim, quam vt Deum de cœlo traheres, & hominem de terra leuares. Magna virtus tua, vt per te vsque ad inferos Deus, & vsque ad summos cœlos eleuaretur homo.

Vide Dilectio.

Choreæ.

¶ Definitio et etymol

Chorvs, χορὸς proprie est multitudo canentum Nam multorum vocibus aut concentu constat, Macrobius tradunt. Secundum Platonem lib.2.de χαρὰ, id est, Lætitia, deducitur. Festus à corona derivat. tibiis seu fistulis dicti sunt, qui modulantur ad chorum choro fistulas aut tibias inflant; Choraulæ. χορὸς namque & tripudium significat, αὐλὸς vero fistulam seu tibiam. Cρέω, à χόρευω Salto, Hebr. *Mecholah*, à verbo *Chalal*, cecinit, quod in Choreis fistulæ seu tibiæ adhiberentur. stulatores seu tibicines, *Psalm.*87.*Vlt.v.* Chorus, Chor 20.& 32.19. Pro tibia (instrumento musico) sumitur, 150.4. Pro turma, *Nehem.*12.31.37. *Cant.*6.12.

Chorearum seu saltationum genera duo in sacris litt currunt, 1. Aliæ enim honestæ fuerunt. *Exempla* exstant 1.*Samuel.*18. 7.& 2.*Samuel.*6.14.16. *Psalm.*68.26.*Iudic.* lia vero turpes. *Exempla* leguntur, *Gen.*34.1.2.&c, *Exod.* *vlt.cap.Esai.*3.c. *Matth.*14.6.*Marc.*6.22.

Choreæ seu saltationes Iudaicæ temporibus Mosis & D uisæ fuerunt, prò ratione sexus. Aliæ enim fuerunt mulierum Choreæ. Nam Dauid solus saltat coram arca non cum matronis aut puellis. Mosis soror Maria inter cum mulieribus saltat ad tympana. Deique laudes cele canticis sacris Israelitarum virorum Mosis canticum p respondet, cum singulari pietatis affectu. Mulieres D canunt, vt reportatam de immani hoste populi sancti ne stis gestibus & sacris vocibus ac instrumentis celebrent. Choreæ cum profanarum gentium insaniis commune

¶ Sententiæ Patrvm.

Fœminæ lasciuæ, Dei timoris oblitæ, ignis æterni pendentes, abiecto seruitutis Christi iugo, capita hostiu laminibus impudicæ retegentes, Deum & eius Angelos ad marium adspectum impudentes diffusæ comas, tu xum ostentantes, pedibus gestientes, oculo petulco, risu saltationem insanientes, iuuentutis intemperantium cantes, aerem meretriciis cantibus; terram vero pedibus tando contaminauerunt, instar theatri cuiusdam adulte teruas sibi circumsistentes. Vinum profecto harum fr rum nobis fecit. *Basil. Magnus. Serm. de ebrietate.* alia lectu digna, de saltationum & saltantium furore

Basilio Magno. Si quis adiungat Chrysostomi homi sim de nuptiis Isaaci & Iacobi: homil. 49. in Matth. homi Epist. ad Colossenses. Ambrosium item lib.3. de virgin contra lit. Petiliani, c.6. & in Ps.32. Præterea concilij Laod tum adu. Choreas saltationes in celebratione nuptiarum narum, anno Christi 364. editum ab aliis conciliis poste tum, luculenta aduersus nostri seculi deplorandas debit testimonia & indicia.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Egressa est Dina filia Liæ, vt videret mulieres regionis illius, quam cum vidisset Sichem filius Emor, adamauit eam, & rapuit, dormiuitque cum illa, vi opprimens virginem. *Gen.*33.

Custodite sabbatum meum (quod faciunt tales tunc maxime quando choreas) morte morietur. *Exod.*23.

Vt vidit Moses choreas, iratus est valde, proiecit tabulas & con-fregit eas. 32.

Consurrexerunt et his, quæ ducebant choreas vxores singulas. *Iud.* 21.

Ab omni via mala prohibui pedes meos. *Psalm.*119.

Obstruxit omnes semitas meas, & vestigia pedum meorum conturbauit. *Iob.*19.

Declinauit cor tuum à malo; vias enim, quæ à dextris sunt, nouit Dominus; peruerse vero sunt quæ à sinistris sunt. *Prou.*4.

Pedes eius descendunt in mortem, sæpe & ad inferos gressus illius pertingent, per semitam vitæ non ambulant, vagi sunt gressus illius & non rimabiles. *ibid.*5.

Audi cantores & cantatrices, & delicias filiorum hominum, quæ sunt omnibus vanitatem. *Eccl.*2.

Cum saltatrice ne assiduus sis, nec audias illam, ne forte pereas in gratia illius. *Eccl.*9.

Solemnitatum & alias solennitates non feram: iniqui sunt cœtus vestri. *Esaiæ.*1.

Pro eo quod eleuatæ sunt filiæ Sion, & ambulauerunt collo extento, & nutibus oculorum ibant, & plaudebant, & pedibus suis ibant, & gradu incedebant, decaluabit Dominus verticem filiarum Sion, & Dominus crinem earum nudabit. *ibid.*3.

Solemnitates mea spreuistis (Ecclesias & cœmiteria), ibi ducendo choreas, & sabbata mea polluistis. *Ezech.*22.

Propterea quod plausisti manu, & percussisti pede & gauisa es ex toto animo tuo, ideo extendam manum meam super te, & interficiam te. 25.

Cecinit carmen lugubre super multitudinem Ægypti. 32.

Propter saltatricem occisus est Ioannes. *Matth.*14.

¶ Philosophicae Sententiae Francisci Petrarch.

De Choreis DIALOG. XXIV.

Gavd.

Choreis gaudeo. R. Mirabar nisi fidium cantus & tibiæ choreas comitarent, & præscripto de more vanitatem vanitas sequeretur, quæ mihi maior, multoque deformior. Ex cantu enim dulcedo aliqua capitur vtilis, ac sancta percipitur, ex choreis nihil vnquam nisi ridiculum, ac inane spectaculum, honestis inuisum oculis, viro indignum. G. Choreis cupide interfum. R. Corpus animum tegit ipsum. manuum iactatio, pes mobilis, oculus vagus, ac petulans cachinnus vilde est modestiæ cultoribus, ne quid effœminatum audiant loquantur. Occulti enim affectus, & pectorum latebræ his motibus iudicis patefiunt, morus, sessio, accubitus, gestus, risus, facetiæ, sermo, signa sunt animi. G. Dulcedinem quandam choreis capio. R. O dulcedo ridicula, finge enim te choream ducere, vel cernere, neque ita stultas mulierculas, & viros mulierculosos in silentio circumferri, redire, ineptire, quid quæso quam absurdius, aut delirantius vidisti? Nunc motus incondite sonus, aut tibiæ, hoc est, amentia vna aliam tegit. G. Choreæ habeor. R. Non tam ibi delectatio præsens, quam speratæ deinde auspicium, Veneris præludium illud quidem sono stupidas puellas circumducere, atque vrgere, & stringere, ac specie ludi terrere, libere ibi manus, liberi oculi, liberæ volant vocum strepitus, & multorum cantus dissoni, & tubarum clangor, concursatio & pulsus, & quæ sæpe ludis additur hostis pudicitiæ amica scelerum nox ipsa. Hæc sunt quæ timorem ac pudorem ferunt, hi sunt libidinum stimuli, hæc laxamenta licentiæ. Et hæc ne me falli facilem putes, illa delectatio quam simpliciter, & vere choreas chorearum appellatione profitemini, & ludi tegmine honesto obnubitis. Etsi enim solos inter viros, seu solas inter fœminas, non nonnunquam fiant, illic tamen separatim exercentur. Vbi congressi iterum acturi sint simul discunt, ceu discipuli, magistro absente quid eo reuerso loqui debeant meditantur. Quo facilius hanc speciem ingeniosam atque improbam, tolle choreas, sultaueris & choream. Crede mihi cum Dauid rege ne, quæso, Dominum saltabit, ne quem forte sua vxor irrideat, cum nullus irrideatur ante dominam saltans, siue etiam pandus. G. Delectabiles sunt choreæ. R. Sententiam meam teneo. Delectent propter aliud delectant, per se enim tota quidem res est, & plus tædii allatura quam gaudii. Nam quid omnium est aliud in gyrum volui, quam excitare vertiginem sine quo, terram ire? Inter locales septem motus, quos Plato dinumerat, progressionem, retrò, dextrorsum, sinistrorsum, sursum, deorsum, horum solus septimus infinitus est. Atq; hunc ideo, quæ perpetua sunt, hoc est, cœlum seruat & sydera, hunc in terris perpetuus hominum agit furor in cunctis fere actibus, atque consiliis. Nec nullus Orpheus Ixioniam rotam sistit, sed visibilibus in choreis vbi animorum volubilitas corpora secum voluit. Et idcirco cum de omnibus dici possit, de his per proprie dicitur quod scriptum est. In circuitu impii ambulant. Hic ludus multorum dedecorum causa fuit. Sæpe ibi matrona diu seruatum decus perdidit. Sæpe infelix virgunecula ipso nuptiali die didicit, quod melius ignorasset. G. Honesto tripudio libenter exerceor. R. Vellem aliud genus exercitii delegisses. Sed quo pergas, & quid velis video, interdictum tolli, veniam dari, normamque præscribi. Quando igitur sic affectus es, seu is morbus, seu consuetudo est, qua mala nihil peius, bona nihil est melius, ea tibi in his omnibus lex erit vt quibus carere penitus non potes, molestissime vtaris ac rarissime. Ne quid vlla in te molle vel fœmineum agas, sed vbique non suis etiam in finibus virilis rigor emineat, sitque tripudium, vel quisquis erit is ludus fatigati animi relaxatio, & exercitium corporis, non voluptas enecuatrix mentium. Exemplo libentius abstinuisses, summorum virorum imitatio non omnibus tuta est. Non omne pennatum animal aquilam sequi potest. Imitatorum alii contrarium faciunt, alii vero aliud, nonnulli idem aliter. Pauci ad plenum quod imitantur, effingunt. Cato hic vltimus Reipublicæ curis pressum animum vino leuare solitus fertur. Fecit idem apud Græcos Solon. Hos aliquis sequi volens vnum semper officium aget, bibet: quodque illis modicum, ac rarum, huic immensum, & continuum: quod illis remedium, huic erit ebrietas. Facile idem in rebus aliis posset ostendi, sed hoc vnum intelligis quid est, quod nunc tecum vereat. Ex quo tamen damnatæ rei patrocinium vt susciperem coegisti, summi viri exemplum quod vel non sequaris vel non mures, accipe his ipsis quibus apud Senecam est verbis in eo libro, in quo tranquillitatem animi stilo inquirit, Scipio, inquit, triumphale illud, & militare corpus mouet ad numeros, non molliter se infringens: vt nunc mos est etiam in incessu ipso vltra muliebrem mollitiæ fluentibus, sed vt antiqui illi viri solebant inter lusum, ac festa tempora virilem in modum tripudiare, non facturi detrimentum etiam si ab hostibus suis spectarentur. Quibus in verbis quid de sua iam tunc ætate sentiret, perspicis. Felix quia non vidit tuam. Quamuis autem ille, & tripudii & vini remissionem probet, veniendumque nonnunquam vsque ad ebrietatem dicat, quod à tam rigido ingenio dictum miror, si fideli consilio vti vis, vino parce vtere, tripudio abstine. Alia sunt honestiora remissionum genera quibus lassa mens fessoque animo medeare, in omnibus tamen optimum fuerit, quod hic vltimum dixit attendere, & quæcunque ages ita agere, tanquam te hostes tui videant atque obseruent. Multo quidem est satius sic viuere, vt abstinentiam & grauitatem tuam inimici stupeant, quam vt lasciuiam amici excusent. Clarior fama est, cui nec verum crimen obiicere quispiam potest, nec falsum audet, quam cui obiicitur, sed purgatur. Accusatorem perfecta virtus exterret, mediocris irritat. Quod ad sobrietatem attinet, malim te Cæsari similem, quem vini parcissimum ne inimici quidem negauerint (vt Tranquillus ait) quam Catoni, non Censorium illum senem loquor, de cuius ebrietate iam diximus, sed hunc vltimum, cui obiectam ebrietatem Seneca sic refellit, vt dicet facilius effecturum quisquis obiecit crimen honestum, quam turpem Catonem. Quo ad id vero de quo agitur, nullo modo tripudies malim, quam vt Scipio. Quod si te illuc vrget animus quo nolim, his te saltem ducibus vti velim, vt si penitus tibi insedit illud lyricum. *Nunc est bibendum, pede libero pulsanda tellus.* Sic vinum bibas vt Cato, sic terram pede pulses vt Scipio.

Vide, Saltatio.

Christus.

¶ Definitio et etymol.

Christvs Græca dictio est: nam χριστὸς, ὁ, ὁ: vnctus dicitur a dictiue, & χρίω, vngo, χρίσις, ιος, ἡ, vnctio. Quod nomen filio Mariæ Iesu optime conuenit, tum quia in humanitate est vnctus oleo gratiæ præ aliis, tum quia hoc nomen exprimit vnitatem personæ in duabus naturis, exprimit enim dignitatem regiam & sacerdotalem. Ipse enim est Rex & Sacerdos summus in æternum, secundum ordinem Melchisedech, Psalm. 110. 4.

Heb. *Massichach.* 1. vnxit oleo. Hinc *Massichach*, nobis Messias, χριστὸς, Christus. Sub lege olim vngebantur Sacerdotes & reges, Christi nostri seruatoris prophetia etiam in Sacerdotio eius comprehenditur.

¶ Biblici Loci.

Christi diuinitas & humanitas in vna Christi persona constituenda vniuntur & coalescunt. *Esaiæ* 7.14. & 9.6. *Matth.*1.23. *Ioan.* 1.14. *Romun.* 9.5. *Philip.*2. *versicu.* 6. 7.1. *Timoth.*3.16. non confun-

duntur, *Ioan.* 1.18. & 2. 19. *Rom.* 1. *vers.* 3. 4. 5. *Col.* 1.19. & 2. 9. 1. *Tim.* 3. *vers.* 16. *Heb.* 9.14. ad vnionem earum demonstrandam vni in persona, alterius proprietas, per idiomatum communicationem tribuitur, *Io.* 3. 13. *Act.* 20.28. 1. *Cor.* 2.8. *Ioh.* 1. 1. & 13. 16. Christi persona vna est à Patre distincta. *Io.* 8. v. 16. 18. 1. *Cor.* 8. 9. 1. *Tim.* 2. *vers.* 6. Christus & Messias idem, *Ioan.* 1.42.

Christi personæ attributa, officia significant, *Io.* 4. v. 25. Hoc titulo, tria Filii Dei officia significantur: *Primo* Regnum cui inauguratur à Deo, *Psalm.* 2. v. 6. & 45. v. 7. 8. *Hebr.* 1. 9. & ob id appellatur Rex, *Ier.* 23. v. 5. *Ezech.* 21. v. 26. 27. *Zach.* 9. 9. *Matth.* 21. 5. & 15. 34. *Luc.* 1. 32. *Ioan.* 18. 36. 1. *Cor.* 15. 25. Rex æternus, 1. *Paral.* 17. *versicul.* 12. 14. *Psalm.* 45. 8. & 89. *vers.* 5. 35. 36. 37. 38. *Esa.* 9. 7. *Dan.* 2. 44. *Luc.* 1. 33 *Hebr.* 1. *vers.* 8. Rex Israel & Iudæorum, *Matth* 2. 2 & 27. 37. *Mar.* 15. 2. 26. *Luc.* 23. 3. *Ioan.* 1. 50. & 19. 14. Rex iustitiæ, *Hebr.* 7. 2. Magnus, *Apoc.* 12. *vers.* 5. Pacificus, *Esa.* 9. 7. & 11. 6. & 65. 25. *Ezech.* 34. 25. & 37. 26. *Hebræor.* 7. 2. Rex Regum, *Apoc.* 1. 5. & 17. 14. & 19. 16. *Secundo*, Filius Dei Christus dicitur, quia propheta & Doctor vngitur, *Esaiæ* 61. 1. *Luc.* 4. *Versicul.* 18. *Actor.* 10. 39. eius prophetia describitur, *Deut.* 18. 15. *Matth.* 21. *versicul.* 11. 46. *Luc.* 7. 16. & 24. 19. *Ioan.* 4. 19. & 6. 14. & 7. 40. & 9. 17. *Actor.* 3. 22. & 7. *versicul.* 37. eo pertinet, quod Ecclesiæ suæ Doctorem agit. *Psalm.* 2. *versic.* 6. 7. & 22. 23. & 40. 11. *Esaiæ.* 55. 4 *Matth.* 11. *versicul* 29. & 17. 5. & 22. 16. & 23. *versicul.* 8. 10. *Marc.* 13. 14. *Luc.* 6. 40. & 9. 35. & 10. *versic.* 22. & 17. 13. & 21. 15. & 12. 11. & 24. 32. *Ioan.* 1. *versicul.* 18. 38. 39 & 3. 2. & 4. 25. & 11. 28. & 13. 13. & 17. 6. & 20. *versicul.* 16. & pastor dicitur, *Esaiæ* 40. 11. *Ezech.* 24. 23. *Mich.* 5. 2. *Zach.* 13. 7. *Matth.* 26. 31. *Ioan.* 10. *versic.* 11. 14. *Hebr.* 13. 20. 1. *Pet.* 2. *versic.* 25. & Euangelii præco, *Esaiæ* 60. 1. & 61. 1. *Matth.* 11. 5. *Luc.* 4. *versicu.* 18. *Ephes.* 2. 17. *Hebr.* 2. 3. pacis annunciator, *Zachar.* 9. 10. *Ephes.* 2. 17. & Dei Fidelissimus testis, *Ioan.* 3. 32. *Apoc.* 1. 5. & 3. 14. *Tertio*, Filius Dei Christus dicitur: quia sacerdos ordinatur, *Psalm.* 110. 4. *Zachar.* 6. 13. *Hebræor.* 2. 17. & 3. 1. & 4. 14 & 5. *versicul.* 1. 5. 6. & 6. 20. & 7. *versic.* 17. 21. 26. & 8. 1. & 9. *versic.* 24. *Versicul.* 26. & 10. *versic.* 11. 14. 21. Christus vnicum pro nobis sacrificium seipsum offert, *Psalm.* 40 v. 7. 8. *Matth.* 20. 28. *Roman.* 4. 25. *Galat.* 2. 20. *Ephes.* 5. v. 2. 1. *Timoth.* 2. *versicul.* 6. *Tit.* 2. *versicul.* 14. *Hebræor.* 1. 3. & 7. 27. & 9. *vers.* 14 26. 28. & 10. *vers.* 3. 5. 6. 7. 10. 12. 14. ob id Agnus dicitur.

Christus Deus. *Quinque* sunt præcipui fontes demonstrationum, quibus vera & æterna Christi Deitas aduersus blasphemos & impuros hæreticos asserenda est.

Primo à manifestis Scripturæ testimoniis, in quibus Christus Deus & Iehoua dicitur: non titularis autem Deus (vt hæretici blasphemè nugantur) sed vere & natura Deus, Deus ergo est Christus: Primo, quia aperte Deus dicitur, *Genes.* 32. 28. *Psalm.* 45. 7. *Hebræor.* 1. 8. *Esaiæ* 7. *versic.* 14. & 9. *versic.* 6. & 25. 9 & 43. *versic.* 11. 12. & 35. *Versicul.* 4. 5. *Matth.* 1. 23. & 11. *Versicul.* 4. 5. & 15. 30. *Esaiæ* 40. 3. *Matth.* 3. 3. *Marc.* 1. 3. *Luc.* 3. 4. *Ioan.* 1. *Versic.* 23 *Esa.* 45. *versic.* 15 21. 22. 23. 24. *Rom.* 14. 11. *Matth.* 1. *vers.* 21. 23. *Act.* 4. 12. *Ierem.* 33. *versic.* 15. 16. *Ose.* 1. 7. *Zachar.* 2. *Versic.* 8. 9. *Mal.* 3. *versic.* 1. 5. *Luc.* 1. *versicul.* 16. 17. *Actor.* 20. 28. *Rom.* 9. 5. 1. *Corinth.* 2. *versic.* 8. *Galat.* 1. 12. *Philip.* 2. 6. *Col.* 1. *versic.* 15. 19. & 2. *Vers.* 9 1. *Tim.* 3. 16. *Tit.* 2. *Versic.* 3. 4. & 2. *versic.* 13. 2. *Pet.* 1. 3. 1. *Ioan.* 5. 20. *Apoc.* 21. *versic.* 7. 22. quia Iehoua est & dicitur, *Esaiæ* 45. *versic.* 24. 25. *Oseæ* 1. 7. *Zachar.* 2. *versicul.* 8. 9. *Malach.* 3. 1. & alibi sæpe, vt ex diligenti horum veteris & noui Testamenti locorum, qui mutuo sese explicant, inter se collatione, & συζυγία, liquido patet. *Exodi* 3. 2. & 13. 4. & 14. 24. & 20. 2. *Actor.* 7. *versicul* 30. 32. 1. *Corinth.* 10. *Versic.* 4 9. & 1. *Deuter.* 30. 20. *Actor.* 17. 28. *Ioan.* 14. 6. 1. *Ioan.* 5. 20. *Iosue* 1. 1. & 24. 19. *Deut.* 6. 16. 1. *Corinth.* 1. *versicul.* 9. *Psalm.* 24. 10. 1. *Corinth.* 2. 8. *Psalm.* 89. 21. *Actor.* 4. 25. *Matth.* 22. 43. *Marc.* 12. *Versicul.* 35 36. 37. *Luc.* 20. 44. *Actor.* 2. 34. *Psalm.* 102. *Versicul.* 1. 25. 27. 28. *Hebræor.* 1. *versic.* 10. *Vers.* 11. *Psalm.* 130. *Vers.* 7. 8. *Tit.* 2. 14. *Esaiæ* 6. *Versic.* 1. 9. 10. *Ioan.* 12. *Versicul.* 39. 40. 41. *Esaiæ* 8. *Versicul.* 13. 24. *Matth.* 21. 42. *Luc.* 2. *versicul.* 34. *Rom.* 9. 33. 1. *Petr.* 1. *Versic.* 7. *Esaiæ* 29. *Versic.* 10. *Ioan.* 8. 39. *Esaiæ* 4. *versicul.* 3. 10. *Matth.* 3. *versic.* 3. *Marci* 1. 3. *Luc.* 3. 4. *Ioan.* 1. 2. 3. *Esaiæ* 41. *versic.* 4. & 44. *Versicul* 6. & 48. 12. *Apoc.* 1. *versicul.* 5. 7. 8. 11. 17. & 21. 6. & 22. 13. *Esaiæ* 43. 11. *Ioan.* 4. 42. *Esaiæ* 44. 6. *Apoc.* 1. 8. *Vers.* 7. & 22. *vers.* 13 *Esaiæ* 45. 21. *Matth.* 1. 21. *Ioan.* 4. *Versic.* 42. *Actor.* 4. 12. *Tit.* 1. *Versic.* 3. 1. *Ioan.* 4. 14. 2. *Pet.* 1. 1. *Esaiæ* 45. *Versicul.* 1. 23. *Rom.* 13. *versicul* 11. *Philip* 2. 10. *Esaiæ* 45 *versic.* 12. 18. *Ioan.* 1. 2. *Coloss.* 1. 15. *Hebræor.* 1. *versicul* 2. 10. *Esaiæ* 54. 5. *Matth.* 10. 15. *Marc.* 9. 19. *Luc.* 5. 34. *Ioan.* 3. 29. 2. *Corint.* 11. 2. *Ephes.* 5. 24. *Apocal* 19. 7. & 21. 2. *Ierem.* 9. *versicul* 23. 24. *Galat.* 6. *vers.* 14. *Ierem.* 23. 6. 1. *Corinth.* 1. 30. *Ezech.* 16. *Versicul.* 60. 62. *Hebræor.* 9. *versic* 15, 16. Apud Oseam, *Ose* 1. 7. dicitur Iehouam seruaturum domum Iehudam in Iehoua Deo suo: Atqui nemo nisi in Christo, & per Christum seruatur, *Matth.* 1. 21. *Ioan.* 4. 42. *Actor.* 4. 12. *Tit.* 1. *versic.* 3. 1. *Ioan.* 4. *Versic.* 14. 2. *Pet.* 1. 1. *Osea* 2. 19. *Ioan.* 3. 29. 2 *Corinth.* 11. 2. *Ephes.* 5. 32. *Apocal* 19. 7. & 21 *versicul* 2. 9. Vide & *Psalm.* 45. *versic.* 11. 12. *Ezech.* 16. 8. *Matth.* 9. 15. *Osea* 6. *versic.* 1. 2 *Ephes.* 2 6. *Coloss.* 3. 1. *Ose* 13. *versic.* 4. 14. *Ioan.* 5. 21. 1. *Cor.* 15. *versic.* 55. 56. 57. 1. *Timoth.* 2 *versic.* 6. 2. *Timoth.* 1. 10. *Hebr.* 2. 14. *Osea* 14 *versic.* 2 3. *Ioan.* 1. 29. *Ioel.* 2. *versic* 27 28. *Ioan* 15. 26. *Act.* 2. 33. *Abdiæ versic* 21 *Psalm* 2. 6. *Apocal.* 2. *versicul.* 27. *Lucæ* 1. *versic.* 32. 33. *Michea* 2. *versicul.* 12. *Ioan.* 10. 16. & 11. *Versic.* 51. 52. *Mich.* 2. *Versic.* 13. *Ioan.* 2. *versic.* 11. & 3. v. 36. & 6. *Versic.* 39. 40. *versicul.* 47. & 9. *Versicul.* 35. & 14. *vers.* 1. 6. & 17. 16. *Versic.* 31. & 23. *versic.* 19. & 24. *vers.* 24. *Galat.* 2. *Vers.* 1. *versic.* 15. *Col.* 1. *Versi.* 4. & 2. *Vers.* 5. 1. *Timoth.* 3. *vers.* 3. *versic.* 15. Quia omnipotens, *Ioan.* 3. *versic.* 31. & 10. 14. *versic.* 14. *Philip.* 3. *Versic.* 21. *Hebræor.* 1. *vers.* 3. & 3. *Vers.* 7. & 4. *vers.* 8. & 17. 14. & 19. *versic.* 11. 16. remittendi authoritatem habet, *Matth.* 9. *Versic.* 5. *Versic.* 7. *Versicul* 9. *Lucæ.* 5. *Versic.* 20. & 7. *versicul.* peccata remittere est solius Dei, *Esaiæ* 43. *versic.* 25. *Matth.* 7. *Lucæ.* 5. *vers.* 21. Remittunt & ministri peccata, festi ues, & Dei instrumenta, & hanc authoritatem à Christo habent, *Matth.* 16 *Versicul.* 19. *Ioan.* 20. *versicul.* 23. Quicus eodem tempore occupat, *Matth.* 18. *versicul.* 20. & 20. *Ioan.* 1. *Versic.* 18. & 3. *versic.* 13. & 14. *Versic.* 23 Dei est, 1. *Reg.* 8. *Versic.* 27. 2. *Paralip.* 2. *versic.* 5. & 6. 11. *vers* 8. *Psalm.* 139. *vers.* 7. 8. 9. 10. *Esaiæ* 63. & 66. 1. Ierem. 24. *Amos* 9. *vers.* 2 *Sap.* 1. *vers.* 7. *Matth.* 5. *vers.* 31. 48. & 17. *vers* 24. Quia potestate eadem qua Pater potest *Vers.* 17. 19. & 16. 15.

Quia potestatem miracula edendi confert, *Matth.* 10. *Marc.* 6. *vers.* 7. & 16. *Versicul.* 17. *Lucæ* 12. *versic.* 19. *Actor.* 3. *Versicul.* 6. 12. 16. & 14. *versicul* 3. Quia tetrarchæ est, *Ioan.* 5. *vers.* 21. 25. & 6. *Versic.* 39. 40. 44. 54. 1. *Corinth.* 15. *versic.* 21. Quia Rex Regum, & Dominantium, *Apoc.* 19. *versic.* 16. Quod Paulus Patri tribuit *vers* 15. Eiusdem ergo potentiæ Christus cum patre. Quitor est, & dicitur. *Matth.* 1. *versic.* 21. *Actor.* 4. *versic.* 12. *versicul.* 14. *Tit.* 1. *versicul.* 3. 4. & 2. *vers.* 13. Atqui hoc vero Iehouæ competit, *Esaiæ* 44. *versic.* 11. & 45. *vers.* autem hæc appellatio Ministris etiam verbi tribuitur, *versicul* 21. 1. *Timoth.* 4. *versic.* 16. *Iacob.* 5. *vers.* 20. eo fit, administri saluti per Euangelicam doctrinam, 1. *Corinth.* *versicul* 11. Quia Euangelium, quod testimonium Dei *Corinth.* 2. *vers.* 1. dicitur Christi testimonium, 1. *Corinth.* 6. Quia sperare dicuntur gentes in eo, *Esaiæ* 11. *Vers.* 10. terprete, *Rom.* 15. *Vers.* 12. & beati dicuntur, qui sperant *Psalm.* 2. v. 12. At qui maledictus, qui spem suam loca *Iere* 17. v. 5. 7. beatus contra, qui fidit Deo, *Psalm* 84. *vers* suscitauit seipsum. *Roman.* 1. *vers.* 4. *Ioan.* 10. 18. Quia Sanctum mittit, *Zach* 12. 10. *Ioan.* 16. v. 7. & 20. 22. *Matth.* 7. *Lucæ* 1. *versicul* 35. *Mich.* 5. *versicul.* 3. *Matth.* 28. *Ioan.* 5. *Mich.* 7. *Vers.* 18. *Ioan.* 1. *versicul.* 29. *Esaiæ* 53. *Versic.* 4. *versic.* 24. *Agg.* 2. *versic.* 7. *Hebr.* 13. *vers.* 25. 26. *Zach.* 2. troducuntur sub nomine Iehoua, mittens & missus, que Iehoua dicitur. Non sunt autem duo Iehouæ, sed vnus 6. v. 4. Plures ergo sunt in Deo personæ.

Secundo à relatis: quia συνοχικὸν id est, vnigenitus est, *Ioan.* 1. 18. & 3. *Vers.* 14. 16. 18. 1. *Iohan.* 4. 9. Idem Symbolo Apostolico. Vide & *Rom.* 1. *vers.* 3. 4. quia *Ioan.* 14. *vers.* 7. 8. 9. 2. *Cor.* 4. v. 4. *Coloss.* 1. 15. *Hebr.* 1. aut similitudo, non est diuersarum inter se rerum, sed imparium.

Tertio ab Epithetis soli diuinæ naturæ congruentibus æqualis Deo Patri, *Philip.* 2. *versic.* 6. Quia æternus, *Vers.* *versic.* 12. *Mich.* 5. *versic.* 2. *Ioan.* 1. *versic.* 1 & 8. 58. *Coloss.* 1. 18. 1. *Ioan. versicul.* 1. & 2. 13. *Apocal.* 1. *versicul.* 8. 17. *versicul* 13. Quia author electionis est, *Ioan.* 15. *Versic.* 16. omnia, ipsaque cordis arcana nouit, *Matth.* 9. *Vers.* 4. 15. 25. & 16. 8. & 17. *Versicul* 17. & 22. 18. *Marc.* 2. *versic.* 8. 13. *Luc.* 5. 22. 6 & 9. 47. & 11. *versicul* 17. 39. & 22. 20. 21. 2. *versic.* 24. 25. & 5. 42. & 6. *versic.* 15. 61. 64. & 11. 13. *versic.* 11. 19 & 14. *versicul* 29. & 16. *versicul* 4. 15. 30. *Apocal.* 2. *versic.* 9. 13. 19. 23 & 3. *versicul* 1. 15. quod soli *Reg.* 8. *Versicul.* 39. 2. *Paralip.* 6. *versic.* 20. Quia credentem, vt in Deum, *Ioan.* 14. *versic.* 1. Quia donat æternum *Ioan.* 5. *versic.* 24. & 6. 40. Quia eductor populi Israel gypto, quem tentauerunt in deserto, 1. *Corinth.* 10. (Vide *Exodi* 13. *versic.* 20. 21. 22.) Atqui eductio populi æterno Deo tribuitur. *Exodi* 20. *Versicul* 1. 2. & alibi exaudit inuocantes se, *Iohannis* 14. *versicul* 14. Dei est, *Philip.* 2. 6. Atqui sicut in forma hominis est, *versic.* 5. *Versic.* 6. 7. est esse verum hominem. Ita in forma est Deum verum esse. Quia gloria illa, eius æterna, *Ioan.* 12. *versicul* 14. Quia gratiæ & pacis largitor, *Ioan.* 1. 7. 1. *Corinth.* 1. *versicul* 3. & 16. 24. 2. *Corinth.* 1. 2. & 13. 3. *Ephes.* 1. 2. *Philip.* 1. 2 *Coloss.* 12. 1. *Thessalon.* 1. 1. 2. 2. *Timoth.* 1. 2. *Tit.* 1. 4. Quis illuminat, *Ioan.* 1. 9. solius Dei proprium, *Exodi* 4. 11. Quia iudicat viuos & *Ioan* 5. *versic.* 22. 27. quod & in Symbolo Apostolico mur. Quia est obiectum fidei, *Esa* 8. 14. *Luc.* 2. 9. *vers* 33. 1. *Pet.* 2. 8. *Esaiæ* 28. 16 *Psalm.* 2. 12. *Matth.* 19. *versic* 16. 22. Quia virtus eius diuinos effectus habet,

...scal. 8. 19. 2. *Corinth.* 12. 9. *Hebr.* 1. *versic.* 3. Quia vita fuisse in ...solo dicitur, *Ioan.* 1.4. Atqui in solo Deo viuunt, mouentur, & ...sistunt omnia, *Actor.* 17. *versic.* 28 *Roman.* 11. 36. 1. *Corinth.* 8. 6. ...Quia vna essentia cum patre, *Ioan.* 1.18. & 5.18. & 8. 38. & 14. 10. ...Philip. 2. 6.

Quoad effectu vniuersali, videlicet ἀπὸ πάσης κτίσεως ...creatione & conseruatione rerum omnium: quia cre- ...*Ioan.* 1. *versic.* 3. & 5. *versic.* 17. *Coloss.* 1. *versic.* 16. *Hebr.* 1. *vers.* ...*Actor.* 3.14.

Quinto, à cultu, quem omnes fideles inde vsque ab orbe con- ...Filio Dei Christo, vt vera & natura Deo exhibuerunt: Quia ...*Psalm.* 97. 7. *Hebr.* 1. 6. *Luc.* 24. *versicul.* 52. *Ioan.* 23. *Philip.* 2. *Apocal.* 4. *versic.* 8. 9. 10. 11. Atqui Deus solus adorandus, ...*Deut.* 6. & 10. 20. *Matth.* 4. 10. *Luc.* 4. 8. *Actorum.* 14. *versic.* 15. ...*Apocal.* 22. 7. Quia baptizandum in nomine Christi, *Matth.* 28. ...Quidem cultus & honor debetur Filio, qui & Patri. *Ioan.* 5. ...*Philip.* 2. 22, 23. Atqui clamat Deus, *Esaiæ* 42. 8. se gloriam ...nam non daturum. Ergo Filius cum Patre idem in essentia ...Deus. Quæ curuabitur ipsi omne genu, *Rom.* 14. 11. *Philip.* 2. *versic.* ...Atqui est solius veri Iehouæ, *Esa.* 45. 23. Quia inuocandus, ...*Rom.* 15. 12. *Matth.* 18. 20. *Luc.* 24. 54. *Actor.* 7. 59. & ...*versicul.* 14. & 22. 16. *Rom.* 1. *vers.* 7. 1. *Corinth.* 1. *versic.* 2. 2. ...*Galat.* 1. *vers* 3. *Ephes* 1. 2. *Philip.* 1. 2. *Coloss.* 1. 2. 1. *Thess* 1. ...*Thess.* 2. 16. 1. *Timoth.* 1 *vers* 2. 2. *Timoth.* 1. 2. *Tit.* 1. 4. *Phi-* ...*vers.* 3. 1. *Pet.* 5. 14. *Apoc.* 22 *vers* 20. 21. Quia iuratur in eius ...*Esa.* 45. *vers* 23. *Rom.* 14. *vers.* 11.

¶ Patrvm Orthodoxorvm Sententiae.

Elemuit Christus, qui omnes pascit, sitiuit, per quem crea ...mnia potus: & qui spiritualiter panis est esurientium fonti- ...bernum: ab itinere terrestri fatigatus est, qui seipsum nobis ...fecit in cœlum, obmutuit & obsurduit coram conuitian- ...per quem mutus locutus est, & surdus audiuit. Vinctus est ...confirmatum vinculis nos soluit: flagellatus est, qui omnia ...dolorum de omnium corporibus expulit. Crucifixus est, ...peccatus nostros finiuit. Mortuus est, qui mortuos suscitauit, ...resurrexit nunquam moriturus, ne ab ipso quisquam sic dis- ...mortem contemneret: quasi nunquam futurus. *August. ...Catech. rud.*

Habet Christus, quantum ad carnem mortuus in sepulchro, ...mnis suscitans in interno, vitam tribuens vniuersis in cœlo, ...undum dimittens ad cœlum ascendit, nec cœlum deserens ...mni, sed vno atque eodem tempore totum totus imple- ...*Matth.* c. 5. & *cant Fœlic.*

Ego sum via, veritas, & vita, tanquam dicerer, qua vis ire? ego ...qua vis ire? ego sum veritas: vbi vis permanere? ego sum ...dem.

Ideo permittitur inimicus iuxta viam ponere laqueos: ne secu- ...rationis via deseratur, & in insidias incidatur. Via Christus ...Christus veritas & vita. Christus excelsus & Deus, si ambu- ...humili peruenies ad excelsum. *ibidem,*

Ambulare vis? ego sum via: falli non vis? ego sum veritas: mo- ...mus: ego sum vita. *Sup. Ioan.*

Vera vita Christi in terris per hominem quem gessit, discipli- ...rum fuit. Omnia enim bona mundi Christus contempsit, ...contemnenda docuit: & omnia mala sustinuit, quæ sustinen- ...dæ: vt nec in illis quæreretur fœlicitas, nec in istis infœli- ...citas reperetur. *de ver. relig.*

Habuit Christus veritatem, vt rector: mansuetudinem, vt libe- ...ratorem, vt cognitor. *Sup. Ioan.*

Erat Christus vno atque eodem tempore totus in inferno, to- ...tus in cœlo, illic patiens iniuriam carnis, hic non relinquens gloriæ ...suæ, erat apud inferos resurrectio mortuorum, erat apud ...viuos viuentium. *Cont. Fœlic.*

Aut cum Christo, aut cum diabolo nos esse oportet: nec est lo- ...cus. *de Gra. Chr.*

Christus omnibus omnia factus est, pauper pauperibus, diues ...locupletibus, flens flentibus, esuriens esurientibus, sitiens sitientibus, ...gaudens abundantibus: in carcere cum paupere est, cum Maria ...cum Apostolis epulatur, cum Samaritana sitit, in deserto esu- ...ritionibus primi hominis quem præuaricatione gustauerat, ieiu- ...nio omni soluceretur. *Amb super Luc lib.* 4.

Primo tibi Christum poteit auferre, nisi te illi auferas. *ibidem*

Omnia habemus in Christo, & omnia in nobis Christus. Si à ...febre curari desideras, medicus est: si febribus æstuas, fons est: ...si iniquitate, iustitia est: si indiges auxilio, virtus est: si ...tumes, vita est: si tenebras fugis, lux est: si cœlum desi- ...deras, via est: si cibum quæris, alimentum est. *Ambr. in quodam*

Hoc intelligendum est, quod tantæ paupertatis fuerit Chri- ...stus in nulli adulatus sit, vt in vrbe maxima nullum hospitem, ...nullum inuenire mansionem. *Hiero. super Matth. l.* 1.

Christus Sanctificatio est, sine qua nemo videbit filium Dei, ...faciem Dei, Christus redemptio, id est, redemptor & precium. Christus omnia, vt qui omnia propter Christum demiserit vnum inueniat pro omnibus & possit libere clamare, Pars mea Dominus. *idem ad Pau.*

Redemptor noster homo nascendo, vitulus moriendo, leo resurgendo, & ad cœlos ascendendo aquila factus est. *Greg Homil.* 4.

Iustus quisque per rationem homo per Sacrificium mortificationis suæ vitulus, per fortitudinem securitatis suæ leo, per contemplationem vere efficitur aquila. *ibid.*

Mors Christi à morte: vita ab errore, à peccato gratia liberauit. Et quidem non per iustitiam suam peregit victoriam, quia iustum exsoluendo quæ non rapuit, vita per sapientiam documentum disciplinæ adimpleuit, gratis ex illa potestate peccata remisit, quia omnia quæcunque voluit, fecit. *Bern. de noua militia.*

Non consolatur Christi infantia garrulos: non consolantur Christi lachrymæ cachinnantes: non consolantur panni eius ambulantes in stolis: non consolantur stabulum & præsepe amantes primas cathedras in synagogis, *In epist.*

Aliud sequi Iesum, aliud tenere, aliud manducare. Sequi salubre consilium, tenere & amplecti, gaudium solenne; manducare, vita beata. *In serm.*

Gemina dulcedo suauitatis exuberat in pectore Domini Iesu: longanimitas in expectando, & facilitas in donando. Nomen Iesu quam charum, quam vtile, & salubre; si vtile non esset, mihi non offunderetur, si salubre non esset, me non lucraretur. Iesus mel in ore, melos in aure, iubilus in corde. *Sup Cant.*

Putasne filium Dei reputet Iesum quisquis ille est homo, qui ipsius nec terretur comminationibus, neque attrahitur promissionibus, nec præceptis obtemperat, nec consiliis aquiescit? *Bern. in serm.*

Nomen Iesu lucet prædicatum, pascit recogitatum, lenit & vngit inuocatum, qui ita exercitatos reparat senius, virtutes roborat, vegetat bonos mores atque honestos, castas fouet affectiones, *Sup. Cant.*

Nihil ita sicut hoc nomen Iesu iræ impetum cohibet, superbiæ rumorem sedat, liuoris vulnus sanat, luxuriæ fluxum restringit, libidinis flammam extinguit, sitim auaritiæ temperat, ac totius decoris pruriginem fugat, *ibidem.*

Dignus plane est morte, qui tibi Christo recusat viuere, & qui tibi non sapit desipit, & qui curat esse, nisi propter te, pro nihilo est, & nihil est. Propter te ipsum Deus fecisti omnia, & qui esse vult sibi & non tibi, nil esse incipit inter omnia, *ibid.*

Ne mundi gloria seu carnis voluptatibus abducaris, dulcescat tibi pro his sapientia Christus: ne seducaris spiritu mendacii & erroris, lucescat tibi veritas Christus: ne aduersitatibus farigeris, confortet te virtus Dei Christus, *ibid.*

Quis non post illum libenter atque alacriter currat, qui & ab errore liberat, & errata dissimulat; qui deinde merita viuendo tradit & præmia moriendo conquirit? *ibid.*

Habemus Christum Iesum ex patre nascentem, inpatre cubantem, cum patre sedentem, sub patre pendentem, a patre ambulantem, pro patre stantem, sine patre morientem, *ibed.*

Sub Christi scapulis quatuor nobis beneficia conferuntur, sub his enim abscondimur: sub his ab incursu accipitrum & miluorum protegimur: sub his vmbraculum salubre nos refrigerat, & nimium solis feruorem repellit: sub his quoque alimur & fouemur, *In quodam serm.*

Prudentia vera in Christi doctrina, iustitia in Christi misericordia, temperantia in Christi vita, fortitudo in eiusdem passione reperiuntur, *Sup. Cant. serm.*

Christus factus est nobis sapientia in prædicatione: iustitia, in peccatorū absolutione: sanctificatio in conuersatione: redemptio in passione, *Serm* 22.

Incassum laborat in acquisitione virtutum, qui eas alibi quam in Christo quærit, *ibid.*

Christus humanitatem ab Ecclesia subtraxit, vt daret locum fidei, *Serm.* 57.

Nomen Christi exprimit vnitatem personæ in duabus naturis, exprimit etiam dignitatem regiam, & sacerdotalem, & gratiæ plenitudinem propter vnctionis prærogatiuam. *Damas. in Matth.* 16.

Passio tua, Domine Iesu, vltimum est refugium, simulare remedium. Deficiente sapientia, iustitia non sufficiente, sanctitatis succumbentibus meritis illa succurrit. Cum enim defecerit virtus mea, non conturbor, non diffido, scio quid faciam. Calicem salutaris accipiam. Scio quod merita mea nihil sunt. Ego vero fideliter, quando ex me nihil deest, vsurpo ex visceribus Domini, quoniam misericordia affluunt: nec desunt foramina, nec quæ fodерunt manus meas & pedes, latusque lancea forauerunt. Per has rimas licet mihi fugere mel de petra, oleum de saxo, & gustare quam suauis est Dominus, *Bern. in Cant.*

Non quia forma eius decore lactei coloris eluxit, au flaui crine lampauit, aut insigni staturæ præeminuit, sed veraciter humano genere pulchrior fuit, quia peccatum non habuit, quamuis pater Augustinus speciem decoris eius dicat fuisse laudabilem, *Cassiod. super Psalm.* 45.

Sicut ligat diabolus, qui peccata connectit, ita soluit Christus qui delicta dimittit. *Sup. Psalm. 146.*

Refugium formidat fortitudo. Quid sibi vult Euangelista? Deuoti militis est, regis sui tacere fugam, narrare constantiam, aperire fortia, tacere infirma, & sequi alta. Quod fugit autem Christus non fugit timoris sed mysterii causa. Bellicosus enim si in bello fugit, artis est, non timoris; insequentem non timet, sed producit, vt palam vincat: *Pet. Rauen.*

Quid iugo Christi suauius? Quid onere leuius, probabilem fieri, scelere abstinere; bonum velle, amare omnes, odisse malum, æterna consequi, præsentibus non capi, nolle inferre alteri, quod sibi perpeti sit molestum. *Hil. in Matth.*

¶ Poeticae Sententiae.

Claud. de laude Christi.

Proles vera Dei, cunctisq; antiquior annis.
Nunc genitus, qui semper eras lucisq; repertor.
Ante tuæ matrisq; parens: quem misit ab astris
Æquæuus genitor, verbiq; in semina fusum
Virgineos habitare sinus, & corporis arcis
Iussit inire vias paruaq; in sede morari:
Quem sedes non vlla capit, qui lumine primo
Vidisti quidquid mundo nascente creatas
Ipse opifex opus ipse sui dignatus iniquas
Ætatis sentire vices, & corporis huius
Dissimiles perferre modos, hominemq; subire,
Vt possis monstrare Deum, ne lubricus error
Et decepta diu varij solertia mundi,
Pectora tam multis sinerent mortalia seclis
Autorem nescire suum.

Claud. de Christo Seruator.

Christe potens rerum redeuntis conditor æui,
Vox summi sensusq; Dei, quem fudit ab alta
Mente pater, tantisq; dedit consortia regni:
Impia tu nostra domuisti crimina vitæ,
Passus corporea mundum vestire figura,
Assariq; palam populos, hominemq; fateri.

Ibidem.

Quin & supplicii nomen, nexusq; subisti,
Vt nos subriperes lecto, mortemq; fugares
Morte tua.

Claud. de Miraculis Christi.

Angelus alloquitur Mariam, quo præscia verbo
Concipiat, seruet virginitate, Deum.
Dant tibi Chaldæi prænuncia munera reges,
Myrrham homo rex aurum, suscipe thura Deus.
Permutat lymphas in vina liquentia Christus.
Quo primum facto se probat esse Deum.
Quinque explent panes, pisces duo millia quinque,
Et Deus ex paruo plus superesse iubet.
Editus ex vtero cæcus noua lumina sensit,
Et stupet ignotum se meruisse diem.
Lazarus è tumulo, Christo inclamante, resurgit,
Et dura mortis lex resoluta perit.
Nutantem quatit vnda Petrum, cui Christus in alto
Et dextra gressus firmat, & ore fidem.
Exsanguis Christi contigit fœmina vestem:
Stat cruor inuenis: sit medicina fides.
Iussus post multos graditur paralyticus annos,
Mirandum, lecti portitor ipse sui.

Antholog Sacra.

Orans cum sudore sanguineo Dominus noster Iesus Christus significabat, de toto corpore suo, quod est Ecclesia, emanaturas martyrum passiones, *August.*

Ferre parans Christus pœnam mortemque propinquam,
Inuictamque suis ingenerare fidem.
Cum prece sanguineas fundebat corpore guttas,
Et pretium mundi sudor erat Domini,
Nec crucis asperitas poterat terrere volentem,
Quæ regnatura gloria carnis erat.
Sed cruor ille pares sanctis spondebat honores
Orturis toto corpore martyribus.
Nam cum sacra seges terrarum impleuerit orbem;
Omnis ab hoc vno semine messis erit.

Ibidem.

Quisque consilio æterno contraria sentis.
Et verbum in nostra carne manere negas.
Diuinæ pietatis opus dissoluere quæris.
Speque sua mundum dispoliare cupis.
Nam quis uentura quenquam saluabit ab ira?
Quisue hominis primi crimine liber erit?
Si Deitas Verbi non nostræ est insita carni,
Aut Christus falsi corporis umbra fuit:
Quis genitus puer est intacta virginis aluo?
Quæ natura annis creuit, & aucta cibis?
In qua prole, patrem mundi se credit Ale
Quæue eius stirps est omnia sanctificans?
Quod regale genus, simul est & pontificale,
Quisue idem Dauid filius & Dominus?
Peccati seruis, & mortis compede vinctis,
Vnam est dignatus ferre redemptor onem.
Quid nostri generis carnem cum morte recepit
Nostra, hosti. Vt nobis vinceret, opposuit.
Et carne exuta dominantem perculit hostem,
Vt caperet palmam præda vetusta nouam.

¶ Similitvdines.

Gregorij Episcopi Nissen. Descendit non nudum caro factum: non Dei forma, sed forma serui. Is exinanit, se non posse ex se aliquid facere. Non posse enim tatis. Sicut enim luci tenebræ, & mors vitæ ita fraria imbecillitas opponitur. Atqui Christus est Deus est ergo omnino imbecilla & impotens potentia. Sola est potentia, quid est potens? Quando ergo verbum at quod non potest facere, clarum est quod non virtuti potentiam tribuit, sed nostræ imbecillitatis imposturæ stimonio comprobat. Est enim caro infirma, sicut est Spiritus quidem promptus, caro autem infirma. *Matth.* *Meminit Theod. Dialog.*

Iustini martyris. E diuersis materiis domum nemo tamen dixerit, domum idem esse quod materias constructa est: nec enim domus est simpliciter lapis & reliqua. Nam si hoc esse, ante ædificationem materias domum vocare licuisset: nunc postquam coaptatæ sunt domum absoluunt: atque etiam hæc secius materiæ permanent sui similes. Cæterum dicimus, quam absoluebat huiusmodi compositionis. Id quod & in homine accidit. Nam etsi constet ex pore, non tamen idem est cum eis, sed diuersum: sectet ex copula corporis cum anima, & existat tertium aliud. Atque hoc liquet ex eorum seiunctione, postsui simile permanet: quandoquidem vel mortuum nes retinet. Anima quoque æque rationalis potest manet vt antea. Cæterum homo perit, qui constat ctione vtriusque. At Christus non ex Deitate humanitstus factus est: cum non sit diuersus ab his duobus que & Homo, & Deus. Deum intelligimus ex miranem ex natura nostræ simili: alioquin anima plerumpas occupatur passione, & priorpatitur, cum ipso non afficitur: & sæpe ante sectionem eius anxia alteratur, atque post sectionem nihilominus dolorum quod quidem de Deitate Christi orthodoxus nemo mentis sit, ausit dicere & cogitare. Itaque hominem tim recipiendum, partim fugiendum est. *De recta de sancta & coessentiali Trinitate.*

Sicut post vnitionem primigenii luminis cum nemo hæc potest ab inuicem diuellere: neque alterorsum vocabit, alterum vero lumen, sed vnus tur: Sic de illa vere luce & sanctissimo corpore nullus dixerit: alterum seorsum filium verbum Dei, ro filium, hominem: sed vtraque vnum & eundem sicut vnum lumen & vnum solem, tum comprehetum corpus quod id continet. Rursus sicut vnum sol, naturæ vero duæ, altera luminis, altera Sic & hic, vnus filius & Dominus & Christus & turæ vero duæ, altera nostra, altera nobis superna. sicut huic lumini lumen ineit actu, quod nemo sit à corpore, conceptaculo suo, ratione tamen nat naturam, cuius est hæc vis propria, sicut in vniuersam vim nemo seperauerit ab vnica filiatæ, men eius proprietatem ratione quinis discreuit. pio diuinæ vnitionis adducto nos ad magis nem confugimus, si non omnino ipsam veritatem certe quandam eius similitudinem, quæ pie fruficiant. *De recta confessione, siue de sancta & nitate.*

Chrysostomi Et erit requies eius honor, licet rebus humanis contingere solet. Nam cum hi qui gloria, rebusque florentibus agunt, moriuntur, eis simul alia omnia: id quod non solum in diuite, pe atque odeo id & in regibus ipsis quis videt. Nam irritantur, statuæ obscurantur, memoria extinguitur rum in oblivionem venit, à cognatis despicuntur mouerint arma, concitarint seditiones populorum uocarint proscriptos, occiderint dominos, simul runt hæc omnia, quamuis gloriosa prius fuerint. ce euenit. Ante crucem in luctu res erant. Iudas negauit, reliqui profugerunt, Iesu solos inter hensus est, multi qui crediderant, retrorsum abierunt. vbi occisus est mortuus, vt dicas, quod non sit

...interciderunt, sed multo clariores illustrioresque sublimiores sunt redditæ. *Contra Gentiles, quod Christus sit Deus.*

...ullus est locus, vbi non appareat sol, aut non sentiatur ca... Sic nullus erit locus vbi non cognoscatur Christus, aut non ...ius diuinitas eius. *In 10. Matth. Homil. 25.*

...sic anima rationalis & caro vnus est homo: Ita ...hoc vnus est Christus. *Apud Maximum.*

...quidam extrinsecus adinuenta est, filij substantia: ne... ...inducta est, sed ex patris substantia nata est, quemad... ...splendor, quemadmodum ab aqua vapor. Neque ...splendor, neque vapor est ipsa aqua, aut ipse sol, neque res a... ...sed ipsius ex patris substantia, ita vt patris substantia non ...tur portionem. Nam quemadmodum sol idem manens ...radijs ab ipso effusis: ita nec substantia patris muta... ...possessa, quum habeat suam ipsius imaginem filium. *In ...Eusebium.*

...Quemadmodum sole arborem superillucente, si se... ...arborem, incisus & impassibilis perseuerat sol: Mul... ...impassibilis verbi diuinitas, secundum hypostasin carni ...passibili impassibilis perseuerabit. *Lib. 3. 26. Or...*

...Saluator noster splendor est gloriæ: splendor autem ...nascitur, & deinceps desinit nasci. Quotiescunque ortum ...ex quo splendor oritur splendor gloriæ. Saluator no... ...est Dei. Sapientia vero splendor est lucis æternæ. Sic ...semper nascitur. Et ideo dicit: Ante omnes colles ...(vt quidam male legunt) generauit. Si semper ex ...Dominus, etiam tu in similitudinem eius tantum ...spiritum habens, semper generaris a Deo per singulos ...per singula opera, & efficeris filius Dei, in Christo Iesu. *...Hieremiam.*

...*Epiph.* Ego in forma Dei esse, perinde existimo, ac esse ...substantia. Sicut enim formam serui accepisse, in humani... ...Dominum fuisse significat: ita cum dicit, in forma ...diuinæ substantiæ proprietatem constituit. *Aduersus ...Arium.*

...*martyr.* quemadmodum Deus totus est vbique, & to... ...quoque, & totus in scipio, & huius fidem habemus: Sic ...tota est filius, & tota est habens nihil, & tota con... ...& tota est habens consilium. *In Responsionibus Ad Orthodoxa confessione ad Quæstionem 144. fol. 337.*

...*Dionysius, episcopus & martyr.* Arca ex lignis quæ putrescere non poterat, erat ipse Seruator. Eius enim tabernaculum nulli ...obnoxium, & ab interitu alienum ideo prædicaba... ...quod nullam peccati putredinem produxisset. Qui enim ...confitetur, & dicit: Putruerunt & corruptæ sunt cicatrices ...a facie inspicientiæ meæ. Dominus autem erat à peccato ...vt qui ex lignis putrefactioni minime obnoxiis, quod ad ...peccatum attinet, nempe ex virginis & spiritus Dei verbi, ...purissimo, intra & extra esset contectus. *In oratione ...Iacob in illud: Dominus pascit me. Meminit Theodoretus ...dialogo 1.*

...*Athanas.* Si ignis cum ferro commixtio, quæ ferrum ...ignem facit, vt etiam ea faciat quæ sunt ignis, eius naturam ...habeat: nec Dei cum corpore vnio, est mutatio corporis: ...nec corpore diuinas præbente operationes eis qui pollunt ...opere, eis rursus coniungit. Si homo habet animam & ...corpus, tamen manent in vnione: Multo magis Christus ha... ...humanitatem cum corpore, habet vtraque permanentia, & ...diuinitatis. *Lib. Compendiario. Meminit Theodoretus dialogo 2.*

...*Basilius Seleuciæ.* Sicut qui solem hunc sensibilem vident, per ipsius ...visibilia intuentur, atque ita sensus ipsos variis officijs in... ...qui vero solem non vident, in tenebris desident ocioli, ...quod non videant quæ solis lumine illustrantur: Ita pari ra... ...qui intelligibilem contuentur solem, lumen in mente sua ...habent, per quod plane vident atque cognoscunt, quæ, ad e... ...solis voluntatem sibi agenda sunt, quæque etiam omitten... *...Ecclesiast. c. 11.*

...*Chrysost.* Quemadmodum si in vno tempore lux cum lucifer... ...gratiam luciferi celat: Ita si viuo Ioanne prædicare ...Christus, sine dubio vilem fecisset Ioannem, & inuenta ...prædicatio eius superflua, quantum ad istius doctrinam. *...Matth. Homil. 6.*

...Quemadmodum si magister militum videat dominantem ty... ...& det consilium regi, dicens: Exi obuiam illi, quia tota ...prouincia: nam fortior est tua fama, quam mea virtus, & ec... ...magistro militum ducitur, & tamen non est minor eo qui ...ab Iesu ductus est à spiritu in desertum, &c. *In c. 4. Matth.*

...Quemadmodum qui artem natandi docent: principio multa ...discipulos gestant, post vnum autem & alterum, & ter... ...dem subtracta illis dextera præcipiunt, vt seipsos iuuent, & ...nonnunquam illos parumper mergi sinunt, ita vt & multum sal... ...sed non erant: Ita & cum discipulis suis Christus faciebat. Nam initio nihil eos pati sinebat, vel paruum vel magnum, sed vbique aderat muniens & circumuallans eos, faciensque vt omnia vbertim eis affluerent: cum vero tempus esset, vt virilitatem suam ipsi declararent, subtraxit aliquandiu beneficium, præcipiens eis, vt etiam per seipsos multa perficerent. *Homilia in Priscillam & Aquilam.*

Sicut cautus venator, bestiam comprehendere volens, quum viderit præcipitem locum, ex vna parte illius, ex altera parte erigit retia, vt ex quacunque parte exilierit, aut in retia incidat, aut in præcipitium cadat: Sic & Dominus Iudæis simplici interrogatione laqueum posuit; videlicet vnde esset baptisma Ioannis, ex Deo, an ex hominibus: vt si quidem de cœlo diceret, in laqueum reprehensionis inciderent: Quare ergo non creditis ei? Si autem de terra diceret, quasi in præcipitium, sic in periculum mortis incurrerent apud populum, vt lapidarentur. *In Matth. 21. Hom. 59.*

Quoniam pacto, qui regem aliquando pretiosissimo cultu ornatum, pretiosisque vndique fulgentibus lapidibus conspicati, aliis speciem illam, ac maiestatem enarrare volunt, purpureum florem, gemmarum magnitudinem, albas mulas, auratos curribus enarrant. Cum verbo & his, & aliis collectis cultum illum omnem maiestatemque verbis comprehendisse sibi non videantur, continuo addunt. Quid multis opus est? vno verbo dicam, Quasi rex. Cum ex hoc verbo (Quasi) non regi simile, sed ipsum regem velint significare: Ita hoc in loco Euangelista, Quasi inquit: ad gloriæ maiestatem, & incomparabilem excellentiam significandam. *Homil. 11. in Iohannem.*

Bernhardi. Lex Christi onus est alleuians aut iugum liberans: similis pennis auium, quæ corpulentiorem reddunt substantiam agiliorem: processit inde natura, vnde sarcina alleuiatur: & quanta crescit in massa, tantum decrescit de pondere. Item & quadrigæ comparatur, quæ admota iumento sarcina, quæ ab ipso moueri non poterat, auget quidem, sed portabiliorem facit: onus oneri additur, & minus onerat. *Epist. 17.*

Christi aduentus.

ETYMOLOG. ET DIVISIO.

CHRISTI ADVENTVS, Græcè χρίστου παρουσία, & παρουσία simpliciter aduento dicitur.

Christi aduentus triplex: in carne, per incarnationem, de qua infra *in Christi incarnatione*, in mente, per gratiam, & ad iudicium, de quo infra *in Iudicium finale. Ex B. Thom. super Isaiæ prolo.*

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de femore eius, donec veniat, qui mittendus est. Et ipse erit expectatio gentium: ligans ad vineam pullum suum, & ad vitem filium asinæ suæ. Lauabit in vino stolam suam, & in sanguine vuarum pallium suum. Pulchriores sunt oculi eius vino, & dentes eius lacte candidiores. *Genes. 49.*

Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, & dare animam suam in redemptionem pro multis, *Matthæus in Euangelio cap. 20.*

Sicut fulgor exit ab oriente, & apparet vsque in occidentem. Ita erit aduentus filij hominis. *Matth. 24.*

Sed sicut erant dies Noe: Ita erit aduentus filij hominis. *Matt. 24.*

¶ LOCI BIBLICI.

Christi aduentus duplex: Prior in carnem, *Esa.* 11. 10. *Ioan.* 1. 24. *Roman.* 1. 3. & 9. 5. & 15. 12. *Gal.* 3. 16. *Ephe.* 4. 10. *Hebr.* 1. 5. & 10. 5. 1. *Petr.* 1. 20. 2. *Pet.* 1. 16. 1. *Ioan.* 1. 2. & 4. 2. 2. *Ioan. versicul.* 7. Prior ipsius aduentus, abiectus, & crucis ignominia humilis, *Esa.* 53. 2. 3. 7. & 62. 11. *Zach.* 9. 9. *Matth.* 2. 13. & 8. 20. & 20. 28. *Marc.* 3. 2. *Luc.* 9. 58. & 22. 27. *Ioan.* 6. 51. & 7. 10. & 10. 11. & 13. 3. *Act.* 8. 32. *Ro.* 5. 6. *Phil.* 2. *vers.* 7. 8. *Hebræor.* 2. 9. Posterior aduentus Christi ad iudicium, magnificus & gloriosus, *Matth.* 16. 27. & 24. 30. & 25. 31. & 26. 64. *Marc.* 13. 26. & 14. 62. *Luc.* 9. 26. & 12. *vers.* 36. 40. & 17. 24. & 21. 27. & 22. 69. *Act.* 1. 11. & 3. 21. & 10. 42. & 17. 31. *Rom.* 2. 16. & 14. 10 1. *Cor.* 1. *v.* 7. 8. & 11. 26. 2. *Cor.* 5. 10. *Gal.* 4. 4. *Phil.* 2. 20. & 3. 20. *Coloss.* 3. 4. 1. *Thess.* 1. 10. & 2. 19. & 4. 16. & 5. 23. 2. *Thess.* 1. *v.* 7. 8. 10. & 2. 1. 1. *Tim.* 6. 14. 2. *Tim* 4. *vers.* 1. 8. *Tit.* 2. 13. *Heb.* 9. 28. & 10. *v.* 25. 37. *Iac.* 5. *vers.* 7. 8. 9. 1. *Petr.* 1. 7. & 4. *Vers.* 5. 7. & 5. 4. 2. *Pet.* 3. *v.* 4. 10. 12. 1. *Iohan.* 2. 28. & 3 2. *Iudæ vers.* 14. *Apoc.* 1. 7. & 2. 25. & 16. 15. & 22. *Versicul.* 7. 12. 20.

¶ PATRUM SENTENTIÆ.

Nulla causa veniendo Christi Domino, nisi peccatores saluos facere. Tolle morbos, tolle vulnera, & nulla causa est medicinæ.

Venit ergo de cœlo magnus medicus, quia per totum vbique iacebat ægrotus. Genus ergo humanum totum perierat, ex quo peccauit vnus, in quo totum erat. Ideo venit vnus sine peccato, qui saluos faceret omnes siue peccato. Non enim eum de cœlo ad terram merita nostra, sed peccata traxerunt. *August. super Ioan. & in gl. 1. Tim. 6. 1.*

Pater & filius & spiritus veniunt ad nos, dum venimus ad eos: Veniunt subveniendo, veniunt illuminando, veniunt obediendo, veniunt metuendo, veniunt implendo, veniunt capiendo. *Aug. sup. Ioan.*

Signum aduentus dominici est, in toto orbe Euangelium prædicari, vt nullus sit excusabilis: quod aut iam completum est, aut breuiter credo complendum. Non enim puto aliquam remansisse gentem, quæ Christi nomen ignoret. *Hieronym. super Matth.*

Hoc tempus non sine causa Domini aduentus vocatur. Ideo enim sancti patres celebrare ceperunt aduentus, vt se vnusquisque præparet fidelis & emendet, vt digne Dei sui natiuitatem valeat celebrare. Ille iustus venit ad nos peccatores vt ex peccatoribus faceret iustos. Pius venit ad impios, vt pios: humilis venit ad superbos, vt ex superbis faceret humiles *Ambro. super Lucam.*

Dignum est, fratres, vt tota deuotione, Domini celebremus aduentum: delectati tanta consolatione, stupefacti tanta dignatione, inflammati tanta dilectione. Nec solum cogitemus aduentum, quo venit quærere & saluum facere quod perierat: sed & illum nihilominus quo veniet, assumet nos seipsum. Vt circa hos duos aduentus iugi meditatione versemur, ruminantes in cordibus nostris, quantum in priore præstiterit, quantum promiserit in secundo, *Bern. in serm. 4. de Adu.*

Venio vt errantes corrigam, in firmantes adiuuem, & dubitantes in fide confirmem, & bene agentium fructibus perfectis, quasi suauissimis dapibus pascar, & certantes ab hostium defendam insidiis, & victores hostium, perpetuæ visionis meæ corona remunerem *Beda sup. Cant. lib. 4. super illud: Veni in hortum meum.*

¶ Similitvdo.

Chrysostomi. Sol appropinquans ad processum, antequam Dionis appareat, mittit radios suos, & facit albescere orientem, vt procedens aurora diei aduentum demonstret: Sic Dominus natus in mundo, antequam appareat, spiritus sui fulgore transmisso illuminauit Ioannem, vt præcedens ille, aduentum Saluatoris annunciet: ne forte subito veniens & dicens se esse filium Dei, propter ipsam magnam atque terribilem indicationem rei ipsius, magis se incredibilem ostenderet. *In c. 3. Matth.*

Epiphanii. Sicut rex profecturus in regionem, præmittit ante se in equis præparatores, prænuncios. Et quanto magis aduentus regis appropinquat, tanto plures præcones aduentum anticipantes, & in vrbibus aduentum denunciantes. Vbi vero venerit iam rex in vrbem, quæ amplius est vsitas præconum? Quid opus est equitibus, aut aliis denunciantibus regis aduentum, quando ipse rex intus est? Sic etiam lex & Prophetæ vsque ad Ioannem: vbi vero Ioannes prædicauit vocem in deserto, & ostendit, Hic est agnus Dei; qui tollit peccatum mundi: non amplius prophetis opus est, quo veniant & prædicent nobis Christi ex virgine aduentum. Opus autem fuit his, qui nunciauerunt aduentum, ad aduentus ipsius confirmationem, quoniam prænunciatus fuit, *Lib. 2. Tom. 2.*

Quemadmodum si quis pædagogum haberet, velut etiam Apostolus dicit, quod pædagogus noster est lex ad Domini aduentum, vbi peruenerit ad ætatem, & acceperit præceptorem, non omnino reicit pædagogum, velut inimicum: Sic & nos deducti sumus in lege & prophetis, vsque ad aduentum præceptoris. Reperto autem præceptore, non reprobamus pædagogum, sed etiam ipsi gratiam confitemur, quod pueritiam nostram deduxit, & ad perfectiores disciplinas nos dimisit. *Lib. 2. Tom. 2.*

Vide supra, Aduentus Domini.

Christi Incarnatio.

¶ Definitio et etymol.

Christi Incarnatio, Græce χριστοῦ σάρκωσις & σαρκόω incarno dicitur. Christi incarnatio est principium omnium meritorum humanorum, *Ex B. Thom. 3. Sententiarum, dist. 4. q. 3. art. 1.*

¶ Sententiae Biblicae.

Exaltari oportet filium hominis, vt omnis qui credit in ipso, non pereat, sed habeat vitam æternam. Non enim misit Dominus filium suum in mundum, vt iudicet mundum, sed vt saluetur mundus per ipsum. *Ioan. 3.*

Ego sum Lux mundi, qui sequitur me, non ambulat in tenebris. *Ioan. 8.*

Finis enim legis Christus ad iustitiam omni credenti. *Ad Rom. 10.*

Verbum caro factum est, & habitauit in nobis, *Ioan.* Luc. c. 1. v. 32. 33. 68. Matth. 1. 1. 16, 20. & 2. 2. Rom. 13. & 3. 23.

¶ Sententiae Patrvm.

Tota vita Christi in terris per hominem, quem gessit, morum fuit. *Aug. lib. de vera relig.*

Omnia bona terrena contemplit homo Christus, mnenda monstraret, & omnia terrena mala sustinuit, quæ da præcipiebat: vt nec in illis quæreretur felicitas, nec meretur infelicitas. In ciuitate vili est natus, cuius patris, Pauper est Christus factus, cuius sunt omnia, ne diuitiis quisque extolleretur. Noluit rex ab hominibus militatis viam ostendebat miseris. Esuriuit, qui omnes uit, qui est fons sitientium; fatigatus est ex itinere, qui nobis in cœlum; obmutuit & obsurduit, per quem est, & surdus audiuit, vinctus est, qui infirmitatum mortuus est, qui mortuos suscitauit. Amore itaque tiamur, vt clamat Paulus ad Philippenses. *Aug. lib. de dibus.*

Iacebat Christus quantum ad carnem, mortuus mortuos suscitans in inferno, vitam tribuens vniuersi non mundum dimittens ad cœlum ascendit, nec cœlum venit ad nos: sed vno atque eodem tempore totum *Aug. super Matth. c. 55. & contra Felicianum.*

Ego sum via, veritas, & vita: tanquam diceret, qui sum via, quo vis ire? Ego sum veritas, vbi vis permanere vita, &c. Ideo permittitur inimicus iuxta viam ponere securæ exultationis via deseratur, & in insidias Christus humilis: Christus veritas & vita: Christus us. Si ambulas in humili, peruenies ad excelsum. *Matth. c. 55.*

Non liberaretur humanum genus, nisi sermo Dei esse humanus: Nam & ille homo dicitur esse humanus exhibet hominem, & maxime hospitio suscipit ergo humanus dicitur, qui in domo sua suscipit quam humanus est, qui in seipso suscipit hominem mo non periisset, filius hominis non veniisset. *Aug. Apostols.*

O Iudæe, citharam respice, vt musicum melos reddat. Tria pariter adesse videntur, ars, manus, chordæ vnus sonus auditur: ars dictat, manus tangit, chordæ pariter operantur, sed sola chorda resonat, nec ars, nec num reddunt, sed cum chorda pariter operantur. Sic Spiritus sanctus susceperunt carnem; & tamen cum operantur: sonum sola chorda excutit? carnem sola cepit; operatio in tribus constat. Sed quo modo pertinet chordam soni redditio; sic pertinet ad solum Christum manæ susceptio. Dicat mihi Iudæus incredulus; quomodo arida virga fronduit & floruit, & nuces protulit; & ego Quo modo virgo concepit & peperit. Sed profecto Iudæ poterit explicare conceptum, nec ego virginis partum *de incarnatione Domini, contra Iudæos.*

Formam viri assumendo, & de fœmina nascendo verum hoc modo honorandum indicauit. *Aug. cont. Faust.*

Si ratio quæritur, non erit mirabile: si exemplum quæritur, erit singulare. Demus, Deum aliquid posse, quod non licet quæstigare non posse, in talibus rebus tota ratio, & facile *Aug ep. 2. ad Volusianum.*

Deus pater vnicum filium suum in vtero virginis naturæ coniungens, Deum ante secula sibi coæternum hominem in fine sæculorum: & quem sine tempore gendis hominibus cum tempore ostendit. *Greg. lib. 8. ralium.*

Mediator Dei & hominum, vt culpas nostræ extingueret, venit mortalitatis nostræ flagella tolerare patri æqualis est per Diuinitatem, propter nos per carnem. Quæ nimirum flagella non susciperet, hominis damnati redimendo sumpsisset. Et nisi primo linqueret, secundus ad passionum probra minime veniret. stus in carne natus de Virgine, contagio culpæ est? & tamen vltione culpæ depressus est: admissa puniuit, & tamen pœnam carnalium sine culpa susceptis *Moralium.*

Scio quod caro verbum factum est, & quomodo nescio: miraris, quia ego nescio, omnis creatura *Chrysostom. hom. 5.*

Tria opera tres misturas fecit omnipotens illa sumptione nostræ carnis: ita mirabiliter singularis ter mirabilia, vt talia nec facta sint, nec facienda per terram. Coniuncta quippe sunt adinuicem mater & virgo, fides & cor humanum. Verbum caro in vnam conuenere personam? & hæc tria vnum num tria sunt: nec in confusione substantiæ, sed sonæ. Hoc est prima & superexcellens mistura. go & mater, vtique & admirabilis, & singularis

...quod virgo esset quæ peperit, & mater esset quæ virgo ...Tertia, est fides & cor humanum, & hæc quidem infe... non minus forsitan fortis. Mirum enim quomodo cor hu... his duobus fidem accommodauit: quomodo credi potuit, ...Deus homo esset, quod virgo manserit, quæ peperisset. Sicut ...tertia iungi non possunt, sic hæc duo nequeunt commisce... ...miscear gluti num spiritus scilicet Dei. Et hæc quidem mi... excellenti, secunda excellentior, sed tertia excellentissima, ...serm. 3. in vigilia Natiuit.

Quanta fecit Deus ex his, quæ pro te factus est, agnosce, vt ap... ...tibi benignitas eius ex humanitate. Quanto enim minorem ...humilitate, tanto maiorem exhibuit in bonitate: & quan... ...minor, tanto mihi charior. Aduerte homo, quia limus es: ...limo: & quia Deo iunctus es, non sis ingratus. *Bern. Serm. de Epiphania.*

Nulla causa veniendi fuit, nisi peccatores saluos facere. Tolle ...vulnera, & nulla causa est medicinæ. *Hugo lib. de Sacramentis.*

¶ Similitvdines.

Crystalli, sicut in nocte rerum facies non apparet, sed & gem... ...lapis videtur, & lapis quasi gemma existimatur: Sic & ante ...Christi humanorum cordium non apparebat differen... ...& mali quasi boni sustentabantur, & boni quasi mali con... ...batur. *In Matth. 25. hom. 54.*

Quid inops à paupere diuitias quærit? Magis autem pauper à di... ...quærit. Omne bonum de cœlo descendit in terram, ...terra ascendit in cœlum. *In cap. Matth.*

Christus suo descensu naturam suam nihilo inferiorem reddit, ...cum ignominia ante in tenebris essemus, erexit ad su... ...gloriam: non aliter quam cum rex inopem mendicumque ...& benevolentia quadam alloquitur, nihil se indignum fa... ...vero omnibus admirandum reddit. *Hom. 16. in Ioan.*

Quemadmodum optimus architectus domum situ & vetustà... ...rem: ita communi hominum naturæ accepta, eius perdi... ...partes iunctas & abscissa copulauit, & quæ prorsus ...erexit. *Hom. 11. in Ioan.*

Sic eramus sicut qui sunt extra regales aulas, in vinculis col... ...& qui habent apud regem pro culpis aliquibus offensam, ...quippe à regali aula foris exclusi sunt: qui vero volue... ...impetrare, non primum ipsos in aulam regis intro... ...ipse foras egreditur, ibique commisset cum eis sermoci... ...negotium, vsque dum eos correctos & dignos efficiat, qui re... ...representati mereantur. Sic & Christus effecit. Egres... ...ad nos, id est, carnem sumens, & collocutus nobiscum ...nobis regis ianuam, & sic nos à peccatis emundans, & ...conuertens, in aulam regalem, velut mediator optimus ...introduxit. Ideo incarnationis suæ aduentum vocat exitum, Pau... *Hom. 5. ad Hebr.*

Ignis ferrum, non naturali ratione vsquequaque possidens a... ...sed ex vnione ignis ad ferrum, illud obtinet: Ita humani... ...sociata. *Lib. 3. Orth. fid. c. 17.*

Quemadmodum si quis ignito ferro superinfundat aquam, ...quidem natum est pati ab aqua (ignis dico) extinguitur, in... ...vero manet ferrum, non natum enim est ab aqua cor... ...Multo magis carne passa, sola impassibilis diuinitas passio... ...non admist, inseparabilis ad ipsa permanens. *Lib. 3. c. 26. Orth.*

Basilii. Quomodo ergo inquit corporali infirmitate Deus ...plenus non est? Hoc modo, inquam, quo neq; ignis ferri ...tates in se trahit. Nigredinem habet ferrum & frigus, i... ...tamen speciem ignis induis, & candescens ignem non in... ...vt ipsum flammescit, ita flammam ignis suo frigore non ...Pari ratione humana Domini caro diuinitatis particeps ...diuinitati suas infirmitates non impertit. *In serm. de Christi ...nitate.*

Vt media salutaria vbi corpori accommodata fuerint euin... ...opera, & vt tenebræ in domum allatis luminibus resoluun... ...ha mors, quæ in humana natura tyrannidem exercue... ...Duratis aduentu profligata est, & vt in aqua facies quam... ...non & tenebræ sunt liquores, sub sua potestate tenet, ad ...vero incalescentis radios eliquescit: Ita vsque ad aduen... ...Christi mors regnauit: vbi vero apparuisset gratia Dei sal... ...illa, & exortus esset ille sol iustitiæ, absorpta est mors in vi... ...veræ vitæ accessum non ferens. *in sermone de Christi nati...*

Salutaris Episcopi sicut illas naturæ admirabilis gemmas ferunt, ...ferro propius admotæ, durissimum licet chalybem, affectu ...spirante suspendunt: Ita etiam ille, id est summa & clarissima ...rum cœlestium gemma hoc scil. voluit: vt dum se licet du... ...nobis, descendens de cœlo propius adiungeret, affectu suo dos quasi amoris sui manibus admoueret, vt agnoscentes vtique dona sua ac beneficia, intelligeremus, quid nos pro domino tam bono facere conueniret, cum ille pro malis seruis tanta fecisse comperiretur. *De vero iudicio & prouidentia Dei, lib. 4. fol. 22.*

Theodoreti Episcopi. Decebat Deum hominem liberare, propter quem lunam, solem, stellas & terram creauit: potuit loqui de cœlo, vt omnes audirent: sed maluit flere in præsepio: non angelum misit. Atqui medicos illos maxime laudare soletis, non quidem qui nos ministris suis curandos ægros committunt: sed qui pallium deponunt, linteolumq; succincti, suis ipsi manib. ferrum accipiunt, vlcusque, si sit opus, incidunt: neque fœtorem vlceris auersantur, imo autem profluentem saniem excipiunt, atque vnguenta compingunt. Neque vero illos etiam reges admirari, & laudibus ornare soliti estis, qui regalib. in thalamis enutriti molliter, omni deliciarum genere perfrui solent, sed quibus graue non est pro subditis hominibus caput periculis obiectare, quique armis obiecti, in prima acie cum hoste fortiter pugnant. *De Græc. cura. serm. 6.*

Quemadmodum non quod ipse maledictū factus sit, sed quod pro nobis maledictum susceperit, maledictum factus est: Ita non quod conuersus sit in carnem, sed quod carnem susceperit, dicitur factus caro. *Dialog. 1. fol. 47.*

D. Augustin. Solem radijs per cloacam fœtores, & quæque horribilia vsquequaque diffundi videmus, & in his operari secundum naturam suam, nec tamen inde aliqua contaminatione fordescere, cum visibilis lux, visibilibus sordibus sit natura coniunctior: quanto minus poterat populi verbum Dei, non corporeum, neque visibile, de fœminæ corpori, vbi humanam carnem susceperit cum anima & spiritu: quibus interuenientibus habitat maiestas verbi, ad humani corporis fragilitatem secretius? *Lib. de fide & symbolo. c. 4.*

Veluti si quis nostrum aut purpuram, aut regale diadema iaciens inueniat, nunquid ea conabitur adorare? quum vero ea rex fuerit indutus, periculum mortis incurrit: si ea simul cum rege adorare contempserit: Ita etiam in Christo Domino humanitatem non solum aut nudam, sed diuinitati suæ vnitam vnum Dei filium Deum verum, & hominem verum qui adorare contempserit, æternæ mortis pœnam patietur. *De verbis Domini secundum Ioan. serm. 58.*

Hilarii. Vnigenitus, Deus hominem verum secundum similitudinem nostri hominis non deficiens, à se Deo sumpsit. In quo quamuis aut ictus incideret, aut vulnus descenderet, aut modi concurrent, aut suspensio eleuaret, afferrent quidem hæc impetum passionis, non tamen passionis dolorem inferrent, vt telum aliquod aquam perforans, vel ignem compungens, vel aera vulnerans. *De Trin. lib. 11.*

Bernhardi. Campus sine omni humano floret adminiculo, non seminatus ab aliquo, non defossus sarculo: nō impinguatur fimo: Sic omnino virginis aluus floruit, sic inuiolata integra & casta Mariæ viscera, tanquam pascua æterni nitoris floruerunt: cuius pulchritudo nnn vidit corruptionem, flos in perpetuum non marcescat. *De Christi aduent. 11.*

Gaßrani. Sicut vir & mulier vnum corpus sunt: Ita maiestas diuinitatis & caro hominis vniuntur, & facti sunt ij idem Deus & anima in caue vna. Qua sicut caro illa habitatorem in se habuit Deum, ita anima quoque incohabitantem Deo. *Lib. 5. de incarnatione.*

Venantii Honorii Clementiniani. In Christo saluatore humani generis sicut in sanctificatione Spiritus, nulla fragilitas extitit: Sic nec in partu eiusdem, causa corruptionis apparuit. Qui in cœlis vnus, in terris vnicus, per portam virginis ingredi mundum dignatus est. *In enarratione fidei.*

Ruberti Abbatis. An extrahere poteris Leuiatham homo? & fune ligabis linguam eius? generatio Christi ab Abraham vsque ad Ioseph, virum Mariæ, de qua natus est Iesus, quasi longa piscantis linea est: cui lineæ ferreus hamus subligatus carne adoperitur, ob hoc vt pisces edulio prouocatus quod foris patet, ferro seipsum frāgulat, quod intus latet diuinitas Christi quasi ferrum diabolo extitit: hoc ferro captus & extractus foras mittetur, sicut factum credimus. Iste est circulus, quem Deus in naribus diaboli posuit, ista est armilla, qua maxillam eius perforauit. Iunxit se initium fini, id est, Deus homini: & ita hæc, scil. initium & finis, occurrerunt sibi in vtero virginis, vt nares suas transfixas teneret firmiter circulus inflexibilis, & armillam suam voracem perforaret, talis armilla, armilla gloriæ & honoris: vnde nunc vsque fatuus trahetur: & quod auidemomorderat, tenere non poteris, per maxillæ foramen emittis. *Lib. 1. in Matth.*

Iacobi de Valentijs. Vnicornis siue monoceros eius virtutis est, vt suo cornu attracta aqua etiam aliquo veneno corrupta reddatur salutaris; vnde traditur à naturalibus: prius attingere aquam cornu quam bibat. Ita Christus sua humanitate aquas pestiferas reddidit salubres, ad peccatorum remissionem. *In Psalmum 24.*

Basilii. Vt lumen per crystallinas bracteas: Ita per humanum corpus diuinitas his relucet, illustrans eos qui puros habent mentis oculos. *In serm. de Christi natiuitate.*

Quomodò per vnum, inquit, in omnes deuenit lumen, aut quo pacto in carne diuinitas esse possit: eodem inquam modo quo ignis in ferro, non transitione, sed communicatione. Non enim ad ferrum ignis excurrit, sed in suo loco permanens, vim suam ei impertit: nec impertiendo id minuitur, quanquam id quod ipsum recipit, totum compleat. Hoc modo verbum Dei non dimotum à sese, habitauit in nobis sine vlla immutatione. *In serm. de Christi natiuitate.*

Nazianzeni. Quatenus serui forma est, seruis ac conseruis sese accommodat, & alienæ formæ conformat, totum me vna eum meis in seipso gerens: vt quemadmodum vel ignis ceram, vel terræ vaporem sol, si quod in me vilius est, in se ipse consumat. ex quo commercio bonorum illius & ipse fiam particeps. *Lib. 4. de Theolog.*

Verbum caro factum est, & habitauit in nobis: ac propterea ab homine ádimunt quod est pulcherrimum: perinde ac si qui pinguiora auferunt eum pellibus, quo Deum prohibeat à carne: tempus est vt illi dicatur Deum solum carnis esse Deum, & non etiam animarum, secundum quod scriptum est: Quemadmodum dedisti ipsi potestatem vniuersæ carnis, & ad te omnis caro veniet. Et benedicat omnis caro nomen eius sanctum, hoc est omnis homo. *In Orat. post reditum ex agro.*

Theophylacti. Quemadmodum peritissimi medici, febre adhuc in præcordiis permanente & ægroti corpus acrius diuexante & ægritudinis fomentis adaucta magis, incensaque nullam afferunt languenti medelam, quæ languoris causas tollat, sed ne morbus increscat, operiuntur: Sic & vobiscum agit animarum medicus ille: expectat enim vt prorsus omnis retegatur nequitia, vt nihil maneat ex his quæ reconditá sunt, incuratum: sic demum retectis ille & patentibus malis medebitur. *In epist. ad Hebr. c. 9.*

Sicut medici sinunt in sæui morbi vlceribus humorem colligi, & deinde remedia apponunt: Ita & peccatum oportebat omnes suas species indicare, & deinde magnum medicum imponere pharmaca. Et propterea expectauit Christus, donec Diabolus malitiæ mensuram impleret: & tunc demum incarnatus est, & omne genus malitiæ per sanctam vitam suam sanauit. *In Luc. c. 14.*

Non aliam Christus præter humanam hanc carnem assumpsit, quam & sanctificauit assumptam, & coronauit condemnato peccato, quod carni inesset, quam suscepisset: hanc ipsam ostendit nequaquam esse natiuá peccatis addictam: nec secus Christus effecit, quam faceret quispiam, qui muliere aliqua in foro vapulante, conspecta, vt eam à verberantium manibus eruat, fœminæ illius se vel priuatæ & infimæ sortis filium fateatur, cum regius sit. *In c. 8. ad Rom.*

Athanasii. Sicuti mens, cùm in toto diffusa sit homine, ex parte tamen corporis, id est lingua signatur, neque tamen ideo quisquam mentis substantiam dicit imminui: Ita & verbum cum per omnia sit indignum, aut indecens, minime videri debet, si humano vti voluerit, ad se ac patrem iudicandum, instrumento. Nam si indecens est, corporis vti instrumento: indecens erit ipsum & in toto esse. *Lib. 2. de Verbi incarnat.*

Quemadmodum non liberati essemus à peccato & maledicto, nisi natura humana caro esset, quam verbum induit, nihil enim nobis fuisset commune, cum alieno: Ita nec homo Deus factus esset nisi natura ex parte, & verum & proprium esset eius verbum quæ caro factus est. Propterea enim talis facta est coniunctio, vt diuinitati, quæ est secundum naturam, hominem coniungeret, firmaque ac stabilis esset eius salus & Deificatio. Qui ergo ex patre natura esse negant, & proprium eiusdem substantiæ filium: negent etiam eum carnem veram & humanam assumpsisse ex Maria virgine, *Lib. 2.*

Mihi enim impossibile est generationis scire secretum, vox silet; non mea tantum, sed & angelorum: supra Cherubim, & supra Seraphin, & supra omnem sensum scriptum est: Pax Christi supra omnem sensum tanta generatio? Tu ergo ne, scrutari non licet superna mysteria. Licet scire et non licet scire quomodo natus sit. Hoc enim quærens ineffabilis enim est illa generatio. Vnde Isaias ait: Generationem eius quis enarrabit? Hæc humanum sensum, & intelligendi excedit: hoc non capit humanæ intelligentiæ ratio, sed fidei professio. *Ambros. cont. hæret.*

Nato regi aurum offerimus, si in conspectu illius, cui mnæ sapientiæ resplendemus. Thus offerimus, si cogitationes per sancta orationum studia in ara cordis incendimus. Myrrham re per cœleste desiderium redolere valeamus; Myrrha enim si carnis desideria per abstinentiam mortificamus. Gregorius 10. *super illud Matth. 2. Cum natus esset Iesus in Bethlehem.*

Cœli Rege nato, angelorum chori in eius annunciationem deunt: hymnum dicunt, & deuicta prauæ vitæ dignitate, quos dudum despexerant, ciues agnoscunt, consono ore dicentes: Gloria in excelsis Deo, &c. ac si dicant, Quos inter diuisunxerat, iam nunc in terra bonitas coniungat. *Greg. l. 27.*

Nunquid inuenerunt palatium marmoribus splendens, quid aulam regiam diuersis populis personantem? Nunquid equos regueris insignes? Nunquid currus auro ostroque fulgentes? matrem eius diademate coronatam, aut in lecto ebureo sedentem? Nunquid puerum byssò & purpura inuolutum? non: sed potius angustum & humile tugurium, vile stramen, præsepium, & magis animalibus quam hominibus aptum, vilibus pannis inuolutum, matrem vix tunicam habentem, non ad ornatum corporis, sed ad tegumentum nuditatis. *Chrys. sup. Matth. 2. Intrantes domum inuenerunt puerum.*

Non illius est fabri filius, quem putatis, sed fabricatoris: qui fabricatus est Auroram & Solem. Nonne Dauid filius Iesse, & tamen radix fuit stirpis regiæ? Cur ergo Christi parentum ignobilitatem contemnunt? *Ioan. Chrys. sup. Nonne hic est fabri filius.*

Fratres, generationem istam quis enarrabit? Angelus obumbrat, subuenit spiritus, virgo credit, virgo parturit, permanet. Quis non miretur? Nascitur verbum infans, datur longitudo breuis, latitudo angusta, altitudo subdita, tas plana. Ibi agnoscitur lux non lucens, verbum infans. *Bern. sup. Cantic.*

Cœternitatem suæ maiestatis ostendit. Hodie enim non nullo initio incœpit, nullo fine concluditur: non enim erit, sed semper manet, semper est, & quidquid dixeris *Cassiodor. sup. illud Psal. 1. Ego hodie genui te.*

Licet Deus cunctos dies creauerit, singulariter tamen se dicitur, qui Christi Domini natiuitate sacratus est, in qo exultare conuenit & lætari: quoniam in eo & Diabolus in & salutem mundus accepit. *Cassiod. sup. illud Psalm. Hæc quam fecit Dominus.*

Adorant magi in carne verbum, in infantia sapientiam imitate virtutem, & in hominis veritate Dominum maiestatis cramenta fidei suæ intelligentiæque manifestent: quod credunt, muneribus protestantur: thus Deo, myrrham hominum offerunt reg. *Leo Papa in serm. de Apparitione.*

Non mediocre hoc tibi fidei videatur exemplum: nam sona pastorum: certe quo vilior ad prudentiam, eo prædem. Non sapientes, sed simplices, qui fugare audita nec minus sui præcones elegit, non rhetores, sed piscatores zandum destinauit. *Beda supr. Luc. l. 1.*

Generationem eius quis enarrabit? Fratres, generatio sic enarrari non potest, si lingua deficit, fides profectus enim profectus est fidei, cum tantum de Deo loqui pere, quantum sermo non potest parturire. *Max. Epi Natali.*

Vide Tit. præcedentem de Incarnatione Chr

Christi Natiuitas.

¶ Definitio et etymol.

Christi Natiuitas, Græce χριστοῦ γενέθλιος, ου, ὁ, vel γέννησις, εως, ἡ dicitur. Natiuitas est exitus à generante coniuncto. à quo habet principia sufficientia. Et dicitur oriri, ratione primi, nasci ratione secundi, & gigni ratione tertij. *Ex B. Thoma 1. parte, quæst. 27. art. 2. & 3. Sentent. dist. 8. q. 1.*

¶ Sententiae Biblicae.

Dixit pastoribus angelus: Nolite timere, ecce enim euangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo: quia natus est vobis hodie Saluator, qui est Christus in ciuitate Dauid. *Luc. cap. 2.*

¶ Sententiae Patrum.

Aurum igitur soluitur, quasi regi magno; Thus adoletur vt Deo; Myrrha præbetur tanquam pro salute omnium morituro. Habuit enim prædicatores angelos, narrantes cœlos, adorantes magos. *Aug. in serm. de Epiph.*

Nobilitas fuit Christi nascentis, in virginitate parientis, nobilitas in diuinitate nascentis. *Aug. sup. Ioan.*

Christi Crux, & Passio.

¶ Definitio et etymol.

Christi Crux, Græce χριστοῦ σταυρὸς, ου, ὁ dicitur. Quid autem sit crux, & vnde dicatur, vide Crux.

Christi passio, Græce παθος Χριστου πάθημα: & πάσχω, patior dicitur. Christi passione quatuor cogitanda sunt : scilicet dilectio eius, patientia: mansuetudo eius, compatiendo: fortitudo eius, aduersa sustinendo: & vtilitas eius, gratias agendo. *Ex B. Thom. in tract. de venerabili Sacramento altaris.*

¶ Sententiae Biblicae.

Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania ? Adstiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum, aduersus Dominum, & aduersus Christum eius. *Psalm. 2. de vario consensu aduersantium.*

Foderunt manus meas, & pedes meos. Dinumerauerunt omnia ossa mea. Ipsi vero considerauerunt & inspexerunt me. Diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem. *Psalm. 21. de perforatione manuum.*

Surgentes testes iniqui, quæ ignorabam, interrogabant me. *Psal. de falsa accusatione.*

Etenim homo pacis meæ, in quo speraui, qui edebat panes meos, magnificauit super me supplantationem. *Psal. 41. de discipuli traditione.*

Dederunt in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto. *Psal. 68. de amara potatione.*

Corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus, faciem meam non auertiab increpantibus & conspuentibus in me. *Isa. de acerbo flagellatione.*

Non est species ei neque decor. Et vidimus eum, & non erat aspectus, & desideravimus eum & despectum, & nouissimum virorum, virum dolorum, & scientem infirmitatem. Et quasi absconditus vultus eius & despectus : vnde nec reputauimus eum. Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit, & nos putauimus eum quasi leprosum, & percussum a Deo, & humiliatum. Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra. Disciplina pacis nostræ super eum, & liuore eius sanati sumus. Omnes nos quasi oues errauimus, vnusquisque in viam suam declinauit, & posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum. Oblatus est, quia ipse voluit: & non aperuit os suum. Sicut ouis ad occisionem ducetur, & quasi agnus coram tondente se obmutescet, & non aperiet os suum. *Isaiæ 53. de morte eius acerba.*

Propter scelus populi mei percussi eum. Et cum sceleratis reputatus est: & ipse peccata multorum tulit, & pro transgressoribus exorauit. *Quod propter peccata nostra.*

Ego quasi agnus mansuetus, qui portatur ad victimam, & non intellexi, quia cogitauerunt super me consilia : dicentes ; mittamus lignum in panem eius, & eradamus eum de terra viuentium, & non eius non memoretur amplius. *Ierem. 11.*

Post hebdomadas sexaginta duas occidetur Christus, non erit populus, qui eum negaturus est. *Dan. 9.*

Appenderunt mercedem meam triginta argenteos, *Zach. 11.*

Percute pastorem, & dispergentur oues. *Zach. 13.*

Non enim gratiam Domini nostri Iesu Christi, quoniam propter nos egenus factus est, cum esset dives, vt illius inopia vos diuites essetis. *2. ad Cor. 8.*

Si enim sanguis hircorum & taurorum, & cinis vitulæ aspersus, inquinatos sanctificat ad emundationem carnis, quanto magis sanguis Christi, qui per Spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum Deo, emundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis ad seruiendum Deo viuenti. *Ad Hebr. 9.*

Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. *Paul. ad Galat. cap. 6.*

Quatuor S. Euangelistæ historiam mortis & passionum Christi diuerse describunt.

¶ Sententiæ Patrvm.

Crux non ad imporentiæ documentum, sed ad exemplum patientiæ suscepta est. Ibi tua vulnera curauit, vbi sua pertulit. Ibi à morte sempiterna te sanauit, vbi temporaliter mori dignatus est. *Aug. sup. Ioan. serm. 3.*

Crux Christi nobis totius causa beatitudinis est : hæc nos à cæcitate liberauit erroris: hæc à tenebris reddidit luci hæc nos à cæcitate liberauit erroris: hæc à tenebris reddidit luci: hæc debellatos reddidit quieti : hæc alienos Deo coniunxit : longe constitutos proximos præstauit : hæc peregrinantes ciues ostendit, hæc discordiæ reparatio est : hæc pacis firmamentum: hæc donorum omnium fundi largitio. Hodie crux fixa est, & sæculum sanctificatum est. Hodie crux fixa est, & Dæmones dispersi sunt. Hodie crux fixa est, & mors subuersa est. Hodie crux vicit, & mors victa est. Hodie Dia' bolus vinctus est, homo solutus est, & Deus glorificatus est. *Aug. serm. de Parasceue.*

Crucem, vt in ea gloriemur, Dominus suo gestans humero pro sceptro regni nobis commendauit : & vnde mundi Philosophus eruditus, vbi Apostolus thesaurum reperit, quod illi visum est stultitia, Apostolo factum est sapientia & gloria. *Augustin. supra illud. ad Galat. 6. Mihi absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi.*

Signum crucis à nobis expellit terminatorem, si tamen cor nostrum Christum habeat inhabitatorem, *Aug. sup. Ioan.*

Author pietatis in cruce pendens testamentum condidit, singulis pietatis opera distribuens : Apostolis persecutionem. Iudæis corpus, Patri spiritum, virgini paranymphum, latroni paradisum, peccatori infernum, Christianis vere pœnitentibus crucem commendauit. *Ambr. in serm. de passione Domini.*

Duobus modis crux tollitur, cum aut per abstinentiam affligitur corpus, aut per compassionem proximi affligitur animus. *Greg. in hom. 32. Si quis vult venire post me.*

Crucem reliquit Christus in terra, sed secum eam leuabit ad cœlum. Tanta autem erit gloria crucis, vt Solis lumen reddatur obscurum, & sicut Imperatorem regalis pompa præcedit, & militaris ordo præeundo vexilla humeris portare consueuit, & his eius declaratur aduentus: sic Domino de cœlo veniente, angelorum cœtus signum illud humeris portatum, e cœlis regalem nobis aduentum annuntiat. *Ioan. Chrysost. in hom. de Cruce.*

Christus in passione patientiam exhibet, humilitatem commendat, obedientia in impiet, charitatem perficit. His virtutum gemmis quatuor contra crucis ornantur, & est supereminentior charitas, à dextris obedientia, à sinistris patientia, in profundo radix virtutum humilitas. *Bernard serm. 1. in die Paschæ.*

Circumire possum Domine cœlum & terram, mare & aridam, & nusquam te inueniam, nisi in cruce : ibi dormis, ibi pascis, ibi cubas in meridie. Crux enim tua fides est, cuius latitudo charitas, longitudo longanimitas, altitudo spes, profundum timor. In hac cruce te inuenit, quicunque te inuenit : in hac cruce suspenditur anima, & dulcia poma de ligno decerpit. *Bernardus de floribus.*

Crux est humilium tuitio inuicta, superborum deiecto, victoria Christi, perditio Diaboli, infernorum destructio, cœlestium confirmatio, mors infidelium, vita iustorum. De qua Ioan. Chrysostomus, Crux est Christianorum spes, crux Romanorum victoria, mortuorum resurrectio: cæcorum dux, conuertorum via, claudiorum baculus, pauperum consolatio, arbor resurrectionis, lignum vitæ æternæ. *Cassiodor. super illud Psal. 4. Signatum est super nos lumen vultus.*

Crux Christi clauis est Paradisi : hæc infirmorum baculus, pastorum virga, conuertentium manuductio, proficientium perfectio. Animæ salus & corporis: omnium malorum auersio: bonorum omnium datrix. *Damascen lib. 4.*

Tu sancta crux peccatorum es remissio, pietatis exhibitio, meritorum argumentum, infirmorum remedium, fidelium refugium, sanctorum incolumitas, desperatorum securitas, infortunatorum felicitas. *Rabanus de laude Crucis.*

Tanta vis est crucis & mortis Christi, quod ad sanitatem & remedium non solum præsentis & futuri, sed etiam præteritorum sæculorum, & solum non hinc modo ordini, sed etiam cœlestibus virtutibus sufficit. *Orosius super epist. ad Rom. lib. 5.*

Tanta est vis crucis, vt si ante oculos ponatur, in mente fidelium habeatur, ita ipsam mortem Christi intentis oculis mentis adspiciat, nulla concupiscentia, nulla libido, nullus furor, nulla superare possit inuidia : sed continuo ad eius præsentiam totus ille peccati & carni fugatur exercitus. *Orosius super epist. ad Rom. li 6.*

Quid est, quod Christus in morte turbatus est, nisi quia infirmos suæ infirmitatis voluntaria similitudine consolatus est, aut si qui suorum adhuc imminente morte turbantur, ne hoc ipsi se putantes reprobos pœnæ desperationis morte absorbeantur? *Augustin. lib. 1. cognosc.*

Vbi Iesus non respondebat, ibi & ouis silebat : hoc est : sicut agnus innocens non aperuit os suum: vbi vero respondebat, ibi sicut pastor docebat. Fratres, vt in peccato sanemur, Christum crucifixum intuemur. Quomodo qui intuebantur serpentem æneum in deserto, non peribant morsibus serpentum: sic qui intuemur fide Christi mortem, sanantur à morsibus peccatorum. *Augustin. super Ioan.*

Inspice vulnera pendentis, sanguinem morientis, pretium redimentis, cicatrices resurgentis. Caput habet inclinatum ad osculandum, cor apertum ad diligendum, brachia extensa ad amplexandum, totum corpus expositum ad redimendum. Hæc quæ dicta sunt cogitate, hæc in tabula vestri cordis appendit, vt totus vobis figatur in corde, qui totus pro nobis fixus fuit in cruce. *Augustin. lib. de Virginitate.*

Homo factus est hominis factor, vt fugeret vbera regens sydera : vt esuriret panis, vt sitiret fons, dormiret lux, abstinere via fatigaretur, falsis testibus veritas occultaretur : iudex viuorum & mortuorum, à iudice mortali iudicaretur, ab inuitis iustitia damnaretur, flagellis disciplina cæderetur, spinis bonitas coronaretur, in ligno fundamentum suspenderetur, virtus infirmaretur, salus vulneraretur, via moreretur. *Augustin. in serm. de Natali Domini.*

Congruit nostræ deuotioni, vt qui Domini crucifixi passionem celebraturi sumus, reprimendarum carnalium voluptatum crucem nobis ipsis etiam faciamus. *Augustin. in serm. de Quadragesima.*

Christo

Christo crucifixo velum templi scissum est, quia per ipsius passionem omnium mysteriorum secreta patuerunt. *August. super Psalm.70.*

Fusus est sanguis medici, & factum est medicamentum phrenetici. *Aug.lib.5. contra hæreses.*

Quem vis contemnere, precium eius attende, & cum morte Christi, totum mundum appende. *Aug.de verbis Domini.*

Nulla res officiorum laborem ad portanda onera aliorum, facit libenter impendi: nisi cum cogitamus, quanta pro nobis pertulit Dominus. *Aug.de verbis Apostoli.*

Filius Dei ad crucem ducitur, expalmatur, qui est vera palma victoriæ: spinis coronatur, qui peccatorum spinas venit constringere: ligatur, qui soluit compeditos: ligno suspenditur, qui erigit elisos: aceto potatur fons vitæ, disciplina cæditur, salus vulneratur, vita moritur, occidit ad tempus vitam mors, vt in perpetuum à vita occideretur mors. *Augustin. lib. de octo virtutibus charitatis.*

Fraudulenta Sacerdotum promissio, maius fecit surgens de sepulchro, & non creditis: nec si de cruce descenderet, crederetis. *Hieronymus super illud Matth. 27. Descendat de cruce, & credemus ei.*

Omnis creatura compatitur Christo morienti: Sol obscuratur, terra mouetur: petræ scinduntur, velum templi diuiditur, sepulchra aperiuntur: solus miser homo non compatitur, pro quo solo Christus patitur. *Hieron super Matth.*

Traditus est Iesus militibus verberandus, & illud sacratissimum corpus, pectusque Dei capax flagella consumpserunt. *ibid. in fine.*

Noli tantum amittere beneficium, ô homo. Propterea Christus damnationi mortis se subdidit, vt te à iugo damnationis eueret: ille suscepit mortis seruitutem, vt tibi tribueret vitæ æternæ libertatem. *Ambros. super Psal.118. Beati immaculati.*

Stultum est cum gladiis quærere eum, qui vltro se offert: & in nocte proditorem inuestigare, quasi latentem, qui quotidie in templo docet. Sed factum congruet tempori personis: quia cum essent tenebræ, in tenebroso tempore tenebrosum excrebant. *Ambr. super illud Matth.26. Cum gladiis & fustibus.*

O stulte & cæce grex Sacerdotum, nunquam impossibile erat ei de paruo stipite ligni descendere, qui descendit à cœlorum altitudine? Nunquid tua vincula possent illum tenere, quem cœli non possunt capere? Non venit, vt se liberaret, qui sub seruitute non erat: sed vt nos de seruitute redimeret. *Ambr. super illud Matth.27. Si rex Israel est, descendat, &c.*

Clamauit Iesus voce magna: Deus, Deus meus, &c. Clamauit homo diuinitatis separatione moriturus. Nam cum diuinitas mortis liberà sit, vtique mors esse non poterat, nisi vita discederet, qui diuinitas est. *Ambros super Luc. lib.5.*

Doles, Domine non tua vulnera, sed mea: non tuam mortem, sed nostram infirmitatem. *Ambr. super Lucam.*

Cum enim posset nobis etiam non moriendo succurrere, voluit tamen hominibus moriendo subuenire: quia nos videlicet minus amasset, nec vim suæ dilectionis nobis ostenderet, nisi hoc, quod à nobis tolleret, ad tempus ipse sustineret. *Gregor. lib.20. Moral.*

Vere deserta erat Iudæa, vacua iustitia, plena peccatis, quam Deus plantauerat, omnes Prophetæ coluerant. Illa autem nullum fructum produxerat, nisi spinas acerrimas, quibus Dominum suum coronauit. *Ioan. Chrysost. super Matth.c.3.*

Quæ nobis erit contumelia, postquam Christus hæc passus est? neque enim vna particula, sed totum corpus iniurias patiebatur. Caput per Coronam, manus per arundinem, os per acetum, facies inspuebatur, genæ velabantur, & tandem totum corpus in cruce extenditur & perforatur. *ibid.c.27.*

Quam dulciter, Domine Iesu, cum hominibus versatus es? quam abundanter multa magna bona hominibus largitus es? quam fortiter tam indigna, tam aspera & dura pro hominibus passus es? dura verba, duriora verbera, durissima supplicia. O duri & indurati, & obdurati filii Adam, quas non emollit tanta flamma, tanta benignitas, tam ingens ardor amoris, tam vehemens amator, qui pro vilibus sarcinulis, tam pretiosas merces expendit. *Bern. super Cantic serm.15.*

Dilexit nos Deus dulciter, sapienter, fortiter. Dulciter nempe dixerim, quod carnem induit: sapienter, quod culpam vitauit: fortiter, quod mortem sustinuit. Sed super omnia reddit te mihi amabilem, bone Iesu, calix, quem bibisti, opus nostræ redemptionis: hoc enim omnino amorem nostrum sibi vendicat. Hoc (inquam) nostram denotionem blandius allicit, iustus exigit, arctius stringit, & vehementius afficit. *Bern. super Cant. serm.20.*

Passio tua, Domine Iesu, vltimum est refugium, singulare remedium. Deficiente sapientia, iustitia non sufficiente sanctitatis succumbentibus meritis illa succurrit. Cum enim defecerit virtus mea, non conturbor, non diffido: scio quid faciam, Calicem salutaris accipiam, scio quod merita mea non sufficiunt. Ego vero fidedeliter, quando ex me nihil deest, vsurpo ex visceribus Domini, quoniam misericordia affluor, nec desunt foramina, per quæ foderunt manus meas & pedes; latusque lancea foratum est. Et per has rimas licet mihi sugere mel de petra, oleum de saxo, & videre, quam suauis est Dominus. *Bernard super Cant. 22.*

Pater, ignosce eis, quia nesciunt quid faciunt. Christus cæsus, spinis coronatus, clauis confossus, patibulo sustentatus, probris saturatus: omnium tamen dolorum immemor pro omnibus orat. Hinc multæ miseriæ corporis, hinc dolores, hinc mortes, hinc omnes, hinc oleum exultationis, hinc guttæ sanguinis decurrunt in terram. *ibid.*

Quid tam efficax ad curanda conscientiæ vulnera, ad purgandam mentis aciem, quam Christi vulnerum meditatio? *Bernard super Cant serm.62.*

In passione Domini tria specialiter conuenit intueri: quidum; causam. nam in opere quidem patientia, in modo humilitas, in causa charitas commendatur. patientia singultim, humilitas mirabilis, sed charitas inæstimabilis. *Bern. in serm. de passione Domini.*

Ex nobis assumpsit, quæ pro nobis sustinuit nasci, lactari, sepeliri: mea est mortalitas, nati: mea infirmitas, passio: mea putatio, crucifixi: mea dormitio, sepulti. *Bern serm.16.*

Effusio pro iniustis sanguinis iusti, tam potens fuit ad redemptum, tam diues ad pretium, vt si vniuersitas captiuorum in ipsum credidisset, nullum tyrannica vincula remansissent. *Papa in serm.7. mensis.*

Vbi princeps tanta afflictione plangebat, quis illo non fleret? quis illo dolente non generet? Quando pro gemmate rex cinerem gestabat in capite, canus puluere, nitor. *Theodorus super Psal.50.*

Si sole superlucente in ligno, securis incideret lignum, impassibilis permaneret: multo magis diuinitas secundum sin carni vnita, carne patiente manet impassibilis. Ferrum dum, si quis ignito ferro superfundit aquam, quod quidem natum est pati ab aqua ignis extinguitur, innocuum manet ferrum: sic carne passa impassibilis diuinitas mansit. *Fulgentius lib.3 c.26.*

Passio Christi cœlum sustentat, mundum regit, mare fodit: in ea confirmantur angeli, redimuntur populi, terruntur inimici: stabiliuntur subsistentia, animantur viuentia, letificantur sententia, illustrantur intelligentia. *Rabanus de laudibus.*

¶ Similitvdines.

Christi Saluatoris, Sicut Moses exaltauit serpentem in deserto: Ita exaltari oportet filium hominis, vt omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam æternam. *Ioan 3.*

Chrysostomi, vt semper pretiosior thesaurus vasculo includitur. Sic Christus Apostolis tantummodo monstratus, in ciauit mysterium. *In cap.20. Matth. homil.35.*

Si rex terrenus videret, quod ciuitatem illius occupare hostis, quid facere posset? nisi vt ponat aciem, circumdet exercitum, destruat mœnia, quæ forte ipse ædificauit, & sic modo hostem expellat. Sed videamus sapientiam regis magis. Postquam vidit castra sua occupari à spiritualibus, ipsum item expulit, vt castra sua non læderet. *In capit. 20. Matth. homil.35.*

Patrefamilias moriente, tota domus eius turbatur. Familia plangit, & conscissis tunicis suis mœstis se operantibus: Sic & humano genere propter quod fuerant omnia ca exitum constituto, totius contristatur mundus, ministeria lugent, & candore deposito, pro vestibus lugubribus nebris vestientur. *In Matth.24. homil.49.*

Quemadmodum si quis liquefacto auro manum iniiciat, quamprimum deauratur? Ita hæc nobis præsentia aureum reddunt. Refugit enim vehementius ignis, neque incendit, sed abluit tamen quicquid contigerit. Hic sanguis præfiguratus est semper in altaribus Deorum cædibus: hic orbis terrarum decus est, hic est qui redemit, quo vniuersam ornauit Ecclesiam. Vt enim boues, ita nos auro emit: Ita nos sanguine suo Christus. *Homil. de Iudæ & Iohan.*

Christus pro omnibus gustauit mortem. Non dicitur. Reuera sicuti qui gustat, sic breue interuallum in eo confestim surrexit. Sicut medicus non habens necessaria cibis, quæ ægroto præparantur degustare, sed illi vos mus ex illius cibo degustat, vt persuadeat ægroto posse los cibos accipere: Sic & Dominus, quoniam omnes mortem timebant, persuadens eis, vt fiduciliter ad mortem cederent, & ipse gustauit mortem, nullam habens mortem. Venit enim princeps mundi, & in eo non habet Illi qui per omnem vitam sub timore mortis agebant erant, iidem ab eadem liberati, & derident eam quam rescunt. Tale est nunc, quale si vinctum aliquem dum ad mortem, & semper hoc expectantem, quemguem reddat ex multis deliciis: tale aliquid erat tempore. Nunc autem veluti si quisquam illum

...rum delicijs agens pronuncietur pugnaturus, & proponat ...em, etiam nō ad mortem, sed ad regnum adducatur: ex qui... nolebas? Ex his quirin custodia pinguescerent, quotidianis ...mentiam sui interitus expectantes: an ex illis, pugnaturis ...rum multis, & laboraturis vltronea voluntate, vt diadema tan... regni suscipiant. *Hom.4.in ep ad Hebræos.*

Seruum empturus, prius interrogat num seruire sibi velit, ac ...i iterum sit vilis dispicimus, inutilem recusaturi: At Christus ...mum & excellentissimum precium, sanguinem suum, eroga... omnibus nobis, etiam priusquam nos vellemus seruire illi, ...quamuis improbos recipit, sine obsidibus, sine chirographo, ...voce contentus, Abrenuncio Satanæ. *Lib. 3. contra vituperatorem monachatus.*

Athanasij. Quocirca non sibi ipsi diligit mortem, sed aliorum ...ditus inuidam tulit: vt quam ipsi intulerant necem, ipse abole... Atque mortem Gnosij luctatoris, prudentiaq; & fortitudine ...tantis qui non sibi ipsi comparem eligit, ne formidare quem... ...meatur, sed id spectantium permittit arbitrio, maxime ...ilis inimici sint, vt eo in humum elisō, quem illi aduersum se ...nem elegerint, cunctis præstare credatur. *Lib.2. de incarnatione Verbi.*

*Sic sol ab ipso conditus, nobisque conspicuus, cursus sui li... ...em in cœlo tenens, cum terrestria tangit nulla sorde inquina... ...lique obtegitur tenebris, sed ipse potius omnia illustrat, ...mundit: Multo sane dignius sanctissimum illud Dei verbum ...ut sol & opus, & famulus) in corpore præsens nul... ...rumpi potuit labe, sed cum esset incorruptibile, mortale viui... ...ue corpus, atque mundabat. Qui peccatum (inquit) non ...nec inuentus est dolus in ore eius. *Lib. 2. de incarnato Dei verbo.*

...non moritur, sed mortuos viuificat. Sicut enim lux in loco ...ebroso non lædituri: Ità nec vita pati potest, quæ mortalem ...mutabilis: & nec verti, nec diuersa & al... ...se potest verbi diuinitas. Sicut enim in prophetia dicit de se... Dominus: Videte me, quod ego sum, & non sum immutatus. *...maure de fide, fol.213.*

...que quis ex hoc medicus esse cognoscitur, si recte valeat ipse, ...alio morbo laborantibus ostendat artem, neque sol si ...in se se contrahat, cognoscitur esse lumen, nisi eos in or... ...proferat, cuiusque tenebras sua luce dicutiat: Ita Ser... non seruat semetipsum. Siquidem ipse cum esset Seruator, ...habebat salute: sed ex eo, quod cæteris beneficeret, velut ...bus agnosci volut seruator omnium. *De passione Do...*

...ndeac si quis aduersarium suum videns trepidantem, me... ...mentum simularet imbecillitatem, quo illum prouocet: mox ...ligebat, respiciens ad illius imbecillitatem, sumpta fiducia ...tur: peinde præclarus ille luctator, qui imbecillitate pro... ...propria virtute vinceret. Sic Dominus humana infirmita... ...ocans aduersarium sua virtute corroborauit hominem ad... ...dem. *De passione Domini.*

Quemadmodum infestum animalculum, cui nomen vespa, ...ngerit petram, non eam lædit incursu, sed potius perdit a... ...Sic & mors vehementer falsa est, incurrens vitam quæ est ...lelius. Non enim potuit eum tenere mors, sed ipsa potius ...perdidit, adeo vt quos prius terrebat aculeus, nunc ...ac dicant: Vbi tuus mors aculeus, vbi tua contentio tar... Ac rursus deuorauit mors inualescens. Et iterum: Abstu... ...omnem lachrymam ab oculis omnium. *De Christi pas...*

...nasceni. Sicut ex sole radius & splendor (ipse enim fons est ...splendoris) & per radiam nobis splendor tribuitur, & i... ...illuminat nos *Lib.1.c. 11. Orthod.fidei.*

...dem modo, quo rex & nudus adoratur & indutus, & purpu... ...la purpura & conculcatur & proscitur, facta autem regis ...honoratur & glorificatur, & si quis illam proterere præ... ...sit, persæpe morte mulctatur. Et quemadmodum lignum ...non est tactui inaccessibile, atqui igni coniunctum, & car... ...num, non propter seipsum, sed propter coniunctum ignem ...sibile fit, & non vt ligni natura tactui inaccessibile est, sed vt ...est, quantum ignitum est lignum: Sic & caro Christi se... ...suam naturam non est adorabilis adoratur autem incar... ...verbo: non propter seipsam, sed propter coniunctum si... ...hypostatin, Deum verbum. & non dicimus quod car... ...sed carnem Dei, id est, incarnatum Deum. *Lib.cap.3.,*

...fol.

...chaus Episcopi, Si sol, cum sit corpus, quod cadit sub visum ...non potest comprehendi, tot & tantas vbique terrarum imu... ...pudora ferens, non mutat ordinem, nec paruum vel magnum ...fert: incorpoream impietatem pollui existimas, & mutare ...eam si eius templum cruci affigitur, vellolationem sitcipit, ...ntera perpetitur, vel corruptionem aut interitum admittit? ...plum quidem patitur, substantia autem immaculata, & o... ...pare impolluta remaneat. In Oratione habita super illud: ...nascentur me initium viarum earum. *Memorat Theodoretus in Dialog.2.fol.128.*

Didymi Alexandrini. Vt vnguentum quod vase continetur, habet quidem odoris substantiam, sed prohibetur longius spargi quia vase intrinsecus clauditur: quum autem vas foris fuerit effusum, emittit procul beneolentiam suam: Ita Christi nomen bene olens ante aduentum eius in solo Israelis populo versabatur, quasi Iudææ vasi inclusum. Notus enim, ait, in Iudæa Deus, in Israel magnum nomen eius. Quando autem coruscans in carne Saluator, in vniuersam terram, quin potius in omnem creaturam extendit vocabulum suum, impleto eo quod scriptum est: Quam admirabile est nomen tuum in vniuersa terra! Quibus consequenter Apostolus loquitur: Non enim aliud nomen datum est sub cœlo, in quo oporteat saluari nos: vt Psalmista ad Dominum loquitur: Magnificasti super omnia nomen sanctum tuum. Tunc completum est: Vnguentum effusum nomen tuum. *Lib. de Spiritu Sancto.*

Procopii Quemadmodum olim populus occubuit, accessitque Aaron, & se medium inter mortuos ac viuos statuit, & à reliquis mortem depulit: Ita verus Pontifex inter mortuos & viuos, inter eos qui ad aduentum eius vsque Iudaismum conseruarunt, eosque qui eum non receperunt, seque ipios quam Iesum necare maluerunt, eo quod sanguinem Iesu in se transferre ausi sint: in quo idcirco omnis iustorum sanguis recidit. Cum intercessisset itaque, mortem à nobis abstulit: cum mortui Iudæi sub lege separati nullum amplius veritatis opus edant. Apud nos enim verum est templum, quod viuis lapidibus constat: verus item Iosue. *In Iud. fol.496.*

Quemadmodum Iosephus, quantum ad fratres, penitus perierat: Sic Christus quantum ad Iudæos, ad quos venerat, planè mortuus, vt vltimo supplicio affectus, credebatur. Sic enim opinabatur. Sed ascendit ad patrem, virtute Deitatis resurgens: quare suum conspicuum factum est genus. *In Genes. cap.49. fol.197.*

Quemadmodum leo non solum vigilans, sed & dormiens terribilis est: Sic Christus non ante crucem, sed etiam in cruce terribilis erat, magnaque designabat miracula. *In Genes.cap.49.fol. 205.*

Theodoreti Episcopi, sicut per vnius delictum in omnes homines in condemnationem: Sic & per vnius iustitiam in omnes homines in iustificationem vitæ. Sicut enim per inobedientiam vnius hominis, peccatores constituti sunt multi: Ita etiam per obedientiam vnius, iusti constituentur multi. *Dialogo.3.*

Sicut vnita erat, & esurienti & sitienti, & defatigatæ humanitati diuinitas, quin etiam dormienti, & de passione subeunda tristitia, ac mœrore confectæ, nihil horum quidem suscipiens, sed ei permittens, vt naturæ affectiones & passiones susciperet: Ita etiam ei cōiuncta erat dum crucifigeretur, & concessit vt peragueretur passio, vt passione mortem solueret, dolorem quidem ex passione non suscipiens, passionem autem sibi adaptans & accommodans, vtpote templi sui & carnis coniunctæ: per quam etiam membra Christi appellantur, qui crediderunt: & eorum qui crediderunt, ipse caput appellatus est. *Dialog.3. titul. Quod diuinitas Seruatoris est impatibilis,*

Epiphanii. Non apparentia erat aduentus ipsius in carne, sed instar magni regis bellum gerentis aduersus inferiorem, & nocentis, quem inimicus eius, si viderit in potentia venientem, ac multo robore, recusabit, & vertetur ad fugam, & multas subditorum regiones dissipabit: & propria sapientia prærextus fingentis, & terga dantis ac fugientis, donec inimicus audacia sumpta expetat regem, velut timidum & impotentem, & persequatur ipsum. Rex vero conuersus derepente cum suapotentia, totum subditum capiet infirmum & aduersarium. Sic etiam Dominus noster non timuit mortem: qui antequam veniret ad hoc, vt pateretur, significauit in itinere, quod filius hominis futurum esset vt traderetur & crucifigeretur, & tertia die resurgeret. *Lib. Anchorat. fol. 549.*

D. Augustini. Fratres, vt à peccato sanemur, Christum crucifixum intueamur. Quomodo qui intuebantur serpentem æneum in deserto, non peribant morsibus serpentum: Sic qui intuentur fide Christi mortem, sanantur morsibus peccatorum. *In Ioan.*

D. Hieronymi. Ecce hic positus est in ruinam, & in resurrectionem multorum in Israel, & in signum cui contradicitur: solisque radios tam munda loca excipiant quam immunda, & sic in floribus quomodo in stercore luceant, nec tamen solis radij polluuntur: Sic & Christi bonus odor, qui nunquam mutari potest, nec suam naturam amittere, credentibus vita est, incredulis mors. *Quæst.11. ad Hedubiam.*

Cypriani. Cum maleficus quispiam condemnatur quod filium regis aut principis iugulauerit: & tu interim velut innocens fecure cantares ac luderes, donec terrifice comprehensus conuinceris, quod homicidium subornasses. Vbi reuera tibi latissimus terrarum orbis in angustum contrahi deberet, præsertim si conscientiæ quoque testimonium te destitueret. Ita longe pauidior fieri debes, cum Christi passionem animo recenses. *De sing. cleric.*

Sicut

Sicut tibi (si modo sanæ mentis homo es) dolet te spiritualiter à morte peccati & spiritu maligno cruciari: ita dolet, & vehementer dolet id Christo propter te in sua passione. *De singular. clericorum.*

Quod si aliquis dicit: captiuum teneo aduersarium meum, cui semper insultem: videat ne forte aduersus eum captiuus incipiat prævalere. Nunquam securus cum thesauro latro tenetur inclusus: nec intra vnam caueam habitans cum lupo, tutus est agnus. Ipse se voluit superari, qui hostem proprium in suas portas induxit: & interitum gladium sibi ipse supposuit, qui locum habitationis suæ aduersarii ingressibus reseruauit: & qui fretus est conuersari cum scandalo, sine causa dicit: Pacatus volo esse cum diabolo, contra Apostolum dicentem: Nolite locum dare diabolo. Omni ergo modo muniendus est locus, vbi fuerit thesaurus absconditus: ne per vnam cauernam totum parietem latro suffodiat. *De singulari. cleric.*

Velut si quis rex pergat ad gentem, in qua proprios habeat captiuitatis vinculo alligatos, deuictaque, carcerem intret, in quo vincti detinebantur, soluat catenis vincula, & claustra comminuat, & vinctos in remissionem educat, & eos qui sedent in tenebris & in vmbra mortis, luciae vitæ restituat. Ergo dicitur rex fuisse quidem in carcere, non tamen ea conditione, qua cæteri qui tenebantur inclusi, sed illi quidem vt pœnas soluerent, hic verò vt absolueret pœnas: Ita diuina natura in mortem per carnem descendit, non vt lege mortalium detineretur à morte, sed vt per se resurrecturus ianuas mortis aperiret. *In Symbolum Apostolorum.*

Sicuti hamum esca conseptum si piscis rapiat, non solum escam cum hamo non remouet, sed & ipse de profundo esca aliis futurus educitur: Ita & is qui habebat mortis imperium, rapuit quidem in mortem corpus Iesu, non sentiens in eo hamum diuinitatis inclusum: sed vbi deuorauit, hæsit ipse continuo, & diruptis inferni claustris, velut de profundo tractus traditur, vt esca cæteris fiat. *In Symb. Apost.*

Bernhardi: vt in paradyso terrestri quatuor fuere fontes, qui vniuersam irrigarent terram: Ita in Christo, qui noster est paradysus, quatuor est reperire fontes. Primus fons misericordiæ, ad diluendas culpas aquis remissionis. Secundus fons sapientiæ ad potandum sitim nostram aquis discretionis. Tertius fons gratiæ, ad irrigandas plantas bonorum operum aquis deuotionis. Quartus fons ad condiendum & decoquendum nostras affectiones aquis æmulationis. Et de istis intelligi potest illud Isaiæ: Hauritis aquas in gaudio de fontibus Saluatoris. *Serm 1. de natiuitate Christi.*

Remigii: Moysi virga comparatur Christo mortuo. Serpentis enim opus fuit mors in Adam & in Eua: quod Moyses inde perterritus fuit signat timorem discipulorum in morte eius: & quod iussus fuit caudam serpentis accipere, vt verteretur in virgam: rursus denotat, quod sequentia in Christo post mortem, puta resurrectio & ascensio ipsius ab Apostolis amplexa, corde credenda fuerunt, & quem mortuum lugebant & desperabant, iam viuum adorarent. *In Psal. 73.*

Quorum sepulchra in passione Domini sunt pr... corpora Christo resurgente de puluere sunt suscitata. D... vt ille prius resurgeret, deinde illi: Sicut dicit Apo... Christus resurrexit à mortuis, primitiæ dormientium, s... Domino surrexerunt: ita cum eo adscendente, etiam ... se creduntur. *August. in serm. de Resurrectione.*

Raptus est Dei filius ab humanitate ad humanitate... figuratione: à passibilitate ad immortalitatem, in ... ne: à minoritate ad patris æqualitatem, in Adscen... quantus fuit descensus à sinu patris ad patibulum ... fuit adscensus à patibulo crucis vsque ad dextram patri... *est in glossa Apocal. 12. sup. illud: Raptus est filius ... eius.*

Cum audis eleuatum, agnosce militiæ cœlestis ... auxilium, non subsidium: ministerium, non admin... *tractans illud Actor. 1. Eleuatus est in cœlum.*

Virtutes ministræ præcedentes Christum in adscen... lias virtutes clamant, vt viam Domino venienti aperia... currant. Referate (inquiunt) cœlestes aditus: veniet ... ternalis ingressus pateat: aperiantur ætheræ ianuæ, ... ædium valuæ, & introibit rex gloriæ in cœlum, vt ad... tris interpellet pro nobis. Ipsæ enim virtutes angelicæ ... rio carne induti stupefactæ, quæ iunt cum admiratione: ... ite rex gloriæ? Quibus respondent aliæ: Dominus ... Licet enim multi scirent ipsum esse hominem, non tam... humanam naturam supra se exaltandam. *Hieron. sup. ... 23 Attollite portas principes vestras.*

Vultus eius saltus cognoscere? de cœlo venit in ... venit in præsepium, de præsepio in crucem, de cruce ... chrum, de sepulchro redit in cœlum. *Greg. hom. 29. sup. ... lium, tractans Cant. 2. Ecce iste venit saliens in mon...*

Saluator noster, qui cum in ea carne, quam assum... derit in cœlum, peregre profectus est. Quia locus ... terra est, quæ quasi ad peregrina loca deducitur, cum ... ptorem nostrum in cœlo collocatur. *Idem in hom. 9.*

Illo reuertebatur Christus, vbi erat. & inde redibat: ... nebat: quia cum per humanitatem ascenderet in cœ... tatem suam terram pariter continebat & cœlum. Op... charissimi, vt illuc sequamur corde, vbi Christum cre... re ascendisse. Etsi adhuc hic tenemur infirmitate corpo... mur tamen eum patribus amoris. Quia is, qui placidus ... terribilis redibit. In hac solemnitate celebratur est diuq... strix damnationis: mutata est sententia nostræ corrup... nim naturæ, cui dictum est: Terra es, & in terram ... lum ruit. *Idem hom. 29.*

Natura, cuius causa paradysus à Cherubin custod... super Cherubin cum summo honore incepta est. Ita ... dictum est, Terra es, & in terram reuerteris: hodie ... & sine termino super cœlos regnat. *Ioan. Chrysost. ... dierna.*

Domino meo datum est singulariter federe... gloria coæquali, in essentia consubstantiali, pro genera... mili, maiestate non dispari, æternitate nō posteriori. ... *illud Psal 109. Dixit Dominus, &c.*

Non solum hodie cœli possessiones firmati sumus, ... cœlorum in Christo penetrauimus, ampliora recepim... ineffabilem gloriam, quam per Diaboli perdideramus ... Quia quos Diabolus de primi habitaculi felicitate eie... filius sibi comparatos ad patris dextram collocauit. ... inter resurrectionem & adscensionem quadraginta dies ... discursu: sed magna confirmata sunt sacramenta, magn... myiteria. In eis diræ mortis auertur metus, verbi lum... immortalitas declaratur. In his insufflatio Spiritus sanc... tur. In his B. Petro super cæteros ouilis Dominici cura ... *Leo Papa in serm. hodierno.*

Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo: ... ergo in cœlum ascendere desiderat, ei qui de cœlo descen... in cœlo, se vera fidei & dilectionis vnitate coniungat: ... ligens, quod nullo alio ordine per eum, qui de cœlo ... cœlum ascendere possit. *Beda tractans illud Ioan. 3. ... Pharisæo.*

Fit caro verbum, id est, homo Deus: & qui homo est ... qui Deus est de cœlis est. Adscendit descendens, sed descen... descendens. Est qui erat, & quod est, non erat. *Hilarius ... nitate.*

Christi ascensio.

¶ DEFINITIO ET ETYMOL.

CHRISTI ascensio, χριστοῦ ἀνάβασις, & ἀναβαίνω adscendo dicitur. Christi ascensio fuit secundum vtramq; naturam. *Ex B. Thom. 3. parte quæst. 57 art. 1. & 3. Sentent. distin. 22. qu. 3. art. 1.*

¶ SENTENTIAE BIBLICAE.

Et Dominus quidem Iesus postquam locutus est discipulis, assumptus est in cœlum, & sedet à dextris Dei. *Marc. Euang. in cap. vltimo, Vide Luc. cap. 24. & Act. 1. cap.*

¶ SENTENTIAE PATRVM.

Ascensio Dei, catholicæ fidei confirmatio fuit, vt securi in posterum crederemus & miraculi illius donum, cuius etiam in præsenti perciperemus effectum. Nos Christi mors viuificauit, nos resurrectio erexit, nos Christi ascensio consecrauit. Resurrectio Domini spes nostra est: adscensio, glorificatio nostra. Si ergo recte, si fideliter, si deuote adscensionem Domini celebramus, adscendamus cum illo, & sursum chorda habeamus. *Aug. in serm. de Adscensione.*

Vbi, & quo modo sit in cœlo corpus Dominicum, curiosissimū & superuacuum est quærere. Tantummodo in cœlo esse credendum est. *Aug. de fide & Symbolo.*

Corpus non ascendit, sed leuatum est in cœlum, illo leuante qui adscendit. Si enim quisque descendat (verbi gratia) nudus de monte: cum autem adscēdat, vestiat se, & iterum adscendat vestitus. Ratione vtique dicimus: Nemo adscendit, nisi qui descendit. *Idem de agone Christiano.*

¶ SIMILITVDINES.

Chromantii. Sicut tunc populo ad terram promissionis ... Iordanem via fuit, Domino præcedente: Ita nunc per ... quas fluuii Iordanis, primū iter vitæ cœlestis aperuit: ... ad beatam illam terram promissionis, id est promissionē ... cœlestis deducimur. Illis Iesus filius Naue in Iordane ... bis verus Iesus Christus Dominus per baptismum in deser... tis æternæ, vnigenitus Dei filius. *In cap. 3. Matth. fol. 45.*

Recognitionum Clementiani. Quemadmodum Iesus Naue populum deserto in terram promissionis induxit: Ita Christus nos de tenebris ac terra ignorantiæ sequentes se ad cœlestem peruenire facit *explicatione fidei.*

Christianus.

¶ DEFINITIO: ET ETYMOLOG.

CHRISTIANVS à Christo dicitur χριστιανὸς, de quo supra. Et is Christianus qui Christi est, qui fidem Christi habet, qui spiritu Christi operatur, & ad imitationem Christi peccatis moritur. *ex Thom. Aquinate Secun. q. 124. art. 5.*

¶ BIBLICI LOCI.

Christiani appellantur fideles Antiocheni. *Actor. 11. 26. & 26. 28.* Sancti dicuntur, quia sanctitati student & professionemque suam vitæ sanctimonia ornare contendunt. Sanctificari à Deo sunt. *Actor. 9. 41. Rom. 1. 7. & 12. 13 & 15. 25. 1. Corinth. 1. 2. & 6. 1. & 14. 33. 2. Corinth. 11. & 9. v. 1. Ephes. 1. v. 4. & 5. v. 8. 18 & 4. 12. & 6. 18 Philip. 1. 1. & 4. 21. 2. Thessal. 1. 27. 1. Tim. 5. 16. Heb. 6. 10. & 13. 14.* Christianum sicut Christus vixit, *Gal. 2. 19 1. Ioan. 1. 8. & 2. 6. & 3.* cum Christo, *Ioan. 12. 26. & 14. 3. & 17. 40.* Christiani per derisum Nazareni dicti, *Act. 42. 5.* pro Christiano affligi bonum *1. Pet. 4. 16.*

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Nonne bonum semen (fidei) seminasti in agro tuo, unde habet zizania (peruersorum operum, & hæresin.) *Matth. 13.*

Qui negauerint me coram hominibus, denegabo & ego eum coram patre meo 10.

Confitentur se nosse Deum: factis autem negant. *Tit. 1.*

Credis quia vnus est Deus. Bene facis, & dæmones credunt, & contremiscunt. *Iac. 2.*

Proficere in fide vestra virtutem, in virtute vero scientiam, in scientia temperantiam, in temperantia vero patientiam, rursum in patientia pietatem, in pietate autem fraternam charitatem, in fraterna vero charitate dilectionem. *2. Pet. 3.*

Et in hoc scimus, quoniam cognouimus eum (per fidem) si mandata eius obseruamus, qui dicit se nosse Deum, & mandata eius non custodit, mendax est. *1. Ioan. 2.*

¶ SENTENTIÆ PATRVM.

Vere Christianus est, qui omnibus misericordiam facit, qui nemini mouetur iniuria, qui alienum dolorem tanquam suum sentit, cuius mensam nullus pauper ignorat: qui coram Deo gloriosus habetur: vt coram Deo & angelis glorietur, mundum contemnit, vt possit habere cœlestia: vt opprimi pauperem præsente non patitur, qui miseris subuenit: qui ad fletum prouocatur alienis: quod bene faciebat Paulus, Quis infirmatur & ego non infirmor? *Augustin. de vita Christ.*

Frustra nomen ille frustra sortitur, qui Christum minime imitatur. Quid enim tibi prodest vocari quod non es: & nomen vsurpare quod non es? Sed si Christianum te esse delectat, quæ Christiani sunt age, & merito tibi nomen Christiani assume. *Ibid.*

Non est Christianus, qui & in domo sua peregrinum se esse cognouerit. Patria nostra sursum est, ibi hospites non erimus. *Super Psal.*

Multitudo Christianis nocet: quoniam illic Deum suum inuenit. *Lib. de cuit. Dei.*

Non quæritur in Christianis initium, sed finis. *Greg. l. 28. mo.*

O Christiane, delicatus es miles, si putas sine pugna te posse vincere, sine certamine triumphare, fortiter dimica, atrociter in prœlium, considera pactum, conditionem attende, militam quod spopondisti, conditionem, quam accessisti, minime nomen dedisti, hoc enim pacto quos miraris, omnes pugnant, hac conditione vniuersi vicerunt, hac militia triumphant. *Chrys. in hom.*

Christianus nemo dicitur recte, nisi qui Christo moribus, prout potest, æquatur. *Max. in ser. donata Do.*

Tota vita Christiani hominis, si secundum Euangelium viuat, martyrium quædam martyrum. *Idem.*

Cibus.

¶ SENTENTIAE BIBLICAE.

DEDI vobis omnem herbam afferentem semen super terram, & vniuersa ligna quæ habent in semetipsis sementem generis sui: vt sint vobis in escam. *Gen. 1.*

Omnes pisces maris manui vestræ traditi sunt: & omne, quod mouetur & viuit, erit vobis in cibum. 9.

Mihi primum fac de ipsa farinula subcinericium panem. *1. Reg. 17.*

Mittite partes eis, qui non præparauerunt sibi. *Neh. 8.*

Diuidebat vnicuique prout poterat. *Tob. 1.*

Vade & adduc aliquos de tribu nostra timentes Deum, vt epulentur nobiscum. 2.

Panem tuum cum esurientibus comede. 4.

Non remansit de cibo eius. *Iob 20.*

Aquam lasso non dedisti, & esurienti subtraxisti panem. 22.

Si comedi buccellam meam solus, & non comedit pupillus ex ea, *ibid. 33.*

Et panis cor hominis confirmet. *Psal. 103.*

Si esurierit inimicus tuus, ciba illum. *Prou. 25.*

Animam esurientem ne despexeris. *Eccl. 4.*

Viri iusti sint tibi conuiuæ. *ibi. 9.*

Splendidum in panibus benedicent labia multorum, & testimonium veritatis illius fidele. *ibid. 31.*

Occurrentes sitienti ferre aquam. *Esa. 21.*

Hæc est requies mea, reficite lassum. *ibid. 28.*

Frange esurienti panem tuum. *ibid. 58.*

Paruuli petierunt panem, & non erat qui frangeret. *Thren. 4.*

Si panem esurienti dederit, vita viuet. *Ezech. 18.*

Qui autem potum dederit vni ex minimis meis aquæ frigidæ tantum in nomine discipuli: Amen dico vobis, non perdet mercedem suam. *Matth. 10.*

Esurui, & non dedistis mihi manducare. *Idem 25.*

Qui habet escas, det non habenti. *Luc. 3.*

Cum facis conuiuium, voca pauperes & debiles. *ibid. 14.*

Pauperes ac debiles, cæcos & claudos introduc. *ibid.*

Vos estis qui permansistis mecum in tentationibus, & ego dispono vobis, sicut disposuit mihi pater meus, regnum, vt edatis & bibatis super mensam meam in regno meo. *ibid. 22.*

Operamini non cibum qui perit: sed qui permanet in vitam æternam, quem filius hominis dedit vobis. *Ioan. 6.*

Accepit ergo Iesus panes, & cum gratias egisset, distribuit discumbentibus. *ibidem.*

Vbi manducauerant panem gratias agentes Deo. *ibid.*

Ecclesiam Dei contemnitis, & confunditis eos, qui non habent. *1. Cor. 11.*

Cibi delectus ob præceptum & scandalum habendus.

Scio & confido in Domino Iesu, quia nihil commune per ipsum, nisi ei, qui existimat quid commune esse, illi commune est. Si enim propter cibum frater tuus contristatur, iam non secundum charitatem ambulas. Noli cibo tuo illum perdere, pro quo Christus mortuus est: non ergo blasphemetur bonum nostrum. Non enim regnum Dei esca & potus, sed iustitia & pax, & gaudium in Spiritu sancto. *Rom. 14.*

Omnia quidem sunt munda, sed malum est homini qui per offendiculum manducat. *ibid.*

Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt, Omnia mihi licent, sed ego sub nullius redigar potestate. *1. Cor. 6.*

Omnia munda mundis, coinquinatis autem & infidelibus nihil est mundum, sed inquinatæ sunt eorum & mens & conscientia. *Tit. 1.*

Visum est Spiritui sancto, & nobis, nihil vltra imponere vobis oneris, quam hæc necessaria, vt abstineatis vos ab immolatis simulachorum, & sanguine, & suffocato, & fornicatione, à quibus custodientes vos, bene agetis. *Act 15.*

¶ BIBLICI LOCI.

Cibum Deus dat omnibus animantibus tempore opportuno, *Psalm. 15. 15.* Cibus immundus, *Leuit. 11. 31* Cibus quomodo sanctificatur. *1. Tim. 4. 4.* Cibus Iudæis vetitus, *Exod. 21. 28. & 22. 31. Leu. 3. 17. & 7. 23. & 11. 4. & 17. v. 10. 13. & 19. 26. Deut. 12. v. 16. 23. & 14. v. 7. 10. 1. Sam. 14. 32.* Ciborum & potus in conuiuiis luxus. *Esa 5. 12. Ezech. 16. 49. Luc. 16. 19. & 21. 34. Rom. 13. v. 13.* Cibus animi quærendus. *Ioan. 6. 27.* Cibus Christi quis. *Ioan. 4. 32.* De ciborum abstinentia. *Coloss. 2. 16.*

¶ POETICAE SENTENTIAE.

Hor. 2. Serm. 2.

Nam varias res
Vt noceant homini, credis memor illius escæ,
Quæ simplex olim tibi sederit, at simul assis
Miscueris elixa, simul conchylia turdis:
Dulcia se in bilem vertent, stomachoque tumultum
Lenta ferent pituita, vides vt pallidus omnis
Cœna desurgat dubia? quin corpus onustum
Hesternis vitijs animum quoque prægrauat vna,
Atque affigit humo diuinæ particulam auræ.

Ibidem.

Alter, vbi dicto citius curata sopori,
Membra dedit: vegetus præscripta ad munia surgit,

Val. Flacc. 2.

Hæc vbi dicta dedit, Cererem tum munere fessum

Restituunt vires, & parco corpora Bacche.

¶ Apophthegmata.

Diogenis. sicut vnctio non commendatur dulcedine & acerbitate, sed ti sana sit: Ita non admodum curandum est, multum alimenti, aut edulia suauia accipiamus, dummodo conueniant valetudini *Apud Stobæum.*

Thriueri. Qui in distinctione ciborum ingratius obsonium multis condimentis dissimulant, nihilo plus legibus obtemperant, quam præceptoribus pueri, qui podicem, sed tectum, verberibus obiectent. *In apoph.* 104.

Vide supra, Alimentum.

Circumstantia.

¶ Definitiones et etymolog.

Circvmstantia, Græce περίστασις τὸ ἐν, dicitur, & est accidens actus humani, attingens cum extrinsece. *Secundum D. Thom. prima Secun. q. 7. art. 1.*

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Sæpe tempore fit, vt quod plerunque turpe haberi soleat, inueniatur esse turpe. *Cic. 3. Offic.*

Tempore commutatur officium, vt non semper sit idem. 1. *Offic.*

Temporibus quibusdam, aut officiis debitis, aut rerum necessitatibus sæpe euenit, vt & voluptates repudiandæ sint, & molestiæ non recusandæ. Itaque earum sic tenetur à sapiente delectus, aut vt reiiciendis voluptatibus maiores aliàs consequatur, aut perferendis doloribus asperiora repellat. 1. *de Finib.*

Debemus considerare in omni re quid aptum sit, & consentàneum tempori & personæ, tum quid in dictis factisque dedeceat. Quod si poeta fugit vt maximum vitium, qui peccat etiam, cum probàm orationem affingit improbo, stultóve sapientis: si denique pictor ille vidit cum immolanda Iphigenia, tristis Calchas esset, mœstior Vlysses, mœreret Menelaus, obuoluendum caput Agamemnonis esse, quoniam summum illum luctum penicillo non posset imitari: si denique histrio quid deceat, quærit, quid faciendum oratori putemus. *Orat. ad Brut.*

In omnibus quid tempora petant, aut quid personis dictum sit, semper considerandum est. 2. *de Inuent.*

Habenda est ratio hominum, rei & temporis. 2. *de Orat.*

Turpe est valdeque vitiosum, in re seuera, conuiuio dignum aut delicatum aliquem inferre sermonem. 1. *Offic.*

Tanta vis est loci & temporis, vt si quis cum causam sit acturus, in itinere, aut in ambulatione secum ipse meditetur: aut si quid aliud attentius cogitet, non reprehendatur inscitia temporis. 1. *Offic.*

Alia fori vis est, alia triclinii, alia subselliorum ratio, alia lectorum: non idem iudicum, comessatorumque conspectus: lux denique longe alia est solis & lychnorum. *Pro M. Cælio.*

Nec iisdem de rebus, nec in omni tempore, nec similiter omnes delectantur. 1. *Offic.*

Non omnis fortuna, non omnis honos, non omnis authoritas, non omnis ætas, nec vero locus, aut tempus, aut auditor omnis, eodem aut verborum genere tractandus est, aut sententiarum: semperq; in omni parte orationis, vt vitæ, quid deceat est considerandum, quod & in re, de qua agitur, positum est, & in personis eorum qui dicunt, & eorum qui audiunt. *Orat. ad Brut.*

Inconstantis non puto, sententiam aliquam tanquam aliquod nauigium ex Reipublicæ tempestate moderari. *Pro Cor. Balbo.*

Nunquam præstantibus in Republica gubernanda viris laudata est in vna sententia perpetua permansio. *M. Cicero Lent. Familiar.* 1.

Tempori cedere, (id est necessitati parêre) semper sapientis habitum est. *Cic. Mar. Famil.* 1.

Temporibus parere omnes politici præcipiunt. *Cic. Att.* 12.

Est non modo liberale, paululum nonnunquam de suo iure decedere, sed interdum etiam fructuosum. 2. *Off.*

Epistolæ offendunt non loco redditæ. *Cic. Brut. Famil.* 11.

Multa quæ recte committi seruis fidelibus possunt, tamen sermonis & vituperationis vitandæ causa committenda non sunt. *Cic. ad Quint frat.*

Plurima ad alieni sensus coniecturam, non ad suum iudicium scribuntur. *Cæcin. Cic. Fam.* 6.

Qui aut tempus quid postulet non videt, aut plura loquitur, aut se ostentat, aut eorum, quibuscum est, vel dignitatis, vel commodi rationem non habet, aut denique in aliquo genere, aut inconcinnus, aut multus est, is ineptus dicitur. 2. *de Orat.*

Ciuitas.

¶ Definitio: et etymolog.

Civitas, Græce πόλις, ιος, ἡ, & πολίτης, ὁ, ὁ, Ciuitas autem ciuitas societas, quæ conficitur ex plurimis ... est ex his, quæ natura sunt: *secundum Aristotelem lib. ... rum.*

Ciuitas est multitudo ciuium, quæ per se sufficiens ad ... dum, *secundum eundem lib.* 1. *Polit.*

Ciuitas est generum pagorumque societas vitæ perfe... se sufficientis, & hoc est bene ac beate viuere, *secundum ... lib.* 4. *Polit.*

Ciuitas est populus vel Respublic. in qua sorte magi... clarantur. *secundum eundem lib.* 1. *Rhet.*

Ciuitas est multitudo domorum agro & pecuniis ... abundans ad bene viuendum, secundum eundem libr... eorum. Differt autem ab vrbe, quia ciuitas proprie ... vero mœnia, & ædificia.

Ciuitas est societas, multis vicinitis constans atque ... præposita est, tanquam extrema ac finis rerum omnium ... gna abundantia: cuius & origo ad viuendum, & institu... viuendum refertur. *Arist.* 1. *Polit.*

Ciuitas est veluti quædam natura animata, & sicut ... dispositum secundum naturam, componitur ex quibus... portionatis partibus inuicem ordinatis, suaque opera ... communicantibus & ad totum: sic ciuitas ex quibusdam ... constituitur, cum bene disposita & instituta fuerit secundum ... nem. *Arist.* 1. & 5. *Polit. c.* 2. & 3. *Marsil. Patauinus in ... cis pro Ludouico Bauaro Imp.*

Congregati sunt homines propter acquirenda necessa... dam, vicissitudinaria communicatione inter se. Nam ... volentibus plura & exigüntur, quæ tamen per homines ... nis procurari omnia non possunt. Atque hi ordines ... ficiorum communicationes multiplices, pro conser... factæ, nihil aliud sunt, quam pluralitas, & distinctio ... tatis.

Viuere bene, hominibus est admodum conueniens. ... *Polit. c.* 2. *Cic.* 1. *Offic.* Ob hoc omnes homines ferumnas ... quasi impetu quodam naturæ.

Ciuitas vocatur quædam congregatio perfecta, & ... habens per se sufficientiæ. *Marsilius Patauinus cap.* 4. ... *pacis.* Est autem hæc communitas instituta propter ... num in ea.

Ciuitatis partes seu officia.

1. Agricultura, qua ea, quæ ad vitam necessaria sunt ... 2. Artificium. 3. Ars militaris. 4. Mercatura. 5. Sacerdotium ... dicandi.

¶ Biblici Loci.

Ciuitatis primus author Cain. *Genes.* 4. 17. Ciuitas Iu... cta, delenda, *Deut.* 13. v. 15. 16. Ciuitas Dauidis dicta ... *Sam.* 5. *ver.* 7. 9. 1. *Paralip.* 11 7. Bethlehem, *Luc.* 2. 4. Ciuitas ... à Deo fundata. *Hebr* 11. v. 10. 16. & 12. 22. & 13. 14. *Apocal.* ... 2. Ciuitas refugii, *Num.* 35. 6. *Deut.* 4. 42. & 19. v. 1. 2. ... Ciuitas à Deo seruatur, *Psalm.* 46. *ver.* 5. 6 7. & 117. ... uitatem hic sitam non habemus, *Hebr.* 13. 14. Vide *1. Cor.* ... v. 13. 14.

¶ Poeticæ Sententiæ.

Plaut. in Mercatore.

Ego mihi alios penates deos persequar, aliam terr...
Aliam vrbem, aliam ciuitatem, ab Attica aliam...
Nam vbi mores deteriores increuerint indies,
Vbi q; amici qui infideles sint, neque ea perniciu...
Vbi q; eripiatur animo tuo, quod placeat maxim...
Ibi quidem si regnum detur, non est lubidinosum.

Euripides.

Εἰ γὰρ λέξων ἐκαστος ὅτι δύναιτό τις,
Χρηστὰ δι' ἀλλήλοις, τἄλλα κ' ἐς κακὸν φέρων,
Πατρίδ' ἠκριβοῦτ' αἱ πόλεις ἐλαττόνων
Πεσοῦμαι νοσοῦσ', τὸ λοιπὸν εὐτυχοῦσ' ἄν.

Si enim quisq; accepto quant um posset
Bono accederet ad, in commune conferret
Patria: pauciora mala ciuitates
Experientes, in posterum fortunatæ forent.

Idem in Phaethonte.

Ἐντοῖσι μισοῦς τοῦτο γ' ἐν πόλει βροτῶν,
Ὅστις τῶν πατρίων πλείον' ἐμπέφυκεν ἦθη,
Ἢ κεἰ πολίτας παρὰ δίκην ἐσθλοὺς ἐσκήσας.
Ναὺν τοι μ' ὧν κυβερνήσοντ' ἐξεῖναι φίλοι,
Ὡς τρεῖς ἀφίντι πέρκυκτ' ἂν πλάτης πόλιν
Σοφὸς, ὑπὲρ δὲ κρεῖσσον ἐκπλώσ' ἄνευ πόλου.

Similium equidem illum [illegible]

Quum pater filijs vel non sapientibus aliquis
Quum tradit potestatem.
Nunquam vnica nequaquam sta seruat nauem,
Neque demissa: & vnus princeps vrbi
Bonus est, adiunge vero & alium, non malum est ciui-
tati.

Idem in Phrixo.

Ἀλλὰ πόλεις οὐ' αὖθ' ἕξις ἐκ ἐρημίας.
Ciuitates enim viri sunt non solitudines.

Sophocles in Phædra.

Οὐδὲ τυ' ἂν γένοιτ' ἂν ἀσφαλὴς πόλις.
Ἐν ᾗ μὴ ὁ ἴσωμα κρἀτα σωφρονεῖ,
Λαμπρὸν πατεῖται, κοὐτίλος δ' ἀνὴρ λαοῦν,
Ἐνοῦμα χειρὸς κίντρα κἀδ' ἕνει πόλιν.
Nunquam fame tuta & secura potest esse ciuitas,
In qua ius & modestia omnis
Iudicum calcantur, & loquax aliquis accipiens
Malignos manibus stimulos, regit ciuitatem, vel vrbem.

Idem in Aleadis.

Ἀλλ' ὅτι χρὴ πρὸς ταῦτα λέγειν.
Ὅταν τ' ἀγαθοὶ πρὸς τῶν ἀγενῶν κατανικῶν ται.
Τἱ μὴν ἂν ταῦθ' ἕνεκα νοι;
Haud scio, quid ad hæc dicendum sit:
Nam cum boni ab ignobilibus superantur,
Quam ciuitas id ferre posset?

Eupolis Comicus Athenienſis.

Καὶ μὴν ἐγὼ πολλῶν παρόντων ἐκ ἔχω τί λέξω,
Ὅτου φθονῶ δ' ἀλλὰ τὴν πολιτείαν ὁρῶν παρ' ἡμῖν,
Ἥτις μὲν ἐχ' οὕτω τέως οἰκήσει, ὦ γέροντες,
Ἀλλ' ὅταν αὖθις τὴ πόλει πρῶτοι μὲν οἱ σρατηγοὶ
Ἐκ τῶν μιγίων οἰκιῶν πλούτω γένοιτ' πρῶτοι,
Οἷς αὐτοῖς ἐξῆν ἡν χόμισθαι καὶ μὴ γὰρ ἦσαν.
Ὧν' ἀσφαλῶς ἐσρατοῦμεν, νυνὶ δ' ὅπου τυχοίμεν,
Σκηπτόμενοι δ' ἀσθενείαν καὶ τἀρματα σρατηγοῦς,
Eperumdem de plurimis non habeo, quod potissimum di-
cam,
Tantorum dolore Rempublicam nostram adspicio.
Hactenus enim, ô senes nequaquam sic habitamus:
Sed erant in vrbe nostra primum quidem Imperatores
Exprimpris familijs, opibus & genere præstantes,
Quibus tanquam Dijs vota faciebamus, erant enim di-
gni:
Tum, secure degebamus, nunc vero quoslibet
Ducem improbos eligentes militamus.

Euripides in Suppliciibus.

Τρῖς γὰρ πολιτῶν μερίδ' ἐς οἱ μὲν ὀλίγοι,
Ἀνφλεῖς τε πλουτ' ἐρῶ' ἀεί.
Οἱδ' ἐκ ἔχοντες καὶ σπανίζοντες βίου,
Δυσπ. μοῦντες τὸ φθόνου πλέον μέρος.
Ἐκ τοῖς ἔχουσας κἀντὸ' ἀφύσσει κακά
Πλουτ. τυπεῦν πρόσατον φιλήμενοι.
Τρῖτ' ἐ μοῦσα ἡ μέση σώζει πόλιν,
Καὶ μὴ φυλάσσουσ', οὐτιν' ἂν δέξῃ πόλις,
Οὐτ' ἐγγενοὶ φυλάσσοντες ἠσώσαντ' τινων,
Οὐκ ἐσὶ αὐτὴ σωφρονεῖν ἀνδ' ἐᾶν πόλιν.
Tria sunt genera ciuium, quidam diuites sunt,
Inuidiæ, & plura semper appetunt:
Alij vero nihil possidentes inopes, & victus,
Miseri, minuum tribuentes inuidiæ,
Malos aculeos in detores emittunt
Linguas, improbis chari ducibus,
Cæterum è tribu, quod medium genus est, vrbem seruat:
Medium illum custodiens, quem ciuitas approbauerit:
Nam vbi custodes à pueris vincuntur,
Non est sapientium virorum ciuitas.

Euripides in Hecuba.

Ἐγὼ δ' οὐ μὰ κάλυκας οὐ πολλαὶ πόλεις
Ὅτω τις ἰσόλλος ἦν πρὸ δυμος ὡς ἀνήρ,
Μᾶλ' ὠφέλησαν τῶν ἡκιόνων πλέον.
In hoc multæ ciuitates laborant,
Cum qui bonus & strenuus vir est,
Nihilo plus quam deteriores accipit.

Sophocles in Aiace.

Ὅτου δ' ὑφεῖς ἐσι, δῆλ' ὃ βάλλεται κάρα,
Τἀντεῦθεν ὡς ἐ τὴν πόλιν χρὴν ὧν ποτε
Ἐξημίως ὁ ἐμὲ σώσαντες δυσσεβῆ πτεῖναι.
Ἀλλ' νεται μοι καὶ δίος τι κμήριον,
Καὶ μὲ δοκῶμεν, ὄντες ἐ θεῶν ὁμοῖα,
Οὐκ ἀντίσειν ἀνδρὶ ἀνθρώπῳ ἅ,
Ἐκτὸ παρελθὲ ταῦτα.
Vt iniuriari & quauis pro libidine facere licet,
Illam ciuitatem existimandum est tandem
Ex bono statu recedentem in profundum ruiturum,
Ac multo tempestiuus aliquis metus constituatur,
Et ne putemus si quid libentes fecerimus,
Non luituros nos panam olim dolentes.
Est in hac rebus vicissitudo.

Πρὸς γὰρ τὸ ἔχον θ' ὁ φθόνος ἕρπει
Καὶ τοῖ σμικροῖ μεγάλων χωρὶς
Σφαλερὸν πυεῖ κ ῥύμα πίλοντος.
Μετὰ γὰρ μεγάλων βαὸς ἄρις' ἂν
Δρώσοι, καὶ μέγας ὀρθοῖ' ὑπὸ μικροτέρων.
Αλλ' ἃ θυατὸ τὲς ἀνοήτες
Τέτων γνώμας προδιδάσκει.
Ad habentem enim repit inuidia.
Atqui parui sine magnis
Imbecilla turris munimentum sunt:
Parvus enim cum magnis optime
Agit. & magnus à minoribus proueho poterit.
Sed non fieri potest, vt stolidi
Illorum animis hæc edoceantur.

Euripides in Æolo.

Δοκεῖτ' ἀνοίκειν γαῖαν, εἰ πίνης ἅπας
Λαὸς πολιτεύοιτο πλουσίων ἄτερ;
Οὐκ ἂν γένοιτο χωρὶς ἰσόδλα κἀκακά.
Αλλ' ἐσὶν κρατὶς, ὡς' ἔχειν κακῶς.
Ἀ μὴν γὰρ ἐσι τῶν πένη θ', ὁ πλάσιος
Δίαιτων ἀσ', οἱ πλουτοῦντες ἐ κεκτήμεθα,
*
Putatis ne vos terram habitare posse, si totus
Pauper populus Remp. absq; diuitibus instituerer?
Haudquaquam seorsum bona & mala subsistere possent.
Sed est aliquod temperamentum, quo recte coniunguntur.
Nam ea, quibus pauper caret, dixes
Largitur: quæ vero nos diuites non possidemus,
Illorum gratia pauperibus vtentes colimur.

Sophocles in Aiace.

Οὐ γὰρ ποτ' οὔτ' ἂν εἰν πόλει νόμοι κακῶς
Φέ οιντ' ἂν εὖ θ' ἅμ' κἀδ' ἐς ἦμαρ ὄντες,
Οὔτ' ἂν σρατὸς γ' ἐ σωφρονῶς ἔχοιτ' ἄρχοντ' ἄνευ,
Μηδὲν φόβου πρόβλημα μηδ' αἰδῶς ἔχων.
Nunquam enim aut leges in ciuitate bene
Se habebunt vbi metus abest,
Aut exercitus cum moderatione persistet,
Qui nullum timoris aut reuerentiæ obstaculum habet.

Euripides in Antigon.

Οἰκεῖος αὐθρώποισι, ζημιοῦται φίλει
Πόλεμος ἐ ἀσοῖς, ἂν δ' ἐχόσα τὴ πόλις.
Intestinum oboriri solet hominibus
Bellum inter ciues si ciuitas dissenserit.

Idem in Alcmeæ.

Α τείκεια δ' ἄρισον ἀνδρὸς ἐν πόλει δικηλατεῖν
Optimum est virum in iusti virum ciuitate.

Idem.

Παῦσαι τὸ μὲν γὰρ σύνοχον ἀνδρῶν πόλεις,
Τὸ δ' ἐσθ' ὅταν τὶς τὰς ἄτας σώζῃ κακῶς.
Desine: tum enim saluæ sunt ciuitates,
Quum leges, vt decet, obseruantur.

Menander,

Εἰ τὸν ἀδικοῦντα μὴν εἷς ἠμύνετο
Ἕκαστος ἡμῶν, καὶ συνηγωνίσατο,
Ἴσως ἐνομίζομεν ἰδιον εἶναι τὸ ζημιοῦν
Ἀδίκημα καὶ συνίσταθ' ἅπαντες ἀλλήλοις πικρῶς.
Οὐκ ἂν ἐπὶ πλέον τὸ κακὸν ἠμὶν ἦξατο,
Καὶ τυγχάνοντες ἧς ἐθ' ἕκαστος εἰ τιμωρίας,
Ἦτοι σπάνιοι σφόδ' ἂν ἦσαν, ἢ πεπαυμένοι.
Si iniurtarum authorem vlciscetur
Vnusquisq; nostrum & vna propugnaret,
Atque ac si propria sibi esset facta
Iniuria: & ciues vehementi studio mutuam iungerent opera-
ram.
Non amplius nobis calamitas inciperet
Improborum hominum: sed obseruati,
Et meritam panam luentes,
Vel admodum essent rari, vel prorsus desinerent.

¶ Philosophicae Sententiae.

Illa non est ciuitas, cum leges in ea nihil valent, cum iudicia iacent, cum mos occidit patrius. 4. *Paradox. Cic.*

Habemus ne vllum perniciosius ciuitati malum, quam quod eam diuidit, & ex vna plures facit? Ponamus item legem hanc custodibus, vt neque dissipent agros: neque igne leges abstumant. *Plat. 5. dial. de iusto.*

Ciuitas profecto, in qua ciues ad expetendos magistratus minime ambitiosi sunt, optime & procul à seditionibus permanet: contra vero, quæ aliter affectos habet ciues. *Idem in 7. dial. de iust.*

Neque poterit in ciuitate excellentes cuiquam conferre honores, quia diuitiis præstet, aut quia velox, aut formosus, aut robustus sit, si virtute careat: sed neque etiam si virtutem aliam habeat quandam, temperantiam vero non habeat. At vero iustitia sine temperantia, originem habere nullam potest. *Idem 3. de Legib.*

Prima ciuitas est Respub. legesque optimæ, vbi quam maxime per vniuersam ciuitatem priscum illud prouerbium locum habet, quo fertur, vere amicorum omnia esse communia.

Enimuero ea demum ciuitas felix nominanda est, non quæ ex promiscua hominum cölluuie multos ciues temere colligit, sed quæ antiquissimas & primas familias maxime conseruare studet. Hi etiam viri in præclaris habendi sunt, non qui potiti imperiis sæuitiam in ciues exercent, aut maiores opes ac potentiam, quam par & æquum est, habent: sed qui maximis honoribus digni sunt, & illis tamen contenti viuunt, qui populi voluntate ipsis contigerunt. Nam tali authoritate nemo siue priuatus, siue magistratus, neque honestiorem, neque tutiorem, neque pretii maioris, aut magis expetendam suscipere queat. *Isocrates de pace.*

Communis est etiam societas quædam eorum, quorum par est causa optimæ vitæ degendæ, quoad eius fieri poterit, gratia constituta. *Arist. l. 7. Polit. c. 8.*

Ciuis officium est considerare ciuitatem, tanquàm animal vnum ex ciuibus, tanquam partibus, ac partem toti, non totum parti seruire debere: quando enim partis tantum commodum quæritur, vtriusque, scilicet tam partis, quam totius commodum prorsus omittitur: quando vero totius quæritur bonum, bonum vtriusque seruatur. Igitur meminisse debet ciuis, nihil siue boni siue mali, alicui ciuitatis membro posse contingere, quin propter connexionem quandam ad cætera membra pertineat: atque totum nihil rursus toti ciuitatis corpori euenire posse, quin mox ad singula animalia huius membra pertineat. Nemo igitur in hac vrbana familia dicat, Meum hoc, & illud tuum: omnia enim in hoc ingenti animali quodammodo communia sunt, sed dicat: Meum hoc & illud, non possessione quidem propria, sed affectu potius atque cura. Patriam quisque tanquam parentum parentem amet & colat. Priuatus antiquis probatisque legibus obediat, tanquam Deo: Non enim absque Deo huiusmodi leges constituuntur. Magistratus meminerit non aliter se legibus, quam priuatum magistratibus esse subiectum, intelligat se cum iudicat, iudicari. Platonis præceptum semper ante oculos habeat, vt non seipsum, sed ciuitatem: non partem ciuitatis aliquam, sed vniuersum respiciat. Sciat denique optimum in cœlesti patria huic seruati locum, qui terrenam patriam ad cœlestis exemplar pro viribus, disposuerit: communi enim mundi regi nihil gratius, quam commune bonum. *Marsilius Ficinus lib. 1. epist. ad Petrum.*

Sic habeto, omnibus qui patriam conseruauerint, adiuuerint, auxerint, certum esse in cœlo ac definitum locum, vbi beati æuo sempiterno fruantur. Nihil est enim principi illi Deo, qui omnem hunc mundum regit; quod quidem in terris fiat, acceptius, quam consilia, cœtusque hominum iure sociati, quæ ciuitates appellantur. *Cic. de somnio Scipionis.*

Bonos ciues primum natura efficit, adiuuat deinde fortuna: omnibus enim bonis expedit saluam esse Rempublicam. *Cicero Philip. 13.*

Bonorum ciuium est, intercludere omnes seditionum vias, munire præsidia Reipublicæ, summum in consulibus imperium, summum in senatu consilium putare: ea qui secutus sit, laude potius, quam pœna & supplicio dignum iudicari. *Pro C. Fabricio.*

Ego vero cum omnes orationes probo, quarum quantulacunq; tandem vtilitas esse potest: tum vero pulcherrimas & legibus dignissimas & mihi maxime conuenientes iudico, quæ de honestis actionibus, & gerendæ Reipubl. ratione præcipiunt: atque inter illas ipsas excellere censeo, quæ & principes docent, quomodo sit tractanda multitudo, & homines priuatos quomodo erga Principes affecti esse debeant. Hæc enim quædam velut instrumenta esse video, vt vrbes & felicissimæ & amplissimæ fiant. *Isocrates in Nicocle orat. 3.*

Verba mea pro legibus habete, operamque date vt illis obtemperetis, scientes quod his, qui maxime voluntati meæ satisfacere studuerint, viuere licebit vt ipsi volunt. Caput verò est omnium quæ diximus. Quales existimatis vestros erga vos esse oportere, tales vos erga meum imperium esse debetis. Quæ si feceritis, quorsum attinet multa dicere, quid inde sit euenturum? Nam si & ego me deinceps ita gessero, vt superiori tempore, & mihi vos eodem modo inseruieritis: quamprimum videbitis & vestras opes priuatim creuisse, & meum imperium auctum: & ciuitatem felicem esse factam. Operæpretium igitur est, tantis bonis propositis omnia facere, ac labores & pericula quæuis perferre. Est autem in potestate vestra situm, vt sine vllo negotio & malo, si fidi & saltem iusti fueritis, hæc omnia perficiatis. *Officium ciuium erga Reges. ibid.*

At dicet aliquis, Ciues illi erant: Ego vero id nego, Quirites. At hic erant nati: quasi vero referat, vbi sit quisque natus, magis, quam quo animo se ac mente gerat. Ego potius ciues credam, Quirites, eos, qui in extrema Scythia nati, bene de hac communi patria nostra cogitant, quam qui ad carinas aut ad pila Horatia, aut in hoc ipso foro, vel ipso Capitolio genitus & educatus, locum, libertatem, gloriam, in qua natus est, per summum scelus perdere & velit, & conetur: ciues tu mihi putas eos, qui hanc suam esse ciuitatem ipsi non putant? *Cines veri qui. Vide etiam Cicero-tione Syllana.*

Ecquis omnium ignorat, felicitatem neque magnarum structuris, neque ciuium numerosa multitudine contineri, sed sapientibus ac moderatis Reipublicæ gubernatoribus? Est enim anima ciuitatis, nihil aliud quam administratio quæ non minores quam in corpore anima: videlicet ea omnibus consulit, simul conseruans profectum, simul vitans. Huic oportet & leges & oratores, & priuatos homines, & milites, & sic vnumquemque agere, prout illam sit nostra tuata, nos nihil habemus pensi, nec soliciti sumus, quomodo redintegretur. *Isocrates in Areopagitica oratione, seu de Athenensium Republica.*

Qui periculum non timet, proposita inuidia, morte, regnius Rempublic. defendit, is vir vere, & ciuis putandus *pro Milone.*

Ciuis est is, qui patriam suam diligit, ac bonos omnes columesque desiderat. *In Ver.*

Ab omnibus huiusmodi ciuis laudandus ac diligendus non solum Reipublicæ ciuem improbum remouit, sed seipsum eiusmodi fore profitetur ac præstat, vt sibi communi voluntate virtutis atque officii, sed etiam magis necessaria ratione, recte sit honesteque viuendum *Ver.*

Ciuem oportet æquo & pari cum ciuibus iure viuere, missum & abiectum, neque sese efferentem: tum in Rep. quæ tranquilla & honesta sint. *1. Off.*

Nihil viro bono & quieto & bono ciui magis conu abesse à ciuilibus controuersiis. *Ad Attic. 9. lib. Epist.*

Ciuis non est habendus, si ciuile bellum conc *lip. 13.*

Ingratus est, iniustusque ciuis, qui armorum peri animum tamen retinet armatum. *Pro Marc.*

Ciuem ab hoste non naturae loco, sed animo fac mus. *Parad. 4.*

Hi & audaces & mali & pernicioſi ciues putantur, populi animos ad seditionem, aut qui largitione imperitorum, aut qui fortes & claros viros, & bene de in aliquam vocant inuidiam. Qui vero sceleratorum conatus represserunt, qui authoritate, qui fide, qui magnanimi, consiliis audacium restiterunt, ii boni ciues semper sunt. *Pro Sest.*

¶ Apophthegmata.

Solon illam ciuitatem optime habitari dixit, in qua hos honoribus affici: contrà autem, improbos poena rit.

Pythagoras dixit, primum luxuriam ciuitates ingred turitatem, postea contumeliam, postremo exilium.

Alphonsius Arragonum rex interrogatus quos è ciuibus chariſſimos? Qui magis, inquit, pro me metuunt, quam tiens illos esse ex animo amicos, qui principem magis timent.

Antisthenes interrogatus, quomodo ad Rempub. dum, respondit? Vt ad ignem, neque nimis prope, ne longius, ne frigeas.

Solon rogatus, quomodo ciuitas in optimo statu gessit: Si ciues quidem magistratui obediant, magistratus gibus.

Demosthenes leges ciuitatis animam esse dixit. Vt nime corpus procumbit, similiter ciuitas, si legesabsit sistit.

Eusebius. In ciuitate studiosa felicitatis nunquam ojo ni debent virtuti, ne hanc ob causam omnibus diuitiarum rio captis, contemptus & neglectio virtutis insinuetur Republ.

Ciuitatis decus custoditur & conseruatur, cum magistr tuerentia & honores debiti integriq́ue manent.

Lycurgus cuidam percontanti, cur Sparta mœnibus retur? ostendit ciues armatos: Hi, inquit, sunt Spartae muri. Significans Respubl. nullo munimento tutiorem virtute ciuium.

Cum alius illi cuiusdam ciuitatis muros tutos admodu disset, rogauit, num pulcri viderentur? respondit Lycurgus per Iouem, sed mulierum causa, non virorum extruxi tiens non aliis mœnibus muniendam esse ciuitatem, quam strenuis.

Dicente quodam apud Theopompum ideo seruari Re Spartanam, quòd Reges scirent imperare: Imo, inquit, quod ciues sciant parere. Multum enim habet momenti pis integritas: sed multo plus ciuium recta institutio quium.

Pantholdas legatus in Asiam missus, ostendentibus probe munitum, Per Deos, inquit, bellum conciane

¶ Similitvdines.

Perinde quemadmodum faces in portu sublatæ, magna flammarum cremiis excitata, nauibus per mare errabundis multum lucis ferunt: sic & vir egregius in ciuitate periclitante paucis consilio, magnis beneficiis ciues afficit. Zaleucus Locrenses, cognouimus, leges aiebat aranearum telis similes esse. Nam si quid his inhæserit aut leuiter inciderit, retinetur: si vero vespa aut apes, disrupta quoque his modis ita se res habet in legibus.

Socrates animosus, placidus, & ciuilis iuuenis, considerat dominum virtutique perfectam consistere non aliter posse, quam cum domus & liberi: secus enim mutila foret, quemadmodum ciuitas non solo quæ mulieribus solis, sed etiam quæ viris solis constituta est. Certe vt greges & armenta vtcunque pinguia & ferocia, hominis pulchra non sunt; sic neq; ciuitas & familia, idque

Quemadmodum Deus ad mundum, ita se rex ad ciuitatem habet: & vt ciuitas ad mundum, ita rex ad Deum, Ciuitatem et diuersis multisque concinnata, mundi structuram in hominibus imitatur: Rex autem imperium gerens nulli obnoxium, & lex viua existens, Dei figuram repræsentat inter homines.

Quemadmodum nauis in medio pelago die noctuque custodienda, ita ciuitas quoque ciuitas in medio aliarum ciuitatum fluctu quotidie varia inbiecta seditionibus, ac semper captiuitatis periculo pertinaci petua eget custodia. *Plat. 3. de leg.*

¶ Scriptores.

De ciuilibus præceptis *Plutarchi* liber extat, quem transtulit Franciscus Sagunthinus. De Regimine ciuitatis *Franciscus Lucius*. De ciuitatis recta institutione Reipublic. tranquillitate & gloria Ioannis, cum Lugdunensis ciuitatis laudibus. *Ioan. Rainerius*, De rebus conditis *T. Lucretius lib. 5.* ciuitates, *in Anthol Græcorum Epigrammatum lib. 1. Tit. 70.* Epitaphia ciuitatum, *Ibid. libr.* Ciuitatum imagines, *Ibidem lib. 4. tit. 27.* Qui primi condiderint oppidum, muros, turres, *Polydor. Vergil. lib. 3. cap. 9.* Ciuis quis non vulgaris. *apud Marsil. Ficin. 8. 59.* Vide *eundem lib. 1. Epist. 11.* Ciues qui secundum legem Periclis, *Ælian. in Varia hist. fol. 32.*

Vide, Respublica.

Ciuilitas morum.

¶ Poeticae Sententiae,

Ouid. l. 3. de Arte Am.

Munditia placeant, fuscentur corpora campo:
Sit bene conueniens, & sine labe toga.
Linguaq; nec rigeat, careant rubigine dentes,
Nec vagus in laxa pes tibi pelle natet.
Quid si præceptum, ne fuscet inertia dentes,
Os q; susceptæ mane lauentur aquæ?
Nec male deformet rigidos tonsura capillos.
Sit coma, sit docta barba refecta manu.
Ne nihil emineant, & sint sine sordibus vngues.
Inq; cauo nullus stet tibi nare pilus.
Nec male odorati sit tristis anhelitus oris,
Nec lædat nares virq; paterq; gregis.
Sint medici risus, paruæq; strinq; lacunæ,
Et summos dentes ima labella tegant.
Nec sua perpetuo contendant ilia risu,
Sed leue nescio quid fœmineumq; sonet.
Est & in incessu pars non contemnenda decoris:
Allicit ignotos illa fugaq; viros.
Corpe cibos digitis: est certus gestus edendi,
Os nec immunda tota perunge manu.
Neue diu præsume dapes: sed desine citra,
Quam cupias, paulo quam poteris esse minus.
Ne coram mistas ceruæ sumsisse medullas,
Nec coram dentes perficuisse probem.
Ista dabunt faciem, sed erunt deformia visu,
Multaq; dum fiunt turpia facta placent.
Certa tibi a nobis dabitur mensura bibendi:
Officium præstent mensq; pedesq; suum.
Largia præcipue vino stimulata caueto,
Et nimium faciles ad fera bella manus.
Occidit Eurician stulte data vina bibendo.
Aptior est dulci mensa merumq; ioco.
Verua monere pudet, talorum discere iactus,
Vt sciat, & vires tessera missa tuas.
Tunc summa incauti, studioq; operimur in ipso,
Nudaq; per lusum pectora nostra patent.
Ira subit deforme malum, lucriq; cupido,
Iurgiaq; & rixæ sollicitusq; dolor.
Carmina dicuntur, resonat clamoribus æther:
Inuocat iratos & sibi quisq; deos.
Pertinet ad faciem rabidos compescere mores,
Candida pax homines, trux decet ira feras.
Ora tument ira, nigrescunt sanguine venæ,
Lumina Gorgonio sauius angue micant.
Odimus immodicos (experto credite) fastus.
Sæpe iacens odij semina vultus habet.
Spectantem specta, rident mollia ride:
Annuet, accepta si tibi quisq; rede nota.
Rara tamen menda facies caret: occule mendas.
Quodq; potes, vitium corporis abde tui.
Plau. in Pen.
Liberos homines per Orbem modico magis quam par est gradu
Ire: seruile esse duco festinantem currere.
Risu inepto res ineptior nulla est.

De hac materia porro habes, vbi Societas, infra.

¶ Apophthegmata.

Pericles Ariphroni volenti publico præconio quæri Alcibiadem, qui adolescens clam domo egressus ad amicum Democratem se cõtulerat, obstitit, dicens: Si forte nobis insciis periit, præconio nil aliud agetur, quam vt vno tantum die citius manifestum fiat, illum interisse: Sin saluus, ne per omnem quidem vitam saluus esse poterit. Ciuiliter elusit Pericles adolescentis infamiam, quam nunquam potuisset eluere. *Plut. in Græc. apoph.*

Æschines cum Rhodi recitasset orationem suam contra Demosthenem, Rhodii demirati sunt, quod tali oratione defendi non potuisset. At desineretis admirari, inquit Æschines, si audissetis quæ ad hæc respondit Demosthenes. Mira ciuilitate se exemit à crimine, & iudices excusauit, damnationis iniustæ causam reiiciens in orationem Demosthenicam. *Erasmus Roterod. libr. 8. apophthegm.*

Aristoteles cum iam natus annos 62. adeo laboraret, vt nulla plane spes vitæ superesset, conuenerunt ad eum discipuli, rogantes vt ex ipsis successorem eligeret. Erant autem duo inter auditores præcipui, Theophrastus Lesbius, & Menedemus Rhodius. Iussit igitur Aristotel. vinum exoticum sibi Rhodium scilicet & Lesbium adferri, vt extremum biberet Vale, & gustato vino primum Rhodio, dixit, Firmum hercle vinum, & iucundum. Mox gustato Lesbio, Vtrunque, inquit, egregie bonum, sed Lesbium suauius est. Id ybi dixit, nulli dubium fuit, quin ciuiliter Theophrastum Lesbium successorem sibi fecerit. *Laert. l. 5. c. 1.*

Alexander in hyeme quum duceret exercitum assidens igni, recognoscere prætereuntes copias cœpit. Cumque videret militem quendam horrentem frigore, & ad ignem stantem, considere loco suo iussit, dicens: Si in Perside natus esses, in regia sella sedere tibi capitale foret, in Macedonia nato conceditur. *Quint. Curtius.*

Archelaus. Euripides quum in conuiuio Agathonem deoscularetur, Archelaus amicis dixit, Ne miremini: nam pulchrorum etiam autumnus pulcher est. Ciuiliter excusauit amicum apud amicos. *lib. 5. apoph.*

Eudamidas. die quodam cum Xenocrates argumentum quod tractabat, differendo absoluisset, iamque finem dicendi fecisset, superuenit Eudamidas, cui cum comitum quispiam dixisset, Postea quam nos adsumus: tum ille desiit dicere, Recte, inquit, si quidem ea dixit quæ voluit, rursus altero dicente, Bonum erat audire, putans fore vt sua causa iuberet Xenocratem eadem de integro disserere: Quid, inquit Eudamidas, si venissemus ad te iam cœnatum, num postularemus vt cœnares iterum? ciuilitas erat, quod philosophum ad iterandam disputationem perpellere noluit, quod ea res non caruisset tædio dicentis. Laconicæ virtutis erat, quod magis admirabatur præclara facinora designantes, quam de virtute disserentes. *Plut. in Lacon.*

Alexander Maced. cum è Macedonum numero ad mare remitteret valetudinarios, mutilos & debiles, productus est quidam qui se ægrotare finxerat. Is cum ad Regem duceretur, vt ostenderet, cuius rei gratia morbum simulasset: fassus est, hoc factum esse ob amorem Telesippæ, quæ ad mare fuerat profecta. Verum cum sciret eam virginem esse liberam, ait: persuadeamus Telesippæ, vt ad nos veniat sua sponte, nam manus libere virgini admouere nequaquam decet. Et sic ciuiliter indulsit amori strenui militis, quem in exercitu retinere cupiebat: & ingenuam tamen virginem non vi adegit vt adesset sponso futuro. *Plut. in apoph.*

Cato. multis Publi Scipionis ingratitudinem incusantibus, quod Catoni de se optime merito opposuisset competitorem: Cato sic excusauit: dicens minime mirandum, si quod quis maximum bonum duceret, id alteri nollet concedere. *Plut. in Cato.*

Augustus Cæs. cum nulli fere, ad conuiuium inuitanti suum denegaret officium, exceptus à quodam cœna perparca, ac pene quo-

tidiana, cum à conuiuatore dimitteretur, hoc illi tantum insusurrauit: Non putabam me tibi tam familiarem esse. Alius tam ieiunum apparatum contumeliam fuisset interpretatus, ille ciuiliter etiam pudori consuluit: inuitatoris familiaritati tribuens, idq; in aurem, ne cæteri putarent exprobratam parsimoniam. *Plut. in apoph.*

Clamor.

¶ DEFINITIO: ET ETYMOLOG.

CLAMOR, Græce, βοὴ, ῆς, ἡ, dicitur: & βοάω, clamo. Est autem clamor filia iræ, qua quis clamat contra aliquem confuse & inordinate, aut furiose loquens. *secundum B. Thom. secunda Secundæ, q. 158. art. 7.*

Estque clamor proprie calamorum sonus, quasi calamor. Arundines enim vento agitatæ, magnum emittunt sonum. Inde clamantem dicimus eum, qui vociferando obstrepit.

¶ LOCI BIBLICI.

Clamor damnatur, *Ephes. 4. 31.* clamor peccatorum: Sodomitarum, *Gen. 18. 20. & 19. 13.* Philistinorum, *1. Sam. 5. 12.* Mercenariorum, *Deut. 24. 15. Iac. 5. 4.* Sanguinis Abel. *Gen. 4. 10. Heb. 12. 24.*

¶ ADAGIA.

Clamosior lauro ardente. Μείζονα βοᾷ δάφνης κλαιομένης. *Diogen.*

Iactabitur in clamatores & garrulos.

Vsque ad rauim. ἄχρι κόρου.

Id est: Vsque ad satietatem. In eos, qui molesto clamore subinde rem eandem inculcant.

Apertis tibiis.

De iis qui clariore voce aliquid proferunt: Metaphora ducta est à tibicinibus, qui apertis tibiarum foraminib. acriore sono canunt.

Septem conuiuium, nouem conuitium.

Eleganti hac ob παρονομασίαν sententia significatum est, in conuiuium paucos adhibendos, alioqui fore tumultuosum & insuaue.

Claudiana tonitrua.

Dicitur in homines immodice clamosos & odiose obstreperos.

Cyclobori vox. Κυκλοβόρος φωνή.

De clamosis & vehementer obstreperis, aut quibus vox est rauca & vitiosa.

Sarpedonium littus. Σαρπηδονία ἀκτή.

De re turbulenta: aut vehementer clamosis, recte dicimus.

Stentore clamosior. *Iuuen.*

Vt Stentora sincere possit: De Stentore vide Hom. Iliad. v. Vbi tertiam illi vocem attribuit Poeta. Iactabitur etiam in vehementer clamosos & vociferantes.

Abydena iliatio. Ἀβυδηνὴ νὺξ Ἰλιάς. *Zenodoti.*

Solitum dici, vbi quis obstrepit aut conuiuantibus, aut aliud quippiam agentibus: & tumultu molestiam affert. Huc referri quoque commode posse videntur duo loci prouerbiales Homeri. Alter Iliad. ξ. quo inter litigandum aut dissutandum ingentem vociferationem indicabimus.

Ὅσσον τ' ἐνὶ κλισίῃσι τέλος χαλκῆες ἀέχουσι
Ἀσπίδες ἐν πολέμῳ ἠὲ ἀξυμάοντες ἄρηος. id est,
Tantum vociferans, quantum nonies decies ve
Mille viri clamare solent, qui prælia miscent.

Alter ex Odyss. λ. Quo iubebimus conuiuio colloquioue temperari à vociferatione.

Νῦν μὲν δαινύμενοι τερπώμεθα, μηδὲ βοήθου.
Εως. id est,
Nunc hilares cœnemus, & omnis clamor abesto.

Columnas rumpere.

In clamosos & improbe loquaces.

Calamoboas. καλαμοβόας.

In eos qui non lingua quidem & ore clamitant: sed stylo & scriptis maledicis tumultuantur, & quasi vociferantur: vt Antipater ille Stoicus, qui Carneadi contradicebat editis aliquot libris maledicis & ineptis. Inde καλαμοβόας, quasi calamo vociferans, appellatus est.

Λαρυγίζειν.

Dicuntur Græcis, qui non loquuntur naturali modo, sed gutture dilatato effundunt immanem vocem.

Vide, Auditus, Vox, Silentium.

Claudicatio.

¶ APOPHTHEGMATA.

DEMONAX in Ruffinum quendam claudum, multo tempore familiarem Peripateticis, dixit, nihil esse turpius Peripatetico claudo. Alluſit huc, quod Peripatetici dicuntur ab quæ non conuenit claudo. *Eras. in apoph.*

Androclidas claudicans, cum se in ordinem bel[li]cisset, male audiuit à quibusdam, quod pede læsus in[ter]set, pugnaturus contra sanos ac agiles, respondit: Non sed manentem cum hostibus pugnare oportet. Quod vir ad animi fortitudinem retorsit. *Plut. in Lacon.*

Anonymus alius Lacon claudus, ad bellum proficiscens aliis militibus derideretur: Non opus est, inquit, fugientibus qui subsistant, & ictus hostium fortiter propellant. *Plut.*

Lacæna quædam ad filium claudum in aciem pro[fi]cientem: Fili, inquit, fac vt singulo quoque gradu virtutis memor claudicationis vitium solet formidinem incutere. Ad hanc vt ex ipso vitio sumeret animos ad rem fortiter gerendam tans, nihil esse in fuga præsidii claudo, aut vincendum dum est. *Plut. in apoph. Lacænarum.*

Antiantira Amazonum regina, demirantibus quod viro claudo, satis cynice respondit, ἀρίστῳ χωλὸς οἰφθείς. id est optime virum agit. Sensit maritum adhibendum non ob oblectamenta, sed ad vsum coniugii. Feruntur autem res esse cæteris, & ob id ad gignendam prolem magis *Eras. Rot. l. 8. apoph.*

Alexander. Philippus à Triballis in prælio vulnere more lancea traiecto, iamque operi chirurgi libenter mortis, dolebat claudicationis deformitatem contrahere. Cui Alexander: Ne verearis, inquit, in publicum gradum mouens, virtutis tuæ potius memineris. *Plut. Alex.*

Anonymus de Caluino Glaucia claudicante dixit: Non sed elodicat. Veteres clodium dixere pro claudo. Hinc qui Clodio fauebat. *Eras. l. 6. apoph.*

Caruilij mater. Spurio Caruilio grauiter claudicanti ob Rempublic. accepto, & ob claudicationis vitium in prodire verecundanti, mater dixit: Quin prodis, mi Spurtiescunque gradum facis, toties tibi tuarum virtutum mentem? *Eras. Rot. in apoph.*

Seuerus Imper. cum ob claudicationem podagra imperium inutilis iudicaretur, contemptores suos in atque capite damnauit, qui cum veniam delicti à Non feci vobis iniuriam, inquit, lata sententia. Nunc tis, non pedes, sed caput imperare in homines scelera *catus & Xiphilinus in vita Seueri.*

Clementia.

¶ DEFINITIO: ET ETYMOLOG.

CLEMENTIA, Græce ἀνεξικακία, ας, ἡ, & ἀνεξικακος, ὁ mens. Est cst. per quam animus temere in odium citati, comitate retinetur, & est pars temperantiæ *secundum Rhetor.*

Clementia & lenitas superioris aduersus inferiorem tuendis pœnis. *secund. Senecam lib. de clementia.*

Clementia est animi temperantia in constituendis pœn[is]

Clementia est virtus moderatiua pœnarum secundum *secund. B. Thom. secunda Secundæ, q. 158. art. 1.*

Clementia est lenitas superioris ad inferiorem: sed mo est cuiuslibet ad quemlibet. *secundum B. Thom. secunda q. 175.*

Clementia est virtus humana, ideo ei directe oppon[itur] delitas: non autem feritas, aut feueritas sub bestialitate, heroicæ, vel dono pietatis. *secundum eundem, secunda Se 159. art. 2.*

Clemens dicitur à claritate mentis.

Clementia & mansuetudo conueniunt cum tempe modo, non autem in materia. *B. Thom. secunda Secundæ, q art 3.*

Clementia differt ab ἐπιεικείᾳ, quod clementia moderetur ctum in pœnis infligendis secundum legem communem dine affectus. Sed ἐπιείκεια, secundum intentionem legis *secunda Secundæ, q. 157. art. 2.*

¶ PATRVM SENTENTIAE.

Nulla de virtutibus sic solet sapientiam parere, *Basil. apud Anton.*

Clementia egeo, qua euertitur princeps huius *Ignatius ibidem.*

Exemplum omnium summæ clementiæ ipsum habe seruatorem Christum, quem pone sequi debemus, iniurias necessario ferre: nam de illo scriptum vexaretur, non vicissim contumelia retur, non minitatum, sed *Cyrill. ibid.*

ius esse debet homo iustus & pius, patienter eorum malitiam ferre, quos fieri bonos optat: vt potius numerus crescat bonorum quam malitia sa quisque numero addat malorum. *Lactant. de opific. Dei. Centur.*

Quam iustitiæ officium est coniungi cum Deo. Secundum hominem. Sed illud primum religio dicitur, hoc secundum misericordia vel humanitas nominatur, quæ virtus propria est iustorum Dei: quod ea sola vitæ communis in se continet. *Lactant. lib. 6.*

Clementia dicitur animus, quando est tener ad compatiendum, & ad remittendum, promptus ad subueniendum. *Hugo de S. Victore.*

Quantum igitur inter se hominum vinculum est humanitas: quam violauerit, nefarius & parricida existimandus est. Nam si omnes, quem Deus finxit, omnes sumus oriundi, certe consanguinitatis sumus: & ideo maxime scelus putandum est, odisse hominem innocentem. Propterea Deus præcipit inimicitias per nos non faciendas, sed semper esse tollendas: vt scilicet eos, qui nobis inimici, necessitudinis admonitos mitigemus. Item, si ab eodem creati omnes & animati sumus, quid aliud quam fratres sumus? & quidem coniunctiores sumus animis, quam corpore. Neque non erat Lucretius poeta vetustissimus, cum dicit:

Denique cœlesti sumus omnes semine oriundi:
Omnibus ille idem pater est.

Ergo pro belluis immanibus sunt habendi, qui homini nocent, quem communis humanitatis, & fas omne, spoliant, cruciant, occidunt, quem Deus nihil aliud quam facere, bonum autem semper. Id autē ipsum quod est, quid sit, idem ipse præscribit: Præstare auxilium destitutis laborantibus, impartiri victum non habentibus. Deus enim pium est, animal nos voluit esse sociale. Itaque in aliis quibus nos ipsos cogitare debemus. Non meremur in periculo quando succurrimus: non meremur auxilium, si negamus. Quia si ea præstando auxilio remouet, etiam ab accipiendo se removet necesse est. Quia nullius ope indigere se putat, qui alteri porrigat. Retinendum igitur est omnino vinculum societatis humanæ: quia homo sine homine nullo modo poterit viuere. Retinetur autem societatis est communitas, id est, auxilium præstare, vt ipse accipere. Si vero, vt aliqui disputant, humanitatis ipsius & hominum congregatio, homo certe hominem debet agnoscere. Quod si fecerunt illi rudes in primæua ætate nondum constituendi ratione, quid putemus, hominibus expolitis sermonemque rerum commercio inter se copulatis esse faciendum assuefactos hominibus solitudinem ferre non possunt? Conseruanda igitur humanitas, si homines recte dici velimus. Id autem non conseruare, quid aliud est quam diligere hominem, quia homo est, idem quod nos sumus? Discordia igitur & dissensio non cum hominis rationem est. Verumque est illud Ciceronis, Natura. Hominem naturæ obedientem, homini nocere non posse. Quod nocere homini, contra naturam est, prodesse igitur homini secundum naturam sit, necesse est. Quod qui non facit, hominem appellatione dispoliat: quia humanitatis officium est, necessitatem omnis ac periculo subuenire. Atque huius operis & officii non a Deo exspernenda solo. Nam si ab homine expetes, iam non omnia sunt illa, sed beneficii fœneratio: nec potest videri bene fecisse, qui, quod fecit, non alteri, sed sibi præstet. Nam & ipse Deus præcepit hoc, vt si quando cœnam paraueremus, in conuiuium adhiberemus, qui nos reuocare non possunt, & vicem reddere. Vt omnis actus vitæ nostræ non careat mutuæ cordiæ munere. Quamquam Cicero, à Theophrasto est laudata hospitalitas. Est enim mihi quidem videtur, valde decorum, patere domos hominum illustrium hospitibus illustribus. *Lactant. libr. 6. Diuin. inst.*

¶ Poeticae Sententiae.

Seneca in Hercule furente.

Quisquis est placide potens,
Dominumq; tutæ seruat innocuas manus,
Et inermem nutu imperium regit,
Animosq; parcit, longa permensus diu
Felicis ævi spatia, vel cœlum petit,
Vel lata felix nemoris Elysii loca.

Sophocles in Tyro.

Οὐ τῶν κακῶν γὰρ οἰκτος, ἀλλὰ τῆς δίκης.

Miserari oportet infortunia, non improborum.

Euripides in Auge.

Οὐ τῶν κακῶν γὰρ οἰκτος, ἀλλὰ τῆς δίκης.
Ἐστι τὸ κλαῦσαι τοὺς κακοὺς κολάζειν.

Miserari dia digna sunt non malefici, sed probi homines.
Malos homines castigare bonum est.

Idem in Scirone.

Ἡ τῶν ὑπὸ τύπου χρηστὸν τὸν καλῶν τινι,
Μάθημ' ἐστὶν ὅλοις ἐς ἅπαντας ὅλον.
Οὐδὲν γὰρ αὐξάνει τὸν χρηστὸν τιμωρία.

Quæ nunc à quibusdam benignitas nominatur,
Vitam omnem remisit ad improbitatem:
Nullus enim iniuriam faciens, pœnam luit.

Iuuenalis Sat. 1.

——— *Separat hoc nos*
A grege mutorum, atque ideo venerabile solis
Sortitis ingenium, diuinorumq; capaces,
Atque exercendis capiendisq; artibus apti
Sensum à cœlesti demissum traximus arce,
Cuius egent prona, & terram spectantia mundi.
Principio indulsit communis conditor illis
Tantum animas, nobis animum quoque mutuus vt nos
Affectus petere auxilium, & præstare iuberet.

Claudianus.

Sis pius inprimis. Nam cum vincamur ab omni
Munere, sola deos æquat clementia nobis.
Nec tibi quid liceat sed quid fecisse decebit,
Occurrat, mentemq; domet respectus honesti.

Claud. in consul. Manlii Theod.

Se iactent alij studeant feritate timeri,
Abductoq; hominum cumulent æraria cæde
Lene fluit Nilus, sed cunctis amnibus exit
Vtilior, nullas confessus murmure vires,
Acrior at rapidus tacitas prætermeat ripas,
Danubius ripas, eadem Clementia seuis
Gurgitis, immensum deducit in ostia Gangen.

Idem lib. 2.

Hæc & amicitias longo post tempore firmat.
Mansuroq; adamante ligat nec mobile mutat
Ingenium paruo strepitu, nec vincula nexa
Dissoluit patitur, nec fastidire priorem.
Allicitur veniente nouo, beneficia tenere,
Restituere offensas facilis, parcereq; minoris
Offensæ, magnique memor, superare laborat.
Vtq; hostes armis, meritis sic vincit amicos.
Hæc fouet absentes, hæc longe sola remoris
Conscius, hæc nullis auidam rumoribus aurem
Pandit vt ignauum nunquam lasura clientem
Insidiosa tuos alienent murmura sensus.

Ouid. lib. 2. de Art.

Flectitur obsequio curuatus ab arbore ramus.
Frange, si vires experiere tuas.
Obsequium tigresq; domat timidosq; leones:
Rustica paulatim tauras aratra subit.

Claud. lib. 2.

Huic diuæ germana fides, eademq; sororis
Corde tuo delubra tenens, sese omnibus actis
Inserit.
Hæc docuit nullo liuescere fuco,
Nunquam falsa loqui, nunquam promissa morari.

Terent. Comœdia 4.

——— *Re ipsa reperi*
Facilitate nihil esse hominis melius atq; clementi.

Ouid. Trist. l. 3. Elegia 5.

Quo quisque est maior, magis est placabilis ira
Et faciles motus mens generosa capit.
Corpora magnanimo satis est prostrasse leoni,
Pugna suum finem, cum iacet hostis, habet.
At lupus, & turpes instant morientibus vrsi,
Et quacunq; minor nobilitate fera est.

Ouid. de Ponto lib. 2. Eleg. 9.

Regia (crede mihi) res est succurrere lapsis,
Conuenit & tanto, quantus es ipse, viro.

Ouid. ibidem, & paulo post.

Hoc tecum commune deis quod vtrique rogati
Supplicibus vestris ferre soletis opem.

Ibidem.

Nam quid erit, quare soliti dignemur honore
Numina si demas velle iuuare deos?
Iupiter oranti faudas si prabeat aures,
Victima pro templo cur cadet ista Iouis:
Si pacem nullam Tontus mihi præstet eunti,
Irrita Neptuno cur ego thura feram?
Vana laborantis si fiant vota coloni,
Accipiat grauida cur suis exta Ceres?
Nec dabit intonso iugulum carpere hostia Baccho,
Musta sub inducto si pede nulla fluant.
Vtilis ita igitur magnos hominesq; deosq;
Efficit auxilijs quoque fauente suis.

Ouid. epist. Medeæ ad Iasonem.

Pendere posse fat est si quem iuuat ipsa potestas.

Iuuenal. Satyr. penult.

Mollissima corda
Humano generi dare se natura fatetur,

Quæ lachrymas dedit, hæc nostri pars optima sensus.
Plorare ergo iubet causam lugentis amici,
Squalloremq; reis pupillum ad iura vocantem
Circumscriptorem, cuius manantia fletu
Ora puellares faciunt incerta capilli.
Naturæ imperio gemimus, cum funus adultæ
Virginis occurrit, vel terra clauditur infans.

Claud. in laudes Stiliconis panegy. 3.

Principio magni custos Clementia mundi,
Quæ Iouis incoluit zonam quæ temperat æthram
Frigoris & flammæ mediam, qua maxima natu
Cælicolum, nam prima chaos Clementia soluit,
Congeriem miseratа rudem, vultuq; sereno
Discussis tenebris in lucem sæcula fudit.
Hæc Dea pro templis & rhure calentibus aris
Te fruitur, posituq; tuas hoc pectore sedes.
Hæc docet vt pœnis hominum, vel sanguine pasci
Turpe ferumq; putes: Et ferrum Martis cruentum
Sic cum pace premas, vt non infensus alendis
Materiam præstes odijs, vt sontibus vltro
Ense velis, deponas potius iram,
Quam moueas, precibus nunquam implacabilis obstes,
Quæ prosternas, prostratq; more leonum
Læspicias, alacres ardent cum sternere tauros,
Transiliunt prædas humiles, hæc iste magistra
Dat veniam victis, hæc exhortate calores
Horrificos, & quæ nunquam nocitura timentur
Iurgia, contentus solo terrore coercet,
Æthereі Patris exemplo qui cuncta sonoro
Concutiens tonitru Cyclopum spicula defert
In scopulos, & monstra maris, nostriq; cruoris
Parcus, in Oetheis exercet fulmina sylvis.

Ouid. 2. de Ponto ad Cotim.

Conueniens hominum est, hominem seruare voluptas:
Et melior nulla quæritur arte fauor.

Idem lib. 3. de Ponto, ad Amicum innominatum.

Crede mihi, miseris cælestia numina parcunt,
Nec semper læsos, & sine fine premunt.
Principe nec nostro Deus est moderatior vllus,
Iustitia vires temperat ille suas.

Seneca in Octauia.

Magnum timoris remedium est Clementia.

Ibidem Senec. loquitur.

Pulchrum est eminere inter illustres viros,
Consulere patriæ, parcere afflictis, fera
Cade abstinere, tempus atque iræ dare
Orbi quietem, sæculo pacem suo.
Hæc summa virtus petitur hac cælum via.
Sic ille patriæ primus Augustus pater
Complexus astra est, colitur & templis Deus.

Ouid. l. 2. de Arte Amandi.

Dextera præcipue capit indulgentia mentes,
Asperitas odium sæuaq; bella mouet.
Odimus accipitrem quia semper in armis,
Et paueum solitos in pecus ire lupos.
At cauet insidijs hominum quia mitis hirundo est,
Quasq; colet turres Chaonis ales habet.
Este procul lites, & amaræ prælia linguæ,
Dulcibus est verbis mollis alendus amor.

B. Mantuanus de fortuna Gonzagæ Marchionis Mantuæ.

O diuinum hominem! quis te laudauerit vnquam,
Vt tua laudari debet Clementia? certe
Illud opus cæleste fuit, te gloria sæcli
Non moritura tui: facinus narrabitur istud,
Dum vaga perpetuo lucebunt sidera cælo:
Et genus omne hominum tu vera exempla dedisti
Regibus, vt memores viuant pietatis & æquis:
Sic quoque Pompeius quondam Tigrane subacto
Mente agitans, quid sit subito descendere regem,
Qui solitus dominari aliis mortalibus, ima
Vsque ad victoris vultu vestigia prono
Condoluit, mentem pietas cito mitigat altam,
Vilt animo nulla est ira: crudescit in horas,
Amplius & cilo victis insultat atrocs.
At Deus ad veniam pronus placabilis iræ est.
Regi igitur suæ regna dedit, regalia verba
Adiciens regali operi: nam talia fatus:
Res præclara quidem reges depellere regno,
Non præclara minus regnum dare, dignus iste
Voce nihil, facto nil magnificentius isto.

¶ Sententiæ Philosophicæ

Eum qui modum in ira tenet, clementem: & mo- clementiam, mansuetudinemque nominamus. *lib. 1. cap. 7.*

Mansuetudo est interstes mediaque iracundiæ & in- *l. 1. Magnor. Moral. c. 22.*

Vult clemens omni animi vacare perturbatione; non barione rapi & distrahi. *l. 4. Ethic. c. 5.*

Is quidem qui quibus de rebus, quibusq; hominibus scitur, quique id facit, quemadmodum, quando & quam laudibus afficitur: quem eundem clementem & mi- pellare licet. Siquidem in laude clementia est. *ibid.*

Irasci & mansuetum esse contraria sunt: & ira mo- contrarium. *l. 2. Rhetor. ad Theod. c. 3.*

Sit mansuetudo depressio iræ atque sedatio. Si ergo tibus irascuntur, contemptusque voluntarius est: mi- ijs qui nihil horum faciunt, aut inuiti faciunt, aut hu- dentur mansuetos esse ac mites, & tjs qui contra vellent rint: & omnibus qui in seipsos etiam huiusmodi sint: seipsum contemnere videatur: & ijs quos pœniter, & fe- dem.

In ira exuperantia est, defectio & mediocritas; eum non ferè extent nomina, eum, qui modum tenet, clemen- diocritatem, clementiam, mansuetudinemque nomina- morum is, qui vltra modum progreditur, iracundus: & cundia dicitur. Qui autem parum est deflectit, & vitio dicitur. *Arist. 2. Ethic. lib.*

Mansuetudo seu clementia, mediocritas quædam niam medium vacat nomine, ac ferè etiam extrema: clementiam retulimus, quæ ad id, quod parum est, de- nomine vacet.

Exuperantia autem iracundia appellatur, ira enim tio est, quæ ex multis rebus, variisque gignitur. Atque qui quibus de rebus, quibusque hominibus decet, ira id facit, quemadmodum, quando, & quamdiu decet, ficitur: quem eundem & clementem, & mansuetum cet. Siquidem in laude clementia est, vult enim clemens mi vacare perturbatione, non à perturbatione rapi, & etiam vt ratio præscripserit, sic & his de causis, & tam censere. Peccare autem in eam partem videtur, qui mol- neque enim vlcisci cupit clemens, sed ignoscere: at ve- siue lentitudo, siue alio quouis nomine appellare licet. Qui enim minus succensent ob eas causas, ob quas debe- re, ij stulti videntur, & qui non quomodo, quando, qu- dum est: sunt enim omni sensu doloris expertes, qui ne- unt, nec propulsant iniuriam. Atqui contumeliam & con- animo ferre, ac in suis negligere, seruorum simile est. Cu- clementia & mansuetudo cum temperantia, in modo, in materia. Græcis dicta clementia, ἡμερότης, Mansuetu- *Idem lib. 4. Ethic.*

Clementia est, quæ alieno sanguini tanquam suo pa- homini non esse prodige vtendum. *Senec. de Clementia- nem, lib.*

Nullum magis decet clementia quàm principem, *ibid.* ibi præclara multa de Clementia Principum.

Nihil est laudabilius, nihil magno & præclaro viro di- litate atque clementia. *Cic. lib. de Offic. 1.*

Videndum est enim primum, ne obsit benignitas i- quibus videbitur benigne fieri, & cæteris deinde, ne mu- gnitas, quàm facultates. Qua ex re satis præcepit, vt qua- detrimento commodari possit, id tribuatur vel ignoto. illa communia, non prohibere aquam profluentem, ig- ignem capere. *ibidem initio lib. 1.*

Qui opera, id est, virtute, & industria benefici, & libe- primum, quo pluribus profuerint, eo plures ad benefice- iutores habebunt: deinde consuetudine beneficentiæ pa- runt & tanquam exercitatiores ad bene de multis pro- *Cic. lib. 2. de Offic. sub finem.*

Omnino meminisse debemus id, quod à nostris homi- pacum sæpissimè, iamque in prouerbii consuetudinem ve- gitionem fundum non habere. Etenim quis modus pote- idem & qui consueuerunt, & idem illud alii desiderent? ju- autem sunt, qui facultatibus suis, aut captos à præda- munt, aut æs alienum suscipiunt amicorum causa, aut collocatione adiuuant, aut opitulantur, vel in re quærend- genda. *ibid.*

Nam est innocentia affectio talis animi, quæ nocere *lib. 3. Tusc. Quæst.*

Liberalitati, quas aptiores comites, quam humanitatem tiam dederim? Quoniã idem genus laudis expetunt: quam inopia: proxima, occupatione: tertia ancipiti fortuna pro- manitatis. n. dulcedo etiã efferata barbarorũ ingenia pe- besq; & truces hostiũ mollit oculos, ac victoriæ insolentiã ſ- ctit. Nec illi arduũ atq; difficile est, inter arma cõrraria, ſ- ctos comin⁹ mucrones, placidũ iter reperire: vincitiam, pro-

...hostilemque sanguinem hostilibus lachrymis miscet. *Valer. Max. l.5. c.1.*

...ingenitate atque clementia hostem vincere, quam armis præ- ...*Philostrat. l.3.*

...clementiæ sunt multa indicia in leonibus. Prostratis parcunt, in ...ersionem quam in fœminas sæviunt, infantes non nisi in magna ...fortunii, nec à misericordia seiparantur. *Solinus l.4.c.8.*

...illud animo tenendum, quoniam affectus sunt animorum motus, ...actus vel potestate ac vi, non haberi pro affectibus æquanimita- ...tranquillitatem cordis, vt mansuetudinem, securitatem: ...que quæ inter motus, nec opera affectus nuncupari, nec nasci ex ...vitiosa quam Stoicis placuit: sed esse naturalia, prout quis- ...animo habitus: vt fletum in mœrore, exanimationem in ...exultationem & gesticulationem in lætitia immodica. *Lud. Vives lib. de anima, in C. de enumeratione affectuum.*

...Fuerunt in Græcia sapientes habiti, qui dicerent: Nimias amici- ...Regum divitias, rationem afferentes: quod innumeris & ineuitabi- ...negotiis hominibus ac curis oneratos, stultum sit alienis inuolui, & ...non honeros multorum fasce prægrauari, satis sub proprio fati- ...fundamentum beatæ vitæ ac securitatem hoc velut ariete ...ruinæ externa pro amicis solicitudo animum impellat: &, vt ...Cicero tanquam parturiat vnus pro pluribus, sed hoc à Cicero- ...Catone reprobatur, nec immeritò: tollit enim omnem bene ...merendi affectum, quo sublato (vt idem ait) quid interest, ...inter hominem & pecudem, sed inter hominem & trun- ...cum? aut quidnis generis ejusdem? Aufert igitur huma- ...nitatem, cum sit proprium, & gaudere bonis rebus, & dolere con- ...trariis. *Franc. Petrarch l.3.c.9.*

...Fœminibus formidinem, neque horribilis esse velis nihil de- ...cebit virginibus. Nam qualis tu in alios fueris, tales illi vicissim erga ...te erunt: multosque timeat necesse est, quem multi metuunt. *Isocr. ad Demon.*

...Ridiculos mores molestos esse video, tum iis, qui eos habent, ...tum, qui eorum consuetudine vtuntur: mansuetudinem verò ...animantibus solum, & hominibus & cæteris rebus omni- ...bus in diis quoq; celebrari. Nam qui nobis benefaciunt, olym- ...pionicæ quæ dicuntur: Qui verò calamitatibus & pœnis præsunt, ...horrea etiam nomina habent, quorum alteri & priuatim & pu- ...blicè sacrificiis atque honorantur, alteros neque precibus, neque sa- ...crificiis, sed abominabiles esse constat. *Idem in oratione ad Gallum.*

...Agendum est secundum scientiam, non multitudinem, quid- ...quid recte iudicari debet. *Plato in Lachete.*

...Idem puto, & me acte, cæterosque omnes existimare, iniu- ...riam facere, quàm pati, deterius esse: & pœnam non dare, quam da- ...bilius enim punit eos, qui deliquerunt huc respiciens, huiusque ...rei gratia, quia deliquerunt, nisi instar bestiæ ejtra rationem pœ- ...nitentiæ. Qui verò cum ratione castigare vult, ille non præteriti ...tantum pœnam sumit: nec enim quod factum est, infectum ...redditurus est: sed futuri gratia, ne denuo delinquat, vel hic ipse, vel a- ...lius castigari ipsum viderit. *Idem in Protagora.*

...Non infelix, sed malus semper castigandus est, vt fiat melior, ...*Leg. Liber.*

§ Apophthegmata.

Tyrrhenum Pittaci filium, Cumis in tonstrina sedentem, faber ...ferrarius impacta securi, occidit. Cumani homicidam vin- ...cientem miserunt ad Pittacum, vt de eo supplicium sumeret. At ille ...remissa causa, dimisit hominem dicens, Ignoscentiam esse potio- ...rem pœnitentia. Sentiens, vtilius esse condonare quam meminisse ...mali, & vlcisci. Sunt qui referant homicidam ab Alcæo fuisse de- ...prehensum cum hoc elogio, Melius est ignoscere, quàm punire. *Laert.*

Socrates, cuidam percontanti cur Xantippem morosissimam ...in domi aleret, dicebat, sic cum ejus notæ vxoribus haben- ...do consuetudinem, quemadmodum qui se ad stadium equestre ...exercent, parant equos ingenii ferocioris: quos si subegerint, cæte- ...rorum sunt commodius. *Laert. in eius vita.*

Diogenes, cum Plato laudasset quendam qui erga omnes leniss- ...imus & mansuetissimus esset, respondit, nil quicquam huic homini ...mansuetius esse, qui homines dolore, si res postularet, non affice- ...ret. Vir prudentissimus, lenitatem & mansuetudinem nimiam ...rerum in Repub. obesse. *Laert. l.6.*

Protagoras Sophista ab Asianis castigatus, quod in accusando mi- ...tior esset, quam ipsi docerent: Multo, ait, melius est, vt vos ...meam sententiæ lenitatem, quam ego vestram crudelitatem. *Philost.*

Dion Syracusanus extimulatus assiduis à militibus vociferatio- ...nibus, vt Heraclidem factionum authorem, & in Syracusanos con- ...citatorem, è medio tolleret: respondit. Si ob inuidiam Heraclides ...tam nefarius que est, haud propterea opus est vt Dion neglecta ...justitiæ obtemperet, vitamque corrumpat. *Bruss. lib.3. cap.4. ex Plutarcho.*

Demaratus Persa quidam à rege defecerat, is suasu Demarati ...mutatus, quum reuertisset ad suos, tentaretq; cum rex interficere: ...Turpe, inquit, fuerit, ô rex, si cum hostis fuerit, non potius ab eo de- ...fectionis pœnas sumere, nunc amicum factum velis occidere. Hoc ...prudentissimo dicto & regis indignationem temperauit, & eius, cui ...reditum persuaserat, incolumitati consuluit. Vtriq; consultor vtilis; ...alteri, ne quid indignum regia mansuetudine committeret, alteri, ...ne pœniteret ab errore reuocanti paruisse. *Plut. in Lac. apoph.*

Agesipolis Cleombroti F. Quidam quum apud ipsum ceu rem ...magnificam prædicaret, quod Philippus Macedonum Rex intra ...pauculos dies subuertisset Olynthum: Atqui per Deos, inquit, ta- ...lem ciuitatem longe maiore temporis spatio non extructurus est. ...Significans, multo melius esse singulari clementia seruare ciuita- ...tes, quam conditas excindere. *Plut. in Lacon.*

Cleomenes, quum ex quodam audisset, bonum magistratum o- ...mnino erga omnes mitem & placidum esse oportere: respondit, ...Bene quidem, ita tamen ne sit contemptui. Significans, clemen- ...tiam nimiam perniciosam esse ciuitati. *Plut. in Lacon. apoph. Bruss. l.1. c.13.*

Demonax dicebat, nequaquam hominibus irascendum esse, si ...delinquerent, sed corrigenda vitia: nimirum exemplo medico- ...rum, qui non indignantur ægrotis, sed morbo medentur. Nam ho- ...minis est peccare: Dei verò, aut hominis Deo proximi, emendare ...peccata. *lib.8. apoph.*

Pisistratus, comessatores quidam in Pisistrati vxorem incide- ...rant, multaque lasciue in illam tum fecerant, tum dixerant. Postero ...verò die, iam decocta temulentia, Pisistratum adierunt cum lachry- ...mis, orantes veniam. Tum Pisistratus: Vos quidem in posterum ...date operam vt sitis sobrii: vxor verò mea heri nequaquam vsque ...prodiit ex ædibus. Humanitatis erat, quod ignouit adolescentibus: ...pietatis, quod vxoris honori consuluit, negans tale quicquam in il- ...lam factum esse. *Plut. in Græc. apoph.*

Darius Xerxis pater, quum tributum indixisset subditis, accersi- ...tos prouinciarum prefectos percontatus est, cum aliis de rebus, tum ...etiam an grauia essent populo tributa. Quum illi respondissent, esse ...mediocria: vt singuli dimidiam tantum partem exigerent, qua be- ...neuolentia & clementia admodum conciliauit sibi subditorum a- ...nimos, vt meritò ab omnibus diligeretur. *Plut. in apoph.*

Agesilaus. Feliciter pugnatum erat ab Agesilao rege apud Co- ...rinthum: in eo prælio quanquam accepisset, Spartanorum admo- ...dum paucos desideratos, cæterum è Corinthiis & Athenienſibus a- ...liisque sociis ingentem numerum interiisse, adeo non gauisus est, ...nec clarus ex victoria, vt grauiter ingemiscens deploraret Græciæ ...vicem: Heu, inquiens, Græciam, quæ tot viros intestino bello perdi- ...dit, quot vniuersis barbaris debellandis satis esse poterant. Viro ma- ...gnanimo victoria erat optabilis, sed charior erat sociorum incolu- ...mitas. Quo animo tulisset ille, si plurimorum ciuium interitu fuis- ...set empta victoria? Non parum laudis promeretur hic affectus in ...duce Lacedæmonio, tum natura bellaci, tum ethnico: At Christia- ...no principi nulla non debet esse lugubris victoria, quæ plurimorum ...etiam hostium exitio contigit. *Plut. in Lacon. apoph.*

Antigonus rex Macedonum amicis suadentibus, vt si Athenas ...caperet, validis illam præsidiis communiret, ne quando deficerent: ...respondit, semper in ea fuisse sententia, vt crederet, clementiam plus ...posse, quam violentiam. *Plut. in apoph.*

Idem, quum ab initio regni durior esset, senex iam factus, cle- ...menter & placide regnum administrauit. Hanc morum mutatio- ...nem quum mirarentur subditi: respondit: Prius opus erat regno, ...nunc gloria & beneuolentia, qua regnum recuperatum seruatur. *Plut. in apoph.*

Anonymus. Ptolemæus Lagi filius, quum Grammaticum notas- ...set insciriæ, quærens ab eo quis esset Peleï pater? vicissimque audis- ...set, Dic tu prius quis sit Lagi pater? amicissimuitantibus ad tantæ ...improbitatis vindictam: Si regnum est, inquit, non pati vt à quo- ...quam dicto attingatur: nec illud regium est, quenquam dicto laces- ...sere. Inique petiit vindictam, qui prior lacessiuit, cuiuscunq; digni- ...tatis fuerit. Nec suæ dignitatis meminisse debet qui refertur, quum ...eius prærogatiuam lacessendo deposuerit. *lib.5. apoph ex Plut.*

Philippus. Athenienses legationem ad Philippum miserant. Ea ...benigne audita, vt humaniter dimitteret, iussit illos dicere, qua ...in re gratum facere posset Athenienſibus, hic Democharis excipi- ...ens, Si teipsum, inquit, suspendas. Is Democharis vnus fuit è legato- ...rum numero ob linguæ procacem dictus Parrhesiastes. Ob tam in- ...humanum responsum indignantibus regis amicis, Philippus com- ...pescuit eos, iussitq; vt Thersitem illum incolumem dimitterent. ...Tum ad cæteros legatos conuersus, Renuntiate, inquit, Athenien- ...sibus, multo superbiores esse qui ista dicunt, quam qui impune dicta ...audiunt. Tales demum animi regno digni sunt. *Plut. in apoph.*

Idem. Indignantibus Philippi amicis, quod Peloponnesij in O- ...lympiacis ipsum sibilis deriderent, præsertim beneficijs à rege affe- ...cti, hoc sermone Philippum extimulantibus ad vindictam: quid i- ...gitur, inquit, futurum est si quid illis faciamus mali? Vrbanissime ...amicorum argumentum vertit in diuersum: Si tam prauo ingenio ...sunt, vt eos irrideant, qui de ipsis bene meriti sunt, grauius noce- ...bunt, si quis illos malefactis prouocet. Hoc non solum moderatio- ...nis

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

nis & clementiæ, verum etiam eximiæ cuiusdam magnanimitatis documentum fuit ingratorum filiorum regem negligere. *Plutar. in apoph.*

Idem. quibusdam Philippo Maced. consulentibus vt cum Athenienſibus aſperius ageret: reſpondit illos abſurde facere, qui homini cuncta ad gloriam tum agenti, tutu patienti ſuaderent, vt gloriæ ſuæ theatrum abiiceret: ſignificans, ſeſe hoc agere, non vt Athenas euerteret, ſed vt ciuitati celeberrimæ doctiſſimorum virorum copia florenti ſuas virtutes probaret. *Plut. in apoph.*

Alexander, cum Poro Indorum regi victo obtuliſſet, ſe daturum quicquid peteret, & Porus vt regaliter tractaretur petiiſſet, ſubridens? Faciam hoc, ait, non tua, ſed mea cauſa. Non ignorauit autem rex bellicoſiſſimus, nil adeo decere ac ornare principē, quam ſi clementia vtatur erga eos etiam quos nouit hoſtes fuiſſe atrociſſimos. *Bruſ. lib 3. cap.* 13.

Darius. idem Alexander tantæ fuit clementiæ, vt Darius precaretur à diis, vt aut ſuperare poſſet clementia Alexandrum, aut ſi is regno ſpoliaretur, ſolus Alexander in Perſarum regno imperaret. *Bruſ. l.* 3. *c.* 13. *ex Plut. Q. Curtio, & aliis.*

Porſena demiratus egregium animum Mutii Scæuolę, qui iratus dextræ ſuæ, quod in ſtringendo ferro erraſſet, foculo impoſitam eā exuri paſſus eſt, dixit illi. Reuertere ad tuos Muti, eisq; refer, te cum vitām meam petieris, ā me vita donatum. *Liui.*

M. Liuius fuſo Hasdrubale, nonnullis ſuadentibus vt hoſtes ad internecionem inſequeretur: Aliqui, inquit, & ſuperſint, qui de victoriā noſtra nuntium hoſtibus perferant. *Eraſ. 6. apoph.*

Scipio maior dicere ſolebat, hoſti non ſolum dandam viam fugiendi, verum etiam muniendam. Docens, nequaquam ſæuiendum eſſe in eos, qui ferre arma deſtitiſſent. *Ex Plut.*

M. Bibulus, cum in Syria duos egregiæ indolis filios amiſiſſet, à Gabinianis militibus occiſos, & horum interfectores Cleopatra ad illum vinctos miſiſſet: vt in filiorum interfectores pro arbitratu ſuo animaduerteret, ille protinus intactos remiſit ad Cleopatram. *Eraſ. l. 6. apoph.*

M. Brutus, quum inter coniuratos deliberaretur, an vna cum Cæſare occidendus eſſet Antonius, diſſuaſit, dicens, Hoc negotium, quod pro legibus ac iure ſuſciperetur, oportere omni carere iniuria: Noluit vir optimus cædem in plures proferri. *Plut. in Bruto.*

Cato Maior admonebat eos, qui potentes eſſent, vt parce vterentur ſua poteſtate, quo ſemper vti poſſent, ſentiens, potentiam clementia & comitate fieri diuturnam, ferocia breuem. *Plut. in apoph.*

Cicero, Cum Cæſar rerum potitus Pompeii ſtatuas deiectas honorifice repoſuiſſet; Cæſar, inquit Cicero, dum Pompeii ſtatuas reponit, ſuas ſtabilit, ſentiens; illum hoc non in Pompeii gratiam facere, ſed vt ſibi clementiæ ſimulatione fauorem apud ciues conciliaret, atque hoc pacto ſuum regnum conſtabiliret. *Plutarch. in apoph.*

Iul. Cæſ. tanta clementia erga hoſtes & rebelles vſus eſt, vt Marius non ſemel dixerit? Cæſar, qui apud te audent dicere, magnitudinem tuam ignorant: qui non audent, humanitatem & clementiam. *Bruſ. l* 3 *c.* 13.

Auguſtus Cæſar. Timagenes hiſtoriarum ſcriptor multa petulanter in Cæſarem, multa in vxorem, multa in totam illius domum dixerat. Cæſar illum admonuit, vt moderatius lingua vteretur. Cum perſeueraret male loqui, nihil aliud quam domo ſua illi interdixit. Timagenes autem libros, quos ſcripſerat acta Cæſaris continentes, recitauit, & combuſſit in odium Cæſaris, quaſi rerum ab illo geſtarum memoriam abolere cupiens. Hunc tamen palam & pertinaciter inimicitias exercentem cum Cæſare, nemo ciuium Romanorum ab ædibus ſuis excluſit: nam in domo Pollionis Aſinii conſenuit: Nunquam tamen Auguſtus cum hoſpite inimici expoſtulauit, niſi quod quodam tempore ille dixit Συγγνῶθι. id eſt, alis beſtiam ſiue viperam. Mox Pollionem parantem excuſare ſe interpellauit, dicens; Fruere mi Pollio, fruere: At cum Pollio nondum ſecurus diceret; Si iubes Cæſar, protinus illi interdicam domo mea. An iſtud, inquit, Auguſtus, me facturum putas, qui vos redegerim in gratiam? Fuerat antea Timageni iratus Pollio, nec aliam habebat deſinendi cauſam: niſi quod illi Cæſar iraſci cœperat. Vtriuſque maleuolentiam boni conſuluit Principis clementia. *Ex Suet.*

Idem. Lex erat, vt qui pātrem occidiſſet, culeo inſueretur: nec hæc pœna ſumebatur, niſi de confeſſo. Ab huius pœnæ atrocitate Cæſar vt liberaret manifeſti patricidii reum, ſic interrogauit; Certe patrem tuum non occidiſti: anſam porrigens inficiandi. Tanta erat principis in iudicando lenitas. *Eraſ. 4. apoph.*

Iul. Cæſar Quidam è turba ſtatuæ Cæſaris coronam lauream impoſuerat, candida faſcia præligatam: at quum Tribuni detracta faſcia hominem in vincula duci iuſſiſſent, Cæſar grauiter increpatos eos poteſtate priuauit: idque, ne regnum affectare videretur, cauſatus eſt, per illos ſibi recuſandi gloriam fuiſſe ademptam. *lib. 4. apoph.*

Auguſtus. Alexandriam vrbem munitiſſimam quum vi cepiſſet, ſuggeſtum adſcendit, & adiuncto ſibi Ario Alexandrino, ad ciues deſperantes dixit, ſe ciuitati parcere, primum propter ipſius magnitudinem, deinde propter Alexandrum Magnum conditorem eius vrbis; deinde propter Arium amicum optimum, [illegible] eſſet: Raræ profecto clementiæ fuit, non diripere [illegible] tam pertinaciter rebellarat. *Eraſ. in apoph.*

Idem, in villa quidam inquietas noctes agebat; [illegible] ſomnos ipſius noctua cantu. Miles aucupii peritus [illegible] hendendam noctuam, ſpeque ingentis præmiū [illegible] tulit, laudato Imperator mille nummum dari iuſſit; [illegible] ſus eſt dicere; Malo viuat, auemq; dimiſit. Quo [illegible] contumaciam impune ceſſiſſe militi? *Ex Suetonio.*

Idem Auguſtus, quum iam quadrageſimum [illegible] ageretque in Gallia, delatum eſt ad illum, L. Cinnam [illegible] nobilem, ac Pompeii nepotem, inſidias illi ſtruere: [illegible] quando & quomodo aggredi vellet; Decreuerat [illegible] tem interficere. Dictabatur proſcriptionis ſententia. [illegible] Interim varias edente voces, ingreſſa Liuia vxor: Fac[illegible] medici ſolent, qui, vbi vſitata remedia non proceden[illegible] traria. Seuteritate nihil adhuc profeciſti, ignoſce. Cu[illegible] ſus vitæ tuæ nocere non poteſt, famæ tuæ prodeſſe pot[illegible] iuſſit accerſiri ſolum ad colloquium: venienti alter[illegible] poni iuſſit. Hoc, inquit, Cinna primum abs te peto, [illegible] tem interpelles: dabitur tibi loquendi tempus. Hic cu[illegible] tis pluribus in Cinnam beneficiis, quod ſeruaſſet rep[illegible] ſtris hoſtium; quod patrimonium omne conceſſiſſ[illegible] per ornaſſet ſacerdotio; rogauit; quare putaſſet [illegible] dum? perturbatō Cinna, ſic finiit obiurgationem: V[illegible] nā iterum do, prius hoſti, nunc inſidiatori ac parricid[illegible] die inter nos incipiat amicitia: contendamus, vtrum [illegible] fide vitam tibi dederim, an tu mihi debeas. Et conſ[illegible] lit. Vis exitum? Cinnam habuit perpetuo amiciſſimu[illegible] fuit hæres, nullis amplius inſidiis ab illo petitus eſt. *Seneca.*

Idem Æmilius Ælianus cum accuſatus eſſet, quod [illegible] retur de Cæſare, Auguſtus reſpondit nil aliud quam [illegible] quitur, ſciat me quoq; linguam habere: plura enim loq[illegible] ciſſim. Mira Cæſaris clementia, qui maledicum pro ſuo [illegible] niter tractare potuiſſet. *Eraſm. l. 4. apoph.*

Idem. Tiberius, cum ad eum ſcripſiſſet, quam male [illegible] hominibus lingua inſectaretur, reſpondit: Satis eſt, ſi hi [illegible] modo ne malefaciant nobis. *Ibid. ex Suet.*

Nero. Quum ex more cuiusdam capite damnati [illegible] pturus eſſet Nero: Vtinam, inquit, literas neſcirem. V[illegible] niam humani ſanguinis promittens, ſi ex animo profe[illegible] *de clement.*

Traianus, quum ſua clementia & humanitate [illegible] omnes ſuperaret, amicis aliquando culpantibus, quod [illegible] erga ſuos eſſet, reſpondit; Talem ſe Imperatorem eſſe [illegible] les eſſe ſibi Imperator priuatos optaret. *Bruſ. l.* 3. *c.* 4.

T. Veſpaſianus. fratrem Domitianum inſidias moli[illegible] eſt vltus, ſed his verbis admonuit: Quid opus te [illegible] quod me volente obuenturum eſt, imo quod iam [illegible] particeps? In Chriſtiano vix reperias tantum manſuetu[illegible] 8. *apoph.*

Antonius Pius, Caſſium ſenatorium virum occi[illegible] non iuſſit occidi, poſt etiam extinctum doluit, dicens, [illegible] ſine ſenatorio ſanguine imperium tranſigere. Mira clem[illegible] fectatorem imperii. *Iulius Capit.*

Hadrianus adeo contempſit inimicos, vt vni, quem [illegible] capitalem, forte obuio dixerat, Euaſiſti. Principibus [illegible] ſenſis debet eſſe ſatis, potuiſſe vlciſci. *Dion.*

Theodoſius minor rogatus, cur neminem eorum, [illegible] batur, ſupplicio capitis afficeret? reſpondit; Vtinam [illegible] mortuos ad vitam reuocare. *Spieg. in l. 2. c. 47. Panar. de [illegible] phonſi.*

Idem, quum in Amphitheatro Conſtantinopoleos [illegible] ctator, & populus damnatos efflagitaris clamaret; Cre[illegible] artifex obiectus pugnet: compeſcuit immitem rudi[illegible] cens; Neſcitis, inquit, quod nos conſueuimus clementer [illegible] nuens, vbicunque adeſt princeps, illic oportere omn[illegible] *Eraſ. l. 8. apoph.*

Aurelianus Cæſar, quum Tianam veniſſet, eamq[illegible] reperiſſet, iratus dixit; Canem in hoc oppido non relā[illegible] voce milites erecti ſunt in ſpem prædæ. Vrbe autem [illegible] bus reſpondit: Agite, canem me negaui relicturum, [illegible] cidite. Et ſic promiſſis ſatisfecit, & clementer hoſtes [illegible] *Flauius Vopiſcus.*

Galienus. Quidam vxori Galieni iunioris gemmas [illegible] veris vendiderat: re comperta mulier flagitauit vindictam [illegible] iuſſit hominem corripi, quaſi leoni obiecturus. Deinde [illegible] dum impoſtor & populus, expectant terribilem leonem, [illegible] per: Cunctis rem tam ridiculam mirantibus per præconem [illegible] ſit: Impoſturam fecit, & paſſus eſt. Eadem opera fefellit [illegible] rem, & irriſit vxorem. *Trebell. Pollio.*

Alexander Seuerus. Amici eius improbante humanitatem & [illegible] Mammea mater, vxorque Memmia, sæpè dicerent, [illegible] tibi potestatem & contemptibiliorem imperii fecisti: [illegible] sed seuiorem & diuturniorem. *Eutrop. l. 3. c. 13.*

Quintus Camillus antiquæ familiæ senator, cum rebellio- [illegible] molliretur, & tyrannidem affectaret, hominis fraude intelle- [illegible] vocari iussit, & egit gratias, quod Reipubl. curam sua spon- [illegible] exercuerat. Mox ad senatum processit, ac tanti sceleris [illegible] reipublicæ, consortem imperii appellauit, in palatium [illegible] ornamentis imperialibus & melioribus, quàm vtebatur i- [illegible] profectionisque comitem adhibuit. Quumque Im- [illegible] pedibus iter faceret, inuitauit Quinium, & equo sede- [illegible] denique mori paratum dimisit. *Ælius Lampridius.*

Idem Imp. cum post morum mutationem clementior suis [illegible] ab initio imperii, obiurgabatur ob id. Seuerum, in- [illegible] mentem fuisse me aliquando pœnituit, lenem & placabi- [illegible] tem. *Æneas Syluius libro 2. comment. de rebus gestis Al-*

Alexandri Cæs. eos reges demum in terris beatos esse dicere [illegible] ex aula sua hominibus superbis, viros mansuetu- [illegible] dinis cultores in curia assessores haberent. *Æneas de dicto Sigismundi Imp.*

Idem Alexander, cum argueretur aliquando, quod nimis mitis ac [illegible] ergo suos, vt qui nonnunquam etiam ijs, qui vel grauiter [illegible] offendissent, ignosceret: Malo, inquit, multos mea cle- [illegible] multitudine seruare, quam paucos mea seueritate per- [illegible]

Panor. l. 2. de Alphonsi reb gestis.

[illegible] dicenti, caue ne tua hæc clementia ac lenitudo in [illegible] vertat: Imò verò respondit, multa mihi perferenda sunt, [illegible] etiam cadam. *Pan. l. 2. de reb. gestis Alphonsi regis.*

[illegible] ad amicè admonitus, ne malis & facinorosis hominibus [illegible] esset: Malos benevolentia & clementia interdum citius [illegible] in viam virtutis reuocari posse respondit. Cogi- [illegible] nè ad priuatas iniurias principem facilem ad ignoscen- [illegible] dum, quæ lædunt Rempub. seuerum esse oportere: ita [illegible] non hominem, sed crimen ipsum insectari ac punire vi- [illegible]

Panor. de reb. gestis Alphonsi.

[illegible] interrogatus cur erga omnes etiam malè meritos tam hu- [illegible] manis uetus esset? respondit: se quidem iustitia bonis [illegible] esse, malis autem clementia. *Panorm. libr. 2. de rebus gestis*

[illegible] inquemer etiam dicebat, nihil magis aduersariorum ani- [illegible] mos quàm placabilitatis & mansuetudinis nomen. *Panor.*

Panor. de reb. gestis Alphonsi.

[illegible] quum obsidione Caiete, susceptis impuberibus, senibus, [illegible] ciem bellis haudquaquam vtili, quos Caietani ob anno- [illegible] rum ciuitate expulerant: quidam Alphonso regi dixisset: [illegible] non admisisses, Caietani paucis post diebus sese dedissent. [illegible] respondit rex, pluris facio eorum vitas, quam Caietas cen- [illegible] tum: profecto regium & memorabile, ac Deo imprimis [illegible] acceptumque. Quum enim vrbem per id tempus quadra- [illegible] me nullum conatu capere nequisset, postea soluta ac diu [illegible] obsidione, sine vi, sine armis, ea gratitudine in ditionem

Panor. lib. 1. de reb. gestis Alphonsi.

[illegible] quam aduersus Venetos ac Florentinos, potentissimos [illegible] populos, haud equidem iniuria bellum suscepisset, & iam [illegible] aduersus eos magna animi fiducia contendisset: Flo- [illegible] rentinorum, mox Veneti oratores in agro Pelignensium obui- [illegible] sunt, pacem ab armato perhumiliter postulantes, cuius [illegible] cum audire cuperent, Alphonsus dixisse fertur: se nul- [illegible] pacis dare pretium existimasse, quam hostibus humili- [illegible] bus pacem dedisse. O clementiam omnibus principibus [illegible] nostro hoc seculo inter potentes rarissimam. *Panor.* [illegible]

Alphonsi.

¶ Similitvdines.

Sicut medicinæ apud ægros vsus, etiam apud sanos hor- [illegible] ta clementiam quamuis pœna digni inuocent, etiam in- [illegible] colunt. *lib. 1. de Clementia, c. 22.*

Quemadmodum non est magni animi, qui de alieno liberà- [illegible] lis esse, quod alteri donat, sibi detrahit: Ita clementem [illegible] non in alieno dolore facilem, sed eum, qui cum suis stimu- [illegible] lationibus profligat: qui intelligit magni animi esse, iniu- [illegible] riam patientia potentia pati, nec quicquam esse gloriosius principe [illegible] tranquillo. *lib. 1. de Clementia, c. 20.*

Quemadmodum religio Deos colit, superstitio violat: Ita cle- [illegible] mentiam mansuetudinemque omnes boni præstabunt, misericor- [illegible] diam autem vitabunt. Est enim virium pusilli animi, ad speciem a- [illegible] liorum malorum succidentis. *De Clementia, lib. 2. c. 5.*

Sapiens multa reuinet, multos parum sani, sed sanabilis ingenij seruabit. Agricolas bonos imitabitur, qui non tantum rectas bonasque arbores colunt, sed illas quoque, quas aliqua deprauauit causa, adminicula, quibus reguntur, administrant. Alias circumcidunt, ne proceritatem rami premant: quasdam infirmas vitio loci nutriunt: quibusdam aliena vmbra laborantibus, cœlum aperiunt. Secundum hæc videbit perfectus sapiens, quod ingenium, qua ratione tractandum sit, donec in rectum praua flectantur. *De Clementia, l. 2. c. 7.*

Anonymi, Medici quemadmodum vbi vsitata remedia non procedunt, tentant contraria: Sic debent principes, qui seueritate populum gubernare non possunt, tentare contrarium, vt clementia & beneuolentia populi morbis occurrant.

Clericus.

¶ Patrvm Sententiæ.

Cvm laicos hoc deceat, ne aut extraneas blasphemandi occasiones, aut opportunitatem fornicationis ostendant, maximè tamen hæc necessitas clericos vehementer constringit, quibus religio blasphemata, aut fraternitas perdita dupliees pœnas irrogabit. *Aug. de singularitate clericorum.*

Clericus mercimonia exercens, intercessiones vendens, viduarum munera amplectens, negociator magis quam clericus est. *In serm. 20.*

Contemnitur clericus, qui sæpè inuitatur ad prandium, & non recusat: nunquam petentes, raro accipiamus rogati. Beatius est dare, quàm accipere. *Hier. ad Nepotian.*

Negociatorem clericum, ex inope diuitem, ex ignobili gloriosum, quasi quandam pestem fuge. *ibid.*

Clericos illos conuenit Ecclesiæ stipendiis sustentari, quibus parentum & propinquorum nulli suffragantur, qui autem bonis parentum & opibus sustentari possunt, si, quod pauperum est, accipiunt, sacrilegium incurrunt. *In epist. ad Damasum.*

Clericus, qui de bonis suis sustentari potest, si accipit, quod pauperum est, sacrilegium profectò committit, atq; per abusionem talium iudicium sibi manducat & bibit. Si eges, & accipis, das potius, quam accipis: sin autem non eges & accipis, rapis. *In alio cap.*

Vehementer Ecclesiam Dei destruit, meliores laicos esse quam clericos. *Sup. epist. ad Ti.*

Miror, cuius ordinis sint nostri clerici, nam in congregatione temporalium se habent, vt laici: in apparatu nobili, vt milites, in acquisitione reditumm, vt clerici: sed non laborant vt laici, neq; pugnant vt milites, neque Euangelizant vt clerici, & cum vtriusq; ordinis esse cupiunt, vtrumque deserunt, vtrumq; confundunt. Vnusquisque in ordine suo resurget. Isti ergo cum Deus sit summe sapiens, veraciter creditur à summo vsque deorsum nihil inordinatum relinquere: vereor, ne alibi ordinandos, quam vbi nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat. *Bern. lib. 3. de consil. ad Eugenium.*

Cum cuncti status hominum aliquid habeant laboris, & aliquid voluptatis, clerici inter hæc nouo quodam artificio discernentes totum, quod delectat, in quolibet elegerunt: & totum, quod molestat, respuerunt: à militibus acceperunt superbiæ fastum, amplam familiam, equorum phaleras, & nobiles apparatus: à mulieribus dependentes collo pelles rubricatas, vinum, molliciem, balneum, & gloriam: à rusticis fructus agrorum, horrea plena. Sed bene cauent militaris loricæ pondus, muliebrem declinat verecundiam. Omnes rustici & agricolæ victum sibi labore acquirunt: hi deliciis affluunt, & tamen aduenientes fructuum tempore, promptuaria eorum plena tritico, & vinum bibunt vitæ meracissimum, & inde incrassantur, impinguantur & dilatantur. Quum ergo resurgere cœperint homines, quilibet in ordine suo, isti cum quibus resurgent? Si diuertere noluerint ad milites, ipsos exufflabunt. Sic eos cuncti homines à suis finibus arcebunt: & isti, qui in nullo fuerint ordine, vbi putas collocabuntur? Restat ergo, vt illum locum sortiantur, vbi nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat: & sint in laboribus dæmonum, qui in laboribus hominum non fuerunt. *Bernh. sup. Psalm. 73.*

Ministri Christi sunt, & seruiunt Antichristo: honorati Domini, cui honorem non deferunt. Inde, quem quotidie vides, meretricius nitor, histrionicus habitus, regis apparatus. Inde aurum in frænis, in selliis, in calcaribus, plus calcaria quam altaria fulgent. Inde mensæ splendidæ scyphis & cibis. Inde comessationes & ebrietates. Inde citharæ & lyra, inde torcularia redundantia, promptuaria plena, eructantia ex hoc in illud, pro huiusmodi volunt esse, & sunt Ecclesiarum Præpositi, Decani, Archidiaconi, Episcopi, Archiepiscopi. *Super Canticum serm. 73.*

Olim prædictum est, & nunc tempus impletionis aduenit: Ecce in pace amaritudo mea amarissima: amara prius, in nece martyrum, amarior post in conflictu hæreticorum, amarissima

nunc

nunc in moribus domesticorum. Non fugare, non fugere eos potes, ita inualuerunt, & multiplicati sunt super numerum, intestina & insanabilis est plaga Ecclesiæ, & ideo in pace amaritudo eius amarissima. Sed in qua pace? & pax pax est, & non pax. Pax à paganis, pax ab hæreticis, sed non profectò à filijs. Vox plangentis Ecclesiæ in Templo isto: Filios enutrui & exaltaui, ipsi autem spreuerunt me, spreuerunt & maculauerunt me, à turpi vita, à turpi quæstu, à turpi commercio, à negotio denique perambulante in tenebris. Superest vt iam de medio fiat dæmonium meridianum. *idem ibidem.*

Vnde clericis exuberare existimas rerum affluentiam, vestium splendorem, mensarum luxuriam, congeriem vasorum argenteorum & aureorum, nisi de bonis Ecclesiæ? Inde est, quod illa pauper & inops, & nuda relinquitur, facie miseranda, inculta, hispida, propter quod non est hodie Ecclesiam ornare, sed spoliare, non est custodire, sed perdere, non est defendere, sed exponere; non est instruere, sed prostituere; non est pascere gregem, sed mactare & deuorare, dicente domino de illis: Deuorant plebem meam sicut escam panis. *serm. 78.*

Curritur in Clero passim ab omni ætate & ordine, à doctis pariter & indoctis ad Ecclesiasticas curas, tanquam sine curis iam quisque victurus sit, quum ad curas peruenerit. *In quodam sermone.*

Si insurgeret apertus hæreticus, mittetur foras, & arescet, si violentus inimicus, absconderet se forsan ab eo: nunc verò quid ejciet, à quo absconderet se, omnes amici, & omnes inimici: omnes necessarij, & omnes aduersarij: omnes domestici, & nulli pacifici: omnes proximi, & omnes, quæ sua sunt, quærunt. *super Cant. sermon. 35.*

Cleris conceditur, vt bene viuentes, & altari seruientes, viuant quidem, non luxurientur. *In epist.*

Peccata populi mei comedunt, sed sicut nihil habentes proprium, non peccata, sed alimenta, quibus indigere videntur, accipiunt: ita possessores non alimenta, quibus abundant, sed aliena peccata suscipiunt. *Prosp. l. 1. de vita contemplativa.*

¶ Scriptores.

De Clericis vide *Lumen animæ. part. 2. cap. 32.* De vita clericorum, *Hieron. Strid. tom. 4. Ioan. Gerson. tom. 2.* De vita Clericorum Curialium, *Petr. Blesens.* De institutione Cleri, *Durant.* Absolutè autem de Clericis videtur disputare *Robert. Bellarminus tom. 2. controu. 2. l. 1. col. 285. & seq.*

Vide infra Sacerdos.

Cœlum.

¶ Definitio et etymolog.

Cœlvm, Græcè οὐρανὸς, ὁ, & οὐρανος, ου, cœlestis dicitur, & est continentia visibilium & inuisibilium creaturarum, *secundum Ioan. Damascen. l. 2. c. 6.* diciturque secundum Varronem & Plinium, quod varijs syderibus sit cælatum, id est, sculptum & insignitum.

¶ Loci Biblici.

Cœlum à Deo creatur, *Genes. 1. v. 1. Psalm. 33. v. 6. & 102. 26. & 136. 5. Actor. 4. 9. 24.* sedes Dei est, *Esaiæ 66. v. 1. Matth. 5. v. 34. & 23. 9. 22. Actor. 7. 9. 49.* instar pellis extensum, *Psalm. 104. v. 2.* Cœlum pro quauis maxima altitudine, hyperbole, *Genes. 14. v. 4. Deut. 1. 9. 27.* pro Deo ex Syrorum idiotismo, *Matth. 2. v. 25.* quod & antithesis ipsa declarat Pro cœlitibus, *Iob 15. 9. 15.* Metonymia, pro aere, *Matth. 6. v. 27.* Cœlum æreum & ferreum peccatoribus, *Leuit. 26. v. 19. Deut. 28. 9. 23.* Cœli militiam adorantes lapidandi, *Deut. 17. 9. 5.* Cœli coram Deo immundi, *Iob 15. v. 15.* Cœli aperti Christo baptizato, *Matth. 3 v. 16. Marc. 1. v. 10. Luc. 3 9. 21. Ioan. 1. v. 52.* Stephano morituro, *Actor. 7. 9. 56.* Cœli gloriam Dei prædicant, *Psal. 18. v. 4. & 19. v. 1 & 89. v. 6.* mutationi obnoxij sunt, *Psal. 102. v. 27. Matth. 24. 9. 35. Marc 13. v. 31. Luc. 21. v 33. Rom. 8. 9. 20. Hebr. 1. 9. 11. 1. Pet. 1. v. 25. 2. Pet. 3. v. 7. 12. 13. Apocal. 6. 9. 14. & 21. 9. 1.* Cœlum & terra donec transeant, *Matth. 5. 9. 18.* periphrasis est perpetuitatis, non dissimilis illi, quæ habetur *Genes. 49. v. 26. Psal. 72. v. 5. 7. 17. & 87. v. 37. 38.* Cœlum terramq; Deus testatur, *Deut. 30. v. 19. & 31. v. 18.*

Cœli tertij nomine, *2. Corin. 12. v. 2.* intelligendum est sublimissimum cœlum, quasi dicat, in cœlum sublimissimum. Fit autem in sacris literis mentio trium cœlorum, aeris, cœlestium orbium, & beatarum sedium, in quas Christus abscendit, inde etiam venturus, vt cum ipso ibi simus in æternum.

Cœlorum potestates, *Matth. 24. 9. 29.* pro potentes cœli, Hebraismus.

Cœlestia quærenda, *Coloss. 3. 9. 1.*

¶ Poeticae Sententiae.

Ouid. 5. Triſt.

Ipse quoque æthereas meritis inuectus es arces:
Quo non exiguo facta labore via est.

Sen. Herc. fur.

Non est ad astra mollis è terris via.

Valer. Flacc. 1.

Tendite in astra viri, mea primum regia mundi
Iapeti post bella truces Phlegraq; labores,
Imposuit durum vobis iter, & graue cœlo
Instituit. sic ecce meus sic orbe peracto
Liber & expertus terras remeauit Apollo.

Ouid. 1. Met.

Neu regio foret vlla suis animalibus orba:
Astra tenent cœleste solum formaq; Deorum.

Ouid. 1. Met.

Est via sublimis cœlo manifesta sereno,
Lactea nomen habet, candore notabilis ipso.
Hac iter est superis ad magni tecta tonantis,
Regalemq; domum: dextra lauaq; Deorum
Atria nobilium valuis celebrantur apertis.
Plebs habitat diuersa locis, à fronte potentes
Cœlicolæ clarique suos posuere Penates.
Hic locus est, quem si verbis audacia detur,
Haud timeam magni dixisse palatia cœli.

Ibidem.

Hæc superimpositi liquidum, & grauitate carentem
Æthera, nec quicquam terrena facis habentem.

Virg. opusc.

Primus adest Aries, Taurisq; insignibus auri
Cornibus, & Fratres, & Cancer aquatile signum.
Tum Leo terribilis, Nemees, atque innuba Virgo
Libra subit, caudaq; Animal quod dirigit ictum
Armatusq; arcu Chiron, & corniger Hircus,
Fusor aquæ simul, & fulgentis lumine Pisces.

Manil. 1.

Aurato princeps Aries in vellere fulgens
Respicit admirans aduersum surgere Taurum,
Submisso cultu Geminos & fronte vocantem:
Quos sequitur Cancer, Cancrum Leo, Virgo Leonem
Æquato dum Libra die cum tempore nullo.
Attrahit ardenti fulgentem Scorpion astro,
In cuius caudam contentum dirigit arcum
Mixtus equo, volucrem missurus tamq; sagittam.
Tum Genit Augusto Capricornus sidere flexus,
Post hunc inflexam diffundit Aquarius vnam.
Piscibus assuetas aut de subeuntibus vndas,
Quos Aries tangit claudentibus vltima signa.

Manil. 2.

Illa fuit, quæ diuitias, quæ despicit aurum,
Imperia, & fasces, mollemq; per otia luxum,
Et blandis auersa sonis, dulcemq; per aures
Affectum, & modico nescenda ad fata labori.

Verinus.

Itur ad athereas per magna pericula sedes:
At nullo inferni prona labore via est.

Horat. 3. Carm. 2.

Virtus recludens immeritis mori
Cœlum, negata tentat iter via,
Cœtusq; vulgares, & vdam
Spernit humum fugiente penna.

Sen. Oct.

Pulchrum eminere est inter illustres viros,
Consulere patriæ, parcere afflictis fera
Cade abstinere, tempus atque tradere,
Orbi quietem, seculo pacem suo:
Hac summa virtus petitur hac cœlum via.
Sic ille patriæ primus Augustus parens
Complexus astra est, colitur & templis Deus.

Idem Herc. Oet.

Sed locum virtus habet inter astra.

Val. Flac. l. 6.

Nulla cœlum reperibile gaza.

Silius Italicus. 13. l.

Audendo bella expedias, pigra exulit astris
Haud vnquam sese virtus.

¶ Similitvdines.

Diuus Chrysostomi: Neque negotiator è longinquo portans, vehementem ventorum incursum, vndarumque tium procellas sustinens, fructra & incassum susciperet bores, verum ideo maria plena sunt, & audax est aduer locaque locis commutat, maria peragrat, totasque nocti somnes, vt negotiatione diteſcat. Quod si non comingo lucro etiam sortis iacturam faciat, ne soluere quidem terit, nec illa varia perferre discrimina. Hoc itaque scientes cente circumspectione huc accedamus; ne pro peccatorum sione etiam accessionem peccatis adiunctam domum *1. Serm. 1. in Esaiam.*

…rum non sine labore quidem semina disposuit, sed …fracem, segetemque prouentu exuberantem, supe… in obliuiscitur, atque ad reliquum operæ conseruan… expectatione excitatur. Verum hæc agricolatio quan… quantique lucrosior est? Nam illa quidem frugum sen… pporum afferens corporibus reponit alimoniam. Hæc ve… rmonem deponit, doctrinam, spiritualiumque donorum …am affert, animi diuitias recondit: alimoniam, quæ nec …ac vitari potest, reditus, qui neque pereunt, neque cor… , sed arcana quadam prouidentia conseruantur, quo… fectus mente percipitur. *Homil. 1. in Esaiam.*

…men: Annon videtis frequenter, quod qui in vrbibus ver… per à lacte depulsos faciunt thallophoros, aut agó… tamen minum præfectos, aut chorearum magistros fa… ideo si nos faciamus, à primis statim annis inducamus eos …am Reipubl. cœlestis. Siquidem hæc terrena, quum im… ra sint, fructum tamen nullum habet. Nam quæso te, …ste possit è populari applausu? Simul vt vespera nos …plausus illic totusque tumultus emarcescit, ac festo …quasi in somnis fuerint delicati, ita omni voluptate …dunt, dum nec à corona, nec à magnifica veste, nec à …a uersò conceptam voluptatem, si quærant, inueni… quod omnia illa quouis vento celerius prætercurrant? …cœli polita omnia secus habent, citra impendium …eum, & copiosum & stabile. *Homilia 8. de Anna & Sa…*

…men est, ibi etiam multiplicatio fructuum consequitur. …ram quidem pinguem ac fertilem coleres, & quæ pluri… opportuna seminibus, non tantum illam propriam hor… ando vacuares, sed etiam mutaueris aliunde, quod sere… um namque detrimentum putares, si in re tali diligeres …m. In cœlo verò operans, atque ibi fructum requirens, vbi …qualitas, corruptio nulla ventorum, sed plurimo vbi… more semina iacta proueniunt, cunctatis atq; dissimu… ligis, quia possimus & parcendo perdere, & spargendo …ge ergo, ne perdas: noli retinere, vt magis congreges, …Matth.

…tiarium suum terræ desodiunt, ne illum desodiendo …m cœlum, tale quiddam faciunt, quale, si agricola, ac… mentum terra fertili seminando, vbercm quidem agrum …m cum vero frumentum omne demergit, vt eo nec ipse …, & frumentum sui corruptione depereat. *Homilia 9. in …*

…eus: Quemadmodum inter Ægyptios & Hebræos o… : Sic & nunc inter Deum & nos corporalis hæc caligo in… hæc gratia, vtdum purgatiores maiorique cum fiducia desi… ros copum contendimus, industriæ nostræ lucidæque vitæ …um quoque magnificentius contingat. *libro 2. de Theolo…*

…emadmodum fieri non potest, vt vel tuam ipsius vmbram …manus etiam festiues, præcurras (semper enim quantum tu …processeris, tantum ipsa sequendo occupat) vel in colores …radios, nullo aut lumine, aut aere deueniente defigas, vel …que cerna aquas natatilis illa piscium natura sua se lubricitate …uat: ita nulla est via, cuius ductu hi, qui in corpore sunt, ad …lem naturam omnino sine corporalium rerum interuen… gere queant. *ibid.*

…emadmodum cibo immodico obruti, stomachum auferunt …orem, aut lumine solari supra facultatem semel onerati, …obscuriorem oculorum aciem experiuntur: Ita & illi de …ius perclitantur, sed vt paulatim alio post aliud additа… ctio, ac, sicut Dauid inquit, gradibus, & à gloria in gloriam …ibus profectibusque Trinitatis lux illustrioribus affulgeat. …Theologia.

…podari. Sicut aliquis acuto præditus visu, eadem oculorum …do ad honesta & necessaria vtitur, modo & lasciue abutitur, …oculorum culpa & causa, sed affectu & intentione peccan… is, cui Deus mentem sapientia exornauit, siquidem, vt de… Dei vtatur, res diuinas commode contemplatur: sin verò …rna deprimatur, elangueſcit ac degenerat: in dono Dei opti… ac perspicacissime terrena quoque percipit, ac intellectu …ur: neque verò mentis acies, sed animi intentio, prout vel …ne male Dei dono vtatur, digna laude vel vituperatione cen… *In Ecclesiasticu.*

…Caput eminentia quædam est, & suprema totius corporis pars, …ero infimi sunt, terramque contingentes. Quando itaque …ens intellectus purgatus fuerit, superna speculatur, non quæ …per terram: at tunc in capite oculos vere habet. Quando ve… ad terrena conuertitur; tunc in pedibus habere oculos vi… ea infimam terræ occupata. Aliter: caput Ecclesiæ Christus …quem si sapiens, dum ambulat, oculos intendit, sicut & Chri… præambulauit, oculos habet in capite. Stultus autem ambulat in tenebris, semper declinans in terram, tenebricosoque intellectu. *In Eccles. c. 2.*

Clementis Alexandrini: Sicut testa uouorum, quamuis pulchrè facta, & diligenter formata videatur, necesse est tamen eam frangi & resolui, vt inde pullus procedat, & illud, pro quo totius oui forma expressa videtur, appareat: Ita ergo & huius mundi necesse est transire statum, vt status ille sublimior regni cœlestis effulgeat. *lib. 3. re…ognit.*

Chromantii: Dominus ac Saluator noster frequenter admonet nos terrestria de cœlestibus, cum dicit: Simile est regnum cœlorum reti misso in mare. Vel certe: Simile est regnum cœlorum homini negotianti, quærenti bonam margaritam. Si ergo mercatus hanc ipse continet rationem, vt vnusquisque pro vtilitate sua aut vendat, quæ sibi superflua sunt, aut emat quæ desunt, non incondite & ego proponam mercem, quam mihi commisit Dominus, prædicationem vtique cœlestem: siquidem me minimum quoque, etsi indignum: tamen de seruis quibus Dominus talenta distribuit ad negotiandum, lucrumque faciendum elegit. *De octo beatitudinibus, fol. 412.*

Bernhardi: Quod si copiæ aquarum secretis subterraneisque recursibus incessanter æquora repetunt, vt inde rursus ad visus, vsusque nostros iugi & infatigabili erumpant obsequio: cur non etiam spirituales riui, vt arua mentium rigare non desinant, proprio fonti sine fraude & intermissione reddantur? Ad locum, vnde exeunt, flumina reuertantur gratiarum, vt iterum fluant. Remittatur ad suum principium cœleste profluuium, quo vberius terræ refundatur. *In cantic. serm. 13.*

Polybii: Quemadmodum visu vtentes, faciem perpetuò ad id conuertere solemus, quod demonstrationis gratia ostenditur. Sic & animus in ea loca propendere debet, quæ inter narrandum proponuntur. *lib. 3. hist. fol. 85.*

Coitus.

¶ Biblici Loci.

Coitvs illiciti, *Leuit. 18. v. 6. 7. 8. & seqq.* Coitus illiciti supplicium, *Leuit. 20. v. 11. & seqq.*

¶ Apophthegmata.

Pythagoras rogatus à quodam, quando esset congrediendum cum fœmina? Cum voles, inquit, te ipso fieri debilior. Multa Venus eneruat hominem. *Laert. l. 8. c. 4.*

Idem dicere solebat, Ne sæpè homo ab homine, Hoc ænigmate frequente venereorum vsu interdicens. *Stob. serm. 15.*

Aristoteles Cyrenæus interrogatus, an amor coitus gratia fieret? Neque eius gratia, dixit, neque sine eo. *Stob. serm. 61.*

Lycurgus, quodam admirante, quamobrem vetuisset sponsum cum sponsa simul dormire? sed statuisset, vt vterq; cum suis æqualibus maximam diei partem versaretur, cumq; his totas noctes quiesceret, cum sponsa verò furtim ac verecundè congrederetur. Primum, inquit, quod vt corporibus essent validi, si non vterentur congressu ad satietatem, deinde vt illis amor mutuus semper maneret recens ac vigens: denique vt fœtus ederent robustiores. *Plutar. in Lacon.*

Alexander, duabus potissimum rebus, cum Deus à multis prædicaretur, se, quod mortalis esset, deprehendere dicebat, somno & coitu: quod hæc præcipuè proderent humani corporis imbecillitatem. Somnus enim mortis imago est, & coitus species est morbi comitialis. *Plut. in Alex.*

¶ Similitvdo.

Chrysostomi: Quemadmodum cum manducas & bibis, non anima manducat, sed corpus: res enim incorporalis corporali cibo non pascitur: Sic quum vir mulieri, aut mulier viro coniungitur, non anima copulatur, sed corpus. *In Matth. 24. Hom. 52.*

Vide Amor Venereus, Scortatio, Fornicatio, Venus.

Cogitatio.

¶ Definitio et etymologia.

Cogitatio, Græcè λογισμὸς, ὁ, & λογίζομαι, cogito dicitur. Est autem cogitatio, secundum Richardum, inquisitio veritatis per discursum ex multis, licet secundum Augustinum quandoq; sumatur pro quacunque operatione intellectus. *Hæc ex B. Thom. secunda Secundæ, q. 180. art. 3.*

Differuntque Cogitatio, Meditatio, Contemplatio, & Consideratio hoc modo: quod Cogitatio est respectus animi ad euagationem

tionem pronus. Meditatio est intuitus occupatus in inquisitione veritatis. Contemplatio est liber animi contuitus in res. Consideratio est omnis operatio intellectus, vel processus rationis ex principiis pertingentibus ad contemplationem veritatis, sicut meditatio. *secundum B. Thomam secunda Secundæ, q. 180. art. 3.*

Cogitatiua potentia est ratio particularis. collatiua intentionum individualium. *secund. B. Thom. 1 parte, q. 78. art. 4.*

¶ Sententiæ Biblicæ.

Cogitatio bona.

Egressus fuerat (Isaac) ad meditandum in agro, inclinata iam die. *Gen. 24.*

Cogitationes iustorum, iudicia: consilia impiorum fraudulenta. *Prou. 12.*

Mens iusti meditabitur sapientiam: Os impiorum redundat malis. *ibid. 15.*

Reuela Domino operatua, & dirigentur cogitationes tuæ. *Proverb. 16.*

Cogitatum tuum habe in præceptis Dei, & in mandatis illius maxime assiduus esto, ipse dabit tibi cor, & concupiscentia sapientię dabitur tibi. *Eccl. 6.*

Cogitatus sensati in omni tempore vel metu non deprauabitur. 22.

Fiduciam autem talem habemus per Christum ad Deum, non quod sufficientes simus cogitare aliquid à nobis, quasi ex nobis: sed sufficientia nostra à Deo est. 2. *Cor. 3.*

Deus est enim, qui operatur in nobis & velle & perficere pro bona voluntate. *Philip. 2.*

De cætero fratres, quæcunque sunt vera, quæcunque amabilia, quæcunque bonæ famæ: si qua virtus est, si qua laus disciplinæ, hæc cogitate. *Phil. 4.*

Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. *Matth. 5.*

Cogitatio mala.

Videns autem Deus, quod multa malitia esset in terra: & cogitatiõ cordis intenta esset ad malum omni tempore, pœnituit eum, quod hominem fecisset in terra, & præcauens in futurum, & tactus dolore cordis intrinsecus, delebo, inquit, hominem, quem creaui, à facie terræ *Gen. 6.*

Dolus in corde cogitantium mala. *Prou. 12.*

Abominatio Domini cogitationes malæ. *Prou. 15.*

Qui attonitis oculis cogitat praua, mordens labium suum perficiet malum. 16.

Qui cogitat mala facere, stultus vocabitur. Cogitatio stulti peccatum est, & abominatio hominum detractor. 24.

Peruersæ cogitationes separant à Deo. *Sap. 1.*

In cogitationibus impii interrogatio erit. *ibid.*

Impii, secundum quæ cogitauerunt, correptionem habebunt. 3.

Corpus, quod corrumpitur, aggrauat animam, & deprimit terrena habitatio sensum multa cogitantem. Non est cogitatus impiorum prudentia. 9.

Non te extollas in cogitatione animæ tuæ, velut taurus: ne fortè elidatur virtus tua per stultitiam. *Eccl. 6.*

Qui minoratur corde, cogitat inania: & vir imprudens, & errans cogitat stulta. 16.

Sicut in percussura cribri remanebit puluis: sic apotia hominis in cogitatu illius 27.

Cogitationes eorum cogitationes inutiles. *Esa. 59.*

De corde enim exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia & blasphemiæ: hæc sunt, quæ coinquinant hominem. *Matth. 15.*

Auferte præputia cordium vestrorum, viri Iuda, ne fortè egrediatur vt ignis indignatio mea, & succendatur, & non sit, qui extinguat propter malitiam cogitationum vestrarum. *Ier. 4.*

Laua à malitia cor tuum Ierusalem, vt salua fias: vsquequo morabuntur in te cogitationes noxiæ? *ibid.*

Vt quid cogitatis mala in cordibus vestris? *Matth. 9.*

¶ Biblici Loci.

Cogitatiõ pro ratione, *Ephes. 2. 3.* Cogitationes bonæ à Deo. 2. *Corinth. 3. 5.* malæ hominem inficiunt, *Matth. 15. v. 19. 20.* damnantur. *Zach. 8. v. 10. 17. Prou 6. 14. Matth. 15. 19. Marc. 7. 21.* cogitationes cordis nouit Deus. 1. *Reg. 8. 39. 2. Paral. 6. 30. Ioan. 2. 25.* & nulla eum latet, *Iob. 42. 2. Eccl. 42. 19. Esaiæ. 29. 9. 15. Matth. 9. 4. Hebr. 4. 12.* cogitationes impiorum peruersæ, *Iob. 15. 35. Psal. 10. v. 7. 13. 15. & 14. 1. & 36. 4. & 52. 4. & 74. 8. & 83. 4. & 140. 2. Prou. 15. 5. & 24. 9. Esaiæ 59. 7. Ier. 6. 18. & 18. 18. Mich. 2. 1. & Zach. 1. 4.*

¶ Patrum Sententiae.

Cogitationes nostræ non sunt in potestate nostra. *August. lib. 4. conf. Pet.*

Quicquid pudet dicere, pudet & cogitare, est tutissimum atque perfectum, vt assuescat animos sollicita semper & peruigili custodia discernere cogitationes suas, ad primum animi motum, vel probare vel reprobare, quod cogitat: vel bonas cogitationes alat, vel statim malas extinguat. Hinc namque fons est boni, & Ibi maxime oportet obseruare peccatum, vbi que ad primam tentationis faciem, & malum restinguere, dum adhuc est in cogitatione. *Hieronymus ad Rustic.*

In illa tantum cogitatione peccatum, quæ sum mentis dedit: quæ malum suum blande fouit, gestit irrumpere. Huius cogitatio est, si ex aliquo impleat voluntatem: nihilominus actione crimi à Domino: vt illud in Euangelio legimus: Qui ad concupiscendum. *idem ibid.*

Ad peccandum, quod opere perpetratur, nec nies, si incentiua vitiorum statim in mente ingulfo Babylonis allides ad petram, in qua serpentis vestigi tur, & caute Domino promittes, Si mei non fuerint *idem ibid.*

Tunc ad perfectionis summam pertingimus, quo vitia vincimus, cogitationes superfluas à mente tanto longius mens à necessariis cessat, quanto mag tat. *Greg. l. 2. moral.*

Peccata operis tanto citius cognoscuntur, quanto tur, peccata vero cogitationis eo ad intelligendu quo inuisibiliter perpetrantur, & tanto latius cogitan quanto se esse securius æstimant: qui foris à reprehe videntur. *Lib. 11.*

Magno studio superfluæ cogitationes amputande men amputari funditus nequaquam possunt. Sem superflua generat: quæ semper spiritus ferro solicito *lib. 3.*

Electorum mentes, si quas in se carnales cogi niunt, pœnitentiæ ardore consumunt, nec cogita latari carnali voluptate permittunt; quia eo semper subtilius feriunt, quo districtum iudicem præhabe *Lib. 12.*

Quum reproborum mentibus occasio perpetra est, desideriorum cogitationes eorum cordibus nulla & quum non semper Diabolum sequuntur in operib illi obligant in cogitatione. *lib. 14.*

Ante Dei oculos vacuæ non transuolant cogitatio nulla momenta temporis per annum transeunt sine fe tionis. *lib. 20.*

Sæpe misericors Deus eo citius peccata cordis exire ad opera non permittit, & cognita nequita tur, quanto effectu operis non ligatur. *In Psalm 45.*

Si à domo mentis ad monumentum ratio diuer sente domina, cogitationum clamore velut garrula ba multiplicat. Vt autem ratio ad mentem redeat, sio tumultuosa compescit, & quasi ancillæ sedi cite reperiuntur, dum cogitationes protinus se cadi vtilitatem subdunt. *in Mor.*

Cogitatio est improuidus animi respectus ad euen nus. *Cassiod. Psal. 38.*

Quocunque tempore non cogitaueris Deum, pu amisisse. *Cæsarius monitione. 2. c. 3.*

Incipiamus bonas cogitationes diligere, & stein malæ sunt, dignabitur Dominus liberare. *In Coll. Patr.*

Mentem non interpellari cogitationibus impoli re verò eas siue respuere, omni studenti per gratiam Dei est. Quemadmodum igitur ortus earum non omnium nobis, ita reprobatio vel electio consistit in nobis.

¶ Poeticae Sententiae.

Auson. de ludo Sapient.

Μελέτη τὸ πᾶν qui dixit & dictum probo,
Meditationem id esse, recte quod geras.

Ibidem.

Is quippe solus rei gerendæ est efficax,
Meditatur omne quis prius negotium.

Terent. in Adelph.

O Demea, istud est sapere, non quod ante pedes modo
Videre, sed etiam illa, quæ futura sunt
Prospicere.

Auson. de ludo 7. Sapient.

Aduersa rerum, vel secunda prædicat
Meditanda cunctis comicus Terentius:
Locare sedes, bellum gerere, aut ponere
Magnas, modicasq; res etiam paruas quoque
Agere volentem, semper meditari decet.
Nam segniores omnes inceptis nouis,
Meditatio si rei gerendæ desit.

Ibidem.

Nihil est, quod amplioremcuram postulet,
Quam cogitare quid gerendum sit: debent
Incogitantes fors, non consilium regit.

¶ Similitvdines.

...Hom. Sicut irrationabilis terra, quæ secus viam posita est, conculcatur, & dura est, & semina doctrinæ in sulcos sensus non recipit, sed volatiles spiritus rapiunt ea: sic & omnis arbor secus iuxta viam posita non potest esse fructifera; id est, hoc modo mundum viuens nunquam potest euadere à peccatis. *Basilius in 11. Matth. hom. 36.*

... de gemmis flores: ita de bonis cogitationibus nascuntur bonitates. Sicut autem flores non possunt procedere, nisi de gemma. Sic bona voluntas nasci non potest, nisi præcesserit in cogitatio bona. Poma sunt opera iustitiæ. Sicut ante poma ... ita ante opus bonum voluntas bona. Arbor non profert ... quæ iuxta viam est: Ita qui in mundo viuunt. *Hom. 38. in ...*

... cogitationum natura, labyrintho cuipiam ac gryphis ... nullum vsquam finem habens, neque concedens cogitationi ... petram, originem ab arrogantia. ac nimia sui opinione ... sumens: cum enim quosdam pudeat ad fidei susceptionem ... accedere, ne videantur cœlestia ignorare, ipsi sese in cogitationes ... quibusdam quisquilias ac minutias coniiciunt. *Hom. 2. in epist. ad ...*

... Sicut qui adulterium committit in solo corde, non ... progressus ad opus: Ita si quis fecerit in corde cætera, ... verbi causa, si quis corde tantum sit furatus, aut ... falsum testimonium dixerit, non vt ille, qui facto furatus ... falsum testimonium re perpetrarit: sed tantum vt qui ... facta fecerit, punietur: idque si per ipsum steterit, quo minus ... ad prauum facinus. Quod si præterquam quod voluit ... quidem est, sed non successit, punietur: vt qui non solum ... verum etiam opere peccauerit. Super hæc quærat aliquis ... alterum committat aliquis solo corde, etiam si factum ... peregerit, sed in solo corde fuerit impudicus. Simili ... cæteris laudabilibus. Habet autem hic locus, quo ... falli possimus: quod hac opinor ratione tollendum ... quidem in corde peractum minus est peccatum, ... adiungat etiam factum. Non potest autem fieri, vt ... in corde, quæ obstat impudico facto: nisi quis hic ... exemplo sumat virginem, iuxta quod lex dicit, in so... violatam. Fingamus enim coralicuius esse purissimum, ... violentam peregisse corruptionem corporis pudicæ; in ... alicuius est. Hæc sane mihi videtur prorsus esse casta in ... quidem corpore vero non esse pura, quemadmodum erat ... virgo: at non quia non pura, statim impudica. *In cap. 10.*

... *Monachi*, Quemadmodum parentes corporum communis ... esse liberis: Sic etiam animus naturaliter indulget ... cogitationibus. Et quanquam omnium & per omnia ... ridiculosi & turpissimi, omnium tamen videntur suarum ... formosissimi. Sic etiam amenti animo suæ cogitationes ... tametsi ex omnibus fuerint pessimæ, sapientissimæ tamen ... videntur. *Lib. 3. de Charitate.*

... modum corpus habet mundum res ipsas: Sic etiam animus ... mundum ipsas cogitationes. *ibid.*

... corpus scortatur cum corpore mulieris: sic etiam animus ... cogitatione mulieris per proprii corporis imaginationem.

... quis vasa riobat fornax. Sic distrahitur homo in cogitationibus. *ibid.*

... modum rerum humanarum cogitatio non cogit animum ... diuinas contemnere: Sic neque nuda cogitatio rerum diuinarum eundem adigit, vt res humanas prorsus respuat. *Lib. 3. de ...*

... Eremitæ. Quemadmodum in aquis ignis durare non potest, ... neque turpis cogitatio in corde Dei amante. *De lege spiritus.*

... modum vnicuique rerum, quæ videntur, Deus prouidentiam tribuit: sic humanis quoque cogitationibus, siue velimus, siue nolimus. *De lege spirituali.*

... Ne quæso permittamus in nobis cogitationes prauas, ... minima negligamus, quia, qui minima spernit, paulatim ... Non spernamus morsum serpentis, ne venenum eius admittamus in corda nostra: quia quamuis venenum venenum sit seruidem mors est hominis. Abscindamus virgulta spinarum de ... cordibus nostri, ne defigant in nobis altas radices. Cor nostrum ... Domini Iesu Christi: excolamus eum cœlestibus disciplinis, ... seminamus in agro tanti Imperatoris seminari zizania: sed ... floribus virtutum decoremus, quia his delectatur. *Libro de ... documentis c. 34.*

... Humanæ mentis natura est, vt si cogitatione aliquid ... capiamur, talem se nobis vnaquæque species exhibeat, ... eam & cogitando formemus. Quoquo enim mentis nostræ ... extenderimus, id ipsum, in quo defixi sunt, referunt ad sen... vt planius intelligi id quod dictum est, possit, afferemus exemplum? Si quis hyemali die ver cogitauerit, & ornatum eius lumine mentis inspexerit, oblitterata hyeme, in qua sit, atque algeat totum ei in sensu suo ver cum habitu sui ornatuque consistet: adeo, mentis oculis corporis præstant, vt ineunte eos obliuione præsentium totos nos obtineat quidam quasi animo præsumptus vsus absentium. *in Psalm. 120.*

Tertullianus. Perit ille simul in tua forma, si concupierit, & admisit iam in animo quod concupiuit, & facta es tu gladius illi: vt etsi à culpa vaces, ab inuidia non liberaberis. Vt cum in alicuius agro latrocinium gestum est, crimen quidem dominum non constringit, dum res tamen eius ignominia notatur, ipse quoque infamia aspergitur. *De cultu fœminarum.*

Seneca. Quemadmodum quæ in vsu sunt, & manum quotidie tactumque patiuntur, nunquam periculum situs adeunt: illa, quæ ad oculos non reuocatur, sed extra conuersationem vt superuacua iacuerunt, sordes ipsa colligunt vetustate. Ita quicquid frequens cogitatio exercet ac renouat, memoriæ nunquam subducitur, quæ nihil perdit, nisi ad quod sæpe non respexit. *lib. 3. de benef. c. 2.*

Anonymi. Porphyrius serpens venenum habet, sed quoniam edentulus est, sibi habet: Ita quidam male cogitant, sed quod desit facultas, nemini nocent. *In sim.*

Anonymi. In concussione cribri permanent stercora: sic spolia hominis in cogitatione illius. Vasa figuli probat fornax, & tentatio hominis in cogitatione illius. Culturam ligni ostendit fructus illius. Sic loquutio cogitationis in corde hominis. Leo venationi insidiatur: sic peccatum operantibus iniquitatem.

¶ Exempla Sacra.

Cogitationum peruersarum exempla: Fratres Ioseph. *Genes.* 37. 20. Scribæ & Pharisæi, *Matth.* 9. 3. & 12. 24. *Marc.* 2. 6. *Luc.* 5. 21. & 7. 30. Pharisæus quidam, *Lucæ* 11. 38. Coloni, 20. 14. Principes Sacerdotum, *Ioan.* 12. 10. Sacerdotes Iudaici, *Act.* 5. 33. Simon Magus, 8. 22.

¶ Historica Exempla.

D. Augustinus Hipponensis Episcopus, dum sanctæ Trinitatis mysterium solus in cubiculo sedens contemplatur, ita à seipso absceſſerat, vt à muliere, quæ illum consulere cupiebat, sæpius interpellatus nihil responderet, imo ne respiceret quidem: mulier denique, quia se contemptam putauit, abiret tristis. Postero autem die, cum eum in Ecclesia audiret, in spiritu rapta, vidit de Trinitate disputantem, atque audiuit: idcirco se illum die hesterno frustra quidem adiisse: quod eiusmodi meditatione occupatus, ipsam neque videre, neque omnino sentire potuisset, ac proinde nec redire dubitaret. Rediit, &, quod petierat, consilium sine cunctatione accepit. *Marull. l. 2. c. 4. & Sab. l. 2. c. 6.*

D. Thomas Aquinas Parisiis cum Philippo, aut (vt Campanus scribit) Ludouico Gallorum rege cœnans, animo alienatus, cum ne oculis quidem conniueret, tandem percussa manu mensa exclamauit; aduersus Manichæos conclusum est. Quod factum cum rex admiraretur, Thomas cum rubore respondit argumentum sibi in mentem venisse, quo Manichæorum dogma penitus euerteret. *Fulgos. lib. 8. c. 7.*

Atlantem Libycum tanta cœlestis cursus cognoscendi voluptas incessit: vt spreto hominum commercio, in altissimum Africæ occidentalis montem secesserit solus. Itaque & monti nomen indidit, & ob singularem cœlestium rerum cognitionem cœlum suis humeris fulcire dictus est. *Theatrum Zuingeri.*

Indorum Gymnosophistæ ab exortu solis ad occasum vsq; eodem in loco perstant: alternis sæpe pedibus toto die feruentissimis arenis insistunt, solemque immobilibus oculis contuentur: vt hac ratione & animum contemplatione, & corpus laborum tolerantia exerceant. *Plin. l. 7. c. 2.*

Archimedes, qui machinationibus suis multum ac diu victoriam Marci Marcelli Syracusas obsidentis inhibuerat, quum capta vrbe, animo & oculis in terram defixis, formas describit, militi, qui prædandi gratia domum irruperat, strictoque super caput gladio, quisnam esset, interrogabat? propter nimiam cupiditatem inuestigandi, quod requirebat, nomen suum indicare non potuit; sed proiecto manibus puluere, noli (inquit) obsecro, istum circulum disturbare, ac perinde quasi negligens imperii victoris obtruncatus, sanguine suo artis suæ lineamenta confudit. *Valer. l. 8. cap. 7.*

P. *Scipio Africanus*, antelucanis horis in Capitolium ascendens, in templo Iouis Opt. Max. prius contemplabundus sedebat, quam in senatum discenderet, vt ea, quæ Reipub. salutaria essent, Deorum prius pace implorata, inuenire & patribus proponere posset. *Gell. l. 7. cap. 1. ex Iulio Hygino & C. Oppio refert: eoq; Iouis filium creditum.*

Carolus Magnus ad ceruicale pennam & encaustum cum pergameno noctu reponebat, vt si quid in lecto cogitanti vtile oc-

currerer, signare posset, ne è memoria laberetur. Vicinus etiam lecto erat paries cerâ illitus, cui, si quid in tenebris occurrisset, inscriberet. *Ægidius in vita Caroli, & Henricus Erphordensis.*

Caroluis V. Imp. antequam quicquam aggrederetur, diu multumque prius deliberabat, in publicum non prodibat, neminem ad se intromittebat, sæpe quin etiam morbum simulabat. Quo ipso effecit, vt non prius eius consilia deprehenderentur, quam in opus deducta essent, *Thuan. vit. e.*

¶ Scriptores.

De apprehensione scripsit *Albertus Magnus.* De animo & cogitatione agit *Lucretius lib.* 4. De cogitandi ratione, *Brusonius lib.* 2. *c.* 15. cur in cogitatione profundiore somnus obrepat, ostendit *Cælius Rhodiginus lib.* 6. *c.* 3. Sæpe altero cogitante idem cogitat aliter. *Marsil. Ficin.* 4. 38. De primis motibus & de consensu, *Gerson. t.* Cur, quomodocunque voluerimus, statim cogitamus, *Lucre. lib* 4. De cogitatione etiam, *Lumen animæ, parte* 2. *c.* 33. *Vincent. Belua.* 3. 12. *Idem de consideratione T.* 1. 3. 37. *De cogitationibus, Efrem: Iacob. Carthus. Erford.*

V. de Animus, Contemplatio, Consideratio, Mens, Ratio.

Cognitio.

¶ Definitio: et etymolog.

Cognitio, γνῶσις, εως, ἡ & γνωστὴς, ἠος, ὁ, cognitor dicitur. Proprie autem cognitor dicitur, qui litem alterius suscipit coram ab eo, cui datus est, sicut procurator, qui absentis nomine author sit. Cognitor à cognosco venit: vnde etiam recognosco, quod est opus compositum emendandi, aut limandi, aut reprehendendi causa reuideo. Actus vero ipse recognitio dicitur.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Cognitio Dei super omnes.

Homo enim videt ea, quæ patent: Deus autem intuetur cor. 1. *Reg.* 16.

Nonne ipse considerat vias meas, & cunctos gressus meos dinumerat: *Iob.* 31.

In omni loco oculi Domini contemplantur bonos & malos. *Prou.* 15.

Infernus & perditio coram Domino: quanto magis corda filiorum hominum? *ibid.*

Omnes vitæ hominum patent oculis eius, spirituum ponderator est Dominus. 16.

Non præterit Dominum omnis cogitatus: & non absconditur se ab eo vllus sermo. *Eccl.* 42.

Bonos singulariter.

Et respexit Dominus filios Israel, & cognouit eos. *Exod.* 2.

Quoniam nouit Dominus viam iustorum. *Psal.* 1.

Priusquam te formarem in vtero, noui te. *Ier.* 1.

Firmum fundamentum Dei stat, habens signaculum hoc: Cognouit Dominus qui sunt sui. 2. *Tim.* 2.

Omnia nuda & aperta sunt oculis eius. *Hebr.* 4.

Malos non agnoscit.

Multi dicent mihi in illa die, Domine, Domine: Et tunc confitebor illis, quia nunquam noui vos: discedite à me omnes, qui operamini iniquitatem. *Matth.* 7.

Amen dico vobis, nescio vos. 25.

Si quis autem ignorat, ignorabitur. 1. *Cor.* 14.

Firmiter exigitur.

Cognoscetur Dominus iudicia faciens. Conuertantur peccatores in infernum, omnes gentes, quæ obliuiscuntur Deum. *Psalmo* 9.

Vacate & videte, quoniam ego sum Deus. 45.

Deus de cœlo prospexit super filios hominum, vt videat, si est intelligens, aut requirens Deum 52.

Vani sunt omnes homines, in quibus non subest scientia Dei. *Sap.* 13.

Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe domini, Israel autem me non cognouit. & populus meus non intelligit. *Esai.* 1.

Quia stultus populus meus me non cognouit: filii insipientes sunt, & vecordes. *Ier.* 4.

Confortati sunt in terra, quia de malo ad malum egressi sunt, & me non cognouerunt, dicit Dominus. 9.

Non glorietur sapiens in sapientia sua, & non glorietur fortis in fortitudine sua, & non glorietur diues in diuitiis suis: sed in hoc glorietur, qui gloriatur, scire & nosse me: quia ego sum Dominus, qui facio misericordiam, & iudicium & iustitiam in terra. *ibidem.*

Misericordiam volui, & non sacrificium: scientiam Dei plus quam holocausta. *Osee* 6.

Reuelatur ira Dei de cœlo super omnem impietatem hominum eorum, qui veritatem Dei in iniquitate detinent, quia quod notum est Dei, manifestum est in illis: Deus enim illis manifestauit. *Rom.* 1.

Multipliciter acquiritur, scilicet diuina illuminatione.

Qui dixerunt Deo, recede à nobis, scientiam viarum tuarum nolumus. *Iob.* 21.

Multi dicunt, quis ostendit nobis bona? Signatum est super nos lumen vultus tui Domine. *Psal.* 4.

Propter hoc sciet populus meus nomen meum in die illa, quia ego ipse, qui loquebar, ecce adsum. *Isa* 52.

Confitebor tibi Pater Domine cœli & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea parvulis. Etiam Pater, quoniam sic fuit placitum ante te. Omnia mihi tradita sunt à patre meo, & nemo nouit filium, nisi pater, neque patrem quis nouit, nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. *Matth.* 11.

Nemo venit ad me, nisi pater meus, qui misit me, trahat eum. Non quia patrem vidit quisquam nisi is, qui à Deo est, hic vidit patrem. *Ioan.* 6.

Et scimus, quoniam filius Dei venit, & dedit nobis sensum, vt cognoscamus, & simus in vero filio eius. Hic verus Deus est, & vita æterna. 1. *Ioan.* 5.

Creaturarum consideratione.

Nimirum interroga iumenta, & docebunt te: & volatilia cæli, & indicabunt tibi: loquere terræ, & respondebit tibi: & enarrabunt tibi pisces maris. Quis ignorat, quod omnia hæc manus Domini fecerit? *Iob.* 11.

Cœli enarrant gloriam Dei. *Psal.* 18.

Vani sunt omnes homines, in quibus non est scientia Dei, & de his, quæ videntur bona, non potuerunt intelligere eum, neque operibus attendentes agnouerunt, quis esset artifex, sed aut ignem, aut spiritum, aut aeris mobilem circuitum, aut stellarum cyclum, aut aquam violentam, aut solem, aut lunam rectores mundi deos putauerunt. Quorum si specie delectati deos putauerunt, sciant quanto his dominator eorum speciosior est. Speciei enim generator hæc constituit. Aut si virtute & operatione eorum mirati sunt, intelligant ab illis, quoniam qui fecit hæc, fortior est illis. *Sap.* 3.

A magnitudine enim speciei & creaturæ cognoscibiliter creator horum videri. Creauit illis scientiam spiritus, & replenit cor illorum *ibid.*

Multa abscondita sunt maiora his, pauca vidimus operum eius. *Eccl.* 43.

Inuisibilia enim ipsius à creatura mundi ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur. *Rom.* 1.

Ex parte enim cognoscimus. 1. *Cor.* 13.

Scripturarum declaratione.

Scrutamini Scripturas: quia vos putatis in illis vitam æternam habere. Et illæ sunt, quæ testimonium perhibent de me.

Si crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi: de me enim ille scripsit. *ibid.*

Salubriter perquiritur.

Nosse enim te consummata iustitia est, & scire iustitiam & virtutem tuam radix est immortalitatis. *Sap.* 15.

Non nocebunt, & non occident in vniuerso monte sancto meo: quia repleta est terra scientia Domini, sicut aquæ maris operiunt. *Esa* 11.

Viuificabit nos post duos dies, & in die tertia suscitabit nos, & viuemus in conspectu eius, sciemus, sequemurque, vt cognoscamus Dominum. *Osee.* 6.

Hæc est autem vita æterna: vt cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti, Iesum Christum. *Ioan.* 17.

Et omnis, qui diligit, ex Deo natus est, & cognoscit Deum. Qui non diligit, non nouit Deum, quia Deus charitas est. 1.

Cognoscit homo differenter.

Homo videt ea, quæ patent. 1. *Reg.* 16.

Sicut aqua profunda, sic consilium in corde viri: homo prudens exhauriet illud. *Prou* 20.

Vestigium cordis boni, & facile bonam difficile inuenit labore. *Eccl.* 13.

Quis scit hominum, quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est? 1. *Cor.* 2.

Cognoscitur homo frequenter.

In facie prudentis lucet sapientia. *Prou.* 17.

Sapientia hominis lucet in vultu eius, & potentissimus quisque illius commutabit. *Eccl.* 8.

Cor hominis immutat faciem illius, siue in bono, siue in malo. *Eccles.* 17.

Ex visu cognoscitur vir, & ab occursu faciei cognoscitur intellectus. 19.

A statu.

Quomodo in aquis resplendent vultus prospicientium: sic corda hominum manifesta sunt prudentibus. *Prou.* 27.

Sicut rusticatio de ligno ostendit fructum illius: sic cogitatus cordis hominis. *Eccl.* 27.

Gestu.

Ex studiis suis intelligitur puer, si munda & recta sint opera eius. *Prou.* 20.

...corporis, & risus dentium, & ingressus hominis enun-...tio. Eccl.19.

¶ Biblici Loci.

Cognoscere, Hebræis honeste significat congressum viri cum ...Gen.4.&.17.25.& 38.26.1.Reg.1.4. Luc.1.v.34. dicitur & de ...cubitu concubitoribus. Gen.19.5.

Cognitio dilectionis Christi quam necessaria, Ephes.3.19. cogni-...Christi quam necessaria, Ioan.17.3.non est secundum carnem.2. ...Cor.5.16.& 10.5. cognitio cœlestis est, Matth.16.17. Ephes.1.17. Colos.1.v.26.27. in ...Ioan.7.28.& 14.7. Ephes.3.21.1.Ioan.2.3.& 3.6. quibus con-...Matth.11.15. suos progressus habet, Act.8.35. Ephes.4.v.11.12. ...Cognitio Dei, & dona Spiritus sancti aquis assimilantur. cogni-...tio Dei per Christum sola vera est, & valida, Matth.11.27. ...Ioan.17.3. humanam compactionem agnoscere nolimus. Ful. ...Cognitio Dei per Christum sola vera est, & valida, Matth.11.27. ...Ioan.17.3.2.Corinth.4.6. Heb.1.3. quibus concessa, Matth.11. ...Ioan.3.20. humilitatem parit, 1.Cor.8.1.& 14.25. fructus ...Ioan.16.3.

Cognitio Deus humana sapientia non potest, nisi ipse reuelet ...& humilibus. Matth.11.25.& 16.17. Luc.10.21. Ioan.7.28.& ...8.54.& 14.4.& 15.1.& 17.6. Act.17.23.1. Cor.1.v.17.18. ...2.v.14.& 3.19. Col.2.16.

Cognoscitur licet subinde homines ex verbis & factis, Eccl.19.27. ...Matth.7.16.& 12.33. Luc.6.44.

¶ Patrvm Sententiae.

Nullum memor, inquit, naturæ, nunquam superbies. Memor ...naturæ plus, si teipsum obserues. Anton. & Max.serm. de co-...gnit.

Non accurata cognitio tui ipsius sufficienter te veluti manu de-...ducit in notionem Dei. ibidem.

Deinde nosse, inquit, ignarum se esse, sapientiæ est: & scire se ...non fecisse, iustitiæ. ibid.

Cognitionis maxime se nouit, qui se nihil putat. ibid.

¶ Poeticae Sententiae.

Persius.

Vsumne in sese tentat descendere nemo:
Qui prædocti spectatur mantica tergo.

Hor.1.Serm.3.

Maium absentem Nœuium cum carperet: heus tu,
Quidam ait, ignoras te? an, Vt ignotum, dare nobis
Verba putas? egomet mi ignosco. Maurus inquit.
Vrsulus & improbus hic amor est, dignusq; notari.

Ter. Heaut.

Di vestram fidem itan' comparatam esse hominum natu-...ram omnium:
Aliena melius vt videant & iudicent, quam sua?
An vt sit, quia in re nostra, aut gaudio, aut negotio
Præpediti nimio, aut ægritudine?

Hor.1.Serm.3.

—Denq; te ipsum
Concute, num tibi quid vitiorum inseuerit olim
Natura, aut etiam consuetudo mala, namq; ita
Neglecta virenda filix inascitur agris.

Perlius Satyra 1.

Nec te quæsiueris extra.

Persius.Id.3.

Discite, o miseri, & causas cognoscite rerum.
Quid sumus, aut quidnam victuri gignimur, ordo
Quis datus, aut metæ, quam mollis flexus, & vnde,
Quem modus argento, quid fas optare, quid asper
Vtile nummus habet: patriæ, carisq; propinquis
Quantum elargiri deceat, quem te Deus esse.
Iussit, & humana qua parte locatus es in re,
Disce.

Idem 4.

Respue quod non es, tollat sua munera cerdo:
Tecum habita, & noris, quam sit tibi curta supellex.

Iuuenalis.11.

Illum ego ture
Dispiciam, qui scit quanto sublimior Atlas
Omnibus in Libya sit montibus: hic tamen idem
Ignoret, quantum ferrata distet ab arca
Sacculus, & cœlo descendit γνῶθι σεαυτόν,
Ingentium, & memoris tractandum pectore, sine
Coniugium quæras, vel sacri in parte senatus
Esse velis. nec enim loricam posset Achillis
Thersites, in qua se traducebat Vlysses
Ancipitem, seu cu magno discrimine causam
Protegere affectas: te consule, dic tibi quis sit
Orator vehemens, an Curtius, an Matho, bucca
Noscenda est mensura tua spectanda; rebus
In summum minimis; etiam cum piscis emetur,

¶ Apophthegmata.

Chilon dicere solitus est, caue tibi ipsi, siue à teipso, siue obserua te ipsum. Nam Græce est φυλάσσεο σεαυτόν: vt admoneat, sibi quemque debere suspectum esse. Omnes sibi cauent ab aliis: at frequenter nemo magis hostis est homini, quam homo sibi, dum libidinem, dum iram, dum ambitionem aliasque cupiditates adhibet in consilium, Laert.l.1.c.4. Stob.serm.19. Max.serm.56.

Idem volebat, Nosse se ipsum quemque debere: atque idcirco Apollini aureis literis sacrarum eius dictum fuit. Nam qui se recte nosset, animam atque corpus vt æquum est diligeret: neque quod vni est impertiendum, alteri præberet. Quod cum plerique perperam faciant, id nullius alterius culpæ est adscribendum, nisi quod nos ipsos, id est, humanam compactionem agnoscere nolimus. Ful. l.4.c.2.

Socrates dicebat, sese nihil scire præter hoc vnicum, quod nihil sciret: reliquos vero ne hoc quidem scire. Anton. in Meliss. part. 1.serm.59.

Thales, difficile est se nosse, inquit: sed beatum. Et hæc est secundum naturam vita. Anton. & Max.serm.de cognit.sui.

Plato, qui nihil, inquit, propemodum scimus, arbitramur nos omnia scire, non permittentes autem alios, quæ ipsi nescimus, agere, peccare cogimur ipsi cum agimus, Anton. & Max.serm. de cognit.sui ipsius.

Philemon dicere solebat, homo cum sis, id fac semper intelligas, & semper eris homo. Anton. & Max. de cognit.sui.

Thales, cuidam percontanti quid esset difficile: Se ipsum, inquit, nosse. Atqui hoc vulgus putat esse facillimum. Aliena rectius perspicimus quam nostra, & sibi quisque adulator est, Laer. lib.1.

Socrates, roganti cur nihil scriptum ederet, respondit: Quia video chartam multo pretiosiorem, quam ea quæ scribenda forent. Stob.

Demonax interrogatus, quando cœpisset philosophari, tum dixit, cum cognoscere me ipsum incepi. Stob.serm.21.

Heraclitus, iuuenis adhuc omnium sapientissimus esse inde iudicabatur, quod rogatus quid sciret, respondisset. Sat scio, quod nihil scio. Ex Aristonymi scriptis recitat Stob.serm.21. Ant.in Meliss.par. 1.serm.59. Max.serm.56.

Diogenes interrogatus, quonam modo quis suimet præceptor fieri posset? respondit, si seipsum eis, quibus alios increpat, increpuerit. Stob.serm.1.

Theocritus, cuidam quærenti quare libros non scriberet? respondit: Quoniam, vt libet, non possum: vt vero possum, non libet. Stob. serm.21.ex Aristonymo.

¶ Similitvdines.

Quemadmodum oculus alia videns, se ipsum tamen non cernit: Sic etiam mens nostra corrupta, aliena vitia magis spectat quam sua. Apud Maximum serm.56.

Quemadmodum solis lumen sanum oculum ad se ipsum trahit: sic Dei cognitio sanam mentem per charitatem naturaliter ad se ipsam pertrahit.

Quemadmodum rerum visibilium pulchritudo sensibilem oculum, sic mentem quoque puram rerum inuisibilium cognitio ad se pertrahit: inuisibilia dico ea, quæ sunt in corporea.

¶ Historica Exempla.

Philippus Maced. cum ad Chæroneam Athenienses vicisset, animum elatum ratione compescuit: & ne quid posthac per contumeliam & fastum committeret, hoc instituit, vt quotidie mane excitaretur è somno, his verbis: Surge rex, & hominem te esse cogita. Stob. serm.21.ex Ælian.

Alexander, posteaquam ex diuturno morbo conualuit, nihilo se se deteriusaffectum dixit. Admonuit enim nos (inquit) ægritudo, ne altum saperemus, vt pote mortales. Stob serm.21.

Placilla Theodosii Imperatoris vxor pientissima, subinde maritum admonere solebat, iam in Cæsarem euectum, vt se olim priuatum hominem fuisse cogitaret. Quem putabat præ cæteris ad Romanæ Reipublicæ gubernacula assumptum, non vt ferocius superbiret, atque iam Deum se factum existimaret, vt alii, sed vt hominem se esse cogitans, variis cum subditis fragilitatibus obnoxium, rite gubernaret imperium, tanquam Dei seruus. Nicephorus Callistus lib. 12.cap.42.

Simonides conuiuio quodam exceptus, in quo Pausanias etiam erat. Iussus aliquid è sapientiæ præceptis depromere, statim dixisse ad Pausaniam fertur: Memento te hominem esse. Id autem Pausanias tunc temporis non magnopere curauit, captus iam superbia, eo quod ad Medorum partes sese applicuisset, & elatus ob hospitii ius, quod ei cum rege intercedebat: forsitan etiam vino depulsus à sede rectæ rationis. cum vero iam esset captiuus, & cum fame luctaretur, iamque calamitosissimam omnium mortem ante oculos cerneret, tunc in mentem ei venit Simonides, & magna voce exclamauit: O Cee hospes, magnum quiddam in tuo sermone inerat. Ego vero inani persuasione sum adductus, vt eum nullius momenti putarem. Ælian lib.9. de Var. histor.

Bias vt homines ad sui cognitionem duceret, iubebat vt in speculo vnusquisque suas actiones contemplaretur, vt honestas magis ornaret, turpes vero emendaret. *Stob. serm.* 21.

¶ Scriptores.

De cognitione Dei & nostra, *Pharetra*. De cognoscendo Deo & laudando, *Raymundus Sebundius in viola animæ*. Nosce teipsum, vt Deum noscas, *Marsil.* 6.8. De sapiente & cognoscente seipsum & huius contrario scripsit *Carolus Bouillus*. De cognitione sui, *Octauianus Mirandula*. Vide prouerb. *Nosce teipsum*. De sui agnitione. *Sermo Augustini Dathi*. De cognoscendo seipsum, *Stobæus Anton. Monachus Melissa lib.* 1. *tit.* 59. *Raphael Volaterranus lib.* 28. Et prædictus *August. Dathus Epist.* 20. *Lumen animæ parte* 2. *cap.* 21. *Cal. Rhodiginus l.* 3. *c.* 7.

Color.

¶ Definitio et etymolog.

Color, Græce χρόα, ας, ὁ, vel χρῶμα, ατος, τὸ & χρωματίζω, coloro dicitur. Est autem color, extremitas perspicui in corpore terminato. *secundum Aristotelem libro de Sensu & sensato.*

Color est motuus diaphani, secundum actum. *secund. Arist. l.* 2. *de anima.*

Color est passio corporis opaci alteratiua visus de potentia ad actum.

Color est qualitas secunda, ex commistione quatuor qualitatum primarum derelicta, alteratiua visus de potentia ad actum.

Color est lux incorporea, in extremitate diaphani terminati. *sec. B. Thom.* 1. *sent. dist.* 17. *q.* 1. *art.* 1.

A color venit coloro verbum, & discolor diuersi coloris, & concolor eiusdem coloris. Colores præterea apud Rhetores dicuntur orationis ornamenta, hoc est, figuræ, quæ à Græcis σχήματα dicuntur.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Color est rei perlucidæ in corpore certo & terminato extremitas. *lib. de Sensu, c.* 3.

Omnis color vim habet id mouendi, quod re ipsa perlucidum est, eaque illius natura est. *l.* 2. *de Anima, c.* 17. *T.* 67.

Color in naturam coloris expertem cadere potest. *ibidem T.* 71.

Color lumini, lumen aspectui continuatum est. *lib.* 7. *de Nat. c.* 2. *T.* 12.

Ex coloribus hi simplices sunt, quicunque elementorum naturam consequuntur, ignis puta, aeris, aquæ, terræ. *lib. de Color. cap.* 1.

Niger color consequitur elementa, quoties inuicem commutantur. *ibid.*

Est proprium colorum munus, non simpliciter, sed ad aliquam mistorum rationem habere. *lib. de color. c.* 2.

Nos nullum colorem purum spectamus, qualis plane est: sed omnes permistos, atque aliis confusos. *lib. de Color. c.* 3.

¶ Emblema.

Andreæ Alciati.

Emblema cxvii.

Index *mœstitiæ est pullus color: stimur omnes*
Hoc habitu, tumulis cum damus inferias.
At sincera animi, & mentis stola candida puræ:
Hinc Sandon sacris lunea grata viris:
Nos sperare docet viridis. Spes dicitur esse
In viridi quoties irrita retro cadit.
Est cupidis flauus color, est & amantibus aptus,
Et scortis, & queis spes sua certa fuit.
At ruber armatos equites exornat amictus,
Indocet & pueros erubuisse pudor.
Cæruleus nautas, & qui cœlestia vates
Attonti nimia religione petunt.
Vilia sunt gilui. natuaq; vellere burrhis:
Qualia lignipedes fragula habere solent.
Quem curæ ingentes cruciant vel zelus amoris,
Creditur hic fuluo non male veste tegi.
Quisquis sorte sua contentus, sanissima gestet:
Fortuna æquanimis tetrica quis ferat.
Vt varia est natura coloribus ita gignendis,
Sic alius aliud, sed sua cuiq; placeat.

¶ Scriptores.

De coloribus natiuis & factitiis, *Plinius lib.* 35. *c.* 6. Et qui colores vno non inducantur. *ibidem* 7. De coloribus libellus *Ant. Thylesii & Aristotelis, & apud plerosque, qui de Vrinis scribunt.* Vide etiam *Problemata Arist. sect.* 10. *eius librum de coloribus ex translatione Cæl. Calcagnini. Plutarch. de Placit. lib.* 15. *Cal. Rhodig. l.* 17. *c.* 2. *& 26. & 30.*

Collega.

¶ Definitio et etymolog.

Collega, æ, à colligatione societatis, & complexus. *Isidor. l.* 10. *Etymol. lit. C.*

Collegæ apud Iurisperitos recentiores dicuntur, qui tant: quali vna se colligant. At veteres ab eligendo dicebant lunt: quasi in idem munus collectos diceremus. Hinc vocantur, in quibus qui dent nomen eliguntur: dum ciores non sint. *Alc. de verborum significat. Iacob. Spe lit. C.*

Collegarum appellatione hi continentur, qui sunt testatis. *Author. Vlpian. ibid.*

¶ Philosophorvm Sententiæ.

Francisc. Petrarch.

De stulto & temerario collega. Dial. lxxi.

Dol.

Stultum habeo ac temerarium collegam. R. Est fateor, vt timeas, si ex diuerso aliquid est, vt speres, hoc busdam calamitatis, sicaliis gloriæ præbuit materiam. Terentii Varronis Æmilio Paulo mortem pepert. Ad L nutii temeritas M. Furio Camillo: & Qu. Fabio Maxi rem gloriam quæsiuit, notæ sunt historiæ. D. Est ceps & inconstans. R. Esto tu constans & modestus. tus clarior eminet, quam suo admota contrario. Co tius illum regas, quam te ille præcipitet? D. Est insole lega. R. An tibi excidit, vt ipsi, de quo nunc diximus, Co ni militum consulari potestate, quinque simul colleg pares vltro se submisere? Habet hoc virtus excellens, po suis authoritatem, miratoribus reuerentiam ac pudore nullo melius modo collegæ insolentiam repressit, quam ac virtute. Sic efficies, vt illum tibi parem dici pudeat. Minutium, & aut se sponte subiiciat honestiore fuitio, eum tibi populus subiecisset, aut omnes intelligant illum nomine, rebus imparem, & quicquid bene gesseris, tuum quid secus, illus. D. Collega mihi stultus obtigit, atque Quædam per contrarium discuntur. Solent magistri discipulis incertum aliquid proponere, quod eum respec tis ingenium, ad vera facilius retrahatur. Redita me curi hominis clarum verbum. Ante non magnum tempus Florentia ciuitas statum muraſſet, quod crebro nimis facit, atque ad imam plebem fræna Reipublicæ pertu ex insolenti grege, qui diu tenuerat illam, & meritus ni inopis Mechanici humilitatem spernens. Et tu, atque literas noueris, neque vnquam patrios fines excesseris, artificio vitam trahens, cum paribus tuis, qualiter him tam nobilem vrbem reges? Ille autem nihil motus: Ecqui inquit, est? Quid vos egeritis nullus ignorat. Si per omnium agimus, aberrare non possumus. O verbum dignum minis ex ingenio prodisse. Tu nunc igitur in collega rium tibi statuas exemplar, cui dissimillimus fieri velis.

¶ Apophthegmata.

Scipio Æmilianus creatus Censor, addito collegi viro magnæ quidem nobilitatis, sed vitæ dissolutioris, dixit, se ex maiestate Reipublicæ omnia gestarum dedissent collegam, siue non dedissent, innuens, satius habere collegam censuræ, quam talem collegam. *Valerius lib.* 6. *cap.* 4. *Plin. de Viris illustribus*, 58. *& Dion. to cap.* 5.

Comedere, Comessa

¶ Definitio: et etymolog.

Comedere, Græce, φάγειν. Nam φάγω & ἔδω, ce, comedo dicitur. Et est cibum sumere per potentiam lem sumentis conuertibilem in naturam eius. *Ex B. Tho q.* 51. *art.* 3.

Comessatio, Græce κῶμος, ου, & κωμασία, ας, comes tur. Est autem comessatio propriè cibus post cœnam sumptus. Merenda cibus, qui sumitur ante cœnam: & lentaculum sumitur ante prandium, quod ab lento verbo, de quo lentaculum. Dicitur que comessatio a vicis, quos Græci cant, & esum supino, de edo: quoniam ante opinionem veteres in vicis habitantes alii alios, conuiuia tabant.

¶ Biblici Loci.

Comessationes damnantur, *Prou.31.v.17.& 23.v.20. 21.& 28.7. Esa.5.22. Rom.13.13. Galat.5.21.* Vide ebrietas, damnatur. Comessationis & ebrietatis exempla: Adam & Heua, *Genes.3.5.* Noe, 9.21. Lot, 19.33. Abraham, 21.8. Esau, 25. 33. Iacob & Laban, 31.54. Ioseph fratres eius, 43.34. Israelitæ, *Exod.16.3.& 17.3.& 32.6. Num.11.4.* Dalila & Samson, 16.25. Fili Heli, 1. *Sam.2.15.* Ionathas, 14.27. Amnon, 2. *Reg.13.28.* Vrias, 11.13. Ela, 1. *Reg.16.v.8.9.* Israelitæ, *Nehem.9.* Holofernes, *Iudith 12.v.17.18.& 13.2.* Aman, *Esth.5.9.* Assuerus *Esth.7.v.1.2.* Filii Iob, *Iob 1.5.* Iudæi, *Esai.22.13.* Sacerdotes & populus, 28.7. Ptolomæus, 1. *Macch.16.16.* Herodes, *Matth.14.6.* Marc.6.21. Dues, *Luc.16.19. Vide Conuiuiorum cum à bonis, tum à malis celebratorum exemplà.*

¶ Scriptores.

De Conuiuiorum apud Græcos origine, *Arist. lib.7. Polit.c.10.* De conuiuiorum vocabulis, *Cœlius lib.14.c.57.*

Vide Conuiuium, Luxus, Intemperantia, Ebrietas.

Comitas.

¶ Definitiones et Etymolog.

Comitas, Græc. εὐτραπελία, ας, ἡ, & εὐτράπελος, ε, ὁ, comis dicitur. Est autem comitas cum moderatione iocatio, *secundum Aristot. Ethic.*

Comitas est virtus media inter seueritatem, & remissionem. In hac punctum quidem à virtute discedimus: in altera omnia animi abiectione remittimus.

¶ Apophthegmata.

Demosthenis solitus est dicere manus non esse porrigendas amicis, nisi digitis. Innuens, non satis esse: si comes nos præbeamus, sed comitati comitem adiungendam beneuolentiam, *Laert.lib.6.& Eras.l.3. apoph.*

Æschines cum cuperet esse ex numero discipulorum Socratis, tamque apud præceptorem excusaret paupertatem, moleste quam alii Socratis amici multa subinde largirentur, se ferre posse: Annon intelligis, inquit Socrates, quam magnum mihi dederis, nisi forte te ipsum parui æstimas? Comiter subridens egenum, & nihil mercedis postulauit ab eo, quem sibi esse nouerat. *Laert.*

Alcibiades rogatus à quodam, quo pacto quis maximè placere ciuibus? Si, inquit, loquatur illis iucundissima. *Plut. in apoph.*

Agesilaus, irati suo quærenti, quod ciues erga se non perinde affecti essent, atq; erga illum: sed inhumanius tractarent, quod non æquales eiusdem fortunæ esset creatus Ephorus: Tu (inquit) extra omnem comparationem plurimum posse ad concilhandum ciuium fauorem. *Plut.*

Agesilaus, quidam causam detulit ad oratorem: is negauit ac dixerat se rum qui recepit. At is qui detulerat, dicere solebat, sibi rem fuisse orationem eius qui negarat, quam eius qui recepisset. Quod ille comiter recusasset, inc grauiter & inamœno vultu. *Eras.l.8. apoph.*

Agesilaus dicebat se operam suam, in eo quod non contra officium esset, polliceri omnibus: sed impertire illis tantum, à quibus optime poni arbitraretur. *Cic. ad Quint fratrem, de petit. consul.*

Alexander Imp. amicis incusantibus, quod parum memor impetratæ à se quæstionis, nimium esset omnibus expolitus, respondit: Tamen ego me imperatorem priuatis; qualem optarem ipse priuatus. *Eras. lib. apoph. Brus. l.3.c.4.*

Vide Clementia, Humanitas.

Commendatio.

¶ Definitio et Etymolog.

Commendatio, Græc. σύστασις, εως, ἡ, & συστατικὸν, commendo autem, Ethice commendatio modo laudatio, modo commissio. Quia commendo simplicem dativo, significat committo: vt, commendo te regi. Quando verò iungitur accusatiuo, cum Apud, significat laudo: vt, commendabo te apud Cæsarem vel regem, vel in senatu. Inde literæ commendatitiæ dicuntur, quibus aliquis commendatur.

¶ Apophthegmata.

Quidam petiit ab Agesilao, vt se scriptis ad hospites & amicos suos Asiaticos literis commendaret, quo apud illos ius suum consequeretur, respondit: Nihil esse opus literis commendatitiis. Nam mei, inquit, hospites sua sponte quæ iusta sunt faciunt, etiamsi illis non scripsero. Apud bonos & in bona causa superuacua est commendatio, quum ipsa res impetret quod precibus exoraretur. *Plut. in Lacon. apoph.*

Augustus Cæsar filios suos nunquam populo commendauit, nisi cum hac exceptione: Si merebuntur. Honorem non authoritati, sed meritis tribui volens. *Eras. lib.4. apoph. ex Suet.*

Antoninus Pius rogatus cui filium commendaret? vobis, inquit, si promeretur, & diis immortalibus. Fauorem noluit suæ authoritati tribui, sed filii meritis *Iulius Capitolinus.*

Vide Assabilitas, Beneuolentia, Humanitas.

Commiseratio.

¶ Definitio et Etymologia.

Commiseratio, Græce, οἰκτιρμὸς, οῦ, ὁ, & οἰκτίρμων, ονος, ὁ, misericors dicitur. Et est commiseratio, dolor quidam ex apparenti malo corruptiuo, ac dolorem inferente in non dignum pati, quod vel ipse putabit posse pati, vel suorum aliquem: idq; sic, vt propinquum videatur *secundum Arist. lib.2. Rhetoricorum.*

Commiseratio est, cum vel aspectu alicuius, vel oratione, vel etiam cogitatione adducimur, vt eum miseremur.

¶ Exempla Biblica.

Commiserationis exempla: Abraham, *Genes.14.v.14.* Melchisedech, *v.18.* Ruben, 37.21. Ioseph, 43.v.30.& 45.v.1. Obstetrices, *Exod.1.v.17.* Filia Pharaonis, *Exod.2.v.6.* Moyses, *v.12.17.& 32.v.32. Num.12.v.13.* Gedeon, *Iudic.8.v.5.* Israelitæ, 21.v.15. Booz, *Ruth 2.v.8.9.* Samuel, 1. *Sam.16.1.* Dauid, 30.v.32.42. Sobi & Machir, 2. *Sam.17.v.27.* 28.29. Pueri mater, 1. *Reg.3.v.26.* Abdias, 18.4. Elias 17.v.19. Elisæus, 2. *Rex.4.v.2.& 6.v.23.& 8.12.* Iosaphat, 2. *Paral.22.v.11.* Azarias Barachiæ, &c.2. *Paral.28.v.15.* Nehemias, *Nehem.1.v.4.& 23.* Amici Iob *Iob 2.v.11.* Iob. *Iob 29.v.11.12.13.14.15.16.& 30.v.25.* Esther, *Esth.7.v 3.* Tobias. *Tob.1.19.* Elaias, *Esai.21.v.3.& 22.v 4.* Ieremias, *Ierem.4.v.19.31.& 19.v.1.* Thren.2.11. Abedmelech, *Ierem.38.7.9.* Baruch, 45 v.3. Dominus, 48 v.32. Amos, 9.v.3. Ezechiel. *Ezech.5.v.14.& 9.* 4. Darius. *Damel.6.18* Onias 2. *Macch.3.v.16.17* Antiochus, 4. v. 27. Discipul, *Matth.15.v.23.* Iesvs Christvs. *Matth.8.3.& 9.v.2. 36.& 14.v 14.& 15.v.32.& 20.34.23.37. Marc.1.v.41.& 6.v.17.& 8. v.2 Luc.7.v 13.& 19.v.41. Ioh.5.v.6.9.& 11.v 33.35.& 19.26.* Paterfamilias. *Matth.18.v.27.* Samaritanus, *Luc.10.33.* Viduæ, *Actor 9.v.39.* Paulus, 17. *v.16. Rom 9.2.3.2. Corinth.2.v.7.8.& 12.21. Galat 4.v.19. Philip.3.18. Philemon.v.10.* Custos carceris, *Actor.16. vers.33.* Fideles Thessalonicenses, 20.37. Cæsaræenses, 21.12. Barbari, 28.v.2. Hebræi, *Hebr.10.v.33.*

¶ Historica Exempla.

Heraclitus Ephesius Philosophus, ad omnem hominum occursum fleuisse dicitur. Dolebat ille, quod nihil sani esset in vita, nihil in homine non caducum, fluxum, & deceptibile. Fleuit ille itaque hominum mala, meliore haud dubie affectu, quam Democritus, qui hæc eadem ridebat. Nam hic contemptum arguit & stultitiam, ille iustitiam & charitatem. *Sabellicus lib. 2. c 2.*

Dionysius Siciliæ tyrannus, cum mercenarii ad eum interficiendum impetum fecissent, miserabili veste amictus prodit, comamq; puluere respersit, & potestati militum suam vitam permisit. Mercenarii eius miserti, saluum & incolumem dimiserunt. Dionysius eos non ita multo post in vrbe Leontinorum circumuentos ad vnum trucidauit. *Polyæn. lib.5.*

Seleucus Antiochi F. Syriæ rex, Asiaticas ciuitates ingenti classe aggrediebatur, ob auxilia Berenicæ, nouercæ suæ & fratri ex ea nato exhibita. Sed subita tempestate naues omnes amisit. Quæ res Seleuco hoc boni peperit, vt Asiatici omnes, ira in misericordiam versa, sponte sua in fidem infensissimi hostis redierint. *Sabell. libro nono, Ean.4.*

Atheniensibus naues conscendentibus commiserationis campus amplissimus. *Theat. Zuing.*

Antiochus Syriæ rex, qui nobilis appellabatur, audiens Oniam summum sacerdotem inique occisum, flexus ad misericordiam, lachrymas fudit 2. *Macch.4.*

Plura exempla vide *in Theatro vitæ humanæ, Tom.1 pag.197.862. Tom.3.p.2884. T.4.p.5298.& 3308.*

Vide Misericordia, & paulo post Compassio.

Commodatio.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

COMMODATIO, à verbo commodo venit, quod χρήζω; dicitur. Et est alicuius rei ad alienum speciale vsum gratuito facta concessio, secundum glos. in cap. vnico. de Commo. Itaque commodare, est alicuius rei vsum ad tempus concedere. *Cicero: Dando & accipiendo, mutuandiq; facultatibus accommodandis nulla re egeremus.* Differt autem hoc verbum à mutuo: quod mutuamus, vt Paulus Iurisconsultus inquit, non eandem speciem recepturi. Mutui datio in his rebus est, quæ pondere, numero, mensuraue dari solent, quoniam earum rerum datione possumus in creditum ire, quia magis in genere suo functionem recipiunt per solutionem, quam per speciem. Nam in cæteris rebus ideo ire in creditum non possumus: quia aliud pro alio, inuito creditore solui non potest.

¶ ADAGIA.

Alii sementem faciunt, alii metent. ἄλλοι μὲν σπείρουσιν, ἄλλοι δὲ ἀμήσοντες.

Alij laborant, alij percipiunt emolumentum. Einer macht Beutel/der ander schneidt sie ab.

Mazam pinsuit à me pistam. μάζαν γὲ μεμαχὼς τὴν ὑπ' ἐμεῦ με μαγμένην.

De ijs dici solitum, qui sibi alienæ industriæ laudem vendicant, & magnam gloriam alieno labore partam, verbis in se transmouent.

Tunica pallio propior est. *Plaut.* La chemise est plus pres que la robe.

Quo significatum est, ex amicis non alijs atque alijs magis esse deuinctos, neque parem omnium habendam esse rationem. Das Hemt ligt mir näher an als der Rock. Es ist jeder jhme selbst die beste Tre vñ schuldig.

Intus canere. Aspendius citharœdus.

Qui priuati commodi impendio studiosi essent, ac fere quicquid agerent, id omne ad domesticam referretur vtilitatem, ij prouerbio, intus canere, ijdem apud Græcos ἔσω ᾠδοὶ κιθαρίζειν, id est, aspendii citharistæ dicebantur. Es gedencht ein jeder in seinen Sack.

Nequicquam sapit, qui sibi non sapit. μισῶ σοφιστήν, ὅστις ἐχ' αὑτῷ σοφός.

Sapientem eum odi, qui sibi ipsi non sapit. Sensus patet.

Ad suum quemque quæstum æquum est esse callidum.

Quisque adnigilat ad id, quod expetit.

Decora teipsum. γέραιρε σαυτόν.

Locus prouerbialis in eum, qui se magnificentius gereret.

Anguillas captare. ἐγχέλεις θηρᾶσθαι. *Pescher an eau trouble.*

Dicuntur, qui priuati commodi causa cient tumultus. Quadrabit in eos quibus tranquillo Reip. statu nihil est emolumenti: proinde seditiones gaudent exoriri, quo ciuitatis publicum malum in suum priuatum vertant commodum. Im trüben Wasser fischen.

Vna lauabor. παραλοῦμαι.

Dici consueuit, vbi quis insinuat se in societatem alterius, aut vbi quis admittit aliquem in societatem, vti qui pauperior est, sumptum effugiat.

Manum admouere. τὴν χεῖρα ἐπιβάλλειν.

Dicebantur, qui sese insinuarent in rei cuiuspiam egregiæ communionem.

Vndecunque lucrum capiunt *Prendre à toutes mains.*

In aduocatos, improbos, calumniatores, in malos medicos, qui captant vndecunque, si quis incidit in casses, quem possent expilare, congruit illud Homeri ex Odyss. θ.

Αἰεὶ γὰρ περὶ νῆσον ἁλὸς μενοεικέα θῆται
Γναπτοῖς ἀγκίστροισι, τέτιερε δὲ γυῖα λιμός.
Semper enim, quaquæ patet insula, piscibus hamo
Insidiabantur, ventrem fames enecat atra.

Genu iura propius. γόνυ κνήμης ἐγγύτερον.

Hoc adagium ex euentu quodam est natum. Cum in prælio quidam conspiceret duos amicos pariter de vita periclitantes, fratrem & consobrinum, neque posset vtrique simul ferre suppetias, omisso consobrino fratrem defendit, atque hanc interim sententiam pronuntiauit:

Omnes sibi melius esse malunt quàm alteri.

Terent. in Andria. Idem in eadem fabula. Heus proximus sum egomet mihi. *Nemo seipso diligit quenquam magis. Affine:* Sibi quisque amicus est.

Simonidis cantilena. Σιμωνίδου μέλη.

De vafris ac subdolis dictum est. Hunc Simonidem tradunt primum astutiam & quæstum in artem induxisse.

Mihi ipsi balneum ministrabo. ἐμαυτῷ βαλανεύω.

Vbi quis suis inseruit commodis, aut vbi quis non expectato alieno officio suum agit negotium.

Sibi canere. ἑαυτῷ ᾄδειν.

Dicitur, qui non ad alienum arbitrium facit quippiam, sed animo obsequens suo.

Astutior Coccyce. μηχανικώτερος κόκκυκος.

Dicebatur qui astu sibi consuleret.

Opto vicino vt habeat, magis autem ollæ.

Potissimum est habere domi, quibus est opus, priusquam habere diuitem à quo possis petere. Sorg du selbst/Gott vor vns alle.

Veniat hospes, quisquis profuturus est. ξεῖνος ὅστις ἐπήσει.

Id est: Veniat qui proderit hospes. Admouet demum aduentum esse gratum, qui commodi quippiam Ouidius.

Ipse licet venias, musis comitatus Homere.
Si nihil attuleris, ibis Homere foras.

Wer viel mitbringt/der ist der werdest Gast.

Suam quisque homo rem meminit.

Qui in alieno negotio dormitat, in suo vigilat.

Mercatorem se esse simulat. ἔμπορος ἐς σκεπτόμενος.

Dicendum in eum, qui ob timiditatem causam prætexit, ne cogatur subire discrimen.

Ciuitates ludimus. πόλεις παίζομεν. *Zenod.*

Quadraturum videtur, quotsies suum quisque cumcunque sectatur vtia, & amulo competitorij modo insidias. Zenod.

Communitas.

¶ PATRVM SENTENTIÆ.

QVIDQVID sceleris & iniquitatis inebriat mihi admittit in examine veritatem. *Aug. contra Lauren.*

In solicitudine citò subrepit superbia, dormitauerit, tu autem, qui in communitate viuis, non facies, medes, quòd iuueris: subijcieris, cui non vis: seruies *ad Rusticum.*

Plenissima peccatorum obtinetur ablutio, quando siæ vna est oratio, & vna confessio. Si enim duorum estorum pio consensu omnia, quæ poposcerint, da promittit, quid negabitur multorum millium seruantiàm pariter exequenti, & per vnum spiritum supplicanti? *Leo Pap. ser.*

Publica præferenda sunt propriis: & ibi intelligua ratio vtilitatis, vbi vigilat cura communis. *ibid.*

Prouidè decreuit antiquitas communitatem edi admoneri, per quæ & debitum omne corrigitur, recundia non grauatur. Cuncti enim sibi æstimant lum constat exponi: & similis fit innocenti, quem ommunione purgari. *Cass. lib. 3. epist. 18.*

Nam si disparibus calamis conuenit vnum melo to magis viris prudentibus aptum est iustum concordere. *ibid. epist. 9.*

¶ POETICAE SENTENTIAE.

Horat. 2. Serm. 2.

Nam propria telluris herum natura neque illum
Nec me, nec quenquam statuit, nos expulit ille:
Illum nequities, aut vafri inscitia iuris,
Postremum expeller certe viuacior hæres.

Senec. Hip.

Hoc equidem reor
Vixisse retu, prima quos mistos diet
Profudit: nulla his auri fuit
Cæca cupido: nullos in campo sacer
Diuisit agros arbiter populis Lapis.
Nondum secabant credula pontum rates.

Virg. 2. Georg.

Ante Iouem nulli subigebant arua coloni,
Nec signare quidem, aut partiri limite campum
Fas erat: in medium quærebant, &c.

¶ SENTENTIÆ PHILOSOPHICÆ.

Stulta auaritia mortalium possessionem propriæ cernit, nec quicquam suum esse credit, quod est publiens nihil iudicat suum magis, quàm illius, cui cum nere consortium est. Nulla essent communia, nisi pertineret ad singulos. *Senec. 29. epist.*

¶ SIMILITVDO.

Xysti Pythagorici. Quorum communis est Deus, horum nisi & possessio communis sit impii sunt. *in Ench.*

Huc refer ea, quæ de Amicitia vera, ac Charitate annotata sunt.

Compassio.

¶ DEFINITIO.

COMPASSIO, Græc. συμπάθεια, ας, ἡ, quæ & à dicitur, à dolore cordis. *De qua vide infra in Misæ*

¶ Sententiæ Biblicæ.

auris audiens beatificabit me, oculus videns testimonium reddet mihi, eo quod liberassem pauperem vociferantem, & pupillum cui non erat adiutor, benedictio perituri super me veniebat, & cor viduæ consolatus sum. *Iob* 29.

Omnia quæcunque vultis bona, vt faciant vobis homines, ita & vos facite illis. Hæc est enim lex, & Prophetæ. *Matth.* 7.

Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus. *Rom.* 12.

Non solum iustus in afflictionibus compatiendum est, sed etiam peccatoribus & iniustis.

Propter destructionem Babylonis repleti sunt lumbi mei dolore, tenuerunt me angustiæ parturientis. *Esai* 21. 3.

Ploratibus ac lachrymis (dicebat Ezechias, videns spiritualem calamitatem populo suo imminentem) amare flebo, nolite incumbere, vt consolemini me super vastitate filiæ populi mei. 22. 4.

Tristitia est mihi magna (dicebat Paulus, compatiens fratribus, qui erant ex genere suis pereuntibus) & continuus dolor cordi meo. *Rom.* 9. 2.

Optabam enim ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati, secundum carnem, qui sunt Israelitæ, quorum est adoptio filii, & gloria. *ibid.*

Quis infirmatur, & ego non infirmor? quis scandalizatur, & ego non ardeo? *2. Cor.* 11.

Filioli mei, quos iterum parturio. *Gal.* 4.

¶ Sententiæ Patrvm.

Pia est iustitia (si dici potest) bona miseria, vitiis alienis tristem non implicari: mœrere, non hærere: dolore contrahi, non delectatione. *Aug. in epist. ad Sela.*

Quanta infirmitati compatimur, valentius à nostra roborato, vt amore futurorum mens ad præsentia aduersa se præparet. *Greg. l. 7. Mor.*

Plena cordis nostri compassio est, quum mala inopiæ pro quibus suscipere noa meruimus, vt illum passione liberemur. Et quando compati ex corde, quam dare? quia quisquis infirmo perfecte compatitur, minus æstimat omne, quod dat: & quamlibet plerumque det, qui non compatitur. *lib.* 20.

Quisque perfectior est, quanto perfectius sentit dolores alterius. *lib.* 19.

Omnes per compassionem doleat, vt etiam larga manus affectum dolentis ostendat. *In homil.*

Quapropter veritas non nisi puro corde videtur: sic miseria fraterno corde verius sentitur. *ibid.*

Compassio est, quum malum inopiæ pro proximo non metuimus, cum passione liberemus. *ibid.*

Quapropter pietatis dispensatione cognoscimus, vt is, qui fuerat pastor Ecclesiæ, in sua culpa disceret, qualiter aliis misereatur, vt in sua infirmitate cognosceret, quam misericordiam infirmitatem toleraret. *In hom. Pasch.*

Quia condoleo si non doleo tantum, & maximè sciens à salubri se abstinere membrum, quod obstupuit, & ægrum sese non sentiens periculosius laborare. *Ber. de Const. ad Eug.*

Omnibus dura cervice & attrita sunt fronte: vt quo magis eis ignoscitur, tanto magis nostra compassione & patientia abutantur. *ibid.*

Pius miles non sentit sua, cum benigni ducis contuetur vulnera. *ibid.*

Impossibile est scire afflictiones afflictorum ei, qui experimentum tribulationis non habuit. *Chrys. in epist. ad Hebr. serm.* 30.

Ubi iniqua iustitia aut alienum peccatum luget, aut proprium, ibi hoc dolet, quod diuina iustitia agitur: sed de eo mœret, quod contra iniquitate committitur, vbi magis plangendus est taciens quam patiens. *Leo Papa.*

Duplex est modus compassionis, est quippe compassio alia ex sola humana natura, alia ex virtute. Compassio ex vitio est, quando videlicet reprehensibili dolore tangitur, vbi illicito prius amore tenetur. Compassio ex natura est, quando ex insito sibi pietatis affectu humanus alienis condolet, quoties contra pietatis, vel inhumanitatis mensuram, naturam premi siue affligi videt. Compassio ex virtute est, quando propter Deum alienis doloribus compatitur, quam scilicet iustitiam premi, vel innocentiam affligi videt. Et quia Compassio ex vitio, culpabilis est, Compassio ex natura irreprehensibilis est. Compassio ex virtute laudabilis est. Prima reprehensibilis, secunda laudatur: secunda nec culpam habet, quia ex natura venit, nec præmium, quia ex virtute non est. *Hugo de tribus voluntatibus Christi.*

Misericordia est, per quæ probatur vera compassio, scilicet occulta benignitas, & mors. Beneficium enim si impendatur occulte, laudis extinguit fauorem: quando autem pauperis miseriam aliquis temporalis remouet spem retributionis: quum pro eis parum moueri non reuerit, amorem mundi non præponit. Quæ enim ita illa, quæ solent enarrare compassionis membra, quam felicet fauor, temporalis retributio, & amor mundi. *De spir. anim. c. 3.*

Longitudine temporis tentatio augetur, per triduum enim crescentibus curis paterna viscera cruciantur, & prolixo spatio pater filium intuetur, cibum cum eo sumit, tot noctibus pendet puer in amplexu patris, cubat in gremio, & per singula momenta in patre, no affectu dolor occidendi filii cumulatur. *Alcuinus de immolat. Abrahæ.*

Cuius pectus tam ferreum, cuius cor tam lapideum, vt gemitus non exprimat, lachrymas non effundat, quum proximi vel amici morbum vel interitum intuetur? vt patienti non compatiatur, & dolentibus non condoleat? Ipse Iesus, cum vidisset Mariam & Iudæos plorantes, infremuit spiritu, turbauit semetipsum & lachrymatus est. *Imit. de vitis cond. hum.*

¶ Similitvdines.

Chrysostomi. Sicut pes libenter seruit oculo, quasi sibi seruienti, sciens, quia nisi oculus suo ministerio fuerit vsus, nec ipse suo poterit vti: & oculus libenter seruit pedi, quasi sibi seruienti, sciens, quia nisi pes suo officio fuerit vsus, nec ipse suo poterit vti: Sic & sancti inuicem sibi debent esse subiecti, vt minor maiori non inuideat quasi maiori, sed libenter obsequatur ei, quasi sibi seruienti, in eo ipso quod maior: & maior non contemnat minorem, quia maior est, sed libenter ei obsequatur, quasi sibi seruienti. *In c. 20. Matth. hom.* 35.

D. Basilij. Quemadmodum ii, qui sunt in littore constituti, ergà eos, qui in mari naufragium patiuntur, misericordia mouentur, nõ tamen ob hanc curam & misericordiam propriam amittunt securitatem: Sic & illi, qui proximorum peccata lugent, & queruntur, propriam vitæ ac conscientiæ puritatis lætitiam non amittunt: quinpotius ob has pro fratribus lachrymas effusas lætitiam augent, gaudiumque Dei ac Domini nostri Iesu Christi magis promerentur. *De Deo.*

Augustini. Considerate, & videte, quomodo quid fiat in nobis carnaliter; quando tantum est caput, quomodo congaudent omnia membra, & placent sibi de singulis illis membra cætera. Econtrario autem, quando patitur vnum membrum, compatiuntur omnia membra. Ecce ipsum calcat pes: quid tam longe ab oculis, quam pes? longe est è loco, proximus charitatis affectu. Modicum pungit spina, perpetuum locum tenet in pede, vide quomodo illuc conuertuntur omnia membra. Primo ipsa spina dorsi incuruat se, & deponunt se omnia membra. Nunquid oculi cessant quærere? Nunquid aures cessant audire? forte alii, qui vident vbi sit, dicunt: Ecce, ibi est, statim hoc audiunt aures, & sequuntur consilium: & ibi oculi quærunt, & manus operantur, & vt dixi, totum corpus illuc incuruatur, & nihil vacat in homine ad subueniendum. Et solum in pede factum est vulnus, & totum quod est in homine, operatur. Sana sunt omnia membra, pes dolet, & omnia simul. *hom.* 15. *de* 50. *popul.*

De cervis nonnullis talium cognitionum studiosi scripserunt, cum fretum ad insulam transeunt, pascuarum gratia, sic se ordinant, vt onera capitum suorum, quæ gestant in cornibus, superinuicem portent: ita vt posterior super anteriorem cervice caput collocet Et quia necesse est, vnum esse, qui præcedens cæteros, ante se non habeat, cui caput inclinet, vicibus id agere dicuntur, vt lassatus sui capitis onere, & ei succedat, cui ferebat caput, cum ipse præiret. Ita inuicem onera sua portantes, fretum transeunt, donec veniant ad terræ stabilitatem. Istam sortasse cervorum naturam intenderat Salomon, cum ait: Cervus amicitiæ, & pullus gratiarum tuarum colloquatur tecum. Nihil sic probat amicum, quemadmodum oneris amici portatio. *lib.* 83. *Quæst. quæst.* 71.

Vide paulo ante Commiseratio: & infra Misericordia.

Conatus.

¶ Definitio et etymologia.

Conatvs, incumbens in aliquod studium vel animi vel corporis impetus. *lib.* 1. *in fin. ff. Quod quisque iur. Inc. Spieg. Leo xico iur. lit. C.*

Conari, hoc est, niti, & dare operam, vt aliquid fiat, leuius est, quam facere, Donato authore. Est tamen, vbi conatus instar facti habetur, atque punitur. Qua de re Felinus disserit singulari tractatu, à nemine non magnopere probato. *Idem ibid.*

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Quærendi defatigatio turpis est: cum id, quod quæritur, sit pulcherrimum. *Cic. 2. de Finib.*

Non est contentaneum, vllam honestam rem, actionemue, nẽ sollicitus sis, aut non suscipere, aut susceptam deponere. Quod si curam fugimus, virtus fugienda est: quæ necesse est, vt cum aliqua cura res sibi contrarias aspernetur atque oderit: vt bonitas malitiam, temperantia libidinem, ignauiam fortitudo. *Lælius.*

Sine studio & ardore quodam amoris in vita nihil quidquam fit egregium. *1. de Orat.*

Diligentia in omnibus rebus plurimum valet: hæc præcipuè colenda est nobis, hæc semper adhibenda; hæc nihil est quod non

non assequatur: qua vna virtute omnes reliquæ virtutes continentur. 2. *Orat.*

Parum valet doctrina: nisi industria, studio, labore, diligentia comprobetur. 3. *ad Herenn.*

Nihil est in natura rerum omnium, quod se in vniuersum profundat, & quod totum repentè volet: sic omnia quæ fiunt, quæque aguntur acerrimè leuioribus principiis natura ipsa prætexit. 2. *de Orat.*

Omnium rerum principia parua sunt: sed suis progressionibus vsu augentur. 5. *de Finib.*

Nihil in simplici genere omni ex parte perfectum atque beatum natura expoliuit: tanquam cæteris non sit habitura quod largiatur, si vni omnia concesserit. 1. *de Iuuent.*

In omni disciplina, infirma est artis præceptio, sine summa assiduitate exercitationis. 3. *ad Heren.*

¶ Similitvdines.

Plutarchi. Qui boue venatur leporem, & arātro iaculatur, & sagena captat ceruos, si non assequitur, non potest accusare fortunam, sed suam ipsius stultitiam: Sic qui conantur, quod non queant efficere, non debent incusare fortunam, sed suam dementiam. *In Moralibus.*

Lactantij. Sicut in itiere celerando nihil prodest viam nosse, nisi conatus ac vires suppeditent ambulandi: Ita scientia nihil prodest, si virtus propria deficiat. *Lib. 6. de vero cultu, c. 5.*

¶ Adagia.

Miscebis sacra prophanis.

Qui nihil habent pensi, quippe nihil non audent: miscent sacra prophanis. Horatius.

Aut terra, aut mari.

Plautus in Pseudolo, dixit, pro quacunque ratione.

Commouere sacra.

Plautus ibidem dixit, pro eo, quod est extrema experiri præsidia.

Mare cœlo miscere.

Prouerbialis hyperbole est, pro eo, quod est, omnia perturbare, nihilq; non facere. T. Liuius.

Terra marique.

Quoties extremum conatum studiumq; significamus.

Frustratus conatus.

Qui spe frustratus sua non assequitur id quod ambiebat, in hunc non incongruè torquebitur illud Homer. Iliad. 8.

Βάλετον δ' ὲ ἰητο θυμὸς,
Καὶ τῦ μὲν ῥ' ἀφάμαρθ'.
Animus cupit hunc configere telo,
Verum illum fallente manu non attigit.

Inanis conatus.

Vbi sentiemus, frustra sumi operam, neque quicquam promoueri diutinis laboribus, non inepte quadrauerit illud ex eodem libro.

Ἀτρεΐδεω πόλεμον πολεμίζειν, ἠδὲ μάχεσθαι. id est:
Pugnam infugiferam q; & inutile ducere bellum.

Pro mea virili.

Quum pollicemur, nos operam nostram præstituros: Pro mea virili, dicimus.

Remis velisque.

Inde translatum, quod cum nauis simul & remigio & malo impellitur, summus est nautarum conatus.

Ancoras tollere.

Pro eo quod est, moliri discessum. Quod genus & illud: Triaria nectere. Oras soluere.

Omni pede standum. ὅλῳ ποδί.

Pro eo quod est summa vi, summoq; nisu. Quintilianus ab agricolis profectum esse testatur.

Omni conatu inuadere.

Si quem significabimus totis viribus in quempiam tendere oppugnandum, conueniet illud Homeri:

Αἰνείας δ' ἐπόρουσ' σὺν ἀσπίδι, δουρί τε μακρῷ. id est:
Obuius Æneas clypeoq; insurgit, & hasta.

Toto pectore.

Quum syncerum & absolutum amorem significamus, Toto pectore dicimus, & toto animo: prius etiam ad studium deligentiamq; referri potest.

Premenda occasio.

Qui significabit modis omnibus instandum esse, nec mittendum è manibus semel oblatam occasionem, accommodabit illud ex Od. δ.

ὑμεῖς δ' ἀσφαδόν τε κἰχάνει, μᾶλλόν τε πιέζειν. id est:
Vos premite, & vinclis magis arcte stringite captum.

Quod quidem detorquere licebit ad id, quum dicemus, impetus animi hoc magis ac magis esse coercendos rationis moderamine, quo magis efferuescunt, & ad malum solicitant.

Cum hasta, cum scuto. σὺν δόρι, σὺν ἀσπίδι.

Vbi quis omni conatu rem aggreditur.

Cominus atque eminus. ἐγχεσί καὶ κορύθεσσιν. id est:

Cominus atque eminus. Translatum a bello, in quo nunc conserti pugnant gladijs, nunc machinis procul tela in hostem torquent.

Omissis nugis rem experiamur.

Qui conuitys omissis subibit ipsa re periculum fieri vter vincat aut vincatur: non intempestiuiter accommodauerit illud:

Βέλτιόν γ' αὖτ' ἔριδι ξυνελαυνέμεν, ὄφρα τάχιστα
Εἰδομεν ὁπότερος κεν ὀλύμπιος ὐψορόφοιο.
Sed præstat pugnam committere comitus vt ocyus
Vtri Iupiter esse velit laudemq; decusq;
Perspicuum fiat.

Omni certaminis genere.

Cum innumerum omni certaminis genere congressum quis dicat: In omni disciplina disputatum vtriter, inquit ex Odyss. θ.

Πύξ τε παλαισμοσύνῃ τε καὶ ἅμασιν ὀκὲ πεδήσω.
Et pugnis pedibusq; & saltibus atque palestra.

Item: Vbi quis ostendit se nullum detrectare certamen, quodvis ingenij experimentum paratum esse.

Sursum ac deorsum.

Prouerbium accommodabitur vel ad omnia tentata, omnia confundentem: vel ad diligentiam omni ex parte circumspicientis. Terentius in Eunuch.

Rem nouam aggredior.

Si quando significabis, te rem arduam, ac nouam, ac aliis adhuc intentatam, accommodabis illud ex Odyss. ξ.

Νῦν αὖτε σκοπὸν ἄλλον, ὃν οὔπω τις βάλεν ἀνὴρ,
Εἶσομαι αἴκε τύχοιμι.
Nunc alium tentabo scopum quem si attingere
Quem nondum quisquam tetigit.

Summis vti velis. ἄκροις χρῆσθαι τοῖς ἑτέροις.

In eos, qui maximo conatu adnituntur atque incumbunt, qui omnem captant occasionem.

In magnis & voluisse sat est.

Eam Angelus Politianus non inscitè vertit Græcum μεγάλοις καὶ τὸ θέλημα μέγον. *Conuenit, vbi quis maximo conatur, tametsi res suscepta magnitudini non satisfacit, tamen nomine laudem promeretur, quod rem pulcherrimam*

Den Willen für die Werck nemmen. *Item,* Kompt der Berg, so bleib doch nit im Thal.

Sine ope diuina nihil valemus.

Manca est omnis mortalium industria omnino, omnibus nisi adsit diuinus, ad id accommodare licebit Homericum illud:

Πάντες δὲ θεῶν χαὶ ἐπ' ἄνδρασι πάντα.
Mortalis diuum auxilium desiderat omne.

Omnibus neruis.

Id est, summa vi, summoq; studio.

Omnibus neruis.

Quum innumerum in negotio quopiam omnes exprimendos, conueniet illud Homeri:

Καὶ τόν' ἔπειθ' ὑμῖν μελέτω κάρτος τε βίη τε,
Deinde vobis curæ sunto vires, vigorq;.

Adsimili specie Pindarus dixit Olymp. 10.

Τὶς δὲ ποτὲ νῶν ἱλαρὸς χερσίφαντον
Χείρωσι ποσὶν τε καὶ ἁμασιν ἀγῶνα,

Quis tandem assecutus desiderabilem coronam manibus, pedibusq; & curribus?

Omnem vocem emittere. πᾶσαν φωνὴν ἱέναι.

Omnem vocem mittere dicebantur, qui nil omittebant, quod suaderent. Ciceroni adscribitur.

Omni telorum genere oppugnare.

Pro eo, quod est modis omnibus insectari. Cui fuit simillimum illud:

Manibus pedibusque.

Extremum conatum significantes dicimus: Manibus pedibusq;

Mit Händ vnd Füssen.

Pro virili.

Quum pollicebimur, nos operam nostram præstituros pro virili, conueniet illud Veneris ad Iunonem.

Εἰ δύναμις τιλίοιμ γε, καὶ ἂ τετλαμένη ἐσθ.
Si præstare queam, & fieri res ipsa potest.

Idem versus habetur Odysseæ 4. & Iliad. 5.

Vsurpat Veluti prouerbij vice Plutarchus, in libello de discrimine adulatore ab amico. Εἰ γὰρ εἴρηται τοῖς πρώτοις, δύναμαι τιλίοιμι γε, καὶ ἃ τέτλαμεν ἐσθλά. Εἰ δύναμις τιλίοιμι γε, καὶ ἃ τέτλαμεν ἐσθλά. Εἰ δὲ λακὼς δὲ τοῦτον. ἀνόσιόν, τι φρονεῖς. *Id est:* Nam recte dictum illud à maioribus nostris, amicum sic promittere:

Si præstare queam, & fieri res ipsa potest.

Adulatorem verò ad hunc modum:

Dicito, quicquid habes in pectore.

Vide Actio, Exercitatio, Studium, Labor.

Conceptio.

¶ Definitio.

Conceptio, Græcè σύλληψις, ιος, ἡ, & collectio dicitur. Est autem concipi, procedere à genere, & esse clausum intra terminos

…sunt. lib. 8. 1. Hebr. *Heron*, ab *harah*, concepit.
…ormato viro, secundum Aristotelem completur in 40. diebus:
…ero 30. mulieris verò, *in* 60. Versus:

Sex in lacte dies ter sunt in sanguine trini,
Bis sol tarnem, ter seni membra figurant.

…Conceptio transfertur ad animum : vt, Tantum scelus animo …ere non potui. Conceptus mentis, ἔννοιαι, verba concepta, …ersi verbis iuuare.

§ Similitvdo.

…Chrysostomi. Omne animal conceptionis suæ seruat honó- …tempus : homo autem solus contemnit. *In cap. 20. Matth.*

…Fides, Natura, &c.

Concio.

§ Definitio et etymologia.

…ὁ τῶν ἐκκλήτων ἀγορασμός, ἀγοράζω, concionor dicitur. Est au- …em coetus populi multitudo congregata ad audiendum ali- …rum cum communi vtilitate. Et tum ipsa oratio, tum lo- …concio appellatur. Diciturque à concio, quod modo signi- …ficando, modo perturbo & commoueo, Idemque qui orat, …dicitur. Concionis triplex est acceptio.

…gendum, vnde verba fiunt. Hebr. *Migdalehets*, ὄχυρωμα λαοῦ. …Num. 13. 2. Vocato ad Concilium populo, summissis fasci- …bus ascendit.

…Coetus populi assistentis conuocatâ. Cicero in Læl. Con- …tio ex omnibus constat, tamen iudicare solet. Hebr. *Ka-* …*hal*, ἐκκλησία.

…Locus quo ad populum habetur. Hebr. *Debarim*, verba. Gr. …λόγοι. *Sermones, Predicationes.* Concionator, *Koheleth*, …ὁ ἐκκλησιαστής.

§ Biblici Locvi.

…Concionatores mittuntur à Iosaphat Rege per vniuersam Iu- …dæam. 2. Par. 17. v. 7. Concionatorum, Pastorum, & Prophetarum …officium. Luc. 12. v. 13. *Esa.* 58. v. 1. & 61. v. 1. *Ier.* 1. v. 5. *Ezech.* 3. v. 2. …& 17. *Act.* 5. 18.

§ Similitvdines.

…Chrysost. Quemadmodum agricola vbertim seminat, sic vbi …rum repugnatum, & ab herbarum nocumentis liberum : …Concionator spirituale aruum videns, sublatis ijs quæ impe- …dimento erant verbi Dei faciat. *hom. 1. in Genesim.*

…Sicut corporali morbo laborant ; quamuis sexcenties medi- …cum afferat, & valetudinarius medicinæ curam respuit, & …non imponens pharmacum, infirmus impatiens doloris illud …quamuis vtilitate susceptæ : Ità nihil effecerit Ecclesiastes, …si non audiverint auditores. *hom. 1. in Genesim.*

…Quorundam imponunt cataplasmata magis efficacia, & dein …ceu, quæ leniunt : Sic & patres filios suos videntes in- …commodis prius verberibus corripiunt, deinde admonent …Ita & concionator post increpationem consolatur au- …ditores. *hom. 2. in Genesim.*

…Quemadmodum faces acuunt, aream parant, boues nutriunt, &c. Sic …concionatrices prius apparatum faciunt eorum, quæ rei gerendæ …sunt, vt facile conficiant peragenda. Sic & concio- …nator.

…Quemadmodum aiunt medicum, qui suum egit officium : Ità …& concionatorem ex spirituali doctrina confectum im- …morum posthac erit curam adhibere vt emendentur. *ho- …mil. 3.*

…Quemadmodum puerum suum quotidie, in ludum ire videns, & nihil …discentem, multo tempore impatienter ferret : Ita & concio- …nator spirituales habens filios in schola Dei, qua conue- …niunt, proficere cernunt. Si autem magister pueri egisset, quod sui …officii est, quamuis autem pueri esset causa omnium : nonne omnem …iram in eum transferres ? *ibid.*

…Quemadmodum percolos lapides & gemmas quærunt, in mari mole- …riem ferentes, quo desideratis potiantur : Multo magis …oportet animum intendere, vt qui in profundo latent, lapi- …dem comprehendamus. *ibid.*

…Quemadmodum fit agricola crassum & pinguem agrum inue- …niens, ibi efficit intermittit, sulcos secat, aratrum ducit, sentes …eradicat, semel seminat, ipse pascitur, quotidie agri fertilitatem …& amœnitatem gemmæ fegetem & messem expectat : Ita & si- …militer concionatores, vt cum viderint alacritatem auditorum in- …dies crescentem vigere, ipsi quoque maiori studio, & prompti- …tudine, quantum vires suppetunt, in ædificationem auditorum, & …gloriam Dei aliquid adferre debent. *hom. 30. in Genes.*

Ægrotum ferunt medici calcibus ferientem, incessentem contu- …meliis & conuiciis, nec offenduntur ; quia nihil aliud quam salu- …tem hominis ægroti quærentes, licet facientis indecora (quoniam …sæpè lacerant medicorum vestes) nec ideo à cura desistunt : Sic con- …cionator licet mala perpetiatur ab auditoribus, &c. *ibid.*

Sicut medicus, infirmum videns suis mandatis non obtempe- …rantem, sed vacantem iis, quæ morbum faciunt increscere, sæpe- …numero infirmum relinquit in sua ægritudine : ita & nos. *hom. 31. …Genes.*

Quemadmodum pictores modo hos, modo illos colores, abrasis …prioribus imponunt, facturi formosam imaginem : Sic & concio- …nator, nunc de cœlo, gehenna, &c. *ibid.*

Sicut medici, qui non vno curationis modo vtuntur, sed cum vi- …derint primis remediis non esse depressum morbum, alia atq; alia …rursus excogitant : Ita multis medendi generibus vtatur animarum …medicus. *hom. 31. in Genes.*

Sicut moris est medicorum, quamuis vident morbos esse gra- …uiores, quam vt arte tolli possint, non omittunt tamen officium iu- …um : sed omnem suam artem proferunt, an forte possint ægrum vel …longo tempore reparare, vt si tamen nil profecerint, maiorem ha- …beant excusationem ; Itidem concionator nil prætermittit quod …sui officii est, &c. *hom. 40. in Genes.*

Sicut quum magna sumptuosaq; fercula apponuntur, conuiua- …rum satietas facit, vt aliquid splendori decedat apposito rum, & ma- …gna nonnunquam nullius videantur momenti, eo quod conuiuæ …absq; edendi auiditate aduenerunt. *hom. 44. in Genes.*

Sicut homo vbicunq; fuerit cæteris animantibus præstat : Ita do- …ctorem decet siue loquatur, siue sileat, siue vbicunq; locorum fue- …rit, omnibus aliis hominibus excellere, adeo vt aspectu, incessu, ha- …bitu, & aliis, cæteris præstantior videatur. *hom. 37. in Genes.*

Sicut patersamilias mittens messores, metit festucas de agro, & …comportat eas in aream, vt illic triturent & ventilet, & discernat tri- …ticum à paleis : Sic & Dominus mittens Apostolos, cæterosque do- …ctores, quasi messores præcidit omnes gentes de mundo, & in a- …ream Ecclesiæ congregat. *In c. 3. Matth.*

Sicut qui retia iactat in aquam nescit quos pisces comprehensu- …rus est, sed quod Deus illi transmiserit, illi intrant in retia : Sic & do- …ctor quando diuini sermonis retia super populum iactat, nescit qui …sunt accessuri ad Deum, sed quoscunque Deus excitauerit, illi ad- …hærent doctrinæ. *In c. 4. Matth. hom. 7.*

Omnis artifex secundum professionem suam opportunitatem …operis videns gaudet. Carpentarius si viderit arborem bonam, con- …cupiscit præscindere eam ad opus artificii sui. Agricola si viderit …terram pinguem, desiderat eam arare. Et quid dico de rationalibus …hominibus ? ipse irrationalis equus de stabulo exiliens, si viderit …campos patentes, rapit frenum, & excitatur ad cursum : sic & Do- …minus videns magnam congregationem populi, excitatus est ad …docendum : Sic & omnis sacerdos, si viderit Ecclesiam plenam, gau- …det animus eius, & delectatur vt doceat. *In Matth. hom. 9.*

Si medico opprobrium est, qui nec alterius habet sanitatem in …manu, nec suam : si velit alios curare, & ipse debilis sit quasi testi- …monium imperitiæ suæ portat in corpore suo propriam passionem : …Quomodo doctori sit opprobrium, alios velle eruere à peccato, & …ipsum in maioribus esse peccatis, dum possit amplius seipsum erue- …re à peccatis, quam alios ? *In c. 7. Matth.*

Quemadmodum patersamilias studiosus scit in domo sua, quid …vnusquisque necessarium habet : Ita & sacerdos singulorum mores …& actus & conuersationem debet discere ; vt quale quibusque me- …dicamentum necessarium fuerit subministret : cui consolatio con- …solationem : cui increpatio, increpationem. *In cap. 9. Matth. ho- …mil. 8.*

Testimonium studiosi agricolæ est messis fœcunda : assidui au- …tem doctoris documentum, ecclesia plena. *In 20. cap. Matth. homi- …lia 36.*

Sicut ædificatores, nodosos lapides, & habentes torturas, ferro …dolant, postea verò ponunt eos in ædificio, alioqui non dolati lapi- …des lapidibus non cohærent : Sic & Ecclesiæ doctores vitia homi- …num, quasi nodos acutis increpationibus primum, circumcidere …debent, & sic in Ecclesiæ ædificatione collocare : alioquin vitiis ma- …nentibus Christiani Christianis concordare non possunt. *In Matth. …hom. 40.*

Sicut gaudet medicus, quando eum ægrotantium multitudo …prosequitur, sicut lætatur rex, quando eum magni exercitus manus …armata circumdat. Sic exultat sacerdos, quando eum audientium …populus magnus auscultat. *hom. 31. in Matth.*

Sicut pulli gallinarum pastum suum quærentes, per diuersa va- …gantur, maternis vocibus congregantur ad ipsam, & iterum simpli- …citer pascentes dispergutur, & iterum maternis vocibus congre- …gantur : Sic & populus Dei carnalem voluptatem, & mundialem …concupiscentiam sequentes, per diuersos vagantur errores, quos ec- …clesia mater per sacerdotes modo increpationibus modo blandi- …mentis, quasi quibusdam vocibus congregare & allectare festinat. …*In Matth. 23. hom. 46.*

Quemad-

Quemadmodum gallina habens pullos, vocando illos non cessat, vt assidua voce vagositatem corrigat pullorum suorum. Sic & sacerdotes in doctrina cessare non debent, vt studio suo, & assiduitate doctrinarum suarum negligentiam populi errantis emendent. *In 23. Matth. Hom. 46.*

Sicut nauis tunc præcipuè gubernatorem necessarium habet, quando tempestatem patitur: quando autem prosperata est, ipsa se dirigit: & miles tunc præcipuè necessariam habet annonam de rege, quando bellum & periculum instat: quando autem pax vndecunque possunt se milites sustentare: Sic Ecclesiæ præcipuè in tempore persequutionis, doctrinam sacerdotis necessariam habent, quasi spirituales milites spiritualem annonam, quando autem securitas est, vnicuique naturalis sufficit intellectus. *In Matth. 24. Hom. 50.*

In charta vbi nihil scriptum est: facilimè scribitur: literis verò plena, non similiter certe: necesse enim est priora delere: & medicus qui nihil offert, & qui ædificat illico ruitura, peior eo est qui nunquam ædificauit. Et terra facilius aratro proscinditur, quæ nihil habet, quàm quæ vepribus refertissima. Nequaquam igitur cuncta scire velimus, sed patimur etiam nonnulla ignorare, vt si iurgium inueniremus, duplicem ei laborem non præbeamus, imò verò ne vt multi semper ægrotemus, qui falsis opinionibus occupati, emendari ac corrigi nunquam potuerunt. Non autem æqualis labor est seminare, posteaquam radicitus priora euulseris, & in agro nudo serere. Illi enim euertere multa prius necesse est, & tunc illa inculcare; sic verò præparatum rus præbet aditus. *Homilia 75. in Matth.*

Theodoreti episcopi. Si corporibus mederi scires, multi autem circumsistentes rogarent vt mederetis, & diuersas affectiones ostenderent, vt verbi gratia, oculorum suffusiones: & aurium vlcera, & dolorem dentium: & hi quidem neruorum extensionem, illi resolutionem ac paralysim: & hic quidem bilis inundationem & repletionem, illi verò, pituitæ: dic mihi quid faceres, vnumne omnibus medicamentum componeres, an vnicuique morbo id quod conuenit? E R. Id scilicet quod vnicuique morbo conuenit, & ad morbum propulsandum est appositum. O R. Ergo calidas quidem affectiones refrigerans, frigidas autem calefaciens, & intensa quidem remittens, resoluta autem corroborantibus medicamentis confirmans, & humida quidem exsiccans, sicca verò humectans, morbo quidem expelleres, ab iis verò remissam sanitatē reduceres. ER. Ita curare præcipit lex artis medicæ, Contraria enim, inquiunt, contrariis curantur. O R. Sin autem plantandi arbores artem teneres: iisdem ne arboribus eandem exculturam adhiberes: an malo quidem vnico eam, quæ ei conuenit: & ficui, quæ est ei accommodata: & piro & malo similiter, & viti, quæ est ei appolita & congrua, & eam vt semel dicam, arbori quæ conuenit? E R. Clarum est, quod vnaquæque arbor, propria cultura opus habet. O R. Sin autem fabricandarum nauium artem exerceres, videres autem mali receptaculum tui artificii opera indigere: eamne quæ clauo conuenit, curationem adhiberes, an eam quæ mali receptaculo? E R. Hæc quidem sunt extra omnem controuersiam. Vnumquodque enim propriam curam & studium requirit, & arbor & pars corporis, & instrumenta & partes nauis. O R. Quomodo ergo non est miserum, corporibus quidem & rebus inanimatis conuenientes curationes adhibere: in animis autem hanc medendi regulam non seruare? *Dial. 2. fol. 81.*

Olympiodori, Sicut stimuli boues pungunt, vrgentq; aratro sulcum proscindere: ita & Theologorum verba excitant nos, qui spe bona aramus, proscindere sulcum spiritualem, vt cum purgatus fuerit ager cordis nostri, pulchros in eo virtutis surculos conseramus. Similia quoque sunt clauis ignitis atque candentibus, quialtius ac facilius lignis infiguntur: Ita & sapientium verba Theologorum, in penitissimos sinus intellectus nosti altius figuntur. *In commentarijs in Eccles. c. 12.*

Gregorij Nyssæni pontificis, Quemadmodum hi pueros è parentum manibus susceptos adhuc infantes & balbutientes, non protinus abditis disciplinarum præceptionibus onerant, sed primo literarum formas insculpunt in ceris, earumque nomina declarant, & ipsorum manus per impressos illos literarum ductus agunt, & exercent, mox eos ad syllabarum cognitionem proushunt, atque ita deinceps ad verborum expressionem perducunt: Sic etiam Ecclesiæ duces initio documenta quædam, quæ sint instar elementorum, auditoribus proponunt: deinceps gradatim ea quæ perfectiora, magisque recondita sunt, patefaciunt. *In Orat. de pauperibus amandis, & benignitate complectendis. fol. 31.*

Olympiodori, Similia sunt clauis ignitis atque candentibus qui altius ac facilius lignis infiguntur: Ita & sapientium verba Theologorum in penitissimos sinus intellectus nostri altius figuntur. *In Ecclesiast. c. 12. fol. 148.*

Clementis, Videntur mihi ij qui loquunrur verbum veritatis, & qui illuminant animas hominum, similes esse radiis solis: qui vt prò cesserint, & apparuerint mundo, celari vltra aut occultari nullateaus possunt, dum non tam videntur ab hominibus, quam videre omnibus, præstant. *Libr. 8. Recognit.*

Iusti episcopi. Dentes prædicatores dicit, qui et... salubriter communiendo, in corpus Christi trai... rum gregibus comparantur: quia expolito ver... uitate spiritus processerunt. Ascenderunt quoque... accepta per baptismata remissione peccatorum... Christo. *In Cantica Canticorum.*

Nazianzeni. Magnum quid est docere, verum... caret cur te ipsum facis pastorem, quum sis ouis... contendis, quum pes existas? cur exercitum du... inter milites adhuc censearis? cur magnum, sed ... lucrum maris sectaris, quum sine periculo terram... ne si vires secundum Christum, sensusque habe... que lumen splendeat cognitionis: loquere sapien... tur inter perfectos, nec non absconditam in myste... tempus ceperis, & tibi concredita fuerit. Quid e... habes, quod tibi datum non sit? aut quod nec... Si verò adhuc paruulus es, & humi reptans imi... vt cum sublimioribus progrediaris, fias Corinthius... cibum quæris solidiorem, quem membra non ... trimentum faciunt per imbecillitatem? loquin... melius habes quam quod taceatur: si quidem ... nare opus esse laudabile nosti: vbi verò silentium... mone, ibi quietem dilige: decet enim quædam ... nonnulla laudare, alia verò amaruleuter reijce... *modestia in disputationibus.*

Quemadmodum in submersione aquarum, ... profundo celantur: quædam verò impulsa ebul... eiectionem promittunt, differunt tamen: quædi... tur: Ita ij, qui de Deo philosophantur, ne dicam... ingrati. Hi enim omnino occultam & latentem ... tem. Alij enim parturiunt, qui quidem quod in... quod autem pium est, nequaquam liberè profer... domestica quadam dispensatione vtantur in semo... ob timiditatem illac fugiant: & mente quidem ... iunt, populum autem nequaquam sanant, tanquam... liorum administrent præsidentiam, quidam autem... saurum, dum nequaquam dolorem in pietatis vi... vt soli seruentur salutem putant, si non & alij ... impertiantur. *In Orat. post reditum suum ex ...*

Theophilacti. Quemadmodum qui ductare... optimum militem antea egerit, necesse est: Sic ... portet his esse virtutibus præditum, quas post... lis exacturus, inde namque edisci mus, etsi docen... mur, quemadmodum instruere alios debeamus. ... *pit. 1.*

Origenis. Sicut pontifices cum offerebant, ... prouidendum, ne macula inesset hostiæ, ne vetus... vt posset accepta Deo esse & grata: Ita & qui ... cat, & verbum Dei annunciat, curare omnino de... dicando macula, ne quod in docendo vitium, ne... culpa nascatur: sed (vt ita dixerim) si fieri possit... mò immolet, se primum vitiis iuguler, & ita po... bra mortificet: vt non solum doctrina, sed & vita ... pulorum salutem oblationem suam acceptam fa... *stola ad Rom.*

D. Hieronymi. Sicut acetum dentibus, & fumus ... culis: Ita Sacerdos in Ecclesia prauus per acre... lium sensus obtundere facit: atque erroris ignor... dis eorum ab intuitu fidei seu intellectu rectitudi... velut fumus excæcat. Sicut hæreticorum perfidia ... molestiam generat, & lachrymas: Sic male viuens ... se fidem suam ex operibus ostendere iusserunt, ... est. Oculi quippe & dentes, prædicatores sunt ... & recta itinera prætuidere, & alimenta spiritua... Porrò acetum quod à vino degenerat, & fumus ... dens cuanescit, eos qui ab Ecclesiastica suauitate ... perbiam vel socordiam recedentes hanc etiam ... figuratè denuntiant, de quibus dicit Iohannes: ... sed non erant ex nobis. *libro secundo Commen... cap. 11.*

Augustini. Sicut malignus suasor peccati ... serit, meritò pœnam deceptoris incurrit: Ita ... dicator, etiam si ab hominibus respuatur, ... officii mercede fraudetur. Res enim certa fi... tum dico non præmium facientis, sed animum ... tum est nobis, vtrum assensurus sit cui prædi... tum est talibus etiam veritatem prædicari op... est, fideliter eam prædicantibus retributionem ... piatur, siue spernatur, siue etiam propterea qu... aduersa patiantur. Dominus non suos cernit ... essent eorum pacem susceptum, quibus eam p...

...ctor, vt eam sine cunctatione prædicarent. *Contra Crescon.*

...triticum, & spinas metunt, qui bona præcipiunt, & ...unt. Non ergo qui eos audiebant & faciebant quæ ab ...untur, de spinis legebant vuas: sed per spinas de vite le... vuas: tanquam si manum aliquis per sepem mittat, vt ...de vite quæ sepi fuerit inuoluta, vuam legat, non spina... ...fructus ille, sed vitis. *Libro secundo, De sermon. Domini ...*

...Ouere salterræ, quo præcordia nostra ne possint seculi ...errore, conduntur. O lucerna digne supra candelabrum ...posita, quæ late Catholicis orbibus de septiformi ligno pa... ...ratæ latem effundens, densam licet hæreticorum cali... ...ditatis, & lumen veritatis à confusione tenebrarum sple... ...sermonis enubilas. Os tuum, fistulam aquæ viuæ, & ...eterni merito dixerim: quia fons viuæ aquæ salientis ...ternam, Christus effectus est, cuius desiderio sitiuit in te ...bertate tui flumini inebriari terra mea concupiuit. *...ad. cap. 3.*

...Gallo similis est prædicator, qui inter tenebras vitæ præ... ...ueturam lucem prædicando quasi cantando nuncia... ...enim. Nox præcessit, &c. Intelligentiam gallus accepit, vt ...tenebrarum horas discutiat, & tunc demum voces exci... ...ant: quia sanctus prædicator in auditoribus suis prius ...uæ considerat, & tunc demum ad audiendum con... ...vocem prædicationis formet. Quasi enim noctis horas di... ...est, peccatorum merita diiudicare. Quasi noctis horas di... ...ullorum tenebras, aperta increpationis voce corrige... ...ligentia datur, quia doctori veritatis, virtus discretio... ...ent, quibus, quid, quando, quomodo inferat, diuinitus ...non enim vna eademque omnibus exhortatio conue... ...enim quæ aliis officiunt, aliis prosunt. Plerumque her... ...animalia reficiunt, alia occidunt: & leuis sibilus e... ...canilos instigat. Et medicina quæ huic morbum im... ...vires iungit. Et panis, qui vitam fortium roborat, par... ...cat. Pro qualitate igitur audientium, formari debet ...rum. *Moralium lib. 28. c. 5.*

...mentes auditorum, nisi quasi quædam in ...tes straté chordarum? quas tangendi artifex, vt non ...dissimile canticum faciant, pulsat, & idcirco chordæ ...modulationem reddunt, quia vno quidem plectro, sed ...similiter feriuntur. Vnde & doctor quisque vt in vna cun... ...cantantis ædificet, ex vna doctrina, non vna eadem... ...ratione tangere corda audientium debet. *Moralium lib.*

...cedere cantus parat, prius alas solerter excutit: & ...ferens vigilantiorem reddit: Ita prædicatores cum ...prædicationis mouent, prius se in sanctis actionibus ex... ...semetipsis torpentes opere, alios excitent voce: sed ...sublimia facta excutiunt, & tunc ad bene agendum ...reddunt. Prius sita punire fletibus curant, & tunc ...sunt punienda, denunciant. Prius alis insonant, ...emittant: quando ante quam verba exhortationis ...nunc quod locuturi sunt, operibus clamant. *Moral. lib.*

...mihi cotis officium, quæ ferrum reddit acutum, quum ...secandum. Pulchrum depinxi hominem, pictor fœtus: ...perfectionis littus dirigo, qui adhuc in delictorum flu... *...Pastor. al.*

Concordia.

¶ DEFINITIO.

...RDIA, Græce ὁμόνοια, ας, ἡ, & ὁμοφωνία, concordo dici... ...ad alterum, inquantum scilicet diuersorum cordium ...simul in vnum consensum conueniunt, vnde concordia ...ntium diuersorum appetentium: Pax vero est vnio ...vnius appetentis. *ex B. Thom. secunda Secundæ, qua. 29.* ...concordo verbum, quod est conuenio: & concors, eius... ...id est, mentis, & animi. Et discors, qui corde & animo ...Concordia. Hebraic. *Schalom*, id est, pax: & *Ratsón*, beneuo... ...Accord. quasi d. idem cor.

¶ LOCI BIBLICI.

...rdia fratrum commendatur. *Psalm. 133. 1. Prouerb. 18. 19. ...Matth. 5. 9. Rom. 12. 16. & 15. 6. 1. Cor. 1. & 10. 2. Cor. 13. 11. Eph. ...27. & 2. 2. & 4. 2. 2. Thess. 3. 16. Tit. 3. 2. Hebr. 10. 24. & 12. ...13.*

¶ PATRVM SENTENTIAE.

...Concordi. Ordo in Ecclesia ita statuit, vt alii sint oues, alii vero pastores: ita vt hi imperent, illi vero obediant, sitque homo tanquam caput, illud pedes, illud manus, hoc oculi, illud vero aliud corporis membrum, quo omnia recte inter se conueniant, commodumque tam ad præfectos quam ad subditos redundet, quemadmodum in corporibus membra nequaquam à se dissident, sed iuncta corpus vnum ex diuersis sunt composita, nec idem omnium est officium ac vsus, ad mutuam necessitatis beneuolentiam: neq; oculus graditur, sed ducit: quemadmodum nec pes cernit, sed vadit: nec lingua excipit voces, id enim ad auditum pertinet: sicut nec auditus loquitur, nam linguæ id est officium: nasus vero odoris est instrumentum: at guttur cibum gustat, inquit Iob: manus autem dandi & accipiendi est instrumentum: mens vero cunctis omnibus dux est, penes quam & sentire, ac in quam est sensus: Ita & apud nos, qui commune corpus Christi sumus: omnes enim corpus vnum in Christo, ac per vnum Christum inter nos membra sumus, hoc enim imperat ac præsidet, istud vero obedit & dirigitur; nec amborum idem est officium, quemadmodum nequaquam eorundem est imperare & subesse; sed ambo vnum fiunt in vnum Christum, ab eodem compositâ & conglutinata spiritu, licet imperantes à subditis, rursus tanquam medium, & doctrina, & exercitatione, & æstate distent. *In Orat. de modest. in disput.*

D. Augustini. Cum Scipio in secundi libri fine dixisset, vt in fidibus ac tibiis, atque cantu ipso, ac voce concentus est quidam tenendus ex distinctis sonis, quem immutatum ac discrepantem, aures eruditæ ferre non possunt, isque concentus ex dissimillimarum vocum moderatione, concors tamen efficitur & congruens: Sic ex summis & mediis, & infimis interiectis ordinibus, vt sonis moderatam ratione ciuitatem consensu dissimillimorum concinere, & quæ harmonia à musicis dicitur in cantu, eam esse in ciuitate concordiam, arctissimum atque optimum in Republica vinculum incolumitatis, eamque sine iustitia nullo pacto esse posse. *Lib. 1. de ciuit. Dei, c. 21.*

¶ POETICÆ SENTENTIÆ.

Silius 9.

Velle ac nolle ambobus idem, sociat ad, lætò
Mens auo, ac paruis diues concordia rebus.

Calpur. Ecl. 2.

Este pares, & ob hoc concordes, viuite, nam vos
Et decor, & cantus, & amor sociauit, & ætas.

Claud. Epit. Palladii ac Seren.

Viuite concordes, & nostrum discite munus.

Ouid. 8. Metam.

Sed pia Baucis anus, parilique ætate Philemon
Illa sunt annis iunctis iuuenilibus, illa
Consenuere casa, paupertatemq; ferendo
Effecere leuem: nec inæqua mente ferendam.
Nec refert dominos illic, famulosve requiras,
Tota domus duo sunt, idemq; parentq; iubentq;.

¶ APOPHTHEGMATA.

Antisthenes, Fratrum inter se concordiam dixit quouis muro firmius munimentum. Id dictum & ad ciuium concordiam accommodari potest. *Laert. l. 6. c. 1.*

Musonius dicebat, nullas nuptias sine concordia esse honestas: nec vllam societatem vtilem. Improbos vero inter se concordiam alere non posse, Sicut lignum rectum cum curuo, aut duo ligna curua inter se conuenire nequeunt. *Stob. ser. 78.*

Leo Byzantius. Leo Byzantinus Sophista venit Athenas, populo dissidiis tumultuanti concordiam suasurus: vbi prodisset in suggestum, corpore admodum pusillo, omnium risus obortus est. Ille fortuitam occasionem vertens in procemium: Quid, inquit, ô viri Athienses, si conspiceretis vxorem meam? quæ tam pusilla est vt vix pertingat ad genua mea. Ad hanc vocem quum maior etiam populi risus sublatus esset, subiecit, At nos tam pusillos si quando dissidemus, vix ciuitas Byzantinum capere potest. Ita ferme Plutarchus in præceptis politicis. Sed eandem fabulam multo aliter narrat Philostratus in Sophistis. Nempe quum prodisset ad populum, dicturus de concordia, ipsa statim specie risum mouit populo, quod obesus esset ac ventre prægrandi. At ille nihil turbatus risu multitudinis, Quid, inquit, ridetis, viri Athenienses? Vxor mihi est me multo obesior, & tamen concordes vnus capit lectulus, discordes ne tota quidem domus. *Quod refert Philostratus, & probabilius est & festiuius.*

Isæus Sophista. Lacedæmonii cum periclitarentur, ac de ciuitate mœnibus cingenda consultarent, Homericum carmen recitauit Isæus sophista.

Scutus hæsit scuto, galeæ galea atq; viro vir.

Et adiecit, Sic mihi stare Lacedæmonii, & muris cincti sumus. *Philostr. in Sophistis.*

Archidamus, à duobus inter se dissidentibus delectus arbiter ambos duxit in lucum Mineruæ, cognomento Chalcioecæ sacrum, ibi exigit ab illis iusiurandum, vt starent arbitri iudicio, id vbi iurassent: Pronuncio, inquit, ne prius hunc locum exeatis, quam quod inter vos est dissidii ponatur, & inuicem reconciliemini. Reperit vir ingeniosus, quo facto fieret, vt nec ambos offenderet recusato arbitrio: nec alterum è duobus alienaret, si pro altero contra alterum tulisset sententiam. Apud Lacedæmonios autem nefas erat fallere, quicquid Mineruæ templo promissum esset. *Plut. in Lacon.*

Agesilaus, à quodam percontatus quam ob causam Sparta mœnibus non cingeretur? ostendit ciues armatos & vnanimes: Hi, inquiens, sunt Spartæ ciuitatis mœnia: significans Republ. nullo munimento tutiores esse quam virtute ciuium consentientium. *Plut. in apoph. Lacon. Eras. lib. 1. apoph.*

Idem, similiter cum alius quidam interrogasset hoc ipsum: Ciuitatem non saxis lignisve, sed pro vallis & mœnibus incolentium virtute muniri oportere, ait: quos si iungit concordia, nullus potest esse murus inexpugnabilior. *Plut. in Lacon. apoph.*

Callicratidas, Quum ad Cyrum regem mitteretur, vt pecunias belli exigeret, & ter à rege bibulo non admitteretur, discessit, iurauitque, apud comites, vt primum Spartam rediisset, nihil non facturum, vt Græcos inter se conciliaret, quo barbaris fierent magis formidabiles, desinerentque illius regis viribus inter se pugnantes egere. Singulatis profecto fuit prudentiæ vir, quod perspexit, Græcos non alia magis ratione posse reddi barbaris formidabiles, quam si depositis intestinis simultatibus, mutuam inter se concordiam sancirent. *Plut. in Lacon. apoph.*

Agesipolis Pausaniæ F. quum Athenienses querimoniarum, quas cum ipso mutuas habebant, arbitram delegissent Megarensium ciuitatem, quæ controuersiam inter eos componeret: Turpe, inquit, si Megarenses melius norunt quid iustum sit, quam hi qui se Græcorũ duces ac rectores præstitissent. Megarenses apud Græcos male audiebant, de quibus iactatum est: quod neque primi essent, neq; secundi, neque tertii, neque quarti, neque vllo in numero: cum Athenienses pleræque Græciæ imperarent. Ab ipsis igitur quibus cum litem habebat, rex nolebat finiri dissidium: simul declarans, & quam suæ fideret causæ, & quam aduersariis non diffideret: malens clarissimæ ciuitatis iudicio vinci, quam Megarensium arbitrio vincere. *Plut. in Lacon. apoph.*

Lycurgus, quum agros inter ciues diuisisset, & post longum tempus ex peregrinatione veniens, in agris Lacedæmoniorum forte manipulorum aceruos in messe conspexisset ordine positos: ridens ad eos qui aderant, dixisse fertur: vt tota Lacedæmon videtur multorum esse fratrum, qui nuper inter se diuiserunt hæreditatem. Bono principi nil iucundius erat quam suorum ciuium concordia. *Plut. in Lacon. apoph.*

Idem, ad ciues suos qui scripserant, quo pacto hostium impetum repellere possent: Si pauperes, ait, manseritis & contentiones mutuas deposueritis. Complexus est autem vnico quasi verbo, vir sapientissimus, quid ciuitatibus extium potissimum pariat: immodicæ videlicet diuitiæ, ac omnis concordiæ neglectus. *Brus. lib. 2. cap. 4.*

Demetrius, cum aliquando à venatione rediret ad patrem legationem iam audientem, succinctus vt erat telis, accessit, eumque osculatus consedit. Hæc, inquiens, concordia regni nostri tutissimum erit præsidium. Discedentibus itaque legatis, Renuntiate inquit Antigonus, ô viri, talem amorem, animiq; pietatem, qualem vidistis. *Brus. lib. 2. c. ex Plut.*

Seiurus octoginta liberos masculos habens, cum esset moriturus, fasciculum iaculorum singulis porrexit, iussitque rumpere. Id cum singuli recusassent, eo quod videretur impossibile, ipse singula iacula exemit, atque facile confregit omnia, filios admonens his verbis: Si concordes eritis, validi inuictique manebitis: contra si dissidiis & seditione distrahemini, imbecilles eritis: & expugnatu faciles. Non potuit Scytha magis scythice rem ob oculos ponere. *Plut. in apoph. Stob serm. 82.*

Themistocles: cum Xerxes expugnatis Thermopylis crudeliter tractasset Astum, & hac fama perterriti classiarii cogitarent de repetenda domo, idque plerique suaderent: solus Themistocles obstitit, dicens eos vniuersos hostibus fore pares, dispersos vero perituros. *Æmilius Probus.*

Anonymus, Chii aliquando cum grauissimo seditionis morbo laborantes, tumultum inter se excitarent: quidam inter illos homo naturæ ciuilis & pacis amans, ad eos qui omnes amicorum suorum aduersarios ex vrbe volebant eiicere: Nequaquam, inquit, sed cum victoriam obtinuerimus, relinquamus aliquos, ne procedente tempore non habentes aduersarios, nobis ipsis bellum inferimus. Atque hoc dicto persuasit, vnitatem & concordiam in Republica retinendam esse. *Aelianus lib. 14. de varia hist. Plut.*

Tyresius. Scipio Africanus quum Numantinos sæpe victores iam fregisset, obfessosq; tandem expugnasset: Tyresium principem Celticum rogauit, qua de causa Numantia aut prius inuersa fuisset: respondit Tyresius, Concordia victoria exitium præbuit. *Brus. lib. 2. c. 4.*

Mycipsa rex iam iam moriturus, filios suos paterno affectu, vt concordes sint, aureis semper literis scribendum addens: Concordia paruæ res crescunt, discordia maximæ dilabuntur. *Salust. de bello Iugurthino.*

Seuerus Imp. in grauissimum morbum incidens, finem vitæ suæ instare animaduertit, ad se vocauit Antonium & Getam filios, à quibus quid vellet perendinare, inquit, vt conueniat inter vos, locupletate milites, mei contemnite. Sciebat enim, filios regni cupidissimos, de successione disceptaturos: & nisi militum animos deuinxerint, penitus interituros esse. *Dion. Nicæus & Xiphil. Seueri.*

Iouinianus Imp. cum solicitaretur vt responsum Christianis supplicantibus; Odi, respondit, omne contentiosum: concordiam autem vnice amplector & amo. *Niceph. lib. 10. c. 40. Eccl. hist.*

Melanthius. quum Gorgias sophista recitaret in Olympiadis apud Græcos orationem de concordia, Melanthius: Non de concordia totius Græciæ differit, qui sibi, vxori, & liberis duntaxat, vt concorditer viuant nondum persuadet. *Plut. apoph.*

¶ Similitvdines.

Dionis. Quemadmodum & res habet in corpore, vtilis est magnitudo, carniumque copia, ægroto autem secto, periculosissimus est talis habitus, & acutissimum ducit. Similiter autem & nauis: quæ si cum concordia & nautarum nauiget, & ipsa saluatur, saluatq; parentes: minus, quanto plura fuerint vela, tanto vehementiorem tempestatem, perturbationemq; maiorem accedere necesse est: iam fit circa currum: si quidem auriga recte imperans consentiant diatoque sint audientes: spes est, iis contendere currum victorem euadere: in bello autem saluari. Per seditione, turbationeque, tanto maius periculum est, quanto sunt fortiores atq; velociores. Simili fere modo & cætera omnia talia sunt, abundantia pecuniarum, atque hominum, tudo, & honores, & gloria, & potentia: sin non consentiant grauia. Vt si eodem loci versentur multæ feræ: aut in cluſa septo, atque se mutuo cornibus inuadant & contententque. *Orat. 39. De con. cum Apamen. fol. 229.*

Plutarchus. Vt in corpore ex humidi, frigidi, calidi & tura, optima fit constitutio: Sic ex fratrum concordia genus. *In Moral.*

Vt singula hastilia facile frangas, coniuncta non possidentes facile superantur, concordes haud facile. *In Mor.*

Duabus vocibus simul consonantibus, gratior fit quicquid fit in familia, fit quidem vtriusque consilio arbitrio mariti. *In Mor.*

Seneca. Vt omnia inter se membra consentium, quæ uaritotius interest: Ita homines singulis parcere, quia geniti sumus. *Lib. 2. De ira, c. 31.*

Plinij. Tyrrhenus lapis quamuis grandis innatans, sidit: Ita concordia sustinemur, discordia pessum imus. *& Arist. de natur. c. 12.*

Vt lapis è Scyro fluctuat integer, sidit comminutus: cordia pessum eunt, concordia sustinentur. *Lib. 2. c. 43.*

Roterodam. Salamandra non nisi magnis imbribus rennitate deficit: Ita quidam non apparent, nisi tranquillitate aut seditione turbato: iidem rebus pace compositis *similib:*

¶ Adagia.

Concordia fulciuntur opes, etiam exiguæ.

Sententia est prouerbialis in lib. Iliad. huiusmodi

Ξυμφέρτη δ' ἀρετὴ πέλεται καὶ ἐὼν περὶ μάλα μικρός.
Coniuncti pollent etiam vehementer inertes.

Hoc conuenit Οτι, *si quando significabimus nos quandam amicitiam, aut simultatem multorum, etiam quum imbecilles, & quorum singulos quiuis facile* helligkeit macht gedeyen. Klein Reichthumb mans zusammen helt.

Concordia.

In absolutam concordiam, omnimodis terum nes *illud ex Homere Odiss. 7.*

Οὔτε πατὴρ ἐνὶ οἴκῳ ἐοικότα θέλγει ἐόντα,
Ἀλλ' ἕνα θυμὸν ἔχοντε, νόῳ κεκρυμμένα εἰδότε,
Φραζόμενοι ἀγαθοῖσιν ὁμῶς ἐς πείρατα ἔλθῃ.
Haud quisquam meq; concordius vxore domi
Audiuit pugnare animo sibi semper eodem.
Et sentire eadem atq; eadem decernere vobis.

Concinere. Τὴν ξυναυλίαν λλεῖν.

...de rebus similiter quæri. Apud Aristoph. in Equis.
...concinere: Δυεῖσι ἁρμόζεσθαι.
...dissentiunt, dicuntur non concinere harmonia Dorica.
...remum ducere.
...simul emigant, certis numeris impellunt remos, & inter se ...tant, aliquo nihil actum. Hinc Aristoph. in auibus dixit,
...pro assentior, & eodem nitor quo tu.
...in cratere. ὥσπερ ἐν κρατῆρι Φιλονεῖκοι.
...significabimus res antea turbulentas componi, sedariq;, &
...se inimicos in gratiam redigi.
...conspirare. ἐς ταὐτὸν ξυμφύσαι.
...in vnum conspirare seu coalescere. Plato de Legib. l. 4.
...operas mutuas.
...adiacentibus, qui se vicissim in peccatis defenderent. Sie
...bieten einander die Händt.
...vehiculo olearii.
...similitudo de ijs, qui conspirarunt, remq; gerunt ex
...regula.

¶ Exempla Biblica.

...exempla: Abraham & Loth, *Genes.* 13. *versicul.* 8
...*Actor.* 1. *versicul.* 14. Fideles, *Actor.* 2. *versicul.* 44. 40. &
...

¶ Hieroglyphica.

...verines per *Lyræ* hieroglyphicum concordiam figura-
...*Pier. Val. l.* 47. *p.* 457.
...nimis concordiam in consortibus, per *duas perdices* in-
...animo opinere plerique voluerunt: propterea quod *Perdices*
...remisso ardore illo, quo supra modum in libidinem effe-
...natum concordia mas & fœmina rem familiarem curent:
...quorum faciant receptacula, in quorum altero mas, in
...fœmina incubet, ova inter se partiti, excludatque sua, atque
...*Pier. Val. l.* 24. *p.* 227. *B.*
...caduceus angues illo circumuolutos habens: quos ipse,
...rarunt, pugnantes cum inuenisset, diremit: Ita vt ambo
...eius adhæreant, concordiæ symbolum est, vt in antiquis
...apparet. *Erruditus quidam lib.* 1. *Hierog. pag.* 521.

¶ Emblemata.

Andreæ Alciati.

Emblema XXXIX.

In bellum ciuile duces cum Roma pararet,
Viribus & caderet Martia terra suis:
Mos fuit in partes tutmis coeuntibus eadem;
Concantas dextras mutua dona dare.
Talem hæ species: id habet concordia signum.
Vt quos iungit, amor iungat & ipsa manus.

Concordiæ symbolum.

Emblema XXXVIII.

Concordia mira inter se concordia vitæ est.
Mutua fides q; illis intemeratæ fides.
Hinc volucres hæ sceptra gerunt, quod scilicet omnes
Consensu populi stant q; cadunt q; duces:
Quem si de medio tollas, discordia præceps
Adulat. & secum regia sæpe trahit.

Concordia insuperabilis.

Emblema XI.

Tergemino; inter fuerat concordia fratres,
Tanta simul pietas mutua: & vnus amor:
Imperii humanis vt viribus ampla tenerent
Regna, Geryonis nomine dicti vno.

¶ Apologvs sev Fabvla.

Boues & Leo.

...natur vna tres boues opimi in maxima concordia, itaque ...omni incursione ferarum tuti erant, ac nec leones quidem ...illos audebant. Tandem dissidio inter illos nato & soluta ...singuli validioribus bestijs direptioni & prædæ fuere. ...docet, tantum inesse mali in dissensione, quantum boni ...concordia reperiatur. *Ioach. Cam. lib. fab. pag.* 163.

Vide. Amicitia, fœdus.

Concupiscentia.

¶ Definitio: et Etymolog.

Concupiscentia, Græce, ἐπιθυμία, ας, ἡ, ἐπιθυμέω, concupisco. Hebr. *Taanah*, à *Taah*, desiderauit, expetiit. Cognationem habet cum Daab, extabuit præ nimio desiderio. Hnic per metathesin ἵεσθαι, desiderium, & Latinum Opto. Et est appetitus delectabilis sensitiuæ: & est subiectiuæ in appetitu sensitiuo. *B. Thom.* 1. 2. *q.* 3. *art.* 1.

Concupiscibilitas est appetitus sensitiuæ, qui communiter dicitur sensualitas. Cuius obiectum est bonum apprehensum. *Sen. sens. B. Thom.* 3. *Sent.* 26 *q.* 1.

Concupiscentia est tam malarum, quam bonarum rerum appetitus; à concupisco veniens, quod est opto & desidero.

Concupiscibilis vis, quid sit, vide supra in arbore animæ sensitiuæ.

Concupiscentia dicit, intentionem desiderii, Zelus amoris, Abominatio odii, Acedia tristitiæ, Præsumptio spei, Audacia confidentiæ, Furor iræ, *hæc ex B. Thom.* 3. *Sent. dist.* 26. *q.* 1. *art.* 3.

¶ Biblici Loci.

Concupiscentia pro fonte omnium malorum appetituum, *Iac.* 1. 15. damnatur, *Exod.* 20. 17. *Deut.* 5. 21. *Prou.* 23. 5. *Matth.* 5. 28. *Rom.* 7. 7. 1. *Corinth.* 10. 6. *Col.* 3. 5. partes. 1. *Ioan.* 2. 16 mala eius, *Marc.* 4. *Ver.* 19. *Iac.* 15. Concupiscentiæ peccatum per legem cognoscitur, *Rom.* 7. *v.* 7. 8. pœna, 1. *Cor.* 10. *v.* 5. 6. Concupiscentiam crucifigere, frænare & mortificare iubemur. *Eccl.* 18. 30. *Rom.* 6. 12. & 8. *v.* 8. 12. & 13. *Ver.* 14. *Gal.* 5. *v.* 16. *Eph.* 4. 22. & 5. 3. *Col.* 3. 5. *Tit.* 2. 12. 1. *Pet.* 2. 1. & 4. *v.* 5. 6. *Hebr.* 12. 1. eam in sanctis etiam & baptizatis, atque adeo in vere renatis hominibus, quatenus adhuc sunt caro, peccati rationem habere suo exemplo docet Apostolus, *Rom.* 7. 17.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Ne sequantur cogitationes suas, & oculos suos per res varias fornicantes. *Num.* 15.

Oculus malus ad mala non satiabitur pane indigens, & tristitia erit super mensam suam. *Eccl.* 14.

In ore impudentis conculcabitur inopia, & in vente eius ignis ardebit. *Eccl.* 40.

Dilatauit infernus animam suam, & aperuit os suum absq; vllo termino. *Esaiæ* 5.

Animam suam non saturabunt, & ventres eorum non saturabuntur. *Ezech.* 7.

Dilatauit quasi infernus animam suam, & ipse quasi mors non adimpletur. *Abac.* 2.

Concupiscentia mala peccatum operatur.

Sensus & cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua. *Gen* 8.

Scio enim, quia non habitat in me, hoc est in carne mea, bonum. Nam velle adiacet mihi, perficere autem bonum, non inuenio. Non enim quod volo bonum, hoc facio: sed quod nolo malum, hoc ago. Si autem, quod nolo, illud facio, iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. Inuenio legem volenti mihi facere bonum, quoniam mihi malum adiacet. Condelector enim legi Dei secundum interiorem hominem: video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ est in membris meis. *Rom.* 7.

Nemo cum tentatur, dicat, quoniam à Deo tentatur: Deus enim intentator malorum est. Ipse autem neminem tentat. Vnusquisque vero tentatur à concupiscentia sua abstractus & illectus. Deinde concupiscentia cum conceperit, parit peccatum: Peccatum verò cum consummatum fuerit, generat mortem. *Iacob.* 1.

Cum fructu frenatur.

Nonne si bene egeris, recipies, sin autem male, statim in foribus peccatum tuum aderit? Sed sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illi. *Gen.* 4.

Auferiram à corde tuo, & amoue malitiam à carne tua: Adolescentia enim & voluptas vana sunt. *Eccl.* 11.

Ne sequaris in fortitudine tua concupiscentiam cordis tui. *Eccles.* 5.

Virginem ne conspicias, ne forte scandalizaeris in decore illius. *ibid.* 9.

Auerte faciem à muliere compta, & ne circumspicias speciem alienam. *ibid.*

Propter speciem mulieris, multi perierunt, & ex hoc concupiscentia, qua ignis exardescit. *ibid.*

Ne respicias in mulieris speciem, & ne concupiscas mulierem à specie. *ibid.* 5.

Post concupiscentias tuas non eas, & à voluntate tua auertere. Si præstes animæ tuæ concupiscentias eius, faciet te in gaudium inimicis tuis. *Eccl.* 18.

Auferà me vanas concupiscentias, & concubitus concupiscentiæ ne apprehendant me. 23.

Si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus lucidum erit. *Matth.* 6.

Animalis homo non percipit ea, quæ sunt spiritus Dei. 1. *Corinth.* 2.

Efficiamini diuinæ naturæ consortes, fugientes eius, quæ in mundo est, concupiscentiæ corruptionem. 2. *Pet.* 1.

Concupiscentia rei alienæ prohibetur.

Non concupisces domum proximi tui, nec desiderabis vxorem eius, non seruum, non ancillam, non bouem, non asinum, nec omnia, quæ illius. *Exod.* 20. *& Deut.* 5.

Non zeles gloriam & opes peccatoris: non enim scis, quæ futura sit illi subuersio. *Eccl.* 9.

¶ Sententiae Patrvm.

Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, id est, hoc fine & hoc animo attenderit, vt eam concupiscat, quod iam non est delectatione carnis, sed plane consentire libidini, ita vt non refrænetur illicitus appetitus, sed si facultas fuerit, satietur: hic mœchatus est. *Aug. de serm. Domini, lib.* 5.

Nescio quomodo hoc ipsum, quod concupiscitur, si iucundius dum vetatur. *De spir. & Litera.*

Concupiscentia minui potest: consumi non potest in hac vita. *Lib. cont. Iul.*

Qui viderit mulierem, &c. Inter passionem & propassionem hoc interest, quod passio reputatur in vitium: propassio licet initii culpam habeat, tamen non tenetur in crimine: ergo qui viderit mulierem, & anima eius fuerit titillata, hic propassione percussus est. Si vero consenserit, & de cogitatione affectum fecerit, sicut scriptum est in Dauid: transierunt in affectum cordis, de propassione transiit ad passionem, huic voluntas peccati non deest, sed occasio. Quicunque ergo viderit, id est, si sic aspexerit, vt concupiscat, vt facere disponat, iste recte mœchatus dicitur eam in corde suo. *Hier super Matth. lib.* 1. *c.* 14.

Caro quum concupiscitur, pensetur quid sit exanimis, & intelligatur quid ametur. Nil quippe sic ad edomandum desideriorum carnalium appetitum valet, quam vt quisque hoc, quod viuum diligit, quale sit, mortuum penset. *Greg lib.* 18. *Moralium.*

Vilius quidam praui desiderii, delectationis terrenæ animam volare non patitur, & citius retrahit mentem: si forte aliquando subleuatur. *Ber. in serm. sup. Cant.*

Concupiscentia carnis, est motus animæ in affectu sordidæ cogitationis. *Isid. lib.* 2. *de summo bon.*

¶ Similitvdines.

Chrysostomi. Sicut ignis mox vt calamum apprehenderit, non expectans aliquanto tempore, attractam materiam sua flamma accendit: Ita & concupiscentiæ ignis vt primum formositatem & venustatem visu attigerit, animam statim accendit. *Sermon. in Oziæ.*

Quemadmodum cerua telum corpore fixum ferens, licet venatorum manus effugiat, perit tamen tandem: Sic & anima telo concupiscentiæ, ob intemperatum & curiosum visum, saucia, tametsi discedat; perit tamen & corrumpitur. Nam reiecto telo, vbique videt impugnantem, & gerit se comitantem. *ibid.*

Vt corporis oculi fumum densissimum inspicientes, dolorem concipiunt: Sic mentis quoque oculi secularium curarum & cupiditatis nebulis depranuantur. *Hom.* 2. *in Matth.*

Sicut ignis iste communis, vbi humidam corripit conspersamq; materiam, plurimum sine dubio fumum suscitat: Sic etiam, concupiscentia vehemens illa prorsus ac flammea, quum humentem alicuius ac paluestrem succendit animam, multum in ea fumum gignit ac nutrit. *Hom.* 2. *in Matth.*

Quemadmodum ignis aqua pluuiali per ventorum flatum extinguitur. Sic quoque imber Spiritus sancti, & potentis illius auræ flatu ignem concupiscentiæ in cordibus hominum extinguit, omnemq; fumum dispergit. *Hom.* 2. *in Matth.*

Arbonij, Pacifica res est concupiscentiæ fructus. Sed super eam dolosa cogitant. Sicut in hamo esca dulcis in aspectu, lethalis in gustu. *In Psal* 34.

D. Augustini, Hoc me docuisti, vt quemadmodum medicamenta, sic alimenta sumpturus accedam. Sed dum ad quietem satietatis ex indigentiæ molestia trauseo, in ipso transitu insidiatur mihi laqueus concupiscentiæ. Ipse enim transitus voluptas est, non est alius qua transeatur, quam quo transire cogit necessitas. Et cum salus sit causa edendi & bibendi, adiungit se tanquam pedissequa periculosa iucunditas, & plerumque præire conatur: vt eius causa fiat, quod salutis causa me facere videtur, vel volo; nec idem modus vtriusque est. Nam quod saluti satis est, delectationi parum est. *Lib.* 10. *confess. c.* 31.

¶ Hieroglyphica.

Excisus vmbilicus apud diuinarum literarum interpretes *castimoniam* significat: eo enim modo, quo præcisum præputium circumcisionis illius est signum, qua libidinem atque nequitiam a corde resecare debemus: ita in fœminis vmbilici amputatio castimoniam indicat: virtus enim eius in vmbilico est. *Iob.* 40. *v.* 16. Et fortitudo eius in nodis ventris eius. Hinc de profanatis prostitutisque Hierosolymis Ezechiel *cap.* 16. *versic.* 4. ita lamentatur: In qua die nata es, non excisus vmbilicus tuus, vuluæ igitur matris adhæsoit: Hoc est, nil quicquam anima ab originatione separatur, sed patriæ coalita est, & applicata mollitudini, vt misericordiæ sit eam, quæ omnia subsequuntur, turpia perpetrare. Iobo dicebamus, virtus eius est in vmbilico, verum Eucherius, vt per hoc fœminæ significet genitalia, lumbos dicimus. Nam vmbilicus dubio procul est signum. *Pier. lib.* 34. *p.* 326.

Mansuetus & domesticus vitulus, vel bos, concredendiq; vim, quæ in nobis est, denotat, quia constat æquè appetitui obedire, & venereum esse, atque virorum. *Erudit. quidam lib.* 2. *Hier.*

¶ Scriptores.

Concupiscentia carnis an peccatum sit, vide *Robert. Disput. at. Tom.* 2. *Col.* 235. *cap. d.* 1. *&* 339. *a. & seq. &* [illegible] cupiscentia & membrorum inobedientia ex peccato [illegible] *Tom.* 2. *col.* 444. *diff.* 2. Edomatur ieiunio, 600. *d &* 600. [illegible] piscentiæ motibus non consentiendum, *Tom.* 2. *col.* 444. [illegible] lius motus inuoluntarii pœnæ sunt. *Tom.* 2. 478. *a.* 2. [illegible] tia ex actu coniugali accenditur potius, quam cu[illegible] *Bellarm. Tom.* 3. *col.* 1696. *diff.* 1697. *a* De concupis[illegible] plurima apud eundem. *Vide Tom.* 4. *per totum fere.* [illegible] *Pharetra Reinerius, Manipulus florum, Bernhar[illegible] nap.* 94. *Pedianus* 4. 31.

Vide quoq; infra tit. de Cupiditate.

Confessio.

¶ Definitio et Etymologia.

Confessio, Græce ὁμολογία, ας, ἡ, ἐξομολόγησις, *hah*, à verbo *hodhah*, professus sum, confessio [illegible] γητης, confessor dicitur. Est autem confessio [illegible] actus exteriori fidei vel iustitiæ, actus latriæ, [illegible] actio, & laudatio Dei, & actus pœnitentiæ, [illegible] catorum. *B. Thom. secunda Secundæ, q.* 3. *art.* 1. *&* 4. [illegible] *artic.* 2.

Confessio sacramentalis, est legitima coram [illegible] rum suorum declaratio. *Secund. Host. & dicitur quasi toto, vel vndiq; fassio.*

Confessio sacramentalis est, per quam morbus [illegible] niæ aperitur, *vt habetur* 4. *Sentent. distinct.* 12. *quæst.* [illegible] *Augustt.*

Confessio sacramentalis est delinquentis accusatio [illegible] tia, & per claues Ecclesiæ satisfactoria, obligans [illegible] peragendam iniunctam.

Confessio sacramentalis debet habere sedecim [illegible] fra scriptis versibus contentas. *Sec. B. Thom.* 4. *Sent. dist.* [illegible] *artic.* 4.

Sit simplex, humilis confessio, pura, fidelis,
Atq; frequens, nuda, discreta, libens, verecundis,
Integra, secreta, lachrymabilis, accelerata,
Fortis, & accusans, & se punire parata.
Idem.
Quis, quid, vbi, per quos, quoties, cur, quomodo, quando.

¶ Biblici Loci.

Confiteri Christum, necessarium, vtile, honorificum. *Matth.* 10. *Marc.* 8. 38. *Luc.* 9. 26. non omnibus credentibus [illegible] 24. Confessionis Christi exempla: Zacharias, *Luc.* 1. [illegible] 27. 28. Magi, *Matth.* 2. 11. Ioannes Baptista, *Ioan.* 1. 29. [illegible] Philippus. *v.* 46. Nathanael. *v.* 50. Petrus, *Matth.* 16. [illegible] *Ioan.* 4. *v.* 19. Samaritani. *v* 24. Nicodemus. *Ioan* 3. [illegible] Apostoli, *Act.* 2. *v.* 22. 23. *&* 10. 42. Petrus & Ioannes, [illegible] 8. 9. 10. 12. *&* 5. *v.* 29. 30. Stephanus, *Act.* 6. 10. *&* 7. [illegible] *Act.* 13. *v.* 22 23 *&* 17. *v.* 2. 3. *&* 24. 24. *&* 26. *v.* 22. 23. [illegible] ad Hebræos, *Hebr.* 4. *v.* 14. 15. Apollo, *Act.* 18. 28. Ioannes [illegible] 1. *Ioan.* 1. *v.* 1.

Confiteri peccata sua Hebræis dicuntur, qui se [illegible] peccatores esse profitentur, & veniam à Dei misericordia [illegible] *Matth* 3. *versicul.* 6. vt apparet ex *Psalm.* 32. *Versus* [illegible] *vers* 5. *&c.*

Confessio peccati, totius Ecclesiæ nomine concepta [illegible] tur, *Leuit.* 16. 21. 1 *Reg.* 8. 46 47. 2. *Paral.* 6. *v.* 36. 37. [illegible] confessionis etiam *Hebr.* 10. 13. quæ erat annuntiatio [illegible] professio, deinde quantumuis antiqua & veruta repe[illegible] cata, id est, rem sese, ac maiores suos omnes popu[illegible] Aaron. *Num.* 12. 11. Israelitæ, 21. 7 *Iudic.* 2. 4 *&* 10. 10. [illegible] *v.* 18. 19. 2. *Par.* 12. 6. *Esdr.* 9. *v.* 6. 7. *Nehem.* 1. 6. *&* 9. 2. [illegible] 6. *Dan.* 9. 5. Confessio peccati à singulari aliquo [illegible] tur, *Num.* 5. 7. Confessio priuata commendatur, *Iob.* [illegible] 6. *Prou.* 28. 13. 1. *Ioan.* 1. 89.

Confessio pro fidei doctrina, *Hebr.* 3. 1. *&* 4. 14. [illegible] dei, & extrema Spei nostræ professio, necessaria. [illegible]

.10.2.*Cor*.4.13.1.*Tim*.6.12.2.*Tim*.2.22.13.*Hebr*.10.23.1.*Pet*.3.
.4.35.
Confessio mutua, *Iac*.5.16. Confessio peccati fratri offenso. *Gen*.
.Sam.19.19.
Confiteri pro gratias agere, laudare & sanctificare, *Genes*.29.35.1.
Esd.10.11.34.35. & 29.13.2.*Paral*.5.13.*Psal*.6.5.& 7.18. & 9.2. &
.33.8. & 42.6 & 43.5. & 49.19. & 52.11. & 67.6. & 71.22. & 86.
.6. & 91.1. & 100.v.4. & 106.v.46.48.*Esa*.12.9.1.4. & 25.1.
.9.*Luc*.1.58. & 10.21.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Consuerunt sibi folia ficus, & fecerunt sibi perizomata (excusationes in peccatis.) *Gen*.3.
Sanctificet eos hodie & cras, & lauent vestimenta sua, & sint parati
.mium. *Exod*.19.
Leprosus adducetur ad sacerdotem, vel ad vnum quemlibet fi-
.em. *Leu*.13.
Lauabit homo omnes pilos corporis sui, & lauabitur aqua purifi-
.ae ingredietur castra (vnitatem Ecclesiæ.)14.
Ore autem confessio fit ad salutem. *Rom*.10.
Purgate vetus fermentum, vt sitis noua conspersio. 1. *Co*-
.5.
Si nosmetipsos iudicaremus, non vtique iudicaremur à Do-
.no 11.
Confitemini alterutrum peccata vestra. *Iac*.5.
Si dicimus Quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus,
.tas in nobis non est.1.*Ioan*.1.
Si confitemur peccata nostra, Deus fidelis est & iustus, vt remit-
.tat peccata nostra, & emundet nos ab omni iniquitate. Si di-
.mus, quoniam non peccauimus, mendacem facimus eum, ver-
.eius non est in nobis. *ibid*.
Quod si de his aliqui remanserint, tabescent in iniquitatibus
.rum inimicorum suorum; & propter peccata patrum
.& sua affligentur, donec confiteantur iniquitates suas,
.rum suorum recordentur, quibus præuaricati sunt in
.
Mulier, cum fecerint ex omnibus peccatis, quæ solent
.mus accidere, & per negligentiam transgressi fuerint man-
.Domini, atque deliquerint, peccatum suum confitebuntur.
.
Quando peccauerit homo, quod morte plectendum est, & adiu-
.ti mortis appensus fuerit in patibulo, non permanebit cadauer
.ni, sed in eadem die sepelietur. *Deut*.21.
Fili, da gloriam Domino Deo Israel, & confitere atque in-
.mihi, quid feceris, ne abscondas: & dixit; Vere ego peccaui.
.
Confessio (peccatorum) & magnificentia (bonorum operum)
.ni. *Par*.6.
In voluntate mea (non timore compulsus confitebor illi.
.
Eorum quorum tecta sunt peccata (ne appareat in iudicio.) 32.
Delictum meum tibi cognitum feci. *ibid*.
Confitebor aduersum me iniustitiam meam Domino, & tu
.impietatem mei. *ibid*.
Inquisitem meam annuntiabo, & cogitabo diu pro peccato
.
Irascimini corde vestro in illo corda vestra.62.
Ne dederis bestiis animas confitentes tibi.74.
Præoccupemus faciem in confessione.95.
Confessio & pulchritudo (sequens) in conspectu eius.96.
Confitebor tibi in toto corde meo.110.
Os meum aperui (ad confessionem) & attraxi spiritum
.
Non declinet cor meum in verba malitiæ, ad excusandas excusa-
.nes in peccatis.141.
Dirigantur Domino opera tua, & diriget cogitationes tuas. *Pro*-
.
Contrarior est accusator sui 18.
Qui abscondit scelera sua, non dirigetur, qui autem confessus
.fuerit & reliquerit ea, misericordiam consequetur.28.
Confunditur anima tua non confundaris dicere verum. Est enim confu-
.dens peccatum, & est confusio adducens gloriam & gra-
.tiam.41.
Non confundaris confiteri peccata tua: & ne subiicias te omni
.homini pro peccato. *ibid*.
Negligentia tua purga te cum paucis.7.
Ne tradas hominis denudatio operum eius.11.
Ne demoreris in errore impiorum, ante mortem confitere. A
.mortuo quasi nihil potit confessio, confiteberis viuens, viuens &
.confiteberis, & laudabis Deum, & gloriaberis in miserationi-
.bus eius.17.
Auerte à delicto, & dirige manus, & ab omni delicto munda cor
.tuum.35.
Adduc me in memoriam, vt iudicemur, simul narra, si quid ha-
.bes iustificetis. *Esaiæ* 43.

Creaui fructum labiorum pacem, pacem ei qui longe est, & qui prope, dixit Dominus, & sanaui eum.57.

Dissolue cogitationes impietatis, solue fasciculos deprimentes. 58.

Inuocabis, & Dominus exaudiet, si abstuleris, de medio tui catenam; & desieris extendere digitum tuum, & loqui, quod non prodest. *ibid*.

Vade & ostende te sacerdoti, & offer munus tuum. *Matth*.8.

Confitentes peccata sua.3.

Quodcunque solueris super terram, erit solutum & in cœlis.16.

Quæcunque ligaueritis super terram, erunt ligata & in cœlis, & quæcunque solueritis super terram, erunt soluta & in cœlis.18.

Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; & quorum retinueritis, retenta sunt. *Ioan*.20.

¶ Patrum Sententiæ.

Nemo dicat occulte; Ego pœnitentiam apud Deum ago: noluit Deus qui me agnoscit, quia in corde meo ago. Ergo sine causa dictum est; Quæ solueritis in terra, erunt soluta in cœlo. Ergo sine causa datæ sunt claues Ecclesiæ. *Augustinus in tract. de cura malitiæ.*

Verum de remissione peccatorum sufficere debet sola credulitas. Quis enim causas aut rationem requirat, vbi indulgentia principalis est causa? Cum terreni regis liberalitas discussioni non sit obnoxia, ab humana temeritate discutitur diuina largitio. Solent enim cum irrisione aduersus nos dicere pagani, quod ipsi nos decipiamus, qui putemus crimina, quæ opere commissa sunt, verbis posse purgari, & aiunt: Nunquid potest, qui homicidium fecit, homicida non esse, & adulter non videri, qui adulterium perpetrauit? Quomodo ergo huiuscemodi criminum reus sanctus vobis effici subito videtur? Sed ad hæc, vt dixi, melius fide, quam ratione respondeo. Rex enim est omnium, qui promisit, terræ cœlique Dominus est, qui hæc pollicetur. Non vis, vt ei, qui me ex terra hominem fecit, credam, quod ex criminoso me faciat innocentem? Et qui me, cum essem cœcus, fecit videre? vel cum essem surdus, audire? qui mihi claudo gressum reddidit, innocentiam mihi perditam non poterit recuperare? Et vt veniamus ad ipsius naturæ testimonium. Occidere hominem non semper criminosum est; sed malitia, non legibus occidere, criminosum est: Non ergo factum me in talibus, quia interdum & recte fit, sed animus male consulens, damnat. Si ergo animus in me, qui criminosus est effectus, & in quo fuit origo vitii, corrigatur, cur tibi videar non posse innocens effici, qui prius fueram criminosus? Si enim, vt supra ostendi, constat, quod non in facto, sed in voluntate sit crimen, sicut mala voluntas, authore malo Dæmone, peccatorem me & morti me fecit obnoxium: Ita in bonum voluntas mutata, authore bono Deo, innocentiæ reddidit & vitæ. Similis causa & in cæteris est criminibus: hoc modo: fide nostra inuenitur naturalibus rationibus aduersari, dum remissio peccatorum non gestis, quæ mutari non possunt, sed animo, quem de malo in bonum conuerti certum est, deputetur. *Augustin in Symbolo Ruffini, & tomo 4. habetur.*

Quem pœnitet, omnino pœniteat, & dolorem lachrymis ostendat. Repræsentet vitam suam Deo per sacerdotes, præueniat iudicium Dei per confessionem. Præcepit enim Dominus mundandis, vt ostenderent ora sacerdotibus, docens corporali præsentia confitenda esse peccata, non per nuntium, non per scripta manifestanda, dixit enim: Ora monstrate: & omnes, non vnus pro omnibus, non alium statuatis nuntium, qui pro vobis offerat munus à Moyse statutum: sed qui per vos peccatis, per vos erubescatis. Erubescentia enim ipsa partem habet remissionis. Ex misericordia enim hæc præcepit Dominus, vt neminem pœniteret in occulto. In hoc enim, quod per se ipsum dicit sacerdoti, & erubescentiam vincit timore offensi; venia fit criminis. Fit enim venia per confessionem, quod criminale erat operatione. Et si non statim purgatur: fit tamen vitale, quod commiserat mortale. Multum enim satisfactionis obtulit, qui erubescentiæ dominans, nihil eorum, quæ commiserit, nuntio Dei denegauit. *Aug. lib. de pœn. & habetur de pœnit. dist*.1. *Quem pœniter.*

Non operui, sed aperui; vt operires. Non cœlaui, vt tegeres. Nam quando homo detegit, Deus tegit. Cum homo cœlat, Deus nudat. Cum homo agnoscit, Deus ignoscit. *Augustin. super Psal. Delictum meum cognitum tibi feci.*

Cautus sit penitens, ne verecundia ductus diuidat apud se confessionem, vt diuersa velit diuersis sacerdotibus manifestare, quædam enim vni cælat, quæ aliis manifestanda reseruat: quod est se laudare, & ad hypocrisin tendere, & semper venia carere, ad quam per frustra totam putat peruenire. *Aug. lib. de pœn. & hab. de pœn. dist*.5. *Consideret.* § *Cautus.*

Qui vult confiteri peccata sua, vt inueniat gratiam, quærat sacerdotem scientem ligare, & soluere; ne, cum negligens circa se extiterit, negligatur ab illo: qui eum misericorditer monet, & pe-

sit, ne ambo in foueam cadant, quam stultus euitare noluit. *Aug. lib. de pœn. & hab. de pœn. dist. 6. Qui stult.*

Discretio confessori valde necessaria est. Consideret qualitatem criminis, in loco, in tempore, in perseuerantia, in veritate personæ, cuius fuerit ætatis, cuius sapientiæ & ordinis, & quali hoc fecerit tentatione, & in ipsius multiplici executione. *Augustin. lib. de pœnitent.*

Spiritus sanctus in sancta Ecclesia (etiam in isto tempore, quo velut granum atteritur cum palea) sic operatur, vt nullius veram confessionem aspernetur: nullius simulatione fallatur, atq; ita reprobos fugiat. vt etiam per illorum ministerium improbos colligat. *Aug. lib. blasph. Spir. sanct. & hab. 1. q. 1. Spir. sanct.*

O homo, quid times confiteri? Illud quod per confessionem scio, minus scio, quam illud quod nescio. Cur confiteri erubescis peccata tua? peccator sum, sicut & tu: homo sum, humani à me nihil alienum. Confitere homo homini, homo peccator, homini peccatori. Elige quod vis: Si non confessus lates, inconfessus damnaberis. Ad hoc Deus exigit confessionem, vt liberet hominem humilem. Ad hoc damnat non confitentem, vt puniat superbum. *Augu. sup. 1 Sect.*

Sacerdos ante omnia caueat, ne de his, qui ei confitentur peccata tua, alicui recitet, quod ea confessus est: non propinquis, non extraneis: neq; (quod absit) pro aliquo scandalo, nam si hoc fecerit, deponatur, & omnibus diebus vitæ suæ ignominiosus peregrinando pergat. *Greg. & hab. de pœn. dist. 6. Sac.*

Qui promereri vult, quod expetit, debet malum confiteri, quod fecit. Valde enim facile est, vt peccatorem se quisque fateatur, cum nihil pro peccato suo patitur. *Greg. 8. Moralium.*

Mirentur in domo Iob, qui volunt castitatis continentiam, mirentur integritatem iustitiæ, mirentur viscera pietatis: ego in eo nõ minus admiror confessionem humilimam peccatorum, quam tot sublimia gesta virtutum. *Greg. lib. 22. Moral super illud Iob. 13. Si celauit in sinu meo iniquitatem meam.*

Hæc sunt veræ humilitatis insignia, & iniquitatem suam quemque cognoscere, & cognitam voce confessionis aperire. Peccatores nos in tranquillitate loquimur, sed cum de peccatis ipsis flagello interueniente corripimur, murmuramur; pœna ergo nos interrogat, si culpam veraciter cognoscimus. Plerunque grauioris certaminis est commissa peccata prodere, quam non admissa vitare. Plurimi homines confitentur culpam, sed humiles non sunt. Nam multos nouimus, qui arguente nullo, peccatores se esse confitentur: cum vero de culpa sua fuerint fortassis correpti, defensionis patrocinium quærunt, ne peccatores esse videantur. Qui si tunc, cum id sponte dicunt, peccatores se esse veraci humilitate cognoscerent, cum ab aliis arguuntur, esse se quod confessi fuerant, non negarent. Qua in re veræ confessionis iudicia sunt, si, cum quisque peccatorem se dicit, illud de se dicenti etiam alteri non contradicit. *Greg. lib. 22. Moral.*

Nunc autem si recorderis peccatorum tuorum, & frequenter in conspectu Dei pronuncies, & pro eis clementiam eius deprecaris, citius illa delebis. Si autem nunc obliuiscatis peccatorum tuorum, tunc eorum recordaberis nolens, cum in toto mundo publicabuntur, & in conspectu proferentur omnium, tam amicorum, quam inimicorum tuorum, & sanctorum angelorum, & cœlestium virtutum. Non enim ad Dauid solum dicebat: Tu in secreto fecisti, ego cunctis manifestabo: sed etiam ad omnes nos hoc dicitur. *Ioan. Chrysost. & habetur de pœnitent. di. can. Quis aliquando. §. Nunc autem.*

Peccata tua dicito, vt deleas. Illa si confunderis dicere alicui, quia peccasti, dicito illa quotidie in anima tua. non dico, vt confitearis ea seruo, vt exprobret: dico Deo, qui curat ea: nec enim, si non dixeris, ignorat Deus. Dicito ea in hac vita, vt requiem in alia habeas. *Idem sup. Leu hom. 2.*

Confessio sanat, confessio iustificat, confessio peccatis veniam donat. Omnis spes in confessione consistit. In confessione locus misericordiæ est. Nulla tam grauis est culpa, quæ per confessionem non habeat veniam. *Isid. lib. 1. c. 12.*

Frequenter peccans & lugens vix veniam meretur. *Ibidem cap. 16.*

Quantum displicet Deo imprudentia peccatoris, tantum placet verecundia confitentis. *Bern. sup. Cant. ser. 3.*

Absque confessione iustus iudicatur ingratus, & peccator mortuus reputatur: confessio igitur peccatoris est via, iusti gloria: & necessaria est peccatori, & iustum nihilominus decet. *Bernhar. epistol. cap. 14.*

Indicia veræ confessionis sunt, si vt vnusquisque se peccatorem dicit, id de se dicenti alteri non contradicat. Nam non peccator, sed iustus videri appetit, cum peccatorem se quisq; nullo arguente confitetur. Superbiæ quippe vitium est, vt quod de se fateri quis sua sponte dignatur, hoc sibi dici ab aliis dedignetur. *Bernh. de duodec. grad. hum.*

Sufficit pœnitenti confessio, quæ primum Domino offertur: deinde sacerdoti, qui pro delictis pœnitentium peccator accedit. *Leo Papa. & hab. de pœn. dist. 1. Sufficit.*

Si veniret Dæmon ad capitulum confessionis, impetrare posset indulgentiam remissionis. Satan expulsus est à capitulo cœli; Adam à capitulo paradisi; Iudas à capitulo Christi. In primo culpa superbiæ; In secundo, culpa inobedientiæ; In tertio veritiæ. *Hugo de claust. animæ.*

Mira compensatio, stupenda vicissitudo, Domino mala dicere, & ab eodem præmia salutis accipere. Quo retur illi ad præmium confiteri, cui non possis negare. *Cassiod. super illud Psal. 118. Vias meas annunt.*

O ingeniosa simplicitas, & mille tergiuersationibus veritas, manifestare delictum: illis non iudex, sed adiutor, stus, qui se propria confessione damnarunt. *Cassiod. sup.* 13. *Beati quorum remissæ sunt iniq.*

O beata confessio, quæ æternum tollit opprobrium quid reatuum inuenerit pœnitentia, perpetuis sæculis lutum. *Cass. sup. Psal. 77.*

Si operam medicantis expectas, oportet vt vulnus *Boetius lib. 1. de Phil. cons.*

Medicus ægroto confitenti suam infirmitatem, me gare non debet, vt persuadeat animæ, in quæ mala se Et ideo etiam, vt ex difficultate senationis magis libe enim facile sanatur, non multum cauetur. *Anselmus* Non potest quisquam à peccato iustificari, nisi fuerit confessus. *Amb. lib. de paradiso & hab. de pœn. dist. quisquam.*

Ecce nunc tempus acceptabile adest, in quo confessi morte liberat: confessio aperit paradisum: confessio tribuit. Vnde Scriptura dicit; Dic tu iniquitates tuas, His verbis ostenditur, quia non meretur iustificari, cata noluit confiteri. Illa ergo confessio nos liberat a cum pœnitentia. *Ambros. in serm. quod & habetur de Ecce.*

Plurimum suffragatur Deo verecunda confessio, quam defensione euitare non possumus, pudore remitti *de Iosepho. lib. 36.*

Qui se accusat, etsi peccator sit, iustus esse incipit, parcit, & Dei iustitias confitetur. Cessat enim vindi confessio præcurrat humana. Si accusauerit se iustus accusationis: excludit. qui solet accusare peccata, & v est aggregare flagitia: excusat reum pudor suus, accu thorem, qui cum sua delicta non tacuit, videtur in se fecit; in Diabolo perdidisse, quod suasit. *Ambros. sup. maculat.*

¶ Sententiæ Poticæ.

Iacob. Bill. in Anthol. Sacra.

Peccati remedium dolorem esse, ac peccati confessionem.

Cum quadam immodicum fundit pars ægra cruorem
Vt medeare malo, vena secanda tibi est:
Sic tibi cum scelerem ministantur crimina mortis,
Numinis inque tuum iam cadit ira caput;
Te ferias, tuaq; in te ipsum desæuiat ira.
Sic etenim magni concidet ira Dei.
Nam sese excusat, quicunq; accusat: inultum
Et sinit hunc, qui se non sinit, esse Deus.

Hor. Sat. 3. lib. 1.

Qui ne tuberibus propriis offendat amicum,
Postulat: ignoscet verrucis illius: æquum est
Peccatis veniam poscentem reddere rursus.

Claud. in Epigr. satisfactionis.

En adsum. & veniam confessus crimina posco.
Manibus Hectoreis atrox ignouit Achilles:
Victrices furias matris placauit Orestes.
Reddidit Alcides Priamo quas ceperat artes:
Pellenm inuenem regum flexere ruinæ.
Darium famulis manibus deluisse peremptum
Fertur, & ingenti solatus fata sepulchro.
Tradita captiuo spatiosior India Poro.

Ouid. Metamorph. lib. 10. fab. 9.

Numen confessis aliquod patet.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Vbi est confessio, ibi remissio. *Sen. lib. de morib.*

Initium est salutis, notitia peccati. Nam qui peccare rigi non vult. Ideo quantum potes, te ipsum coargue; accusatoris primum partibus fungere; deinde, iudicis deprecatoris. *Seneca ad Luc. epist. 28.*

Quare vitia sua nemo confitetur? quia etiam Somnium narrare, vigilantis est; & vitia sua confiteri cium est. Expergiscamur ergo, vt errores nostros mus. *Idem ad Luc. epist. 54.*

Omnia vitia in aperto leuiora sunt, morbi quo tem tunc inclinant, cum ex abdito erumpunt, &

Ambr. Euacuãtitiam itaque, & ambitionem, & cætera mala mentis nostræ tunc perniciosa scias esse, cum simulata sanitate subsidunt. *Ambr. epist. 56.*

¶ Apophthegmata.

Pythagoras dicebat, peccata non esse verbis tegenda, sed tentanda, vt reprehensionibus curarentur. *Ant. & Max. sermon. de interd. & confess.*

Aristoteles non multum ab impeccabili discedere dicebat, qui tamen vt decet fateretur. *Ibid.*

Alexander, in Samothracia oraculum petens, iussus est à sacerdote quid deterrimum in vita egisset. Ipse quoque sacerdotem rogauit, vtrum iussu suo, an Deorum, id facere oporteret? At illo dixisse Deorum: Tu igitur, inquit, mihi concede, vt illis, si peccauerim, dicam. *Brusson. lib. 2. c. 13. Plut. in Lacon.*

Agesilaus interrogatus à sacerdotis ministro, quibus rebus puerili ætatem operam dedisset? Non opus est, inquit, vt tibi dicam: sed si quid male egi, Diis nequaquam incognitum est. *Plut. in Lacon.*

Lycurgum, sacerdos quidam Laconem initiaturus, rogabat, in tam incunte ætate potissimum peccasset: At ille: Hoc, inquit, Deo nequaquam latet. Verum cum magis vrgeret respondere, rogauit etiam: Num hoc sacerdoti vel Diis ipsis dicendum esset: Quam respondisset, Diis. Tu igitur secede parum, inquit, adhuc Diis dicturus eram. *Plut. in Lacon.*

¶ Similitvdines.

Chrysost. Quemadmodum naucleri, athletæ, & cursores, vbi finem tenuant, magis enituntur & vigilant: Eodem modo & nos operemur, quia in magnam hanc hebdomadam peruenimus, quæ nunc maximè & Iesuæ curtus intendendos, ac magis quam alias sunt preces: faciendaque est diligentius pura peccatorum confessio. *homil. 29. in Gen.*

Basil. Quemadmodum qui ipse venit ad medicum, ex parte iam sanus est quia ipse peccator, qui venit ad sacerdotem, & doctrinæ aut confessionem medicinam quærit, ex parte iam iustus est. *In capit. 4. Isai.*

Hieron. Sicut ii, qui habent intus inclusam escam indigestam, quæ cruditas vel phlegmatis stomacho grauiter & molestè immissa, quamprimum euomuerint releuantur: ita etiam hi, qui peccauerunt, si non occultent & retinent intra se peccatum, intrinsecus vrgente, quemadmodum suffocantur à phlegmate, vel humore peccati: ita prodesse fiat, dum accusat semetipsum, & confitendo euomit & delictum, atque omnem morbi digerit causam. *Psal. 37. hom. 2.*

Theophylact. Vt quandiu opertum est vulnus, medicationem admittit: Sic & delictum cum fuerit detectum: in lucem enim dixerim, sed peccata patrantem, sanabitur cum fuerit delinquens, & actionibus verbis increpationis tempestiuè veniam consequitur: nonne huius omnes purgantur & abolitæ, quas antea peccatorum mole obduxerat, tenebras? *In 5. ad Ephes.*

Basilius. Quemadmodum apes fumo fugantur, & columbas expellunt: Sic vitæ nostræ custodem angelum lugubre (Græcè πένθος, sequitur enim ἀμαρτία) ac putens abigit peccatum; sic & Deus cuiuspiam reticentia, latens est animi morbus; ἀλλὰ καὶ ἀναπτόμενος ὑπὸ τῆς ἐξομολογήσεως ἐκ τῆς ψυχῆς. *In Gordianum Mart.*

Chrysost. Sicut fumus præcedit incendium: sic flammam fidei præcurrit confessio peccatorum. *In Apocal.*

Hieron. presbyter. In eadem similitudine natum Beati Ioannis verbum intelligere: quia sicut per eius Prophetiam legis consummatio monstrabatur, & initium noui: sic veteris malitiam debemus pleniter consummare in nobis per confessionem & pœnitentiam veram, vt incipiamus iterum nouum bonum in sanctificatione. *De Verbis Hieremiæ:* Prius extirpatur, & ita virtutibus locus præparatur in homine. *Quæst. in Instantia Patriarchæ.* Confessionis sacramentum necessarium est, in quo hominum conscientiæ religanturque reparantur, & quicquid immunditiæ inundantibus tentationum tempestatibus, aut operante malitia in nauim conscientiæ irrepsit, reijcitur & purgatur. *De disciplina & perfectione cap. 13.*

Machab. parall. Machab. 4. Iudas Machabæus dixit: Ecce contriti sumus fratres nostri, ascendamus nunc mundare sancta, & renouare. Ille contritus est de peccatis, cordis compunctione, antequam per confessionem nostræ conscientiæ, & per satisfactionem remoueatur. *In Summa Virtutum & Vitiorum.*

¶ Exempla Biblica.

Confessionis priuatæ exempla: Adam & Eua, *Gen. 3. v. 12. 13.* Iudas, Filii Iacob, *42. 21.* Pharao, *v. 9. Exodi 27. & 10. 17.* Balaam, *Num. 22. 34.* Achan, *Ios. 7. 20.* Saul, *1. Sam. 15. v. 24. 30. & 26. 21.* Dauid, *2. Sam. 12. 13. 1. Paral. 21. v. 8. 17. Psalm. 32. 5. & 41. 5. & 51. 6.* Esaias. *Esa. 6. 5.* Ieremias, *Ieremiæ 14. 20.* Nehemias, *Nehem. 1. v. 6.* Esdras. 3 *Esdr. 8. v. 76. 72.* Iechonias, *v. 93.* Achab, *1. Reg. 21. 27.* Bethuliani, *Iud. 7. v. 18. 19.* Esther regina. *Esth. 14. v. 6. 6.* Iob, *Iob. 7. 20.* Baruch & Israëlitæ, *Baruch 1. v. 13. 17. 18. & 2. v. 5. 12. & 3. 12.* Azarias, *Daniel 3. v. 29. 30.* Daniel, *Dan. 9. 5.* Ionas, *Ionæ 1, 12.* Ierosolymitani, *Matth. 3. 6. Marc. 1. 5.* Iudas, *Matth. 27. 4.* Prodigus filius, *Lucæ 15. v. 17. 21.* Publicanus, *18. 13.* Zachæus, *19. 8.* Latro, *23. 41.* Credentes, *Actor. 2. 37.* Paulus, *22. 4. & 26. 10. 1. Cor. 15. 9. Galat. 1. 13. 1. Tim. 1. v. 13. 15.* Confessionis fidei exempla: Iethro, *Exodi 18. 11.* Danielis Socii, *Danielis 3. 17.* Petrus, *Matthæi 16. 16.* Apostoli, *Ioan. 6. 69.* Martha, *Ioan. 11. v. 27.* Eunuchus Candaces reginæ Æthiopum, *Act. 8. 37.*

¶ Exempla Profana.

Apud Lacedæmonios, si quis in peccato deprehensus fuisset, is cogebatur aram quandam, quæ erat in vrbe, circumire; ac vituperationem interim in se ab arte compositam canere: quod nihil aliud erat, quam seipsum sua voce obiurgare. Ingenui pudore, & laudis amore melius ducuntur ad honesta: virgis aut flagris cædi seruile est. *Plut. in Lacon.*

Claudius Cæsar, iræ atque iracundiæ conscius sibi, vtrumque excusauit edicto distinxitque; pollicitus alteram quidem breuem & innoxiam, alteram non iniustam fore. *Suet.*

Attila Hunnorum rex, à pugna Catalaunica veniens, euersurus reliquas Galliæ ciuitates, interrogatus à D. Lupo Troiæ antistite, quisnam esset, qui tot regibus deuictis, cuncta vt sibi subderet? Ego, inquit, sum rex Hunnorum, flagellum Dei. *N. Olaus capite nono in Attila.*

Agathocles Siciliæ tyrannus ignobilitatem generis apertè fatebatur, abacumque suum fictilibus tantum instruebat. *Teste Aufonio.*

Crensa apud Euripidem in Ione, vt flagellantis conscientiæ stimulos confessione mitiget, detegit occultum suum stuprum, quod filium habuerit ex compressu Apollinis, & illum exposuerit;

Οὐκ ἔστι κρύψαι λόγος ὅστις ἔστιν
Ἀποινα μείζω ἡμῶν ἐσόμενος.

Vide Conscientia, Correctio, Correptio, Damnum, Pœnitentia.

Confidentia.

¶ Definitiones et Etymolog.

Confidentia. Græcè θαῤῥαλεότης, ητος, ἡ, θαῤῥέω confido dicitur. Et est, per quam magnis & honestis rebus animus multum in se confidentiæ collocat. *Secun. Ciceronem lib. 2. Rhetoricorum.*

Confidentia & fiducia sic differunt, vt placet Donato super Terentio, quod confidentia interdum in bona significatione, interdum in mala: Fiducia verò semper in mala: Sed vtrumque modo in malam, modo in bonam partem accipitur.

¶ Sententiae Biblicae.

Confidendum in Deo.

In Domino confido. *Psal. 11.*

In te confidit anima mea. *57.*

Bonum est confidere in Domino, quam confidere in homine. *117.*

Qui confidunt in Domino sicut mons Sion, non commouebitur in æternum, qui habitat in Hierusalem. *124.*

Qui confidunt in Domino, intelligent veritatem: & fideles in dilectione acquiescent illi. *Sap. 3.*

Qui confidit in Domino, non minorabitur. *Eccl. 32.*

Habe fiduciam in Domino Deo tuo. *Prou. 3.*

Ne paueas repentino timore, & irruentes tibi potentias impiorum. *Ibid.*

Dominus erit in latere tuo, & custodiet pedem tuum, ne capiaris. *Ibid.*

Confide quia ego sum. *Marc. 6.*

Confidite, ego vici mundum. *Ioan. 16.*

Si Deus pro nobis, quis contra nos? *Rom. 8.*

Confidentia sana & stulta.

Maledictus homo, qui confidit in homine, & ponit carnem brachium suum, & à Domino recedit cor eius. *Ierem. 17.*

Qui confidit in cogitationibus suis, impie agit. *Prou. 12.*

Sapiens timet, & declinat à malo: stultus transilit & confidit. 14.

Qui confidit in corde suo, stultus est. 28.

Væ qui opulenti estis in Sion, & confiditis in monte Samariæ, optimates, capita populorum, ingredientes pompaticè domum Israel: *Amos 6.*

Qui confidunt in sculptili, confundantur in confusione. *Esa. 42.*

Non est qui inuocet iustitiam, neq; est qui iudicet verè, sed confidunt in nihili, & loquuntur vanitates: conceperunt laborem, & pepererunt iniquitatem. 59.

Ecce vos confiditis vobis in sermonibus mendacii, qui non proderunt vobis. *Ierem. 7.*

¶ Patrvm Sententiæ.

Aduersaria est confidentia, quæ periculis vitam suam pro certo commendat: & lubrica spes est, quæ inter fomenta peccati saluari se sperat, incerta victoria est inter hostilia arma pugnare, & impossibilis liberatio est flammis circundari, & non ardere. *August. de singul. cleric.*

Expedit multo bene timere, quàm male fidere: & vtilius est, vt infirmum se homo cognoscat, vt fortis existat, quam fortis videri velit, infirmus vt emergat.

Nemo de suo corde præsumat, quando profert sermonem, nemo de suis viribus confidat, quando suffert tentationem? quia vt & bona prudenter loquamur, à Deo est, non nostra sapientia: vt & mala fortiter perferamus, ab illo est, non nostra patientia. *In serm. S. Vincent.*

Tria considerò, in quibus tota spes mea consistit, Charitatem adoptionis, Veritatem promissionis, Potestatem redditionis. Murmuret iam, quantum voluerit, insipiens mea cogitatio, dicens: Quis es tu, & quanta est illa gloria, quibusue meritis hanc obtinere speras? Et ego fiducialiter scio cui credidi, & certus sum, quia in charitate nimia adoptauit me, quia verax est in promissione, potens in exhibitione. Hic est funiculus triplex, qui difficulter rumpitur, quem nobis è patria nostra, in hunc carcerem vsque demissum fortiter quæso teneamus, vt ipse nos subleuet, ipse nos trahat vsque ad conspectum gloriæ magni Dei. *Bern. de frag. sep. hom. 3.*

Non confidat prædicator vel auditor verbi diuini de acumine ingenii, de vtilitate scrutinii, de sedulitate studii: sed magis confidat de bonitate Dei, & de pietate oraculi, de humilitate cordis intimi. *Hug. de S. Victorino.*

Confidentia est, ex virtutum conscientia immotam mentem inter aduersa sibi constare. *ibid.*

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Confidentia est certa spes animi perducendi ad finem rem inchoatam. *Cicero.*

Confidentia est, per quam non magnis & honestis rebus multum ipse animus in se fiduciæ collocauit. *idem.*

Vide infra titul. Fiducia, Fides, Præsumptio, Securitas

Coniectura.

¶ Definitio et etymologia.

Coniectura, Græcè τεκμήριον, ὃ. τὸ, & τεκμαίρομαι coniectō dicitur. Est autem coniectura, per aliqua signa alicuius rei cognitio, imperfecta tamen, *secundum B. Thom prima Sec. q 112. art. 5.* Coniectura, ζοχασμός, Hebr. *Kesem*, à verbo *Casam*, Conieci, diuina via.

Coniectus est directio quædam rationis ad veritatem, à quo dicta est coniectura: quo apud Rhetores dictus est statᵒ coniecturalis.

¶ Sententiæ Philosophicæ

Perinde vt est opinio de cuiusque moribus, ita quid ab eo factum sit & non factum, existimari potest. *Cicero pro Cluent.*

De futuris rebus etsi difficile est dicere, tamen interdum possis coniectura propius accedere, cum res est eiusmodi, cuius exitus præuideri potest. *Cic. Torq. Fam. 6.*

¶ Adagia.

Leonem ex vnguibus æstimare. ἐκ τῶν ὀνύχων τὸν λέοντα γινώσκειν.

Ex vera quapiam coniectura negotium vniuersum perpendere: ex paucis multa, ex minimis maxima conijcere.

E fimbria de texto iudico. ἐκ τοῦ κρασπέδου τὸ ὕφασμα γινώσκω.

Hoc est: *Ex vno aliquo pusillo reliquorum facio coniecturam.* Ich sihe an dem Nest wol, was für ein Vogel darinn wohnet.

E næuo cognoscere.

E naeuo cognoscere, est ex re quapiam minima totum hominis ingenium æstimare.

De gustu cognosco. ἐκ γεύματος γινώσκω. *Theophrastus.*

Ex degustatione iudico, hoc est, ex minima experientia.

Æthiopem ex vultu iudico. τὸν Αἰθίοπα ἐκ τῆς ὄψεως γινώσκω.

Præ se fert quisque aliquo signo, cuiusmodi sit moribus. Præ se fert enim Æthiops nigrore vultus, interioris capillu, labrorumue dentium candore, patriam suam.

De fructu arborem cognosco. ἐκ τοῦ καρποῦ τὸ δένδρον. *Tullius.*

E factis hominem iudico. Quæ paræmia etiam in Euripidis extat.

De facie nosse.

Est leniter cognitum habere. Id si transferatur ad res, venustius.

Cauda de vulpe testatur. ἡ κέρκος τὴν ἀλώπεκα μαρτυρεῖ.

In eos, qui pusilla in re, cuiusmodi sint, declarant.

Ex fronte perspicere. ἐκ τοῦ μετώπου τοὺς πρόσθεν τινας.

Ex fronte perspicere dicimur, quod statim & velut ipso occursu percipimus. Das Aug ist deß Hertzens zeig. Die sicht weißt es auß.

Ex habitu bonum virum præ se fert.

Qui dicit ex ipsa oræ figura videri probum hominem, ad illud Homeri ex Odyss. υ.

Οὐ μὲν γάρ τι κακοῦ εἰς ὤπα ἔοικεν.

Ex specie minus improbus ipsa

Esse videbatur. Er hat gute gebärden / sonst wie er will. Item, Er scheinet ein gut gesell sein.

Ex stipula cognoscere. ἐκ τῆς καλάμης γινώσκειν.

Quoties è vestigijs quibusdam in senecta reliquæ ætatis facimus, cuiusmodi quis fuerit in adolescentia.

E culmo spicam conijcere.

Eustathius Odyss. τ.

ἐκ καλάμης δ' ἥλιός ἐστιν ὑπεκφερόμενος σάγχου.

Ex culmo perspicitur spica demissa.

Etiam in sene apparet, cuiusmodi fuerit iuuenis.

E cantu dignoscitur auis. οἷος ὁ τρόπος, τοιοῦτος ἐστι καὶ ὁ ὕμνος.

Qualis vir, talis oratio. Iactatur vulgo simillimum huic auem dignosci, id est: è cultu spectari vitam & animum. Aus gesang kennet man den Vogel.

Effœminatorum etiam oratio effœminata. οἷος ὁ τρόπος, τοιοῦτος καὶ ὁ λόγος. *Zenodot.*

Inertibus viris iners oratio, & qui sque est, sta & loquitur. Hört auß den worten, was Kauffmans schatz er treibe.

Vanæ coniecturæ.

In eos, qui de euentu negotij solent augurari, competit illud

ὄρνιθες δ' ἐς τὸ πολλὸν ὑπ' αὐγὰς ἠελίοιο

Φοιτῶσ', οὐδὲ τι ἴσασιν.

Id est:

Aues permulta auium versatur in æthere turba,

Quarum non quæuis portendere idonea fatum.

Ex vno omnia specta. ἐξ ἑνὸς τὰ πάντ' ὄψει.

Admonet adagium, ex vnius euentu experimentum similium coniecturam oportere facere.

Domi coniecturam facere. οἰκοθεν εἰκάζειν.

Quod non aliunde petitur, id domi fieri prouerbio dicitur.

Prima facie, prima fronte. *Quintil.*

Sapiunt hæc quoque prouerbium, maximè quum ad ea res referuntur. Prima facie, prima fronte, pro eo quod est tutum, magis priùsquam præstius ac diligentius considerei.

Cribro diuinare. κοσκίνῳ μαντεύεσθαι. *Lucianus.*

Est coniectura sagaci rem deprehendere, aut fallaci diuinare.

Signum bonum aut malum. σύμβολος ἀγαθὸς ἢ κακός.

Vbi quis de re incognita diuinat incerta.

Stellis obsignare, obelo notare. ἀστρεῖς σημαίνειν. ὀβελοῦ. *Eustath.*

Dictum de his, qui longam aut desertam viam peregrinaturi necesse habeant regionum situm stellarum obseruatione.

Vna hirundo non facit ver. μία χελιδὼν οὐ ποιεῖ θέρος.

Vnus dies non sat est ad parandam virtutem, aut ad eam perdendam & ista, πόλις οὐκ ἐστὶ τὸ τυχὸν ἐξ ἑνὸς ἀνδρός.

mo non facit eius tatem. Item. Vnus nummus non facit diuitem. Es fellt kein Eych von einem streich. Ein bundt Reiß macht Winter.

Omnibus vestigiis inquirere. πᾶσιν ἴχνεσι ζητεῖν.

Omnibus vestigijs inquirere dicitur, qui summa cum diligentia rem perueſtigat.

Qui bene conijciet, hunc vatem. *Tullius.*

Admonet adagium, futurorum præscientiam non ita augurijs petendam esse, sed à prudentia.

Certum prospicio.

Qui se negabit temere, male secusue de exitu rei cuiusque iudicare sed certis adductum argumentis & pluribus experimentis seruasse, accommodabit illud Homerici.

Οὐ γὰρ ἀπειρητὸς μαντεύσομαι, ἀλλὰ νοῆσαι.

Nam neque inexpertus iam diuinauero, nec

Egregie callens.

Rem acu tetigisti. *Plautus.*

Proco quod est, Rem ipsam diuinasti nihil aberrans.

Scopum attingere. τυγχάνειν τοῦ σκοποῦ.

Est voti compotem fieri, à coniectura rem ipsam assequi.

Aesop. ægid genus aliæ figuræ omnes prouerbium sapiunt.
Contra probabis πλαίαγε δοκιμάσεις.
De qua ridicule explorant alterius in se animum.
Qualis vir, talis oratio. οἷος ὁ τρόπος, τοιοῦτος ἐστι καὶ ὁ λόγος.
Senatus mansit. Apud Græcos, inquit, in prouerbium cessit, Talis fuit oratio, qualis vita. Den Esel kennet man bey den Ohren/ vnd den worten einen Thoren.
Quanquam non dixeris, tamen apparet è pelle. εἰ μὴ λέγεις, ἀπὸ τῆς χρόας φαίνει.
Quis, si adarguit mendacem, & oris habitus. Vnde illud Ciceronis, Nisi fingeres, non sic diceres.
Prudentia apparet, quæ plantæ frugiferæ futuræ. αὐτίκα καὶ φύλλα καὶ ἀκρεμόνια ἐστὶν ἰδεῖν.
In puero elucet indoles futuræ probitatis. Es stimmet sich wol eins zu guter Art werden soll. Was zur Nessel werden will, pflegt sich an zu brennen.
Longum videre, hostium prælia portendit. λέοντας ἰδὼν ἐν δυμεσῶν ἀγόμενον.
Translatum vel à somniorum coniecturis, vel ab obseruantibus augurum.
Homines videns. ἀνθρώπους ὁρῶν, ἀνθρωπίνων πραγμάτων.
Refertur à Suida, tanquam vulgo iactatum de diuinatione quæ ab omni superstitione omnium sanissima. Id tamen ita accipiendum est, finis sit omnium huius vitæ malorum.
Mortuus est somnum, vacabis curis. θανὼν καθ' ὕπνους, φροντίδων ἀπαλλαγή.
Vulgo iactatus apud Græcos. Existimabant enim eum, qui esset immissus, à curis molestissimis liberatum iri, quod mors quasi somnum imponere videatur.

¶ Fabvla.

Pater & Materfamilias.

Euripus cum quodam mulier iracunda & morositate intolerabilis familiæ. Hic cognoscendi cupidus, vtrum sua ne tantam quidem magna res agatur, ad patrem eam remittit. Post dies aliquot reuocatam interrogat, quam recte sibi cum familia pater conuenisset? Bubulci, inquit illa, & pastores mihi visi sunt omnes præsentia, ibi vir, mulier exclamans, inquit, si grauis & intolerabilis, qui prima luce domo egrediuntur, & eadem postrema redeunt: quid de aliis suspicandum, cum quibus totos dies versetur.

Ignorandum, sæpenumero magna de paruis rescisci, & incerta coniecturari solere. *Ioach. Camer. Fab. Æsop.*

Vide Opin. 9.

Coniugium.

¶ Definitio et etymol.

Coniugium, siue Matrimonium est viri & muleris coniunctio, individuam vitæ consuetudinem continens, cum diuini & humani iuris communicatione. *In Sum. 27. q. 2. §. sane. c. illud. extr. de cognat.*

Coniunx & coniugium à communi iugo dicuntur: metaphora à duobus eodem assueris iugo: qui, posteaquam concordes vicissim traxerunt, commode ferunt iugum. *Iacob Spiegel in Lexico Iur. Ciu.*

Coniugium, συζυγία, duorum in vnam carnem coniunctio: Sub quo coniuncti dicuntur maritus & vxor. Hebr. *Catumah*, à quo affinitatem contraxit, propinquitatem iniuit per desponsationem. Comprehendit omnes gradus affinitatis.

¶ Loci Biblici.

Coniugium institutum, *Genes. 2. v. 24.* confirmatur & sancitur, *9. Matth.* honorabile est, *Hebr. 13. 4.* continere se non valentibus 1. *Cor. 7. v. 2. 9.* itaque non spernendum, *Matth. 9. v. 12.* Matrimonium. Coniugii arctissimum & indissolubile vinculum, *Matth. 5. 32. & 19. 5. Marc. 10. 11. Luc. 16. 18. 1. Cor. 7.* quod nemo præter Deum soluere potest, *Matth. 19. 6.* Relinquitur homo propter coniugem suam patrem & matrem, *Matth. 24. Matth. 19. 5.* non simpliciter, sed κατά τι, comparatiuè ad id est, illud potius faciat, quam vt vxorem deserat. Virorum mutua obligatio, 1. *Corinth. 7. v. 3. 4.* solicitudo, *v. 33.* In primo anno à belli exercitio immunes, *Deuteron. 24. v. 5.* Coniugii prohibitio diabolica, 1. *Tim. 4. 3.* Coniugium officia, *Ephes. 5. 22. 5. 6. 7. 8.* Coniugium spirituale inter Deum & Ecclesiam, *Cantic. 12. 3. & c. cap. Esa. 50. 1. Ier. 31. 22. Ezech. 16. v. 7. 8. Osee 2. 20. Matth. 9. 15. & 22. 2. & 25. 5. Marc. 2. 19. 2. Cor. 11. 2. Apoc. 21. 2. 9.* Iuramento sancitum, *Ezech. 16. 8. Vide Ephes. 5.*

¶ Sententiæ Patrvm.

Quia ægritudini semper consulendum est; propterea si contigerit primo priuari coniugio, si voluerit secundas vel tertias inire nuptias, nullum de illis peccatum habebit, si eas castè seruauit, & si fuerit aliquis coniugalis excessus, qui tamen legitimum non violet thorum, habet nonnullum, sed veniale peccatum. *Augustin. de fide ad Petrum.*

Matrimonium non est, vbi datur opera, ne fœmina pariat. *Augustin. l. 2. de mor. Manic.*

Bene vtitur malo concupiscentiam restringens connubio. *Augustin. de pueror. bapt.*

Coniugum dissensio totius domus est perturbatio. *In Psal. 35.*

Coniugium humile melius est virginitate superba. *In Psal. 99.*

Propemodum non inferioris virtutis est eo abstinere coniugio, quod aliquando delectauerit, quam coniugii oblectamenta requirere. Copula nuptialis non est quasi culpa vitanda, sed quasi necessitatis sarcina declinanda. *Ambr. de viduis.*

Tolle, quod petius, & per se non erit bonum nubere. Vide qualia sunt matrimonia, quæ lupanaribus præferuntur. *Hieron. in epistola quadam.*

Sicut boni filii adulterorum nulla defensio: sic mali filii coniugatorum nullum crimen est matrimonii: quia non in seminibus, sed in voluntate nascentis causa vitiorum est atque virtutum. *In Epist. ad Ruffinum.*

Bonum est coniugium, sed mala sunt, quæ circa illud ex huius mundi cura succrescunt. Dum ergo tenetur, quod non nocet ex rebus iuxta positis, committitur plerunque quod nocet.

Sicut sæpe rectum mundumq; iter pergimus, & tamen ortis iuxta viam vepribus per vestimenta retinemur. In via quidem munda non offendimur, sed à latere nascitur, quo pungamur. *Greg. 12. Mor.*

Qui tentationum procellas cum difficultate tolerant, coniugii portum petant: Melius est nubere, quam vri. Sine culpa enim ad coniugium veniunt, si tamen nec dum meliora deuouerunt. *ibid.*

Quos Deus coniunxit, homo non separet, subaudi violenter, sine lege, absque ratione. Non enim homo separat, quos pœna damnat, quos reus accusat, quos maleficium coarctat. *Isidor. super Matth. cap. 19.*

Quemadmodum si vides hominem assidue amicitias medicorum colentem, ex hoc statim intelligis, quod infirmus est sic & cum videas siue virum, siue mulierem de dimittendis vxoribus aut virgis legem interrogantes, cognosce, quia vir ille lasciuus est, & mulier illa meretrix est. *Chrys. super Matth. 29.*

Omnis causa, per quas nascitur, per ipsas absoluitur causas: matrimonium enim non facit coitus, sed voluntas: & ideo non illud soluit separatio corporis, sed separatio voluntatis *ibid.*

Sicut crudelis est & iniquus, qui castam dimittit: sic fatuus est & iniustus, qui retinet meretricem. *ibid.*

Coniugibus Christianis Dominus præcepit, ne quisquam dimittat vxorem, excepta causa fornicationis. Vbi autem quælibet ex eis persona infidelis est, consilium Apostoli attendatur, vt si infidelis consentit habitare cum viro fideli, vir non dimittat vxorem. Similiter & vxor fidelis virum, si cum illa habitare consenserit. Quod infidelis, inquit, discedit, discedentis non est seruituti subiectus frater aut soror in huiusmodi? Id est, si infidelis noluerit esse cum coniuge fideli, hic agnoscat fidelis suam libertatem, ne ita se subiectum deputet seruituti, vt ipsam dimittat fidem, ne coniugem amittat infidelem. *Aug. ep. 89.*

Vtriusq; sexus infirmitas propendens in ruinam turpitudinis recte excipitur honestate nuptiarum, vt quod sanis possit esse officiū, sit ægrotis remedium. Neq; enim, quia incontinentia malum est, ideo connubium, vel quo incontinentes copulantur, non est bonū: imo vero non propter illud malum culpabile est hoc bonum: sed propter hoc bonum veniale est illud malum: quoniam id, quod bonum habent nuptiæ, & quod bonæ sunt nuptiæ, peccatum nunquam esse potest. *Idem de Genesi ad lit. cap. 7.*

Quum initio viri sorores suas coniuges acceperunt, profectò in quanto est antiquius, compellente necessitate, tanto postea factum est damnabilius, religione prohibente. Habita est enim ratio rectissima charitatis, vt homines, quibus esset vtilis & honesta concordia, diuersarum necessitudinum vinculis necterentur: nec vnus in vna multas haberet, sed singulæ spargerentur in singulos: ac sic ad socialem vitam diligentius colligandam, plurimæ plurimos obtinerent. Pater quippe & socer duarum sunt necessitudinum nomina. Vt ergo alium quisq; habeat patrem, alium socerum, numerosius se charitas porrigit. *lib. 15. de ciuit. Dei, c. 16.*

Etiamsi continentia coniugio præferatur, melior est tamen fidelis coniugatus, quam continens infidelis. Sed continens infidelis, homo non solum minus laudandus est, quia se continet, dum non credat: verum etiam multo magis vituperandus, quia non credit, cum se contineat. Constituamus ergo omnes bonos: etiam sic profectò melior est coniugatus, fidelissimus & obedientissimus Deo, quam continens minoris fidei, minorisq; obedientiæ. Si verò pariter sint cætera, continentem coniugato præferre quis ambigat? *libr. 16. de ciuit. Dei.*

Bonum coniugii Dominus in Euangelio confirmauit, non so-

lum quia

lium quia prohibuit dimittere vxorem, nisi ex causa fornicationis, sed etiam quia venit inuitatus ad nuptias. *Lib. de bono coniug.*

Coniugium mihi bonum videtur, non propter solam filiorum procreationem, sed propter ipsam etiam naturalem in diuerso sexu societatem. Habet etiam id bonum, quòd carnalis vel iuuenilis incontinentia, etiamsi vitiosa est, ad propagandæ prolis redigitur honestatem, vt ex malo libidinis aliquid boni faciat copulatio coniugalis. *ibid.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Horat. 1. carm. 13.

Felices ter & amplius
Quos irrupta tenet copula: nec malis
Diuulsis querimonijs
Suprema citius soluet amor die.

Propert. 15.

Exemplo iuncta tibi sint in amore columbæ,
Masculus & totum fœmina coniugium.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Habent locum maledicti crebræ nuptiæ, quæ multis nubit, multis non placet. *Sen. in prouerb.*

Vitium vxoris aut tollendum aut ferendum est: qui tollit vitium vxoris, commodiorem præstat: qui fert, sese meliorem facit. *Gell. lib. 1.*

Nulla tam bona est vxor, in qua non inuenias, quod conqueraris. Sicut nihil suauius benigna coniuge: ita nihil infesta muliere crudelius: quanto enim sapiens vitam suam pro viri salute opposuit, tanto maligna ad mariti mortem etiam vitam suam reputat. Nihil ergo muliere molestius, quæ quantum in te coniunctior, tantum disiunctior morum dulcedine, aut felle malitiæ. Mulier speciosa templum est ædificatum super cloacam. *Di. ge. Phil.*

Duo genera lachrymarum habentur in oculis fœminarum, veri doloris vnum, inficiarum alterum. *Pyth. phil.*

De coniugij claritate. Dial. lxv.

Francisci Petrarchæ.

Gav.

Vxorem duxi nobilem. R. Mallem tibi non tantum picas ac psittacos, sed bubones, strigesque domi esse, illi canerent, ista iurgabitur, illi aliquid nuntiarent, hæc peraget, illos excludere licet, hanc non licet. G. Claro coniugio ornatus sum. R. Speciosa vinctus es catena, vnde te sola mors liberet. Gav. Claro coniugio felix sum. R. Casto felicior, felicissimus cœlibatu. G. Pulchro coniugio illustratus sum. R. Anceps vxoris electio, deformis facile fastiditur. Formosa difficile custoditur, ea lege, qua inter formam corporis atque animi castitatem, lis prope perpetua est. Sed vt, quod rarissimum est, contingat & formæ pudicitia iuncta sit, vberius tecum agam: accedant & fœminæ dotes aliæ, nobilitas, census, opulentia, fœcunditas, atque facundia, famæ integritas, morum candor, scito tuum limen his immixtam subintrasse superbiam, vt iure Satyricus videatur malle Venusiam, quam Corneliam, Grachorum matrem Africani filiam, paternis triumphis ac gloria insolentem. G. Nobile coniugium & honestum obtigit. R. Quid de fastu fastidioque ais? Parum ne fœminei mores noti? Discè seruire, discè pati, discè caros pellere, vni coniugio vacandum est, Amicitiarum scopulus vxor imperiosa, & virj affectuum moderatrix. G. Generosa mihi vxor obuenit. R. Grauis sarcina, duræ compedes: liberos humeros, atque olim liberos pedes premet. Durum dictu, durius cogitatu, durissimum perpessu, non vnius lucis, sed totius vitæ hospes forsitanque hostis, vacuam præsidiis inuasit domum, vnde illam (vt dixi) veteris repudii spe sublata, sola scilicet mors excludat. G. Coniugem gratam duxi. R. Erras, illa te duxit, diu nimium fueras tuus, accessit sponso domina, carnifex priuignis, æmula socrui, familiæ iugum, coquinæ labor, onus penui, sumptus arculæ, ornamentum aulæ, diurnum spectaculum feneſtræ, lis nocturna cubiculo. G. Vxor mihi venit amantissima. R. Cum amore si nescis zelus & suspiciones & querelæ subeunt, immortale duellum domi habes, ipsis ex voluptatibus & iocis inimicitiæ erumpent, nec ad mensam, nec in thalamo tutus eris: nullum tempus litigio vacabit, media nocte pugnabitur. G. Exoptatas nuptias contraxi. R. Cum coniuge nuptias, cum pace diuortium. G. Vxor contigit, cui vnice placeo. R. Melius forsitan displiceres, non te amando premeret atque attereret, & cogitare, & res tuas agere, & somnum carpere sineret, nunc vxori placens nil quod tibi placeat præter illam speres, totum sibi te vindicat, nec sufficies totus. Si quo forte ire velis fugere te, fugæq; causas fingere, si quid agas oblitum sui, si quid cogites iratum sibi, si cibo abstineas sordere res suas tibi. si somno cesseris, externa te Venere fessum dicet. Denique vt vxori placidus, tibi atque aliis inutilis sis oportet. G. Vxorē habeo, quæ me ardenter amat. R. Melius amaret caste, pie, & sobrie, ac verecunde, ardens enim amor qui nisi incendium est animæ? qua ardente quisnam tibi modestiæ, quis reuerentiæ coniugali, quis tranquillitati locus, aut quies? amat vxor, nisi vicissim se amari senserit tepescet, amorem mutabit, sin æquandus tibi est amor, & tu ardeas necesse deditus si amanti Zelotypæ coniugis vir in somnis nunc querelis, fictisque criminibus excitandus exercendus noctem seu licentius oculum deflexeris, seu ridenti seu vicinam salutaueris, seu formam alterius laudauerimum serius redieris, postremo aliquid feceris, aut spectus, læsique reus sis amoris, quæ si vita dici debet, dicenda sit nescio. Et hæc equidem de ardenti tuo amore nostra est. G. Est mihi perpetua thori consors R. Et tuum exilium. Maritalis lecti rarus ac tenuis sopor est, ptas, hinc iurgia, quies nusquam. G. Habeo vxorem R. Fuisse fideles aliquas non nego vsque etiam ad mor fecto homini qui hoc vitæ genus elegerit magnæ dilo bona & fidelis, maior tamen est acies aduersa. Nemo strium multi dolo coniugum periere. Sileo Danai tas nuptias, & infamem noctem, miseramque tot stragem. Non hoc illi quorum supra meminimus non, non Phryx Deiphobus neget: non ex vestris Afris non postremo recentior Alboinus rex, cuius ab fusus coniuge nitidi Atheſis ripam sanguis infecit. G. V bilem, castam, mansuetam, humilem, & obsequiosam reperi. R. Mirus anceps, cornicem candidam inuen men qui inueniſſe se fuscam putet.

De raptu coniugij. Dial. xx.

Francisci Petrarchæ.

Dot.

Vxor mihi præripitur. R. Violentum omne mole fateor. At res ipsa si per te illam æstimes, quam quæ stiæ causam habet? Cum profecto si importuna est vxo sio magni oneris sit leuamen. D. Rapta est coniunx. R. dum corporis curanti præmium debetur, quid non languores, ac molestias debeatur? Si quis tibi medic febrem attulisset, & gratiam illi haberes, & pretium dar facias continuam auferenti? D. Rapta est vxor. R. Ne ptori debeas, cura ingens indecisumque litigium vna forsitan & graue periculum tuæ domus limen excessit erunt, qui vixissent si vel raptu vel aliter coniugibus ter vitæ mala nihil peius quam inteſtina discrimina. D. abiit. R. Si coacta iuit ignoscito. At si volens, vno actu quæritur vindicta. Nam & adultera suum ad raptorem tuum virus suam transtulit in domum. Qualem enim ret, quæ talis fuerit marito? D. Vxor cum raptore libens ne paululum. Alteri quidem alterius fastidium non in tulerit. Si ante flagitium cogitarent homines, non eo vi tes ad peccandum essent. Nunc feruidos appetitus frena nitentia. Nil nisi post factum cernitis, a tergo oculos frons est. D. Rapta est vxor mihi. R. Hoc genus iniu euadere potuêre, & Siphaci Massiniſſa, & Philippo abstulit. D. Rapta est mihi coniunx. R. Quod semel Menelao.

¶ Apophthegmata.

Thesea Dionysii soror, nupta Polyxeno, postquam ma tyranni profugisset, & rex sororem accusaret, quod mariti non indicasset: Adeone, inquit, me Dionysi, me animi fœminam iudicas, vt si sensissem illum molir me illi naufragionis & omnium fortunarum comes fuerim? *Eras. 5. apoph. ex Plut.*

Portia Bruti vxor, Catonis filia, posteaquam sensit de Cæsare interficiendo, ea nocte quæ præcessit diem occisus est, egresso cubiculum Bruto cultellum vnguium resecandorum gratia poposcit, eoque quasi nibus elapso, seipsam grauiter vulnerauit. Mox Brutus cillarum in cubiculum reuocatus, obiurgare eam cœpit soris præripuisset officium. Hic illa clam marito: Non temere feci: nam experiri volui, si quod constitu cesserit ex sententia, quam æquo animo me ferro Plut. in Bruto.

Iulius Cæsar, Pompeiam vxorem, quod sinistra fama quasi cum Clodio rem habuisset, repudiauit quidem cum Clodius hoc nomine reus perageretur. Cæsar nihil mali de vxore dixit. At cum accusator diceret, Cur illa feciſti diuortium? Quoniam oportet, inquit, Cæsa etiam à calumnia puram esse. Præter argutiam respon test & ciuilitas: quod repudiatæ coniugis famæ pepercit. *Ro. apoph.*

P. Syrus eum improbe Neptunum accusare diceret, ex naufragio liberatus, iterum mari se credit. Transfer ad eum, qui secundam duxit vxorem. *Brus. l. 4. c. 25.*

Dionysius, matri suæ præter ætatem nubere cupi lia, inquit, ô mater, iura violari possunt, naturæ usu Significans, contra naturam esse, si vetula quæ iam par

...bus: At Bodie nubunt septuagenariæ. *Plut. in Reg. apoph. & ...l.4.c.1*

...ma, ab amicis admonita, vt post defunctum priorem mari... ...uberet, cum ætas esset & integra, & forma præstantissi... ...adhuc: quorum alterum præberet spem prolis, alterum pro... ...amorem mutuum; nullo, inquit, pacto hoc factura sum, si ... bono viro nupsero, nolo posthac timere ne amittam: sin ve... ...malo, quæ me caperet dementia, vt post optimum talem admit... *Eras. lib.8. apoph.*

Valeria, a quodam rogata quam ob rem defuncto Seruio mari... ...posthac nubere vellet? Ideo, inquit, hoc facio, quia Seruius ... ...uerat nisi defunctus sit, apud me viuit, viuetq; semper. *Eras. ...apoph.*

Marcia Catonis F. interrogata, quam ob causam post mariti mor... ...esse copulare viro renueret? Respondit, quia non virum fa... ...meretro, qui me magis velit, quam me. Noluit probare castis... ...monia hoc coniugium, quod mutuo careret amore. Quæ ... ...cum cuius nubit viro, concubinum verius quàm maritum ... *Eras. l.8. apoph.*

Pæna, cum laudaretur apud eam mulier quædam vt bene mo... ...tamen iterarat matrimonium: Felix, inquit, ac pudica ... non nubit nisi semel. Non passa est illam inter bene mora... ...erari, quæ citra necessitatem ascisceret alterum virum. Nam ... ...cogit egestas. Porro coitus gratia nubere, est non verè ...dum. Eoque dixit, Felix excusans necessitatem. *Eras. in ...apoph.*

Padon, quam diutius lugeret maritum, rogata quem esset habi... ...dem tribus vltimum? respondit, Quem & vitæ. Sic illa Ethni... ...que sine cum dedecore plurimarum Christianarum, quæ vi... ...dum cito iam nupserunt. *idem.*

Pompeia imperatrix Sigismundi Cæsaris vxor, eo fatis functo ... ...superfuit: eiautem cum diceret aliquis, imitandum turturis ... quæ mortuo marito, perpetuam castitatem seruaret: Si ... ratione carentes imitari volucres iubes; cur non colum... ...passeresque proponis? *Æneas Syl. de dictis Sigismundi ...Imper.*

Pætus, expertus dicebat, Æqualem ducito: quum ipse domi ... ...opulentiorem, ac perinde moriam & imperiosam. *id La... ...Colladibus Eras.*

Panthenes adolescenti consulenti, cuiusmodi vxorem ducere ... si formosam duxeris, inquit, habebis communem: sin ... habebis pœnam. Suasit ducendam esse vxorem, quæ ... viro moueret, ob deformitatem: nec ob insignem ...ceretur ab adulteris. Tribuit autem Gellius hoc dictum ... *Laert. lib.6.c.1.* Antistheni.

Panætius, Epicteto Cynico suadenti, vt vxore ducta daret ope... ...ra: neque enim id indignum esse philosopho: Da mihi, ... vnam è illiabus tuis. Notans illum ineptè suadere al... ...pie non faceret. *Eras. lib.8. apoph.*

Papinianus narrat illud Catonis dictum, Si sine vxoribus mundus es... ...ura nostra non esset absq; diis. Sensit felicissimam homi... ...fore, si datū esset à coniugio liberos viuere. Sed, vt idem ... A. Gellium, cum illis incommodè viuitur, sed sine illis o... ...viuitur, vt merito dici possit vxor necessarium malum. ...apoph. At cœlestis veritas, vxorem bonum necessarium es...

Paphnutius dicere solebat, ita demum matrimonium tranquille, ... querimonias exigi posse, si maritus surdus fiat, vxor cæca: ...opinor, fœmineum genus obnoxium esse zelotypiæ, atque ...rixas & querimonias: rursum maritis permolestam esse ...garrulitatem: qua molestia caruturus sit, si fiat surdus: nec ...fore adulterii suspicione, si careat oculis. *Eras. in. libr. 8. a...*

Pericur interrogabat quendam, quamobrem vxorem ducere ... qui cum respondisset: Quoniam si formosam duxero, ha... communem, sin deformem, pœnam: haud quaquam, ...cus: Sed si pulchram duxeris, non erit tibi pœna: sin de... non habebis communem. *Stob serm.65.*

Phanothenes, Quidam censebat sapienti non esse ducendam vxo... ...Antisthenes contra, censebat ducendam esse, at non volu... liberorum gratia. Debetur hoc naturæ, & patriæ. Sed cum ...idole præditis congredietur, vt ex bonis nascantur boni. ...habit maritus vxorem, non vulgari more, sed iudicio, is e... & constanter amat, qui iudicio amat. At sapiens optimè ...quæ sint amore dignæ: aduersus eos qui vxores se ia... habere pro matulis. *Rectat Eras. in Rot. l.7. apoph. ex Laert.*

Phanias, percontanti quamobrem Lacedæmonii virgines nu... ...rent in publicum, vxores verò tectas: Quoniam, in... ...matri sunt inueniendi, vxores verò seruandæ iis, ... matrimonia, nec contaminarentur matrimonia præter aliarum ...suetudinem, vbi virgines videri nefas est, vxores ocu... ...exponuntur. *Plut.*

Philippus, Ciues qui à nuptiis abhorrerent, cœlibesque viuere mallent, à spectaculis quibus nudi pueri incedebant, arcebat Lycurgus, aliasque addebat ignominias, hac arte prouidens diligenter, vt ciues creandis liberis operam darent. Quum enim mos esset apud Lacedæmonios, vt iuniores senioribus multum honorem cultumque præstarent, hoc honoris ademit iis, qui coniugibus ductis nollent augere ciuium numerum. Vnde nec illud in Dercillidam dictum reprehendit quisquam, quum tamen belli dux esset probatissimus. Cum enim aduenienti iuuenis quidam non assurgeret, atque diceret, Non mihi assurgens cessisti? Nec tu, inquit, mihi cessuru genuisti. Tam procax iuuenis dictum in seniorem, eumque laude celebrem, nunquam tulisset populus Spartanus, nisi pro pessimis ciuibus habuisset eos, qui sponte steriles esse statuissent, nec agnoscerent quid patriæ deberent. Nam rem propius intuentibus, non ita magnum discrimen est inter eum qui ciuem occidit, & qui ciuem Reipublicæ dare cum possit recusat. *Plut. in Lacon.*

Lycurgus quum certum tempus præscripsisset, quo puellæ nubere, iuuenes ducere deberent: interrogatus cur id statuendum putasset? Vt, inquit, soboles ex adultis perfectæque ætatis parentibus nata, valida sit & vegeta. Et coitu præpropero non solum lædūtur corpora gignentium, verum etiam proles nascitur imbecilla. Tum qui ante tempus dant operam liberis, carent apud illos auctoritate quam ætas conciliat: rursus qui vergente iam ætate, nec fruuntur liberis suis, nec eos possunt ad perfectam institutionem perducere: morte senioque præueniente. *Plut. in Lacon.*

Leonidas, Anaxandridæ filius, & Cleomenis frater, cum ad bellum contra Persas proficisceretur, Gorgoni vxori suæ interroganti, quidnam mandare vellet: Nihil aliud quam vt nubas, inquit, & bonos liberos paries. Quo dicto primum ostendit, in eo præsio se periturum: deinde suadet vxori ne vidua maneat, sed nubat, filios educet Reipublicæ. *Plut. in Lacon. apoph.*

Demosthenes dicebat, homines sui seculi meretrices habere ad voluptatem explendam, concubinas ad quotidianam corporis curam: vxores vero (subijciebat) ducendæ sunt: vt liberos legitimos gignamus, & familiæ fidam custodem præficiamus. *Stob. sermon.65.*

Antianira, Amazonum regina, demirantibus quod nupsisset claudo: satis Cynice respondit, ἀχρεῖα χωλὸς οἰκεῖ, id est, claudus optime virum agit. Sensit, maritum adhibendum non ad oculorum oblectamenta, sed ad vsum coniugii. Feruntur autem claudi sagaciores esse cæteris, & ob id ad gignendam prolem magis accommodi. *Eras. l.9. apoph.*

Socrates, ob adolescentulo quodam consultus, vtrum vxorem duceret, an se omni matrimonio abstineret, respondit vtrum corum fecisset, acturum pœnitentiam. Hinc te (inquit) solitudo, hinc orbitas, hinc grauis interitus, hinc hæres alienus excipiet, illinc perpetua sollicitudo, contextus querelarum, dotis exprobratio, affinium supercilium graue, garrula socrus lingua, subsessor alieni matrimonii, incertus liberorum euentus. *Valer. Maxim. lib.7. de memorab. dictis.*

Socrates, cum quidam ex eius doctrina bene meriti discipuli ad eum descenderent, rogantes eum, vt aliquod præceptum ordinandæ susciperent vitæ, in suum eos diuersorium secum venire fecit, vxoremque suam Xantippen in superioribus constitutam vocauit; iussitque, vasa oleo & melle plena vt ejiceret: administrantibusque discipulis ait: si hanc in domibus vestris rerum potestatem habueritis, beatam vitam ponetis. *In Prouerb. Philosoph.*

¶ Similitvdines.

D. Hieronymi. Vt si quis se incontinentem non erubuerit confiteri, in languorem incontinentiæ reclamanti non denegetur remedium nuptiarum. Quomodo si peritus medicus inquieto ægro, & negranti se posse à pomis omnibus abstinere, concedat aliquantum, ne illa perniciosa præsumat. *In septimum caput prioris ad Corinthios.*

D. Augustini. Iustus quamuis cupiat dissolui & esse cum Christo, tamen sumit alimentum, non cupiditate viuendi, sed officio consulendi, vt maneat quod necessarium est propter alios. Sic miseri fœminis iure nuptiarum, officiosum fuit sanctis viris, non libidinosum. Quod enim est cibus ad salutem hominis, hoc est concubitus ad salutem humani generis. *Lib. de bono coniuga. c.15. & lib. de virg.*

Plutarchi. Quæ malunt dominari dementibus maritis, quam sanis ac prudentibus parere: perinde faciunt, ac si quis in itinere malit cæcum ducere quam sequi videntem & viæ gnarum. *In Moralibus.*

Vt Pasiphae maluit tauri congressum, cùm vxor esset Minois: Sic quædam nuptæ moderatis ac seueris viris ad intemperantium amorem deuergunt. *In Moral.*

Vt vincula ex commissura vires accipiunt: Sic ex consensu viri & mulieris, familiæ status. *In Moral.*

Vt humida miscentur omnibus partibus: Sic inter coniugatos omnia debent esse communia. *In Moralib.*

Vt vinum appellatur, etiam si maior pars aquæ sit admixta:

Ita domus mariti dicetur, etiamsi mulier plus contulerit. *In Moralibus.*

Vt corpus nihil potest absque animo, nec animus rectè valet, nisi corpore incolumi: Sic inter vxorem & maritum omnia sunt communia. *In Moral.*

Vt qui in equum insilire non possunt ob imbecillitatem, docent ipsum inflectere genua: Sic quidam generosas ac potentes nacti vxores, non dant operam vt ipsi meliores fiant, sed illas deprimunt. *In Moral.*

Qui venenis piscatur, facile interimit, & tollit piscem: sed corruptum & malum: Sic quæ philtris captant maritos, stupidos habent & inutiles. *In Moral.*

Pro equi magnitudine temperamus frena: Ita pro vxoris dignitate moderanda gubernatio. *In Moral.*

Vt Circe non fruebatur iis, quos verterat in sues, aut leones, sed Vlyssem sanum vltra omnes dilexit: Ita quæ veneficiis nactæ sunt maritos, insuauem cum illis vitam agunt ob dementiam. *In Moralibus.*

Cœlii Rhodigini, Quemadmodum ignis palea vel leporinis facile succenditur pilis, atque ocyus item restinguitur, contabescitque, nisi robustior firmiorque materia fuerit admota qua confoueri aliqua possit, ita momento euanescere nouorum coniugum amorem, forma solum corporis conciliatum, nisi bonis præfultus moribus, ac prudentia coalitus radices miserit altius. *lib.* 28. *c.* 21.

Sicuti Geometræ ferunt, lineas & superficies non per se, verum vnà cum corpore moueri: Sic vxorem affectum nullum habere proprium conuenit: sed studia, curas, risum, communia habere cum viro. *lib.* 28. *c.* 21.

Luna quidem, cum abest à sole, lucidam esse videmus, claramque: at eidem admotam obscurari, hebescereque occultatam: Sic è diuerso modestam oportet esse vxorem, addecetque assistente viro, sese visendam præcipuè exhibere. *ibid.*

Vt vini, sic & matronæ austeritas, vtilitatis plurimum, amarulenti nihil interfusum congruenter habere debet. *ibid.*

Vt medici astruunt in sinistra parte existentes plágas ad dextram sensum referre: Sic vxorem viri, & virum vxoris sentire doloris conuenit irritamenta. *ibid.*

¶ Emblemata.

Nupta contagioso.

Andreæ Alciati.

Emblema CXCVII.

Dii *meliora pijs, Mezenti, cur age sic me*
Compellas? emptus quod tibi dote gener,
Gallica quem scabies dira, & mentagra perurit,
Hoc est quidnam aliud, dic mihi saeue pater.
Corpora corporibus quam iungere mortua viuis,
Efferaq; Etrusci facta nouare ducis?

Vide plura infrà tit. Matrimonium, & supra Castitas. Item, Mulier, Virgo & Virginitas.

Coniuratio.

¶ Definitio et etymol.

Coniuratio, Græce, συνωμοσία, ας, ἡ. & συνωμότης, ου, ὁ, coniuratus dicitur: & συνομόω, coniuro. Et est quando aliqui rebelles auctoritati in vnum se colligendo, iuramenta inter se dederunt, *vt habetur* 11. *q.* 1. Coniurationem. Vnde coniurare, est simul & in vnum iurare. Hebr. *Kescher*, à verbo *Katschar*, ligauit, colligauit, conspirauit. Gall. *Ligue.*

Coniuratio & conspiratio pro vno & eodem crimine accipiuntur. 12. *q.* 1. Coniurationum. Conspirare, est simul, vel in idem spirare. *secundum gl. in c. Constitutionum, de sent. ex l.* 6.

Coniuro propriè est in alicuius perniciem iuro. Vnde coniuratio. Capiuntur nonnunquam coniuratio & conspiratio in bonam partem, licet perraro. *Horat. Coniurat amice.*

Coniurati sunt hi qui coniurauerunt, & conspirationem fecerunt.

¶ Exempla Biblica.

Coniurationis exempla: Absalom, 2. *Sam.* 15. ℣. 10. Adonias, 1. *Reg.* 1. *v.* 5. Zambri, 15. 9. Iehu, 2. *Reg.* 9. ℣. 14. Oseæ filius Ela, 15. 30. Ierololymitani, 14. 19. Sallum, 15. ℣. 10. Phace, *v.* 25. Amonis serui, 21. 23. Iudæi, *Ierem.* 11. 19. & 18. 18.

¶ Exempla Historica.

Marc. Brutus & C. Cassius in C. Cæsaris cædem coniurarunt, aliosq; huius consilii socios sibi adiunxerunt. *Vide Plut. in Bruto.*

Martia concubina Commodi Imp. cum Q. Aelio præfecto, & electo cubiculi custode, coniuratione facta balneo Imperatori venenum, in vino suauissimo obtulit. *bellicum lib.* 5. *Enn.* 7. & *Herodian. in Commodo.*

Carolus iunior Ludouici Germanorum regis filius, grauiter in præsentia patris & optimatum eius veneno conuexatione confessus, hoc sibi ideò contigisse, quòd patrem suum conspirationem facere moliebatur. *Sigebert.*

Tarquinij, legati Aquiliorum & Vitelliorum fumis bus corruperant, duos item Bruti Cos. filios: visum est ditoribus omnibus, hominis iugulati sanguine libandum tactis, magnum & dirum iusiurandum concipere. *Valerio.*

Darius rex designatus à patre Artaxerxe Mnemone, cum siam pellicem à patre impetrare non posset, instinctu Tiribatra patrem coniurauit. *Plut. in Artaxerxe.*

Cùm *Alexander Magnus* in Asia esset, Dynimus quidam lestra Macedoniæ oppido, cum plerisque aliis regi. *Diod. l.* 17.

L. Catilina, nobili Sergiorum familia, valido corpore, nóq; ingenio, Syllanæ proscriptionis nefarius dominator, pessimo exemplo captus: animum adiecit ad Remp. fraudem & scelus occupandam. *Sabellic. l.* 5. *Enn.* 6.

Vide Seditio.

Conscientia.

¶ Definitio et etymol.

Conscientia, Græce, συνείδησις, εως, ἡ. & συνοιδὸς, ότος, ὁ. scius dicitur. Et non est potentia, nec habitus: sed licet applicatio scientiæ: quandoque ponitur pro est actus eius. *B. Thom.* 1. *parte, q.* 79 *artic.* 13.

Conscientia est regula in ratione. Synteresis verò dè, instigando eam ad bonum & honestum. *Ex Summa.*

Conscientia modo de pluribus est, modo de vno. Sallustius, Tum scelerum suorum imprimisq. scientia solliciti, quo se verterent, non videbant. *De*

Conscientia, propriè ab Hebræis *Leb*, id est cor: nam & malam partem vox ea sumitur.

¶ Loci Biblici.

Conscientia quanti æstimanda, 2. *Cor.* 1. ℣. 12. & *Heb.* 10. 22. & 13. 18. 1. *Pet.* 3. *v.* 13. 16. 17. 21. 1. *Iohan.* 1. 7. & scientiæ, solius Dei imperio subiectæ. *Rom.* 6. 17. & 14. illis conseruanda libertas, 1. *Corinth.* 7. 35. & 14. 40. 2. *Col.* 2. ℣. 16. 20. 2. *Thess.* 3. 4. 1. *Tim.* 4. *v.* 1. *Tit.* 1. 15. *Iac.* 4. stabilienda, *Heb.* 13. 9. Conscientia cauteriata, 1. *Tim.* 4. dubia nihil aggrediendum, *Rom.* 14. 23. Conscientiadam dicendi genere dicitur à Paulo. 1. *Cor.* 8. 7. tantum ciuium, qui immunda esse putabant, quæ idolis fuerant que; bona conscientia illis vesci non poterant. Conperturbatio, *Sap.* 17. *v.* 10. 11. Conscientia mala hæreo *morb.* 1. 19. semper pauida est, *Prou.* 28. 1. tanquam cancruciat, *Gen.* 4. ℣. 6. 7. *Esa.* 66. 24. *Rom.* 2. 15. & 6. 2 & 6. 10. *Tit.* 3. 11. *Heb.* 10. 27. *Iac.* 2. 4. *Pet.* 1. 14. 1. *Iohan.* Conscientia infidelium impura, *Tit.* 1. 15. Conscientia 1. *Tim.* 1. 19.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Veritatem dico in Christo Iesu, non mentior testimonium perhibente conscientia mea in Spiritu sancto. *D. Paulus nos c.* 9.

Nihil enim mihi conscius sum: sed non in hoc iustificatus *Idem* 1. *ad Cor.* 4.

Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ simplicitate cordis & sinceritate Dei, & non in sapientia in gratia Dei conuersati sumus in hoc mundo. *Idem ad*

Abdicamus occulta dedecoris, non ambulantes in adulterantes verbum Dei, sed in manifestatione veritatis dantes nosmetipsos ad omnem conscientiam hominum Deo, nemini dantes vllam offensionem, vt non vituperetur ex interserum nostrum. *Idem* 4. *c.* 2. *Epist.*

Hoc præceptum tibi commendo, fili Timothee, secundum cedentes in te prophetias, vt milites in illis bonam militiam fidem & bonam conscientiam, quam quidam repellentes circa dem naufragauerunt. 1. *ad Tim.* 1.

Gratiam habeo Deo, cui seruio à maioribus cum bona tia. 2. *ad Tim.* 1.

Ego omni conscientia bona conuersatus sum coram Deo hodiernum diem. *Act.* 23.

ab ipſe ſtudeo, ſine offendiculo conſcientiam habere ad
ad homines ſemper. *Eodem ſerm.* 24.
mini de ea, quæ in vobis eſt pe, cum manſuetudine & re-
conſcientiam habentes bonam; vt in hoc, quod vobis de-
nquam ſcelerosis, pudeſiant hi, qui inceſſunt veſtram bo-
nam non diligamus verbo, neque lingua, ſed opera & ve-
hoc cognoſcimus, quoniam ex veritate ſumus, & in con-
ſuadebimus corda noſtra. Quoniam ſi reprehenderit
ſtrum, maior eſt Deus corde noſtro, & nouit omnia. 1.
ſanctificati quaſi iuge conuiuium. *Prou* 15.
miſſi cor noſtrum non reprehenderit nos, fiduciam ha-
Deum: & quicquid petierimus, accipiemus, ab eodem. 1.
Timor enim præoccupant peſſima, redarguente conſcien-
rem ſe timenda nequitia, dat teſtimonium condemna-
ſe damnata: ſemper enim præſumit ſæua perturbata con-
Aug.

¶ Patrvm Sententiæ.

Nec tantum cognoſcere quam ſi te neglecto ſiderum cur-
terrarum, hominumque ac omnium terreſtrium pari-
ſolum naturas tenueris: redde igitur te tibi, corrige greſ-
tuæ aures, tanquam alium. *D. Bernhardus in Meditatio-*

Nihil dulcius aut quietius bona conſcientia, quæ nec damna nec
ullas calamitates, nec quidquam aliud formidat? *Idem in lib.*
Soliloq.
Bona conſcientia quotidie vireſcit, laboribus non affligitur: de-
mper gaudio viuentem, conſolatur morientem, æternumq;
Idem in eodem libro.
Quorum hominum nunc lætitia, quidam bonæ conſcientiæ
Aug. D. Aug ſuper Geneſin.
Nec verum requiem, quæ poſt hanc vitam Chriſtianis pro-
ſequens, eam inter amariſſimas huius vitæ moleſtias degu-
ſtandum que ex bona conſcientia inter ærumnas lætaberis;
mnia inter delicias. *Idem de Catechum.*
Neceſſe eſſe illi de illa tabula eum humana vult delere igno-
rantiam de libro viuentium nunquam propria deleat con-
ſcientia & ſi bonum, quod de nobis dicitur, in mente non
habuerit, dignam debet in nobis triſtitiam generare: & econtra ſi
malum de nobis dicitur, in nobis non inuenitur, in magnam
debet lætitiam proſilire. *Aug. in ſer.*
Conſcientia mala bene ſperare non poteſt. *In Pſal.* 31.
Conſcientiam malam laudantis præconium non ſanat, nec bo
num faciet conuitium. *Con. lib. Petil.*
Nec conſcius falſis non debet moueri conuitiis, nec æſtima-
re ſe deridere in alieno eſſe conuitio quam in ſuo teſtimonio.
Aug.
Quisque non intermittat opus probabile, ſiue à pluribus
laudetur, ſiue ſine arbitrio ſit. Abundat enim ſibi locuples teſtis
conſcientia: fugat etiam mala & opprobria, etiam ſi ſe credat non
videri: nam etſi clauſis parietibus ſit coopertus tenebris;
ſibi ſine conſcio, habet tamen facti arbitrium, quem nihil
latet quem facta clamant omnia: denique clamauit & vox ſan-
guinis ipſum vnusquisque & animum ſuum ſeuerum iudicem,
ſibi ſceleris, & vindicem criminis habet. *In Epiſtol. ad Con-*

Sunt tibi neceſſaria, conſcientia & fama: conſcientia propter
te ipſum, fama propter proximum. *Idem.*
Ad id quod dicitur, ſemper tacite recurrere debemus ad men-
tis interiorem teſtem & iudicem requirere. Quid enim prodeſt,
ſi laudent, & conſcientia accuſet? Aut poterit obeſſe, ſi o
dissentient, & ſola conſcientia defendat. *Greg. ſuper Ezech Ho-*

Deus parat habitaculum Deo, cuius nec ratio decepta, nec
memoria peruerſa, nec memoria fuerit inquinata. *Bernhardus in*

Vera conſolatio, quum & blaſphemamur à malis benefacien-
tibus diligant nos: omnino ſufficit aduerſum nos loquen-
tibus, opinio bonorum cum teſtimonio conſcientiæ, *ſuper*

Gaudium tuum, fiducia fidelis conſcientiæ: decor tuus, ſplendor
Ambroſius 3. de conſider.
Nec tam ex integro recuperaſſe te ſcias, ſi tuam conſcientiam
ſentias ſine compunctione ſentis morderi pudore gemino, & ge-
mino ſpecies atteſtatur: Deum cogita factorem tuum, cogita
patrem, cogita Deum. Ad omnia reus es,
per ſingula, ad primum & vltimum reſpondeat timor tuus,
ſine media pudor. Ideo omne quod remordet conſcientiam, con-
fitere humiliter, pure, fideliter, & has ſeptem vices adimpleſti. *ſuper*

Mala conſcientia peccati formidinis mater. *Chryſ. in Pſ.*

Conſcientia eſt codex, in quo quotidiana peccata conſcribuntur.
Ibidem. 50.

Conſcientia impiorum, magna pœna eſt: piorum vero, gaudium
magnum. *Anſelm. ad Cor.*

Semper conſcientia ſerui Dei humilis eſſe debet, & triſtis: vt per
humilitatem non ſuperbiat; & per vtilem mœrorem cor ad laſci-
uiam non feratur. *Iſid. l. 3. de ſummo bono.*

Nulla pœna grauior pœna conſcientiæ. Vis autem nunquam eſ-
ſe triſtis: bene viue. Secura mens triſtitiam leuiter ſuſtinet. Bona vi-
ta gaudium ſemper habet: conſcientia autem rei ſemper in pœna
eſt: nunquam ſecurus eſt reus animus: mens enim mala conſcientiæ
propriis giratur ſtimulis. *Iſid. l. 2. ſolil oquiorum.*

Conſcientia munda eſt, quæ nec de præterito iniuſte accuſatur,
nec de præſenti iniuſte delectatur. *ibid.*

Numiſma autem Cæſaris eſt: numiſma Dei, homo: in ſolidis Cæ-
ſar videtur, in hominibus autem Deus agnoſcitur. Ideo diuitias ve-
ſtras Cæſari date, Deo autem conſcientiæ veſtræ ſolam memoriam
reſeruate. *Chryſ. ſuper Matth.* 22.

Sub ouina pelle vulpinam conſcientiam abſcondebam. Vulpina
plane conſcientia, tepida conuerſatio, animalis cogitatio, ficta con-
feſſio, breuis, rara compunctio, obedientia ſine deuotione, oratio
ſine intentione, lectio ſine ædificatione, ſermo ſine circumſcriptio-
ne. O quam dura ſunt mihi iſta quæ loquor, quoniam meipſum lo-
quendo ferio. Verum tamen quia non me peccatorem nego, ſed
peccatum meum cognoſco, erit fortaſſe apud Deum iudicem im-
petratio veniæ, ipſa cognitio culpæ. *Hug. l. 1. de anima. c.* 15.

Tranquilla conſcientia eſt, quæ omnibus eſt dulcis, nulli grauis;
vtens amico ad gratiam, inimico ad patientiam: cunctis ad benevo-
lentiam: quibus poteſt ad beneficentiam, cui Deus nec ſua peccata
imputat: quia non fecit, nec aliena, quia non approbauit: nec negli-
gentiam, quia non tacuit: nec ſuperbiam, quia in vnitate permanſit.
Hug. l. 2. de anima. c. 3.

Conſcientia bona, titulus eſt religionis, templum Salomonis, ä-
ger benedictionis, hortus deliciarum, aureum declinatorium, gau-
dium Angelorum, arca fœderis, theſaurus regis, aula Dei, habita-
culum ſpiritus ſancti, liber ſignatus & clauſus: & in die iudicii ape-
riendus. *ibid.*

Conſcientia eſt cordis ſcientia, cor enim & ſe nouit ſua ſcientia,
& multa alia: quando nouit ſe, appellatur Conſcientia quando præ-
ter ſe alia nominatur ſcientia. *Idem c.* 12.

Quid acquiri putatur, vbi bona conſcientia prædicatur? aut in
qua parte poſſit homo proficere, ſi innocentiam probatus fuerit a-
miſiſſe? *Caſſ. l. 4. epiſt.* 8.

Arborem quam florere vides, quam ſumma conſpicis viriditate
lætari, ſubterraneo ſucco fœcunditatis animatur, reddens in ſuper-
ficie, quod continetur in radice. Hominum quoque vultus magna
hilaritate decoratur, ſi viſceribus ſanis grauamen nullius ſentiat le-
ſionis. *Caſſ. l. 2. epiſt.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Ouid. 4. Faſt.

Conſcia mens recti famæ mendacia ridet:
Sed nos in vitium credula turba ſumus.

Plau. in Amp.

Qui non deliquit, decet
Audacem eſſe. & conſidenter pro ſe & proterue loqui.

Ouid. 1. Faſt.

Conſcia mens vt cuiq; ſua eſt, ita concipit intra
Pectora. pro facto ſpemq; metumq; ſuo.

Horatius.

Vir bonus & ſapiens audebit dicere Pentheu
Rector Thebarum, quid me perferre patiq;
Indignum coges? adimam bona, nempe pecus, rem,

Ex Pictoris Epigramm.

Iſtud habet damni vitium inter cætera, quod mens
Palpitat aſſiduo flagitioſa metu.
Semper enim, vel ſi non deprendatur, in ipſo
Seſe deprendi poſſe putat ſcelere:
Deque ſuo alterius quoties de crimine ſermo eſt,
Cogitat, & credit ſe magis eſſe reum.
Inque diet timor hinc creſcit. de moribus ergo
Cura ſit, intrepidos nos bona cura facit.

Ouid. 1. Pont. 1.

Eſtur vt occulta vitiata putredine nauis;
Æquoreos ſcopulos vt cauat vnda ſalo:
Rodit ſur vt ſcabra poſitum rubigine ferrum,
Conditus vt tineæ carpitur ore liber.
Sic mea perpetuos curarum pectora morſus,
Fine quibus nullo conficiantur, habent.
Nec prius hi mentem ſtimuli, quam ſit a relinquent;
Quiq; dolet, citius, quam dolor ipſe, cadet.

Lucanus 1.

Omnes in Cæſare Manes

Hunc omnes gladij, quos aut Pharsalia vidit,
Aut vltrix visura dies stringente senatu,
Illa nocte premunt: hunc infera monstra flagellant.
Heu quantum misero pœna mens conscia donat.

Sen. Hipp.

Quid pœna præsens conscia mentis pauor,
Animusq; culpa plenus, & semet timens?

Plaut. in Milite.

At hoc me facinus miserum macerat,
Meum cor corpusq; cruciat.

Stat. l. 3. Thebaidos.

Inuigilant animo scelerisq; paratæ
Supplicium exercent curæ, tunc plurima versat
Pessimus in dubijs augur timor.

Ouid. l. 1. de ponto Eleg. 1.

Vaticinor, moneoq; locum date sacra ferenti,
Non mihi, sed magno poscitur ille Deo.
Talia cœlestes fieri præconia gaudent,
Vt sua quid valeant numina, teste probent.
Sæpe leuant pœnas ereptaq; lumina reddunt,
Quum bene peccati pœnituisse vident.

Hor. in Epist. in prima ad Mœcenatem.

Si quadringentis sex septem millia desunt.
Est animus tibi, sunt mores & lingua fidesq;,
Plebs eris: at pueri ludentes rex eris, aiunt.
Si recte facies, hic murus aheneus esto,
Nil conscire sibi, nulla pallescere culpa.
Roscia, dic sodes, melior lex, an puerorum
Nænia? quæ regnum recte facientibus offert,
Et Maribus Curijs, & decantata Camillis?

Ouid. l. 1. de Pont. ad Brutum.

Pœnitet ô si quid miserorum creditur vllis,
Pœnitet, & facto torqueor ipse meo.
Cumq; sic exilium magis est mihi culpa dolori,
Estq; pati pœnam quam meruisse minus,
Vt mihi dij faueant quibus est manifestior ipse,
Pœna potest demi, culpa perennis erit.
Mors faciet certe, ne sim cum venerit exul:
Ne non peccarim, mors quoq; non faciet.

Non igitur mirum est si mens mea tabida fluxit,
De niue manantis, more liquescit aquæ.

Horat. l. 1. Epist. 11. ad Bullatium.

—Nam si ratio & prudentia curas,
Non locus effusi late maris arbiter, aufert.
Cœlum non animum mutant, qui trans mare currunt.
Strenua nos exercet inertia: nauibus atq;
Quadrigis petimus bene viuere quod petis, hic est:
Est Vlubris, animus si te non deficit æquus.

Iuuenalis in Sat. 13.

Exemplo quodcunq; malo committitur, ipse
Displicet author: prima est hæc vltio quod se
Iudice, nemo nocens absoluitur, improba quamuis
Gratia fallacis Prætoris vicerit vrnam.
Quid sentire putas omnes, Calluine recenti
De scelere, & fide violata crimine?

Idem Stat. eadem.

—Cur tamen hos tu
Euasisse putes, quos diri conscia facti
Mens habet attonitos? & surdo verbere cædit.
Pœna autem vehemens, ac multo sæuior vllis,
Occultum quatiente animo tortore flagellum?
Quas & Caditius grauis inuenit, & Rhadamanthus.
Nocte dieq; suum gestare in pectore testem.

Idem Satyricus, eadem Satyra.

Nam scelus intra se tacitum qui cogitat vllum,
Facti crimen habet,
Nocte breuem si forte indulsit cura soporem,
Et toto versata thoro iam membra quiescunt,
Continuo templum, & violati numinis aras:
Et quod præcipuis mentem sudoribus vrget,
Te videt in somnis, tua sacra, & maior imago,
Humanæ turbat pauidum, cogitq; fateri
Hi sunt qui trepidant, & ad omnia fulgura pallent.
Cum tonat examines primo quoq; murmure cælt,
Non quasi sorte tuitu, nec ventorum rabies, sed
Iratus cadat in terras & vindicet ignis.
Illa nihil nocuit, cura grauiore timetur.
Proxima tempestas, delitet hoc diluta sereno.

Persius in Sat. 5.

Stat contra ratio, & secretam gannit in aurem;
Ne liceat facere id, quod quis vetitabit agendo.
Publica lex hominum naturaq; continet hoc fas,
Vt teneat vetitos inscitia debilis actus.
Diluis Helleborum, cereo compescere punctio
Nescis, examen, vetat hoc natura medendi.

Plaut. in Captiuis.

Quod male feci crucior magis, si infectum fieri possit.
Nihil est miserius, quam hominis animus conscius.

Diphilus Comicus.

Ὀρθῶς γὰρ αὐτὸς αὐτὸν αἰσχύνει,
Συνειδὸς αὐτὸ φαῦλα διαπεπραγμένῳ,
Πᾶς τὸν γε μηδὲν εἰδότ' αἰσχυθήσεται.
Quisquis enim ipse non sibi ipsum verecundus,
Conscium sibi, quod mala commiserit,
Quo modo apud nescientem pudefieret?

Pythagoras.

Πάντων δὲ μάλιστα αἰσχύνου σαυτόν.
In primis autem reuerere teipsum.

Menander.

Οὐσυνοσῶν αὐτὸ τι κακὸν θεασύτατος,
Ἡσύνοισ αὐτὸν δειλότατον εἶναι ποιεῖ.
Qui aliquid sibi conscius est, etiam si fuerit audacissimus,
Conscientia tamen facit ipsum timidissimum.

Sophocles Tragicus.

Κλίπτων δ' ὑπ' ὀργῆς ἐμφανῶς ἐφευρέθη,
Συνοῦσα γὰρ κακὰ, κἀν ἡ μαλθακὸν φέρη τρόπον.
Si quis in furto palam deprehendatur,
Illum tacere necessum est, licet eloquentissimum.

Euripides in Oreste.

Οἰέσθ' ἁλῶναι, τὸν σ' ἀπέλθειν νόσον;
Ἡ σύνοισ' ὅτι συνειδὸς ἀδικεῖν ἐκτρέφεις;
O miser Oreste, quid morbi te perdit?
Or. Conscientia: sum enim mihi conscius de malis rebus.

Sophocles.

Ἡ δειλὸν ὄντ' ἦν θῆτα· πάντες ἰσθλοὶ νῦν
Αὐτῷ συνειδῇ.
Magna profecto res est, si quis de innocentia sua
Sibi conscius sit.

Antiphon. Comicus.

Τὰ μὴ συνειδέναι γὰρ αὐτὸ τέλειόν
Ἀδίκημα μηδὲν ἡδονὴ πολλὴν ἔχει.
Conscium esse sibi in vita sua
Nullius criminis, multum voluptatis parit.

Menander.

Βροτοῖς ἅπασιν ἡ συνειδήσις θεός.
Mortalibus omnibus conscientia Deus.

¶ Philosophorvm Dicta.

Conscientia graue pondus, *Cic. 3. de nat. Deo.*

Conscientiæ rectæ voluntatis maxima consolatio commodarum. Vacare culpa maximum solatium, *Fam. 6.*

Ego semper hac opinione tractus fui, vt eum qui rit, sibi nullam pœnam timere existimarem. *In Ve*

Conscientia mille testes. Magna vis est conscien partem: illa est virtutum nostrarum & innocentiæ est vitiorum insectatrix & carnifex, qua iudices m soluitur, & qui probus est teste conscientia, vitam beatam: sontis vero & scelerati mens habet misce internos. *Philippus Beroaldus, in Comment. arg.*

Καὶτὰ μὲν ζῶ πάσχει διὰ τὸ συνειδέναι ἑαυτῷ ἀδίκων σώματι πρὸ τοῦ πληγὰς μακρὰς. *Laert.*

Vir iniquus & afflictus conscientia, plus mali pa qui in corpore castigatur, & flagris cæditur. *Pythag*

Μηδέποτε μηδὲν αἰσχρὸν ποιήσας, ὑπὲρ ἐλπίδος ἡ λήσῃς, σαυτῷ συνειδήσει. Id est,

Nunquam sperare debes, si quid turpe fecer quamuis enim lateas alios, tute tamen tibi con *Demonicum.*

Μηδὲ ἀπατηρεύεσθαι, μηδ' ἀνιέναι δι' ἀμελείαν τι τῶν τοιούτων, διὸ ὅτις, ὅτι περὶ τὰ κεκρυμμένα τῶν ἀνθρώπων ἐστὶ πολλὰς φόβους γίνεσθαι.

Nihil cælandum est prorsus illorum, quæ quis aut facturus est. Siquidem circa res latentes, nece moris & metus contingit. *Idem in Bucole seu Opere*

Conscientia bene actæ vitæ, multorumque bene datio iucundissima est. *Cic. in Catone maiore.*

Neq; ad sui notitiam, neq; ad animi veram volu per conscientiæ putritatem peruenire poterit, quam & item aliam, quam *συνείδησιν* id est, iudicii consta tegritatem in rebus benefactis vocant, quæ est nimi altera vero voluntatis. *Volater. anthr. lib. 28. Philologi*

Magnam vim habet conscientia in vtramque p pœnam ante oculos versari putent, qui peccare qui nihil admiserint. *M. Tul. in oratione pro Milone*

Quin etiam mihi quidem laudabiliora videntur venditatione, & sine populo teste fiunt: non quo nia enim benefacta in luce se collocari volunt, ti theatrum virtuti conscientia maius est. *Idem in Q*

Conſcientia benefactorum magnum & in vita munimentum
...more ſolatium: nec illa, quæ bene actæ vitæ teſtis eſt, ho-
...rem miſerum eſſe vnquam ſinit, ſicut nec ſcelerum arbitra feli-
...*Vitæ intertia declamatione.*

Conſcientiæ ſignum eſt, refugere cœtus, & libera iudicia: nec
...timare ſe rutum fore, ſi de meliore rerum ſtatu conſulatur.
...ob multi ſignum malæ conſcientiæ interpretantur, etiam vbi
...nulla ſubeſt, ſi in diſquiſitionem prodire non audeant. *Vi-*
...*ſtola ad Adrianum 6. Pontificem Max. de indicendo concilio*

...dicam, ex qua mores æſtimas noſtros. Vix quempiam inue-
...poſſis aperto oſtio viuere, ianitores conſcientia noſtra, non
...ſua oppoſuit, ſic viuimus, vt deprehendi ſit ſubito aſpici. Quid
...prodeſt recondere ſe, & oculos hominum auresque vitare?
...conſcientia turbam aduocat, mala autem in ſolitudine anxiã
...ſollicita eſt. Si honeſta ſunt quæ facies, omnes ſcient: ſi tur-
...ſed refert neminem ſcire, cum tu ſcias? O te miſerum, ſi con-
...tibus teſtem! *Sen. 96. epiſt.*

...ſius videtur æſtimare virtutem, nemo magis illi eſſe de-
...quam qui boni viri famam perdidit, ne conſcientiam perde-
...*Sen. 7. epiſt.*

...endum eſt tanquam in conſpectu viuamus: ſic cogitan-
...tanquam aliquis pectus infimum proſpicere poſſit. *Lib. de*
...*ſione.*

Conſcientiam magis, quam famam attende. Falli namque ſæpe
...entiæ conſcientia nunquam. *ibid.*
...conſcientia ſæpe tuta eſt, ſecura nunquam. Itaque nihil ei
...ſis, ſi quod amico committere poſſis: plerique famam,
...entiam autem pauci vereantur. *ibid.*
...lum conſcium peccatorum tuorum magis timueris, quam
...ſum, alium enim potes effugere, te autem nunquam: nequi-
...ipſi eſt ſui pœna. *ibid.*
...ere conſcientia, quicquid mali finxerit lingua. *ibid.*
...ignorantia multi errores naſcuntur, cum ex illis vniuerſali-
...ſpecies, & rerum ſingula iudicium deducimus: ſed reſtant ni-
...tus in nobis reliquiæ illius tanti boni, quia ſatis teſtantur,
...id fuerit, quod amiſimus. Synteretis nominatur, quaſi
...ſtitio: D. Hieronymo eſt conſcientia: Baſilio naturale iudi-
...Damaſcenus lucem mentis noſtræ vocat: Philoſophi
...rale ſunt procul intuiti, qui anticipationes tradunt, & na-
...informationes, quas non didicimus à magiſtris, vel vſu, ſed
...& accepimus à natura: tametſi alii aliis pro magnitudine
...ures certioresque ſunt has regulas ſortiti: tum excolun-
...marque vſu, experimentis, diſciplina, meditatione. Hæc
...ſtræ lucluſue, ſiue cenſura, quæ recte, quæ oblique ſemper
...ſquam & verum deuergit, & ſertur prona, vnde exiſtit ap-
...verum, & improbatio vitiorum: atq; hinc leges & præ-
...rum, & intus in vno quoque conſcientia; quæ delicta ipſa
...reprehendat, damnet, niſi penitus ſenſu humano careat;
...ret in brutum. *Ludou. Viues 2. de Anima.*

¶ Apophthegmata.

...ſæpenumero in ore habebat, damnum turpi lucro ſemper
...dum eſſe, illud enim ſemel dolere, hoc ſemper. Res amiſſa
...empore dolet, ſceleris autem conſcientia ſemper cruciat a-
...*Laert. l. 1. c. 4.*

...requenter dicere ſolebat, impietatem malam eſſe contil-
...iudiciæ, & adiecit verſiculum Euripidis,

...*num facit, quam eis feroculum ſtrum.*

...ſit vir ſapientiſſimus, ibi libertatem non habere locum, vbi
...iaqueta, ſit conſcientia: nec cum hominem frui animi trã-
...qui ſint ſibi iratum & infenſum eſſe numen diuinum.
...*c. 7.*

...per, neminem à timiditate liberum & reuera animoſum
...at, quam illum, qui nullius mali ſibi conſcius eſſet. *Stob.*

...*rat*, neminem tam audacem eſſe dicebat, quem mala
...ua non facit timidiſſimum. Non quieſcit enim animus
...ſtius, ſed ab omni etiam vento abhorret. *Strobæus ſer-*

...dicere ſolebat, verum iniquum plus mali pati, afflictum
...ta, quam eum qui corpore caſtigatur, & cæditur: multo
...grauiores ſunt animi male ſani, quam corporis morbi. *Stob.*

...rum, facinoroſa conſcientia, inſtar vlceris in corpore, pœ-
...nis relinquit in anima lancinantem iugiter ac peruellentem,
...*nis tranquillitate.*

...mus. Pythagoricus quidam philoſophus coemens ſibi à
...ſcos, non promptam habens pecuniam, orat vt in craſti-
...fectet diem: quo cum veniſſet, ſatisfacturus, audit ſutorem
...defunctum eſſe. Non faciens igitur mentionem pecuniæ,
...ſa non inuita manu domum, gratulabundus de facto iam
...tulit. Verum cum ſceleris conſcientia ſubinde torqueretur,
arrepta pecunia ad ſutoris tabernam regreditur, & pecuniã in ſuto-
ris domum proiiciens, ait: Tibi viuit, aliis qui defunctus: ac ſic ani-
mum à conſcientia facti liberauit. *Recitat Eraſm. l. 9. apoph. ex Se-*
neca.

Seneca, facinorum mala flagellantur à conſcientia, cui pluri-
mum tormentorum eſt, eo quod perpetua illam ſolicitudo vrget ac
verberat, quod ſponſoribus ſecuritatis ſuæ non poteſt credere. *Epiſt.*
97. ad Lucill.

Idem: conſcientia aliud agere non patitur, ac ſubinde reſpicere
ad ſe cogit. Dat pœnas quisquis expectat: quisquis autem metuit,
expectat. Tutum aliqua res in mala conſcientia præſtat, nulla ſecu-
tum. *Epiſt. 105.*

Chilon, iam grandæuus dicebat, ſe ſibi nullius facti conſcium eſ-
ſe, cuius pœniteret, vno excepto, quod cum eſſet aſcitus arbiter, vt
inter duos amicos finiret controuerſiam, nec quicquam vellet ad-
uerſus leges facere, perſuaſit alteri amico, vt ad alios deferret arbi-
trium. Hoc pacto & legem ſeruauit, & amicum. Hic ſcrupulus non-
nihil mouebat ſenis amicum, quod perfectæ virtutis fuiſſet, nullo
metu à regula legum deflectere: nec illius amicitiam magnificare,
qui ob ſententiam ſecundum leges, non ſecundum ipſum datam
deſineret amicus eſſe. Quid illa ſanctius anima, quæ per omnem vi-
tam, quæ illi longa contigit, hoc tantum criminis admiſit? *Laert.*

Bias, interrogatus, quænam res in vita metu careret? Bona con-
ſcientia reſpondit. *Stob. ſerm. 24. Antonius in Meliſſa. part. 1. ſer. 66.*
Max. ſer. 24.

Periander, percontatus, quid in minimo eſſet maximum? Re-
ſpondit. Bona mens in corpore humano. *Stobæus ſerm. 1. de Prudẽ-*
tia.

Idem, interrogatus, quid eſſet libertas? Recta conſcientia, dixit.
Stob. ſerm. 24.

Socrates, rogatus, quinam tranquille viuerent? illi inquit qui nul-
lius abſurditatis ſibi conſcii ſunt. *Stob. ſer. 24. Anton. in Meliſſ. part.*
2. ſer. 77.

Pericles; moriturus hoc nomine ſibi gratulabatur, quod ipſius
cauſa nullus Athenienſium pullam veſtem induiſſet: ſignificans ſe
nulli cauſam mortis fuiſſe, nec vlli diem ab ipſo capitis dictum. Pul-
lati ſunt, qui mortuum lugent: & olim capitis reum amici pullati
pullatum comitabantur. *Plut. in Grac. apoph.*

Iſocrates, dicebat, omnino non ſperandum eſſe, ſi quid turpe fe-
ceris, te latiturum. Quamuis enim lateas alios, tute tamen tibi malè
conſcius eris. *Stob. ſer. 24.*

Idem dicebat nihil celandum eſſe prorſus illorum, quæ quis
poſſidet, aut facit, aut facturus eſt. Siquidem circa res latentes ne-
ceſſario multum timoris & metus contigit. *1. Stob. ſer. 25.*

Idem, Æmulemini (inquiebat) non opulentiſſimos, ſed de nullo
crimine ſibi conſcios. Cum hac enim fortuna ſuauiſſime quis vitam
agere poſſit. *ibid.*

Agis, ab Ephoro interrogatus, num etiam pœniteret eorum quæ
geſſiſſet? impaui de reſpondit: Nequaquam pœnitet: cum ſciam me
prudentiam cum honeſtate ſemper coniunxiſſe, nullam enim aliam
ob cauſam, nunc ad ſupplicium mortis ducor. Quo dicto oſtendere
voluit ſuam innocentiam: & benefacti conſcientiam: etiam in ipſa
morte. *Plut. in Lacon. apoph.*

Idem, cum captus & damnatus ab Ephoris, duceretur ad mor-
tis ſupplicium, vidit quendam miſericordia motum eius fortunam
flere, cui ait: Noli flere propter me, quia præter ius & æquum ad
dirum hoc ſupplicium ducor, meliorque ſum iis qui ad mortem
me damnarunt. Quo dicto oſtendit, eos bene mori, & honeſte qui
contra fas & omne ius ſuppliciis afficiuntur. *Plutarch. in Lacon. a-*
poph.

Epictetus parentes (inquiebat) pueros nos pædagogo tradidé-
rant, qui vbique obſeruaret, ne læderemur. Deus autem iam vi-
ros inſitæ conſcientiæ cuſtodiendos tradit, quæ quidem cuſtodia &
conſeruatio nequaquam contemnenda eſt: quoniam & Deo diſpli-
ceret, & conſcientiæ ipſi noſtræ hoſtes eſſemus. *Stob. ſerm. de con-*
ſcientia.

Seneca, bona conſcientia prodire vult & conſpici. *Epiſtol. 97. ad*
Lucil.

Iulius Druſus, eius ædes pluribus ex partibus patebant vicino-
rum proſpectui. Hoc incommodum faber ſe quinque talentis cor-
recturum pollicebatur, effecturumque ne pars aliqua eſſet obnoxia
proſpectui. Tum Druſus, Decem, inquit, dabo ſi talem reddas do-
mum meam, vt vndiquaque pateat omnium oculis, quo non vicini
tantum, ſed omnes ciues perſpicere poſſint, quomodo domi meæ
viuatur. *l. 6 apoph.*

Pertinax Imperator, ab amicis admonitus, vt prætorianorum
militum inſidias effugeret qui iam conabantur imperatorem de
vita tollere. Reſpondit, ſe nequaquam malè ſibi conſcium eſſe,
ideoque non opus eſſe, vt contra imperatoriam maieſtatem, at-
que ante actam vitam, latebris aut fuga conſuleret vitæ ſuæ. *Hero-*
dian. l. 2.

Virginius, Cluuius hiſtoriographus ſic affatus eſt Virginium,
cuius res geſtas attigerat: Scis Virgini, quæ fides hiſtoriæ debea-
tur. Proinde ſi quid in hiſtoriis meis aliter legis ac vides, rogo ig-
noſcas. Ad hæc Virginius: At, ô Cluuii, tunc ignoras ideo me
feciſſe quod feci, vt eſſet liberum vobis ſcribere quæ libuiſſet? Vox

excelſi animi teſtis, & recte factorum conſcientia continenti. *S. Apoph.*

Anonymus, nihil eſt quod ſic nos delectare ſoleat, vt conſcientia pura & ſpes bona. Item Conſcientia læta exultans, ſibi etiam vultum hilarem reddit, ac genas rigat animi bona valetudo. Nec ſine cauſa dictum eſt à ſapiente, læti cordis os floreſcit. *Anton. ſer. de puro corde.*

¶ Similitvdines.

Dionis Chryſoſtomi. Sicut ſi breuem ſcintillam in magnum deieceris profundum, ſtatim extinxeris: Itidem & omnis triſtitiæ ſuperabundantia in bonam miſſa conſcientiam, extinguitur facile. *Hom. 25. De via recta.*

Marci eremitæ. Non effunditur ſine nubibus pluuia: Neque ſine bona conſcientia Deo placere poſſibile eſt. *De lege Spirituali.*

Plutarchi. Vt verus amor erga mulierem non deſiderat teſtem, ſed ſat habet ſi clam eo potiatur: Ita vir ſapiens, recti conſcientia contentus. At qui fide amant, oſtentant & iactant. *In Moralibus.*

Vt nepenthes herba, ab Homero prædicata, addita poculis, omnem conuiuii triſtitiam diſcutit: Ita bona mēs inſita nobis, omnem vitæ ſolicitudinem abolet. *In Moral.*

Senecæ, Vt loca grauia, etiam firmiſſiam valetudinem tentant. Ità bonæ quoque menti, necdum adhuc perfectæ, & conualeſcenti, ſunt aliqua parum ſalubria. *Lib. 2. epiſt. 28. c. 9.*

Ioannis Ludouici Viues, Conſcientia verum & ſolidum & duraturum reddit teſtimonium, plurimum in illo Dei iudicio valiturum: vitæ huius magna eſt magiſtra: & quemadmodum ſcite ille dixit, murus aheneus, quo & tuti agimus inter innumera vitæ pericula, & ſecuri: nec vllus eſt tantus terror, qui illum commoueat, eſt enim mente defixus Deo, illique fidit vni, ac ei ſe nouit peculiari eſſe curæ, cui ſcit parere vniuerſa. *Introductione ad Sapient. cap. 1 fol. 99.*

Chryſoſtomi, ſicut flagriones, & ingrati quidam famuli, cum non poſſunt à domino ſuo occultari, huc & illuc in angulos domus currere ſolent, metu illorum conſcientias concutiente: Ita & hi nullum inuenientes effugium in ipſa domo, paradiſo inquam verſantur. *Hom. 6. in Gen.*

Vt homines ægri cum multis febribus aguntur; ſi in aquas ſe metipſos frigidas immerſerunt, ad præſens quidem aliquid videntur ſibi quæſiſſe ſolatii, multiplicatas vero corpori ſuo flammas febrium reparant: Ita & nos agimus, cum conſcientia ſtimulamur peccatorum, & in eurypum nos, vel lacus contritos prauæ intelligentiæ præcipitamus. *Lib. 1. de compunctione cordis & Hom. 15. ad Hebræos.*

Sicut qui carcerem habitant, capitis damnationem operientes & mortem, vel ſi deliciis abunde fruantur, vitam longe agunt moleſtiorem, & anxiam: Sic qui improba conſcientia moleſtantur. *Hom 12. de nequitia repulſa.*

Pater vbi ſemel, iterum ac tertio, deciesve filium increpauerit, ſi viderit incorrigibilem permanere, deſperans abdicat, expellit familia, à cognatione reſecat. At non eodem modo conſcientia: ſed licet ſemel, licet iterum, licet ter, licet millies admonuerit, tuque non obtemperes, monebit iterum, nec deſiſtet vsque ad ſupremum halitum, ſiue domi, ſiue in biuiis, ſiue in mensa, ſiue in foro, ſiue in itinere, frequenter & in ſomnis peccatorum nobis ſimulachra ſpectraque repræſentat. *Serm. 4. de Lazaro.*

Quemadmodum qui nocte illuni ambulant, tremunt, etiamſi nemo ſit qui terreat. Sic & qui peccant, non poſſunt confidente animo eſſe, etiamſi nemo ſit qui redarguat. *Apud Maximum Sermo. 26.*

Pamphili martyris. Ego arbitror, quod ſicut in corpore eſcæ abundantia & qualitas vel quantitas tibi contraria, febres generat, & febres diuerſi vel modi, vel temporis, ſecundum eam menſuram, quā intemperies collecta materiam ſuggerit, ac ſumitem febrium, quæ materiæ qualitas ex diuerſa temperie congregata, cauſa vel acerbioris morbi vel prolixioris exiſtit: Ita anima cum multitudinem malorum operum, & abundantiam in ſe congregauerit peccatorum, competenti tempore omnis illa malorum congregatio concitatur ad ſupplicium, adflammatur ad pœnas, cum mens ipſa vel conſcientia per diuinam virtutem omnia in memoriam recipiens, quorum in ſe ſigna quædam ac formas cum peccaret, & ſingulorū geſtorum ſuorum, quæ vel fœde ac turpiter geſſerat, vel etiam impie commiſerat, hiſtoriam quandam ſcelerorum ſuorum ante oculos ſuos videbit expoſitam. Tunc & ipſa conſcientia propriis ſtimulis agitatur atque compungitur, & ſui ipſa efficitur accuſatrix & teſtis. Quod ita ſenſiſſe etiam Apoſtolum Paulum puto, cum dicit: Inter ſe inuicem cogitationibus accuſantibus aut etiam defendentibus, in die cum iudicabit Deus occulta hominum ſecundum Euangelium meum per Ieſum Chriſtum. *In Epiſt. de Origine.*

Baſilij. Quemadmodum vmbræ corpora. Sic peccata ſequūtur animas, & manifeſtas facinorum repræſentant imagines. *Apud Antonium in Meliſſ. part. 1. ſer. 16.*

D. Hieronymi. Vermis qui non morietur, & ignis qui non extinguetur, à plerisque conſcientia accipitur peccatorum in ſuppliciis conſtitutos: quare vitio ſuo atq; peccatorum bono iuxta illud quod dicitur, Verſatus ſum et infigitur mihi ſpina: & in prouerbiis: Tinea oſſium et Et, Sicuti tinea veſtimentum, & vermis lignum: ſic nociat cor viri. *In cap. 66. Eſaiæ.*

D. Bernhardi. Riuus qua fluit, terram cauat: ſic doctrinalium, conſcientiam rodit. Sic poteſt torrens in agro ne læſione ſatorum: & tu te poſſe iſta ſine mentis vi confidis? Quotidianas expenſas quotidiano recipio nio, & innumera Dominici gregis detrimenta neſcio escarum, & numero panum, cum miniſtris quotidian rara admodum celebratur collatio cum presbyteris pulorum. Cadit aſina & eſt qui ſubleuet eam: per mis qui reputet. Sic optimi æſtimatores rerum, qui mis, paruam vel nullam de maximis curam gerant. *deratione, ad Eugenium.*

Plutarchi. quemadmodum vlcus vel vulnus quit in corpore doloris indicium: Sic conſcientia facti in animo reliquit. *De animi tranquillitate.*

Thrineri, vt qui vlceribus horrent, moroſiſſime reformidant ac refugiunt: Sic qui ſibi male conſci prompta laborant ſuſpicione. *In apoph. 231.*

Error non attenditur in morbis ſalubribus: Neque conſcientia redarguitur in rebus felicibus. *In apoph.*

¶ Adagia.

Fures clamorem.

Subaudiendum timent aut ſenſerunt.

Οι φῶρες τὴν βοήν.

Quadrabit in eos, qui ſibi conſcij, metuunt ne

Es träumt jhm vom Teuffel. Item, Die Rag kö cken auff.

Lupus aquilam fugit. λύκος ἀετὸν φεύγει,

Vbi periculum imminens euitari non poteſt.

Lupus ante clamorem feſtinat. λύκος πρὸ τοῦ βοῆ

Vbi quis admiſſi conſcius, ſæpe ſibi

Conſcientia mille teſtes.

Senſus non eget interprete. ſic Poeta:

Heu quam difficile eſt crimen non prodere vultu.

oder das Gewiſſen leugt nicht.

¶ Exempla Biblica.

Conſcientiæ malæ: eiusque perturbationum exempla *Gen. 3. v. 10.* fratres Ioſephi, 50. 51. filii Sennacherib, 2. Reg rodes, *Matth. 2. v. 3.* Scribæ & Phariſæi, *Ioan. 8. v. 9. Ecc* 26. Hymenæus & Alexander, 2. *Tim. 1. 20.*

Conſcientiæ bonæ *exempla*: Virgo Maria, *Luc. 1. Act.* 8. Paulus, *Act. 18. 6. & 23. 1. & 24. 16. 1. Cor. 4. 4. 2. Cor. 1.* 2. *& 7. 2. 1. Theſſ. 2. v. 3. 4. Heb. 13. 18.* Fructus, *Prou. 15. 14.*

¶ Historica Exempla.

Commendatus fuit *Iulius Druſus tribunus* plebis ædes eius multis locis patereat vicinorum oculis, & eas ſe mercede quinque talentorum oſtenderet auctaturum: decem, inquit, dabo ſi totam domum meam effeceris: quo clues omnes, quemadmodum vitam templentur. Quippe vir fuit temperans & moderatus. *Titus Imp.* Sabinos petens, cum ſacrificanti hoſtiam tempeſtate ſerena tonuiſſet: ſubtriſtior, ad primam nem febrim nactus, cum inde lectica transferretur, tur dimotis plagulis cœlum, multumque conquerens tam immerenti: neque enim extare vllum ſuum dum, excepto duntaxat vno. *Suet.*

Nero occiſa matre Agrippina per Anicetem, nec ſcientiam, quanquam & militum & ſenatus populique confirmatur, aut ſtatim, aut nunquam poſtea ſereno feſſus, exagitari ſe materna ſpecie, verberibus furiarum dentibus. *Dion. in Nerone.*

Ab *Arianis* Sicarius quidam conductus fuit ad Gregorium zianzenum tollendum; ad quem ægrotantem cum ſcientia ſceleris ductus ſteris ſeſe ad pedes eius abiecit, veniam ab eo conſecutus eſt. *Greg. Nyſſeni.*

¶ Hieroglyphica.

Libanius apud Latinos eſt præfurnium: per eius pretes eos homines intelligunt. Nam quædam Deum noſtros, veteres inquam Prophetas, apponi ſibi vult hoc eſt tacita mentis agitatione exarminari, cum ſcilicet pœnitet, & conſcientia noſtra ardore quodam occulto cenditur, vitiumque ipſa ſuum paulatim exurere *Val. 34. pag. 318. D.*

Vide Confeſſio, Fama, Conuerſatio, Virtus.

Consideratio.

¶ Definitio et Etymolog.

Consideratio, Græce σκέψις, εως, ἡ & σκέπτομαι, considero dicitur. Est omnis operatio intellectus, vel processus rationis ex principiis pertingentibus ad contemplationem veritatis. *Tho. secunda Secundæ q. 180. art. 3.*

Consideratio, circumspectio, animaduersio, iudicium, inspectio, cogitatio. Hebr. *Kescheb*, à *Keschab*, attendit, intendit cogitauit, auscultauit, quæ omnia considerantis personam depingunt.

Consilium à sideris contemplatione dicitur: à quo considerandi, agenda considerat. Et consideratio, contemplatio. Quid differt consideratio, cogitatio, contemplatio, & meditatio. *Vide supra Cogitatio.*

¶ Patrvm Sententiæ.

Omnis obstaculis insanæ opinionis scelerata nuda iudicentur, & penitentur, nuda inspiciantur, fallaciæ tegmina, & vanæ laudis velamina uideantur, & apparebunt miseriæ peccatorum. *Aug. l. 3. de ciu. Dei.*

Homines mirari alta montium, ingentes fluctus maris & latissimos montium, & altissimos lapsus fluminum: & oceani ambitus, & grandis syderum, relinquunt seipsos, nec mirantur. *lib. 10. Confess.*

Considerare debetis quid nobis desit, quam quid nobis adsit. Quod habes, cauete ne perdas. Quod nondum habes, supplica vt habeas. In quantis sis minor, est considerandum. non in quantis sis maior. Horum cogitas quantum præcessisti alterum, time tumorem: si cogitas quantum tibi deest, ingemiscis, curuatis, si humilis es, non ambulabis, non præcipitaberis, non laberis. *Sup. Matth.*

Videre Deus, infra te pecora. Agnosce eum qui supra te est, vt videare qui infra te sunt: Ideoque dum Daniel agnouisset super se Deum, agnouerunt eum supra se leones. *Sup. epist. Ioann.*

Cæcitate grauior est animus, cui nota est infirmitas propria, quam ea non perspecta, mœnia mundi, vias syderum, fundamenta terræ, fulgigia cœlorum scrutatur. *in præf. 9. de trin.*

O homo, si consideres, quid per os, quid per nares cæterosque meatus egrediatur, nunquam vilius sterquilinium inueniſti. *in Serm.*

Quapropter ab hoc vitio inuenitur alienus, quia vnusquisq; suis delictis facile reprehendit, sumens authoritatem arguendi sibi de vitæ emendationis. *Hier. in gl. sup. Matth. 7. Quid vides festucam, &c.*

Quum bona fratres agitis, semper ad memoriam mala acta reducite, quam ante culpa conspicitur, nunquam de bono opere inanis lætetur. *Greg. in ho.*

Quanto quis minus se videt, tanto minus sibi displicet: & quanto diuinæ gratiæ lumen præcipit, tanto amplius reprehensibilem se conspicit. *Greg. mor.*

Consideratio infirmitas, propria mala mollit, excusat aliena. 5.

Quia plenissime appetit intelligere qualis est, talis nimirum debet esse qualis non est, vt ex bonorum forma metiatur ipse, quã longe bono deformis est. Lucem namque debet conspicere, qui tenebris iudicare. Lumen intelligentiæ humilitatis aperit, quæ sola discondit. *ibid.*

Quæ sunt qualitates, quibus iusti viri anima in compunctione afficitur, quum aut malorum suorum reminiscitur miseras vbi fuit, aut iudiciorum Dei sententiam metuens, & quærens considerat vbi erit, aut quum mala vitæ præsentis sollerter mœrens, considerat vbi est: quum bona supernæ contemplatur: quia quæ nec dum aspicitur, languens conturbat non est. *ibid. l. 23.*

Ad prosperæ fortitudinis fundamento quum fabrica in altum surgere debet, necesse est, vt vnusquisque proficiens vires caute metiatur: ne diuina constructione magnus iam esse cœperit, semetipsum sine cessatione, quid fuit: quatenus attendens humilis, præter meritum inuentus est: nequaquam arroget, quod non factus est. 28. *Moral.*

Qui sui oculum per elationis tenebras extinguit, qui cum reliquos considerare aliorum merita negligit, At contra magno humore sui radio sua opera illustrat: qui illorum bona subtiliter pensat, dum ea quæ ipse feliciter facta foris ab aliis conspicit, eum singularitate intus erumpere titubat, superbiæ tumorem premit. *Mor.*

Quo neminem absque sui cognitione saluari, de qua nimirum per se salutis humilitas oritur, & timor Domini, & qui & ipse sicut principium sapientiæ, ita & salutis est. *Bern. super Cant. serm. 37.*

Animum ipsum fontem suum, id est mentem de qua oritur, consideratio purificat: deinde regit affectus, dirigit actus, corrigit excessus, componit mores, vitam honestat, & ordinat: postremo diuinarum pariter & humanarum rerum scientiam confert. *de consideratio.*

Consideratio est, quæ confusa discriminat, sparsa colligit, secreta rimatur, verum inuestigat, verisimile examinat, ficta & fucata explorat. Hæc est, quæ agenda prærordinat, acta recogitat, in aduersis prosperat, præsentia in aduersis quasi non sentit. *ibidem.*

Spiritualis homo omne opus suum terna quadam consideratione præuenit: prius quidem an liceat, deinde an deceat, postremo an expediat. *ibid.*

Consideratio tui in tria quædam diuidatur. Si consideres quid, quis, qualis sis: quid in natura, quis in persona, qualis in vita. *ibid.*

Alter alterius culpam cito intelligit, suam autem difficile: quia homo in causa alterius tranquillum habet cor, in sua autem turbatur, perturbatio autem cordis non permittit hominem considerare quod bonum est. *Chrys. in Matt.*

Est primum hominis sapientiam affectantis contemplari, quid ipse sit, quid intra se, quid infra, quid supra, quid contra, quid ante, quid postea sit. Hæc consideratio quadripartitum parit fructum, vtilitatem sui, charitatem proximi, contemptum mundi, amorem Dei. *in tractatu de symbolo l. 3.*

Qualiter in alienis vides tam parua, & in tuis tam magna transcurris? Si te magis amas, quam proximum: quare ipsum procuras, & non teipsum contemnis? manifestum est, quod iam non procuratio est, sed detractio potius. Cum enim diligentia inuestigare oportet, quæ tua sunt, & ita ea quæ proximi sunt decernes. *in Matth. 7.*

O nimis grauis angustia! si me inspicio, non tolero meipsum; si non inspicio, nescio meipsum. Si me considero, terret me facies mea: si me non considero, fallit me damnatio mea. Si me video, horror est intolerabilis: si non video, mors ineuitabilis. *Anselm. in suis meds.*

Tamdiu quis peccata sua, quæ nosse & flere debet, ignorat, quamdiu curiose aliena considerat. Quod si mores suos ad seipsum conuersus aspiciat, non requirit, quod in aliis reprehendat, sed in seipso quod lugeat. *Prosper. de vita contempla. l. 2.*

Reuera omnium causarum difficilimum est seipsum cognoscere. Non enim solus oculus ea quæ extrinsecus habentur, inspiciens seipsum non valet intueri, sed etiam mens ipsa satis acute aliena delicta contemplans, tardior est erga suorum cognitionem vitiorum. *Basil. in Hexam. l. 9.*

Frustra cordis oculum erigit ad videndum Deum, qui nondum idoneus est ad videndum seipsum. Prius enim est vt cognoscas inuisibilia spiritus tui, quam possis esse idoneus ad cognoscendum inuisibilia Dei: & si non potes te cognoscere, non præsumas apprehendere ea, quæ sunt supra te. Præcipuum & principale est speculum ad videndum Deum animus rationalis intuens seipsum. *Hug. l. 3. de anima.*

Redi ergo ad cor tuum, & subtiliter discute teipsum, considera vnde venis, quo tendis, quomodo viuis, quid agis, quid amittis, quãtum quotidie proficis vel quantum deficis, quibus cogitationibus magis incusaris, quibus affectibus tangeris, vel quibus tentationum machinis à maligno spiritu acrius impugnaris, & quum totum interioris & exterioris hominis statum, & habitum, & quantum possibile est, plene cognoueris, noa solum qualis sis, verumetiam qualis esse debeas, de cognitione tui poteris subleuari ad contemplationem Dei. *ibid.*

Melior es, si teipsum cognoscas, quam si te neglecto cursus syderum, vires herbarum, complexiones hominum, naturas animalium, cœlestium omnium & terrestrium scientiam haberes. Multi enim multa sciunt, & seipsos nesciunt, cum tamen summam philosophia sit cognitio sui. *ibid.*

Discе ex tuo spiritu cognoscere, quid debeas de aliis spiritibus æstimare, hæc porta, hæc schola, hic introitus, iste ascensus, hac intratur ad intima, hac eleuatur ad summa: ex hac siquidem proficisceris ad cognitionem omnem cœlestium, terrestrium & infernorum. *ibid.*

Magnus accessus ad Deum est cognitio infirmitatis suæ. Locis corpora continentur, animi autem locus est affectio sua. Magna est vtilitas seruo Dei propriam infirmitatem recognoscere, atq; in suis viribus aut meritis nullam fiduciam habere. Tunc etiam incipit adesse virtus diuina, quando deficere incipit præsumptio humana. *Cass. sup. Ps. 6.*

Humanæ naturæ ista conditio est, vt tantum cæteris rebus, cum se cognoscat excellat: eadē tamen infra bestias redigatur, si se nosse desierit. Nam cæteris animantibus sese ignorare natura est, hominibus vitio venit. *Boetius lib. 2. de consol.*

¶ Philosophorvm Sententiae.

In omnibus quibus homines afficiuntur, quo quis se peius habet, minus sentit. grauis sopor etiam somnia extinguit, animam alterius mergit, quod vti nullo intellectu possit. *Sen. epist. 54.*

Animus quotidie ad rationem reddendam est vocandus, Faciebat Sextius, vt consummato die, cum se ad nocturnam quietem recepisset, interrogaret animum suum, quod hodie malum tuum sanasti? cui vitio obstitisti? qua parte melior es? desinet ita vel moderatior erit qui sciet sibi quotidie ad iudicem veniendum. Quid ergo pulchrius hac consuetudine excutiendi totum diem? qualis ille somnus post recognitionem sui sequitur? quam tranquillus, quam altus ac liber. *l.3. de ira.*

Maximum argumentum est animi ab altiori sede venientis, si hæc in quibus versatur, humilia iudicat, & angusta: si exire non meruit: scit enim, quod exiturus sit: qui vnde venit, meminit. *in epistol.*

Etiam obliuisci quid sis, interdum expedit. Nisi æstimatis viribus aggrediaris sarcinam, subiacebis. *in pro.*

Ad rem gerendam qui accedit, caueat ne id modo consideret quam illa res honesta sit, sed etiam vt habeat efficiendi facultatem, in quo considerandum est illi, ne aut temere desperet propter ignauiam, aut nimis confidat propter cupiditatem, in omnibus autem negotiis priusquam adgrediare adhibenda est præparatio diligens. *Cic. 1. Offic.*

In omnibus, quid tempora petant, aut personis dignum sit, semper considerandum. *Cic. 2. de inuent.*

Vide supra, Cogitatio, Cognitio sui, Contemplatio: item Animus, & infra, Mens, Ratio.

Consilium.

¶ Definitio: et etymolog.

Consilivm, Græce βέλτομαι, ατος, τὸ, & βελεύω, do consilium dicitur. Est autem consilium, appetitus inquisitiuus de rebus vtilibus *secundum Damascenum lib. 3. c.33.* Hebr. *Hetsah*, à verbo *Iahats*, consuluit, consilium dedit.

Consilium est appetitus faciendi excogitata ratione. *secund. Cic. l.1. Rhetor.*

Consilium est inquisitio eorum tantum, quæ sunt ad finem operabilium à nobis non minimorum, nec determinatorum. *B. Thom. secunda Secund. q.52. art.3.*

Fit autem consilium à con & salio, quod in vnam sententiam plures rationes consaliant, id est, simul saliant & conueniant. Hinc fit consulo, quod accusatiuo iunctum significat consilium peto. Iuuenalis:

Consulit ante phalas delphinorumq; columnas.

Si vero datiuo, significat consilium do. Aliquando consulo ponitur pro delibero, & tunc casum nullum requirit, vt consulunt Senatores.

¶ Biblici Loci.

Impiorum consilia fraudulenta, *Prou.* 22.5. Impiorum consilia euertuntur, *Iob.* 5.12. & 18.7. *Psal.* 2.1. & 21.12. *Esa.* 8.10. & 16.3. & 29.7. & 33 11. *Ier.* 19.7.2. *Cor.* 10. 4. Exempla Saulis, 1. *Sam.* 19. *v.*1. 2.11.12. Achitophel, 2. *Sam.* 17. *v.*14.23. Adoniæ, 1. *Reg.* 1.49. Otiorum populi reducis. *Neh.* 4.15. Aman, *Esth.* 5.14. & 7.10. Iuda, & Ierusalem, *Ier.* 19.7. Ioachim. 36.26. & 27.32. Gentium malignantium, *Iob.* 5.12. *Ps.* 21.12. & 33.10. hostium Ecclesiæ, *Esa.* 8.10. & 33.11. Antiochi, 2. *Mach.* 9. *v.*5.4. Herodis, *Matth.* 2.16. Iudæorum, *Act.* 9. *v.*23.24.25. & 23.14.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Consilium Dei imperscrutabile.

Quis enim hominum poterit consilium Dei aut quis poterit cogitare, quid velit Deus? *Sap.* 9.

Sicut qui mel multum comedit, non est ei bonum, sic qui scrutator est maiestatis, opprimetur à gloria. *Prou.* 25.

Quis audiuit spiritum Domini, aut quis consiliarius eius fuit, & ostendit illi? Cum quo iniit consilium & instruxit eum? *Esa.* 40.

Quis enim affuit in consilio Domini? *Ier.* 23.

Fortissime, magne & potens, Dominus exercituum nomen tibi. Magnus consilio & incomprehensibilis cogitatu. *Idem* 32.

Quis cognouit sensum Domini? aut quis prior dedit illi? & retribuetur illi? *Rom.* 11.

Ita & quæ Dei sunt, nemo cognouit, nisi spiritus Dei. 2. *Corinth.* 2.

Quis cognouit sensum Domini, aut quis instruxit eum? *Ibidem.*

Insuperabile.

Non est sapientia, non est prudentia, non est consilium contra Dominum. *Prou.* 21.

Consilium meum stabit, & omnis voluntas mea fiet. *Esa.* 46.

Et nunc itaque dico vobis, abstinete ab hominibus istis, & sinite illos: quoniam si est ex hominibus consilium aut opus hoc dissoluetur. Sin ex Deo est, non potestis dissoluere, ne quando & pugnare reperiamini. *A.* 5.

Irreprehensibile.

Consilium autem Domini in æternum manet. *Psal.*

Terribilis in consiliis super filios hominum. 56.

Cum venerit repentina calamitas, & interitus vester ingruerit, cum venerit super vos tribulatio & angustia, inuocabunt me, & non exaudiam: mane consurgent, & non inuenient me eo, quod exosam habuerint disciplinam: & timorem non susceperint, nec acquieuerint consilio meo, & detrectauerint correptioni meæ. *Prou.* 1.

Consilium bonum.

Audi verba mea atq; consilia, & erit Dominus tecum. *Act.*

State, vt consulam quid præcipiat Dominus de vobis. *Reg.*

dis super anima hominis. *Num.* 9.

Gens absque consilio & sine prudentia: vtinam saperet, intelligerent, ac nouissima prouiderent. *Deut.* 2.

Orate vt firmum faciat consilium meum Deus. *Iudith.*

In corde meo Domine consilium corrobora, vt dono sanctificatione permaneat 9.

Det tibi Deus gratiam & omne consilium cordis tui corroboret, *Iud.* 10.

Conseruasti animam tuam, eo quod tale reperisti descenderes ad Dominum Deum nostrum (hic in bono).

Quamdiu ponam consilia in anima mea; & dolorem meo per diem? *Psal.* 12.

Tribuat tibi Deus secundum cor tuum, & omne tuum confirmet. 19.

Obliti sunt operum eius, & non sustinuerunt consilium 105.

Exacerbauerunt eloquia Dei, ac consilium Altissimi 107.

Despexisti omne consilium meum, & increpationes xisti. *Prou.* 1.

Consilium custodiet te. 2.

Custodi legem meam atque consilium meum, & eris tuæ. 3.

Ego sapientia habito in consilio, & eruditis interfum bus. 8.

Meum est consilium & æquitas. *ibid.*

Qui agunt omnia cum consilio, reguntur sapientia.

Astutus omnia agit cum consilio. *ibid.*

In nouissimis diebus intelligetis consilium eius (si contemnitis.) *Ier.* 23.

Si consilium dedero tibi, non me audies (sæpe fit.)

Simon frater vester scio quod vir consilii est, ipsum per: & ipse erit vobis pater. 1. *Macch.* 2.

Prætidimus animabus nostris errore vestro consilium iniuimus. *Rom.* 9.

Consilium bonum bonus attendit à quo habeat.

Qui sapiens est, audit consilia. *Prou.* 12.

Sicut aqua profunda, sic consilium in corde viri. 20.

Multi pacifici sint tibi, & consiliarius sit tibi vnus de *clesi.* 6.

Cum fatuis consilium non habeas, non enim poterunt nisi quæ eis placent. Coram extraneo non facias consilium enim quid pariet: Non omni homini cor tuum manifestes inferat tibi gratiam falsam, & conuitietur tibi. 8.

Cum sapientibus & prudentibus tracta. 9.

Non omnem hominem inducas in domum tuam, multæ sunt insidiæ dolosi. Sicut enim eructant præcordia loquentes sicut perdix inducitur in caucam, & vt caprea in laqueum superborum, & sicut prospectator videns casum proximi enim in mala conuertens insidiatur, & in electis impetum lam. 11.

Scientia sapientis quasi inundatio abundabit, & consilium sicut fons vitæ permanet. *Eccl.* 21.

Cum viro irreligioso ne tracta de sanctitate, & cum iustitia. Sed cum viro sancto esto, quemcunque cognoueris timorem Dei, cuius anima est secundum animam tuam. *Eccl.* 37.

Cor boni consilii statue tecum. *ibid.*

Animi viri sancti enuntiat aliquādo vera, quam seni speculatores sedentes in excelso. Et sic in his omnibus dirigissimum, vt dirigat in veritate viam tuam. *ibid.*

Omni tempore consilia tua in ipso permaneant. *Tob.*

Et consilium tuum iustificationes tuæ. *Iob.* 21.

Fili sine consilio nihil facias, & post factum non pœnitebis. *Eccles.* 32.

Ante omnia opera verbum veræ præcedat te, & ante actum consilium stabile. 32.

¶ Sententiae Patrvm.

Consilium omne à Deo est, à quocunque prohibitum. *1. de doct. Christi.*

Consilium Dei nemo nisi spiritualis intelligit. *ibid.*

Inter cetera quod in acquirendis consiliis plurimum valet discernendum, quod in acquirendis consiliis plurimum valet discretio virtutum prærogatiua, beneuolentiæ vsus, facilitatis obsequium. Quis enim in cœno fontem requirat? quis de turbida aqua bibere petat? Itaque vbi luxuria est, vbi intemperantia, vbi vitiorum sentina, vbi consilia, quis inde sibi aliquid hauriendum existimet? quis ibi iudicet cuiusquam alienæ, quem videt inutilem vitæ suæ? Quomodo enim potest eum iudicare consilio superiorum, quem video non habere inferiorem? Supra me debet esse, cui me committere patiar. Ante eum idoneum putabo, qui mihi det consilium, quod non habeo. Ubi? & mihi eum vacare credam, qui sibi non vacat? cuius animum voluptates occupant, libido deuincit, auaritia subiugat, cupiditas premit. *Amb. de Offic. l. 2.*

Necesse est, vt præstantior sis, à quo consilium petitur, quam ille cui petitur. Quid enim consulas hominem, quem non arbitreris consilium aliquid reperire, quam ipse intelligis? *ibid.*

Talis esse debet qui consilium dat: vt seipsum formam aliis ad imitandum bonorum operum exhibeat in doctrina, in integritate, in grauitate, vt sit eius sermo salubris atq; irreprehensibilis; consilium honestum, sententia decora. *ibid.*

Quanto vilius regem Pharaonem Ioseph consilio prouidentiæ, quam suspecuniam contulisset. Pecunia enim vnius ciuitatis fortasse non redimeret, at prospicientia Ioseph, totius Ægypti fames repentinam repulit. Facile autem pecunia consumitur, consilia manent: hæc vsu augentur, pecunia minuitur & cito deficit. Quibus pluribus largiri voluerit, eo pauciores adiuues, & sæpe id ipsum quod alii conferendum putaueris. Consilii opisque collatio in plures diffunditur, eò redundantior manat, & in suum fontem recurrit. *ibid.*

Quid tibi prodest habere sapientiam, si consilium neges? Si conclusum in cophinum includas, clausisti fontem: vt nec aliis influat, nec tibi redeat. *ibid.*

Consilium bonis datur, correctio errantibus. *Amb.*

Non fortitudo destruitur, nisi per consilium fulciatur: quia nihil se posse conspicit, eo virtus sine moderatione deterius in mente patit, ments quæ intus sedem consilii perdidit; foras per se innumerabiliter spargit. *Greg in Moral.*

Per multa consilium, charitatis est: dare sapienti, ostentationis: eo tempore peruersitatis, sapientiæ. *Idem.*

Senes dici solent, qui nulla consilii grauitate deprimuntur. Senes non eos sacra Scriptura vocare consuenit, qui sola temporis grauitate, sed qui morum grauitate maturi sunt. Vnde in libro Sapientiæ, Senectus honorabilis est, non diuturna, neque annorum numero computata. Cani enim sunt sensus hominis, & ætas senectutis immaculata. *Greg. lib 30. Moral.*

Nullus fidelior tibi ad consilium potest esse, quam qui non tuâ, sed tui diligit. *Greg. l. Registri.*

Omnis prouidens consilium quærit. *Cassiod. 6. epist. 29.*

¶ Sententiae Poeticae.

Hom. in 1. Iliad. Verba sunt Vlyssis ad Achillem.

Οὐ τι μύθοις
Τοῖσδε νεμεσσητὸν δὲ ἔπος ὑποδέξεαι ἀλλὰ πολὺ πρὶν φρεσὶν.

Neque vllus modus
Facti est remedium inuenire. Igitur multo prius consilium
cape.

Periander.

Συμβούλου ἀναίτιος. *Id est: Consule sine damno.*

Menander.

Βουλὴ γὰρ ἀρίστη κἀν ὑστεροφιλὴς γένῃ.
Consilio enim recto nihil tutius.
Βούλου πάλαι πρὸς πάντα τὰ πράγματα τὰ ἀνθρώπινα.
Consilium ante omnem rem cape.
Ἐν τοῖς κακοῖς ἡ εὐβουλία.
Sacrum quid vere est consilium.

Virg. Æn. l. 12.

— *Quantum ipse feroci*
Virtute exuperas, tanto me impensius æquum est
Consulere, atque omnes metuentem expendere casus:

Ouid. de Ponto. l. 4. Eleg. 12.

Crede mihi miseros prudentia primùm reliquit,
Et sensus cumre consilium{que} fugit.

Horat. carm. 3. Ode 4.

Vis consilij expers, mole ruit sua.

Plato ad Perseam.

Iter est profectò sacra consultatio,
Consilium improbi, in extremum incidit malum,
Inanium inania consilia.
Rarum fatua loquutur.

Sophoc.

Cursus haud est finis idem & consilij,
Consilium ne adeas prius quam voceris.

Verinus.

Consilio vtilius, quàm viribus arma geruntur.
Militis est robur, consilium{que} ducis.

Terent. in Heaut.

Tune istuc loqui?
Nonne flagitium est te aliis consilium dare,
Foris sapere, tibi non posse te auxiliarier?

Plaut. in Epidi.

Quid faciam? mene rogas? tu quidem
Antehac aliis solebas dare consilia mutua.

Terent. in Andr.

Facile omnes, cum valemus, recta consilia ægrotis damus.
Tu si hic sis, aliter sentias.

Ouid. 1. Amor.

Consilium nobis res{que} locus{que} dabunt.

Ouid. l. 2. de Pont.

Cum poteram recto transire Carpathia velo.
Vt fera vitarem saxa, monendus eram,
Nunc mihi naufragio quid prodest dicere facto,
Qua mea debuerit currere cymba via?

Terent. in Eunuch.

Omnia prius consilio experiri quam armis sapientem decet.

Clau. l. 1. in Eutrop.

Quam bene dispositum terris, vt dignus iniquis
Fructus consilij primis autoribus instet.
Sic multos fluuio vates arente per annos,
Hospite qui casso monuit placare tonantem,
Inuentas primum Busiridis imbuit aras;
Et cecidit sacri quo dixerat, hostia sacri.
Sic opifex tauri, tormentorum{que} repertor,
Quis funesta nouo fabricauerat ara doloris,
Primus inexpertum Siculo cogente tyranno
Sensit opus, docuit{que} suum mugire iuuencum.

Ex Comicis Græc.

Σοφὸς παρ' αὐτὸς πρὸς ἑαυτὸν συμβούλιον
Σοφὸν σοφῶν γὰρ ἐγγύτερον συμβουλίου.
Consultor ille sit tibi cui qui sapit:
Sapientis et enim consilia sapientia.

¶ Sententiae Philosophicae

Electio appetitio sit necesse est eorum quæ in nostra sunt potestate, cum antegressa est deliberatio. *l. 3. Eth. c. 3. Aristot.*

Electio est illa quidem voluntaria: sed non idem quod voluntarium *l. 3. Eth. c. 2.*

Electio in iis consistit, quæ sub actionem cadunt: iisq; ipsis, quæ est in nobis positum agere & non agere: itemq; sic, aliter: denique in quibus sumere est, propter quid. *l. 1. Mag. Mor. c. 17.*

Belluæ & pueri consilii non sunt participes, nec electionis. *libr. 3. Eth. c. 2.*

Consilio contraria cupiditas est: cupiditas cupiditati non est. *ibid.*

Omnino iis in rebus versatur consilium quæ sunt in nostra potestate. *ibid.*

Institutum ac consilium non est eorum quæ fieri nequeunt: quod si quis hæc se eligere dicat, insanus esse videatur. *ibid.*

Ex bonorum & malorum electione tales, hoc est, boni vel mali dicimur. *ibid.*

Institutum laudatur quod sit eius rei quæ magis honesta est, vel quod rectum sit. Atqui ea deligimus, quæ scimus optima. *ibid.*

Ex genere voluntariorum est electio: nec tamen quicquid voluntarium est, id etiam omne deligendum: sed cum antegressa est deliberatio. *ibid.*

Est actionis omnis principium electio, vt ex quo motio nascitur: non vt finis & extremum: Eligendi autem principium ab appetitione petendum est, eaque ratione quæ ad finem pertinet. *l. 6. Eth. c. 2. & l. 1. Magn. Mor. c. 1.*

Bonum consilium, quiddam est rectum, non scientiæ quidem: nec opinionis: quoniam in scientia non spectatur quid rectum, cum ne peccatum quidem: & opinionis quod rectum est: appellatur veritas. *l. 6. Eth. c. 9.*

Delectum quidem & electionem virtus rectam efficit: quod autem illius causa effici solet, hoc iam in virtute non est: sed in alia vi positum. *l. 6. Eth. c. 12.*

Quæ sponte facimus, non omnia eligimus: quæ autem eligimus, omnia cognoscimus. Nemo enim ignorat quæ eligit. *libr. 1. Rhetor. ad Theod. c. 10.*

Non mihi quidem recte dicere videntur ii, qui consilium siue electionem vel cupiditatem aiunt esse, aut iram, vel voluntatem, vel quandam opinionem. *l. 3. Eth. c. 2.*

Illud quidem apparet institutum & consilium ex genere voluntariorum esse, nec tamen quicquid voluntarium est, id etiam omne deligendum est: sed cum antegressa est deliberatio. Nam cum ratione & mente coniunctum omne consilium est: est enim προαίρετόν quasi πρὸ αἱρετὸν ἄλλων. *ibid.*

Quod eligendum est, id bonum est: quod potius eligendum est, id est, maius bonum. *l. 5. Eth. c. 3.*

Non omne quod ratione tractatur sub electionem cadit: sed id demum quod rerum agendarum extremum est. *de motu animalium, c. 4.*

Sine ratione consilium bonum stare non potest. *l.6. Ethic.c.9.*

Electio appetitio est quam antegressa est deliberatio. *l.6. Ethic. cap.2.*

Parua sum arma foris,nisi sit consilium domi. *Cic.1.de Offic.*

Melius accurantur,quæ consilio geruntur,quam quæ sine consilio administrantur. *Cic.lib.1. Rhet.Seterum.*

Suo quemque officio consulere oportet. *Idem l.2.*

Dii non sunt auxiliosi his,qui se inconsulto in periculum mittunt. *Idem l.2. Rhet.nouorum.*

Consilio,non impetu opus est. *Q. Curtius de gestis Alexand. lib.7.*

Neque cæcum ducem, neque amentem consultorem adhibeas. *Plut.*

Priusquam incipias consulto: & vbi consulueris, mature facto opus est. *Salust.in Catilin.*

Malum est consilium, quod mutari non potest. *Aulus Gellius, l.18. Noctium Atticarum.*

Consilium est, examinandarum gubernandarumq; causarum subtilis animi prospectus. *Tul.2.Rhet.*

Non viribus,non velocitatibus, aut celeritate corporum res magnæ geruntur,sed consilio antiquorum & scientia: quibus non orbati; sed etiam augeri solet senectus. *Idem lib. de Senect.*

Diu delibera,cito facito: nihil curare,hoc est, insanum esse: nil posse,hoc est mortuum viuere. *Sen.in prou.*

Sepultus sit sermo apud te,quem tu solus audieris. Consilio melius vinces,quam iracundia. *Idem ibid.* 1.

Non minorem vtilitatem adferunt, qui Reipub. præsunt, quam qui bellum gerunt; itaque eorum consilio sæpe,aut suscepta,aut confecta bella sunt. Quare experenda magis est decernendi ratio, quam decertandi fortitudo: temere enim in acie versari, & manu cum hoste confligere, immane quiddam est, & belluarum simile. *Cic.1.Off.*

Considerati hominis est,iure decertare, armis non contendere. *Idem pro Cæcin.*

Maximæ Respubl.per adolescentulos labefactatæ, à senibus sustentatæ & restitutæ sunt. Cum enim ad gubernacula Reip.temerarii atque audaces homines accedunt,maxima ac miserrima naufragia fiunt. *Cato Maior.*

Nulla consilia meliora sunt, quam illa quæ ignorauerit aduersarius antequam facias. Quum igitur consilium tuum cognoueris aduersarius proditum,dispositionem mutare te conuenit. Quid fieri debeat, tractato cum multis: quid verò facturus sis,cum paucissimis ac fidelissimis, vel potius ipse tecum. *Veget. de re militar.*

¶ Apophthegmata.

Phocion. Athenienses cum inuito Phocione bellum cum Antipatro suscepissent,eumque Athenas irruentem audissent, Phocioni detulerunt vt pacem cum Antipatro exposturet. At Phocion: Tunc ait, quum otiosis vobis consulebam, si mihi creditum esset, haud nunc profecto tumultuantes consuleretis, cui potissimum vos vestraque cedere deberetis. *Brusonius libro secundo, capt.33. ex Plutarcho.*

Scipio Africanus,turpe esse aiebat,in re militari dicere, Non putabam. Videlicet,quia explorato & excusso consilio, quæ ferro aguntur,administrari oportere arbitrabatur summa ratione. *Valer. Max.l.7.c.2.*

Demosthenes summus orator, Athenienſibus flagitantibus vt consuleret,obstitit,dicens, ἀυτιτυραννεῖν; id est, Non sum coactus in ordinem: significans,se non seruire populi affectibus, sed suo arbitratu facere quod faciendum iudicasset. *Erasmus libro quarto apoph.*

Idem,populus Athenienſium à Demosthene flagitabat,vt quendam accusaret: id cum recusaret: cœpit populus in illum,vt solet, vociferari. Tum surgens: Vos me, viri Athenienses,consultorem habebitis vel inuiti: calumniatorem autem non habebitis,etiam si velitis. *Plut.*

Themistocles in concione dixit,se reperisse consilium,quod summopere pertineret ad dignitatem Athenienſium:sed id eius esse generis,vt proferri non expediret, populus censuit, vt vni Aristidi indicaret,si is probaret,probaturos omnes. Cum igitur Themistocles indicasset Aristidi, se de incendenda Græcorum nauali statione cogitare(sic enim fore,vt Athenienses tòti Græciæ dominarentur.) Aristides ad populum progrediens,dixit: Themistoclis consilio nihil esse vtilius,sed eodem nihil esse honestius. Hac audita voce,populus vetuit, ne super ea re in posterum verba faceret Themistocles. Hic certe populus quiddam philosophicum præstitit, repudians vtilitatem cum turpitudine coniunctam: simulq; declarauit, quanta sit spectatæ virtutis authoritas, qui non dubitarit Reipubl. fortunam vnius iudicio committere. *Plut.in Aristide.*

Liuius Salinator,in consilio primus rogatus sententiam, neminem fidelius dare posse consilium dixit,quam eam qui id alteri suaderet,quod ipse,si in eodem loco esset,facturus fuerit. *Liu. 4. lib.7. Decad.7.*

Lycurgus, rogatus aliquando, quam ob rem versus aduersus eosdem expeditiones agere: Ne, inquit, dum defendunt,bellandi peritiam vsu colligant. Vnde & Agesilaus iuiter accusatus est, quod crebris in Bœotiam expeditionibus bellis Thebanos Lacedæmoniorum hostes ad repugnandum duxisset. Nam cum Antalcidas vidisset illum sæpius cum Thebanis luctari quod Thebanos præliandi artem docuisset,cum antea nescirent bellare,nec vellent. Præclaram,inquit,doctrinæ tuæ mercedes,qui Thebanos nec animatos ad bellandum,nec exercitatos inuitos consuefeceris,docuerisque bellum gerere. Hoc tibi latius etiam patet, videlicet ne sæpius cum iisdem litigemus contendamus,ne tandem assueti vel contemnant nos vel timeant. *Plut. in Lacon.*

Diogenes probabat eos qui vxores ducturi,non discere, uigaturi non nauigarent: qui pueros alituri, non alere. Rempubl.accessuri,non accederent: qui sead conuiuia potentibus componerent, nec tamen accederent,significans omnibus abstinendum: eoque prudentes videri,quia adeo ti tempestiuè vertissent sententiam; quod semel aggressi integrum mutare consilium, etiam si pœniteat inftitutum. vxorem,iam sui iuris non est: qui se mari commisit, vitro bitrio feratur oportet, qui semel accessit ad Remp. decernere portet:& vt cupiat,tutum non est ad priuatam redire vitam. *lib.6.*

Alphonsus, cum senex quidam, & natura & ætate sua patrum numero, eum argueret, quod contra patrum sententias bellum capessieret:Respondit,Regum consilia ges esse,aut regum animos habere oportere. Plurima dum consiliariis & priuatis conuenire,quæ regem non pecuniam cudere Parmenoni licuit, Alexandro vero *Ant.Panorm.libro primo de rebus Alphons. & Ap dictis.*

Idem interrogatus,quibus consiliariis maxime de bris respondit:à quibus sine metu,sine gratia,quæ n deliter audiret. *Panorm.lib.3.de reb.gest. Alphons.*

Idem,per absurdum sibi videri dicebat,reges ab ces ab aliis duci. Notauit autem principes & magnat imperii & principatus titulos sibi vendicent,alieno regantur,etiam nolentes,quo fit,vt sæpenumero cum publicè incommodo alienis oculis videant,alienis aur alienis linguis loquantur. Et sic nihil minus sunt res, qui à consiliariorum arbitrio ita pendent, vt pl mancipia. *Panor.lib.2.de rebus gest. Alphons.*

Idem, Cathalanis optimum factu fore censentibus adhuc adolescentulo septem viri ad gubernandas Re iungerentur,qui Deum timerent,iustitiam colerent, nerent sub freno,neq; donis,neq; muneribus tangerent sum laudasse consilium,atq; ita respondisse ferunt: Si dico septem,sed vnum tantum dederitis,continuoli regnum ipsum facile concessero. Pulchre autem intuit nos regum esse consiliarios. *ibid.*

Homulius optare solebat potius malum princip nos haberet consiliarios ac amicos: quam bonum haberet, quibus rerum administrationem commit enim facilius fore, vt à multis bonis vnus malus a retur,quam ab vno bono multi à malitia auerterent. *7.cap.2.*

Idem, cum à Traiano Romanorum Imperatore Domitianum pessimum fuisse Imperatorem,amicos mos habuisse: atque illum magis odio fuisse,qui pei peioris vitæ hominibus commendasset: dixisse ferun vnum malum pati, quam multos. Multi enim ma ab vno,quam vis bono,vlla ratione superari. *Ælius Lam lexandro.*

Marius Maximus meliorem esse rempublicam rem referebat,in qua princeps malus esset,quam in cipis praui existerent. Quandoquidem vnus malus bus bonis corrigi,multi autem ab vno nequaquam. *Consulibus.*

Agesilaus. Cum vita defunctus esset Lysander, merosam sodalitatem aggregatam comperit, quam domum reuersus, statim aduersus Agesilaum institu digne ferens Agesilaus, destinabat omnibus palam iusmodi ciuis fuisset Lysander dum viueret; ac præsti oratione, quam Lysander in libro descriptam reliq positam quidem à Creonte Halicarnasseo, sed in Lysander edisceret, atque apud populares multitud taret (tractabat autem oratio de nouandis rebus do reip. statu) hanc, quoniam arguebat Lysandrum pernicioſum, ac seditionis auidum, Agesilaus vulg Cæterum vbi senex quidam Ephorus orationem metuens dictionis grauitatem ac vehementiam, quoque multos ad rerum nouarum studium excitare luit Agesilao, ne Lysandrum sepultum resoderet, sed premeret. Senis consilio paruit, & à cœptis conquies laus: doctus non solum obtemperare publicis legibus

veram etiam priuato senioris consilio. Vir excelsi animi, esse valere volnit publicam vtilitatem, quam priuatum o- perspexit, indecorum esse, simultatem exercere cum Hac moderatione vsus est aduersus manifestum inimi-

Æmilius saepenumero dicebat, Imperatorem si minus moribus senem esse oportere: sentiens, non esse præci- consilia, quod soleat iuuenes, sed moribus vtendum senili-

Pompeius, cum Pompeij milites dispersos superasset, multis occi- que aduentare Metellum cum aliis copiis, diremit præ- set: atque suis, dixit: Ego puorum hunc, nisi superuenis- illi, verberibus castigatum, domum remisissem: Pompe- nomine signans, Metellum vetulæ anus. *Plut. in Sert.*

interrogatus, quis esset optimus consiliarius? Tempus, in-

Consule (inquiebat) non quæ iucundissima, sed quæ sunt

Zenone defuncto, quem vnum ex philosophis maxi- cebat, dicere solebat, gestorum suorum theatrum esse sub- quod ad illius viri iudicium potissimum componeret suas quem vnum pro multis hominum millibus habebat. *Plu- in apoph.*

dictum memorabile celebratur: Vnicum consilium magnam militum manum vincere. Quo prudenter admo- nde referre, quam numerosum educas exercitum, sed belli rectores polleant consilio. In bello siquidem plus nomen prudens consilium, & solertia, quam vires consilii *Eras. lib. 6. apoph.*

Philippo multis præsentibus percontanti, ac di- Quando castra mouebimus? Quid, inquit, num metuis, ne non audias? Notans adolescentis imperitiam, qui hoc multis præsentibus interrogaret, quum in bello celanda quam consilia: sed quoties castra mouenda sunt, omnibus signum. *Plut. in apoph. Cel. Rhod. l. 13. c. 5.*

literæ dictum legimus *Metelli Macedonici*, qui cum omnia habito consilio ageret: amico cuidam roganti, quidnam esset? Tunicam, inquit, meam exuerem, si eam consilium fore existimarem. *Plut. c. 61. de viris illustr. Plutarch.*

¶ Similitvdines.

Monachi. Qualis ciuitas est, cuius diurna sunt mœnia: qui non omnia cum consilio agit. *in Melissa, part. 1.*

Salem.

Varro. Velut si quis laborat hepatis vitio, medico ostendat consulat amicum. *In Moralibus.*

Proclus. Quæ quædam Hyponemia, hoc est, subuentanea vo- cuntur & Zephyria, quæ vento concipiuntur. Sic euanidum quid imaginationis non certo iudicio instituitur. *Libr. c. 1. animal. & Plin lib. 10. c. 38.*

Erasmus Roterodamus. Vt Apion Homerum ab inferis euocatum, laudat inter rogauit, quam quibus parentibus genitus esset: Sic grauissimorum virorum consilio conuocato, de meris nu- statuat. *In Similib.*

Gemina, domi excutientes, foris nihil non vident: Ita quidam negotiis plus satis oculati, in suis parum perspiciunt. *ibid.*

Plinius omni genere curiositas hominum signa collegit instantis ictatis. At multo magis conueniebat hac vti diligentia in con- nibus, vt obseruatis experimentis conficiant, quid malorum quoque perperam instituto consequatur. *in simil.*

Gemina inter aues fœminam: nascuntur quidem eua: quibus nihil nascitur: Ita consilium quod animo concepe- accedente ratione, friuolum est & inutile. *in simil.*

qui propius admota non cernunt, quæ longius absunt, vi- nonnulli plus sapiunt in rebus alienis, quam in his quæ ad ment. *in simil.*

Aquilo, initio vehemens, desinit lenior: contra, Auster ini- desinit vehementior: Ita qui præcipites magno impetu deruntur, frigescunt in processu: contra, qui consilio su- magis ac magis accenditur operis progressu. *in simil.*

Polypus, vt sæpenumero polypus dum conchæ carnem captat, ipse tenetur: Ita sæpius dum aliis nocere studemus, nos ipsos calum adducimus. *lib. 9. c. 29.*

Perillus, qui Phalaridi taurum donauit æneum, suo periit in- sic aliquoties malum consilium in caput authoris redun- *lib. 34. c. 8.*

Satyrchi. Ibin aunt, vbi consenuit, iamq; quod erat turbidum magis aromatice olere: sic gloria senum tranquillior, & sedatiora. *in simil.*

¶ Adagia.

Res sacra consultor. ἱερὸν ἀνὴρ βουλεύων.

Consilium est adagionis plurimum vtilitatis adferre bene consulen- tibus, rebusque ipsis religiose ac pure dandum consilium iis, quibus est opus.

Suadeo quod ipse facturus essem.

Quum alteri damus consilium, quo non grauemur ipsi eti in simi- li causa. conuenit illud Calypsus, Odyss. ε.

Αλλὰ τὰ μὲν νόῳ, καὶ φράσσομαι οσσ' ἂν ἐμοί περ | Αὐτῇ μυθοίμην, ὅτε μοι χρειὼ τόδε γ' ἦεν.

Sentio sua deoq; tibi quibus haud grauer vti Ipsa, mihi similis si quando occurreret vsus.

Consilium in melius commutandum.

Si quando iubebimus mutare consilium, vtpote fœdum ac stul- tum aut reprehendemus quippiam vt inconsulte factum, vsus sua- vit illud:

Τίς τοίν σ' ἐβούλευσε κακὰ φρεσὶ δῖα βελλὼν.

Εν φιλότητι ἰδὼν καὶ ἐξείλετο φρένας ἐσθλάς;

Quis tibi consilium submisit inutile tandem Diuorum sanamq; exemit pectore mentem?

¶ Exempla Biblica.

Consilii boni exempla: Abraham, *Gen. 13. v. 9.* Loth, *19. v. 14.* Rebecca, *27. 43.* Ruben, *37. 21.* Ioseph, *41. 35. & 46. v. 33. 34.* Serui Pharaonis, *Exodi 10.* Iethro, *18. 19.* Moses, *Numeri 14. v. 41. 42.* Rahab, *Ios. 2. 16.* Israelitæ, *Iudicum 20. 13.* Ruth, *Ruth 2. v. 2. & 3. 1.* Heli, *1. Sam. 3. v. 9.* Samuel, *12. v. 14. 20.* Saul, *15. 6* Ioab, *2. Sam. 19. 7.* Mulier prudens, *2. Sam. 20. 22.* Ioab, *24. 31. Paral. 21. 3.* Nathan, *1. Reg. 1. v. 12. 13.* Seniores, *12. 7.* Puella captiua, *2. Reg. 5. 3.* Naaman serui, *v. 12.* Elisæus, *6. v. 9.* Seruus, *7. 13.* Godolias, *25. 24. Ierem. 40. 9.* Iosaphat, *2. Paralip. 20. v. 20.* Iojada, *23. 4* Homo Dei, *25. 7.* Obed, *28. 9.* Ezechias, *30. 6.* Nechao rex Ægypti, *35. 21.* Esdras, *1 Esd. 10. v. 11.* Nehemias, *Nehem. 2. 17. & 5. v. 10. 11.* Mardochæus, *Esth. 4. 14.* Elhathan, Dalaias & Gamarias, *Ierem. 36. 25.* Ieremias, *38. v. 17. 20. & 42. v. 10.* Principes exercitus *v. 14* Daniel, *Dan. 4. 24.* Michæas, *Mich. 6. v. 8.* Pilati vxor, *Matth. 20. 19.* Christus, *Luc. 3. 11. & 12. 58.* Christi mater, *Ioan. 2. 5.* Petrus, *Actor. 2. 38. & 9. 34.* Apostoli, *6. 3.* Discipuli, *38. & 21. 22. & 27. v. 10. 22. 31.* Paulus & Silas, *16. 31. & 20. 3. & 27. v. 10. 22. 31.* Paulus, *Rom. 13. 9. 1. Corinth. 7. 5. 2. Cor. 8. v. 10.*

Causa mali exempla: Eua, *Genes. 3. v. 6.* Sarai, *16. 2.* Filia maior Loth, *19. 31.* Fratres Ioseph, *37. 20.* Vxor Potiphar, *39. 7.* Pharao, *Exodi 1. 10.* Israelitæ, *32. 1. Actorum 7. 40.* Balaam, *Numeri 24. 14. & 31. v. 16.* Serui Dauidis, *1. Sam. 24. 5.* Principes filiorum Ammon, *2. Sam. 10. 3. 1. Paralip. 19. 3.* Ionadab, *2. Sam. 13. 5.* Achitophel, *16. 21.* Iuuenes consiliarii Roboam, *1. Regum 12. 10.* Ieroboam, *1. Reg. 18. v. 27. 28. & 14. 2.* Regis Syriæ serui, *20. 24.* Iezabel, *21. v. 7. 10.* Nuncius Achab, *12. v. 13. 2. Paral. 18. 32.* Rabsaces, *2. Regum 18. v. 31. 32.* Dauid, *1. Paralip. 21. v. 2.* Athalia, *2. Paralip. 22. v. 3. 4.* Semaia, *Nehem. 9. 10.* Zares vxor Aman, *Esth. 3. 14.* Vxor Iob, *Iob 2. 9.* Principes regis Sedechiæ, *Ierem. 38. v. 4.* Principes Darii, *Daniel. 6. v. 7.* Filia Herodiadis, *Matth. 14. vers. 8. Marci 6. 25.* Petrus, *Matth. 16. 22.* Principes Sacerdotum & Seniores populi, *26. 4. & 27. 1. Ioan. 11. 47. & 12. v. 10. 40. 42.* Pontifices, *Marci 15. 11.* Diabolus, *Luc. 4. 3.* Coloni, *14. 20.* Caiphas, *Ioan. 11. v. 49. 50. 51.* Iudæi, *Act. 13. 50. & 23. 15.* Milites, *27. 42.*

Consilii astuti, exempla: Rebecca, *Gen. 27. v. 9. 10.* Gabaonitæ, *Ios. 9. & 3. 4.* Maiores natu inter Israelitas, *Iudic. 21. 20.* Manuchan, *Esth. 2. v. 19.* Pharisæi, *Luc. 13. 31.* Discipuli, *Act. 21. & 4.* Fideles *v. 12.*

Consilii carnalis, exempla: Petrus, *Matth. 16. 22. & 17. 4. Marci 9. v. 5. Luc. 9. 33.* Mater filiorum Zebedæi, *Matth. 20. v. 21.* Iacobus & Ioannes, *Luc. 7. 57.* Fratres Christi, *Ioan. 7. 3.* Discipuli, *11. 8.* Caiphas, *v. 50. & 18. 14.* Gamaliel, *Act. 5. & 35.*

Consilii mutati, exempla: Iudas, *Gen. 37. 26.* Nathan, *2. Paral. 17. & 2. 4. 3.*

Inferiorum consilia non sunt contemnenda, exempla: Vxoris Naaman pedisequa, *2. Reg. 5. & 3.* Serui Naaman, *v. 13.* Abigail, *1. Samuel. 25. & 25.* Ioab, *2. Paral. 21. v. 3.*

¶ Exempla Historica.

Nero Romanorum Imp. Natura crudelis, consiliariorum suorum insuper instinctu, multa contra dignitatem fecit, cum crebrò ab illis audiret: tu hoc pateris? tu hoc tumes? ignoras te Cæsarem esse? teque illorum potestatem habere, non illos tui? *Xiphilinus in Nerone.*

Diodoris Mercurium scribit fuisse Isidi & Osiridi in consilio: eumque in expeditionem Osiris iret, Mercurium seu consiliarium Isidis coniugis domi reliquisse: hominemque fuisse insigni prudentia, multasque tradidisse mortalibus artes ac scientias. *L. Viues lib. 8. Aug. de ciuit. Dei. c. 26.*

Sigebertus Occidentalium Saxonum in Anglia rex, cum suos non libenter audiret consiliarios, vnum ex iis Cumbranum interfecit. Qua re indignati reliqui, facta coniuratione, eum primo imperii anno regno deturbarunt. Tum Sigebertus sese in loca syluestria abdidit, & ibi à viliſſimo Cumbrani seruo, qui porcos pascebat, trucidatus est. *Polyd. lib. 4.*

Bajazethes, VI. Turcorum rex, adeo præfractus & temerarius erat, vt neminem monentem queretur, sed sibi soli confideret, quando eundum erat in hostes. *Chalcondylas lib.*

Iustinianus I. Imp. sendecim natus annos, imperium adeptus proprijs

propriis consiliis vsus : maxima incommoda Romano nomini attulit. *Cuspinianus.*

Lacones, si quando stratagemate, hoc est, callido consilio superassent hostem, Marti bouem immolabant : sin aperto prælio, gallum : hoc pacto consuefacientes belli duces, vt non solum fortes essent ad prælium, verum etiam callidis consiliis aduersus hostem instructi. Præclarius enim existimabant, hostem ingenio citra sanguinem deijcere, quam pugna plerunque vtrinque cruenta. *Plutarchus in Laconicis.*

Antoninus Pius, nihil solitus est agere in bellicis negotiis, aut in ciuilibus, de quo non prius conferret cum grauibus viris : dicens : Æquius est vt ego tot taliumque amicorum consilium sequar, quam vt tot talesque amici meam vnius sequantur voluntatem. *Iul. Capitol.*

Qui Scipionis gloriæ inuidebant, dicere solebant, istum esse egregiorum facinorum histrionem. Lælium verò collegam illius gestorum. Alludentes huc, quod alius est actor fabulæ, alius author. Sentiebant, Scipionem præclaras res gerere, sed Lælii consiliis. *Erasm. lib. 6. apophr.*

Fertur hoc Chilonis nomine, In via non properandum. Ex incessu colligitur animus : præceps arguit præcipitem, nimium lentus ignauum. Decet autem in publico compositis esse moribus. Fortasse deterruit à præcipiti consilio. *Laert.*

Athenienses, cum aduersus Alexandrum feliciter pugnassent, ac diis iam gratias agerent, rogatus Phocion, an hæc ita gesta nollet? Hæc quidem, inquit : gesta vellem, sed illa decreta. Sentiens, etiam inconsulta consilia nonnunquam feliciter cedere, id quoties accidit, gratulandum quidem esse Reipub. non tamen ideo non semper vtendum optimis consiliis. Fortassis & illud sensit Phocion, non esse protinus fidendum primis successibus, sed totius negotii euentum declaraturum, quale fuisset ipsius consilium. *Plut. in apoph.*

Rumor incerto authore obortus erat de morte Alexandri, moxque rhetores prosilierunt, hortantes, ne cunctarentur, sed illico bellum susciperent. Phocion expectare iussit, donec certius aliquid cognosceretur. Nam si, inquit, hodie mortuus est, & cras & perendie mortuus erit. Grauiter oratorum præcipitem temeritatem coercuit. *ibid.*

Artabanus, Xerxi expeditionem in Græciam paranti, ait, Iterum atque iterum, dum mihi videbitur, re apud teipsum probè considerata, edicito quod optimum arbitraberis. Bene enim & præmeditate, consultare comperio maximum esse lucrum. Nam etsi quid è contrario euenturum est, nihil tamen minus bene consultum est, superauitque fortuna consilium. *Bruss. lib. 2. c. 15.*

Democritus Æolus nullam rem esse tam inimicam consiliis dicebat, quam celeritatem. Præcipitata enim consilia si in transuersum agantur, nulla reuocari pœnitentia possunt in melius. *Bruss. libro 1. c. 15. ex Livio.*

Iulius Cæsar ea facinora plurimum probare solitus erat quæ sine longo consilio & consultatione prolixa generentur. *Plut.*

Augustus Cæsar dicebat, se Romanis eum imperii successorem relicturum, qui nunquam eadem de rebis consultasset de Tiberio loquens, quem consiliis plurimum valuisse præsentibus ferunt. *Plut. in apoph.*

Fridericus Cæsar consiliariis suis in curiam vocatis, Vtinam, inquit, consiliarii mei in palatii vestibulo duas res deponerent. Sic enim & ipsi recte consulerent, & mihi etiam inter consilia dijudicare facillimum esset. Interrogatus autem, quænam res illæ essent; Simulatio & dissimulatio, respondit. Docuit autem, principes commodis publicis non rectè consulere posse, propter consiliariorum priuatos affectus. *Æneas Sylvius libr. 3. commentariorum de rebus gestis Alphonsi regis.*

Idem, Ladislaum Hungariæ ac Bohemiæ regem adhuc puerum, cum educaret, sanguine sibi coniunctum, non defuerunt ex consiliartis, qui puerum clam perdendum Cæsari persuaderent; cuius mors opes maximas, plurimaque regna allatura esset. At Imperator : Qui fit (inquit) quod mediuitem potius quam pium erga meos esse cupitis? Ego sane diuitiis non ita amo, vt impiis consiliis persuasus, propter eas indignum facinus perpetrare velim. Quo dicto docere voluit, consilium pessimum, cumque crudelitate coniunctum, à principibus ejciendum esse, nihilq; consiliariorum persuasione faciendum, quod principis maiestatem lædere, eiusque nomen bonamque famam obscurare apud subditos possit. *Æn. Sylv. lib. 3. comment. de reb. gestis Alphonsi.*

¶ Hieroglyphica.

Bulla quædam cordis figuram habens puerilis ingenuitatis insigne fuit apud veteres. Ea enim figura admonitos volebant pueros, vt frugalia semper consilia secuti, *corde* præstare conarentur. *Cor cubum* enim veteres pro solerti & acuto dicebant. Et animæ partem rationis participem, *Cor* appellari solere dicit Adamantius. *Cor* igitur *Consilij* hieroglyphicum esse, ex hisce satis manifestum est. *Pier. Valer. 34. pagin. 316. E.* De bulla illa vide eundem *Pierium hieroglyphicorum lib. 41. pag. 395. B.*

Veteres cum *Consilia & cogitationes occultas* esse debere significare volebant, *Plutonem* pingebant *galeatum*, & *Proserpinam* virginem : tum quod subterranea, quorum Deus dicitur, teant absconditaq; sint : tum quia raptus clam fiunt, tum quod cum in capite consilii sedes esse putetur, galea illa ptè consiliorum occultationem significet. Eruditus ejusdem *Hieroglyph.*

¶ Emblemata.

Consiliarii Principum.

Andr. Alciati.

Emblema CXLV.

Heroum genitos, & magnus fertur Achillem
In stabulis Chiron eruditisse suis.
Semiferum doctorem, & semiuirum Centaurum,
Assideat quisquis Regibus, esse decet.
Est fera, dum violat socios, dum proterit hostes:
Est & homo, dum simulat se populo esse pium.

Consilio & virtute Chimæram superari, hoc est, fortiores & deceptores.

Emblema XIV.

Bellerophon vt fortis eques superare Chimæra,
Et Lycii potuit sternere monstra soli:
Sic tu Pegasæis victus pete sethera pennis,
Consiliog; animis monstra superba doma.

Non vulganda consilia.

Emblema XII.

Limine quod caco, obscura & caligine monstrum,
Gnosiacis clausis Dadalus in latebris,
Depictum Romana phalanx in prælia gestat,
Semiuirog; nitent signa superba bouc:
Bosq; monent, debere ducum secreta latere
Consilia, auctoris cognita à techna nocet.

Parem delinquentis & fuaforis culpam esse.

Emblema CLXXIII.

Præconem lituo per flantem classica, victrix
Captiuum in tetro carcere turba tenet.
Queis ille excusat, quod nec sit strenuus armis,
Vllus aut sæuo leserit ense latus.
Hic illi : Quin ipse magis timidissime pecus,
Qui clangore alios aris in armatis?

¶ Fabulae seu Apologi.

Hirundo & Auiculæ.

Cum linum sereretur, monuit reliquas auiculas hirundo, vt eruerent semina, de quibus relictis exoritura esset hæc tissima auium generi. Sed hoc illis cum non probaret, tam primum & teneram herbam vt euellerent hortatur. Ipsa verò neque hoc facere vellent, ipsa de syluis & solitudinibus minum consuetudinem & in oppida se contulit. Paulo rum linum carpitur, & rètia nectuntur, & capiuntur deplorantes negligentiam salutaris consilii.

Fabula ostendit, verum esse quod dici solet, qui consilium respuat, eum accersere sibi perniciem.

Vulpes & Formica.

Quærens materiam vulpes ad domum extruendam, ret in luce & aperto aere, redarguitur à formica, quæ quam esse iucundum aspectum lucis, fateretur, sed vulpi gitandum quid ageret, quæ esset in tanto odio rusticorum rapinas, & cuius pelles magnopere ad vestitus hyemales tur.

Vulpeculæ.

Elapsa vulpes de laqueo, sed mutila, nam caudam amisit viuendum in tanta deformitate sibi esse existimans, cæ mune suadere omnibus, vt & ipsæ præcidi caudas sinerent. eupiebat enim in turba & societate turpitudinis suum occultare. Quid enim, inquit, has & indecoras & superfluas onus gestamus, vel potius attrahentes defatigamur. obsecro, rei vtiles sunt, nisi forte verendum solum Parantem dicere plura, vna de multitudine iuuencula pellasse his verbis : Heus tu, mea matercula, num hoc ra etiam, si non tibi emolumento futurum esse speraret.

Significat hæc fabula, neque aliorum commoda bus malorum proposita esse, neque libenter homines admittere, quæ non eorum, quibus dantur, commoda procurare videantur.

¶ Scriptores.

De non temere iudicando, *Aurel. August. Epist. 19.* Tum *rum eius.* Consilium *Octauian. Mirandula. S. pater Mar uinus in apoph. Hierem. Pad. 3. 2. 4. Index in prouerb. cundum locos. Lumen animæ, par. 2. c. 24. Manip. Bibl. Bell. 14.* Consilia, *Brussen. 2. 15.* De consultatione lib. *Ant.* De consilio & inconsulto, *Ant. Mont. de Melissa. in.* & eum admittentibus & contra, *ibid. 2. 59.* De consultati *cius Platonis dialogus nothus.*

...gulis eyertum consule, *Marsilius* 4.14. Consilii rationem ...nissimam: Eubulia, id est, bona consultatio, quid sit: Eu... matio, collineatio, *Cœlius* 11.9. De consilio, & quod non ...ere debeat, *Petrum Laquerius ex Cic.* Consultare in conui... minus Græcanicum quam Persicum. *Plut. Sympos.* 7.9. *An ...sit*, 720.

Consolatio.

¶ Definitio et Etymologia.

...ATIO, Græcè παράκλησις, εως, ἡ & παράκλησος, ου, ὁ, con... dicitur. Compositum ex con & solor, quod est quasi so... ...ecum ero: à quo solatium & solamen, quo poetæ frequen... ...ur. Virgilius:

Solamen, mali de collo fistula pendet.

...ferens consolatione quidam sic distinguunt: quod solamen ...ium verbis. Vnde carmen consolatorium dicimus. ...ratio παραμυθία. Leuamen, doloris leuatio, Hebr. *Nechum*, ...consolatus est. Conuenit cum verbo *Chamam*, incaluit: ...ibus inflammationes quædam viscerum sen...

¶ Biblici Loci.

...olatio pars prophetiæ, 1. *Cor.* 14.3. Consolatio vera, in Eccle... ...ando, *Esai.* 66. 11. Consolatio æterna à Deo fidelibus data, ...Consolatio mutua piis necessaria, 1. *Thess.* 4. 18. & 5. 11. ...Consolatio in rebus aduersis, *Matth.* 3. v. 10. 24. 2. *Cor.* 4. ...verbo petenda, *Esa.* 50. 11. *Rom.* 13. 4 1. *Thess.* 4 18. *Hebr.* ...ionio vita per Christum, 2. *Cor.* 1. 5. *Phil.* 2. 1. Consolatio er... ...mes, 1. *Thessal.* 5. 14. Consolatio omnibus sperantibus in ...*Psalm.* 31. 25. Consolatio fidelibus proposita, 1. *Ioan.* 3. *Ver...*

¶ Sententiae Biblicae.

Consolatio diuina.

...ominii consolamini populi meus *Esai.* 40.
...ego ipse consolabor vos. 51.
...ertam luctum eorum in gaudium, & consolabor eos, læ... ...more suo. *Ier.* 31.
...Dominus & confortans in die tribulationis. *Nahum.* 1.
...autem Deus est, qui non patietur vos tentari, supra id ...ris, sed faciet cum tentatione prouentum, vt possitis su... *Cor.* 10.
...tus Deus & pater Domini nostri Iesu Christi, pater mise... ...um, & Deus totius consolationis, qui consolatur nos o... ...ione nostra. 1. *Cor.* 1.
...sicut abundant passiones Christi in nobis, ita & per ...abundat consolatio nostra: sicut socii passionum estis, sic ...solationis. *ibid.*
...bus tribulationem patimur, sed non angustiamur. 4.
...gitemus timores: sed qui consolatur humiles, consoli... ...nos. 7.
...neret, sed loqueretur, & (inquit Dominus per visionem nocte ...dicaret Corinthi ne taceas, propterea quod ego sum ...mecum opponetur tibi, vt noceat. *Act.* 18.

Consolatio humana.

...ores onerosi omnes estis. *Iob.* 25.
...uer & ego vos sermonibus, & mouerem caput meum su... ...mus & ipsi consolari vos, qui in omni pressura estis. 2. *Co...*
...ini pusillanimes 1. *Thess.* 5.
...gna corde meo: Vadam & afflutam deliciis, & fruar bo... ...quod hoc quoque esset vanitas. *Eccl.* 2.

¶ Sententiae Patrum.

...est quod nos & lætificat in omnibus laboribus & periculis ...amor noster in Deum, & pium studium, & certa spes, & ...tus. *Aug. super Ioannem.*
...eras angit, si luctus mœstificat, si dolor corporis inquie... ...ra, si amitas vexat, adsunt boni homines, qui non solum ...gaudentibus, sed flere cum flentibus norunt, leniun... ...tantur grauia, & superantur aduersa. *Idem ibid.*
...dolio mitis debet esse, non aspera, quæ magis dolorem le... ...rum mitiget, quam commotionem excitet. *Ambr. in lib. de ...*
...eras tem times, sed bonos pauperes Christus appellat. La... ...nemo athleta sine sudoribus coronatur. De cibo co... ...dolorem non timer. Deus ipse omnium rector ac Do... ...omni angelorum militia certamen tuum expectat: tibi ...dolorum dimicanti parat æternitatis coronam. *Hieron. in*

Non plangam cum Iacob & Dauid filios in lege morituros, sed cum Christo in Euangelio suscipiam resurgentes, Iudæorum luctus: Christianorum gaudium. Vnde Moyses moriens plangitur: Iesus absque funere & lachrymis in monte non sepelitur. Ad vesperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia. *Idem ad Heliodorum.*

Quum volumus afflictum quempiam à mœrore suspendere, ordo consolationis est, vt studeamus prius mœrendo eius luctui concordare. Dolentem non potest consolari, qui non concordat dolori: quia eo ipso quod à mœrentis afflictione discrepat, minus ab illo recipitur, cui mentis qualitate separatur. Sed emolliri prius debet animus, vt afflicto congruat: congruens inhæreat: inhærens trahat: nec ferrum ferro coniungitur, nisi non vtrinque exustione ignis liquetur. Durum molli non adhæret, nisi prius eius duritia mollescat. Sic nec iacentem erigimus, nisi à rigore nostri status inclinemur, quia dum rectitudo dantis à iacente discrepat, eum, cui condescendere negligit, nequaquam leuari. *Gregor. in moral.*

Magna consolatio tribulationum est, Autoris nostri dona ad memoriam reuocare. *ibid.*

Magna est consolatio in eo quod displicet, quod ordinante illo erga nos agitur, cui non nisi iustum placet. *ibid.*

Festina consolatio bonorum, consideratus finis malorum, dum enim ex eorum interitu malum conspiciunt quod euadunt, leuè æstimant quicquid aduersum in hac vita patiuntur. *ibid.*

Facilior erit consolatio, si inter flagella quæ patimur, quæ fecimus ad memoriam delicta reuocamus, atq; hæc iam non flagellat, sed dona esse conspicimus, si quæ carnis delectatione peccamus carnis dolore purgamus. *Idem in Registro.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Simonides.

Τῦ μὲν θανόντος, καὶ ἀνδρομίμεθα,
Εἴ τι φρονοῦμεν πλέον ἡμέρας μιᾶς.
De homine defuncto non cogitabimus,
Sed quid sapiamus, amplius vno die.

Menander,

Επὶ τοῦτ' ἐγίνεσθ' ἄπαντες ἡδαλήξαμεν,
Ἀ θεοπτλῶς χρὴ τὰς τύχας φέρειν, ξένε.
Τὰ κοινὰ πάντως δεῖ φέρειν συμβάματα.
Omnes illuc peruenerunt, vbi nos desinemus,
Ferenda est fortuna humaniter, ô hospes,
Communes euentus ferre communiter oportet.

Euripides in Inone.

Γίγνωσκε τ' ἀνθρώπεια, μηδ' ὑπερμίτρεως
Αλγει, κακοῖς γὰρ οὐ πρόσκεισαι μόνη.
Agnosce res humanas, neque supra modum
Dole, non sola enim male affligeris.

Idem Protesilao.

Πέπονθεν εἰς καὶ σοι, καὶ πᾶσιν μένει.
Hoc ei accidit, quod etiam tibi, & omnibus euenturum est.

Theognides Poeta.

Τόλμα θυμὲ κακοῖσιν ὁμῶς ἄτλητα πεπονθώς,
Δειλὸν τι κραδίην γίνεσθαι σοὶ τάχιον.
Μήτε σὺν ἀπρήκτοισιν ἐπ' ἔργμασιν ἄλγε' ἀνώϊστ' ἔχων,
Αὐχεῖ μηδ' αἰσχεσι· μηδὲ φίλοις ἀνίη,
Μηδ' ἐχθροὺς εὐφραίνων, θεὸν ὃς ἐμὲ πῆμα δῶκε,
Οὐκ ἀνιδίως σὺν τῷδ' ἀνὴρ φερέφρονι.
Sustineas animæ in malis, quamuis intolerabilia passus,
Timidorum sane cor magis est præceps, ac impatiens.
Neque vanis negotiis dolorem tibi augens,
Odio, aut molestia, afficiaris: neque amicos tristitia,
Neque inimicos gaudio perfundas, Deorum enim fatalia
dona sunt,
Quæ mortalis homo non facile effugerit.

Philetas in Pægniis, id est, iocis.

Ἐκ θυμὸν πλαῦσον μέγα μίτρια, καὶ τι περόσσης,
Εἰπεῖς, μεμνησθαι τ' οὐκ ἐτ' ἰοῦσ' ὁμῶς.
Ex animo lugeas omnino mediocriter, & aliquid iucundæ
Dicas, nihil secius memor defuncti.

Euripid. in Alexand.

Παλαιὰ καινοῖς δάκρυσι χρὴ σίνειν.
Casus veteres non deplorandi sunt nouis lachrymis.

Phileas in Epigrammatibus.

Οὐ κλαίω ξεῖνον τὸν φιλαίτατ· πολλὰ γὰρ ἤνως
Καλὰ κακῶν σ' ἀν σοι μίξεαν γένοι θεός.
Non lugeo te charissime hospes, multa enim percepisti
Bona, nunc verò malorum tibi sortem Deus dedit.

Sophocles in Scyriis.

Αλλ' ἐς μὲν ἦν κλαύσιν ἴσ' ἔχω κακῶν,
Καὶ τὸν Σκύρλα δάκρυσι δύσις ἀνῶ.
Ο χρυσὸς ἥλιος κτῆμα τὸ κλαίειν ἀνεῖται.
Νῦν δ' ὧν χρεὼν ταῦτ' ἀκαιρίως ἔχει.
Τὸν μὲν γὰρ φῶς κρυφθὲν εἰς ἅπαξ τὸ φῶς ἄγαν,
Καί μοι γὰρ ἂν πατὴρ τὸ δάκρυον χάρις,
Ανῆκτ' ἂν εἰς φῶς.
Quod si posset lugendo mederi malis,

Et mortuum lachrymis reuocare.
Aurum sanè vilius foret fletu.
Nunc autem ô senex fieri nequaquam potest.
Vt qui sepulchro conditus, in lucem reducatur.
Nam & mihi pater si quid lachrymæ proficerent,
In lucem redisset.

Philemon in Sardio.

Εἰ τὰ δάκρυ' ὑμῖν τῶν κακῶν ἦν φάρμακον
Ἅπαντ' ὀκλαύσας τὸ παρεὶν ἐπαυόμην.
Ἀλλ' εἰ δὲ μισεῖ δ' ἂν δάκρυα δόντες χρυσίον.

Si lachryma nobis remedium essent malorum,
Et qui lugeret dolore semper leuaretur,
Aurum sanè pro lachrymis permutaremus.

Homerus in ω. Iliad.

Οὐ γάρ τις πρῆξις πέλεται κρυεροῖο γόοιο,
Ὡς γὰρ ἐπικλώσαντο θεοὶ δειλοῖσι βροτοῖσι
Ζώειν ἀχνυμένους· αὐτοὶ δέ τ' ἀκηδέες εἰσί.

Non enim aliquis affectus est frigidi luctus.
Sic sanè decreuerunt dij miseros mortales
Viuere tristitia affectos: ipsi verò sunt sine tristitia.

Idem Ibidem.

Καὶ γάρ τ' ἠύκομος Νιόβη ἐπεμνήσατο σίτου.
Τὴν περ δὼδεκα παῖδες ἐνὶ μεγάροισιν ὄλοντο.

Etenim pulchricoma Niobe non recordata est cibis
Quamuis ipsi duodecim filij in domibus pemerint.

Homerus in 1. Odysseæ.

Ἀλλ' ἐλάχιστα τῆς περὶξ ἐνὶ τοῖς μνωομένοισιν.

Sed nullius affectus sit lugentibus.

Phocylides.

Μηδὲ παροιχομένοισι κακοῖς ἐτέρυκε τὸ σὸν ἦτορ.
Οὐκέτι γὰρ δυνατὸν τὸ τετυγμένον εἶναι ἄτυπτον.

Neque præteritis malis affligas tuum cor,
Non amplius enim potest factum esse non factum.

Pallades.

Περὶ δὲ κηδεμόνος θανάτου πολυωδύνους ἐσιν ἀνίη,
Τοῦτο δὲ κηδεμόνι κεῖνε θανόντος ἀπολλυμένοις.
Μὴ τοίνυν κλαυσῆς τὸν ἀποιχόμενον βιότοιο,
Οὐδὲν γὰρ θανάτου δεύτερόν ἐσι πάθος.

Expectatio mortis multi doloris est tristitia,
Hoc autem lucratur mortalis morientis.
Ne igitur fleas defunctum vitæ,
Nulla enim mortis secunda est passio.

Ripsi γὰρ μὴ κάμνε πόσον χρόνον ἐνδὸς μίμνεις,
Ὡς πρὸς ἐκεῖνον ὅλον τὸν μετὰ ταῦτα βίον.
Περὶ τοίνυν σκώληκα δαλεῖν, τύμβους τε ῥιφεῖναι,
Μηδ' ἀμάσης ψυχὴν ζῶν κρινομένην.

Abijce luctus ne labora quantum tempus hic maneas,
Si respicias ad illam totam post hanc vitam
Antequam igitur ad vermes proijcearis, sepulchrumq; impo-
naris
Ne domes animam viuere etiam addictam.

Euripides in Medea.

Κέφως φέρειν δ' χρὴ τὸν ὁσίως συμφορὰς.

Leuiter ferre oportet mortalem existentem calamitates.

Euphorio Poeta.

Καὶ τόκα μὲ τρεῖα μὲν τις ἐπὶ φθιμένῳ ἀκάχοιτο,
Μέτρια καὶ κ' αὐσειεν, ἐπεικέα πάμπαν ἀδάκρυ
Μοῖραν ἐπιφραδέων.

Et tum quispiam moderate defuncti nomine tristetur,
Et moderate lugeat. Nam omnino à lachrymis alienum
Parcalaserunt.

Euripides in Andromach.

Παῦσαι δὲ λύπης τῶν τεθνηκότων ὑπὲρ.
Πᾶσιν γὰρ αὐτὸ ποινὴ δὴ πρὸς θεῶν.
Νᾶφος κέκρυπται, κἀπὸ θανεῖν τ' ὀφείλεται.

Desine tristari pro defunctis.
Nam cunctis hoc hominibus à diis
Suffragij datum est vt mortis imposita necessitas.

Iacob Bill. Anthолog. Sacr.

Tadia quem mundi teneant, reperire quietem
Si velit, in solo numine quærat eam.
Vera quies cælo fixa est, qc fallitur, illi
Sedibus in nostris qui putat esse locum.
Qui mundi curas mundi medicamine curat,
Hunc album Æthiopem reddere velle reor.
Namq; nouas sordes trahit hic, qui tædia mentis
Vt pellat, mundi gaudia vana cupit.

Idem.

Ei qui spiritualium consolationum cupiditate tenetur, abijciendas prius esse corporeas consolationes.

Æthereò tibi cùr surgat de pneumate proles,
Exhilarans pectus tempus in omne tuum?
Conficienda prius tibi sunt tua membra labore:
Corpore mens risum nam moriente parit.
Hoc pater Abrahamus veteri signabat in æuo,
Cui vegeto soboles corpore nulla fuit.

Viribus at senio fractis, tum denique risum
(Isaacus risus nam sonat) ipse tulit.

Ouid. 4. Pont. 11.

Temporis officium solatia ducere certi est.
Dum dolor in cursu est, dum petit acer opus.
At cum longa dies sedauit vulnera mentis,
Intempestiuæ qui monet illa, monet.

Ouid. 3. Pont. 3.

Nec scelus admittas, si consoleris amicum,
Mollibus & verbis aspera fata tenet.

¶ Sententiæ Philosophorum.

Non sis miser ante tempus, quum illa quæ velut impendent, pauisti, fortasse nunquam ventura sint, certe non tam quam dolent, quum debent: quædam autem torquent, quæ non debeant, aut augemus dolorem, aut fingimus, aut anticipamus. Si enim futurum est, quid iuuat dolori suo occurrere? Multis, quum venerit. Interim tibi meliora promitte: quidquid dius ab ipsa cerùice reuocatus est; & aliquis carnifex fuit. Sæpe enim nullis apparentibus signis, quæ nos pronuncient, animus sibi falsas imagines fingit aut veris dubijs significationis detorquet in peius: aut maiorem famam proponit alicuius, quàm est: & cogitat non quale sit, sed quantum liceat irato. *Sen.* 13. *epist.*

Quicquid fieri potest, quasi futurum cogitemus. Duo sunt duo, & futuri timor, & veteris incommodi. Nec me amplius non peruenient, illud nondum. Grata sunt non iperabitur hora. *idem* 79. *epist.*

Noli mala tua facere tibi grauiora, & te querelis. Si dolor est, si nihil illi opinio adiecerit: econtra, si detrahit, ac dicere, nihil est, aut certe exiguum est, durentur leuem illum dum putas; facies, omnia ex opinione tam miser est quisque, quàm credit. *Idem* 88. *epist.*

Esset aliquod imbecillitatis nostræ solatium, si ita parentur cuncta, quanto finiuntur. *Sen. epist.* 92.

Hæc sunt officia consolantium, tollere ægritudinem aut sedare: nec pati manere longius, aut ad aliam [illegible] *Tuscul.*

Sunt qui consolationem respuant: sed refert quomodo tur: vt enim tulerit quisque eorum, qui sapienter tulit, quisque incommodo prædicandum est. *ibid.*

Consolationum multæ sunt viæ: sed illa rectissima tio quod dies impetratura est. *Cic. ad Attic.*

Οὐ θρηνητέον δὴ φίλων ἐς σφόδρα μὲν, ἀλλὰ μετρίως φίλων τὴν καλλίστην βιοτὴν ἐπιόσαμεν.

Non oportet ea deflere, quibus priuati sumus: quod optimam vitam cum amicis egerimus. *Aphth.*

Ἐπὶ τοῖς ἀποθνήσκουσι μὴ λυπῶ ἀνεγκαίως γὰρ ἂν τελευτῶσιν.

Propter morientes ne tristeris: est enim necesse pter turpiter è vita discedentes. *Polyænus Sardan.*

Τὸ λυπεῖσθαι ἀλλοτρίοις κακοῖς ματαιόν.

Quæ molesta sunt, alienis malis consolari oportet. *Pheretim.*

Ἀνηὴρ τῷ προσπεσόντι ἐπετη χαλεπαίνει τοῖς δὲ ἐχθροῖς ζωπυρεῖ.

Qui cum molestum aliquid incidit, diis irascitur: malum quærit. *Ensebius.*

Ἀνηὴρ τῷ προσπεσόντι, ἐστι τῷ παραυτίκα ἐπιγιγνώσκει καὶ δύρεται, ὅτι μὴ ἐκείνῳ, ἀλλὰ τῷ μέσῳ ἐχθρὸς ἀπαλλάσσεται.

Quum molestum aliquid ingruit, quære, num præsenti molestia grauius vsquam appareat quod ad to, præsenti tanquam minori malo. *idem Eusebius.*

Τοῖς δὲ ἀνθρώποις καὶ κυλινδουμένοις, καθάπερ ἐν

Illis qui resistunt, & non collabuntur, leuiora *Halicarnassæus.*

Res est forsan difficilis, illos consolari, qui humi laborant. Luctus enim neque ratione, neque lege natura cuiusque & amicitia erga defunctum, continet. Animo tamen erigi oportet ac tristitiam, testi, minuere; atque meminisse non solum funera sed etiam virtutis, quam reliquerint. Non enim passi sunt, sed magis laudibus celebrandi fata edurant mortalem senectam non attigerunt, immortalem cuti sunt, & per omnia felices euaserunt. Nam sine liberis decesserunt; Græciæ laudes veluti habebunt. Illis verò, qui prolem reliquerunt, tia instar Tutoris erit erga liberos. Adhæc si esse, similia sunt; immunes posthac erunt a humanæ vitæ casibus. Sin etiam à morte sen minis prouidentia, vt arbitramur: honores ope sua promouerunt,

petitur. Hyperides Orator Atheniensis æmulus Demo-

bet tanto luctu prosequi mortem, cum scias, quod hu- principium generatio, finis autem mors existimanda sit, num est, quod cuiusetiam inuito contigit. Bene autem nis voluntarii, & vt conuenit, instituti opus est. Beatus lius est, & quicunque non longissimam, sed virtuti con- tam diligit, etsi breue tempus ætatis Deus ei concesserit. *ex epistola ad Sotiram.*

ò à Tyberio Principe lætissimum Legatos, quibus, cum consolandum in morte filii aliquanto serius venissent, mã- lius, respondit: Et se illorum vicem dolere: quod egre- Hectorem amisissent. Ingratus est, qui ablati memor accepti. Proinde vbi animum pupugit acerba illa cogi- quam fratrem amisi: leniat illa iucundior: O quan- habeo, & in æternum habebo? Licet ille donec sibi si- & patriæ & mundo necessarium, fuit, breuem hic mo- Dum vero sibi vni expedientius esse cœpit ab iis malis quent illum Deus, ei scilicet consulens, & non nobis, & nobis. Quis enim sufficit abditas, & imperscrutabi- providentiæ causas, & exitus contemplari? dicente Apo- Domini quis nouit, aut quis consiliarius eius fuit? hominum iudicare audeat: an cuique mortem deplo- ratisque dici possit, quod in tabellis reddito respon- dum in morte filii dictum est tribus his versiculis:

Quare inanes in vita mentibus errant,
Eorum pietur fatorum numine læto:
Sic fuit nullus extinctus ipsique, tibique.

adeo aduersis stimulum humana temeritas, & implenti Fa- ne fine omnibus obluctatur nequicquam, nisi vt grauius mouit. Quid enim ego nunc de votis inanibus, de gau- cordis hominum loquar? Latet altè veritas abscondita, mane circumcludimur: casu regimur, cœci cœcis duci- mur, nec quid optandum, met uendumque nobis sit, per ignoramus. Bonis nostris ingemiscimus, miseriis sine delectu flemus ac ridemus: suam quisque senten- mur. Mihi errorum maximus videtur, quod non libere Deo committimus: quod aliquem in consiliis spem decepti: Quod tanto huius caduci corporis amore ut, vt vixaut æquanimiter exire hinc valeamus, aut no- adiscere: quasi ad nihil aliud nati simus, quam vt luctus, & ludibria, fortunæ perpetuo turbine iactandæ tenacissimo limo ac sordibus hæreamus, &c. *Petrarch. de rebus sum,*

¶ Apophthegmata.

ad quendam filio priuatum dixit: Si non tristatus es, cum in mundo, ne nunc quidem dolere debes, cum non esse in hac vita. *Stob.*

quis res aduersas & amicorum mortem ægre ferebant Alex ludo similem esse vitam, & quicquid euenit dum tesseram disponere oportere. Nec enim (inquie- dere licet, neque tesseram aliter ponere. *Idem.*

Antisthenem morbo decumbentem inuisens dixit, amico est opus? Significans, in rebus afflictis potissimum rendum, qui vel re opitulentur, vel consolando mole- gent. *Laert. l. 6. apoph.*

cere istimus est, sepius in vita parandum λόγον ἀπ βρό- sermonem quam laqueum. Qui desponderunt animum, consugiunt: cum ad consolatorium sermonem po- ligendum, nam animo ægrotanti medicus est oratio.

rium Phalereus, quum apud Thebanos exul, inglorius & uerer, & intellexisset, Cratem philosophum se visendi gra- esse, ad ie vocauit, quem vt de fortiter & moderate feren- putantem audiuisset. Male sit, inquit, omnibus negoti- nationibus, per quas hactenus talem virtutem non licuit ere. Offendit hoc dicto, multum ægritudinis ex philosophi mente ablatum esse. *Laert. l. 5. c. 4.*

¶ Similitudines.

dem: quemadmodum morbi ipsam patientia diffugiunt Sic supremæ calamitatis passiones omne solatium fo- que repellunt. *Ser. 4. in Iobum.*

semper pluuia bona est, maxime tamen grata est tempore & visitatio amicorum semper quidem suauis est, multo amior in tempore luctus: Sic & consolatio sacerdotis & do- semper opportuna est, maxime autem in tempore persequu- *Ad Matth. 24. Hom. 50.*

ronymus Sanato vulneri, & in cicatricem superductæ cuti, si colorem reddere voluerit, dum pulchritudinem corporis lugam doloris instaurat: Ita & ego seruus consolator, qui tiunc per biennium tacui, vereor ne nunc importunius lo- quar: & attrectans vulnus pectoris tui, quod tempore & ratione cu- ratum est, commemoratione exulcerem. *Ad Pammachium.*

Plutarchi, Vt medici in vehementi fluxu pituitæ non statim suc- currunt pharmacis, sed foris admouent, quod tempore concoquat humorem, ac tum medentur: Ita in recenti dolore tacendum donec tempore mitior admittat consolationem. *In Mor.*

Vt vnguentum non solum delectat olfactum: verumetiam reme- dio est aduersus male olentia: Sic in malis bonorum memoria con- solatur. *In Mor.*

Senecæ. Vt medici vetant admoueri remedia, cum morbus in ac- cessu est, ac sæuit, sed cum se remittit: Ita ad primos illos iræ aut do- loris motus, non est adhibenda consolatio vel admonitio, sed vbi tempore cœperint esse leuiores.

¶ Exempla Biblica.

Consolationis exempla: Dei erga primos parentes, *Genes. 3.* Abrahamum, *12. v. 2. 7. & 15. v. 1. 16. & 18.* Iacobum, *28. 13.* erga po- pulum Israeliticum, *Exod. 3. v. 3. 8. & 16. 12. & 17. 5. 6.* erga Iosuah, *Ios. 1. 5. 6.* erga Eliam, *1. Reg. 17. 14.* erga Sidrach, Misach, & Abdenago, *Dan. 3. 11.* erga Danielem, *6. 22.* Iosephi erga fratres suos: *Gen. 45. 4. 5. & 50. 21.* Ionathæ erga Dauidem. *1. Sam. 23. 16. 17.* Dauidis erga Ha- nonem, *2. Sam. 10. 21. Paralip. 19. 2.* erga Bethsabee, *2. Sam. 12. 24.* Ioab erga Dauidem, *9. 7.* Elisæi erga ministrum suum, *2. Reg. 6. 16.* Esaiæ erga Ezechiam, *19. 6. 32. Esai. 37. 6.* Baladan erga Ezechiam, *2. Reg. 20. 12.* Nehemiæ erga Israelitas, *Nehem. 8. 10.* Cognatorum Iob erga Iobum, *Iob. 42. 11.* Angeli erga Eliam, *1. Regum 19. 5.* erga mulieres, *Matth. 28. 5. Marc. 16. 6.* erga Zachariam, *Luc. 1. 13.* erga Mariam, *v. 30.* erga Pastores, *2. 10.* erga Iesum, *22. 23.* erga Petrum, *Act 12. 7.* Chri- sti Domini erga Apostolos, *Matth. 14. 27. Marc. 6. 50. Luc. 24. 36. Ioan. 2. 20. & 14. v. 1. 18. & 15. v. 18. 21. & 16. v. 3. 4.* erga Petrum, *Luc. 5. 10.* erga Petrum, Iacobum, & Iohannem, *Matt. 17. 7.* erga viduam, *Luc. 7. 13.* erga Synagogæ Principem, *8. v. 50. 52.* erga Ecclesiam, *12. v. 4. 7. 32. & 21. 28.* erga Latronem fidelem *23. 43.* erga Paulum, *Act. 18. 9. & 23. 11. 2. Cor. 1. 5. & 7. 6.* erga Iohannem, *Apoc. 1. 17.* Iudæorum erga Martham & Mariam, *Ioan 11. 19.* Petri erga pœnitentes, *Actor. 2. 38. & 8. 17.* Ananiæ ad Paulum, *9. 17.* Spiritus Sancti erga Eccle- siam, *versicul. 31.* Pauli & Barnabæ erga Ecclesiam, *16. 40.* Fidelium Romanorum erga Paulum, *28. 15.* Pauli erga Ecclesiam, *20. v. 10. 12.* erga eos quibus cum nauigabat, *27. v. 9 22. 23. 24. 33. 34.* erga Thessa- lonicenses, *2. Thess. 11.* erga seipsum, *3. 7. Philemon. v. 7* Apostoli erga Hebræos, *12. 3.*

¶ Historica Exempla.

Paula Romana matrona sanctissime in mœrore cantabat: quare tristis es anima mea, & quare conturbas me? Spera in Deo, quoni- am adhuc confitebor illi, salutare vultus mei, & Deus meus. *Hier. in Epitaph.*

M. Tull. Cicero Tulliolæ suæ quæ defuncto Pisone priore marito Dolabellæ nupserat, & ex partu decesserat, mortem indignissime tul- lit: Itaque ad eum consolandum vndique concurrerant Philoso- phi. *Plut. in Cic.*

Æneas apud Virg. 1, Æn. Naufragos suos socios præclare consó- lari introducitur.

O socij (neq; enim ignari sumus ante malorum)
O passi grauiora, dabit Deus his quoq; finem.

L. Paulus Æmilius amissis duobus filiis optimæ indolis tempore triumphi Macedonici, in concionem progressus: grauissima ora- tione populum, infortunium suum dolentem, consolatus est. *Plut. in eius vita.*

Alphonsus Arragonius Neapolitanorum Rex, amisso Petro fra- tre, quod ab aliis expectare debuerat, ipse aliis præstitit & Petri ami- cos literis consolatus est, exercitum vero oratione. *Panor. l. 3. de reb. gestis Alphonsi.*

Horatius lib. 2. Ode 9. consolatur Valgium amicum suum, vi- rum consolarem, impatienter ferentem mortem Mystæ pueri cha- rissimi. *Theat. Zuing. 195.*

¶ Scriptores.

De consolat. Philoso. *Boetius de consolatione libri tres. Hierónymi Cardani Tr. Philelphus, Senecæ liber ad Martiam.* de quo a- liqui dubitant an Senecæ sit. De eadem *Seneca ad Albinam, Mamp florum, Lumen animæ part. 2. c. 43.* Consolatoria, *Stobæus ser- mone 121.* Consolatio in aduersis, *Aurel. Augustinus Thom. 2. epist. 83. & 87.* Deploratio & consolatio. *Huldrici Hutteni.* Consola- tiones *D. Hieronymi 4.* Consolatorius ad amicum liber. *Philelphi.* Consolatio in rebus aduersis *Hieronym. Stridonensem Tomo 1.* E- pistola consolatoria in aduersis. *Des. Erasmi Dial.* consolatorius pro oppressis. *Felicis Malleoli.* Dialogus consolatorius suarum tribulationum & calamitatum horum temporum. *Rugeri de Ven- rat.* Consolatio ad Imp. Græcorum, *Bessarionis.* Consolatio ma- lorum seculi, *Iacobi Carth, Eraford.* In penuria rerum omnium

quomodo se ipsum consolatus sit Diogenes. *Ælian. in Var. Græc. fol.* 28.64.58. Consolatoria ad infirmum, & cui tempestas prædia infestauerat, *Antonius Gueuara Epist.* 36. Consolatoria ad Nicostratam Zelotypam. *Epist. Theanus Græca.*

Vide Aduersitas.

Constantia.

¶ DEFINITIO: ET ETYMOLOG.

CONSTANTIA, Græce βεβαίωσις, εως, ἡ, & βέβαιος, α, ὁ, constans dicitur. Est autem constantia virtus faciens firmiter persistere in bono contra difficultatem, quæ prouenit quibuscunque impedimentis exterioribus, aliis ab impedimento diuturnitatis, quia contra hoc est perseuerantia. *Ex B. Thom. secunda Secundæ quæstio 123. articul. 3.* Constantia Hebr. *Chezkah*, Græce ἰσχύς, à firmitudine & immoto animi proposito detumitur, leuitati opposita.

Constantia est stabilitas animi firmi, & in proposito perseuerans. A consto, id est, firmus sto, in statu permaneo.

Constantia & firmitas sic differunt: Quod firmitas est virtus faciens permanentiam in opere, sed constantia in proposito. *Ex B. Thom. 3. Sent. dist. 33. q. 3. art. 13.*

Constare aliquando significat compositum esse, aliquando conuenire, aliquando manifestum esse, nonnunquam suppeditare. Item consistere & firmum esse. Inde constans, hoc est, firmus & tenax propositi, & constantia animi firmitudo dicitur.

Constantia est per quam animi stabiles in proposito nulla in parte titubant. Huius contrarium vacillatio, vt quidam vero, vanitas. Vel, est stabilitas animi firma, & in proposito perseuerans. Græce dicitur βεβαίωσις.

¶ BIBLICI LOCI.

Constantia in verbis & factis commendatur, *Matth. 5. Versic. 37. 2. Corinth. 1. 17. Ephes. 4. 14. Iacob. 1. 4. & 5. 12. 1. Petr. 3. 15. 2. Petr. 1, 12. 1. Ioan. 2. 24. Iudæ v. 3.* Donum Dei est, *Act. 4. 29. 1. Cor. 8. 6. Ephes. 6. 11. Phil. 1. v. 29. 30.* itaque à Deo petenda, *Act. 4. 29. Ephes. 6. 18.*

¶ POETICÆ SENTENTIÆ.

Claud. 2. Stil.

Constantia, futile ne quid,
Infirmumq; geras.

Virg. 4. Æn.

Mens immota manet, lacrymæ volvuntur inanes.

Ouid. 8. Met.

Flamma Meleagrus ab illa
Vritur, & cæcis torreri viscera sentit
Ignibus, ac magnos superat virtute dolores.

Idem 9. Met.

Nec tædia cœpti.
Vlla mea capiam, dum spiritus iste manebit.

Idem 13. Met.

Fortis, & infelix, & plus quam fœmina, virgo
Ducitur ad tumulum, diroq; fit hostia busto.
Vtere iam dudum generoso sanguine, dixit,
Mors tantum vellem matrem mea fallere posset.

Idem Epist. 15.

Nec piget aut vnquam stulte elegisse videbor:
Permanet in voto mens mea firma suo.

Idem 5. Trist. 5.

Fert tamen, vt debet, casus patienter amaros,
More nec indomiti frena recusat equi.
Nec forte perpetuam sperat sibi Numinis iram,
Conscius in culpa non scelus esse sua.

Hor. 4. Carm. 9.

Est animus tibi
Rerumq; prudens, & secundis
Temporibus, dubijsq; rectus.

Lucanus 5.

Intrepidus quascunq; dabis mihi Numina mortem
Accipiam.

Idem 9.

Ille Deo plenus tacita quem mente gerebat
Effudit dignas adytis e pectore voces.
Quid quæri Labiene tubes? an liber in armis
Occubuisse velim potius, quam regna videre?
An sit vita nihil, sed longa? an differat ætas?
An noceat vis vlla bono? Fortunaq; perdat
Opposita virtute minas? laudandaq; velle
Sit satis, & nunquam succesſu crescat honestum?
Scimus & hoc nobis non alcius inferet Hammon.

Silius 1.

At Pœni succensa ira, turbataq; luctu,
Et sæuis gens læta ruunt tormentaq; portant,
Non ignes, candensq; chalybs, non verbera possunt
Ictibus immunem lacerum scindentia corpus,
Carnificis ve manus. penitusq; infusa medullis
Pestis, & in medio lucentes vulnere flammæ
Cessauere, ferum visu dictuq; per artem
Sæuitiæ extenti, quantum tormenta iubebant,
Creuerunt artus, atq; omni sanguine rupto
Ossa liquefactis fumarunt feruida membris.
Mens intacta manet. superat videre, dolores,
Spectantes similis fessoq; labore ministros
Increpitat, dominiq; crucem clamore reposcit.

Stat. 2. Sil. 1.

Ast hic, quem geminus felix hominesq; Deusq;
Et dubios casus, & cæca lubrica vitæ
Effugit, imminis fati non ille rogauit.
Non timuit, metuit ve mori.

Idem 5. Sil. 1.

Nec tamen hic mutata quies, probitas ve fefellit.
Intumuit: tenor idem animo, moresq; modesti
Fortuna crescente manent.

Sil. 3. Hannibal. oratio.

An Romana inga, & famulas Carthaginis aras
Perpetiar? stimulant Manes noctisq; per vmbras
Increpitans genitor, stant aræ atq; horrida fax.
Ante oculos. breuitasq; vetat mutabilis horæ
Prolatare diem. sedeam ne, vt nouerit vmbra
Me tantum Carthago? & qui sim nescius vrbi
Gens hominum. lethiq; metu decora alta relinquam?
Quantum etenim distant a morte silentia vitæ

Hor. 3. Carm. 5. Reguli constantia.

Fertur pudicæ coniugis osculum,
Parvosq; natos, vt capitis minor,
A se remouisse, & virilem
Torvus humi posuisse vultum,
Donec labentes consilio patres
Firmaret auctor nunquam alias dato,
Inter; mœrentes amicos
Egregius properaret exsul.
Atqui sciebat, quæ sibi barbarus
Tortor pararet, non aliter tamen
Dimouit obstantes amicos,
Et populum reditus morantem.
Quam sic clientum longa negotia
Dijudicata lite relinqueret,
Tendens Venafranos in agros,
Aut Lacedæmonium Tarentum.

Sil. 6. Reguli oratio.

Tum palmas simul ad stellens, ac lumina cœli:
Iustitiæ, rectiq; dator, qui cuncta gubernas,
Nec leuior mihi diua fides, Serranaq; luno,
Quos reditus testes iurata mente vocaui,
Sit mihi fas me digna loqui. Latiosq; tueri
Voce focos: ibo ad Tyrios non segnior, inquit,
Stante fide reditus, & saluo fœdere pœnæ.
Sic nobis rerum exitio desistite honorem
Tendere: tot bellis, totq; annis fregimus enses.
Nunc etiam vinclis, & longo carcere terrent
Captiuo in senio vires. fuit ille, nec vnquam
Dum fuit a duro cessauit munere Martis
Regulus, ex sanguis spectatis corpore nomen.
At non Carthago fraudum domus, insita cunctis
E nobis reflet, iuuenes parate asperra ferro
Pectora captiuos nostra pensare senectæ.
Ite dolos contra: gens, astu fallere læta
Discat, ne capto, quantum tibi Roma superstet.
Nec vero placeat nisi qua de morte parentum
Pax erit, exposcunt Libyci, nobisq; dedere
Hæc referenda pars libeat si pendere bellum
Fœdere, & ex æquo geminas conserbere legeis.
Sed mihi sit Stygios ante intrauisse penates,
Taliæ quam videam ferientes pacta Latinos.
Hæc fatus Tyria, se se iam reddidit ira.

Martial. 1. De Scæuolæ constantia.

Dum peteret regem decepta satellite dextra
Iniecit sacris se peritura focis
Sed iam sæua pius miracula non tulit hostis,
Et raptum flammis iussit abire virum.
Vrere quam potuit contempto Mucius igne,
Hanc spectare manum Porsena non potuit.
Maior decepta fama est & gloria dextra:
Si non errasset, fecerat illa minus.

Silius 13. Scipionis constantia.

Tum iuuenis, quecunq; datur fors duriur eo,

Cohortemur, ait, culpa modo pectora cessent.

Sil.7. Camilla constantia.

Quantus, qualisq; fuisti
Cum pulsus Lare & extorris Capitolia curru
Intrares exsul, tibi corpora casa Camille
Damnata quot sunt dextra? pacata fuissent
Ni consulta viro, mensq; impenetrabilis ira,
Mutassentq; solum sceptris Æneia regna.
Nullaq; tunc stares terrarum vertice Roma.

Sil.13. Coclitis constantia, & fortitudo.

Tulit ille ruentem
Tyberidis in ripas regem, solutesq; reuulso
Fonte feros ponte exclusit redeuntia regna.

Hor.2. Carm.10.

Sperat infestis metuit secundis
Alteram sortem bene præparatum
Pectus.

Virg.3. Georg.

Non umbre altorum nemorum, non mollia possunt
Prata mouere animum.

Hor.1.3. Carm.

Iustum & tenacem propositi virum,
Non ciuium ardor prava iubentium,
Non vultus instantis tyranni,
Mente quatit solida neq; auster
Dux inquieti turbidus Adriæ.
Nec fulminantis magna manus Iouis,
Si fractus illabatur orbis,
Impauidum ferient ruinæ.

¶ Sententiae Philosophicae.

doloribus, qui ad actum gustatumque obtinent, qui ita animi affectus sit, vt ab iis vincatur quæ etiam plerique superant, mollis delicatus nominatur: qui vero ea vincit à quibus plerique vincuntur, constans & patiens. *l.7. Ethic.c.7.*

Qua ratione deficit iis in rebus, quibus plerique & obsistere & obsistunt: is mollis & delicatus habendus est. *lib. 7. Eth. ad Magn. Mor. c.6.*

Delicatæ quædam animi est mollicies, vt si quis vestem trahat, ne eam vestem tollenda susciperit molestiam & dolorem. Et qui imitatur ægrum, non se miserum esse putat: cum sit misero quo similis. *ibid.*

Contrarius est continens impotenti: & molli ac delicato constans & patiens. Constantia etiam & patientia in resistendo est: in vincendo mollitia. *ibid.*

Qui iis voluptatibus succumbat, quibus plerique possunt obsistere, id omnino sit mirum: præsertim si neque natura totius generis neque morbo impeditus non possit obsistere. *ibid.*

Intemperans videtur si quis est ad ludum propensior, qui tamen mollis dicitur: ludus enim leuamentum est, siquidem requies.

Labores non feras quos aut seniores, aut qui in deliciis viuunt, qui maiore sunt in potestate ac vniuersaliter imbecilliores: ὅσοι μαλακίαι ἔνεισι σήματα. *Lib.1. Rhet. ad Theod. c.6.*

¶ Apophthegmata.

Aristides quum se vnam è filiabus Dionysio tyranno matrimonio copulasse intelligeret, dixissetque, se potius mortem filiæ imprecaturam a tyranno eam detineri: re intellecta Dionysius, illum dimittit. Sed interrogatus ab illo, num de filiæ collocatione, quod antea prius, ita nunc sentiret? Respondit rerum à se gestarum mœstitia affici quidem, dictorum autem nulla pœnitentia. *Bruf. l.2. c.1.*

Pelopidas ab Alexandro Phæreo captus, tyranno nuntiauit, abesse, miseros ciues (Phæreos autem intelligebat) insontes quotidie, sibi autem soli parci: quem si seruet, cognoscat vl. Admiransigitur Alexander constantiam capti, Quid, inquit, festinem accelerat Pelopidas? Tu autem diis inuitus, inquit ille, per celeriter optes. *Bruf. l.2. c.1. ex Plutarch.*

Idem quum in carcere rogaretur ab Ephoro, num pœniteret eo, quæ gessisset; impauide respondit: Se nulla tangi pœnitentia, si cum prudentia honestoque coniuncti; tametsi non ignoraret mortem præmii loco relaturum: sciens ipsam virtutem abundantem esse sui præmium, quicunque sequatur euentus, *Plut. Bruf. l.2.*

Socrates morti iam adiudicatus propter philosophiæ sinceram professionem, ad iudices conuersus ait, Equidem vos omnes singulos quidam beneuolentia complector: parendum tamen, & potius Deo immortali quam vobis. Itaque quamdiu, & spirabo, & philosophiæ curam abiiciam, nec vestri admonendi, moreque ac modo meo adhortandi ad virtutem, quemcunq; fuero ex vobis nactus. *Plato in Apolog.*

Diogenes, cuidam monenti vt iam senex quiesceret à laboribus: Quid, inquit, si in stadio currerem, vtrum oportet iam metæ vicinum cursum remittere, an magis intendere? Recte sensit virtutis studium hoc magis & constanter intendendum, quo minus superest vitæ, quod turpe sit, tum ab honesto instituto refrigescere. *Laert. l.6.*

Eteocles. Antipater quum à Lacedæmoniis obsides quinquaginta peteret, Eteocles Ephorus, vir omnium constantissimus, respondit, se pueros quidem non daturum, ne paterna priuati educatione malis moribus imbuerentur, qua carentes, ne ciues quidem essent: sed senes mulieresque, duplo, si velit, plures daturum. Ille vero cum multo grauius, nisi obsides acciperet, minitaretur, respondit Eteocles: Non curamus minas, nam si grauiora morte nobis imperas, facilius moriemur. *Bruf. l.2. c.1. ex Plut.*

Manlius quum oblatum à Quiritibus consulatum aduersæ oculorum valetudinis excusatione denegaret, instantibus cunctis immobili animo ac vultu: Alium (inquit) Quirites quærite, ad quem hunc transferatis honorem: nam ego vestros mores nec ferre possum, nec vos meum imperium perpeti. *Liu. l.6. Dec.1. Val. Max. l.6. c.4. Plinius Iunior de Viris illustribus, c.28.*

Cyanenses. Decius Brutus, Marci Bruti patruelis, quum contra Antonium in Hispaniam exercitum duxisset, totamque Lusitaniam subegisset; excepta Cyania vrbe, quæ magna constantia arma retinebat, redemptionem tentauit. Sed ciues vrbis omnes vno ore Bruti legatis constantissime responderunt, se à parentibus ferrum bellicaque instrumenta accepisse, quibus vrbem tuerentur: non aurum, vel quicquam aliud, quo libertatem ab aliis emerent. *Bruf. l.2. cap.1.*

Cato Vticensis. Quum deploratis rebus amici hortarentur Catonem, vt ad Cæsaris clementiam confugeret: respondit Victorum esse, & eorum qui deliquissent, supplicare: Catonem nec victum nec captum esse, qui se per omnem vitam inuictum præstitisset, ac Cæsarem honestate iustitiaque longe superasset. Cæsarem potius victum captumque esse, qui bellum, quod diu negasset se moliri aduersus patriam, nunc id egisse conuictus esset. Proinde pro se Cæsarem orarent, qui vellent, pro Catone neminem orare debere. *Plut. in Cat.*

Idem quum in domo Drusi auunculi, tribuni tunc plebis, educaretur, ad eumque Drusum Latini de ciuitate impetranda conuenissent, à Q. Popedio Latinorum principe rogatus, vt socios apud auunculum adiuuaret: constanti vultu, Non facturum se, respondit. Iterum deinde sæpiusque interpellatus in proposito vultu eodem perstitit: Tunc Popedius, in excelsam ædium partem eleuatum, abiectum se eum inde, ni precibus obtemperaret, minatus est. Ne hac re Cato puer ab incepto moueri potuit. Expressa est igitur illa vox hominum: Gratulemur Latini nobis hunc esse tam paruum, quo senatore, nè sperare quidem ciuitatem licuisset. *Plut. in Catone. Vbi Pompeium Syllonem non Popedium vocat. Bruf. l.2. c.1. ex Plut.*

C. Manius, Augusti centurio, captus, & ad Antonium perductus, quum interrogaretur, Quid de se statui iuberet? Iugulari me, inquit, iube: quia non salutis beneficio, nec mortis supplicio adduci possum, vt aut Cæsaris miles esse desinam, aut tutus esse incipiam. *Bruf. l.2. c.1. ex hist. Rom.*

T. Vespasianus, cum deprehendisset eos qui in ipsum conspirauerant, deduxit illos in spectaculum, atque inter illos medius consedit: ac petitis de industria mirmillonum gladiis, veluti exploraturus aciem, vnum vni, & alterum alteri commisit, tanquam prouocans ad id, quod moliebantur. Verum his perculsis. Videtisne (inquit) principatum fato dari, frustraque tentari facinus potiundi spe? *Eras. lib. 8. apoph.*

Ludouicus Bauarus. Ludouicum seniorem Bauariæ ducem Stephani ducis filium, cum captiuum haberet Albertus Marchio Brandenburgensis, non pauca ab eo petiit, quæ cum ille negasset, tradere eum in manus duri & inimicissimi sibi principis minabatur. Tum Ludouicus. Quæ poteris ex me, inquit, libero impetrare, eadem modo ex capto petito. Si quid amplius voles, corpus meum in tua potestate, animum mihi, non tibi obnoxium inuenies. *Æneas Sylu. l.1. comment. in res gest. Alphons.*

¶ Similitudines.

Anshelmi. Quadratus lapis sex æqualia habet latera: in quod horum ceciderit, firmiter iacebit. Sic prouidendum est viro iusto, vt in suo persistat proposito. Huius autem latera sex hæc sunt, prosperitas, aduersitas, sui libertas, subiectio, in secreto esse, & in publico: in quibus singulis si à Diabolo impulsetur? stet, nec à proposito moueatur. *In Simil. c.173.*

Socratis, vt statua basi, ita vir bonus instituto innixus honesto, nullatenus dimoueri debet. *Apud Stob. ser.1. De prudentia.*

Chrysostomi, veluti milites, priusquam veniat pugnandi tempus, & thoracem abstergunt, & scutum si quid desit, circumspiciunt, & frenos apparant, & equos omni diligentia nutriunt, cæteraque omnia recte diligenterque curant: Sic Christiana constantia & vera fide

sunt probe muniendi, qui in negotio fidei habent hostes nunquam non insidiantes.

Cyprian. Graues viros, semel super petram robustam, solida stabilitate fundatos, non dico aura leui, sed nec vento, nec turbine commoueri, ne animus dubius & incertus variis opinionibus, velut quibusdam ventorum incursantium flatibus, frequenter agitetur à proposito suo, quadam leuitatis reprehensione mutetur. *Lib. 4. epist. 2.*

D. Ambrosius fertur coluber cum vrgetur periculo, caput semper abscondere, & in orbem se colligens, obiecta reliqua parte corporis, hoc solum tueri: quod illæsa: feratur membra cætera, saluo capitis vigore, reputare: Hoc & tu moraliter serua caput, hoc seruato mystice, hoc caput, quod Christus est, seruati humani serpentes, etiamsi omnia membra cædantur, totum vratur corpus incendiis: mergatur profundo, euisceretur à bestiis: hoc tamen capite custodio, vitæ salus integra. *Serm. 2.*

Chrysostomi. Athleta ob coronas ex certaminibus meritas, certandi laborem non fugit, vt in otio viuat, & mercator qui transmarinarum mercium lucra gustauit, desidiose viuere non patitur. Et nos si spirituales fructus degustabimus, præsentia omnia vilipendemus futurorum cupiditate quasi optima quadam ebrietate capti. *Hom. 75. in Matth.*

Finge gubernatorem quendam per mille maria incolumem nauigasse, deinde posteaquam magnas tempestates & procellas horribiles, & fluctus insanos, arte sagaci euaserit, cum in ipso portus ostio mergeretur, vix inde nudum effugisse. Quem animum ad mare, & nauigationes, huiusmodique labores iste habebit? putasne quod nunquam voluerit, nisi animi sit ficti, vel ad littus ipsum, aut nauem aliquam aut portum aspicere. Non equidem arbitror: imo seipsum occultans, spe omni ad nauigandum destitutus, mallet mendicus vitam agere, quam ad primos labores periculaque redire: Sed non fuit similis ille Dauid: verum magno naufragio post multos labores, maiores iterum accumulauit pecunias: non desperauit, sed nauis sursum in pelagus deducta, dare vela ventis, post naufragium ausus & clauo, &c. Quod semper stare, & nunquam cecidisse diuinum est, atque mirabile. *Hom. 77. in Matth.*

Nazianzen. si quis id, quod bonum est, alicuius rei gratia exercet, non tamen plane virtutis gratia, ad bonum tamē illud aliquando peruenit, idque assequitur: quemadmodum is, qui lucri causa nauigat, eo peruenit quo tendit, etiamsi non lucretur, qui enim bonum propter seipsum honorat ac fouet, quoniam rem amat stabilem, firmam etiam circa illud habet animi propensionem, ita vt diuini quid patiatur, & Dei illum dicere possit: Ego ille idem sum, nec immutor, nequaquam igitur transmutabitur, nec transponetur, neque vna cum temporibus ac rebus concidet, alius ex alio factus, ac multos assumens colores, quemadmodum polypi à petris, quibus adhærent: manet tamen ille idem solidus indissolubilis, & inuertibilis in vertibilibus: Petra, vt arbitror, contra ventorum imperum, & vndarum, quia non concutitur, neque absumitur ab iis, quæ illam oppugnant. *In Oratione de seipso.*

D. Hieronym. Credas mihi frater, non sic tempestate iactatus, portum nauta prospectat: non sic sitientia imbres arua desiderant, non curro assidens littori anxia filium mater expectat. Postquam me à tuo latere subiens turbo conuulsit: postquam glutino charitatis hærentem impia distraxit vulsio:

Tunc mihi cæruleus supra caput astitit imber,
Tunc maria vndiq; & vndiq; cælum.

In epistola ad Ruffinum.

¶ Adagia.

Incus maxima non metuit strepitum. ἄκμων μεγίστος ἀ φοβεῖται τὸς ψόφους.

Excelsus animus non commouetur minis, aut fortunæ sæuientis procellis.

Aquila non captat muscas. ἀετὸς ἀ θηρεύει τὰς μύας.

Summi viri negligunt minutula quæpiam. Animus excelsus res humiles despicit.

Elephantus non capit murem. Ἐλέφας μῦν οὐχ ἁλίσκει.

Generosus & excelsus animus negligit prædas viles, ac lucella minuta.

¶ Exempla Biblica.

Constantiæ & perseuerantiæ exempla Noe, *Gen. 6. 9.* Abraham, 19. 27. Ioseph. 39. 8. Moses, *Exod 8. 26. & 19. v. 9. 24. 25.* Dauid, 1. *Sam.* 17. *v.* 33. 14. Ionathas, 19. 4. Ioab, 2. *Sam.* 19. 5. Michæas, 2. *Paralip.* 18. 27. Daniel, *Dan. 1. v. 11. 12. & 6.* 10. Sidrach. Misach. Abednego, 3. *v.* 16. 17. Susanna, 13. *v.* 42. 43. Mardochæus, *Esth. 5. 9.* Matthathias & filii eius, 1. *Macchab.* 2. 19. Eleazar ob non gustatam carnem suillam interfectus, 2. *Macchab.* 6. *v.* 18. 19. Mater cum septem filiis, 7. *v.* 1. 2 *&c.* Discipuli Iohannis. *Matth.* 14. 12. *Marc.* 6 29. Iohannes Baptista, *Matth.* 14. 12. *Marc.* 6. 18. Ioseph Arimathæensis, *Marci* 15. 43. *Luc.* 23. 52. *Iohan.* 19. 38. Pilatus, 19. 22. Petrus & Ioannes, *Act.* 4. *v.* 13. 13. 19. 13. Apostoli, 5. *v.* 21. 41. *&* 8. 1. Antiochenses, 11. 20. Paulus & Barnabas 46. *&* 14. 21. Paulus, 18. 18. *&* 20. 24. *&* 21. 13. 1. *&* 24. *v.* 10. 11. 16. *Cor.* 1. 17. *&* 4. *v.* 1. 16. *&* 10. 11. *Galat.* 2. 5. 1. *Thess.* 2. 1. 2. *Tim.* 1. *Ver.* 26. 27. Epaphroditus, *Phil.* 2. 30. Petrus, 2. *Pet.* 1. 12. Episcopi, pastor, *Apoc.* 2. *v.* 3. Pergamensis Pastor, *v.* 13. Philadelphiæ Pastor. Martyres. 12. 11.

¶ Historica Exempla.

Gorgias Leontinus Isocratis Magister, centum & [illegible] annos: nec tamen tam longæuus ab opere & studio quam. *Sab. lib. 1. c. 7.*

Plato octogenario maior, & dormiens & moriens Scenographi numeros sub capite habuisse traditur, vitæque scribendi finem fecit. *Laert. l. 3.*

Cato Vticensis ita doctrinæ cupiditate flagrauit, vt quidem, dum senatus cogeretur, temperaret sibi, quominus libros lectitaret. *Valerius lib. 8. cap. 7. Et Cicero libus.*

Portius Latro, Hispanus, condiscipulus Senecæ, quo non desiit quin perfecisset. Rursus cum se remittens omnes luxus & iocos resoluebatur. *Theat. Zuing.*

D. Aur. Augustinus, Hipponensis Episcopus, quamuis ñarius semper tamen aliquid vel legebat, vel scribebat. *Fulg. l. 8. c. 7. Et Egnat. eod.*

M. Horatio Puluillo Cos. Capitolini Iouis templum de æmulis falsus affertur nuncius, filium in prælio perisse. ego luctum non accipio, inquiens, vos cadauer vbi vultis, ego constitutum constanter peregit. *Sab. l. 9. c. 2.*

Capta ab Alarico vrbe Roma, Gothus quidam cum formā excellentem vidisset, amore percitus ad sui obsequium tauit. Vbi vero studio pudicitiæ libidini reluctari fastrictum gladium iugulo intentauit, ac demum etiam virgo tota perfusa cruore, ne ita quidem de sententia constantiam admiratus, ad basilicam S. Petri adduxit, alimoniæ causa nummis aureis, eam templi custodibus dauit. *Sigonius lib. 10. Imp. Occident.*

Agesilaus, quum audisset maleficum quendam homscelerosum, summa constantia se in omnibus suisse, ac forti animo dolorem omnem pertulisse: inquit, homo est, qui constantiam in res tam flagitiosis collocat? Dolebat egregio duci, tantum animi robur in re turpi consumptam esse: quam si ad res honestas magno vsui poterat esse Reipublicæ. *Plutarch. in Lac. lib. 1.*

Zeno dicere solebat: facilius esse vtrem inflatum quemuis probum virum inuitum ad aliquid agendum. Nam inuictus animus rationis rectæ placitis confirmamini. *Philo Iudæus liber. Quod omnis probus liber.*

Anaxarchus, cum à Nicocreonte Cypri tyranno aluo tunderetur, philosophus animo infractus: Tunde xarchi vasculum, ait, Anaxarchi constantiam [illegible] *ex Plut.*

Xantippe de Socrate marito prædicare solebat, quvidisset illum eodem vultu reuertentem domum, quegumentum vere constantis animi: cum alii domo egaccidit triste, redeant turbidi: si quid læti, gestientes. *apoph.*

Philoxenus quum Dionysii tyranni poemata, vtpote nilitura excluderet, in latomias detrusus est: sed indeecibus reuocatus, vbi denuo Dionysium sua carmina diuit, surrexit, & rogatus à Dionysio, quid ita fecisse, meresp ondit: Satius fuauiusque esse in latomiis vsque eius audire poemata. *Brus. l. 2. c. 1. ex Plut.*

Theodorus Lysimacho Macedoni mortem crudelissitanti, respondisse fertur: Minitare hæc purpuratis quidem nihil interest, humi ne an sublime in cruce pe *1. Pusc. q. Brus. l. 2. c. 1.*

¶ Hieroglyphica.

Erat legio (militum Romanorum) quæ rutilum tegulea parma gestabat, in medio viridis orbis constitutapes toto inniti pectore videbatur, ea constantia animosub Magistro peditum merebat, Constantino quippe tuta. *Pier. Val. lib. 4.*

Nazianzenus pro Constantia *Salamandram* pontiid in igni medio, qui omnia domat, in solum lactre, sed cum omnino extinguere. Ita se cum Basilio, Aperfidiæ Deum verum colendo incolumes versatos gloetiam eum professione sua atque constantia superesse. *lib. 16.*

Vide, Fortitudo, Perseuerantia.

Consuetudo.

¶ DEFINITIO: ET ETYMOLOG.

CONSVETVDO, Græce ἔθος, ους, τὸ, ἐθίζω, consuesco dicitur. Vetus autem à consuo, id est, simul suo. Consuesco enim quasi apto atque describor ad aliquid agendum, ita vt consuetudinem inde consuetudo, & consuefactio. *Plautus quoq; consuetio-nem consuetudine vsurpat.*

Consuetudo est ius quoddam moribus institutum, quod pro lege capitur, cum deficit lex. *c. Consuetudo, dist. 1.*

Consuetudo, lex non scripta, optimi legislatoris inscriptum habens, videlicet omnium comprobationem: fortassis & naturali iustitiæ prima fuerit patriæ consuetudo. *Hie-ron.*

Consuetudo, mos, institutum, vsus, συνήθεια, Hebr. *Lizamud*, dicitur, assuefactio, ab *Lamad*, didicit, assuefactus est.

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Cisternæ exeuant aquæ, *Iob.14.*

Qui assuetum est, adolescens iuxta viam suam etiam cum senuerit non recedet ab ea. *Prou.22.*

Ego sum Dominus Deus vester, iuxta consuetudinem Ægypti, in qua habitastis, non facietis. *Leu.18.*

Quoniam puer centum annorum morietur. *Esai.65.*

Quum ei vir cum portauerit iugum ab adolescentia sua.

Numquid potest Æthiops pellem suam, aut pardus varietates suas? Si quo modo poteritis benefacere, cum didexeritis malum? *Ier.13.*

Qui nocet, noceat adhuc. *Apoc.22.*

Modicum fermentum totam massam corrumpit. *1. Corinth. 5.*

¶ SENTENTIAE PATRVM.

Consuetudo quasi secunda & quasi assabricata natura dicitur. *S. de Mus.*

Correcta opinio prauam corrigere consuetudinem, & opinio non deprauare naturam. *De doct. Christ.*

Quemadmodum paries filios. Verum est sacramentum huius sententiæ, quod abstinentia sit à voluntate carnali, quæ non habeat in deteriorem, donec in meliorem partem consuetudo flectatur: quum peruenerit, quasi natus est filius, id est, ad bonum opus affectus per consuetudinem bonam: quæ consuetudo vt veniat, cum dolore reluctandum est consuetudini malæ. *de Gen. ad Manich.*

Multa quidam qui ratione vincuntur consuetudinem nobis obtendunt, quasi consuetudo maior sit veritate, aut non fuerit in talibus sequendum, si melius fuerit à S. Spiritu reuelatum, *ad Inbarran.*

Veritati nemo præscribere potest, non spacium temporum, non patronum personarum, non priuilegium regionum. Ex his enim fere omnibus consuetudo, initium ab aliqua ignorantia vel simplicitate sortitum per successionem corroboratur: & ita aduersus veritatem roboratur. Sed Dominus noster Christus veritatem se, non consuetudinem cognominauit. Quodcunque aduersus veritatem inuenitur, etiam vetus consuetudo. *Tertull. de Virgin. vel.*

Omne peccat, violentia consuetudinis: qua trahitur etiam inuitus animus eo merito, quo in eam voluntate illabitur. *Augustin. lib. 8. con-fess.*

Vis mutatio consuetudinis, etiam quæ vtilitate adiuuat, tamen animum perturbat, qua propter quæ vtilis non est, perturbatione in-commodi consequenter noxia est. *Epist. ad Ianua.*

Peccata, quamuis magna & horrenda, quum in consuetudinem uenerint, aut parua esse, aut nulla creduntur: vsque adeo vt non so-lum non occultanda, verum etiam prædicanda diffamandaque vi-deantur. *in Enchir. c. 82.*

Vincere consuetudinem dura est pugna. *Sup. Psalm. 30.*

Non imposita sepulchro, ipsa est vis dura consuetudinis, qua tenetur anima: nec resurgere, nec respirare permittitur, dictum quatriduanus est. Reuera ad istam consuetudinem de quoquam quadam progressu peruenit anima. Prima est quasi ti-tillatio delectationis in corde; secunda consensio: tertia factum: tertia consuetudo. *super Matth. hom. 45.*

Nolite, fratres mei, contemnere peccata, in quibus forte consue-tudo homini quasi nullum sit, obduruit iam, dolorem perdidit, quæ putre est: nec dolet, quod non dolet, non pro sano haben-dum est, sed pro mortuo computandum est. Quando aliquid pun-gitur & dolet, aut sanum est: aut est in illo spes aliqua sanitatis. Quando autem tangitur, pungitur, calcatur, nec dolet, pro mortuo habendum, ac de corpore præcidendum. *in serm. 4. Dominicæ de ad-uentu.*

In his rebus, de quibus nihil certi diuina statuit Scriptura, nobis populi Dei & olim iusti, statuta maiorum pro lege tenenda sunt: & sicut præuaricatores legum diuinarum, ita contemptores consue-tudinum ecclesiasticarum coërcendi sunt. *Aug. in epist. ad Cassula-num.*

Mos est simul habitantium consensus, qui inueteratus consue-tudinem facit. *Idem de fin.*

Asperam nobis & insuauem virtutum viam nimia facit vitiorum consuetudo: quæ si in alteram partem transferatur inuenitur semi-ta iustitiæ leuis. *Hier. in epist. ad Celantiam.*

Quum culpa in vsum venerit, ei iam animus, etiam si appetat de-bilius resistit: quia quot vicibus prauæ frequentationis astringitur, quasi tot vinculis ad mentem ligatur. *Greg. l. 4. mor.*

Visitata culpa obligat mentem, vt nequaquam surgere possit ad rectitudinem: conatur, & labitur: quia vbi diu sponte perstitit & ibi quum noluerit, coacta cedit. *super Euangel. Hom. 31.*

Sæpe nonnulli exire à prauis actibus cupiunt: sed quia eorundem actuum pondere premuntur: in malæ consuetudinis carcere inclusi, à semetipsis exire non possunt, *lib. 11. moral.*

Tenent prauæ consuetudines quem semel ceperunt, atq; quoti-die duriores existunt: & non nisi cum peccatoris vita finiuntur. *lib. 15. mor.*

Antiquus hostis, prius quasi consulens blanda ad animum lo-quitur: sed quum semel dentem delectationis infixerit, violentia post consuetudinem pene insolubiliter innodatur. *ibid.*

Abscindatur ferro acutæ compunctionis hulcus inueteratæ con-suetudinis: si est acerbus dolor, leniatur vnguento deuotionis. *Ber. sup. Cant.*

Vsus facit virtutes, non natura, tuum est autem abutendo facere vitia: aut bene vtendo, virtutes. *de Conf. l. 2.*

Consuetudo est ius quoddam moribus constitutum, quod pro lege suscipitur & tenetur, quum ea deficit. *Isid. l. 2. Etymol.*

Consuetudo auctoritati cedat: prauum vsum lex & ratio vincat: quum vero nec sacris canonibus, nec humanis legibus consuetudo obuiare monstratur, inconcussa seruanda est. *Isid. in Synonymis li. 2.*

Difficile est peccati consuetudinem vincere: prauus vsus vix ab-oletur: assidua consuetudo vitium in naturam conuertit. Animus sceleribus astrictus, vix ab eis diuelli potest. *Isidor. lib. 1. soliloquio-rum.*

Græca narrat historia Alexandrum potentissimum regem orbis-que dominatorem in moribus & incessu Leonidæ pædagogi non potuisse euitare vitia, quibus paruulus adhuc fuerat imbutus. *Beda de templo Salo. l. 2.*

Non paruus est labor, vt se aliquis à priori non bona consuetudi-ne reflectat, ac reuocet: quoniam quidem mos longo tempore con-firmatus, vim quodammodo obtinet naturæ. *Basil. in regul.*

Quidam de sapientibus dixit, Bene consuetos pudebit dissuesce-re, & iterum, Bona loquamur, transibit sermo in affectum, iuxta il-lud: Qui non assuescit virtuti, dum iuuenescit, à vitiis nescit disce-dere, quando senescit. Et econtra: Quod in iuuentute addiscitur, in matura ætate seruatur. *Max. in sermone de Ioan. Baptista.*

Consuetudo, quæ apud quosdam irrepserat, impedire non debet, quo minus veritas prævaleat, & vincat. Nam consuetudo sine veri-tate vetustas erroris est, propter quod relicto errore sequamur veri-tatem: scientes quod veritas vincit, veritas valet, & inualescit in æ-ternum: & viuit, & obtinet in sæcula sæculorum. *Cyprian. ad Pomp.*

¶ POETICÆ SENTENTIÆ.

Virg. Georg. l. 2.

Adeo à teneris assuescere multum est.

Virg. Æn. l. 8.

Tua cernere facta
Assuescat primis & te miretur ab annis.

Ouid. Metam. l. 2. fab. 2.

Nam morem fecerat ipsas.

Idem l. 10. fab. 5.

Longaq; alit assuetudine flammas.

Ouid. epist. Didonis ad Æn.

Dum fieta mitescunt, & amor dum temperat iram,
Fortiter edisco tristia posse pati.

Ouid. Artis. l. 2.

Fac tibi consuescat Nil consuetudine maius,
Quam tu dum capias, tedia nulla fuge.

Ouid. Trist. l. 1. Elegia 5.

Fœmina seu princeps omnes tibi culta per annos,
Te doces exemplum coniugis esse bonæ.
Assimilemq; suis longa assuetudine fecit,
Grandia si paruus assimilare licet.

Idem Trist. l. 5. eleg. 13.

Adde quod ingenium longa rubigine læsum.
Torpet, & est multo quam fuit ante minus.

Idem de Pont. l. 4. eleg. 10.

Gutta cauat lapidem, consumitur annulus vsu,
Et teritur pressa vomer aduncus humo.

Catullus Eleg. 74.

Difficile est longum subito deponere amorem,
Difficile est, verum hoc, qua lubet, efficies.

Hor. epist. l. 1. epist. 2.

Quo semel est imbuta recens seruabit odorem
Testa diu.

Iuuenalis sat. 2.

Nemo repente fuit turpissimus.

Idem sat. 7.

Laqueo tenet ambitiosè
Consuetudo mali.

Iuuenal. sat. 2.

Dedit hæc contagio labem,
Et dabit in plures: sicut grex totus in agris
Vnus scabie cadit & porrigine porci,
Vnaq; conspecta luuorem ducit ab Vna.

¶ Sententiae Philosophicae.

Maxima est vis vetustatis & consuetudinis: non modo in hoc, quod est animal, sed in iis etiam, quæ sunt inanimata, consuetudo valet: cum locis etiam ipsis montosis delectemur & syluestribus, in quibus diutius commorati fuimus. *In Lælio Ciceronis.*

Magna est illecebra peccandi impunitatis spes. *Pro Mil.*

Consuetudo peccandi, maleficii suscipiendi remouet dubitationem. 2. *ad Heren.*

Quotusquisque reperitur, qui impunitate & ignoratione omnium proposita, abstinere possit iniuria? 3. *Offi.*

Omnes religione mouentur, & Deos patrios, quos à maioribus acceperunt, colendos sibi diligenter, & retinendos arbitrantur. 6. *Act. in Ver.*

Qui multa sunt sæpe perpessi, facilius ferunt quicquid accidit, obduruisseque sese contra fortunas arbitrantur. Vt ille apud Euripidem,

Si mihi nunc tristis primum illuxisset dies,
Nec tam arumnoso nauigassem salo.
Esset dolendi causa, sit iniecto equuleo
Frano, repente tactu exagitantur nouo.
Sed tum subiectus miseriis obtorpui 3. *Tusc.*

Corruptela malæ consuetudinis, igniculi extinguuntur à natura dati, exoriunturque & confirmantur vitia contraria. 1. *de Leg.*

Non ingenerantur hominibus mores tam à stirpe generis & seminis, quam ex iis rebus quæ ab ipsa natura loci, & à vitæ consuetudine suppeditantur. *De Leg. Agrar. ad popul. contra Rul.*

Sic fit vbi homines maiorem vitæ partem in tenebris agunt, vt nouissimè solem quasi superuacuum fastidiant. *Seneca Epist.*

Tunc autem consummata est infelicitas, vbi turpia non solum delectant, sed etiam placent: & desinit esse remedio locus: vbi quæ fuerant vitia, mores sunt. *Epist.* 28.

Diu in istis vitiis iacuimus, euelli difficile est. Non enim inquinati fumus, sed infecti. Non est morbus inter vitia contemnendus: potest adolescentia iniurias ferre, & se aduersus morbos contumaciter gerere: vbi vero senectus incubuit, facilius est morborum vitia prohibere, quàm impetum regere. *Epist.* 58.

Inter causas malorum nostrorum quod viuimus ad exempla, nec ratione componimur, sed consuetudine abducimur. Quod si pauci facerent, nolumus imitari: quum plures facere cœperunt, quasi honestius sit: quia frequentius sequimur, & recti apud nos locum tenet error, vbi publicus factus est. *In extrema part. Epistol.*

Educatio & disciplina mores facit: & id sapit vnusquisque, quod didicit. Itaque bona consuetudo excutere debet, quod mala instruxit, bene docet loqui, bene docet facere. *In libro de moribus.*

Grauissimum est imperium consuetudinis. *In Pro.*

Quicquid in excelso fastigio positum est, humili & certa consuetudine quo sit venerabilius, vacuum esse conuenit. *Valer. Max. lib.* 2.

Consuetudinis magna vis est: pernoctant venatores in niue, in montibus vri se patiuntur. *Cic.* 2. *Tusc.*

Consuetudo laborum perpessionem effecit faciliorem. Nam ferre calorem, contemnere vulnus, consuetudo docet. *Cicero* 2. *Tusc.*

Benefacere ex consuetudine, in naturam vertitur. *Salustius in Iugurtha.*

Perpetuæ in vita fua tranquillitatum, & deliciarum sereno assuefacti, ad omne vel modicum obductæ solicitudinis nubilum commouentur. *Paulus Orosius de Ormesta. l.* 1.

Consuetum semper nocius est. Quantam vim habeat, quod consuetum est, leges ostendunt, in quibus fabularia & puerilia, magis valent veritate propter consuetudinem. *Aristot. lib.* 2. *Meta. physic.*

Suaue est homini, quod consueuit tota vita fuit. *Super* 1. *Poetria.*

Quidam homines tantum assueti erant comedi quod venenum erat eis cibus. *Commentator sup.* 3. *Pol.*

Quidam per consuetudinem audienda falsa negan ra per se nota: vt, Ex nihilo nihil fit. *idem.*

Consuetudinem secundum naturam pronunciau *l.* 7. *Saturnal.*

¶ Apophthegmata.

Antisthenes, dicere solebat, Omnia mala habere nis. Vulgus hominum ea tantum probat, quibus cis abhorret, non quia per se mala sint, sed quia peregri ti nihil peregrinum esse debet, nisi quod cum vitio que enim ideo temulentia detestanda, quod alicubi sed quodper se turpis. Nunc ex vsu regionum de populus. *Laert. l.* 6. *c.* 1.

Polyænus, consuetudinem dicebat initium exiguum glectam autem vires maximas sumere. *Anton. & Mo consuet.*

Chrysostomus, dicebat, Nihil tam firmum est in reb quam veteris consuetudinis tyrannis. Ethnici, consuet ram naturam esse dixerunt. Item, Mire efficax est consu retinendam, quæ non patitur vt ad pristinum virtutis quis reuertatur. *Ibid.*

Philo, non ius (inquiebat) improbos, non vrbs bonos similium congressus & consuetudo. *Ant. ser.* 22.

M. Pomponius Marcellus, cum ex oratione Tiberi dam reprehendisset, contra affirmante Atteio Capitone num, & si non esset, futurum certe: Iam inde, inquit, me tò. Tu enim Cæsar ciuitatem dare potes hominibus, tes. Hominibus datur ciuitas, qui recipiuntur in ciuitatem dátur ciuitas, quæ recipiuntur in consuedinem sermon Quemadmodum multæ voces non Græcæ tantum, sed cæ, & Gallicæ, & Persicæ ciuitate Romana donatæ sunt, vsus potest, Cæsar non potest. *Eras.* 8. *apoph.*

¶ Similitvdines.

Socratis, Quemadmodum ventus ignem: Sic cõsue rem accendit. *Apud Max. ser.* 3.

Dionis, & nunquam malarum quicquam consuetu nietis stabile atque firmum, donec vndiquaque profu enim quod indies appositionem suscipit: fermeque cõ tione, nemoque facile cernit, quanto hoc illo sit deter nia procedit: quemadmodum (opinor) & hulcera quæ bi, qui indies naturaliter incrementum capiunt. *Orato diaca.*

Plinij, vt in loco pestilenti quoque qui assuetere dure commoda parum lædunt assuetos. *Lib.* 18. *c.* 5.

Vt callus tempore factus adimit sensum: Ita diuin suetudo facit vt leuius feramus *Lib.* 25. *c.* 2.

Erasmi Roterodami. Vti Mithridati quotidie sumen consuetudine factum est innoxium: ita mala quibus assu offendunt. *In Sim.*

Vina non modo soli sui referunt saporem, verum rum aut fruticum vicinarum: Ita non solum exprimi de progeniti sumus, sed & eos quorum consuetudine *Sim.*

Vt quorundam hominum etiam aspectus fascinan sunt quorum omnis vitæ consuetudo mores inficit. *Ibid.*

¶ Hieroglyphica.

Consuetudinis pernicioſæ hominem indicaturus *primulgum* auem pingat: ea enim inter capras famu tur, appetitque earum vbera fugere: quod cum fecerit guitur: capra, vt aiunt, excæcatur. *Pier. Val. hieroglyph.* lib. 1

¶ Apologi sev Fabvlae.

Vulpes & Leo.

Quæ nunquam Leonem vulpes viderat, cum huic risset, ita fertur exterrita, vt pene moreretur formidine conspicata iterum, extimuit quidem, sed nequaquam Tertio illi obuiam facta, tam firmo animo fuit, vt accesser & compellare illum auderet.

Ostendit fabula, etiam grauissima & difficillima negotia consuetudine tractabilia reddi. Itemque hoc inopinata hementius animos perturbare consueuisse.

Mulier & Maritus ebrioſus.

Vixerat aliquot annis mulier cum viro ebrioso, & festias atque tractationem malam pertulerat: Tandem tuit experiri, an vlla ratione tanto malo viri ipsius liberi Ergo eum temulentum & obrutum vino accurate co mox oppressum profundissimo somno, neque magis

tum mortui solent, humeris suis sublatum deportat in sepulcrum suum, & in illo deponit atque abit. Paulo post de præteriti temporis tempore, cum conjiceret, crapulam & ebrietatem edormisse hominem, reuertitur & monumento pulsato, si quis intus sit progredi rogat. Ille: cibum abit, se mortuis circumferre. Tum ebriosus vir: Ostende mihi, quisquis es, cibum, sed potum affero. Est enim hoc mihi ostentum, te cibi ac non etiam potus mentionem facere. Hic ille misellus affecta, manibus pectus plangens suum, Nulla, inquit, me meliorem te fieri posse vir intelligo, ita consuetudine contrarium, & in naturam abiisse morbum video.

Quibus moneor, non esse assuescendum vitiosis actionibus, quod si sæpe multumque fiant, etiam nolentes prosequantur.

Contemplatio.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOGIA.

CONTEMPLATIO, Græce Θεωρητικός, ὁ, θεωρία, contemplor dicitur. Et est liber animi contuitus in res. *B. Thom. secund. secundæ q. 101. art. 3.* Contemplatio, ἀναγωγὴ, ἀναβολὴ, σκέψις, à locis seu locis sacris, vt nonnulli volunt, seu à templo summo, id quod homines meditabundi frequenter intuentur, vox est Græca. Meditatio est rerum superarum & arcanarum. Contemplatiui dicuntur, non qui contemplantur, sed qui contemplationi totam vitam suam deputent. *B. Thom secund. Secundæ. art. 1.*

Quomodo contemplatio, cogitatio, meditatio, & consideratio differant. *Vide supr. in Cogitatio.*

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

In meditatione mea exardescet ignis. *Psal. 39.*

Memor fui Dei, & delectatus sum, meditatus sum nocte cum corde meo & exercitabar *ibi.*

Audiam quid loquatur in me Dominus Deus. 84.

Mens mea contemplata est multa sapienter. *Eccl. 1.*

Ne fulcieris, neque euigilare faciatis dilectam meam, donec ipsa velit. *Cant. 2.*

Ego dormio, & cor meum vigilat. *ibid.*

Cognate de illa (sapientia increata) sensus est consummatus, & qui vigilauerit propter illam, cito securus erit. *Sap. 6.*

Introduxit prior in domum tuam, & illic aduocare, & illic lude, & in delectationes tuas, & non in delictis & verbo superbo. *Eccl. 32.*

Vigilauit parturientis, cor tuum phantasias patitur, nisi ab Altissimo missa fuerit vigilatio, nec dederis illis cor tuum. 34.

Vigila mensam, contemplare in speculo comedentes & bibentes. *ibi.*

Contemplatus est diligenter multo intuitu, & clamauit vt leo. *Osee 11.*

Vade populus meus, intra in cubiculum tuum, & claude ostia tua super te. 26.

Attende tibi speculam, pone tibi amaritudines, dirige cor tuum in via rectam in qua ambulasti. *Ierem 31.*

Domine mi, in visione tua dissolutæ sunt compages meæ, & nihil in me remansit vitium. *Dan. 10.*

Ducam eam in solitudinem, & loquar ad cor eius. *Osee. 2.*

Beati vestri oculi, quia vident, & aures vestræ, quia audiunt. Amē dico vobis, quia multi prophetæ & iusti cupierunt videre, quæ videtis, & non viderunt, & audire, quæ auditis, & non audierunt. *Matth. 13.*

Inuisibilia Dei à creatura mundi per ea, quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, sempiterna quoq; eius & virtus & diuinitas. *Rom. 1.*

Nos vero omnes reuelata facie gloriam Domini speculantes in eandem imaginem transformamur à claritate in claritatem, tanquam a Domini spiritu. 2. *Cor. 3.*

Nostra autem conuersatio in cœlis est. *Phil. 3.*

Pacem sequimini cum omnibus, & sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum. *Hebr. 12.*

¶ SENTENTIÆ PATRVM.

Contemplatio est illa species, quæ rapit omnem animam desiderantem ardentiorem, quanto mundiorem: & tanto mundiorem, quanto ad spiritualia surgentem, quanto carnalibus desideriis terrenisq; affectibus morientem. *Aug. de Trin.*

Qui didicerunt à Domino Iesu Christo mites esse & humiles corde, plus cogitando & otando profecerunt, quam legendo & audiendo. *Hier. ad Paulinum.*

Tota vita est, in qua nihil sit, quod timeas quæ compensatur mœstitia, quæ alleuatur vsu, sustentatur otio, non occupatur alienis negotiis, non vrgetur vrbanis discursibus. *Amb. in epist.*

Hæc in Iudæa vsque hodie perseuerat consuetudo, non solum apud nos, sed etiam apud Hebræos, vt qui in lege Domini meditantur die ac nocte, & partem non habent in terra, nisi solum Deū, totius orbis foueantur ministeriis. *Hieronymus contra Vigilantium.*

Mens nostra ad contemplanda interna non perducitur nisi abbis, qui exterius implicant, studiosè subtrahatur. Mens nostra nullo modo ad viam intimæ contemplationis rapitur, nisi studiosè prius à terrenorum desideriorum tumultu sopiatur. *Gregor. libr. 5. Moral.*

Nunquam commotioni contemplatio iungitur, nec prævalet mens perturbata conspicere, ad quod vix tranquilla valet inhiare: quia nec solis radius cernitur, quum commotæ nubes cœli faciem obducunt: nec turbatus fons respicientis imaginem reddit, quam tranquillus propriè ostendit, quia quo eius vnda palpitat, eo in se speciem similitudinis obscurat. *ibid.*

Contemplari Dei sapientiam non possunt, qui sibi videntur esse sapientes: quia tanto luce longe sunt, quanto apud se metipsos humiles non sunt. [illegible] eorum mentibus, dum tumor elationis crescit, aciem [illegible] ionis claudit, & vnde se lucere præ cæteris æstimant, inde se lu[illegible]e virtutis priuant. *libro octauo Moral.*

Perfectus prædicator non est, qui propter contemplationis studium operanda negligit, vel propter operationis instantiam contemplanda postponit. *sup. Ezech.*

Contemplatiua vita est, charitatem Dei & proximi retinere & ab exteriori actione quiescere: soli desiderio conditoris inhærere, vt nihil iam habere libeat, sed calcatis curis omnibus ad videndam faciem sui creatoris animus inardescat. *ibid.*

Contemplatiua vita merito maior est quam actiua: quia hæc in vsu præsentis operis laborat, illa vero sapore intimæ venturæ requiem degustat. *ibid.*

Sunt nonnulli, qui magnis muneribus ditati, dum solius contemplationis studiis inardescunt, patere vtilitati proximorum prædicatione refugiunt, secretum quietis diligunt, secessum speculationis appetunt, de quo si districtè iudicentur, ex tantis procul dubio rei sunt, quantis venientes ad publicum prodesse potuerunt. *In quadam epist.*

Sæpe enim qui contemplari Deum quieti poterant, occupationibus pressi ceciderunt: & sæpe qui occupati humanis vsibus viuerent, gladio suo quietis extincti sunt. *lib. 6. Mor.*

Sæpè misericors Deus, qui suos tenere diligit, eo solicitè ab externis actionibus abscondit. Nam & plerunq; paterfamilias ad eum laborem filios dirigit, à quo seruos suspendit: & inde filii vexatione decori sunt, vnde serui in puluere fœdantur. *lib. 23. Moral.*

Omnis qui vno pede claudicat: soli illi pedi innititur, quem sanum habet: quia & cui desiderium terrenum iam abiectum fuerit, in solo pede amoris Dei tota virtute se sustinet: & in ipso stat, quia pedem amoris seculi, quem ponere in terra consueuerat, iam à terra suspensum portat *super Ezech.*

Quum contemplationis arcem aliqui tenere desiderant, prius se in campo per exercitium operis probent, vt solicite sciant, si nulla iam mala proximis irrogant, si irrogata à proximis æquanimiter portant, si obiectis bonis temporalibus nequaquam mens lætitia soluitur, si subtractis non nimio mœrore sauciantur, aut deinde perpendant, si quum ad semetipsos introrsus redeunt, in eo quod spiritualia rimantur, nequaquam secum rerum corporalium vmbras trahunt, vel fortasse tractas manu discretionis abigunt. *libr. 6. Moral.*

Sine contemplatiua vita intrare possunt ad cœlestem patriam, qui bona quæ possunt operari non negligunt: sine actiua autem intrare non possunt, si negligunt bona operari quæ possunt. *super Ezech.*

Contemplatio diuinæ suauitatis & gloriæ solis mente & corpore puris conceditur. *Bern. in Cant. serm. 67.*

Contemplationis accessus duo sunt, vnus in intellectu, alter in affectu: vnus in lumine, alter in feruore: vnus in acquisitione, alter in deuotione. *Idem serm. 46.*

Contemplationis quies pro lucro animarum libenter intermittenda est. *Idem serm. 55.*

Noli nimis insistere oculis contemplationis, quia meliora sunt verba prædicationis, nam & si Rachel formosior, Lia tamen fœcundior est. *Idem in serm. 9.*

Felix domus & beata semper congregatio, vbi de Maria, Martha semper conqueritur: nam Mariam Marthæ æmulari indignum prorsus est. *in quadam epist.*

Tria sunt, quæ oculum intelligentiæ confundunt, atq; contemplatione veri luminis excludunt, scilicet tenebræ peccatorum, recordatio eorundem peccatorum, & cura terrenorum actuum. Contra triplicem morbum triplex remedium est. Nam primus dicitur per confessionem: secundus per orationem: tertius per quietem. *De confid. ad Eugen.*

Vtilius est per simplicem actionem ire ad vitam æternam, quam per contemplationis errorem mitti in gehennam. Multos enim Deus ex carnalibus sua gratia visitat, & ad contemplationis fastigium eleuat: multosque à contemplatione iusto iudicio deserit, & lapsos in terrenis operibus derelinquit. Loth enim

persona in ciuitate iustus fuit, & in monte peccauit. *Isidor. de bono, lib. 3.*

Qui prius in actiua vita proficit, bene ad contemplationem conscendit: meritò enim in ista extollitur, quia in illa vtilis inuenitur. *ibid.*

Actiua vita est, panem esurienti tribuere, verba sapientiæ nescienti docere, errantem corrigere, ad humilitatis viam superbientem proximum reuocare, infirmantis curam gerere, quæ singulis quibusque expediant dispensare, & commissis nobis, qualiter subsistere valeant, prouidere. *Beda in Luc.*

Nemo potest eorum qui delectantur præsentibus, & caducis cœlestia ac spiritualia contemplari: qui verò ista contempserit, & velut vmbram hæc ac puluerem duxerit, velocius ad illam perueniet. Nam & apud homines hic mos est, vt tunc thesauros suos recondita sque diuitias patefaciant filiis suis, quum eos adultos iam viderint, & puerilis lasciuiæ vitia respuisse. *Chrysost. in libr. de compunctione cordis.*

Habet actiua profectum, contemplatiua fastigium, hæc facit sanctum, illa perfectum: huius vitæ est nulli prorsus iniurias irrogare: illius irrogatas æquanimiter sustinere. *Prosp. libr. 1. de Vita contemplatiua.*

Iste actiuus, qui suscipiendo peregrinum, vestiendo nudum, gubernando subiectum, redimendo captiuum, tuendo violenter oppressum, iugiter se ab omnibus iniquitatibus suis emaculat, & vitam suam bonorum operum fructibus dicat. *ibid.*

Ille contemplatiuus, qui facultatibus suis in vsus pauperum distributis, simul se exspoliauit mundo, & totis viribus adhæret cœlo, res mundi mundo proiecit, & seipsum Christo deuota mente restituit. *ibid.*

Actiua vita habet solicitum cursum: contemplatiua gaudium sempiternum. In hac acquiritur regnum, in illa percipitur. Hæc facit pulsare bonorum operum velut quibusdam manibus ianuam: ista vocat consummandos in patriam. In hac contemnitur mundus, in illa videbitur Deus. *ibid.*

Quis enim nescit, quod sicut otium studiosum à carnalibus, ineffabilem suauitatem sapientiæ cœlestis intendit otioso: ita spiritualis occupatio laborum sanctorum multiplices affert fructus humanæ societatis occupatio. Itineribus quidem diuersis incedunt, sed ad vnam patriam tendunt, & ad vnum regnum disparibus militantes officiis, Christo rege omnium vocante perueniunt. *idem libro 3.*

Tria sunt genera meditationum. Vnum in creaturis: vnum in scripturis: vnum in moribus. Primum surgit ex admiratione, secundum ex lectione, tertium ex circumspectione. Admiratio generat quæstionem, quæstio inuestigationem, inuestigatio inuentionem. Lectio ad cognoscendam veritatem materiam ministrat: meditatio coaptat, oratio sublimat, operatio componit, & contemplatio in ipsa exultat. *Hug. in meditationibus suis.*

Circumspectio in moribus duplici consideratione discurrit intus & foris: foris ad famam, intus ad conscientiam: vt quid expediat & quid deceat ad exemplum, expediat ad meritum, nobis ad vtilitatem proximis ad exemplum. *Hug. ibid.*

Cogitatio vaga incessu semper huc & illuc diuertit: sed meditatio destinata promotione semper in vlteriora tendit, contemplatio autem est libera mentis perspicacia, in sapientiæ speculo cum admonitione suspensa. Meditationis est perscrutari occulta: contemplationis est, admirari perspicua. *Hug. in lib. de arca. mystica.*

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Naturæ quidem ratio & scientia in corporibus ac magnitudinibus, eorumque & affectionibus & motibus, & præterea in principiis quæ huius talis naturæ essentiæq; sunt, fere tota cernitur *libr. 1. de cœlo, c. 1. T. 1. Arist.*

Scientia quæ est de naturæ obscuritate, quædam pars est earum, quæ in contemplatione versantur: sed in contemplatione eius quod est eiusmodi, quod moueri potest, & essentiæ quæ ratione plerumque solum seiungi separariq; non potest. *libr. 5. Metaph. c. 1. T. 1. & l. 2. to. Metaph. c. 6.*

Physicus in iis omnibus versatur, quæ sunt huius, vel illius corporis, & huius vel illius materiæ officia, & consequentia. *libr. 1. de animo, c. 1. T. 17.*

Physici est valetudinis ac morbi primas causas animaduertere. *l. de Sensu c. 1. & l. de Respira. c. 8.*

Omnis Physicorum ratio in iis cernitur, quæ in se motus & status principium continent. *lib. 2. to. Metaph. c. 1. & c. 6.*

Accidentia principiaque eorum quæ sunt, quatenus mouentur, non quatenus sunt, Physica cognoscit. *lib. 2. to. Metaph. c. 3.*

Hominis sanæ naturæ studiosi est de anima & differere & scire: & si non de omni anima, tamen de ea ipsa, quæ tale animal est, & quidnam anima aut certe pars ista anima sit: atq; etiam de iis, quæ tali subsistentiæ accidant. *libr. 1. de Part. animal. c. 1. de animo, cap. 1. T. 15.*

Rem à materia abstractam nullam potest scientia naturalis contemplari. *ibid.*

¶ Apophthegmata.

Hannibal, cum adesset dies, quo primam pensionem à Pœnis Romani, totus populus ad tributi mentionem, at Hannibal interim effusè risit. Ea de re increpatus ab le Hedo, negauit eum risum fuisse gaudentis, sed ras & inanes lachrymas deridentis, quæ nunc in manarent, cum antea potius manare debuerint, quo mani classes, arma & amplissimarum victoriarum spol traherent, ac leges victis imponerent. *Plut.*

Nero, cum desperatis rebus iam mortem sibi ipsi tutus omni auxilio: ingressus ad eum Centurio, semi rit, itaque penula ad vulnus apposita, simulans se lium, nihil aliud respondit quam Sero: &, Hæc est ambiguus est: potest enim intelligi: Sero veniste rientem venerat: & sero venit, qui in hoc venit vt ret. Item hæc est fides, potest esse expostulantis de At Nero sensit, se nihil illius verbis credere, eiusque tum esse vulnus in iugulo lethale. *Sueton. & Erasm.*

¶ Similitvdines.

Philonis Iudæi, lumen animæ, solari simillimum. Nam sicut oculi splendore, sic mens illustratur sapientia tius cernere assuescit iniuncta, nouis semper contemp *Lib. de cognit.*

Plutarchus, Heraclitus dixit, vigilantibus vnum com mundum, sopitus in suum quemque discedere. At sup vigilans quidem communi cum aliis mundo fruitur, mniante cogitatione. *In Moral.*

Senecæ, Quemadmodum artifices ex alicuius rei tentione quæ oculos defatigat, si malignum & non men habent, in publicum prodeunt, & in aliqua regio ocium dedicata, oculos libera luce delectant: Sic an tristi & obscuro domicilio conclusus, quoties potest & in rerum naturæ contemplatione requiescit. *Lib. 2. ep.*

Vt qui ex claro sole redierunt in vmbram, his caligi qui à diuinorum contemplatione, ad humana recidun

¶ Emblema.

Qui alta contemplantur, cadere.

Andreæ Alciati.

Emblema cviii.

Dum turdos viſco, pedica dum fallit alaudas,
Et tacta altricolam fugit arundo gruem,
Dipſada non prudens auceps pede pertulit: Illa
Illa mali emiſſum virus ab ore iacit.
Sic cobit, extento quis ſidera reſpicit arcu
Securus ſatis quod iacet ante pedes.

Vide Cogitatio, Consideratio.

Contemptus.

¶ Definitio.

Contemptvs, Græcè καταφρόνησις, εως, ἡ, & καταφρόνημα, τος, τὸ, à verbo καταφρονέω, ῶ, contemno, & καταφρονητὴς, οῦ, ὁ, contemptor dicitur. Est gressio legis, ex hoc, quod voluntas renuit subijci legi *B. Thom. sec. Secundæ q. 186. & art. 9.*

Contemno compositum, à con & temno, idemque est no. τέμνω Græcum est, incido & reseco, quia quæ spernim tare & resecare consueuimus. Sunt qui ita distinguant despicio, vt despicere grauius sit, quam contemnere. sit, qui refutatus est. Contemptus verò, qui inutilis Terentius, *Quot modis contemptus, spretus? fatis, tra*

Hebr. *Bazah*, Contempsit, spreuit, abiecit: inde contemptus, & nomen *Baz*, Gall. quem contemnimus mus, & longe infra nos substernimus.

¶ Biblici Loci.

Contemptus aliorum damnatur, *Prou. 11. 12. Matth.* & 20. 26. *Luc.* 18. v. 11. 13. 14. *Rom.* 11. 18. & 14. v. 3. 10. 1. *Cor.* 4. *Gal.* 6. 1.

¶ Sententiæ Patrvm.

Sedulò monendi sunt scholastici, vt humiliter stiana discant non contemnere, quos cognouerint tia, quam verborum amplius deuitare, quia licet

grammaticæ artis aliquid vitiosum proferant presbyteri vel e-
, non tamen ideò à scholasticis sunt despiciendi, sed corde
ualiorum linguam exercitatam scholastici præferre non
solet quam etiam proferre consueuerant. Morum enim vitia
rum verborum sunt præcauenda. *August. de catechizand.*

ntemnit, qui non solum quantum potuit, sed etiam
um voluit habere contemnit. *ibid.*

solet generari ex assiduitate contemptus: sic attenditur ex
me deuorio. *Amb. in quodam serm.*

sunt contemnenda quasi parua, sine quibus magna consta-
possunt. *Hieron. in epist. ad Lætam.*

est vir opes contemnere, pecuniam dissipare, & proijce-
momento & perdi & inueniri potest. Nam facile obijci-
extrinsecus hæret. Hoc fecit Socrates, hoc Antisthenes,
erunt plurimi philosophi, quos vitiosissimos legimus. *In epi-*
ad.

enim sumus, hodie nouimus: quid autem post paululum
simus, nescimus: hi verò, quos fortasse despicimus, & tardè
ncipere, & tamen vitam nostram feruentioribus studiis
Tendum itaque est, ne etiam nobis cadentibus surgat,
bis stantibus irridetur: quamuis stare iam non nouit, qui
ruem nouit irridere. *Greg. lib. 15. Moral.*

er altitudines terræ sustollitur, etiam ipsa, quæ gloriosa præ-
ecula permentis despectum, calcat. *In registro.*

bona conditis amorem subtrahunt, qui in ipsum authorem
ndis cordis, passibus tendunt. *In Moral.*

rum regiæ maiestatis quamuis humanæ legibus
pectis sancitum est, quis finis contemnentium diuinam o-
rum erit? *Bern. super Cant.*

Quotiens contemptimus, necesse est, vt flagrante desiderio
requiramus. *Bern. in Paru. serm.*

Contemne diuitias, & eris locuples: contemne gloriam, & eris
ctus: contemne supplicia inimicorum, & tunc eos superabis:
me remissionem & quietem, & tunc eam recipies. *Chrysost.*
ad. Hebr.

¶ Philosophorvm Sententiæ.

Inæstimabilis res posces re nummos, & contemnere. Indixisti pe-
ne tibi, hoc professus es, hanc personam induisti: agenda est.
ssimum est, te pecuniam sub gloria egestatis acquirere. *Senec.*
de benef.

Paternis domum aperire, voluptates tenere sub fræno, medita-
ne de dolorum patientia, hæc qui apud se versat, in magno
ore elegarum blando. *epist. 22.*

Qui contemnit omnia, qui ad contemptum sui venit, vis ergo
ter omnia? contemne omnia. *epist. 85.*

Imperabili loco stat animus qui externa deseruit. Inexpugna-
est, quem multis machinis lacessitum fortuna non transfixit,
quam maior est, quam vbi aliena disposuit, & fecit sibi pacem,
mendo diuitias, nil concupiscendo. *epist. 33.*

Pyrrhus Pyrrhi regis aurum repulit, maiusque regno iudica-
regis opus posse contemnere. *lib. 3. de benef.*

Quidam felices, si non te turba deterruerit. Si beatus vis esse, co-
ce optimum contemnere, & ab aliis contemni. *libro de Mori*

Grauius est contemni, quam stultitia percuti. *In Prou.*

Complurimi, qui multa verbis non re contemnunt, sed ipsa quæ
ntant, clam turantur. *ibid.*

De contemptu. Dial. xxxvi.

Francisci Petrarchæ.

Dol.

Nil contemnior. R. Si iniustè quidem, est (non inficior) quod do-
ris tamen, alioqui est quod rideas. Nihil est enim ridiculo-
nil crebrius, quam contemni sapientem ab insanis. D. Sper-
R. Circa hoc verbum vnum, quatuor bona esse dixere aliqui:
ere mundū, Spernere nullum, Spernere sese, Spernere se sper-
ibi vltimo opus. D. Spernor a multis. R. Si à maioribus fer,
ebus patere. Illi suo iure vtuntur. Fere namque contemptui
mnia maioribus. Hi se contemptui offerunt & maiores fieri
aliter non possunt, hac tentant via: sine minoribus, sine il-
nitate, neque magni facias contemptum, qui illis infamiæ sit,
ratur. Spreuit Achillem Thersites, de quibus modo diximus.
ium Zoilus, Augustum Antonius, Vergilium Euangelus, Ci-
Calvus, Et, quod ex Euangelio dicimus, quodq; est maxi-
Herodes pessimus miserrimusq; hominum Christum spre-
Spernor & irrideor. R. Irrisiuum nescio quid & histrionicum
esse animis solet, eoque magis, quo minoribus, quid minus
opus. Alter alterum ridet. D. Spernor ab aliis. R. Recordare an tu
spernas aut spreueris. Hic est mos humanus, spernere &
mutuo vos vicissim odio, mutuoque premitis contemptu &
vultis aliis esse venerabiles neminem venerantes, placere vultis deo,
cuius operum nullum vobis placet, eo quo placere debet modo, in
quo præclare quidem noster Cicero, si præclarum aliquid sub deo-
rum nomine dici posset. Minime, inquit, conuenit, cum ipsi inter
vos viles neglectique simus, postulare vt diis immortalibus chari si-
mus, & ab his diligamur. Iliud ergo præclarius Malachiæ prophe-
tæ. Nunquid non pater vnus Deus creauit nos? Quare ergo despi-
cit vnusquisque vestrum fratrem suum. D. Sperni grauiter fero.
R. Etsi nemo sperni velit, multi cupiant timeri, multo tamen est
sperni securius, quam metui. Itaque quod ait Annæus in epistola
quadam: Non minus contemni quam suspici nocet: non admitto.
Illud ab eodem alibi dici rectius æstimo. Periculosius timeri esse
quam despici. Proinde cum veteri sapientum edicto tria hæc vitan-
da didiceris, de quibus totidem continuis tractatibus egimus, &
sint mala omnia, haud dubie tamen malum minus hoc vltimum
quamuis ignobilius, nec deest suum cuique remedium. Odium ob-
sequio lenitur, liuor modestia, contemptus amicitiis illustrium, &
honestis artibus, ac virtute. Nemo primum Bruto contemptior Ro-
mæ fuit. Nemo minus postea. Age & tu bonum, magnumque ali-
quid, quo contemni nequeas.

¶ Similitvdo.

Plinij. Bucephalus Alexandri Magni equus, quoties nudus esset,
equisonem in tergum admittebat, ornatus regijs phaleris neminem
ferebat nisi regem ipsum, in reliquos omnes ferociebat: Ita quidam
tenues quemuis ferunt, diuites facti despiciunt vulgares. *libr. 8. ca-*
pit. 24.

¶ Adagia.

Contemptus & Vilitatis.

Tineas pascere.
Translatum a vestibus aut libris, diu reconditis & intactis.
Homo tressis.
Persius tressem Agasonem appellat contemptissimum hominem. Idem, Et Græcos curto tentasse licetur.
Semissis homo.
Marcus Tullius Cicero lib. 5. ad Atticum. Vatinium semissem hominem vocat, Vilissimum & contemptissimum.
Ne crepitu quidem digiti dignum. οὐκ ἀξίαι ὀυλα ῥόφε δακτύλωι.
Et gestus is, & prouerbium in hodiernum vsque diem manet apud nostrates. Ich wolte das nicht drumb geben. Ich wolte nicht ein Schelling darumb geben.
Concha dignus. κόγχης ἄξιος.
Rem nullius pretij concham dicunt Græci, quemadmodum Latini nauci, & floccum.
Ne liguia quidem dignus. κορδύλης οὐκ ἄξιος.
Dicebatur homo nequam & nullius pretij.
Semper me tales hostes infequantur. ἀεὶ τοιοῦτοί μοι πολέμιοι διώκουσιν.
Vbi quosdam libentor odimus ac simultatem eorum contemnimus. Potest accommodari & in eos, qui desciscunt ab amicitia: sed vt inimici nihil queant nocere.
Aquila thripas aspiciens. ἀετὸς θρίπας ὁρῶν.
De magnis qui pusilla negligunt.
Aquilam cornix prouocat. αἰετὸν κορώνη ἐρεθιλεῖ.
Locus adagio fuerit, si quando leuisculus quispiam homuncio, qui neque prodesse queat, neque ladere, maximis viris obloquatur.
Asinus compluitur. ὄνος ὕεται. *Suidas.*
Dictum apparet in eos, qui maledictis nihil omnino commouentur. Er ist so naß als er werden mag.
Susque deque.
Apud Plautum atq; alios autores inuenitur: Suoq; deoq; sero, & suoq; deoq; habeo, pro eo quod est: Nihil mea refert, nihil laboro.
Manum non verterim. *Apuleius.*
Pro eo, quod est, nihil omnino laboro. Mea nihil refert, nihil enim facilius, quam manum vertere. Ich wolte nicht ein Hand drumb vmbkehren.
Quod non est opus, asse charior est.
Potest ad complures accommodari sententiam, vt si quis dicat artem quampiam minimo negotio posse disci, qua tamen nihil frugi sit allatura.
Vapula papyrea.
Dici solitum, si quando volebant significare, se negligere minas aliquorum.
Asinus esuriens fustem negligit. ὄνος πεινῶν ῥοπάλου οὐκ ἐμέλει.
In eos congruit, qui ventris compendiũq; gratia quamuis contumeliam perferunt. Arist.
Pili non facio, & Nepilo quidem melior.
Quam minimum quiddam momenti significatur.
Quam curat testudo muscas? ὅσον μέλει τῃ χελώνῃ μυῶν;
Testudini nihil nocere possunt muscæ propter testam, qua munitæ
Nauci non facio, Nauci facio. (est.
Pro eo, quod est, nihili facere.
Flocci non facio, Flocci facio.
Pro eo, quod est, ne tantilli quidem facere.

Ne

Ne teruncium quidem insumpsit.
Accipitur pro re vilissima.
Frusto panis. *Gellius.*
Pro re quantumlibet pusilla ac vili. Er geb es vmb ein stuck Brods.
Nec vno dignus. ἄξιος οὐδὲ μόνου.
De vilissimo. Translata metaphora à iactu talorum. Er ist nit eines hellers werth.
Cœnum Barbaricum. βόρβορος βαρβαρικός.
Pro vehementi stupore mentis apud Platonem libro de Republica secundo ponitur.
Diobolares.
Quum minimi pretij rem, vel hominem vilissimum volumus intelligi. Diobolarem recte dicemus. Fest. Pomp.
Mithragyrtes, non daduchus. Μιθραγύρτης ἀ δαδοῦχος.
Is qui in functione quapiam sordidas contemptasq; partes agit, Mithragyrtes dicetur, daduchus esse negabitur. Mithragyrtæ dicebantur, qui simulatis mysteriis obambulabant, ac simplicioribus imponebant.
Nummo addicere.
Apud Iurisconsultos prouerbiale est, nummo addicere, pro eo, quod est minimo vendere. Cicero in orat. pro C. Rab. Posth. dixit. Nummo sestertio addicere.
Non magis quàm canem.
Odium & contemptum vulgo declarant canis vocabulo. Horatius: Odi canem pectus & angue.
Obolo dignus. ἄξιος ὀβολοῦ.
Id est, dignus obolo, pro eo per iocum dicebatur, qui in aliquo numero vellet haberi.
Vt luti baiuli. ὥσπερ πηλοφοροῦντες.
Aptè torquetur in eos, qui functionibus honestis ad abiectum quæstum abutuntur.
Titiullitium.
Titiullitium, vox erat olim, nullam quidem rem certam declarans, sed velut interiectio, contemptum extremum indicabat, qualis est apud Græcos πάππαλῶ. Plautus, Non ego istud verbum emittem titiullitio.
Ne nummus quidem plumbeus.
Nummum plumbeum hyperbolè prouerbialis pro minima pecunia ponunt.
Ne vmbram quidem eius nouit.
Adagium videtur dictum ab antiqua pictura, quarem duntaxat vmbris ruditer repræsentabat.
Nihil sacri es. οὐδὲν ἱερὸν ὑπάρχεις.
Accommodatur ad quamuis rem despectui habitam. Du bist jà nicht Neidthumb.
Nihil sanum.
Summam morum corruptionem & nullum honesti respectum, hu verbis Græci significant. οὐδὲν ὑγιές.
Homo trioboli.
Pro homine nequissimo, planeq; nullius pretij.
E circulo, & triuio.
Hominem è triuio, plebeium & contemptum appellamus.
Exiguum oboli pretium. μικρὸν τὸ ὀβολοῦ τίμιον.
Conuenit in homines nequam, nihilq;. Quanquam nihil obstat, quo minus ad rem contemptam transferatur.
Ἀβελζεών. *Galenus.*
Quod reiicitur ac nihil sit, translatum à summis hordei spicis, quas ceu cuspides habent.
Multa Syrorum holera. πολλὰ Σύρων λάχανα.
Dicatur aut in magicæ artis peritos, & herbis maleficis eam exercentes: aut in eos qui rebus vilibus abundant.
Huius non facio.
Donatus admonet esse demonstrantis, aut floccum, aut stipalam, aut summum digitum, aut huius modi quippiam Germani eundem gestum retinent dicendo. Ich wolte nit das drumb geben.
Quatuor obolis non æstimo. τεττάρων ὀβολῶν οὐκ ἂν εἴην.
Simile illis: Assis te non facio, & dupondii non facio, & teruntii non facio, &c.
Tricæ. Apinæ.
Tricas & Apinas, vulgo res futiles & nugatorias dicebant. Korbfisch/ blawe Eiten/ Pfifferling/ Affenspiel/ Tillenatelle.
Nebulæ in pariete.
Pro re nihili, somnijq; similima.
Trium literarum homo.
Per Ironiam dici potest in eum, qui generosus ac ingenuus videri cupiat.
Vitiosa nuce non emam.
Apud Plautum est. Vitam tuam vitiosa nuce non emam, pro eo, quod est, ne minimo quidem. Ich wolte nit ein wurmstichige Nuß drumb geben. Ich gebe nit ein Nußschalen drumb.
Cassa glande.
Similimo tropo Plautus in Rud. dixit cassam glandem, pro vitiosa glande, & inani putamine.
Etiam corchorus inter olera. καὶ πόρχορος ἐν λαχάνοις.
Dici solitum in homines nullius pretij, qui tamen in numero aliquo studeant haberi. Der Meußdreck will auch Pfeffer sein. Die schwimmen wie äpffel/ sagt der Pfaff auff dem Wasser vnder den äpffeln schwam.
Mandare laqueum.
Mandare laqueum dicimus iis, quos vsque adeo contemnimus, vt si vel suspendant sese, nihil ad nos attinere significamus, vt si vel suspendant sese, nihil ad nos attineat. Er will jhm ein strick schencken.
Medium ostendere digitum.
Medio item digito ostenso. Supremum contemptum significat. Martial. Atq; illi digitum porrigeret medium. Dio.
Minimo prouocare.
Est contemptum ad certamen prouocare, sumptum à vocantium ad pugnam, minimo digito porrecto.
In Barbarum quempiam ac vilem homunculum dicitur.
De lapide emptus. *Tullius.*
In vilissimum & vehementer obscurum hominem.
Siculus miles. Σικελὸς στρατιώτης.
Conuenit in hominem lucri gratia nullum monstruosum contemnentem. Zenodot.
Imi subsellij. *Gellius.*
Imi subsellij viri appellantur parasiti, qui ita mittuntur, vt imo sedeant loco. Quadrabit etiam in eos, quos recipiunt diuites sed infimo loco.
Seruorum ciuitas. δούλων πόλις.
De cœtu conuictuq; hominum improborum, furiosorum dici potest. Suidas.
De fece haurire.
Pro eo quod est sordida quæpiam ac plebeia, nimisq; sequi. Cicero.
Pomarius Hercules. μῆλιος Ἡρακλῆς.
Per contemptum dicebatur in eum, qui nomen quidem eum gereret, cæterum opibus nullis, nullaq; potentia pollens.
Malum Herculis. Μᾶλον Ἡρακλῆς.
Dici conueniet, vbi quis munuscula quantumuis pulchra confecto, qui vinum imittatur.
Munus leuidense.
Cicero vocat munus vile, minimiq; pretij.
Cicernus Bacchus. Ἐρεβίνθεος Διόνυσος.
De re vehementer contempta. Sumptum à potu vino confecto, qui vinum imitatur.
Ollaris Deus. χυτρεὺς Θεός.
Dicebatur in hominem humilem, & contemptæ sortis.
Soterichi lecti.
De re vili priscaq;, & minimè ambitiosa, rudi antiq;.
Cenidis & Buphoniorum. χαμαικείδη καὶ βουφόνια.
De re magnopere prisca, & ob vetustatem iam pridem desuetaq; ideo contempta.
Ficulneus.
Virum ficulneum appellant, mollem atque inutilem.
Ficulneus gladius. σύκινη μάχαιρα.
De friuola causa dici potest; quæq; minimo negotio sit. Theocritus.
In foribus vrceum. ἐπὶ θύραις τὴν ὠδῖνα.
Significat rem contemptam ac vilem. Negligunturq; enim sunt obuia, quæq; facile quibuslibet contingunt.
Merx vltronea putet.
Id est: Ingrata sunt, quæ vltrò non petentibus offeruntur. Angebottener dienst ist nit danckens werth. Ein Obs ist sawr/ Gestolen Wasser ist Maluasier.
Numerus. ἀριθμός.
Homines nullius bonæ rei, numerus prouerbio dicitur idiotis. Horatius.
Nos numerus sumus, & fruges consumere nati.
Telluris onus. γῆς βάρος.
De homine vehementer inutili, qui nihil aliud quàm suo pondere grauat. Er ist nicht werth/ daß jhn die Erd ist ein Erden last.
Abominandus scarabæus. μύσος κανθαρίς.
De vilissimo homine dicebatur. In sacris quoque locum habet in prouerbium contemptus: Ego sum Vermis & non homo.
Ætnæus scarabæus.
De magnis & fœdis.

¶ Exempla Biblica.

Contemptus beneficiorum Dei & eius punitio. *Genes. 25. v. 32. 24. Hebr. 12. v. 16. 17.* Contemptus verbi Dei punitio. *2. Paral. 30. 10. Prou. 1. 25. 26.* Exempla: Pharaonis. *Exod. 3. 4. 5.* Saul. *1. Sam. 17. v. 10. 11. 26 & 31. v. 4.* Salomonis. *3. Reg. 11.* Achaz. *2. Paralip. 28. v. 11. 22.* Israelitæ. *Psal. 106. v. 21. 22. Psal. 65. v. 2. Ierem. 15. v. 6. Osea 6. v. 7. & 15. v. 6.* Ephraim. *Osea 4. v. 17.* Impii. *Iob 21. v. 14. 15.*

¶ Exempla Historica.

Capto Helleſponto & Lacedæmoniis profligatis in tantum fastum sustulere Alcibiadis milites tantosq; sumserit spiritus, vt crederentur aliis militibus subinde victis, se inuictos vbiq; futuros. Plut. in Alcibiade.

quantum Horatius lib.1.Satyr.6. laudat, quod quamuis regio esset sanguine: neminem tamen iuxta se contemneret, inter hæc inquiens:

— Persuades hoc tibi vere:
Ante pererratem Tulli, atq; ignobile regnum,
Multos sæpe viros nullis maioribus ortos.
Et vixisse probos, amplos & honoribus auctos.
Contra Lauinum, Valeri genus. Vnde superbus
Tarquinius regno pulsus fuit: vnius assis
Non unquam pretio pluris licuisse.

Agenor. Quidam gloriosum titulum inscripserat ædibus suis, Publius Callimicus Hercules hic habitat, ne quid introeat mali. Agenor ex inscriptione stultitiam hominis deprehendens, adiecit ἀντίφρασιν: id est, Post bellum auxilium, indicans, secundum omnium deprecationem, postquam talis immigrasset. Habitaturus enim Hercules ἀλεξίκακος, malorum depulsor. Eum autem in ædes immigrare, priusquam immigrasset dominus ædium ipse erat magnum malum. *Laert. lib.6.*

¶ Apologi seu Fabulae.

Aquila & Cuniculus.

Aquila raptos pullos cuniculi detulerat in nidum suum, quem sublimi arbore fixerat. At mœsta mater, vt suis parcat per omnes deos miserorum curatores obtestatur, sed aquila cuniculi precibus non mouetur, & despecta humilitate dilacerat pullos cuniculi, & deuorat dilaniata membra. Hic vero dolore & ira commotus, quum genti conqueritur aquilæ vim, & vt quisque sibi idem, quod ipse fecerit, accidere posse cogitet, neq; illud facinus impunitum aquilam sinant, hortatur. Ita concordi illi studio, ad eruendam aquilam nidulari etur aquila, conueniunt, & egesta à radicibus terra, omniq; circum eam solo specubus & excauato, aquila arbor leui flatu paulo post in terram prosternitur. At aquilæ partum ruina, partim raptu terrestrium ferarum, interemptum cuniculi gratissimum spectaculum præbuere.

Accipitribus, ne quis potentia aut viribus fretus alium quemlibet despiciat: nam & infirmitatem sæpe acceptas iniurias vlciscì.

Luscinia & Accipiter.

Luscinia vetustatem consuescerat, ab arbore procera luscinian rapuit accipiter. Quæ cum intelligeret sibi mortem impendere, precibus conuersa orat accipitrem, ne se perdat sine causa. Non se satiam exiguitatem, auidissimum ventrem illius posse explere, sed debere, vt grandiores alias volucres venetur. Cui accipiter: Frustra, inquit, si partam prædam amittere, & sequi vellem ea, quæ nondum apparent.

Hoc quoq; simili ter & homines incogitantes quosdam repentes, qui maiorum præsentem copiam despiciant atque negligant.

Vide titulos de Contumelia, Cupiditate, Gloria, Nobilitate, &c.

Contentio.

¶ Definitio et Etymol.

Contentio, Græcè ἔρις, ιδος, ἡ, & ἐρίζω, contendo dicitur. Est autem contentio propriè impugnatio veritatis cum conclamatione clamoris *secundum Ambrosium*. Large autem est omnis impugnatione veritatis, de qua dicitur 46. *dist. in princip.* Illa est impudentius arrogantia rusticorum, qui garrulitate veritatem putant.

Contentio in verbis, Rixa est in factis, de qua differentia vide infra.

Contentione quæ certatio est, venit contentiosus, plenus rixæ. Quod & intentio vehementiam quandam significant, ab arcu intendendo, vel cithara. Nam quanto illius nerui vehementius intenduntur, tanto vehementiorem sonum efficiunt. Vt variæ intentionis facies, ita variis vocibus ab Hebræis ille animi vehementis affectus designatur, quæ habitum & illius effecta plurima & externa produnt.

¶ Biblici Loci.

Contentiosi merito spernendi, 1. *Corinth.*14.18. Contentiosi non placent Deo & Ecclesiæ Dei. 1. *Corinth.* 11.16.

Contendendum non esse cum Deo, 2. *Sam.*19.10. *Esai* 45.9. *Rom.* 9.20.

Contentiones ex pugnis verborum, & quæstionibus, 1. *Tim.*6.4. Quæ sunt, *Prouerb.*3.30 & 17.1. & 20.3. & 22.10. & 24.19. & 29.9. 1. *Cor.*1.10. & 3.3. & 11.16. & 14.33. 2. *Cor.*12. 20. *Gal.*5.15. 20. *Philip.*2.1. 3.14. 1. *Tim.*2.8. & 6.4. 2. *Tim.*2.14. & 3.2. & 4.2. *Tit.*3.9. *Iac.*3.17. & 4.1. 1. *Pet.*2.1. & 3.16. & 4.1. 2. *Pet.*3.16. Contentionis fructus.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Contentio malignè operatur.

Si sapiens, si cum stulto contenderit, siue iracatur, siue rideat, non inueniet requiem. *Prouerb.*29.

Non litges cum homine linguato, & non strues in ignem illius ligna. *Eccl.*8.

Obiurgatio & iniuriæ annullabunt substantiam. 21.

Pungens oculum educit lachrymas, & qui pungit cor, profert sensum. 22.

Cum sit inter vos zelus, & contentio, nonne carnales estis, & secundum hominem ambulatis? 1. *Cor.*3.

Noli contendere verbis, ad nihil enim vtile est, nisi ad subuersionem audientium. 2. *Tim.*2.

Condignè deuitatur,

Ne, quæso, sit iurgium inter me & te, & inter pastores meos & pastores tuos (ait Abraham Loth) fratres enim sumus. *Genes.*13.

Respondete obsecro absque contentione. *Iob.* 6.

Non contendas aduersus hominem frustra, cum ipse nihil tibi male fecerit. *Prou.*13.

Inter superbos semper iurgia sunt, semper iurgia quærit malus. 13. & 17.

Honor est homini, qui separat se à contentionibus. 20.

Ne contendas cum pessimis. 24.

Ne contendas cum viro locuplete, ne forte contra te constituat litem: Multos enim perdidit aurum, & vsque ad cor regum extendit & conuertit. *Eccl.*8.

Abstine te à lite, & minues peccata. 28.

Qui tecum vult contendere in iudicio, & tunicam tollere, dimitte ei & pallium. *Matth.*5.

Nil per contentionem, neque per inanem gloriam. *Phil* 2.

Seruum autem Domini non oportet litigare. 2. *Tim.*2.

¶ Poeticæ Sententiæ.

Ex Græcis Comicis.

Ταχὺς ὁ τὰ ἐκεῖθεν πάσαν νῖκαν κρατεῖν.
Frenis reprimere nititur ventrem omnibus.
Ἡ κοιλία καὶ πολλὰ χωρεῖ κἀλίγα.
Vt multa venter accipit, sic pauca.

¶ Philosophorum Sententiae.

Gratæ sunt contentiones hominibus, & contradicendo quacunque reproposita vincendi desiderium præter omnem rationem inexplebile. Itaque multi intempestiuè, præter decorum, in rebus grauissimis, in quibus deteriorem sententiam superare non conuenit, victoriam Cadmeam, vt dici meretur, auferunt. *Stob. ibid.*

Iustus maulit amicum quam veritatem offendere: & solus ille bonus dicendus qui maulit ex bonis excidere, quam pro illis cum amico contendere. *In apoph.* 65.

¶ Apophthegmata.

Democritus omnem contentionem imprudentem esse dicebat: dum enim hostem quo pacto lædat respicit, propriam negligit vtilitatem, *Stob. serm.*20.

Epictetus, contendere, inquiebat, cum vbiq; indecorum est, tum inter pocula maximè. Nam neque ebrius aliquis docere sobrium poterit, neque sobrius ab ebrio persuaderi: Vbicunque igitur non adfuerit sobrietas, tandem nequicquam te contendisse apparebit *In enchirid.*

Anonymus. Contendere intempestiuè cum amicis, & in disputationibus, prudens cauebo: ne contra quam sentio, studio vincendi contentionem foueam amplexerque, quando cum iactura veritatis, etiam secus quam ipse credo, falsa argumentatione contra disputatione decipiam, aut saltem ad contendendum extimuler. *Stob, serm.*1.

Eusebius philosophus dicebat homines multa potius scire videri cupere quam vera dicere studio teneri: Proinde multos dum contrarias veteribus opiniones probant, veri cognitionem de rebus maxime necessariis dubiam efficere. *Stob. serm.*4.

Idem. multi homines, inquit, disputando de rebus, haud secus quam animantia bruta pugnando, solam sibi victoriam proponunt: ac veritatis amore & studio relicto, nihil præter suam vtilitatem curant. *eodem serm.*

Continentia.

¶ Definitio et Etymologia.

Continentia, Græcè ἐγκράτεια, ας, ἡ, & ἐγκρατία, contineo, ἐγκρατὴς, ἐος, ὁ, ἡ, continens dicitur. Et est continentia, appetitus omnium rerum malarum refrenatio. *secund. Hieron. in epist. ad Dam. Papam.*

Continentia est, per quam cupiditas consilii gubernatione regitur ac gubernatur. *sec. Cic. in Rhet. & est pars temper.*

Continentia est habitus inuictus à declaratione. *sec. Andron.*

Continentia est cohibitio gulæ: luxuriæ, cupiditatis, auaritiæ, ambitionisque & superbiæ. In genere, Temperantia.

Continentia propriè est tantum circa concupiscentias tactus. *sec. D. Thom. sec. Sec. q.*143.

Continen-

Continentia dicitur à contineo, quod est quasi inuitum & repugnantem teneo. Cuius contrarium est incontinentia, sicut temperantiæ intemperantia.

Continens ita differt à temperante, quod continens prauas quidem cupiditates habere potest, à quibus tamen vinci non sinit: Temperans verò huiusmodi cupiditates habere non potest, quia in eo habitus quidam est refrenans & abigens illas, qui in continente non est.

Continens ab obstinato sic differt, quod obstinatus est ille, qui persistit in ratione peruersa, abstinens à bonis. Continens verò propriè est, qui persistit in ratione recta, à prauis concupiscentiis abstinens. *B. Thom. secun. Sec. q. 155. art. 1.*

¶ Biblici Loci.

Continentia speciale donum. *Matth. 19. v. 11. 1. Cor. 7. §. 5. 7.* commendatur, *Gal. 5. 22. 23. Tit. 1. 8.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Ouid. Epist. 16.

Est virtus placitis abstinuisse bonis.

Sopho.

Inhonesta factu, ne dictu quidem honesta sunt.
Quicunque philosophicis se dedunt laboribus
Addiscunt per vitam compescere ventrem.
Videlicet frugalitas est magistra
Sapientium optimorumq; consiliorum.

Chryson.

Ἐγκράτειαν ἄσκει, id est, Continentiam exerce.

Sophocles.

Turpe est honesto loco natis turpiter viuere.
Quippe non decet animi generosi virum
Gaudiis non licitis delectarier.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Constantia & patientia in resistendo est, in vincendo continentia. Aliud est autem resistere, aliud vincere: vt aliud non vinci, aliud vincere. Quare expetenda quidem est magis continendi ratio, quam resistendi fortitudo. *lib. 7. Ethic. c. 7. Aristotelis.*

Continentes iudicio & ratione ducuntur ad agendum, non cupiditate ac libidine. *lib. 3. Ethic. c. 12.*

Si in eo continens sit positus, quod cupiditatibus constrictus sit, & vehementibus, & malis: profectò temperatus nemo futurus est continens: neque continens vllus moderatus: neque enim cupiditates malæ & vehementes solent existere in temperante: quod quidem necesse esset. *lib. 7. Eth. c. 2.*

Quoniam est aliquis eiusmodi, qui minorem, quam sat sit, voluptatem corpore percipiat, quique cum sit huiusmodi non permanet in sententia: fit vt inter hunc & impotentem, medium locum obtineat continens. *lib. eod. c. 9.*

Continentia non virtus est: sed mediæ ac mixtæ naturæ. *libr. 4. Eth. c. 9. & lib. 2. Magn. Moral. c. 4.*

Continens quoniam malas esse cupiditates intelligit, eas ratione ductus non sequitur. *lib. 7. Ethic. cap. 1. & lib. 2. Magn. Moral. capit. 6.*

Illud quidem perspicuum est continentiam & constantiam in bonis esse & laudabilibus: impotentiam & mollitiem in malo & vitio: eundemque continentem & eum qui permaneat in suscepto consilio: eundem impotentem & eum qui desistat à sententia. *lib. 7. Eth. c. 1.*

Qui in perturbatione aut cupidite non abducitur à sententia, is continens dicitur: quandoquidem si ita res ferat, desistet facilè à sententia continens. *Eth. c. 9.*

Quoniam multa dicuntur per similitudinem: continentia quoque temperantem similitudine quadam consecuta est. Vt enim continens, sic temperans eiusmodi est, qui nihil quod rationi sit contrarium faciat, propter eas, quæ ad corporis pertinent voluptates. Sed hoc interest, quod in illo insunt, in hoc nullæ sunt prauæ cupiditates, & quod hic eiusmodi est, qui nulla contra præscriptum rationis capiatur voluptate: capitur ille quidem, sed non rapitur. *ibid.*

¶ Apophthegmata.

Pythagoras dicebat, nihil egregium comparari, quod non continentiæ labor præcederet. *Stob. serm. de continentia.*

Idem admonebat, Ne sæpè homo ab homine: hoc ænigmate, frequenter venereorum vsu interdicens. *eod serm.*

Idem iubet vt vnusquisque, continentiam sibi tanquam robur ingens opesq; pararet. *eod serm.*

Apollonius, Commendabat frugalitatem & continentiam: non quod (inquit) tanti res viles ac minimè sumptuosas faciamus, sed vt hoc pacto animi magnitudinem augeamus. *ibid.*

Socrates, In festo quodam Athenis ostendandi causa, Alcibiades multa dona Socrati transmisit. Admirata Xantippe donorum magnificentiam, maritum vt acciperet, rogauit. Ad quam ille: Imò detrectando munera, cum ambitiosa, inquit, viriambi-
mus. Tanta fuit huius viri continentia. *eod. serm.*

Idem rogatus, quonam à cæteris hominibus differ-
dit. Alii quidem viuunt, vt edant: ego edo, vt viuam.

Idem interrogatus, quo quis pacto opulentus euadat, tinens, inquit, & cupiditatum fuerit inos. *eod. serm.*

Democritus dicebat bene compositum esse animum bus absentibus non tristatur, præsentibus autem lætatur.

Pericles, collegam fortitus Sophoclem poetam, cum garent, ac Sophocles conspecto formoso puero dixisse speciosus puer: Decet, inquit ille, ô Sophocles, quantum do manus, sed & linguam habere continentem. *Plutarch. apoph.*

Zeno simul & Cleanthes assidebant Chæremonti tiret affectum amoris, surrexit. Hoc admirante Cleanthe bonis, inquit, medicis audio, aduersus inflationes opem medium quietem. Subduxit se vir integerrimus oculo. *Laert. lib. 6. c. 1.*

Anacharsis statuis atque imaginibus suis inscribi ventri, & pudendis temperandum. Quod maximo causa sit lingua e frenis, luxu nil turpius, libido pecudi ne reddat. *Laert. lib. 1. c. 9.*

Iscus sophista, à quodam qui formosissimam ostenderem, interrogatus, Num formosa videretur? κἂν μὴ θαμὰ, id est, desij laborare ab oculis. *Phil. in soph.*

Archidamus, ei cum quis promisisset suauissimum Quorsum, inquit, opus est? quandoquidem quo melius absumeretur: & quę fortes decent viros, ea reddent in re masculum animum, & omnium deliciarum *Plut. in Lacon.*

Idem, quodam die cum castra tumultuosius esse adolescentem, cuius amore tenebatur, relinquebat agre que is & blandis precibus & lachrymis illum remora versus ad suos, Quam difficile est (inquit) simul & re: malens sequi quod id temporis expediebat, quam bat in amicum affectus. His animi dotibus cæteris Agesilaus. *Plut. in Lacon.*

Alcamenes, cum quidam Alcameni Telecri filio tam sordidè viueret, cum tamen amplas possideret quit, eum qui multa possidet, pro ratione, non pro Significans, pernicioſas esse opes, nisi adsit animus *Plut. in Lacon.*

Alexander inuitatus, vt Darii filias inuiseret (præ nim puellæ admirabili esse forma) noluit ire, dicens: mittendum, vt cum viros vicissent, à mulieribus *lib. 8 apoph. Max. serm. 3.*

Idem apud Antipatrum cœnans formosa psaltria xander aspectu motus in illam exarsit. Mox rogatus nunquid ipse mulieris amore teneretur? Illo confitente inquit, non tu protinus abduces è conuiuio mulierem ille animus aberat à constupranda aliena vxore, qui meruit ab amica hospitis. *Plut. in apoph.*

Idem cum Cassander Pythenem Euitibicinis amatus osculari vellet, idque Euium ægrè ferentem sensisset, tus exilit in Cassandrum, clamans: Ita ne per nos ne quicquam licebit? Non satis erat regi, si seipsum nentem, nisi & præfectos haberet sui similes. Quando fuisset à suis per vim constuprari filiam aut vxorem qui tibicini suos amores etiam ab osculo voluit esse nique quod duces peccarent arbitratus est ad *apophr.*

Idem cum in Illyricos peruenisset, & in Iouis ara mulierem forma præstantem, pulchritudinem admi ctauit, cumque Hephæstion diceret, æquum esse vi perret: Annon, inquit, hoc indignissimum esset, vt incontinentiam animaduertere velimus, ipsi incontinentiam ab exteris deprehendamur? *Max. serm. 3.*

Menedemus, adolescente quodam dicente, magnam quæ concupiscat, assequeretur: Multo, inquit, maiorum quæ non decet concupiscere. *Max serm. 3.*

Basilius. Vere continens est (inquit) qui omni perior est, & nullum voluptatis irritamentum admi sobrio & nusquam cedente ad omnem fruitionem tur. *Ant. serm. de ieiunio & continentia.*

Philo. Continentiæ (inquit) proprium est sanitas tinentiæ autem imbecillitas & ægritudo morti *mone.*

¶ Similitvdines.

Chrysostomi. Sicut quidam in pugna cadentes cæteros, sed dicunt illis sic datum fuisse: rem non sed homini. Quanto magis nos à proposito negligentiæ imputare debemus, non difficultati *cap. 4. Matth.*

Thalasii, Sicut concupiscentiæ & iræ peccata continentia & humilitas eadem exinaniunt. *Ad*

…ur. Vt cupiditatibus principum & vitiis infici solet ciuitas: …ndari & corrigi continentia. *Lib.3. de Leg.*

…ere. Quemad modum pulcherrima est ea victoria, vbi peri… …ma ac durissima fuit pugna: Ita elegantissima quoq; virtus …entia si prauas animi affectiones, atrocissimos hostes eui… *…apoph.146.*

¶ Historica Exempla.

…s suus siti laborans, è puteo hauriebat aquam, iterumque …at, vt ita cupiditatem castigaret.

…us, cum admoneretur, vt aliquid de vitæ rigore remitte… …m addenire quodam, eam vitæ volubilitatem cuenturam, …am viuendi rationem exigeret: At ego, inquit, me con… …quæcunque inciderit fortunæ mutatio, ne quæram ipse …em. Mira animi continentia, qui nec in austeriore vita de… …reret, nec inter delicias agens, ab illis corrumpi posset. *…apoph.*

…ater si quando vini cadum repleuisset, in vappam conuer… …equam consumeretur: sæpe & obsonia pridiana iam …erat, hinc natum est prouerbium, Xenocratis caseolus, …ibus durantibus, quæ non facile absumuntur.

…at, Abstinentia, Castitas, Sobrietas, Temperantia, Virtus.

Contritio.

¶ Definitio: et Etymolog.

Contritio, Græce συντριμμα, ατος, τὸ & συντρίβω. contero di… …Est autem dolor voluntarie assumptus pro peccatis: cum …positio confitendi, & satisfaciendi. *Secundum S. Bon. in 4. …d.16. art.1. primæ partis.*

…mor materialis est alicuius duri & integri comminutio. …m. 4. Sent. dist.17. q.2. art.1.

…mor spiritualis, est dolor pro peccatis assumptis; cum pro… …fitendi, & satisfaciendi. *Scholast.*

…mor est dolor cordis, & animæ amaritudo pro peccatis, quę …mittit.

¶ Sententiae Biblicae.

…ebat Anna amaro animo, orauit Dominum flens largiter.

…mpserunt me contritiones mortis, 2. *Reg.*22.

…rum contrito & humiliato seruiamus illi. *Iud.*8.

…ebatur ei verbum; videbant enim dolorem eius esse …mentem. *Iob.*2.

…mpto marcescit anima mea, & possidet me dies afflictio…

…ibus vestris compungimini. *Psal.*4.

…ui in gemitu meo.6.

…m est cor meum tanquam cera liquescens.22.

…t in dolore vita mea, & anni mei in gemitibus.31.

…est Dominus his qui tribulato sunt corde.34.

…ritum Deo spiritus contribulatus, cor contritum & humi… …Deus non despicies.51.

…mouisti terram & conturbasti eam: (& infra) potasti nos vi… …nctionis.60.

…eminant in lachrymis, in exultatione metent.126.

…unt contritos corde, & alligat contritiones eorum.147.

…ubi nouit amaritudinem animæ suæ, in gaudio eius non …ur extraneus. *Prou.*4.

…rnum his qui amaro sunt animo.31.

…bo ad montem myrrhæ, & ad collem thuris, *Cant.*4.

…t cor hominis, tabescet & conteretur, torsiones & dolores …quasi parturiens dolebunt. *Esa.*13.

…uore tuo, vel facie pendentis in cruce) concepimus, & quasi …mus & peperimus spiritum salutis.26.

…m pace (reformanda) amaritudo mea (pro consensu amara, …amarior, pro consuetudine amarissima.)38.

…us Domini ad annuntiandum mansuetis misit me, vt me… …ritis corde, & prædicarem captiuis indulgentiam, & clau… …nem.61.

…am respiciam, nisi ad pauperculum, contritum spiritu, & …um sermones meos? 66.

…ritus est super magnitudinem mali, & incidit curua …ma, & oculi deficientes (lachrymis & vigiliis) & anima esu… …ibus quoque leuauit me (à terrenis) & assumpsit me & abii …ignationem spiritus mei (contra me) *Ezechi.*3.

…Thau super frontes virorum gementium, & dolentium …uctus abominationibus, quæ fiunt in medio eius.9.

Omnem autem super quem videretis Thau, ne accedatis. *Ibid.*

In animo contrito & spiritu humilitatis suscipiantur. *Dan.*3.

Scindite corda vestra, & non vestimenta vestra, & conuertimini ad Dominum Deum vestrum. *Ioel.*2.

Dole (contrito) & satage (satisfactio) filia Sion, quasi parturiens. *Mich.*4.

Deponet omnes iniquitates nostras. & proiiciet in profundum maris omnia peccata nostra.7.

¶ Sententiae Patrvm.

Recte pœnitentem, quidquid post purificationem contraxit sordis, oportet vt abluat saltem lachrymis mentis. Sciat se culpabiliter durum, qui deflet mortem amici, vel damna rei temporalis, & dolorem peccati non ostendit in lachrymis. Non est ergo, vt quis se excuset, se non habere fontem lachrymarum, qui lachrymis ostendit dolorem temporalium. *Aug. lib. de Pœnit.*

Ad pœnitentiam agendam non sufficit mores immutare in melius. & à factis malis recedere, nisi etiam de his, quæ facta sunt, satisfaciat per pœnitentiæ dolorem, per humilitatis gemitum, per contriti cordis sacrificium, cooperantibus eleemosynis. *idem.*

Sicut pœnitentiæ comes dolor est; ita lachrymæ testes sunt doloris. *idem.*

O humilis lachryma, tuum est regnum, tua est potentia. Adspectum iudicis non vereris. Inimicis accusantibus silentium imponis. Sola intras ad regem, sed sola non recedis, vincis inuincibilem, & ligas omnipotentem. *idem.*

Quanto est quilibet sanctior, & desiderii sancti plenior, tanto est in orando fletis vberior. *Aug. de ciu Dei lib.*20.

Sine charitate quomodo quis veram cordis contritionem habere poterit? quomodo ergo relictorum remissionem. *Aug. lib. de Pœnit. & hab. de pœn. dist.2. Char. §. Quia apud Deum.*

Petrus doluit & fleuit: qui errauit vt homo. Non inuenio quid dixerit. Scio quod fleuit, lachrymas eius lego; satisfactionem non lego. Haud plura in distinct. de pœn. citantur. Sed quod defendi non potest, lachrymæ veniam non postulant, sed merentur. *Amb super Luc. & hab. ibid. can. Pet.*

Alia est compunctio siue contritio quæ per amorem nascitur, alia, quæ per timorem: Quia aliud est supplicia fugere, aliud præmia desiderare. Sæpe quod torpentes latuit, flentibus innotescit, & afflicta mens certius inuenit malum quod fecerat, & reatum suum, cuius securа non meminit hunc in se commota deprehendit. *Greg. l.8. Moral.*

Quo vberius culpa flatur, eo altior cognitio veritatis attingitur. Quia ad viuendum internum lumen, polluta dudum conscientia lachrymis baptizata renouatur. *Greg. l.21. Moral.*

Qui nescit lugere quod grauat, non valet proferre, quod subleuat. Vis compunctionis poros cordis aperit, & pennas virtutum fundit. Cumque se studiose mens de pigra vetustate redarguit, alacri nouitate iuuenescit. *Greg. l.21. Moral.*

Compunctionis duo sunt genera, quibus anima Deum sitiens prius timore compungitur, post amore. Prius enim in lamentis sese afficit, quia dum malorum suorum recolit, pro his perpeti supplicia æterna pertimescit. At vero cum longa moris amaritudine fuerit formido consumpta, quædam iam de præsumptione veniæ securitatis nascitur, & in amore cœlestium gaudiorum animus inflammatur. Et qui prius flebat, ne duceretur ad supplicium, postea amarissime flere incipit quia differtur à regno. *Greg. lib.3. Dialog.*

Quatuor sunt qualitates, quibus iusti viri anima in compunctione vehementer afficitur. Cum aut malorum suorum reminiscitur, considerans vbi fuit, aut iudiciorum Dei sententiam metuens, & secum quærens, considerat, vbi erit, aut cum mala vitæ præsentis attendens solerter, mœrens considerat vbi est: aut cum bona supernæ patriæ contemplatur: quæ quia nec dum adipiscitur, lugens conspicit vbi non est. *Greg. l.23. Moral.*

Quisquis ergo verbum confessionis in ore habet, & in corde non habet, aut dolosus est, aut vanus. Qui vero in corde, & non in ore, aut superbus est, aut timidus. *Bern. de nou. mil.*

Vnguentum est contritionis, est vnguentum deuotionis, est vnguentum pietatis. Primum pungitiuum, dolorem faciens: secundum temperatiuum, dolorem leniens; tertium sanatiuum, morbum expellens. *Bern. sup. Cant. ser.*10.

Sola compunctio est, quæ facit animam horrescere purpuram, desiderare cilicium, amare lachrymas, fugere risum. Sicut impossibile est, vt ignis inflammetur in aqua: ita impossibile est, compunctionem cordis vigere in deliciis. Contraria enim hæc sibi sunt inuicem & peremptoria. Illa enim mater fletus, hæc mater est risus. Illa cor constringit, ista dissoluit. *Ioan. Chrysost. in l. de comp. cordis.*

Non dolore, quia peccaueris, magis indignari atque irasci facit Deum, quam id ipsum, quod ante peccaueras. *Ioan Chrysost. sup. Matth. hom.*

Gemitus dictus geminatus luctus, quem merito fideles appetũt, quoniam diligentes consolatur, pœnitentes emundat, diabolum effugat, Christo conciliat: amaritudo dulcis, lachrymæ fœlices, salutaris afflictio. *Cass. sup. Ps.6. Laboraui in gemi. meo.*

¶ Philosophicæ Sententiae.

Argumentum est in melius translati animi, quod vitia sua, quæ adhuc ignorabat, videt. Quibusdam ægris gratulatio est quum ipsi ægros se esse sensere. *Sen. epist.* 8.

Vide, Pœnitentia, Peccatum, Conuersio.

Contumelia.

¶ Sententiae Biblicae.

Eice derisorem, & exibit cum eo iurgium, cessabuntq; causæ & contumeliæ. *Prou.* 22.

Est correptio mendax in ira contumelioſi. *Eccl.* 20.

Ante ignem camini vapor, & fumus ignis exaltatur: sic & ante sanguinem maledicta, contumeliæ & minæ. 22

Homo assuetus in verbis impropérii, in omnibus diebus suis non erudietur. 23.

Qui profert contumeliam, insipiens est. *Prou.* 10.

Quæ viderunt oculi tui ne proferas in iurgio cito, ne postea emendare non possis, cùm dehonestaueris amicum. 25.

Nec contra faciem stes contumelioſi; ne sedeat quasi insidiator ori tuo. *Eccl.* 8.

¶ Apophthegmata.

Diogenes, caluo cuidam contumeliis eum afficienti respondit. Tibi contumeliam non dico, sed capillos tuos laudo quòd malam effugerint caluam. *Ant. & Max. ser. de vitu. per.*

Aristippus, contumelia à quodam affectus secedebat: maledico autem persequente ac dicente, fugis? Etiam, inquit: nam tu male dicendi potestatem habes, ego verò non audiendi. *Eod. serm.*

Spartani, Chij quondam Spartæ peregrinantes, à cœna vomuerant in Ephororum curia: dein etiam in sedes, in quibus sedere solebant Ephori, ventris onus deiecerant. Ac primum quidem acris inquisitio facta est, quinam hoc designassent, ne forte ciues essent. Vt verò compertum est fuisse Chios, edixerunt, se Chiis permittere, vt agerent intemperantius. Excellentium virorum est negligere contumeliam, quæ à palam improbis proficiscitur à quibus etiam laudari turpe est. *Plut. in Lacon.*

Scipio Æmilianus, apud Numantiam iratus C. Metello dixit: si quintum pareret mater eius, asinum fuisse parituram. Tarditatem mentis illi fratribusque eius exprobrans. *Eras. l. apoph.*

¶ Similitvdines.

Thriueri. Glorioſi milites nihil aliud quam cicatricem ostendunt, ac vulnera iactant: Multo est nobilius, contumeliæ vel calumniæ, studio Christi acceptæ signa præ se ferre. *In Apoph. fol.* 61.

Sicuti nec Ægyptus ob calorem, nec Scythia ob rigorem sentit fulmina. Ita vel ingens potentia vel extrema fortunæ humilitas, tutum reddit à contumeliis. Plin.

Adyanton herbam etiam si perfundas aqua, aut immergas, tamen siccæ similis est: Ita in virum bonum non hæret contumelia, ut infamia, etiam si quis infamare conetur. *Plin. l.* 22. *c.* 21.

¶ Biblica Exempla.

Contumeliæ exempla: Principis Hanonis. 2. *Sam.* 10. *v.* 3. Israelitæ, 4. *Esdr.* 20. *v.* 22. Turba, *Ioan.* 7. 20. Iudæi, 8. *v.* 48. 52. Pharisæi, 9. *v.* 24.

Vide, Iniuria, Vis, Conuitium, & Maledicentia.

Conuersatio.

¶ Biblici Locy.

Conversatio, Sanctorum imitanda, *Hebr.* 13. 7. qualis ea sit, *Matth.* 5. *v.* 3. 4. 5. 6. 7. *Phil.* 2. *v.* 14. 15. 16. & 3. 20. & 4. 6. 1. *Pet.* 2. 12. 2. *Pet.* 3. 11. Vide societas.

¶ Sententiae Biblicae.

Cum sancto sanctus eris, & cum viro innocente innocens eris. Et cum electo electus eris, & cum peruerso peruerteris. *Ps.* 17.

Qui cum sapientibus graditur, sapiens erit. Amicus stultorum similis efficietur. *Prou.* 13.

Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea: qui communicauerit superbo, induet superbiam. *Eccl.* 13.

Non est propheta sine honore, nisi in patria sua, & in domo sua. *Matth.* 13.

Nescitis quia modicum fermentum totam massam corrumpit. *1. ad Cor.* 5.

¶ Sententiae Patrvm.

In diuersis obseruationibus nulla disciplina melior est, quàm credenti Christiano, nisi vt eo modo agat, quo agere vult, cum ad quam forte deuenerit ad discendum, quod opus est. *Aug. de doctr. Christ.*

Semper in comitatu tuo graues fœminas habeto, non studia dominarum, plerunque ex ancillarum & comparum moribus iudicantur. Qualis enim quæque sit, talium comitatu probatur. *Hier. ad Demet.*

Non valde laudabile est bonum esse cum bonis, sed bonum esse cum malis. Sicut enim grauioris culpæ est inter bonos malum esse: ita immensi est præconij, bonum etiam inter malos esse. *Greg. l.* 1 *Mor. sup illud. Iob.* 1. *Vir erat in terra.*

Philosophus sic inter hostes viuendum censuit, vt nec amicos: & inter amicos, ac si in mediis hostibus viueret. *Sost. lib.* 3. *de vestigijs Phil.*

Sancta conuersatio confundit inimicum, & ad gloriam glorificat Deum. *Isiod. Soliloq. lib.* 3.

Disciplina est conuersatio bona & honesta, cui nihil malum facere: sed studet etiam in his, quæ benegesta sunt, aliis apparere. *Hugo de discip. Monach.*

Disciplina honestæ conuersationis ex quatuor pendet, ex gestu, motu, affatu, & conuictu. Gestus autem rectus est, si est aut mollis, aut dissolutus, aut tardus, aut citatus, aut lasciuiam, dissolutus negligentiam, tardus pigritiam, citatus impetuosus inconstantiam. *Idem.*

Gestus hominis in omni actu debet esse gratioſus, motus quietus, sine dissolutione grauis, sine tarditate alacer, sine celeritudine maturus, sine proteruia, & sine turbulentia sedatus.

Temperanda est etiam facies & modificanda in omnibus, nec proteruè exasperetur, nec molliter dissoluatur, sed habeat rigidam dulcedinem, & dulcem rigorem, secundum ecclesiastici 16. Ex visu cognoscitur vir, & ab occursu cognoscitur sensatus. Amictus corporis, & risus dentium, & incessus enunciant de illo, scilicet qualis sit: quia per illud quæritur, ne, siue male agitur, interior animi qualitas intuentibus tenter indicatur. *Idem.*

In motu corporis cauendum est, ne in tarditatem gressus vtamur, vt pomparum ferculis similes esse videamur, ne festinationibus non suscipiamus nimias celeritates, vnde rint anhelitus mouentur, ora torquentur, quæ signa sunt leuitatis animi. *Ibid & pon. in lib. Prob.*

Quod potest redimi, non timetur. Esse iam interdum vitium crimen est. Malos quisquis non imitatur offendit. Iniuria peccatis, & cœpit licitum esse, quod publicum est. *Hier. epist.* 2.

¶ Poeticæ Sententiae.

Menander.

Σοφοῖς ὁμιλῶν, κἂν τὸς σμβήσῃ σοφὸς. id est,
Cum sapientibus consuetudinem habens, & ipse euadet sapiens.
Ομιλίας δ' τὰς γεωμετρίκας φίλει. id est,
Consuetudines autem senores ama.
Κακοῖς ὁμιλῶν κἂν τὸς σώσῃ κακός. id est,
Cum malis consuetudinem habens, & ipse euadet malus.
Φθείρουσιν ἤθη χρηστ' ὁμιλίαι κακαί. id est,
Corrumpunt mores bonos consuetudines malæ.

Ouidius epistol. Canaces ad Macareum.

Scilicet est aliquid cum sanis viuere vento.

Iuuenal. Satyr. 2.

Dedit hæc contagio labem.
Et dabit in plures sicut grex totus in agris
Vnius scabie cadit, & porrigine porci.
Vnaq; contacta inuorem ducit aduena.

Ibidem.

Aspice quid faciant commercia.

¶ Dictæ Philosophorvm.

Id agamus, vt meliorem vitam sequamur, quam nos contrariam. Alioqui, quos emendare volumus, fugimus, auertimus. *Sen. ad Luc epist.* 5.

Nulla res magis animos induit honestos, & in pectoribus iuuenes reuocat ad rectum quam bonorum conuersatio. Illa descendit in pectora, & vim præceptorum obtinet, si frequenter audiri. *Idem ad Luc. epist.* 6.

Auarior redeo, ambitioſior, luxurioſior, immo crudelior, inhumanior, quia inter homines fui.

Nil damnosius bonis moribus, quam in spectaculis fuisse: tunc facilius vitia surrepunt. *Idem epist.* 7.

Si quid in aliquibus ex sordida conuersatione feruli rum conuictus excutiet. *Idem ad Luc. epist.* 3.

Salutare est, non conuersari dissimilibus, & diuersis. Turba etsi non mutat te, impedit tamen. Multum autem iam, qui mutatur. In vitia alter alterum trudimus. Quemadmodum non possint ad salutem, quos nemo reuocat, impellit. *Idem epist.* 82.

…ubi pares facies, sed inferiores superbiendo non contem-
…ores recte viuendo non timeas. In reddenda officiositate,
…ctior, neque negligens appareas. Cunctis esto benignus,
…blandus, paucis familiaris, omnibus æquus. Seuerior esto
…quam sermone & vita, quam vultu: clementiæ cultor, cle-
…ctæ seuitiæ detestator. Famæ bonæ, neque tuæ seminator,
…lenæ inuidus. Rumoribus, criminibus, suspicionibus mini-
…alus, vel malignus, sed potius his, qui per speciem simplici-
…ocendum aliquibus surrepunt, oppositissimus. Ad iram
…ad misericordiam pronus, in aduersis firmus, in prosperis
…humilis, occultator virtutum, sicuti alii vitiorum. Vanæ
…contemptor, & bonorum, quibus præditus es, non acerbus
…Nullius imprudentiam despicias. Rari sermonis ipse, sed
…patiens. Seuerus non sæuus, sed hilarem non aspernãs.
…Vir. tit. de Cent.

…ocos exigis, hos quoque cum dignitate sapientiæ gere,
…gauent tanquam asperum, nec contemnant tanquam vi-
…terbi scurrilitas, sed grata vrbanitas. Sales tui sine dente
…sine militate, risus sine cachinno, vox sine clamore, incessus
…quies tibi non desidia erit, & cum ab aliis luditur, tu
…quæque aliquid tractabis. *Seneca lib. de quat. virt. eod tit.*

…pectas captas & inclusas, quia ipsarum natura non potest,
…dis emigrat. *Q. Curt. de Alex. gest. lib. 6.*
…tem perpetua contemptum parit. Raritas autem admi-
…conciliat. *Lucius Apul. de deo Socr.*
…genuum est in melius translati animi quod vitia sua, quæ
…gnoscat videt. Quibusdam ægris gratulatio est, cum ipsi æ-
…esse sentire. *Seneca ad Luc. epist. 8.*
…pars bonitatis est, velle fieri bonum. *Sen. 53 epist.*
…omnium rerum si bene obseruentur indicia sunt & argu-
…morum, ex minimis poteris cognoscere impudicum, & in-
…dit & manus mora, & interdum responsum, & relatus ad
…us & flexus oculorum. *Sen. 53. epist.*
…dum & insanum risus, vultus, habitusque monstrat.

…magis vilitati est ager cum reditibus amplis, quam vicinus
…cum moribus bonis. Sit tibi erga singulos falsi libra ser-
…blandum pueri, comitem iuuenes, graues senem me-
…ard.
…vt nihil committas, nisi quod committere etiam inimi-
…possis. *idem epist. 3.*
…euendum est, tanquam in conspectu viuamus, sic cogi-
…quam aliquis in pectus intuitum trahere possit. Quid
…ab homine aliquid esse secretum, cum nihil Deo clau-
…*Sen. 8. epist.*
…inferiore viuas, quemadmodum superiorem tecum vi-
…*Idem 97. epist.*
…victoria est, a clamatione tacere, & non respondere prouo-
…hes enim mercedem & de tua patientia, & de fratris mede-
…tioni detur iniuria. Quemadmodum nihil deformius est,
…pondere furiosis: ita nihil vtilius quam tacere prouocatis.
…et finis inimicitiis, nisi ad tempus obtemperemus iratis.
…lib. 7. de men. dict.

¶ Apophthegmata.

…ppes adolescenti formoso ad conuiuium eunti deterior in-
…dixit. Reuersus vero à conuiuio adolescens, cum Diogeni di-
…set nec redi deterior: inquit, Deterior igitur: indicans, fieri
…vt adolescens ex conuictu improborum non fiat deterior.
…lib. 5.
…tur hominem, cum quo conuersamur, tribus modis, con-
…stitum esse suadebat: nempe aut præstantiorem nobis, aut in-
…rem aut æqualem, Præstantiori quidem auscultare & obtem-
…pernantem, minorem modeste persuadere, æquali autem con-
…ri. hoc sane modo in conuersatione hominum nunquam in
…rem incides. *Stob ser. 2. de Temperantia.*
…*Agesilaus*: Argiuo cuidam dicenti, Lacedæmonios peregrina-
…rodidi deteriores, quod interim degenerent à maiorum le-
…institutis: At vos, inquit, cum Spartam venitis, non dete-
…meliores euaditis. Dictum retorsit in Argiuum. Nam hoc
…magis suam gentem vituperauit, quam Lacedæmoniorum:
…dicauit, quantopere referat inter quos viuas. *Plut. in Lac.*

…*Aristides*, ei quum aliquando fuisset obuius adolescens,
…amator sequebatur, erubescenti adulescentulo: Cum his in-
…portet ambulare, cum quibus conspectus non mutes colo-
…bescunt, ex improbis conuictoribus nihil capi fructus nisi pro-
…grauissimam. *Plut. in Lac. apoph.*
…*Augustus*. In spectaculo gladiatorum conuerterant in se po-
…Liuia & Iulia, comitatus dissimilitudine. Liuiam cinge-
…graues. Iuliam iuuenes luxuriosi comitabantur, Pater ita-
…quibus Iuliam admonuit scripto, videret quantum, inter
…nisque fœminas interesset? illa rescripsit: Et hi mecum senes
…commode interpretando lepide: incommode procaciter
…vlci potest. *in Suet.*

S. Ioannes Apostolus, Ioannes Apostolus & discipulus Iesu Christi, lauandi gratia balneum ingressus, cum vidisset ibi Cerinthum, continuo exiliens, non lotus discessit, dicens: Fugiamus hinc, ne & ipsæ balneæ corruant, in quibus Cerinthus lauatur. Quo dicto, & ipso etiam facto ostendit malorum consortium vbique esse fugiendum, erat enim Cerinthus, vt non solum simpliciter malus, sed apertus veritatis atque omnium piorum hostis. *Euseb. lib. 4. Eccles. hist. c. 4.*

¶ Similitvdines.

Vt qui in solem venit, licet non in hoc venerit, coloratur: & qui in vnguentaria taberna resedérunt, & paulo diutius commorati sunt, odorem loci secum ferunt: Ita qui cum sapiente consuetudinem habent, etiam si non hoc agant: tamen redduntur meliores. *Senec.*

Vt minuta quædam animalia, cum mordent, non sentiuntur: tumor indicat morsum, & in ipso tumore nullum vulnus apparet: Ita bonorum consuetudinem prodesse non deprehendis, sed profuisse. *Senec.*

Vt morbi ad vicinum serpit contagio, sanitas ad ægrotantem non item: Ita ex consuetudine malorum facile boni corrumpuntur, at non contra.

Torpedo piscis haud nocet, nisi contactu, sed virus suum etiam ab ære per linum, & arundinis internodia ad piscatoris manum mire transmittit: sic improbi ac pestilentes haud nocent, si nihil cum illis habeas commercii, rerum quacunque consuetudine contacti morum venena afflant. *Plin. l. 32. c. 1.*

Vt in re rustica non satis est teipsum bonum esse colonum, sed magni refert cuiusmodi habeas & vicinum: sic in vita non satis est, teipsum integrum virum præstes, sed refert cum quibus habeas consuetudinem.

Aconitum etiam contactu necat: Ita quorundam conuictus protinus inficit, aut si vel tantillum cum illis inceptes commercii. *Plin. lib. 29. c. 2.*

Vt pyrites gemma non aperit vim ignem, nisi atteras: tum enim digitos adurit: Ita quorundam malitiam non sentias nisi cum illis consuetudinem aut commercium habueris: aut non sententias philosophiæ vim, nisi exercueris: Ita succina attritu vim attrahendi & odorem produnt.

Vt non ipse solum magnes attrahit, verum etiam aliud ferrum ad se trahit ferrum magneti affrictum: Ita contagio vis virtutis, aut improbitatis pernicies ab alio in alium transit.

Vt qui ante venenum sumunt antidotum, non læduntur veneno: sic qui salubribus opinionibus ac decretis confirmarint animum, non inficientur oratione malorum, si forte in eos incident.

Vina non modo soli sui referunt saporem, verum etiam arborum aut fruticum vicinorum? Ita non solum exprimimus eos vnde progeniti sumus, sed & eos, quorum consuetudine sumus vsi.

Vt qui à cane rabido morsi sunt, non solum rabiunt ipsi, verum etiam alios contagio inficiunt: Ita qui pestilentem alicunde imbiberint opinionem, & alios suis inficiunt colloquiis.

Conuersio.

¶ Biblici Loci.

Conversio, vera quæ 1. *Cor.* 6. 11. in manu Dei est, *v.* 19. *Thren.* 5. 21. *Esa.* 22. 17. 2. *Tim.* 2. 25. resurrectionis quædam species est, *Luc.* 15. 32. *Luc.* 5. 25.

¶ Exempla Biblica.

Conuersionis *exempla*: Paulus, *Act.* 9. 6. Thessalonicenses, 1. *Thes.* 1. 9. Vide pœnitentiæ *exempla*. Et totum locum de pœnitentia & de Confessione.

¶ Sententiæ Biblicæ.

In toto corde & in tota anima vestra Dominum Deum vestrum sequimini, & ipsum timete. *Deut.* 23.

Si in toto corde vestro reuertimini ad Dominum, auferte deos alienos de medio vestri. 1. *Reg.* 7.

Si reuersus fueris ad Omnipotentem, ædificaberis, & longe facies iniquitatem à tabernaculo tuo. *Iob.* 22.

Nisi conuersi fueritis, gladium suum vibrauit, arcum suum tetendit & parauit illum. *Psal.* 7.

Deus conuerte nos, & ostende faciem tuam & salui erimus. 80.

Reuertentur Ægyptii ad Dominum. & placabitur eis, & sanabit eos. *Esaiæ* 19.

Impietas impii non nocebit ei, in quacunque die conuersus fuerit ab impietate sua. *Ezech.* 33.

Venite & reuertamur ad dominum, quoniam ipse cepit & saluabit nos, percutiet & curabit nos. *Oseæ* 6.

Conuertam eos & miserebor eorum, & erunt sicut fuerunt, quando non proieceram eos. *Zach.10.*

Adeamus cum fiducia ad thronum gratiæ eius, vt misericordiam consequamur, & gratiam inueniamus in auxilio opportuno. *Hebr.4.*

Accedamus cum vero corde, in plenitudine fidei aspersi corde à conscientia mala, & abluti corpus aqua munda. 10.

Qui conuerti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, saluabit animam eius à morte, & operiet multitudinem peccatorum. *Iac.c.5.*

Eratis sicut oues errantes, sed conuersi estis nunc ad pastorem & episcopum animarum vestrarum. 1. *Pet.2.*

Dominus patienter agit, propter nos, nolens aliquem perire, sed omnes ad pœnitentiam reuerti. 2. *Pet.3.*

Beatus & sanctus qui habet partem in resurrectione prima (à peccato:) in his secunda mors non tenet potestatem. *Apoc.20.*

Conuersionis ortus per inspirationem.

Deus virtutum conuerte nos. *Psal.10.*

Reuertere ad me, quoniam exaudiui te. *Esa.44.*

Conuerte me & conuertar, quia tu Dominus Deus meus es: Postquam enim non conuertisti me, egi pœnitentiam. *Ier.31.*

Conuerte nos Domine ad te, & conuertemur. *Thren.5.*

Conuertimini ad me, ait Dominus exercituum, & conuertar ad vos. *Zach.1.*

Conuertimini de viis vestris malis. *ibid.*

Reuertimini ad me & reuertar ad vos. *Mala.3.*

Omne quod dat mihi pater, ad me veniet, & eum, qui venit ad me, non eiiciam foras. *Ioan.6.*

Nemo potest venire ad me, nisi pater, qui misit me, traxerit eum. *ibidem.*

Omnis qui audiuit à patre, & didicit, venit ad me. *ibid.*

Ego sum via, veritas, & vita: nemo venit ad patrem nisi per me. 14.

Quoniam per ipsum habemus accessum ambo vno spiritu ad patrem. *Ephes.2.*

Appropinquare Deo, & appropinquabit vobis. *Iac.4.*

Per tribulationem.

Imple facies eorum ignominia, & quærent te Domine. *Psal.82.*

Domine in angustia requisierunt te, in tribulatione murmuris doctrina tua eis. *Esa.26.*

Vulgo dicitur, Si dimiserit vir vxorem suam; & recedens ab eo, duxerit virum alterum, nunquid reuertetur ad eam vltra? Nunquid non polluta erit & contaminata mulier illa? Tu autem fornicata es cum amatoribus multis: tamen reuertere ad me, dicit Dominus (& ego suscipiam te.) Leua oculos tuos in directum, & vide vbi nunc prostrata sis. *Ier.3.*

Conuertere Israel ad Dominum Deum tuum, quoniam corruisti in iniquitate tua. Tollite vobiscum verba, & conuertimini ad Dominum, & dicite ei: Omnem auser iniquitatem & accipite bonum: & reddemus vitulos labiorum nostrorum. *Osea14.*

In se autem reuersus dixit: Quanti mercenarii in domo patris mei abundant panibus, & ego hic fame pereo: Surgam & ibo ad patrem meum. *Luc.15.*

Modus requirit, vt conuersio hæc sit ex corde & cum effectu.

Si in corde vestro reuertimini ad Dominum, auferte Deos alienos de medio vestri, & præparate corda vestra, & seruite ei soli. 1. *Reg.7.*

In veritate reliquiæ conuertentur. *Esa.10.*

Conuertemini sicut in profundum recesseratis filii Israelis. 31.

Reuertentur ad me in toto corde. *Ier.24.*

Quid murmurauit homo viuens pro peccatis suis? scrutemur vias nostras, & quæramus, & reuertamur ad Dominum. Leuemus corda nostra cum manibus ad Dominum in cœlos. *Thren.3.*

Nunc ergo, dicit Dominus, conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio, in fletu & planctu. *Ioel.2.*

Derelinquat impius viam suam, & vir iniquus cogitationes suas: & reuertatur ad Dominum, & miserebitur eius; & ad Deum nostrum, quoniam multus est ad ignoscendum. *Esai.55.*

Si conuerteris conuertam te, & ante faciem meam stabis, & si separaueris pretiosum à vili, quasi os meum eris. *Ier.15.*

Noli subtrahere verbum si forte audiant, & conuertantur vnusquisque a via sua mala, & pœniteat me mali, quod cogitaui facere eis propter malitiam studiorum eorum. 26.

Conuertimini & agite pœnitentiam ab omnibus iniquitatibus vestris, & non erit vobis in ruinam iniquitas. Proiicite à vobis omnes iniquitates vestras, in quibus præuaricati estis, & facite vobis cor nouum, & spiritum nouum. Et quare moriemini domus Israel? quia nolo mortem morientis: dicit Dominus Deus reuertimini & viuite. *Ezech.18.*

Viuo ego, dicit Dominus, nolo mortem impii, sed conuertatur impius à via sua, & viuat. Conuertimini à viis vestris pessimis, & quare moriemini domus Israel? iustitia iusti non liberabit eum in die peccauerit, & impietas impii non nocebit ei; in quacunque conuersus fuerit ab impietate sua. *ibid.33.*

Consecutione boni.

Si reuersus fueris ad Omnipotentem, ædificabitur tibi: procul facies iniquitatem à tabernaculo tuo. Dabit pro terra silice torrentes aureos, erit q; Omnipotens contra hostes tuos, & super Omnipotentem delitijs affluues, & eleuabis ad Deum faciem tuam. Rogabis eum & exaudiet te, & vota tua reddes. Decernes & veniet tibi, & in viis tuis splendebit lumen. *Iob.22.*

Conuertere ad Dominum, & relinque peccata tua, & dirige faciem Domini, & minue offendicula. Reuertere ad Dominum & auertere ab iniustitia tua. *Eccles.17.*

Si reuertimini & quieseatis, salui eritis: in silentio & in spe erit fortitudo vestra. *Esa.30.*

Conuertimini ad me, & salui eritis omnes fines terræ.

¶ Sententiae Patrum.

Vt sit homo aliquid, conuertat se ad illum à quo creatus est. Decrescendo enim frigescit, ascendendo feruescit, recedendo obtenebratur, accendendo clarescit: à quo enim habet vt sit, apud illum vt bene sit. Ergo qui vult simul esse cum Deo, non ab illo recedat, sed ad illum accedat. *Aug. sup. Ps.70.*

Conuersio nostra semper inueniet Deum paratum.

Conuersio ad bonum non homini, sed Deo adscribenda. *Epistol.130.*

Cum inhæsero tibi ex omni me, nusquam erit dolor, nusquam labor, & viua erit vita mea tota plena te, nunc autem quem tibi suppleat non habet, quem subleuas eum; & quia tui plenus non sum, ideo mihi onerosus sum. *confes.10.*

Scio quia male mihi est præter te, non solum extra me, sed & in me ipso, & omnis copia, quæ Deus mens non est, egestas mea est. *confes.4.*

Conferamus nos ad te, & bene nobis erit dote. Miserere nostri, & de nobis: & quia dimisimus te, dimisisti nos nobis. *Domini ser.4.*

Quis perdita nunquam reuerteretur, nisi pia pastoris diligentia consequeretur. *Inserm.*

Quæramus lapidem quo percutiatur incredulitas, quo quassetur, quassatus comminuatur, comminutus in pulueres conuertatur, conuersus in pulueres compluatur, compluatus faciat fructum, non quod igne consumatur, sed quod condatur. *Cont. quinq; Hæres.*

Nunquam est sera conuersio, latro de cruce transiit in paradisum. *Hier. in epist. ad Lætam.*

Tres modi sunt conuersorum, inchoatio, medietas, perfectio. In inchoatione autem inueniuntur blandimenta dulcedinis, in medio tempore certamina tentationis, ad extremum vero perfectionis plenitudinis. Prius ergo illos dulcia suscipiunt quæ postmodum amara quæ exerceant, & tunc demum fortia quæ confirment. *Greg.24. Moral.*

Vitam vniuscuiusque conuersi & inchoatio bona delectet, & aspera medietas probat, & plena post perfectio remuneret. *ibidem.*

Cum Pharao dimisisset populum, non eos duxit per viam terræ Philistim, quæ vicina est: reputans ne forte pœnitentia tangat eum, si vidisset aduersum se bella consurgere, & reuertatur in Ægyptum. Ex Ægypto itaq; exeuntibus è vicino bella subtrahuntur, quia derelinquentibus seculum, quædam prius vitia resistenda tur, ne in ipsa tua teneritudine atque inchoatione conuersionis, que territi redeant ad id, quod euaserunt. Prius ergo quæ sentiunt, securi prius pacis quiete nutriantur, post ergo ad dulcedinem tanto iam tolerabilius, tentationum certamina sustinent, quanto altius in Deo cognouere quod amare. *ibid.*

Plerunque conuersus quisque talibus tentationibus premitur, qualibus ante conuersionis gratiam, nunquam se esse reminiscitur: non quia tunc hæc eadem tentationum genera non fuerat, sed quia non apparebat. *ibid.*

Ferrum de terra tollitur, quum fortis pugnator ab omni terrena sua conuersatione separatur. Non ergo in eo quod prius aspici quicquid fuit, qui iam cœperit esse quod non fuit. *Moral.*

Lapis solutus calore in æs vertitur: quando dura mens amoris igne liquefacta, ad veram fortitudinem commutatur. Prædicator qui prius insensibilis extiterat, postmodum per amorem fit fortis, & per prædicationem sonorus fiat. *ibid.*

A regione nostra superbiendo, inobediendo, visibilia diligendo, cibum vetitum gustando discessimus: sed ad eam per humiliando, obediendo, visibilia contemnendo, atque appetitus nostros refrenando redeamus. Per aliam ergo viam ad regionem

dem regredimur, quoniam qui à paradisi gaudiis per delectatio-
nem recessimus, ad hæc per lamenta reuocamur: *Hom. 10. sup.*
Missus.

Maius de peccatore conuersio quam de iusto stante gaudium sit
in cœlo: quia & dux in prœlio plus eum militem diligit, qui post fu-
gam conuersus hostem fortiter peremit, quam illum qui nunquam
fugam perhibuit, & nunquam aliquid fortiter fecit. Sic agricola illam
uberius terram amat quæ post spinas vberes fruges profert, quam
illam quæ nunquam spinas habuit, & nunquam fertilem messem
tulit. *Hom. 34. sup Euan.*

Prima vigilia est pueritia, secunda adolescentia, tertia senectus.
Ergo in prima vigilia vigilare nolult, secundam custodiat: vt
conuerti à prauitatibus suis in pueritia neglexit, ad vias vitæ
saltem tempore iuuentutis euigilet: & quia ad vias vitæ iuuentutis
tempore non euigilat, saltem in senectute respiscat: nam quos
non conuertantur tolerat, non conuersos durius damnat. *In*
Matth.

Conuertimini ad me in toto corde vestro. Corporis conuer-
sio sibi fuerit, erit nulla: forma siquidem conuersionis est, non
tantum, nisi virtutem gerens, & speciem pietatis. *Bernh sup.*
Cantic.

Deo omnes ignorare Deum, qui nolunt conuerti ad eum, Neq;
enim ob aliud procul dubio renuunt, nisi quia grauem & seuerum
eum esse putant: quod pluis est, durum & implacabilem, qui misericors
est, & terribilem, qui amabilis est, & mentitur iniquitas sibi,
dum sibi idolum pro eo quod non est. *ibid.*

Scire inter primordia conuersionis acrius insurgere tentatio
ipsa consuetudinis; vt vix possint extingui iacula ignita Diaboli.
Eadem.

In primordia conuersorum blandis refouenda sunt modis, ne si ab
asperitate incipiant exterriti ad priores lapsus recurrant. Qui enim
rudem sine lenitate erudit, exasperare potius quam corrigere
studet. *Hugo de sum. bon. c. 8.*

Virtutem conuersionem quasi pacem in homine habent, quan-
do enim expelluntur, arctiore virtute consurgunt. *ibidem c. 9.*

Fit ex Dei seruo post conuersionem tentari, quatenus à corpo-
re, genere sollicitantibus vitiis ad virtutes animum per exerci-
tium capiat vitiorum. *ibid.*

Quando remissa conuersio in pristinos errores reducit, ac viuendi
modo reiicit. *Cap. 10.*

Quærendum conuersis pro animæ salute mutatio loci, ple-
rumque enim dum mutatur locus, mutatur mentis affectus. Cohi-
bitum est enim inde etiam corporaliter euelli, vbi quisque ille-
cebris defluxit. Nam locus vbi quisque prauè vixit, hic aspe-
ctum mentis opponit, quod semper ibi vel cogitauit vel gessit. *Ibi-*
dem.

Ab ea ætate quando flauescunt crines, caro nitescit eburnea, ocu-
lorum genimis facies rosea decoratur, valetudo corporis vires sub-
ministrat, iuuenilis ætas longioris vitæ spatium repromittit: quan-
to ratio vigent etiam corporis sensus, visus acutior auditus
promptior, incessus rectior, vultus iucundior, qui in hac ætate se do-
no Dei sociant, præmium Ioannis expectant. *Hugo de claustr.*
anim. l. 10.

Non offerunt hostiam viuentem, Deo placentem, immacula-
tam aure, non oculo, non pede, non cauda carentem. Audiat
eorum sera conuersio, quibus ex defectu senectutis aures obtu-
si, oculi turbantur, &, vt cuncta breuiter perstringam, ipsi in se
deficiunt. Hi non offerunt agnum immaculatum: sed vt ita
dicam porcum curatum. Sicut enim porcus in immunditiis: sic se-
nex in vitiis: & sicut porcus siliquis pascitur, sic senex fabulis
ridiculis delectatur. *ibid.*

Non eorum mutatio, sed conuersio, sensuum aduersa depellit,
cogitationes fugat, desperationes abicit, excludit angustias, & intra do-
mum cordis synceri pectoris lætitiæ diuinæ æternam præparat man-
sionem. *Petr. Rau. ser. 45.*

Sicut cum Hierosolymitanis habitat Iebusæus: interim in hor-
reo similis simul sunt saliunca & abies, vrtica & myrtus. In
mundo animalia alba & nigra, agni & hœdi. In reti Petri pisces
boni, In area Noe animalia munda & immunda. In agro do-
mini inter spinas, zizania inter spicas. In area domini granum
solum non est quenquam iudicare. Nouit enim Dominus, qui
quique futuri sunt. Primi nouissimi, & nouissimi primi.
Non præcedere potest ad vitam, quem nouissimum reputa-
uerit. *Hom in quadam epist.*

Conuitium.

¶ Definitio: et etymol.

CONVITIVM, Græce λοιδορία, ας, ἡ, & λοιδορέω conuicior, aris,
dicitur. Est autem conuitium maledictum cum contumelia.
Cicero: Maledictum autem nihil habet propositi, præter contume-
liam, quæ si petulantius iactatur conuitium; sin facetius, vrbanitas
nominatur. Nec Labeo ni Iurisconsulto assentiendum puto, qui
conuitium putat à vocum concitatione, vel conuentu deriuatum:
& id esse, quod cum clamore publice fiat. *Vt dicit tex. in l. Item a-*
pud Labeonem. §. Conuitium. ff. de iniur. Quid autem à contumelia
differat conuitium, *vide infra in Susurratio.*

¶ Sententiae Patrvm.

Si vtilitate proximi moueor in laudib. meis: cur minus moueor,
si quisquam ab aliis iniuste vituperetur, quam si ego? cur ea contu-
melia magis mordeor, quæ in me, quam in alium eadem iniquitate
coram me iacitur? *Aug. lib. 10. confes.*

Si non autem solam percutit iracundia criminantis, verum et-
iam conscientiam mordet veritas criminis: quid mihi prodest, si me
continuis laudibus mundus attollat? Ita nec malam conscientiam
sanat laudantis præconium, nec conuulnerat conuitiantis oppro-
brium. *Contr. Peril. lib. 3.*

Leuis quidem sermo, quia leuiter volat, sed grauiter vulnerat: le-
uiter transit, sed grauiter vrit: leuiter animum penetrat, sed non le-
uiter exit: leuiter profertur, sed non leuiter reuocatur, Facile volat:
ideo facile charitatem violat. Tenerum membrum lingua ar tamen
vix teneri potest, substantia quidem infirmum atque exiguum, sed
vsu magnum & validum inuenitur: tenuis est & lata, ideo aptis-
mum euacuandis sordibus instrumentum. *Bern. in quodam ser.*

Conuitia quis facile tolerat, cum in secreto mentis ad mala per-
petranda recurrit. *Greg. lib. 3. Moral.*

Nihil sæuius, nihil violentius amaris asperisq; sermonibus, quo-
rum vulnera tanto difficilius curantur, quanto facilius proferuntur.
Val. epist. in quodam serm.

Inuenimus multos aliquoties vno atque eodem sermone dulci-
bus verbis venena miscere, & fictis pacis blanditiis, litium pugnas
intrOire. Quid istis infelicius? quid periculosius esse potest, qui falla-
cis linguæ studio vitæ insidiantur alienæ? *ibid.*

Videmus frequenter verborum facta in crimen venire, & nimia
facultate verborum amicitiis odia succedere: quando autem potest
fieri, vt homo, aut magniloquus, aut maliloquus, non habeatur in-
gratus? *ibid.*

Quamuis quis vitam fide muniat, scientia regat, castitate &
sobrietate componat: nihil est quod in homine placeat, si in toto cor-
pore lingua displiceat. *ibid.*

Plana victoria est à clamatione tacere, & non respondere prouo-
canti. Habet enim mercedem, & de tua patientia, & de fratris mede-
la, si obliuioni detur iniuria. Sicut nihil est deformius quam respon-
dere furiosis: ita nihil vtilius quam tacere prouocaris. Nullus est fi-
nis inimicitiis, nisi ad tempus obtemperemus iratis. *ibid.*

¶ Sententiae Philosophicae.

Malis displicere, laudari est: nullam authoritatem habet, vbi,
qui damnatus est, damnat. Male de me loquuntur homines, quia
bene loqui nesciunt: faciunt, non quod mereor: sed quod solent. *Se-*
nec. 77. epist.

Æquo animo audienda sunt imperitorum conuitia, & ad hone-
sta vadenti contemnendus est ipse contemptus. *ibid.*

Multi cum aliis maledicunt, sibi ipsi conuitium faciunt. *idem de*
moribus.

Turpia ne dixeris, paulatim enim pudor rerum per verba dedi-
scitur. *ibid.*

Non potest generosus animus contumeliam pati. *De sententijs*
orat.

Si merito obiurgauerit te aliquis: scito quia profuit: si immeri-
to: scito quia prodesse voluit. *Sen. in Epist.*

¶ Apophthegmata.

Demosthenes à quodam conuitiis lacessitus, Committor, inquit,
in certamen, in quo qui superior euaserit, inferior est: & qui vicerit,
victus est. *Eras. Rot. lib. 4. apoph.*

Chrysippus à quodam improbo multis affectus conuitiis: Opti-
me, inquit, fecisti, quod nihil eorum, quæ in te sunt prætereris. *Anto-*
ton. & Max ser. de vitup.

Idem, audiens quosdam ipsi conuitiari & obloqui; atqui ego, in-
quit. Sic vitam degam, vt illis nemo sit creditur. *Eod. ser.*

Cleobulus dicebat conuitiorum reprehensionem illos non attin-
gere, qui secundum virtutem viuunt. *ibid.*

Plato, quum reprehenderis conuitiose, inquit, vide num quid à
te conuitio dignum designatum sit: si nihil tale actum est, fumum
esse illud conuitium existimato. *Ant. de ser. obloquut.*

Anonymus. Sapienti cuidam quum aliquis diceret me præsente
tibi à certo quodam conuitium factum est: tum ille, Nisi tu, inquit,
libenter audiuisses, nunquam ille mihi esset conuitiatus. *Eodem*
serm.

Scopelianus eos qui conuitiis agerent, existimantes sese hoc pa-
cto declarare animi magnitudinem, aniculas, appellare solebat, non
tantum ebrias, sed & rabidas. *Philost.*

Demades tibiis similes esse dicebat Athenienses, quod adempta lingua nihil residuæ rationis haberent. *Stob. ser. de Imp.*

Anonymus. Philippus Macedonum rex, cum iudicaret vino madidus, & perperam sententiam contra mulierem tulisset: illa intelligens errorem esse vini, non regis: Prouoco, inquit, ad Philippum, sed sobrium. *Eras. l. 8. apoph.*

Philippus Athenienses comparabat statuis quibusdam, quæ nihil aliud quam os haberent: & magna pudenda. *Stob. sermon. de Imprudentia.*

Idem. Eum conuitiis afficiebat quidam effreni lingua præditus: cumque amici hortarentur vt conuitiatorem persequeretur: Absit, inquit ille, ne amplius affectus & implicatus plura in nos iaciat maledicta. *Ant. serm. de contumelia.*

Idem. Dicebat se suis conuitiatoribus gratiam habere, quod ab iis melior redderetur. Ego enim, inquit, Studens illos mendacii conuincere, si quid improbe fecerint, muto consilium, & pœnitentia factum emendo. *ibid.*

Diogenes cuidam conuitiatori, At nec mihi (inquit) credit quisquam te laudanti, nec tibi me vituperanti. *ibid.*

Cicero, Cum Pompeius, Gallum quendam, qui ad se à Cæsare transfugerat, ciuitate Romana donasset: O hominem (inquit Cicero) Bellum, qui Gallis ciuitatem promittit alienam, cum nostram nobis non possit reddere. *Plut.*

Idem, Adolescens quidam accusatus, quod patrem placenta venerata sustulisset, cum stomachabundus minaretur se probris laceraturum Ciceronem: Hoc, inquit ille, malim quam placentam, arripi prædicto parricidium illi obiiciens. *Erasmus lib. 4. apoph. ex Plut.*

C. Memmius, cum accusaret Bestiam reum, cui patronus erat Scaurus, ac forte funus quoddam duceretur: Vide (inquit) Scaure, mortuus rapitur, si potes esse possessor, notans Scaurum, qui male audiebat, quod Phrygionis Pompeii bona sine testamento possideret. *Eras. 6. apoph.*

Cassius, Iulio Cæsare iam per insidias interfecto, sedatoque tumultu populi, cum Brutus ad Lepidum propinquum suum, Crassus vero ad Antonium proficisceretur, inter cœnandum cum sermonem (vt fit) de multis rebus haberent: tum vero Cassium Antonius interrogauit, An nunc etiam (inquit) pugionem sub axilla geris reconditum? Certe, inquit, longe maximum: siquidem tu quoque regnum affectabis. *Xiphil. Dion. abbreuiator. in Iulio.*

Anonymus. Cæsar Augustus cum vidisset adolescentem oris similitudine sibi similem, interrogauit, num aliquando mater eius Romæ fuisset: Negauit ille: sed sentiens conuicium, statim retorsit in authorem, adiiciens. Sed pater meus sæpe Romæ fuit. Augustus ludens, suspicionem intendebat in matrem adolescentis, velut ab ipso stupratam, & adolescens protinus eam suspicionem retorsit in matrem Cæsaris, aut in sororem. Nam oris similitudo non magis arguebat illum esse Cæsaris filium, quam fratrem aut nepotem: *Eras. lib. 4. apoph. ex Suet.*

Anacharsis, exprobranti cuidam Attico, quod natus esset in Scythia: Mihi, inquit, probro est patria, tu patriæ. *Laert. l. 1. c. 6.*

Diogenes. Aristippus philosophus, & Socratis discipulus, cum vidisset Diogenem olera lauantem, accessit: Si Diogenes, inquiens, sciret vti regibus, non vesceretur crudis oleribus. Contra Diogenes: Si Aristippus didicisset esse contentus oleribus, non esset canis regius: hoc est, non adularetur Dionysio regi, vt cibum ex aula eius caperet. *Laert. l. 2. c. 8.*

Idem. Diogenem quidam amentem vocabat, cui ille: Amens quidem non sum, non tamen eandem quam vos mentem habeo. *Stob. serm. de Prudentia.*

Idem. Cuidam probri gratia obiicienti egestatem, quum ipse esset homo scelerosissimus; Ob rerum egestatem, inquit, neminem vidit torqueri, ob malitiam autem quam plurimos. *Eras. l. 3. apoph. in fine.*

Idem, Platone de quibusdam disserente, Diogenes præsens, non attente animaduertebat. Quamobrem indignatione commotus Plato: Quin, inquit, diligenter sermones meos auscultas, canis? Qui nihil perturbatus: At ego, inquit, nunquam eo sum reuersus, vnde veni, quod canes solent. Obscure taxans ipsius in Siciliam profectionem. *Ælian. lib. 14. de Varia hist.*

Idem. Quidam ei obiiciebat, quod olim falsam monetam signasset: Fateor, inquit Diogenes, fuisse tempus quo eram talis qualis tu nunc es: qualis autem ego nunc sum, tu profecto futurus es nunquam. *Laert. l. 6.*

Idem. Philosophi vulgo nomine male audiebant, quod deos aut non crederent esse, aut contemnerent. Hoc innuens Lysias, interrogabat Diogenem crederetne esse deos? Cui Diogenes: Qui conuenit, inquit, vt non credam, quum persuasum habeam, te deis inuisum esse? Hoc dictum quidam attribuunt Theodoro. Non respondit ad quæstionem: sed in contumeliose interrogantem retorsit sermonem. *Laert. l. 6.*

Socrates acrius obiurganti familiarem quempiam in conuiuio, Plato dixit: Nonne satius erat hæc illi dixisse seorsum? Cui Socrates: Et an non tu quoque rectius feceris, si hæc mihi seorsum dixisses? *Eras. l. 3. apoph. ex Plut.*

Stilpo: quum olim omnium hominum oculi in solum Stilponem nem coniecti essent, quidam ad Stilponem: Ist[illegible] mirantur vt beluam: Nequaquam, ait, sed vt verum [illegible] mirantur me bestiæ. *Laert. l. 2. c. 2.*

Gnathana reprehensa à Stilpone philosopho, quod [illegible] corrumperet: Tu, inquit, egoque Stilpon in eodem [illegible] mine, qui adolescentes recum versantes inutilia quæ[illegible] sophismata doces, vt nihil referat, cum philosopho [illegible] cum meretrice. *Eras. lib. 6. apoph.*

¶ Similitvdinis.

D. Chrysost. quemadmodum si infles in scintillam [illegible] incendium, contra vero si inspuas, extinguis: & verum [illegible] nu est, quoniam vtrumque ex ore tuo proficiscitur. [illegible] uiciis aspersueris proximum: si inflatos ac vecordes [illegible] excitas ignem illius, & accendis carbones: sin mitem [illegible] admoueas sermones, priusquam excandescat, iram [illegible] xeris. *Hom. 3. Periculosum esse audire spectac. fol. 21.*

Antonij Monachi. Vt Cæcias ventus nubes: sic impu[illegible] in se conuicia attrahit. *Part. 2. Melissæ, ser. 53.*

Polybij. Sicut qui mente præditi sunt, quando hosti[illegible] tuunt, non id primum spectant, quid merito patiatur [illegible] magis quid ipsos facere deceat: Ita & de conuitiatoribus [illegible] est. *Lib. de Host.*

Plutarchi. Vt ille Thessalum Prometheum volens [illegible] dio dissecuit tuber, ac sanauit: Ita sæpenumero conui[illegible] cundiam dictum ab inimico vitium animi vel ignoran[illegible] neglectum sanat. *in moral.*

Iaculum si in solidum aliquid inciderit, nonnunquam [illegible] tem retorquetur. Ita conuicium in fortem & consta[illegible] tortum recidit in conuicium facientem. *in moral.*

Absurdum existimant opprobrare cuipiam corpo[illegible] quo non sis ipse immunis: At multo magis ridiculum [illegible] um in alterum conijcere, quod in te recidat. *in moral.*

Vt qui luctantur, non abstergunt suum pulverem, [illegible] contaminant, vt mutuo cadant: Sic quidam accepto [illegible] id purgant, sed obseruant quid vicissim in illos possit [illegible] *moral.*

Vt Thelephus non respexit hostem, cuius erat iuba[illegible] tem quam adferebat: Ita non oportet offendi iuni[illegible] sed si verum admonet, vertendum est ad vitæ correctio[illegible] *ralibus.*

Vt si vel inimicus ostentat lutum adhærens vestimen[illegible] lum, sed abstergis. Ita si quis ostendat maculam vitæ, [illegible] dum est conuicium, sed abstergenda labes. *in moral.*

Plinij. Vt Olympiæ porticus vocem acceptam ante [illegible] vnde heptaphonon oppidani vocant: Ita quosdam [illegible] conuicio, lexcenta regerunt: aut si paucis ad loquendu[illegible] garriendi finem non faciunt. *Lib. 46. c. 15.*

Leo cunctis formidatum animal, cantum ac crista[illegible] dat: Ita summi principes infirmorum conuicis nonnu[illegible] re coguntur. *Lib. 8. c. 16.*

Vt lasciuia simiarum febrim excutit leoni; Ita in[illegible] aut contumelia, nonnunquam excussa desidia, vetere[illegible] sti studium nos acuit. *Lib. 8. c. 10.*

Erasm. Sicut echo non sonat, nisi cum redde[illegible] cem: Ita nonnulli quicquid in ipsos dicitur, in [illegible] runt: at non habent quod dicant, nisi dicta referant [illegible] *mil.*

Muræna fuste non potest interimi, ferula protinus [illegible] leue incommodum examinat, vt conuicium, qui gra[illegible] næ procellas infracto tulerunt animo. *in Simil.*

¶ Historica Exempla.

Antisthenes cuidam dicenti sibi, maledixit tibi, [illegible] non mihi (inquit) sed illi, qui in se, quod ille culpat agno[illegible] mihi maledicere curet, non curo: quia auditus lingua[illegible] bustior: cum singulis hominibus linguæ sint singul[illegible] ng, aliquatenus tamen curo: quia eo ipso me facere [illegible] quia superioris personæ vsus est hoc pati, inferioris [illegible] rem itaque nisi vrgente humanitate homini compa[illegible] *Val. Max. l. 1.*

Plato, cum quidem ei retulit esse nonnullos, qui ipsi[illegible] & maledictis insectarentur. At ego, inquit, ita mores [illegible] illis fides nulla habeatur. *Ant. serm. de contumelia.*

Pythens Demosthenis obiecit, quod ipsius enthymem[illegible] olerent, significans illum non nisi descripto, & ad lucer[illegible] brata dicere. Quod dictum ita retorsit Demosthenes: [illegible] Non eodem pretio sibi & illi constare lucernam: nocta[illegible] nocturnis conuiuiis indulgeret, plus impendem[illegible] studio. *Plut. in Demost.*

Aduersus Demadem clamantem, Demosthenes [illegible] vult, ius Mineruam: At ista (inquit Demosthenes) Mine[illegible] periore in adulterio deprehensa fuit. Adulterium obiec[illegible] quum Mineruam poetæ faciant virginem. *Ex Plutarch.*

...quendam Phæreum nomine, de stupro suspectum, ...ereus Demostheni vigilias lucubrationesque obijceret, ...ni, tibi molestum fuisse, quod lucernam per noctem ha... *Eras. lib. 1. c. 1.*

... Manciæ, L. Libonem apud Pompeium accusabat: in quo ... Pompeius, Liboni fauens, Heluio & generis humilitatẽ ... exprobrans, dixit, illum ab inferis remissum, vt clarõs vi... Hoc conuitium is constanter retorsit hoc modo. Non ... inquit, Pompei: planè ab inferis reuersus sum. Sed dum ... vidi Cn. Domitium Ænobarbum deplorantem, quod ... genere natus, vitæ inculpatissimæ, patriæ amantissimus, in ... flore, tuo iussu esset occisus. Vidi pari claritate con... ferro laceratum, querentem id sibi prius perfidia, ... crudelitate tua accidisse. Vidi Cn. Carbonem acerri... tuæ, bonorumque patris tui defensorem, cum ter... esset, cateruis quas tu, illi inijci iusseras, vinctum, obte... eruisse omne fas & nefas: cum in summo esset impe... Romano trucidatum. Vidi eodem habitu & quirita... virum Perpennam, sæuitiam tuam execrantem: atq; ... eadem voce indignantes, quod indignati sub te adole... cidissent. Has Manciæ voces, fortassis aliquis te... appellet citius quàm libertatem. Scitum est, quod sub... Eo tempore & fortissimum erat Pompeio maledi... Fortissimum, ob summam potentiam: tutissi... reuocaam veterum facinorum inuidiam. *Valer. Max. li...*

... consularis in adolescentia male audiuit. Is Ægilio ... qui videbatur mollior, nec erat, sic exprobrauit ... Quidtu Aegilia mea, quando ad me venies cum tua là... Lepide retorsit Aegilius: Non pol, inquit, audeo: nam ... venit mater accedere. Alter simulabat orationem ... feminam, alter accepta persona simulationem vertit in ir... *Eras. lib. 6. apoph.*

... Philippo oratori dicenti, Quid latras? respondit, Furem ... communem latrandi in ipsum retorquens, notauit hominis ... *Brut. lib. 2. c. 40.*

... cum audiret quosdam ex iudicibus quos pecunia Clo... corrumperat præsidium petentes, ac si in periculo forent constí... Agrigentis sestertiorum prædonum auaritiam. Quid vos (inquit) ... præsidium postulabatis? an ne nummi vobis eriperentur ... *Cic. ad Att. lib. 1. Plut.*

... Domitius L. Crassõ collegæ exprobrauit, quod censor tanti ... quod in porticu domus haberet columnas Hymetias, ... millia nummum identidem promittens. Crassus e... festiuo ingenio, rogauitque collegam, Quanti ipse ... æstimaret. Is respondit, Sexagiẽs sestertium. Rursum ... Quanto igitur, inquit, eam minoris æstimas, si decem ar... dero? Ea fuerunt lori, patula ramorum opacitate là... Cum Domitius respondisset, tricies sestertium. Vter, inquit ... strum luxuriosior? egone, qui decem columnas centum ... summum emi! an tu, qui decem arbusculorum vmbram ... sertium æstimas? Ita est ingenium hominum ad aliena vi... ad sua cæcum. *Eras. lib. 6. apoph.*

... Crassus in Parthos proficiscens, cum Deiotarum extremæ ... uus, nouam vrbem condere videret: Quid est, inquit, ô ... quod cum hora diei iam adsit duodecima, nouam vr... mitteris? Ad hæc arridens Deiotarus: Imò quid ti... venit, Imperator, vt cum haudquaquam sis (vt vide... nus, tamen in Parthos cum exercitu properas? Nam id ... Crassus sexagesimum agebat annum. Hora quæ nobis ... est in meridie, olim erat extrema diei. *Plut. in M. Crasso.*

Crasso censor, Cn. Domitio collegæ exprobranti, quod ob ... in vsurio mortuam lachrymasset: At tu, inquit, cum ... ceruleris, nullam emisisti lachrymam: Scite retorsit con... Nonnullum illum, quasi non curasset vxorum mortem. Et alio... est in vxoris funere non flere, quam ob mirænam e... lachrymas. *Eras. lib. 9. apoph. ex Plut.*

... Sulpitius insigniter ipse fœdus, cum contra quem in iu... dixit nec faciem quidem habere liberi hominis. Cui re... Domitius Afer: Næ tu ex animi mei sententia, Longe: Qui ... habet, liber non est. Si ideo liber non erat cuius age... quod deformis esset: nec ipse Sulpitius habendus erat ... esset fœdissimus. *Eras. lib. 9. apoph.*

... quidam Catoni dixisset, Eamus deambulatum: & adole... interpellasset dicens, Quid opus erat de? Imò, inquit ... opus erat re? vna literula mutata, significauit ipsum po... cæneum in vita, quàm de in verbo. *Eras. libro 5.*

... Labeo, ei quidam obscurè genere natus dicebat, Indignus es ... Labeo, respondit: At tu hercule tuis satis dignus es. *Cicero ... Orat. & in Lælio.*

... cum ad Pompeium venisset: ac venisse pœniteret, rogatus ... eum generum reliquisset? Apud tuum, inquit, socerum: ... delignans. Perinde quasi notatus essut Cicero, quod age... iunctus esset, peritrinxit illum quod ipse cum socero ... gueret. *Plut. in apoph.*

... Idem, Metello percontanti, quis ipsius esset pater, nimirum ignobilitatem exprobrans: Ad istam, inquit, percontationem vt rõ... spondere sit difficilius, mater efficit tua, nam Metelli mater audie... bat parum pudica. Quin & ipse Metellus matrem referens leuior e... rat, & inconstans, & affectibus seruiens. Cicero conuitium à patre ad matrem transtulit. Tum enim incertus est pater, cum mater non ... cum vno consuetudinem habet. *Plut. in Rom. apoph.*

Verres, qui filium habebat parum pudicè flore ætatis vtentem, Ciceronem vt parum virum, ac cinædum incessebat conuitiis. At Cicero: Ignoras, inquit, quod liberis intra fores ita conuitiandum sit. Significans hoc conuitium non in ipsum competere, sed in conuitiatoris filium. Parentum est autem obiurgare liberos, sed intra domesticos parietes, nec turpia conuitia sunt eliminanda, Eliminat autem, qui aliis impingit, quod ipsius domi committunt liberi. *Plut. in Rom. apoph.*

Plancus cum in causa quadam adesset amico, velletque testem molestum perturbare, interrogauit, quo se artificio tueretur. Sciebat enim illum esse sutorem. At ille lepide retorquens in Plancum: Gallam, inquit, subigo. Id quidem sutorium habetur instrumentum: sed rectè exprobrabat illi adulterium cum Mæuia Galla, quo nomine Plancus malè audiebat. *Erasmus Roterodamus 6. apoph. regum.*

¶ Hieroglyphica.

Nonnulli significaturi hieroglyphicè conuitiorum contemptũ rem, *Aquilam* figurarunt statu immobili considentem, nulla pennarum asperitate terribilem, neq; hiatu rostri minacem, iuxta hanc *Cornicem* summittere eo gestu, vt lacessere & conuitia facere videatur. *Pier. Val. lib. 19. pag. 178. G.*

Vide Contumelia, Maledicentia.

Conuiuium.

¶ Definitio et etymol.

Conuiuium, Græcè συμπόσιον, τὸ, & συμποσιασμὸς, conuiuia dicuntur. Et est accubatio epularum, *secundum Ciceronem, qui in libro, qui Cato maior dicitur, vel de Senectute, dicit?* Benè enim maiores nostri accubationem epularum, quia vitæ coniunctionem haberet, conuiuiũ nominauerunt, melius quam Græci, qui hoc ipsum modo compotationem, hoc est, συμπόσιον, modo concœnationem, quam δεῖπνον, ἐστιατόριον, vocant. Ab hoc conuiuor, quod est conuiuium facio, & conuiua, qui ad conuiuium vocatur: Conuiuones verò, hoc est compotatores, non à conuiuendo, sed à conbibendo dicti sunt, quasi conbibones. Conuiuium, Heb. *Mischthe*, potatio, à verbo *Schatah*, bibit sitiens. Conuiua, Epulatum socius: compotor. Hebr. *Mavu*, συνεσθίοντες

Conuiuium laudatur, dummodo detractionibus, & fabulis, & plausibus turpibus non misceatur. 44. *dist. Conu. & c. seq.*

Conuiuium clericorum debẽt præcedere mensæ benedictio, infra mensam lectio, post mensam gratiarum actio. 44. *distin. Quando autem.*

In conuiuio non cibus, sed cibi auiditas reprobatur. *de Conu. dist. 5. Sint tibi.*

Conuiuia hæreticorum & schismaticorum præcipuè clerici debent vitare. 24. q. 3. *Cler.*

Conuiuia prohibentur, cum sacerdotalis sensus tenuis esse debeat, ne pinguis venter grossam mentem generet. 44. *dist. cæn. Vltimo, & seq.* 33. *dist. Presbyteri.*

Conuiuia nec episcopus, nec clericus absq; necessitate in ecclesia facere debet. 41. *dist. Non oportet cler. & c. seq.*

Conuiuium triplex est, scilicet animæ, ecclesiæ & beatorum: & quodlibet eorum habet tres epulas. *B. Thom. super Esai. 25. fin.*

¶ Biblici Loci.

Conuiuia impiorum qualia, *Esa. 3. v. 12. Osee 4. v. 18. 2. Pet. 2. v. 13.* damnantur, *Prou. 23. 20. Ier. 16. 8.*

¶ Sententiæ Biblicae.

Melius est vocari ad olera cum gaudio, quam ad vitulum saginatum cum odio. *Prou. 16.*

Noli esse in conuiuiis potatorum, nec in comessationibus eorum, qui carnes ad vescendum conferunt, quia vacantes potibus, & dantes symbolo consumentur, & vestietur pannis dormitatio. 23.

Noli auidus esse in omni epulatione, & non te effundas super omnem escam. *Eccl. 37.*

In multis enim escis erit infirmitas, & auiditas appropinquabit vsque ad choleram. *ibid.*

(Super mensam) non extendas manum tuam prior, ne inuidia non taminatus, erubescas. *Eccl.31.*

Si in medio fultorum sedisti, tu prior illis, ne extendas manum tuam, nec prior poscas bibere. *ibid.*

Si coactus fueris in edendo multum, surge è medio & vome, & refrigerabit te, & non adduces corpori tuo infirmitatem. *ibid.*

In conuiuio vini non arguas proximum, & non despicias eum in iucunditate illius. *Eccl.32.*

Vir respiciens in mensam alienam, non est vita eius in cogitatione victus, alit enim animam suam cibis alienis. 40.

¶ Patrvm Sententiæ.

Rogandi sunt parentes & vicini, sed rarius rogandi sunt. Et non nimis sumptuosa & delicioſa, sed tam parca & sobria, vel honesta illis debent conuiuia præparari, vt remaneat vnde possint pauperes refici. *Aug. serm.2. de temp. hom.2. Aduent.*

Vtilius est ad exequias funeris, quam ad domum ire conuiuij; quia ibi recordatione conditionis nostræ & fragilitatis humanæ, ex præsenti cadauere commonemur. In conuiuii autem lætitia, etiam si quid timoris habere videbamur, amittimus. *Hier. in Eccles. super illa verba: Melius est ire ad dom. luct. &c.*

Conuiuium quod à precatione cœptum, in precationem desinit; nunquam deficiet; sed quouis fonte vberius nobis omnia adfert bona. *Ioa. Chrys. hom. de fide Annæ.*

Conuiuium honestare honorstur, lætitia mensæ pertingat ad pauperes Christi, familia innocentiæ tripudiet disciplina. Absit ebrietas, luxus absistat; fugetur effusio saltatricum pestis, lenocinia cantorum, voluptatum fomenta, ventris onera, naufragium mentis cum Herodiadis conuiuio abscindantur, vt præsens gaudium vestrum ad lætitiam perueniat sempiternam. *Idem hom.16. in decollat. Ioan. Baptiste.*

Non est hoc paruum signum virtutis, non parua via correctionis, eiusmodi fugere conuiuia, & tales cœtus; & neq; reuereri amicitiam, neq; ventri seruientes, robur & constantiam animi dissoluere. Dum multi reuerentur amicitiam, in ebrietatis fluctus deuoluti sunt à fornicatione, & ignem voluptatis accenderunt, dum secuti sunt conuiuia, habentia multum iniquitatis. *Idem in Psal.140.*

Nulla fiunt conuiuia, vbi non mortalia committuntur pëccata. *Greg. in 5.c. Iob.*

Festa mundanorum sunt in epulis & deliciis corporum, sed festa spiritualium sunt in delectatione spiritus. *B. Thom super Io. 7. lectio. 2. in fin.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Hesiodus.

Τὸν φίλον᾽ ἐπὶ δαῖτα καλεῖν, τὸν δ᾽ ἐχθρὸν ἐᾶσαι.
Τὸν δὲ μάλιστα καλεῖν ὅς τίς τοι ἐγγὺς ναίει.

Id est,

Amicum ad conuiuium voca, inimicum dimitte:
Sed hunc maxime voca, qui te prope habitat.

Μὴ δὲ κακὸξείνῳ δαιτὸς δυσπέμφελος εἶναι,
Ἐκ κοινοῦ πλείη δὲ χάρις δ᾽ ἀπάνη τ᾽ ὀλίγῃσι.

Id est,

Neque multorum sociorum conuiuij perturbator sis.
Ex communi plurima gratia, sumptus autem paucissimus.

Menander.

Εὔτακτος εἶναι τ᾽ ἀλλότριά δ᾽ εἰ πονοῦντα δεῖ.

Id est,

Bene compositum esse, alienâ conuiuantem, oportet.

Homerus Odyss.1.

Οὐ γὰρ ἐγώ γ᾽ ἔτι φημὶ τέλος χαρίεσσον ἔσεσθαι,
Ἤ ὅταν εὐφροσύνη μὲν ἔχῃ κατὰ δῆμον ἅπαντα.
Δαιτυμόνες δ᾽ ἀνὰ δώματ᾽ ἀκουάζονται ἀοιδοῦ.

Hæ versus ita à Cicerone translati sunt:

Nec mihi videtur, inquit, officium esse, vt quisque maximè opis indigentissimum opitulari. Quod contra fit à plerisque, qui multum sperant, etiam si ille his non eget, tum cum potius. Bene nunc ais Cicero & verè, nam & ita fere fit. Sed (vt ad rem redeam) si querelis aut

Ἠ μῆνις ἐξέσσεται ἀρὴ δ᾽ ἐπὶ πᾶσιν ἐοῦσα
Σίτου καὶ κρειῶν, μέθυ δ᾽ οὐκ ἐρέουσιν ἀφύσσων
Οἶνος γὰρ φρένας ἀνδρῶν ἐπαείρει ὅς τε μάλιστα.

Id est,

Illa quidem longè est finis gratissima rerum,
Perpetuo vacuam curis traducere vitam,
Vt si cum populi conuiuia læta frequentent,
Auscultent citharæ lusus, tuenesq; canentes:
Stentq; cibis, iuxta mensæ dapibusq; repletæ:
Insuper afferret pleno & cratere minister.
Infundat paterâ dulcissima munera Bacchi:
Hoc mihi nil quicquam iucundius esse videtur.

Incertus author.

Αὐτὸ θέλης ἥδιστος ἀεὶ πόλος ὃς ἐν᾽ ἀνάγκῃ.
Τρὶς ἢ τὰς οἶνον τ᾽ ἐξ ἐπὶ καὶ οἰνοποτῆν.
Τὸ μὲν γὰρ ζωὴν προσχέει κἠφῦσα, τὸν δ᾽ ὑπὸ γαίης
Πολλάκι πρὸς λήθης ἤγαγε πικρὸν ὕδωρ.
Πολυμιθεῖς, χαίροντι, τόδ᾽ ὁπόσον πόσιν ἀνθρώπῳ
Μέτρον ἐμοὶ πάσης ἀρχὸς ἐυφροσύνης.

Sunt sponte exhausti lætissima pocula potus,
Baccho & pecori sima coacta nocent.
Hanc quia clam tellus Venus effundit, et ipsa
Fert ad lethæas immoderatus aquas.
Vinosi dira pereatis morte Bibones:
Latus ego saltem vina modesta bibam.

¶ Philosophorvm Sententiæ.

Francisci Petrarchæ.

De Conuiuijs. Dialogus XIV.

Gav.

Conuiuiis glorior. R. Lautus victus voluptatis furoris. Quid enim nisi pompaticus furor est multitudinem gotiis honestioribus fortassis abstractos honorifico locum cogere, & multos ventres aut vacuos meliore suo gratius implendos arbitrio, exquisitis & nocentibus re? vbi vt vni morem gesseris palato, multis tædio. Raro enim inter conuiuas conuenit, verumque quod ait ille:

Très mihi conuiuæ prope dissentire videntur,
Pescentes vario multum diuersa palato.

Quid dem, quid non dem. Quid des Flacce seu quid penitus nihil des, & hanc curam illis linquas, quibus tior est. A gant quid libet, qui agere nil aliud scimus. cordant, quid centum facient, aut mille. Vix tuntamentis. Hoc male sapuit. Illud male oluit. Hic fuit. Illud gelidum, Illud intempestiuum. Hoc morbo irato vultu. Crudum illud, hoc acerbum, ille famulus ceps, Hic surdaster, Hic cornumax, Hic clamore offtio. Ille illoris yasis aquam tepidam. Hic vinum querelis non tam aulæ, quam viæ resonant, & platea quid attinet iucundius domui suæ prænsuros precibus quorsum & sumptus inutilis, & superuacuus labor atrium turba conueniens, nisi vt te vicinæ osteatæ tuis pedester ágas voluptarium triumphum. bala concrepant, vtque appareat pompæ omnia hil. Finge postridie vnum aliquem conuiuarum ti sua constitit paropsis, nunquam id à conuiui bit. Nempe non id illi præstitum, sed tibi. Quæ sit dubium, solent tamen vbi ad mensam ebrii aliquid percussis epulis, his fermè verbis vti, per simul facimus caritatem, quibus ritè respondetur hanc ebrietatem, & hanc crapulam. Vera enim set, si ieiuni & sicci: quæ in vestram perniciem pauperum verteretis, tunc caritatem non improbo ad vestra conuiuia fastidiosi diuites coguntur, excluduntur. Vobis scilicet æstimantibus gloriosius busabundare. Nec deest præter vulgus (fontem thor insignis. Est enim, vt mihi videtur, ait Cicero patere domus hominum illustrium hospitibus egregie, qui referre vicem valeant, sed egentibus in re haudindignè forsitan notatum à Lactantio mus, qui profectò illud melius alibi, sed eodem me, inquit, officium est, vt quisque maximè opis tissimum opitulari. Quod contra fit à plerisque, mum sperant, etiam si ille his non eget, tum uiunt. Benè nunc ais Cicero & verè, nam & ita timis contra fit. Sed (vt ad rem redeam) si querelis uarum vis carere conuiuiis abstine. Habent vtcunque conuiuio interfuêre quod arguant, quod grauentur, arguit quod conuiuio non interfit, non iam ille pudentissimus parasitus, cuius lingua nos pluris gula est, quæ non modo non metuenda est, sed quam dicente Satyrico:

Nam quæ comœdia Mimus, qui melior parasitus

Tales aliqui apud comicos describuntur, latique quid nisi coram auditi queant facere. Hæc denique uiualem censuram non conuiuendo cualeris, parasitum rabiem ridendo, & contemnendo fugaueris, non est vita. G. Conuiuiis vaco. R. Pulchrum tibi studium gustui conueniat, quid illi, quibus aut compescenda aut irritanda salsamentis. En præclaram vtilemq; quis primus, quis secundus, & quis tertius ingratum bus premat, quis vini fumus cerebro grationes nebu G. Conuiuiis delector. R. Si sic accipiatur vt verbum ferunt maiores nostri nominis huius authores, non guam, sed laudabo. Dulce est enim & optabile, & conuiuere, sed commessatione conuiuii appellatis pulcherrimum nomen comedendo & bibendo, non do, & loquendo, cum & docto homini & erudito viuere sit cogitare, & nihil profectò sit dulcius quio amicorũ. Nolite ergo rem fœdam pulchro lucet enim & quod conuiuium dicitur commessatio tur. Audite potius Apostolum Paulum clara

...mestationibus, & ebrietatibus dehortantem, & videte ...nominum splendore rapiamini. G. Conuiuia me dele... Hic quod est Comessiones, potationes, epulationes, viscera... Hæc si delectat accipere, vilis tu vilis rei debitor, ac si dare ...stultæ sollicitudinis seruus es. G. Conuiuiis gloriam quæ... est vester quærere, ibi, vbi quod quæritis non est. G Spero ...conuiuiis R. Falsa est gloria, verus error. Alexandrum Ma... conuiuiis indulsisse vsque ad funestam ebrietatem legi... Verum vsque ad profluuium amentis impensæ, flebi... Imperii iacturam. Quæro alios duos, quem mihi sanum ...quem sobrium regem his intentum dabis? Nam philo... poetas egregios memorare necessarium non est, multoq; ...sanctos viros, & omnino omnes grande aliquid piumue ami... tantes, quibus omnibus haud dubiè tota ea res infamis, & ... G. Gloria mihi apud vulgus, & multorum gratia ex con... est. R. Vilissimæ mercis ingens precium, coquum fieri ...placeat alienæ. Credo autem sunt quos gula vrget, frænos his nihil est gratius quàm aliena cura, & impensa frænos ...quodque per se nequeunt per alios adipisci. Qui hoc eis ...apud illos dum id faciant & famosi sunt. Finge desi... doleant clari esse. Tandem, vt ego quoq; iam desinam ...est. Conuiuarum conditio delicata est, & quærula lon... fastidiis. Deparasitis breuem accipe regulam, dum illos af... patris rodent, arridebunt, plaudent manibus, laudabunt vi... rum liberalemque patriæ patrem dicent, Nihil ad vlti... gratia adulationis omiserint, de qua Satyricus loquens adu... gentem prudentissimam, & commodam nationem asseruit, & ...quæsti quoque notissima: sin aliquando cessaueris & qui... aurum, sordidum, miserum, diffamabunt. Sin inopia, ...non malum certè, sed stolidum & ineptum, teque, ...domum fugient vt scopulum. Tunc intelliges illud Flacci:

Desipuit cadis cum fece siccatis amici.

...loquitur amicis. Veri enim maxime in aduersis hæ... domos auidius frequentant quas fortuna deseruit. His ...que difficultatibus, vt occurras in tempore & conuiuas ...curras aridos, horumque omnium voces & sententias ...tenere, & fic habeto, nihil loci recto esse iudicio vbi to... quæ tributur, nisi virtuti. Caducum denique malis arti... nomen, emque vulgo quæ gloria dicitur, apud doctos ...alienon gloriam.

...mores nostri accubationem epularum, quod amicorum ...connectionem haberet, conuiuium nominarunt, melius ...quæ hoc idem tum comportationem, tum concœnatio... quod in eo genere minimum est, id maxime proba... *Cicero de Senectute.*

¶ Apophthegmata.

...adolescenti formoso ad conuiuium eunti: Deterior, ...Reuersus a conuiuio adolescens, quum Diogeni di... redii deterior: inquit, χείρων μέθυος, deterior igitur in... non posse, quin adolescens è luxu isto temulentoque ...deterior. *Laert. lib. 6.*

...gerus, quanam hora prandere oporteret? si dives, inquit, ...vult: si pauper, quum potest. *Laert. in vitis Sotia. Bruf.*

...uitatus apud Platonem, oleas ex omni apparatu tantum ...Quidanquit, sapiens vir in Siciliam huiusmodi mensâ... profectus, appositis modo non frueris? *ibid.*

...dicebar, ne ad cœnam quidem se iturum ad eum, ...hoc debiturus sit. *Bruf. lib. 2. c. 14.*

...gratus cur in conuiuio tam hilaris esset, qui alioqui seue... batur: vrbanissime respondit, Lupini (inquit) quam sunt ...tamen aqua dulcescunt. *Bruf. lib. 2. ex Plutarcho.*

...vocatus ad cœnam, non prius se venturum polliciebatur nomenclaturam eorum, qui simul vocati erant didicerat enim, Cui naufragandum est, aut in expeditione militandum vtcunque ferat commorantium necesse ...cum citra delectum sese potatorum turbæ immiscere, ho... imprudentis, & parum cordati. *Stob.*

...semper suo vnius præsidio fretus Rempubl. adminis... sodalitatibus adhorrebat, velut ab amicorum potentia, ...aliis inferendam adderet animum. Quantum ille ...ab omni factione, qui non ob aliud vitabat amicitias, ...illas adigeretur ad aliquid faciendum, quod iustum ...cogeretur abstinere ab eo, quod iudicasset Reipubl. ...Nunc mundus vndique plenus est sodalitatibus, sed ti... bus, ac religionis lenocinio commendatis. Nec his ...esse nomen expedit viris insigni virtute præditis, eo ...pars, quæ fere deterior est, sæpe cogit facere quod nol... abstinere ab eo quod erat factu optimum. *Eraſm.*

¶ Similitvdines.

...archi, Paulus Æmilius dicebat eiusdem artis esse, & aciem ...instruere, & conuiuium exhibere: illam, vt hostibus sit quam ...formidabilis: hoc, vt amicis sit iucundissimum. *In Rom.*

Qui in eadem vehuntur naui, & in iisdem militant tentoriis, sese mutuo ferant oportet: Sic qui versantur in Repub. At in conuiuiis non idem est necesse: nam illic periculum est commune, hic non item. *In Moralibus.*

¶ Adagia.

Septem conuiuium, Nouem conuitium.

Innuit prouerbium, paucos in conuiuium adhibendos esse, alioqui fore tumultuosum & insuaue. Elegans est propter παρονομασίαν.

Marcus Varro dicit conuiuarum numerum incipere oportere à Gratiarum numero & progredi ad Musarum: id est, proficisci à tribus, & consistere in nouem, vt cum paucissimi conuiuæ sunt, non pauciores sint, quam tres, cum plurimi, non plures quam nouem. Nam multos, inquit, esse non conuenit, quod turba plerunque est turbulenta.

Ophelii Stoici huiusmodi de Affabilitate est præceptum:

Discite non inter lances mensasq; nitentes
Cum stupet insanis acies fulgoribus, & cum
Acclinis falsis animus meliora recusat:
Verum hic impransi mecum disquirite, &c.

Conuiuium tribus constare debere, ex Menalippa Varronis adducitur, lecto viro, lecto loco, lecto tempore.

Martialis.

Μισῶ μνήμονα συμπότην.
Odi memorem compotorem.

Tiberius ad eum modum, & in hanc sententiam pro Cotta Messalina, qui ob verba quædam inconsideratius per prandium effusa, prehensus ad Imperatorem prouocauerat, rescripsit, postulans, ne ea crimen duceretur, vt est author Tacitus lib. 5.

¶ Exempla, Biblica.

Conuiuia tum boni tum mali celebrant: Exempla: Abraham, *Genes. 18. v. 3. & 19. v. 2. 3. & 21. 8.* Isaac, 26. 30. Laban, 29. 22. Pharao, 40. v. 20. Ioseph, 43. 16. Pater Samsonis, *Iudic. 14. 10.* Princeps Philisthæorum, 16. v. 22. 23. 24. Senex apud Gabaonitas, 19. 21. Saul, *1. Sam.* 20. 5. Nabal, 25. 36. Dauid, *2. Sam. 3. 20.* Absalom, 13. v. 20, 28. Adonias, *1. Reg. 1. 9* Salomon, 3. 17. Tobias, *Tob. 2. v. 1. 2.* Raguel, 7. v. 8. & 9. 6. 12. Ozias, *Iudith. 4. 19.* Holofernes, 12. 1. Assuerus, *Esth. 1. 3. & 2. 18.* Vasthi, v. 9. Esther, 5. 4. & 7. 1. Iudæi, 8. 17. *Esai. 5. 11* Filii Iob, *Iob. 1. 4.* Balthasar, *Daniel. 5. 1.* Matthæus Leui, *Matth. 9. 10. Marc. 2. 15.* Homo quidam, 14. 16. Zachæus, 19. 5. 5. Conuiuium nuptiarum, *Ioan. 2. v. 1.* Lazari, 12. 2.

¶ Exempla Profana.

Macedones in more habent, vt nullus discumbat inter conuiuas, nisi extra retia aprum interfecerit: tunc enim sedere inter conuiuantes licebat. *Athenæus lib. 1. c. 11.*

Epulæ Legionibus victricibus ante fores exhiberi solebant. *Alexander ab Alexandro, lib. 6. c. 6.*

Apud *Gothos* honorificum, regiæ mensæ adhiberi. *Paulus Diaconus lib. 1. c. 23.*

Brachmanes conuiuia vasis epulisq; apparatissima struere. Apollonius Tyraneus affirmauit: cum tamen, qui apparando conuiuio, ferendis mutandisq; ferculis ministrarent, nulli conspicerentur. *Philostratus.*

Fertur Numa aliquando frequentes ciues inuitasse ad epulum, sordidaq; vasa, & cœnam plane frugalem plebeiam quæ apposita esset. Cœpta cœna intulisse sermonem, Deam sibi familiarem adesse, ac repente domum ostendisse poculis instructissimam pretiosissimis, mensasq; epulis variis, atq; apparatu magnifico affluentes. *Plut. in Numa.*

Reges Persarum quotannis regiam cœnam instruunt, quam suæ lingua Tyctam, hoc est, τέλειον, siue perfectam vocant: in qua Rex solum caput ornatur, Persas strenis donat, & quicquid oratus fuerit, concedere cogitur: Celebratur autem quotannis eo die quo Rex creatus est. *Herodot. lib. 9.*

L. Sylla, deposita Dictatura, vniuersi patrimonii sui consecrans Herculi decimam, præbuit splendidum epulum populo per multos dies tantoq; exuberantior vsu apparatus fuit: vt quotidie magna copia cibariorum in amnem proijceretur: vinum diffunderet quadraginta annis vetustius. *Plut. in Sylla.*

Magnificum epulum *C. Iul. Cæsar* in Libyco triumpho populo Romano dedit, in quo duobus & viginti millibus tricliniorum est accubitum. Ciuibus viritim denos frumenti modios, totidemque olei libras, trecentosq; nummos diuisit. *Sueton.*

Persæ laute cœnant, integra & multa & varia apponentes: lecti & poculorum ornatus splendidissimus, auro & argento refulget. *Strab. lib. 15.*

Athenæus lib. 4. tradidit ex Herodot. Apud Persas diebus natalitiis fuisse morem: vt diuites bouem, ceruum, agnum, asinum, equũ, & camelum apponerent, totos in clibano aut camino coctos. *Theat. Zuing.*

Hecatæus Abderites memorat, eos qui vxores ducunt, ad solenne conuiuium complures inuitare: quo ingenuos se esse, & ingenuorum parentum filiam ducere vxorem, multi sciant, & testes sint. *Plut. lib. 4. Quæst. conuiualium. 3.*

Otho I. Imp. singulis septimanis in cibum aulicum mille porcis, viginti octo tauris, mille modiis frumenti, octo plaustris vini, decem plaustris cereuisiæ vtebatur: exceptis oleribus, piscibus, ouis, gallinis, carnibus ferinis, butyro, adipe, lardo, & caseo. *Ernestus Brotuffius lib. 2. Chron. Morib. c. 1.*

Paulus Æmilius, cum deuicto Perseo epulum exhiberet victoriale, admirantibus Græcis, quod in magno splendidoque apparatu curiosus esset, dicere solebat, Eiusdem esse animi, & aciem & conuiuium bene struere: Illam quidem, vt formidolosus hostibus: hoc, vt amicis gratus esset, *Plut. in Rom. apoph. & Brus. lib. 2. c. 2.*

Sertorius admonere solebat suos, ne quid in conuiuio præter decorum vel fieret, vel diceretur: præsertim a iurgiis & obscœnitate temperaretur. Nec ipse quicquam tale sustinebat vel audire, vel videre. *Plus.*

Cor.

¶ Definitio et Etymolog.

Cor, Græcè καρδία, ας, ἡ, dicitur. Quod pro mente sæpe ponitur: vnde recordor, quasi in corde, hoc est, in mente reuoco: vnde recordatio fit. Et socors, quasi sine corde, & socordia, ignauia. Et concors, qui vnius mentis & animi est. Et concordia, de qua supra in concordia.

Cor primo generatur. *secund. B. Thom. secun. Secundæ, quæst. 122. art. 2.*

Cor est primum principium motus in animali. *prima Secundæ, q. 17. art. 9.*

Cor est primum principium membrorum & virium vitalium quantum ad esse. Sed caput est principium sensuum & motus. *sec. D. Thom. 3. part. q. 90. art. 3.*

¶ Biblici Loci.

Cor, pro serio & syncero affectu, *Roman. 10. v. 10.* pro anima, seu mente, *1. Pet. 3. v. 4.* pro conscientia, *1. Thess. 3. 13.* pro intellectu, *Rom. 2. v. 15* pro media & intima parte alicuius, *Exodi 15. v. 8. Psal. 46. v. 3. Proverb. 23. v. 34. Ezech. 27. v. 4. & 38. v. 18. Ionæ 1. v. 4.* Sic accipitur secundum quosdam, & *2. Sam. 18. v. 14. bis in eodem versiculo.* Cor intelligens à Deo, *Deuter. 29. v. 4. 1. Reg. 3. v. 9. & 8. v. 58.* Cor nouum à Deo, *Ezech. 11. 19. & 36. 26.* Cor pauidum non custodientibus Dei præcepta, *Deut. 28. v. 65. 1 Paral. 29. v. 19. 2 Paral. 30. v. 12.* Cor hominis prauum. *Gen. 6. v. 5. 12. & 8. 21. Ierem. 17. 9.* Cor terræ pro sepulchro, *Matth. 12. v. 40.* Cor hominis, thesaurus ipsius, *12. v. 35.* Cordis cæcitas, *Ioan 3. 39.* Cordis simplicitas Deo grata, *1. Paralip. 29. v. 17. Psal. 101. v. 2. Ephes 6. v. 5. Coloss 3. v. 22.* Cor vium, & anima vna, pro summa tum in doctrina, tum in voluntate consensione. *Actor. 5. 32.* Cordi inscriptum habere opus Legis, *Rom. 2. 15.* est habere turpis & honesti, iusti & iniusti discrimen, quod est æquitatis omnis, rectarum legum norma, hominis menti insculpta. In corde psallere Domino, *Ephes. 5. v. 19.* pro, ex animo, vel serio cordis affectu. Cordis lapidei nomine, *Ezech. 11. 19. & 36. 26.* summa ingenii & cordis humani duritiei denotatur, quam adumbrant Tabulæ lapideæ, ad quas alludit Paulus, *2. Corin 3. v. 3.* Cordi autem lapideo opponitur cor carneum, id quod in carne versatur (vt accipi solet hoc epitheton, quando caro spiritui opponitur) sed è contrario, quod vi spiritus Dei factum est mollius: vt in eo tanquam nouis Tabulis possit Euangelii gratia insculpi, sicut prædictum est, *Ierem. 31. Versic. 31.*

Cor & cor habere, dicitur Hebræis, sicut Græcis δίλυχος, *Iac. 1. v. 8.* vir duplici animo, vel simulator, vt qui aliud ore loquatur, aliud intus sentiat. Vel is potius, (præsertim autem apud Iacobum) qui animi incertus, modo in hanc, modo in illam partem inclinat, neque dat operam vt in vera religione stabiliatur. Corde creditur ad iustitiam. *Rom. 10. v. 10.*

¶ Sententiæ Patrvm.

Væ duplici corde. De suo partem faciunt Deo, & partem faciunt Diabolo. Iratus Deus, quia sit ibi pars Diabolo, discedit, & totum Diabolus possidet *Aug. super Ioan.*

Beati mundo corde, non exterioribus oculis, sed corde videbitur Deus. *De verbis Domini.*

Cor habet in ventre gulosus, lasciuus in libidine, cupidus in lucris. *ibid.*

Omnipotens Deus humanum cor destruit, quum relinquit: ædificat, quum replet: neq; enim humanam mentem debellando destruit, sed recedendo, quia ad perditionem suam sufficit sibi demissa. *Hier. super Matth. 5.*

Quid est cor durum? ipsum est quod nec compunctione scinditur, nec pietate mollitur, nec mouetur precibus, minis non cedit, flagellis duratur, ingratum est ad beneficia, infidum ad consilia, sæuum ad iudicia, inuerecundum ad turpia, impauidum ad pericula, inhumanum ad humana, temerarium ad diuina, præteritorum obliuiscens, præsentium negligens, futura non prouis- cui præteritorum præter solas iniurias, nihil om futurorum nulla, nisi fortè ad vleiscendum, prop *quinto de conside ratione.*

Elatum cor, durum & expers pietatis, ingratum siccum ab omni rore gratiæ spiritualis. *Bernh. su*

Non discordet cor tuum à facie tua: non habeat & cor deorsum. *super Cant.*

Apud homines cor ex verbis, apud Deum verò ex corde. *ibid.*

Semper in robusto & vegeto corpore animus tepidum cor, & rursum in corpore debili & infirm promptiorque spiritus. *Idem in Apologetico.*

Puritas cordis in duobus consistit: in quærenda litate proximi. *ibid.*

An non confunderis sursum caput habere, qui habes: corpore rectus stare, qui corde repis terram

Cor in quatuor effectibus est, quid diligas, qui gaudeas, seu contristeris. *De tem pore serm. 2.*

In omni namque creatura, quæ sub sole vanitati occupatur, nihil humano corde sublimius, nihil mob Deo similius reperitur: quapropter nihil aliud quæ tuum. *Hug. lib. 1. de anima.*

Plura machinatur cor meum vno momento, qua mines perficere possent vno anno. *ibid.*

Solus is regnat, qui depositò cordis imperio legib dinat totam familiam motuum interiorum & exter surgat leonina rabies, punitur per patientiam: si per abstinentiam: si ferocitas apri, per mansuetudi vnicornis, per humilitatem. Non inuenitur autem tes liberales ars ista præ aliis liberalis, qua tenetur mobili mobilius est, quod omni lubrico lubricosius *nima.*

Cor paruum est, & magna cupit: vix ad vnius sufficere posset, & totus mundus ei non sufficit. *ibid.*

Vis scire de fratre tuo quale cor habeat, attende & frequentius loquatur. Ex abundantia enim *Cassiod. in Psal.*

Vide Animus, Mens, Ratio.

Corpus.

¶ Definitio et Etymo

Corpvs, Græcè σῶμα, ἄτος, τὸ, & σωμάτιον, τὸ, tur. Est autem corpus, quod omniquaque diuisi *dum Arist. lib. de Cælo & Mundo.*

Corpus est magnitudo, quæ ad tria diuiditur. v

Corpus est omne id, quod habet trinam dimen longum, latum & profundum. *secundum Albertu principio sua philosophia. super lib. 1 Physicor.*

Corpus est, in quo est aptitudo intelligendi diuis cantes se ad angulos rectos, & tertiam lineam intelle illas ad angulos rectos. *secund. Algazelem &*

Corpus à Græcis sic describitur, τὸ τριχῇ διαστατὸν, dimensione distans.

Corpus à Lucretio hoc versu describitur:

Tangere enim aut tangi nisi corpus nulla pot

Corpus simplex est, quodcunque habet princip cundum naturam, puta ignis, & huic cognata. *secund. Cælo & Mundo.*

Corporum tria genera esse affirmat Pompon. v specie continetur, vt homo, lignum, lapis. Alterum, gentibus, hoc est, pluribus inter se cohærentibus cium, nauis. Tertium, quod ex distantibus compactu ex pluribus corporibus vni nomini subiectis, vt popul

Corpus generaliter dicitur, quicquid tactu perc *Guph, Gaph, Geuiah*, à verbo *Goph*, clausit: Corpus compactum & veluti clausum videtur. Nonnunquam animalis massa tum ex similaribus, tum ex organicis vna cum anima totum constituit animal, sumitur. sola carne. Vtramq; significationem distinctio comp tialis:

Viuebam, laceris membris stillantibus ossa;
Inq; omni nusquam corpore corpus erat.

Corpora inanimata, metalla: animata, arbor, Leo. Vis sibilia, rationalia. Corpus, pro opere aliquo scripto pro parte seu multitudine quapiam corpus constitue

¶ Divisio.

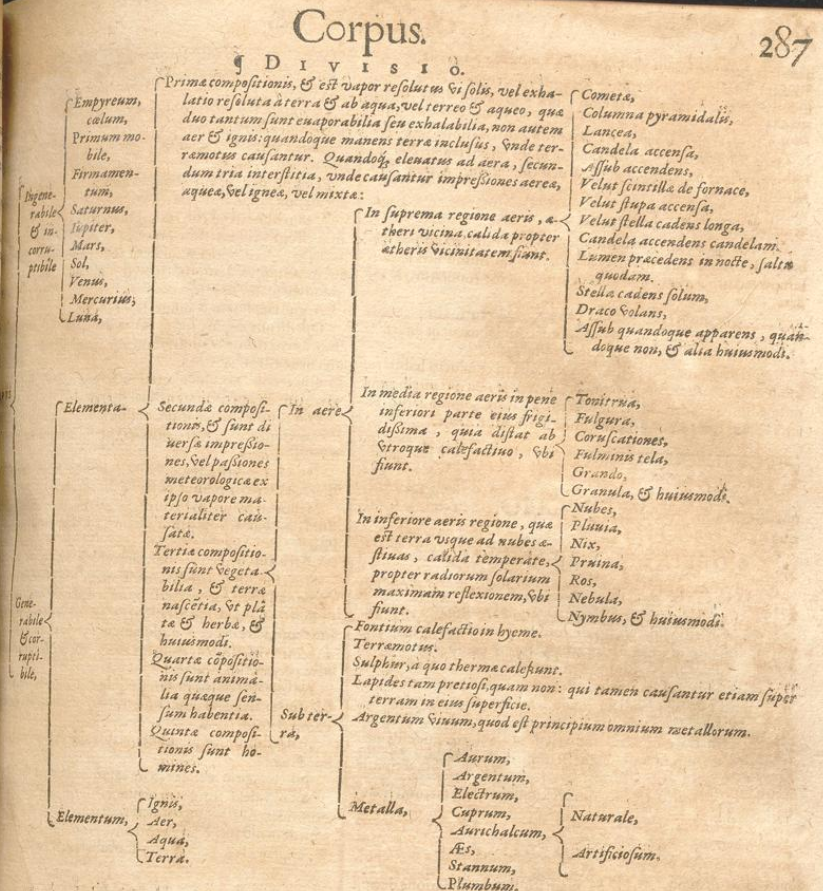

¶ Biblici Loci.

Homo pro hominis parte non regenerata, *Rom.* 8.10. 1. *Cor.* 9.27. Homo veteri homine spiritui repugnante. Pro toto homine synecdoche, *Roman.* 12. 1. vbi alludit Apostolus ad veterem ritum, quem sequentibus apparet, & ex 1. *Thessal.* 5.23. Corpus anima. *Luc.* 15.43. dicitur, cui anima vitales facultates præbet: imbecillas & temporarias, vnde fit, vt sit corruptioni obnoxium, quod ψυχικὸν erat: Sicut contra, Corpus spirituale dicitur, quod diuinæ illius virtutis particeps, tanto excellentiam viuit, quanto Deus animæ præstat: vnde fit, vt eius corpus sit æternum, gloria & splendore insigne, ab omni debilitate liberum. Corpus carnis, pro humana natura, & pro massa ex omnibus vitiis conflata. 2.11. Corpus Christi, nempe Ecclesia. *Rom* 12.5. 1 *Cor.* 6.15. & 10.17. & 12.13.27. *Eph.* 4.12.16. & 5.23.30. *Coloss.* 1.18.24. & 2.19. & 3.15. Corporeitate umbris legalibus figurata: *Coloss.* 2.17. Corporis Domini discernere dicitur, 1. *Cor.* 11. 27. quæ illud est aspernatus, vt Apostolus explicat, *vers.* 29. Corpus Domini discernere dicitur, 1. *Cor.* 11.29. qui dignitatis illius habet rationem, vt à cæteris segregat: ac proinde cum summa reuerentia ad sacram Eucharistiam non tanquam ad profanos cibos, sed tanquam ad mysteriorum pretiosissimæ tremens accedat. Corpus mortis, 1. *Rom.* Hebraismus, pro morti obnoxium. Corpus peccati, 6. *v.* 6. Corpus quo peccatum ipsum hæret, vt eleganter explicatur. 1. *Cor.* 2. Corpus lucidum, *Matth.* 6. *v.* 22 23. in Scripturis dicitur quorum, id est, recto cernentis iudicio illustratum: Corpus tenebricum contra dicitur, quod in tenebris positum est, vitiosis officinis, luminibus mentis officientibus. Corpus non minus quam anima Deo subiectum. 1. *Cor.* 6.20.

Corporis quatenus habenda cura sit, *Col.* 2. 23. Corpora nostra membra Christi, 1. *Cor.* 6.15 Corporalis exercitatio commendatur, 1. *Tim.* 4. Sic vocat Paulus, non illam immodicam, ac multo etiam superstitiosam aliquam, aut impiam potius: sed rigidam, & absque carni vtilem victus rationem.

¶ Sententiæ Philosophorvm.

Vera mensura humani corporis quatuor cubitis definitur, vel sex pedibus: cubitus enim vno pede & dimidio constat. Pes autem quatuor palmis, palmus quatuor digitis secundum latitudinem inter se iunctis. Quantum autem spatium hominis à vestigio ad verticem, tantum esse passis manibus inter longissimos digitos, obseruatum est, vt tradit *Plinius lib.* 7. *cap.* 17. Totius autem longitudinis humani corporis; facies ab imo mente, vsque ad summam frontem, vel imam radicem capillorum, est pars decima, eandemque rationem habet habitus totius frontis. Diuiditur autem facies in tres partes æquales, vnam ab imo mento, ad imas nates, alteram inde vsque ad supercilia: tertiam inde vsque ad summam frontem. Longitudo oculi, ab vno angulo ad alterum oppositum, pars est quadragesima quinta, & itidem se habet interuallum & distantia inter vtrumque oculum. Nasi longitudo est trigesima pars, eiusque foramen est centesima octogesima. Ambitus oris & auris, est decimaquinta. Totum caput ab imo mento vsque ad verticem, est octaua pars. Colli magnitudo est decimaquinta. Longitudo pectoris proprie dicti, itemque latitudo fere sexta pars est. Vmbilicus dimidium corporis locum tenens, ipsum in duas partes æquales diuidit: tota longitudo femorum & crurum vsque ad pedum vestigia paulo minor est dimidia parte. Longitudo pedis sexta pars est, sicut prope etiam brachii vsque ad cubitum, & cubiti vsque ad manus. Manus vero decima pars est. *Lege Vitruuium imitio l.* 3 *& interpretes eius Philandrum & Danielem Barbarum, Cardanum item extremo l.* 11. *de subtilitate.*

Omnis enim coagmentatio corporis, vel caloris, vel frigoris, vel aliqua impulsione vehementi labefactatur, & frangitur, & ad morbos senectutemque compellit. *Cicer. libr. de creatione cæli & mundi.*

Si primum impetum, quem feruida ingenio & cæca ira effundit, sustinueris, fluunt sudore & lassitudine membra, labant arma: mollia corpora, molles, (vbi ira concedit) animos, sol, puluis, sitis, vt ferrum non admoueas, prosternunt. *Liu. Decad.* 4. *lib.* 8.

Ægrum corpus quassari etiam solet leuibus offensis. *Amm. Marcell. l.* 14.

¶ Apophthegmata.

Plotinus philosophus Platonicus Æmilio pictori roganti, vt corporis formam patefieret effingi, non passus est, inquiens: Quid? non satis est nos hanc imaginem circumferre, nisi & imagi-

hem reliquamus posteris ostentandam? Iudicauit cum Pythagora corpus esse thecam mentis, vtcunque eam exprimentem. Minimum autem hominis videre eum, qui nihil aliud videt quam corpus.

Diogenes eos irridebat, qui cellas promptuarias obserant vectibus, seris & signaculis: corpus autem suum multis fenestris & ianuis, nempe per os, pudenda, aures, & oculos aperiunt. *Stobæus sermone 6.*

¶ Similitvdines.

Vt ferrum crebris immersionibus consumitur: ita corpus crebris permutationibus vitiatur: hoc est, si nunc immodicis laboribus intendatur, nunc voluptatibus liquefiat, ac molliatur. *Erasmus.*

Vt sceleste mulieres abortum prouocant, vt rursus impleantur ac voluptuentur: ita quidam hoc ipsum corpus euacuant pharmacis & clysteribus, vt denuo liceat ingurgitare.

Vt qui se meminerunt inquilinos esse, & in conducto habitare, modestius se gerunt, & minus grauatim exeunt: ita qui intelligunt domicilium corporis ad breue tempus à natura commodatum esse, & viuunt temperantius, & libentius moriuntur. *Senec.*

Correctio.

¶ Definitio et etymol.

Correctio, Græcè ἐπανόρθωσις, ιος, ἡ, & ἐπανορθόω, corrigo dicitur. Hebr. *Musar, Mosar*, Disciplina, castigatio, à verbo *Iusar*, Castigauit, corripuit, correxit, plerumque de reali correctione intelligitur. Cognationem habet cum verbo *Asar*, ligauit, vinxit, & cum *Masar*, tradidit: item cum *Sor*, recessit. Nam vinculis & carceribus castigantur rebelles ad suscipiendum doctrinas & traditiones bonas, vt recedant à malo. *Moserim*, Vincula, quibus 22. & 52.2. *Moserorh*, Lora: Ierem. 27.2. Psal. 2. & 107. Iob. 39.8. Est autem correctio fraterna, admonitio charitatiua fratris, de emendatione peccatorum, ex fraterna charitate procedens. *Secund. B Thom. 4. Sent. dist. 19 q. 2. art. 1. dicitur q. à corrigo quod est emendo.*

Correctio est errorem innatum, vel consuetudine factum, frænorationis inhibere.

¶ Sententiae Biblicae.

Melius est à sapiente corripi, quam stultorum adulatione decipi. *Eccles.* 8.

Si peccauerit in te frater tuus: corripe eum inter te & ipsum solum. *Matth.* 18.

Non oderis fratrem tuum in corde tuo, sed publicè argue eum, ne habeas super illo peccatum. *Leuit.* 19.

Corripe amicum, ne fortè non intellexerit, & dicat non fecit, aut si fecerit, ne iterum addat facere. *Eccl.* 19.

Corrige proximum, ne fortè non dixerit: & si dixerit, ne fortè iteret. Corrige amicum: sæpè enim fit commissio. *ibid.*

Non vt confundam vos hæc scribo, sed vt filios meos charissimos moneo. 1. *Cor.* 4.

Peccantes coram omnibus argue, vt & cæteri timorem habeant. 1. *Tim.* 5.

Abigail virum suum Nabal in conuiuio non arguit, sed post. 1. *Reg.* 25.

Melior est ira risu, quia per tristitiam vultus corrigitur animus delinquentis. *Eccles.* 7.

Probata virtus corripit insipientes. *Sap.* 1.

Non incendas carbones peccatorum arguens eos, & ne incendaris flamma ignis peccatorum illorum. *Eccles.* 8.

Priusquam interroges, ne vituperes quenquam, & cum interrogaueris, corripe iuste. 11.

Quam bonum est arguere, quàm irasci, & confitentem in oratione non prohibere. 20.

In conuiuio vini non arguas proximum. 31.

Fratres, & si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, huiusmodi instruite in spiritu lenitatis: considerans teipsum, ne & tu tenteris. *Gal.* 6.

Rogamus autem vos fratres, corripite inquietos, consolamini pusillanimes, suscipite infirmos, patientes estote erga omnes. 1. *Thess.* 5.

Seniorem ne increpaueris, sed obsecra, vt patrem: iuuenes, vt fratres: anus, vt matres: iuuenculas, vt sorores, in omni castitate. 1. *Tim* 5.

Seruum autem Domini non oportet litigare: sed mansuetum esse ad omnes, docibilem, patientem, cum modestia corripientem eos, qui resistunt veritati. 2. *Tim* 2.

Argue, obsecra, increpa in omni patientia & doctrina. *ibid.* 4.

Corripiet me iustus in misericordia, & increpabit me. *Psal.* 144.

Conuertimini ad correptionem meam. *Prou.* 1.

Plus profuit correctio apud prudentem, quam centum apud stultum. 17.

Vir impius procaciter obfirmat vultum suum: qui autem est, corrigit viam suam. 21.

Inauris aurea, & margarita fulgens, qui arguit super rem obedientem. 25.

Et vir prudens & disciplinatus non murmurabit, si cum inscius non honorabitur. *Eccl.* 10.

Quam bonum est correptum manifestare penitentiam: nam effugies voluntarium peccatum. 20.

Si peccauerit anima, & audierit vocem iurantis, et ipse aut quod ipse vidit, aut conscius est: nisi iudicauerit, iniquitatem suam. *Leu.* 5.

Argue sapientem, & diliget te. *Prou.* 9.

Qui dicunt impio, iustus es: maledicent eis populi, detestabuntur eos tribus. Qui arguunt eum, laudabuntur: et superueniet benedictio. 24.

Qui corripit hominem, gratiam postea inueniet apud eum magis quam ille, qui per linguæ blandimenta decipit. 28.

Qui custodit increpationes, astutior fiet. *Prou.* 19.

Auris, quæ audit increpationes vitæ, in medio sapientium morabitur. *ibid.*

Qui abijcit disciplinam, despicit animam suam: qui autem acquiescit increpationibus, possessor est cordis. *ibid.*

Melior est manifestata correptio quam amor absconditus. Melliora sunt vulnera diligentis, quam fraudulenta oscula odientis. *ibidem* 27.

Virga aut correctio tribuit sapientiam. 29.

Sicut sonitus spinarum ardentium sub olla, sic risus stulti. *Eccl.* 7.

Si te audierit, lucratus eris fratrem tuum. *Matth.* 18.

Fratres mei, si quis errauerit ex vobis à veritate, et conuerterit quis eum, scire debet: quoniam, qui conuerti fecerit peccatorem de errore viæ, saluabit animam eius à morte, & operiet multitudinem peccatorum. *Iacob.* 5.

Ad increpandum tantum eloquia concinnatis dirigere verba profertis. Super pupillum irruitis, & subuertere conamini cum vestrum. *Iob.* 6.

In ore stulti virga superbiæ: labia autem sapientum custodient eos. *Prou.* 14.

Est correptio mendax in ira calumnioso. *Eccl.* 20.

Quid vides festucam in oculo fratris tui, & trabem in tuo non vides. Aut quomodo dicis fratri tuo, Frater ejice festucam de oculo tuo? Hypocrita ejice primum trabem de oculo tuo, & perspicies festucam ejicere de oculo fratris tui. *Matth.* 7.

¶ Sententiæ Patrvm.

Correctio est errorem innatum vel consuetudine factum rationis inhibere. *Aug. de fin.*

Nunquam alieni peccati obiurgandi suscipiendus labor, nisi quum internis interrogationibus conscientiam nostram ad nos nobis coram Deo respondemus dilectione nostra. *Aug.*

Quicquid lacerato animo dixeris punientis est impetus: ritas corrigentis: dilige, & dic quicquid voles. *ibid.*

Rarò & magna necessitate obiurgationes adhibendæ, semper vt in his etiam ipsis, non nobis, sed Deo seruiamus. *Hieronymus 2. de serm. Dom.* 1.

Molestus est medicus furenti phrenetico, & patri filio: ille in ligando, iste cædendo, sed ambo diligunt. istos negligant, & perire permittant: ista potius falsa crudelis est. *Ad Bonifac.*

Non vos iudicetis maleuolos esse, quando aliorum catis: magis quippe nocentes estis, si fratres vestros corrigere potestis, tacendo perire permittitis. Si enim vulnus habet in corpore, quod velit occultari, dum nonne à te crudeliter fileretur, & misericorditer indicatur? tò ergo potius debes manifestare, ne deterius putrescat. *De communi vita vel regula clericorum.*

Quæ peccantur coram omnibus, coram omnibus sunt, vt omnes timeant. Qui secreto peccauit in te, secreto nam si solus nosti, & eum vis coram aliis arguere, non sed proditor. *Aug. de verbis Domini.*

Foris terribilis personet increpatio: intus lenimentum dilectio, neq; consentientes sitis malis, vt approbetis: neq; vt non arguatis, neq; superbientes, vt insultanter arguatis. exire inde: hoc est, immundum non tangere, & volutum sentire, & omnino non parcere. *ibid.*

Magis amat obiurgator sanans, quam adulator occidens. *epist. ad Marc.*

Fidelis dispensator Paulus veritatis, non fallitatis, fuit. endo. Petrus verò benigna pietate suscepit: atque ut sanctius exemplum posteris præbuit, quo non decliner forte recti tramitem reliquissent, & à posterioribus ut bilius (inquit) est accipere corripientem, quam adulantem ita deuiantem. *epist. ad Hier.*

...ores te amare fernum, quando eum non cædis: aut tunc a-...lium, quando ei non das disciplinam, aut tunc amare filium ...ando eum non corporis: non est ista charitas, sed languor. ...itate ser 7.

...li propterea obiurgandis & corripiendis male agentibus ...ent, quia oportunum sibi tempus inquirit: vel eisdem ipsis ...ne deteriores ex hoc efficiantur, vel ad bonam vitam & piam ...endos impediant, aliosque infirmos premant, atque auertant ...non videtur esse cupiditatis occasio, sed consilium charitatis. ...ritate Dei.

...umque ab eis admonendis, obiurgandis & corripiendis ma-...ulumur: ne vel eos offendamus, vel vt eorum inimicitias ...ras: ne impediant & noceant in istis temporalibus rebus, ...huc adhuc appetit nostra cupiditas, siue quas amittere ...infirmitas. ibid.

...uæ vitæ officium est bonum, quod cum mali faciunt, alie-...nagunt. Cogitemus ergo, quum aliquem reprehendere ...ritas cogerit, vtrum tale sit vitium, quod nunquam ha-...unc cogitemus nos homines esse, & habere potuisse: vel ...habuimus: & iam non habemus: & tunc tangat memoria ...fragilitatis, vt illam correctionem non odium sed mise-...peccat. Si autem inuenerimus nos in eodem vitio esse, ...gemus, sed ingemiscamus, & ad æqualiter deponendum ...In sermon. Domini in mont.

...is reprehendit, qui non habet, quod in se alius reprehen-...Ibid.

...ere alienorum excolere non valet: quomodo plurimorū ...diligentiam? & qui peccati trabem ex suo non potest e-...quomodo ex alterius oculo poterit amputare festu-...In lib. de dignitate sacerdotali.

...rum vitus, quod cognitum non arguitur, multos contami-...omnes, qui norunt, & non deuitant, aut cum possunt ar-...mulant: non enim sibi videtur peccare, quando à nullo ...vindicatur. In Epist. 1. ad Corinth.

...dicatur pater filium, sed quando castigat: ergo quando ...qui diligitur, tunc circa eum pietas exercetur. Habet e-...plagas suas, quæ dulciores sunt, quum amarius infe-...dulcior enim est religiosa castigatio, quam blanda remis-...ad Nuncl. Petr.

...ficax amica correctio, quam accusatio turbulenta: illa pu-...bunt, hæc indignationem mouet: in Lucam.

...ra mandata peccantes posse arguere maximæ liberta-...potest facere, qui non meretur audire: hypocrita eiice ...bem de oculo tuo. in Epist. ad Ephes.

...mile est his pungere non recalcitrantem, per se satis eru-...confundere amplius, cui sua ratio magister est, cui pro ...uenta virga & ingeminata verecundia lex disciplinæ est? ...Epist. ad Occa.

...auiteritatem, Eliæ zelum, Petri feueritatem, Ananiam & ...trucidantis, Paulique constantiam, qui Elimam magum ...resistentem, æterna cæcitate damnauit, non est crude-...Deo pietas. Vnde & in lege dicitur: Si frater tuus, & a-...or, quæ est in sinu tuo, deprauare te voluerit: sit manus ...os, & effunde sanguinem eorum, & auferes malum de ...Hier. in epist. de austera correctione.

...do potest præses Ecclesiæ auferre malum de medio eius, ...tum simile corruerit, aut qua libertate corripere pecca-...cum tacitus ipse sibi respondeat, eadem se admisisse, quæ ...in epist. ad Titum.

...ista iustitiæ inimica bonitas? Palpare criminosos, & vul-...usque ad diem iudicii incurata seruare: quod si eos du-...penitentiam per plures annos videmus agere: tunc nos ...rum possemus consulere, & statuta canonum deberemus ...Cum vero aliquibus non compunctio humilitatis, nec ...ratio appareat, nec beatum Dauid imitetur, qui dicit, ...singulas noctes lectum meum: lachrimis meis stratum, ...cinerem tanquam panem manducabam, & poculum, ...meum & lectionibus vacare videmus: possumus agno-...primos gradus vel honores redirent, cum quanta negli-...quanto torpore & inimica animæ suæ securitate per-...epist.

...disciplinæ vigor mansuetudinem, & mansuetudo ornet ...sic alterum commendetur ex altero: vt nec vigor sit ri-...mansuetudo dissoluta. Greg. lib. 5. moral.

...ctione quippe vitiorum subesse debet iracundia, non ...executionem iustitiæ non dominando præueniat: sed si-...subsequatur, & notum iudicium possessa impleat & præ-...6. moral.

...est Domini, iungatur mihi si ille Dei dicitur, qui ad fe-...zelo diuini amoris excitatur: profecto se esse Dei dene-...quantum sufficit vitam carnalium corrigere recusat. Fit ...Deo grätior amore ardens post culpam vita: quam secu-...innocentia. in pag. c. 69.

...arguit Petrum. Petrus vero laudauit Paulum. Amicus er-...laudauit, quod reprehensus est, &c. Sup. Ezech. part.

Qui non corrigit resecanda, committit: & facientis culpam ha-bet, qui quod potest corrigere, negligit emendare. *in Registro.*

Manifesta peccata non sunt occulta correctione purganda: sed palam sunt arguendi, qui palam nocent vt dum aperta obiurgatio-ne sanantur, hi, qui eos imitando deliquerant, corrigantur. Dum enim vnus corripitur, plurimi emendantur: & melius est, vt pro multorum salute vnus condemnetur, quam vt per vnius licentiam multi periclitentur. *ibid.*

Verba sapientium quasi stimuli, &c. Clauis atque stimulis verba sapientum comparantur: quia culpas delinquentium nesciunt cal-care, sed pungere. *sup. Euang. hom. 6.*

Tunc proteruos melius corrigimus, quum ea quæ bene egisse credunt, male acta monstramus, vt vnde adepta gloria creditur, inde vtilis confessio subsequatur. *in past.*

Maior culpa, quo citius, quia culpa est agnoscitur: eo etiam celе-rius emendatur. Minor vero dum quasi nulla creditur, eo peius, quo & serius, in vsu tenetur. *ibid.*

Iuuenes plerunque seueritas admonitionis ad profectum diri-git: senes vero ad meliora opera deprecatio blanda componit. *ibi-dem.*

Si is qui corrigere nititur, ita superatur, opprimit antequam corrigat: nam dum plus quam debet accendit, sub iustæ vlti-onis obtentu ad immanitatem crudelitatis efflæ natur. *Libr. 26. Mo-ralibus.*

Mundus esse à vitiis debet, qui aliena corrigere curat: quatenus tanto perspicacius aliis fugienda videt, quanto hoc ipse per scien-tiam & vitam celerius declinat, quia nequaquam pure in membro maculam considerat oculus, quem puluis obtenebrat & superie-ctas sordes tergere non valent manus, quæ lutum tenent. *Libr. 6. Moral.*

Si ab increpatione idcirco reticemus, quia contra nos insurgere derisionis odia formidamus, non iam lucra Dei, sed nostra quæri-mus. *Lib. 25 Moral.*

Nonnunquam qui inter flagellorum duritiem remanent incor-recti, dulci sunt admonitione mulcendi: nam plerunque, quos cru-ciamenta non coarguunt, ab iniquis actibus lenia blandimenta com-pescunt: quia & ægros, quos foris pigmentorum potio curare non valuit, ad salutem pristinam tepens aqua reuocauit. *in pagina cap. 38.*

Sæpe hoc magnis doctoribus, mirandisque contingit vt quo altа charitate feruent, modum correctionis exaggerer, vt lingua aliquid quod non debent, dicant: quia mentem dilecti, o, quantum debet inflammat. *in pag. & in moral.*

Sicut laudabile decretumque est, reuerentiam & honorem debi-tam exhibere maioribus, ita rectitudinis & Dei timoris est, si quid in eis correctione indigeret, nulla dissimulatione postponere. ne to-tum corpus (quod absit) incipiat morbus inuadere: si languor non fuerit curatus in capite. *in reg.*

Qui potest emendare, & negligit, participem procul dubio se cō-stituit: qui alterius bonum iuuat, suum facit. *Lib 33. Moral.*

Difficilius malum corrigitur, quod perfectiore etiam prosperitа-te fulcitur. *Bern. lib 3 de consid.*

Impunitas, incuriæ soboles, insolentiæ mater: radix impudicitiæ, transgressionum nutrix est. *ibid.*

Magna crimina & tarde credenda sunt, quum audiuntur, & ci-tius punienda, quum veraciter agnoscuntur. *super cant.*

Quum carpuntur vitia, & inde scandalum oritur, ipse sibi scan-dali causa est, qui fecit, quod argui debeat: non ille qui arguit. Non ergo timeas contra charitatem esse, si vnius scandalum multorum recompensaueris pace. Melius est enim vt pereat vnus quam vnitas. *ibidem.*

Prælati nostri culicem linquunt: & camelum deglutiunt: dum maiora permittentes minora discutiunt. Optimi rerum æstimato-res qui magnam in minimis, & paruam aut nullam in maximis adhibent diligentiam. *In Matth. 23.*

Circa vitam tuam esto austerus: circa aliorum benignus. Audiant te homines parua mandantem, & grauia facientem. *Chr. in Matth. hom. 18.*

Correctio igne & ferro vehementius operatur. *in epist. ad Hebr. hom. 31.*

Qui delinquentem superbo vel odioso animo corrigit, non emē-dat: sed percutit. Quicquid enim proteruus vel indignans animus protulerit, obiurgantis furor est, non dilectio corrigentis. *Isid. lib. 3. de somno. cap. 92.*

Qui blando verbo, castigatus non corrigitur, acrius necesse est arguatur, cum dolore sunt abscindenda, quæ leniter sanari non possunt. *ibid. cap. 46.*

Qui admonitus secretè de peccato corrigi negligit, publice ar-guendus est, vt vulnus, quod occulte sanari nescit, manifeste debeat emendari. *Lib. 3. cap 96.*

Facilius reprehendimus vitia aliena, quam nostra? nam sæpe qui peruersa in alijs iudicamus, in nobis nocibilia esse minus sentimus. *ibid.*

Non debet vitia aliena corripere, qui adhuc vitiorum contagio-nibus fuerit inuolutus. Improbum enim est, arguere quicquam in alio, quod adhuc reprehendit in seipso. Qui enim veraciter frater-

nam vult corripere ac sanare infirmitatem, talem se præstare fraternæ vtilitati studeat, vt eum, quem corripere cupit, humili corde admoneat. Sicut enim viri spirituales alieni peccati emendationem expectant: ita proterui delinquentibus deridendo insultant, & quantum in ipsis est, insanabiles putant. *Lib.3.c.32.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Iac.Bill.Anthol.Sacr.

Horrendi sceleris pœnas tribus vna pependit,
Dum reliquæ sumunt arma, iubente Deo.
Ante tamen, meritas quam possent sumere pœnas
Victores, pugna bis cecidere grani.
Quid sibi vult, quod dum sanctissima iussa Tonantis
Exequitur populus, bis tamen ipse cadit?
Nempe quod ille alios qui tentat plectere, debet.
Ipse prius vindex criminis esse sui.

Plaut.in Curculione.

Qui monet, quasi adiuuat.

Plaut.in Trinum.

Sed tu ex amicis certis mihi certissimus,
Si quid me scis fecisse insite, aut improbe,
Si id non accusas, tu ipse obiurgandus es.

Terent.in Andria.

Pro peccato magno paululum supplicij satis est pati.

Terent.in comœd.3.

Deteriores nos omnes simus licentia.

Ouid.Metamorph.lib.1.fab.8.

Cuncta prius tentanda: sed immedicabile vulnus
Ense recidendum est, ne pars sincera trahatur.

Ouid.Metamorph.lib.2.fab.1.

Dum vestis sinat, tua corrigere vota.

Idem lib.3.de Pont.Eleg.vlt.

Corrigere at res est tanto magis ardua, quanto
Magnus Arist.archo maior Homerus erat.

Horat.Sermon.lib.1.Satyr.3.

Stultus & improbus hic amor est, dignusq; notari,
Cum tua peruideas oculis mala lippus inunctis,
Cur in amicorum vitijs tam cernis acutum,
Quam aut aquila, aut serpens Epidaurius.

Ibidem.

Adsit
Regula peccatis, quæ pœnas vrroget æquas,
Nec scutica dignum horribili sectere flagello.

Hor.Epistolar.lib.1.epist.1.

Feruet auaritia, miseraq; cupidine pectus?
Sunt verba & voces, quibus hunc lenire dolorem
Possis, & magnam morbi deponere partem.
Laudis amore tumes? sunt certa piacula, quæ te
Ter pure lecto poterunt recreare libello,
Inuidus, iracundus, iners, vinosus, amator,
Nemo adeo ferus est, vt non mitescere possit,
Si modo culturæ patientem commodet aurem.

Menander.

Απαντες ἐσμὲν εἰς τὸ νουθετεῖν σοφοί.
Αὐτοὶ δ' ἁμαρτάνοντες οὐ γιγνώσκομεν.
Omnes sumus in admonendo sapientes,
Nos vero ipsos aberrantes non cognoscimus.
Ῥᾷον παρεαυτὸν ἢ παθόντα χαρτέον.
Facilius admonere quam monentem tolerare.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Vlcisci male meritos oportet. *Cic.Rhet.nouor.lib.3.*

Qui adolescentium peccatis ignoscunt, putant oportere, falluntur; propterea quod illa ætas non est impedimento bonis studiis. At hi sapienter faciunt, qui adolescentes maxime castigant, vt quibus virtutibus omnem vitam tueri possint, eas in ætate maturissima velint comparare. *Cic.Rhet.nouor.l.4.*

Hortor ne ignoscendo malis, bonos perditum eamus. *Sallust. in Iugurtha.*

Bonus tantummodo fit segnior, vbi negligas, malus vero improbior. *idem.*

Imperator prohibendo à delictis, magis quam vindicando, melius exercitum confirmat. *idem.*

Aspero & absciſſo castigationis genere militaris disciplina indiget. *Val.Max.lib.2.tit.de disciplina militari.*

Audebo peccanti mala sua ostendere: vitia eius si non excidero, inhibebo. Non desinent, sed intermittent: fortasse autem desinent, si intermittendi consuetudinem fecerint. *Sen.epist.40.*

Puniendis peccatis tres esse causas existimatum est. 1. Cùm adhibetur pœna, castigandi atq; emendandi gratia; vt is qui deliquit attentior fiat correctiorque. 2. Quum dignitas eius authoritasque, in quem peccatur, tuenda est, ne prætermissa animaduersione contemptum ei pariat. 3. Propter exemplum, vt cæteri metu pœnæ terreantur. *Gell.lib.6.*

Iniusti iudicis est bene agentem non remunerare, & non corripere. *Sen.lib.de benefic.*

Amici vitia si feras, facis tua. *Sen.in prou.*

Cum his conuersare, qui te corrigant. *idem.*

Secreto admone amicos, palam lauda. *idem.*

Vitia transmittit ad posteros, qui præsentibus culpa *necæ lib de Moribus.*

Bonis nocet, qui malis parcit. *idem.*

Nemo prudens punit, quia peccatum est, sed ne peccetur. Nam optima est, non sceleratos extirpare, sed scelera. *Plat.*

Nobilis equus vmbra virgæ regitur, ignauus hac citari potest. *idem.*

Vulgi imperitiam ad res iustas sola constringit. *idem.*

In iudicando siue corrigendo hæc tertia lex secuta est. Ceps quoq; sequi debet: vt aut eum, quem punit, emendet, aut eius cæteros meliores reddat, aut sublatis malis securiores viuant. *Sen.lib.de clement. ad Neronem.*

Qui non vetat peccare, cum possit, iubet. *Sen.in tragœd.*

Bonum est, quod parentes corrigant filios otiosos, & se eiiciant. Et ideo rectores apum otiosos à se eiiciunt. *Plin. de Animalibus.*

Oportet bonos prouocare ad virtutes per præmia, & per pœnam, insanabiles autem exterminare. *Arist.*

Non solum oportet pueritiam à principio instituere, ipsam oportet corrigere. *Arist. l.4.Politic.*

¶ Apophthegmata.

Zeno cuidam dicenti, Cur me vnum omnium non? enim, inquit, tibi credo. Subindicans, sibi non esse corriperetur, fore meliorem. *Laert.l.7.c.1.*

Gallus, Quum *Gallus*, qui testimonium ferebat, dixisset, innumerabilem pecuniam Magio præfecto Scaurus tenuitate Magii redargueret: Erras, inquit nim Magium non conseruasse dico, sed tanquam geret, in ventrem abstulisse. Correxit sermonem ita, vt crimini corruptelæ crimen adderet luxus. *lib.*

¶ Similitudines.

Philonis Iudæi. Conandum est, vt etiam certo vitiis, seruemus, quantum possumus imitando bonos quamuis videant haud posse ægrum à se seruari, nem curationem admouent, ne per ipsorum neg tur res non successisse ex sententia. *In libr. de Cain.*

Chrysostomi. Medelam si apposuerit medicus, purgauerit, num eam rursus die altera non potet querni vel roboris cæsor, is quercum si velit cædere piat, incidat radicem: si plaga vna percusserit, nequ ctuosa arbor, non secundam dederit? non quartam non decimam? Sic & fac tu. Quercus est fornicatio irrationalium animalium escam, multo tempore dicata, in arborum circuitu tuam deiecit conscientiam securis est: audisti vno die, quomodo vno die cadit, pore radices immisit? Si enim bis, siter, si centies, non iam mirum modo incide rem malam & fouem malam. *De pœn.ser.3.*

Plutarchi. Vt mendum, quod indurùit, ac diu ficile tollitur: Ita vitia inueterata non facile corrigi *libus.*

Remedia statim mordent vel offendunt, postea tem & voluptatem: Ita salubria monita initio insuaui postea correcto iucundissima. *in moral.*

Vt est initium sanitatis, sensus morbi: ita correctio gnoscere culpam. *in moral.*

Thriueri. Flamma semper incalefacit proximum ritus Dei habent, qui magis sua, quam aliena corr *Apop.124.*

Pythagoræ. Quemadmodum morbi interdum tionibus ac pharmacis potius sanantur, quam Sic hominum vita facilius emendatur acerbioribus, bus, quam lenioribus ac grauioribus nobis. *Apud*

Vt corporis morbus si absconditur, laudeturve, animi vitium, cui vel patrocinaris, vel absconditur. *Apud Stob.serm.11.*

Plutarchi. Qui in leuibus nugis obiurgat amicum, rebus tacet: Idem facit quod alipes, sinens talum bidinari, circa lecythum duntaxat difficilis moritur.

Nutrices, sæpius extergentes sordes puerorum, nem euellunt: Ita dum quædam vitia nimis dare, lædimus. *in moral.*

Vt qui demoliuntur ædes templis vicinis, quæ sinunt, ne quid sacri quoque demoliantur. Sic sunt corrigenda, quæ cum virtutibus proxime

Thriueri. Vt ægram corporis partem

...ceminibus castigamus, ne omnino pereat totum corpus: ...castiganda sunt proximi vitia, ne totus pereat damnandus. *in ...ph.* 56.

...Ferro cauterio iniusta licet stupida, non facile à quibusvis rebus ...mis offenditur: ita homines quidam licet crassæ religionis, li...minimis vitiis obnoxii, non anguntur, subinde rebus paruis & ...ntibus. *in apoph.* 115.

Matrici, Natrices vagientibus pueris rursum apponunt papil...discipulus offensus correptione, rursus est laude subleuan...deficiat. *in mor.*

...correptus statim fugit, exosus admonitionem: perinde facit ...tus à medico, continuo offensus aufugiat, non expectans vt ...atur, & obinatur vulnus, ac mitigetur. Nam is quod dolet, iam ...quod confert, non vult experiri. *in mor.*

...Ferro quæ callo obduruit, non accipit vibices plagarum: Ita a...consuetudine peccandi non commouetur correptione, licet ...in mor.

Mollis, quemadmodum in corpora mollia, cedentiaque non ...gis iam plagam impingere, eo quod obsistere, contraq; niti ...ita eos qui palam insaniunt, non possit forti iuueniliq, ...mine percellere. *De spiritu sancto.*

...us labores & dolores addit. cum morbo, non cum ægro...Sic bonus Deus salutem omnibus per castigationem ac ...ffluens. Tu nequaquam medico irasci debes, si ex mē...ut illa vrit, illa vero corpore omnino separat. Sed val...ans, à seruatorem eum vocas, quod in parui corporis par...rum curet, priusquam ad totum corpus morbus perueniat. ...cuiatem videris terræ motu concussam, colonis priuari, ...ummersibus plenum in mari dissolui: contra verum iu...seruatorem armare linguam non dubitas: quum te intelli...oporteat, quemadmodum moderati labores, medicina sunt ...Nam ex diligentia vtilitas prouenit. Quando vero dolor ...minime lenitur, necessaria est inutilis membri alienatio: ...eius continuatio, cætera corporis vitalia percurrat. Ex ...sectio, aut cauterium, non medicus causa, sed morbus. *In ...Deus non sit author mali.*

Ferro Eremita. Quemadmodum ii qui in mari nauigant, solis ...libenter, perferunt: Sic illi quibus odio sunt vitia, reprehen...diligunt. Ille enim ventis aduersatur, hæc vero affectibus, ...spiritualis.

Corpora. Non videtis medicos quando vrunt, vel secant ali...quando lenitate opus curationis exercent? Multo amplius ...eorum oportet agere. Etenim correptio & igne & ferro vehe...operatur, & resilire facit eos quibus offertur. Hæc circa æ...medici etiam student primum, quatenus possint ægrum sa...cationem æquanimiter tolerare: & quantum possunt leniter ...aliquantulum requiescentes, ægrum faciunt recreari. Sic ...correctiones efficere, vt & qui corripiunt, non resiliat, ...humani proueniat, ac si percuti, non debent abhorrere. ...fecantur aduersus eos, à quibus secantur, multa recla...illi nihil impediuntur, sed tantum ægrotantium consu...& solpitari. Sic etiam hic cuncta gerenda sunt. *Hom.* 30.

...ere eni: sed quo pacto reformaretur, & rursus aliquid fie...quod vehementer medelam reiceret tanquam inobediens, ...mine propter longi temporis superbiam corrigi posset. ...manueto & humano curationis modo ad correctionem ...rur, cum neque ramus incuruus, subitam inflexionem, & ...manus violenter ferret, citius que frangeretur, quam ...neq; equus ferox & adultus, absque affectatione & de...frenari fuisseperet tyrannidem. *in orat. de Pascha.*

...ofini: in corripiendo filio, quamlibet aspere, nunquam ...paternus amor amittitur: fit tamen quod nolit, & doleat, ...inuitus videtur dolore sanandus cuius vtilitati consulen...quam voluntati. *Epist. ad Marcell.*

...est medicus furenti phrenetico, & pater indisciplinato ...quando iste cædendo, sed ambo diligendo. Si autem illos ...pertire permittant, ista potius manuetudo falsa crude...enim equus & mulus, quibus non est intellectus, morsi...resistunt hominibus à quibus eorum curanda vulnera ...tur, & cum inter dentes eorum & calces sæpe homines ...aliquando vexentur, non tamen eos deserunt, donec ...molestias medicinales reuocent ad salutem: Quanto ...ab homine frater à fratre, ne in æternum pereat, non ...dus, qui correctus intelligere potest, quantum sibi præ...beneficium, quando persecutionem perpeti querebatur. *...confessum comitem.*

...ere paternam diligentiam in ipsa inquisitione seruasti, ...torum scelerum confessionem, non extento aculeo, non ...ungulis, non vrentibus flammis: sed virgarum verberi...Qui modus coercitionis, & à magistris artium liberali...ipsis parentibus, & sæpe etiam in iudicibus solet ab epi...beri. *Epist.* 159. *ad Marcell.*

...berrimum, quomodo nux siue amygdalum amarissimum ha...nem, & testa durissima cingitur, ac detractis austerioribus ...fructus dulcissimus reperiatur: Sic omnis correptio & la...bor continentiæ amara quidem videtur ad præsens, sed fructus parit dulcissimos. Vnde & vetus illa sententia est: Literarum radices amaræ, fructus dulces. *in cap. 1. Hieremiæ.*

Quod si tibi tacita cogitatio scrupulum mouerit: cur monitor ipse non talis sim, qualem te esse desidero, & nonnullos videris in medio itinere corruisse: illud breuiter respondebo: Non mea esse quæ dico, sed Domini Saluatoris. Non monere quod ipse possim, sed quid debeat velle, qui seruus futurus est Christi? Et athletæ suis incitatoribus fortiores sunt, & tamen monet debilior, vt pugnet ille qui fortior est. *Ad Iulianum.*

¶ Biblica Exempla.

Correptionis exempla. Loth. *Gen.* 19.7. Ruben, 37. *vers.* 22. Moses, *Exod.* 2. *v.* 12. *Act.* 7.26. Iethro, 18. *v.* 13.14. Phinees, *Ios.* 22.16. Israelitæ, *Iudic.* 20.12. Ionathas, 1. *Samuel.* 19. *v.* 4.5.6. & 20.32. Dauid, 24. *v.* 15. 16. Abigail, 25.37. Abner, 2. *Samuel.* 2. *v.* 21. 22. Nathan, 12. *vers.* 1.7. Propheta quidam. 1. *Reg.* 20. *v.* 42. Elias, 1. *Reg.* 18.21. Elisæus, 2. *Reg.* 3. *v.* 13.14. Hanani Propheta, 2. *Paralip.* 16. 9. Azarias & reliqui Sacerdotes, 26.18. Esdras, 1. *Esdr.* 10.10. Nehemias, *Nehem.* 3.7. Tobias, *Tob.* 2. *v.* 15.16. Iudith, *Iudith.* 8. *ver.* 9.11.10.12. Daniel, *Dan.* 5. 22. Ioannes Baptista, *Matth.* 3.7. & 14.4. *Mar.* 6.18. Christus, *Matth.* 16. 22. & 17. 18. *Luc.* 9.55. alter Latronum, 23.40. Cæcus natus, *Ioan.* 9.30. Petrus, *Act.* 3.12. & 5. *v.* 3.4.9. Stephanus, 6.7. *v.* 51. Paulus, *Act.* 10.10.1. *Cor.* 3. 4. & 11. *v.* 8.19.20. & 15. *v.* 12. & *Gal.* 3.1.2. *Thess.* 3.15.

¶ Exempla Profana.

Lacones Cephisophontem, qui posse ostenderat se de re qualibet totum diem dicere, exegerunt: bonum declamatorem, dicentes, respondentem rebus habere orationem debere. *Plut. in institutis Laconicis.*

Si quis perplexum aliquid in canticis adhiberet, δυσκολοκάμπτως ᾠδάς, cuiusmodi sunt Phrynidis intricatæ ambages, multis verberibus afficiebatur, vt qui Musas aboleret. *Suidas.*

Aristo poeta, quod Athenienses laudes inepto carmine prosecutus esset, fame ab iisdem fuit necatus. *Theat. Zuing.*

Chærilus poeta propter ignorantiam, ab Alexandro Magno inedia necatus dicitur. *Theat. Zuing* 3397.

L. Sylla poetæ indocto interdixit, ne quid amplius scriberet. *Cicero pro Archia.*

Apud Indos si quem præsagia ter frustrentur, silentii perpetua mulcta irrogatur. *Cœlius l.* 18. *c.* 31. *A. L.*

Romani duces qui temeritate vel inscitia exercitus amisissent, aut fugæ aut pauoris insimulati essent, pecunia & exilio sæpe mulctati sunt. *Alex. ab Alex. l.* 4. *c.* 6.

Vide Pœna, Punitio, Pœnitentia.

Creatio.

¶ Definitio: et Etymol.

Creatio, Græce κτίσις, ιος, ἡ, & κτίσις, εως, ὁ, creator dicitur: & est creatio, emanatio vniuersalis entis ex nihilo. *secun. Thom. 2. Sen. dist.* 1. *q.* 1. *art.* 2.

Creatio. Heb. *Beriah*, δημιουργία, Creandi actus: à verbo *Bara*, creauit, id est, ex nihilo aliquid parauit cui formam indidit & hoc verè ac proprie de vno vero Deo dicitur Gen. 1.1. Item, ex materia existente aliquid consulto condit, quod purum, bonum pulchrum est atque apparet: id etiam de Deo dicitur à Mose, quando opus Dei sex diebus absolutum ostendit. *Gen.* 1. *cap.*

Creatio differt à generatione: quia Creatio nihil præsupponit. Generatio autem præsupponit materiam, & ab omni alia mutatione, quia præsupponit subiectum. *B. Thom. ibid.*

Creatio à verbo creo dicitur, quod venit ab hoc nomine caro, quod Græce κρέας, ατος, τὸ, dicitur. Est autem creare producere, quasi carnem facere. Dicitur autem caro, non tantum de cæteris animalibus, sed etiam de piscibus, pomis, & aliis similibus. Cuius diminutiuum est caruncula, & carnicula, quæ Græce κρεάδιον, ου, τὸ, dicitur

¶ Biblici Logi.

Creatio cœli & terræ, *Gen.* 1.1. Creatio noua, *Esaiæ* 43.19.2. *Cor.* 5. 17. *Gal.* 6. *v.* 15. *Ephes.* 2.10. *Iac.* 1.18.1. *Pet.* 1.23. *Apoc.* 21.5.

Creatura, κτίσις: interdum significat creationem & conditionem mundi, *Marc.* 10 6. interdum res creatas, 13.19. *Rom.* 8. 21. interdum omnes conditos homines, seu, quod idem est, totum genus humanum, *Marc.* 16. 15. aut omnes gentes, vt habetur *Matth.* 28. 19. *Luc.* 24. 47. Creaturæ omnes à Deo conditæ, *Gen.* 1.1. Deo subditæ, 14. 22. *Iob.* 38.8. *Prou.* 20.12. Creaturæ mutæ, testes à Deo citantur, *Genes.* 31. *v.* 48.51. *Deut.* 4.26. & 30.19. *Ios.* 24.27. *Esaiæ* 1.2. *Michææ* 6.2 ad au-

diendum Dei verbum excitantur, *Ier.22.29.* ad exultationem & gratam beneficiorum Dei agnitionem inuitantur, *Psal.96.11. & 98.8. Esa.44.23. & 49.13. Apoc.12.v.12.*

¶ Sententiae Biblicae.

Creaturæ à Deo potenter creantur.

In principio creauit Deus cœlum & terram. *Gen.1.*

Verbo Domini cœli firmati sunt, quoniam ipse dixit, & facta sunt. *Psal 33.*

Tuus est dies, & tua est nox, tu fecisti omnes terminos terræ. *73.*

Initio tu Domine terram fundasti. *101.*

Quam magnificata sunt opera tua Domine: omnia in sapientia fecisti. *104.*

Per quem fecit & secula. *Hebr.1.*

Fide intelligimus aptata esse secula verbo Dei. *11.*

Sapienter gubernantur.

Ordinatione tua perseuerat dies. *Psal.119.*

Diligis omnia quæ sunt, & nihil odisti eorum, quæ fecisti: nec enim odiens aliquid constituisti, aut fecisti. Quomodo autem posset aliquid permanere, nisi tu voluisses, aut quod à te vocatum non esset, conseruaretur? Parcis autem omnibus, quoniam tua sunt Domine, qui amas animas. *Sap.11.*

Cum sis iustus, iuste omnia disponis. *12.*

Vtiliter ordinantur.

Viditque Deus cuncta, quæ fecerat, & erant valde bona. *Genes.1.*

Cunctis diebus terræ sementis & messis, frigus & æstus, æstas & hyems, nox & dies non requiescent. *8.*

Opera Domini vniuersa bona valde. *Eccl.39.*

Bona bonis creata sunt ab initio, sic nequissimis bona & mala. *ibid.*

Initium necessariæ rei vitæ hominum, aqua, igni, & ferrum, sal, lac, & panis similagineus, & mel & botrus vuæ, & oleum, & vestimentum. Hæc omnia sanctis in bona: sic & impiis & peccatoribus in mala conuertentur. Omnia opera Domini bona. *ibid.*

Non est dicere, hoc est illo nequius: Omnia enim in tempore suo comprobantur. *ibid.*

Omnis creatura Dei bona est. *1.Tim.4.*

¶ Sententiae Patrum.

Tria quædam maxime scienda de creatura, nobis oportet intimari: quis eam fecerit, per quod fecerit, cur fecerit. Si ergo quærimus quis fecerit, Deus est. Si per quod, dixit, fiat, & facta sunt. Si quare fecerit, quia bonus est. Nec enim author est excellentior Deo, nec ars efficacior Dei verbo, nec causa melior, quam vt bonum crearetur à Deo bono. Hanc etiam causam condendi mundum Plato iustissimam dicit, vt à Deo bono opera bona fierent. *Aug. l.11. de Ciu. Dei, c.21.*

Intelligat qui potest, iudicet qui potest: maiusne sit iustos creare, quam impios iustificare. Certe enim & si æqualis est, vtraq; potentia, hæc maioris est misericordiæ. *In Ioannem.*

Ex perpetuitate creaturarum intelligitur creator æternus, ex magnitudine omnipotens, ex ordine & dispositione sapiens, ex gubernatione bonus. *ibid.*

Non est fas, angelos siue bonos, siue malos, putare creatores. *l.2. de Tri.c.7.*

In creaturis si quid erratum cogitamus, inde est, quod non congruis sedibus ea quærimus. *l.3. de lib. arb.c.2.*

Considera septem in beneficio creationis quod creauit te commodo tuo, cui ait, bonorum meorum non eges, Dauid, sine merito tuo: quia nihil ante promeruit, qui penitus nihil fuit. Cogita qualem fecit, secundum corpus egregiam creaturam, secundum animam, magis egregiam, vtpote imagine Creatoris insignem, rationis participem, beatitudinis sempiternæ capacem. Considera & dominationis potestatem. Terror enim hominis super cuncta animantia imminere decernitur. Considera etiam largitatis demonstrationem, quanta tibi largitus est ad sustentationem, quanta ad eruditionem, quanta ad consolationem, quanta ad correctionem, quanta ad delectationem, quid ni gratias agas? *Bern. in quodam serm.*

Si totum me debeo pro me facto, quid addam iam pro me refecto hoc modo? nec enim tam facile refectus quam factus. In primo opere, me mihi dedit, in secundo se, & mihi se dedit, meque mihi reddidit, datus ergo & redditus me pro me debeo, & bis debeo. Sed, quid domino pro se retribuam? nam & si me milies rependere possim, quid sum ad dominum meum? *Bernh. de diligendo Deo.*

Iustum est, vt creatura laudet Deum creatorem. Ipse enim ad laudandum se creauit, qui nostris non indiget laudibus. Est autem virtus incomprehensibilis, nullius indigens, ipsa sibi sufficiens: magnus enim Dominus noster, & laudabilis valde. Hunc itaque mens diligat, lingua canat, scribat manus, atque in his sanctis studiis fidelis animus se exerceat. *Augustinus libr. Supportationum parte 3.cap.1.*

Plus videtur in Deo creatura, quam in se ipsa videatur. Plus in arte, qua facta est, quam in scipsa, quæ facta sunt. *Aug. quæst.26.*

Deus creaturas non nouit, quia sunt: sed ideo creaturæ nouit eas. *Aug. de Trin. l.15.c.3.*

Admoneo te, vt sine intermissionibus recorderis, quam bonus sit erga te creator tuus: quanta bonitate te, cum non esses, creauit: & quod te non pecus aut sensibilem, sed eam creaturam fecit, quæ eum possit amare & cum eo suam æternitatem æternaque & [illegible] *Anselmus de Misericordia Dei.*

¶ Similitudines.

Esdræ qualis ager, talia & semina: quales flores, tales & qualis operator, talis & creatio: qualis agricola, talis & quoniam tempus erat seculi. *4. Esdr.9.*

Sicut omne quod factum est in seculo, initium habet, consummationem, & consummatio est manifesta: sic tempora, initia habent manifesta in prodigiis & virtutibus, summationes in actu & in signis. *4 Esdræ 9.*

Iustini martyris quemadmodum firmamenti creatæ literæ per similitudinem conferunt aliquando cum [illegible] sione, dicentes: Qui extendit cœlum sicut pellem, aliquando firmato fumo: Cœlum, inquit, ceu fumus firmatum est, cum rotunditate cameræ: Qui extendit, inquit, cœlum ram: Sicut & eius dissolutionem per comparationem [illegible] quando cũ volumine inuoluendo, aliquando cum [illegible] igni dissoluatur, quemadmodum ait Apostolus Petrus [illegible] sua catholica, aliquando cum vestimento, veteraſcent. *nibus ad Orthodoxos, responsione ad quæst.94. fol.97.*

Vide, Deus, Homo, Mundus.

Credulitas.

¶ Definitio: et etymologia.

Credvlitas à credo, quod Græce πιστεύω, & πιστός, credulus dicitur: vnde credulitas, quæ est facilis ad credendo. Et est duplex, scilicet & temeraria & leuis. de hac [illegible]

Sed quia credulitas damno solet esse puellis.

Quædam vero probabilis & discreta.

Credere est cum assensu iudicare. *B. Thom. secunda artic.1.*

Credere est actus intellectus assentiens diuinæ veritati imperio voluntatis motæ à Deo per gratiam. *B. Thom. secunda 2.art.9.*

Credere est dictis vel factis decem habere: vnde credulitas: aliquando est fidei committere, nonnunquam committere, aliquando confidere. Interdum mutuatores proprie dicuntur, quibus mutuata debetur pe[illegible]

¶ Biblici Locu[illegible]

Credere in Christum, vide Fides. Credere [illegible] non est perfecte omni ex parte Christo credere, [illegible] taxat, & syncera mente Christum amplecti. Hic [illegible] mos, vt toto corde fieri dicat, quod syncere & ex [illegible] cat, *vt Psal.12.3. & 111. & 119.10. & 138.1.*

Credere Deo, Deum, in Deum: credere Christo, [illegible] filium Dei: Credere Euangelio, Dei & Christi [illegible] sunt in S. Scripturis frequentes & obseruatu [illegible] homini phrasis est variæ significationis. Credo, id [illegible] re quapiam. *Deuteron.26.65. Iob.24.22.* Credo, id est, [illegible] quampiam fidei alicuius amici vel serui. *Genes.39.* Credo, id est, existimo, *Deut.2.21. Iob.15.22. Act.9.26.* [illegible] mia damnatur, *Prou.14.15. Eccl.7.21.2. Tim.3.4.*

¶ Sententiae Biblicae.

Innocens credit omni verbo: astutus considerat [illegible] *Prou.14.*

Qui credit cito, leuis corde est. (Ideo non omni [illegible] *Eccles.19.*

¶ Poeticae Sententiae.

Lucret.l.3. de Nat. rerum.

Sed neq; tam facilis res vlla est, quin ea primum
Difficilis magis credendum constet: item
Nil adeo magnum, neq; tam mirabile quicquam
Quod non paulatim minuat admiratio rerum.

Ouid.2.Eleg.

At vos quid quæq; loquamur.

Idem l.3. de Trist.

Vix equidem credat, sed cum sint pramia falsi,
Nulla ratam testis debet habere fidem.

Hor. l.1. epist. ad Quin.

Turetè vmus sciras esse quod audis.
Iactatum capridem omnis te Roma beatum.
Sed vereor ne cui de te plus, quam tibi credas,
Neve putes alium sapiente bonoq; beatum.

Phocylides.

Μὴ πίστευε ταχέως περὶ ἀγχεμύθου πράγματος ἀκοῇ.

Nihil credere celerrime, antequam vere finem videas.

Hesiodus.

Ὅτις δ' ἀφραδίῃσι καὶ ἀπιστίῃσι ὄλεσσεν ἀνδρας.

Credulitas sane simul & incredulitates perdiderunt viros.

Menander.

Μὴ πάντα πειθοῦ πᾶσι πίστευε λέγει.

Ne omnia cuivis credere semper.

Ouid. l.3. de arte.

Nec citò credideris: quantum citò credere ladat,
Exemplum vobis non leue Procris erit.

Verinus.

Qui citò credderit, falletur sæpe, leuisq;
Est cordis: raro fallitur ipse senex.

¶ Exempla Sacra.

Crudelitatis exempla: Laban, *Gen.* 13. v. 1. 2. Putiphar, 39. 19. Iobab, 2. *Reg.* 1. 1. *Sam.* 25. 12. Hanon, 2. *Sam.* 10. 4. Dauid, 16. 4. Rex Persarum, *Reg.* 7. 14. Rex Persarum. 1. *Esdr.* 4. 21. Assuerus, *Esth.* 3. Principes Sedechiæ, *Ier.* 37. 15. Darius, *Dan.* 6. 9. Magistratus, *Act.* 5. *Epist.* 38.

¶ Historica Exempla.

Augustus Cæsar, causa præcipue quæstus, tantum delatoribus tribuebat, vt nemini fidem abrogaret, siue quid veri, siue vani referret: *Sueton. lib. 4. c. 22.*

Sanctus Augustinus, posteaquam excussa Manichæorum hæresi, nullo more assensionem cohibere didicit: D. Ambrosii Episcoporum interfuit, vt audiret quidem, sed omni tamen modo credere reluctaretur. *Aug. l. 6. Confessionum, cap. 5.*

Crudelitas.

¶ Definitio: et Etymolog.

Crudelitas, Græce ὠμότης, ητος, ἡ, & ὠμὸς, ἡ, ὸν, crudelis dicitur. Est atrocitas animi in pœnis exigendis, *secundum Senecam Declamatia.*

Crudelitas est vitium, humanum excedens modum puniendi *D. Thom. secund. Sec. q. 159. art. 1.*

¶ Biblici Loci.

Crudelitas damnatur, *Deut.* 25. v. 2. 3. *Prou.* 11. 17. & 12. 10. *Esa.* 47. 6. *Ezech.* 15. 2. *Tim.* 3. 3. *Iac.* 2. 6. & 5. 6. auaritiæ comes est. 5. 4. *Iudic.* 9. v. 56. 57. 2. *Paral.* 23. 15. *Matth.* 25. v. 41. 42. 2. *Thess.* 1. v. 13. 14. & 3. 5.

Crudelitas Hebr. *Achzar*, & *Achzeryuth* à verbo *Cazar*, crudelitas est atrocitor. Cognationem habet cum verbo *Gazar*, quod est vsquequaque trunco. Crudelitatem à cruore nonulli dictam putant, quòd crudeles effundunt. Alii à cruditate: quemadmodum ea, quæ mitia non sunt, cruda dicuntur: ita & homines crudeles.

¶ Patrvm Sententiæ.

Quid stultis & insensatis, ac brutis animalibus leuia verba, quæ sunt aspera, vt tales decet, dum delinquūt, obiicienda sunt? Quod non contingit, vt leniter ac cum dulcedine correctio prolata, & e contra humilitatis verba despectionis iacula emittentia sunt. *Augustin. in lib. de conflictu vitiorum & virtutum.*

Non efficit homines, diuitiarum ambitus: superbiæ odiosa iactantia, neque mendicum: sola sæuitia est vel crudelitas, cuius non quæritur, nec abundantia facultatis ambitur. *Cassi. in collat.*

Nefas abest crudelibus persequi, quos vident persecutionibus vti. *Ibid.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Virg. l. 8. Æn. de Mezentio.

Mortua quinetiam tangebat corpora viuis,
Componens manibusq; manus atq; oribus ora,
Tormenti genus, & sanie taboq; fluentes
Complexu in misero, longa sic morte necabat.

Ouid. de Trist. l. 3. Eleg. 5.

Corpora magnanimo satis est prostrasse leoni,
Pœna suum finem, cum iacet hostis habet:
Tigribus, & turpes instant morientibus vrsis
Et quæcunq; minor nobilitate fera est.
Maius apud Troiam forti quid habetur Achille?
Dardany lachrymas non tulit ille senis.

Ouid. Epist. 7.

Te lapis & montes, innataq; rupibus altis
Robora, te sæua progenuere fera.

Idem 3. Trist. 11.

Sæuior es tristi Busiride sæuior illo,
Qui falsum lento torruit igne bouem:
Quiq; bouem Siculo fertur donasse tyranno,
Et dictis artes concilia asse suas.

Lucan. 2.

Quid sanguine Manes
Placatos Catuli referam? cum victima tristis
Inferias Marius forsan nolentibus vmbris,
Pendit inexpleto non fanda piacula busto:
Cum laceros artus æquat, membraq; vulnera membris
Vidimus, & toto quamuis in corpore cæso,
Nil anima lethale datum, moremq; nefandæ
Dirum sæuitiæ pereuntis parcere morti.
Auulsa cecidere manus, exsectaq; lingua
Palpitat, & muto vacuum ferit aera motu,
Hic aures, alius spiramina naris aduncæ
Amputat: ille cauis euulsit sedibus orbes,
Vltimaq; effodit spectatis lumina membris.
Vix erat vlla fides, tam sæui criminis vnum
Tot pœnis cepisse caput, sic mole ruina
Fractia sub tanti miscentur pondere membra:
Nec magis informes teneunt ad litora truncí
Qui medio pertere freto.

Claud. l. Ruff.

— Quis prodere tanta relatu
Funera, quis cades posset deflere nefandas?
Quid tale immanes vnquam gessisse feruntur,
Vel Scinis Isthmiaca pinu, vel rupe profunda
Scyron, vel Phalaris tauro, vel carcere Sylla?
O mites Diomedis equi, Busiridis ara
Clementes, tam Cinna pius: tuus Spartace lenis
Russino collatus eris.

Ouid. 6. Fast.

Filia carpento patrios instrata penates,
Ibat per medias alta seroxq; vias.
Corpus vt adspexit, lachrymis aurига profusis
Restitit, hunc talis corripit illa sono:
Vadis, an expectas pretium pietatis amarum?
Duc, inquam, tuitus ipsa per ora rotas.
Certa fides facti est, dictus sceleratus ab illa
Vicus, & æterna res ea pressa nota est.

Sen. Oct.

— Dedit infandi
Sceleris pœnas cum Tarquinio
Tullia coniux, qua per casi
Membra parentis egit fasces
Impia currus, lacerosq; senis
Violenta rogos nata negauit.

Silius 13.

Cum subito adspectu turbatus Scipio posci
Qua pœne causa, & qui sint in crimine Manes?
Tum virgo, patrios fregit qua curribus artus,
Et stetit adductis super ora trementia fræuis
Tullia, non vllos satis exhaustura labores,
Ardenti Phlegethonte narrat fornacibus acris,
Fons rapidus fuerit, atq; vstas sub gurgite cautes
Egerit, & scopulis pulsat flagrantibus ora.

Periand. per Ausson.

Multis terribilis, caueto multos.

¶ Sententiæ Philosophorvm.

Etitabis crudelitatem, & ministram crudelitatis iram. *Et alibi:* Respue crudelitatem, & matrem crudelitatis iram. *Seneca libr. de Moribus.*

Non tam omnibus ignoscere est crudelitas, quam nullum modum tenere. *Sen. lib. de Clement. ad Neronem.*

Crudelitas nihil aliud est, quàm atrocitas animi in pœnis exigendis. Crudeles vocabo, qui puniendi causam habent, modum nō habent. *Idem.*

Plerunque homines in suis domibus sæuissimi tyranni, in alienis humillimi serui sunt. *Idem.*

Crudelitas minimè humanum malum est, indignumque regio animo. Ferina ista rabies est, sanguine gaudere & vulneribus, atque abiecto homine in syluestre animal transire. *Idem ibidem.*

Crudelitas in barathrum tartari abiicit, vnde nunquam egrediuntur. *Plato de legib.*

Parce effundere humanum sanguinem: quia hoc illius est, qui nouit secreta cordium. *Arist. ad Alexand.*

Importunitas autem & inhumanitas omni ætati molesta est. *Cic. in Caton. maior. alias de Senectute.*

Nec est vnquam vtile quod est crudele. *Idem in offic. l. 3. o. 15.*

Crudelitatis horridus est habitus, truculenta facies, violenti spiritus, vox terribilis, ora minis & cruentis imperiis referta, cui silentium donare, incrementum est adiicere. Etenim quem modum sibi ipsa statuet, sine suggillationis quidem frenis fuerit reuocata? ad summam, cùm penes illam sit timeri, penes nos sit odisse. *Val. Max. l. 9. c. 2.*

Ne Luxuriæ quidquam crudelitas, nec crudelitati luxuria obstat. *Curtius, lib. 9.*

Miserum est instrumentum senectuti recordatio crudelitatis. *Amm. Marcellin. l. 29.*

¶ Apophthegmata.

Timon, cum Alcibiadem adhuc puerum obuiam habuisset, & deosculatus ei plurimum blanditetur, rogantibus quibusdam, quæ insuetarum blanditiarum causa esset? Respondit, amare se eum puerum, quod præuiderit ipsum quandoque Athenienſibus magnorum malorum causam fore, qua spe sola fruebatur. Etenim propter immanem naturam id ei placebat, quod alii iure omnes abominabantur. *Fulg. l. 9. c. 11.*

Alexander Pheraus tyrannus maxime truculentus sæuusq; esse videbatur, Theodoro vero tragico poeta, cum acri animorum affectu & commiseratione Ætopem agente, lachrymas profudit, surgensque de theatro recessit. Verum purgans & excusans se apud Theodorum, affirmauit se nõ idcirco abiisse, quod illum aut aspernari, aut contumelia afficere voluisset: sed quod puduisset ipsum histriones incommodis & affectionibus misericordem videri, suis vero ciuibus & subditis non item. *Ælian. l. 14. de var. hist.*

Vxor Hannibalis scelerata atque atrox nimis vxor, inspecta humani sanguinis fossa, pulchrum in ea esse spectaculum dixit. *Fulg. l. 9. c. 11.*

C. Fimbriæ procurarat, vt Scæuola in funere C. Marii iugularetur, quem vt cognouit ex vulnere recreatum, apud populum deferre instituit. Rogantibus, quid optimo innocentissimoque viro esset obiecturus; Obiiciam, inquit, quod parcius corpore telum recepit: quasi hoc ipsum crimen esset, non periisse. *Brus. l. 2. c. 9.*

Q. Catulus. Quum Syllana crudelitas magna licentia sæuiret in capita ciuium (nam occisi feruntur supra nouem millia) percussoribus libere per vrbem vagantibus, ac cæteris metu attonitis, Q. Catulus palam ausus est dicere Syllæ: Cum quibus tandem victuri sumus, si in bello armatos, in pace inermes occidimus? *Eutrop.*

Sylla septem millia Romanorum occidi iussit: ac quum in vicino ad ædem Bellonæ sedens exaudisset exclamationem tot millium sub gladio gementium, exterrito senatu: Hoc agamus, inquit, P. C. seditiosi pauculi meo iussu occiduntur. *Bruson lib. 2. cap. 9. ex Plut.*

P. *Telesinus*, cum in eo bello, quod Sylla contra patriam gessit magno Reipub. Romanæ detrimento ad portam Collinam parum prospere pugnasset, ac vociferaretur, eruendam delendamque vrbem, adiecit: Etiam nunquam defuturos Italicæ libertatis, lupos, nisi sylua, in quam refugere solerent, penitus esset excisa. *Velleius Paterculus, & Cuspinian. in Consulib.*

L. Catilina, obiicienti Ciceroni, incendium à se excitatum: Senatio quidem (ait) verum si aqua illud non potero, ruina extinguam. *Brus. l. 2. c. 9.*

Augustus Cæsar, audiens inter pueros, quos in Syria Herodes, crudelissimus Iudæorum Rex, interfici mandauerat, filium quoque eius interfectum, dixisse fertur: Se malle suem quam filium Herodis esse. Inter Iudæos enim cum versaretur, à suilla carne prohibita abstinebat, iuxta legem. *Macrob. l. 2. c. 4. Sat.*

Idem cœnabat apud Atedium, siue Vedium Pollionem, ibi fregerat quidam è seruulis vas crystallinum, qui ilico iussus est ab Atedio rapi, & murenis obiici. Puer ad Cæsaris pedes confugit, nihil aliud petiturus, quam vt aliter periret. Cæsar motus nouitate crudelitatis, & puerum dimitti, & crystallina omnia ante se frangi iussit, & compleri piscinam. Amicum autem grauiter increpauit: E conuiuio, inquiens, rapi homines imperas, & noui generis pœna lacerari? Si calix tuus fractus est, viscera hominis distrahentur? Tantumve tibi placebis, vt aliquem duci iubeas, vbi Cæsar est? *ex Sueto. & Sen.*

Theodorus Gadareus, is Tiberii Cæsaris in Rhetoricis præceptor, animaduertens in puero sanguinarium ingenium sub specie lenitatis & clementiæ latitans subinde inter obiurgandum appellabat illum, lutum sanguine maceratum. Ab initio quippe sui imperii miram lenitatem præ se tulit, sed in progressu ad immanem crudelitatem prolapsus est. *Sr Suet. testis est in eius vita.*

Tiberius, quum custodias recognoscentem cum quidam rogaret, vt supplicium maturaret, respondit: Nondum redii tecum in gratiam. Humanitatis officinam esse putauit, si damnatum citò occidisset. *Suet.*

Idem C. Caligulæ ideo imperium reliquisse dicitur, quo memoriam scelerum suorum maioribus Caii sceleribus obrueret: vterq; maxima atq; nobilissima pars senatorum post mortem suam necaretur. Sæpe enim dictum illud vetus fertur vsurpasse: terra cum igni misceatur. *Dion Nicæus in eius vita.*

Nero post multa nefanda facinora, quum vrbem vinum viuus perdere fuudirus optaret: Priamum mitum beatum fuisse dicebat, quod patriam simul cum vidisset. *Xiphilin. in Nerone.*

Idem, quum amitam ex duritie alui cubantem tractans lanuginem eius (vt assolet iam grandioribus ditias forte dixisset: Simul hanc excepero, mori volo proximos, confestim se posiurum (veluti irrideni medicis, vt largius purgaret ægram, quo citius *Brus. l. 2. c. 9.*

Idem, quodam in colloquio proferente Græcum Ἐμὲ θανόντος γαῖα μιχθήτω πυρί:

Id est,

Me mortuo terra misceator incendio.

subiecit. Imo ἐμὲ καὶ ζῶντος, id est, me etiam viuo. Quia aliquando communitur Reſpubl. *6. apop.*

Idem, columnis statuarum eiusdem illud adscripsit cantando me excitarunt, indignissime tulerat Gallinemo prorsus decreuerat, Gallos omnes Romæ agere, prouinciamque exercitui diripiendam tradere. Suet.

Agrippina, quum iussu Neronis occideretur, rum in eam stringeret, ventrem ostendens, clamabat, cute, hic est ferro fodiendus, qui portentum illud *nius.*

Nero. Vestibus consul, quum eodem die omnia mu obiisset; è conuiuio repente ad supplicium raptus est hil aliud, quam exitium expectabant. Horum pau Nero, dixit, illo satis supplicii fuisse pro epulis consu hoc à clemente dictum, si cætera Neronis facinora *Nerone.*

Caligula, vt alia omni in re, ita verbis quoque persæpe repetens: Oderint dum metuant. Optabat Rom. vnam habere tantum ceruicem, vt vno ictu simul posset. *Fulg. l. 3. c. 11. ex Suet.*

Idem. Vir quidam prætorius valetudinis causa cyram, petito à Caligula Cæsare commeatu. Is cum prorogari commeatum, mandauit interfici, & adici esse sanguinis missionem, cui tamdiu non profuit. Solent enim medici in morbis validioribus venam Et in Anticyram nauigabant, quibus opus erat purg *apoph.*

Idem, quum destinasset interficere fratrem Gnu spicaretur sese medicamentis præmunire, ita locutus tum aduersus Cæsarem? Timebat ille venenum, q posset alio quouis modo trucidare, quem vellet *6. apoph.*

Vitellius, postquam occisum Othonem in campo gnouit, eoq; venisset, abhorrentibus quibusdam detestabili voce confirmare ausus est: Optimè olen & melius ciuem. Sed hic tandem religatus post terqu iecto certicibus laqueo, veste discissa, feminudus est inter ludibria, per totum viæ Sacræ spatium, re noxii solent, quibusdam etiam cœno sterco rec dem apud Gemonias muhitissimis ictibus exan ctusque est, indeq; vnco in Tyberim tractus. *Bru l. 3. c. 11. ex Tacito.*

Antoninus Caracalla, cum direptis ciuium bon exhaustis ærariis, sua crudelitate ingentem corra caruq; ind. fferenter nefaris hominibus distribue Iulia matre, vt pecunis aliqua ex parte parceret, a partem in alium vsum sibi referuaret, strictum gl matri, respondit: Læto sis animo, quamdiu hanc h nobis deerit pecunia. Ostendens, nullam pecuniam adeo recognitam esse, quam sua crudelitate exto *Dion Nicæus, & Xiphilinus in vita Antonini.*

¶ Similitudines.

Philonis Iudæi. Sicut bene compacta corpora ex firmantur, & acquirunt robustam inuictamque fe ferox & immitis natura, occupata sui similibus, fa rior, inaccessa misericordiæ, qui vnus affectus bonis *Lib. de Ioseph. fol. 346.*

Origenis. Sicut canis insanus saxo percussus, cum sequi non prævalet, ad ipsum furore conuertitur pedibus dentibusque dissipare perquirit: Non aliter præcipitatus iracundia, solitoque insaniæ suæ mentium cæde versatus & concitatus est. *Super illud Mat Domini, &c.*

Hieronymi. Igitur consularis, pastis cruore lumin gustatum semel sanguinem semper sitit, duplicam & sæuum dentibus frendens, similem carnifici nam, nisi confiteretur sexus infirmior, quod non p rile reticere. *Ad Innocentium.*

¶ ADAGIA.

…liana imperia.
…congruit in hos, qui sæuiunt in eos, in quos ius nacti sunt, & …rigida iuris obseruatione, humanitatis & æquitatis oblita…
…Syloſontis ampla regio. ἐπὶτῇ Συλοσῶντος ἐυρυχωρίᾳ.
…ecuniam in acerbè gerentem magistratum, cuius vitio defera…
…iaculi regio.
…landi imperium. Φιλάρχιδος ἀρχή.
…dicitur in eos, qui crudelius exercent imperium, aut pote…
…ibi delegatam. Lucianus.
…nium quos Sol videt.
…& adfigura prouerbiales: Omnium quos terra sustinet, …sol videt pessimus optimusue. Plaut. in Sticho: Meliorem …reperies, neque videt sol.
…herus seruo monosyllabus. πᾶς δεσπότης δούλῳ μονοσύλ…
…& potentibus breuissimo tantum verbulo est opus, vt vel …vel renuant.
…sic iubeo, sit pro ratione voluntas.
…more. Βυβρικῷ νόμῳ.
…si alibi reperitur. Βυβρικὸν νόμον, id est, Budorum more seu …Budas interpretatur de iis, qui digni sunt, vt vel bouis ritu …tantur.
…animi. Ἀνιαὶ χειρί.
…dum pene quod est, nefaria, impia, crudeli.
…Cadmi Bacchus. κυνηγὸς Διονύσου.
…rum iam olim uos homines sacrificari mos erat. Vnde in cru…mentum sine quod remulentia feroces reddat & immites.
…ma parcemus quam lupis. ἐ φειδόμεθα μᾶλλον ἢ λύκων.
…Haud magis parcemus ac lupis. Inde natum, quod anti…ad interficiendos lupos, etiam pramio inuitabat apud …
…sanguine maceratum.
…Gadareu Tyberij Cæsaris in arte Rhetorica præceptor, …in eo adhuc adolescente sæuitiam quandam cum ingenij …mundam inter obiurgandum illum subinde vocare soleo …macerantem sanguine crudelitatem. Suet.
…oleum in lecytho. ὅτι μᾶλλον ἔστιν τὸ ἐλαιὸν ἢ …
…significamus, non esse precibus locum apud inexorabilem.
…nificat. ἔλεος misericordiam.
…lachrymabiles. ἀνάξιοι ὀλοφύρσεως ἀνδρες
…ut facile commouerentur ad misericordiam, ac precibus …Nam illacrymari dicuntur, qui miserescunt.

¶ EXEMPLA BIBLICA.

…crudeliter tractantur. Exemplum: Adonibezech, *Iud.* …Crudelitatis exempla: Cain, *Gen.*4. ℣. 8. Lamech, ℣.23.24. …seph.7.20.28. Rex Ægypti, *Exod.*1. ℣.15.22. Naas, 1. *Sam.*11. …19. ℣.10. & 22.18.19. Athalia, 2. *Paral.*22. ℣.1. Manahen, …14.15.16. Ioram, 2. *Paral.*21.4. Israelitæ, 28.9. *Psal.*106.38. …Ebr.3.4.6. Hostes Babylonii, *Esa* 13. ℣.15.18. *Ierem.* ℣.v.23. …*Amos* 1.3 Filii Ammon. 1. ℣.13.14. Gentes, *Zach.*1.15. He…Matth.2.v.16. Inuitati ad nuptias, 22.6. Maledicti, 25. ℣.41.42. …*Marc.*6.27. Scribæ & Pharisæi, 7.12. Agricolæ, 12.8. *Luc.*20. …Pharisæi, ℣.47. Pharao, *Actor.*7.19. Paulus ante conuersio…9.1. & 22.4. Diotrephes, 3. *Ioan.*10. Adonibezech, *Iudicum* 1.

¶ EXEMPLA HISTORICA.

…captiuorum Athenienſium frontem inſcripſerunt no…rum frontem ante Athenienſes Samæa. *Plutarchus in …*

…*Imper. Bohamiæ rex*, adeo natura ferus & ſanguina…ſſidium penes ſe carnificem haberet, quem compatrem …appellabat, quia filium eius de fonte ſacro leuarat, & …liter eo vtebatur, vt aliquoties vno eodemque equo ſe…lium paſſus fuerit. *Dubrauius lib.*23.

…*bal Pœnus*, inſpecta humani ſanguinis plena foſſa, pul…ſpectaculum, dixit. *Fulg. lib.*10. *c.*11.

…*Cæſar*, ob cadaueris fœtorem via declinantibus cæteris …per aceruum mortuorum profectus eſt, optime olere ho…ſuos, & præſertim ciuem. *Suet.*

…ſtium, qui teſtantur Hiſpanos multa crudelitate vſos in In…bello captos trucidaſſe, vel eos in auriſodinas detruſiſſe, …que labonbus oppreſſiſſe: adeo vt ex quindecies, vel, vt alii …vigeſies centenis hominum millibus, qui Hiſpaniolam in…peſſint. *Ioannes Merellus* in Epiſtola quæ Oſorio prefixa eſt, …*Cæſar* varijs in locis.

…ſam atrocis ſupplicii & cruciatus ab immaniſſimis quibus…ſ tyrannis excogitari potuit, quo non digni Chriſtiani iudicati …ſint, ſub M. Antonino philoſopho. *Gallorum epiſtola apud Euſebium lib.*5. *cap* 1. aliquot crudeles formas numerat: inſidias domi foriſque, in omnibus publicis locis inclamationes, plagas, tractiones, direptiones, lapidationes, concluſiones, applicationes laminarum candentium, carceres tenebroſos, incluſiones in equuleo ad quintum punctum, in ipſis cuſtodiis ſtrangulationes, beſtiarum dentes, ferreas ſartagines, patibula, ventilationes ex cornibus tauorum, & ſimiles. *Theat. Zuingeri, folio* 2739.

Cyrillus, Diaconus Heliopoli ad Libanum, cum ſub magno Conſtantino, multa ſimulacra confregiſſet, ſub Iuliano ventre diſſecto iecur eius gentiles quoſdam deuoraſſe tradunt. *Suidas.* Aſcalone ſub Iuliano gentiles ſacerdotibus Chriſtianis & mulieribus virginitatem profeſſis aluos diſſecuere & completas hordeo porcis obiecerunt. *Theod. libro* 3. *c.*6.

Hannibal, ſæuitia potius quam arte militari conſtans, in flumine Gelo corporibus Romanis pontefacto exercitum traduxit. Idem captiuos Romanos oneribus & itinere feſſos, iam prima pedum parte ſuccisa reliquebat. Quos verò in caſtra perduxerat, pariá Romanorum iungens ferro decernere cogebat, neque ante ſanguine explebatur, quam ad vnum victorem omnes redegiſſet. *Theat. vitæ.*

Ptolomæus inter præcipua crudelitatis indicia referendus, filium ſuum nomine Memphitem, ex Cleopatra & ſorore & vxore ſuſceptum, liberalis formæ, optimæque ſpei puerum in conſpectu ſuo occidi iuſſit. Pedes eius, & caput, & manus in ciſtam chlamyde operтos pro munere natalitio matri miſit. Tandem cum animaduerteret quanto ſui odio patria teneretur, timori remedium ſcelere petens, quoque rutius regnaret, gymnaſium iuuentute frequens armis & igni circumdedit, omnesque qui in eo erant, partim ferro, partim flamma necauit. *ibid.*

Mithridates epiſtola vna octoginta millia Romanorum in Aſia, per vrbes negotiandi gratia diſperſa interemit, tantæque prouinciæ hoſpitales Deos, iniuſto, ſed non inulto cruore reſperſit. Nam cum maximo cruciatu, veneno repugnantem ſpiritum ſuum tandem ſuccumbere coegit. *ibid.*

Hetruſci, viuorum corporum cadaueribus aduerſa aduerſis alligata atq; conſtricta, ita vt ſingulæ membrorum partes ſingulis eſſent accommodatæ, tabeſcere ſimul patiebantur, amari vitæ ac mortis tortores, *ibid.*

Barbari mactatarum pecudum inteſtinis, & viſceribus homines inferebant, ita vt capitibus tantummodo eminerent, & quo diutius pœnam ſufferrent, cibo & potione infelicem ſpiritum prorogabãt, donec intus putrefacti laniarentur ab animalibus, quæ tabidis in corporibus naſci ſolent, *ibid.*

¶ HIEROGLYPHICA.

Præcipuum *gladij* fuit hieroglyphicum, vt pro crudelitate poneretur, cuiuſmodi nuncupatione Ægyptii *Odium* appellare ſoliti ſunt: qui quidem Perſarum Rex omnium crudeliſſimus ac maxime formidabilis, cæde omnia fœdauit, quacunque per Ægyptum progrederetur. *Per. Val. lib.*42. *pag.*414. *F.*

¶ APOLOGVS SEV FABVLA.

Auceps & Caſſita.

Auceps laqueos diſponebat, & ſtruebat inſidias auibus, cuius opera contemplans caſſita quid rei gereretur admirans, acceſſit propius & ſciſcitatur de homine, quid ſtruat? Reſpondit ille, ſe vbem condere. Atque omnibus perfectis, occultat ſe intra ramos arborum. Caſſita ad nouam vrbem aſpiciendam celeriter aduolat, & laqueo implicita capitur. Cumque accurriſſet auceps, triſtis hæc illi: Sitales vrbes condis, inquit, non facile multos incolas reperies.

Fabula monet, male coli atque habitari cum oppida tum domus in crudelitatẽ & rapinis principum.

Crux.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOGIA.

CRVX, Græcè σταυρὸς, ου, ὁ, & σταύρωσις, ιος, ἡ, crucifixio dicitur. Est autem crux patibulum, in quo figuntur damnati: dictum à Græco κρούειν, quod eſt ferire, pulſare: hinc crucio, & cruciatus deſcendunt. Hebr. *hets*, Arbor: lignum, habens ſuos ramos extenſos. Dicitur etiam de ligno ſucciſo, quod ad res varias accommodatum, nempe ad idola, patibula, & alia fabricanda.

¶ LOCI BIBLICI.

Crux pro doctrina Euangelij, *Gal.*5.11. pro prædicatione Euangelij, aut Chriſti crucifixi, 6. ℣.4. pro Euangelicæ prædicationis argumento, 1. *Cor.*1. ℣.17. per ſynechdochen: pro ludibrio, *Heb.*6.6. pro afflictione Chriſti nomine ſublata, μιλαδοξικῶς, *Mat.*10.38 & 16.24.

*Marc.*8.*v.*34. *Luc.*9.23. *Phil.*3 18. libenter ferenda est. Vide afflictio. pro ipso crucis Dominicæ ligno, *Matth.*27.32. *Marc.*15.21. *Luc.*32. *v.* 26. *Phil.*2.*v.*8. *Heb.*12.2. pro mortis, à Christo perpessæ, efficacia & dignitate, 1. *Corinth.*1.*v.*17.18. *Galat.*2.19 & 5.16. & 6.12.14. *Philip.*3. *v.*16.

Crucifigere Christum, *Hebr.*6.*v.*6. metaphoricè est Christum quasi rursus crucifixũ, omnium ludibrio exponere. Crucifigi vetus homo dicitur, *Rom.*6.6. qua loquendi formula idem declaratur, atque si peccatum diceretur mortuum: aut nos peccato mortuos esse cum Christo, nisi quod illud ἐμφατικώτερον est, mortis genus explicat, cuius participatione mortificamur peccato. Crucifixus mundo dicitur, *Galat.*6.14. quem mundus despicit: Et mundus eidem crucifixus, *ibid.* qui mundum vicissim nihili facit.

¶ Sententiae Biblicae.

Gloriatio in cruce.

Benedictum est enim lignum, per quod fit iustitia. *Sap.*14.

Nos autem prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, Græcis autem stultitiam, ipsis autem vocatis, Iudæis atque Græcis, Christum Dei virtutem, & Dei sapientiam. 1. *Cor.*1.

Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi. *Galat.*6.

Exeamus igitur ad eum extrà castrà, improperium eius portantes. *Hebr.*13.

Quibus crux abominatio est.

Quando peccauerit homo, quod morte plectendum est, & adiudicatus morti, appensus fuerit in patibulo, non permanebit cadauer eius in ligno, sed in eodem die sepelietur, quia maledictus à Deo est, qui pendet in ligno. *Deut.*21.

Verbum enim crucis pereuntibus quidem stultitia est: iis autem qui salui fiunt, id est nobis, Dei virtus est. 1. *Cor.*1.

Imitatores mei estote, fratres, & obseruate eos, qui ita ambulant, sicut habetis formam nostram. Multi enim ambulant, quos sæpè dicebam vobis (nunc autem flens dico) inimicos crucis Christi: quorum finis interitus: quorum Deus venter est, & gloria in confusione eorum, qui terrena sapiunt. *Phil.*3.

Rursum crucifigentes sibimetipsis filium Dei, & ostentui habentes. *Hebr.*6.

Crucis baiulatio quoad necessitatem.

Et qui non accipit crucem suam & sequitur me: non est me dignus. *Matth.*10.

Et qui non baiulat crucem suam & venit post me, non potest meus esse discipulus. *Luc.*14.

Non estis vestri: empti enim estis pretio magno: glorificate, & portate Deum in corde vestro. 1. *Cor.*6.

Semper mortificationem Iesu Christi in corpore nostro circumferentes, vt & vita Iesu manifestetur in corporibus nostris. 2. *Cor.*4.

Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitiis & concupiscentiis. *Galat.*5.

Hoc scientes, quia vetus homo noster crucifixus est, vt destruatur corpus peccati, vt vltrà non seruiamus peccato. *Rom.*6.

Obsecro itaque vos fratres per misericordiam Dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum. 12.

Christo confixus sum cruci. Viuo autem iam non ego, viuit verò in me Christus. Quod autem nunc viuo in carne, in fide viuo filii Dei, qui dilexit me, & tradidit semetipsum me. *Galat.*2.

¶ Patrvm Sententiæ.

Crux Christi nobis totius causa beatitudinis est, hæc nos à cæcitate liberauit erroris: hæc à tenebris reddidit luci: hæc debellatos reddidit quieti: hæc alienos Deo coniunxit: longe constitutos, proximos præsentauit: hæc peregrinantes ciues ostendit: hæc discordiæ amputatio est: hæc pacis firmamentum: hæc donorum omnium abundans largitio. *Aug. in serm. de parasceue.*

Hodie crux fixa est, & seculum sanctificatum est, hodie crux fixa, & dæmones dispersi sunt: hodie crux fixa est, & mors subuersa est: hodie crux vicit, & mors victa est, hodie diabolus vinctus est, & homo solutus est, & Deus glorificatus est. *ibid.*

Crucem, vt in ea gloriemur, dominus suo gestans humero pro virga regni nobis commendauit, quod est grande ludibrium impiis, grande mysterium piis: & vnde mundi philosophus erubuit, ibi Apostolus thesaurum reperit: quod illi visum est stultitia, Apostolo factum est sapientia & gloria. *in epist. ad Galat.*

Signum crucis à nobis expellit exterminatorem, si tamen cor nostrum Christum habeat inhabitatorem. *in Ioan.*

Author pietatis in cruce pendens testamentum condidit, singulis pietatis opera distribuens: Apostolis persecutionem, Iudæis corpus, patri spiritum, Virgini paranymphum, latroni paradisum, peccatori infernum, Christianis verè pœnitentibus crucem commendauit. *Ambros. in serm. de passione.*

Dei filius sustinuit ignominiam crucis: & tu beatos putas, qui felicitate istius seculi, & deliciis perfruuntur. *Hieron.*

Diabolus in virga crucis transglutiens carnem transfixus est hamo diuinitatis. *in Euang.*

Christus in passione patientiam exhibet, humilitatem mandat, obedientiam implet, charitatem perficit: gemmis quatuor cornua crucis ornantur, & est super tas, à dextris obedientia, à sinistris patientia, in profu tutum humilitas. *ibid.*

Scapulis tuis obumbrasti mihi, &c. Sub his scapulis bis beneficia conferuntur: sub his enim absconditur incursu accipitrum & miluorum protegimur, quæ states. Sub his vmbraculum salubre nos refrigerat, ardorem repellit. Sub his quoque alimur & fouemur gemmis quatuor cornua crucis ornantur. *Bernh. in Ca ne* 65.

Inueniemus nos in cruce gloriam. Nobis qui salu tus est: & omnium plenitudo virtutum. *Bernh. serm. 2 ctione.*

Vide, quid de Deo tuo sentias, vide quantum de m Vide quis brachiis vicariæ charitatis amandus & amp qui tanti te æstimauit, imò qui tanti te fecit. De later formauit, quãdo pro te in cruce obdormiuit, & ob hoc tis excepit. Propter te à Deo patre exiuit, & matrem liquit, vt adhærens ei, vnus cum eo spiritus efficiaris. *mone* 28.

Crux est humilium tuitio inuicta, superborum de Christi, perditio Diaboli, infernorum destructio, con matio, mors infidelium, vita iustorum, de qua loqu mus, Crux est Christianorum spes, crux Romanorum tuorum resurrectio, cæcorum dux, conuersorum vi baculus, pauperum consolatio, arbor resurrectionis, æternæ. *Cass. in Psal.*4.

Crux Christi clauis est paradisi, hæc infirmorum rum virga, conuertentium manuductio, proficientium nimæ salus, & corporis, omnium malorum auersio, rum datrix. *Damas. l.*4.

Crux non solum dicitur, quæ tempore passionis conficitur, sed quæ totius vitæ curriculo cunctarum virtutibus coaptatur, vt non solum intelligatur crux lum, sed piæ vitæ virtutisque propositum. Vnde omn vita, qui secundum Euangelium vixerit, crux est atque *Max. in serm. de martyr.*

¶ Similitvdines.

Chrysostomi. Sicut is qui super excelsam petram sed det, quos videt adlittus, magno impetu rumpere, & spumam soluit: ita & sanctus hic N. virtuti vacans, in tutus loco, nihil insuaue fert à rebus turbulentis, sed nimo, & quietus sedet. *hom.*22. *in Gen.*

Sicut granum tritici inclusum in palea, foràs non egr fuerit tritu rat um. Sic & homo de impedimentis mun de rebus carnalibus quasi in palea inuolutus, difficile fuerit aliqua tribulatione vexatus. *in cap.*3. *Matth.*

Sicut plenum granum mox vt leuiter percussum fuer sua exilit foras: si autem subtile fuerit, tardius egredi egreditur nunquam: sed illic conteritur in palea sua leis foras iactatur: sic omnes homines in rebus carn tur, sicut grana in palea. Sed qui fidelis est, & boni co delam, mox vt leuiter tribulatus fuerit, negligens qu lia, currit ad Deum. Si autem modicè infidelior fuerit, tribulatione vix recedit, & vadit ad Deum. Qui autem & vacuus, quantumuis contritus fuerit, sicut granum palea non egreditur: sic nec ille de carnalibus rebus tis mundialibus vnquam egreditur, nec transit ad Deum manibus constitutus conteritur, vt cum infidelibus qu leis foras proijciatur. *in c.*3. *Matth.*

Sicut triticum primum quidem tritu rat ur, & quum fuerit, in vno loco iacet cum paleis confusum, postea latur, vt quæ fuerant iam diiuncta corporibus, separ sic & populus in Ecclesia aut moribus conteritur ca mam semper virgantium, aut castigationibus corpor virgis quibusdam, aut conculcationibus iniquorum quasi calcibus irrationabilium iumentorum, vt diiung libus per diuersas contritionum species. *in c.*3. *Matth.*

Nunquid tu potes, quum sit messis tua in agro, tri separare? Et si tentaueris, nec paleas à tritico separas militer cum paleis perdis: sic non poterat fieri, vt aut Gentibus iam electos sine tentatione discerneret, *c.*3. *Matth.*

Sicut botrus multa in se grana ligno mediante susp Christus multos sibi fideles per signum crucis adiunxit *c.*7. *hom.*16.

Ponamus, aliquem seruum multarum pecuniarum

...ntia esse debitorem, vim quoque perpeti ab iniquis hominibus. Nunc ferum & aliquanta eorum quæ habebat amittere. Si iustus dominus valens coercere raptorem, non quidem seruo restituerit, sed cuncta tamen quæ perdidit, sibi illa computet reddita: nonne etiam lucra damni occasione colligit? Quod certè ab hominibus probatur absque ambiguo. Hoc & in nobis, cum iniustè quid patimur, cogitemus: qui scilicet pro illatis iniuriis nobis non solum accipiamus omnium peccatorum, aut si in nobis tantum culpa non fuerint clàrioribus honoremur coronis. *Homil. 9. in Matth.*

Pondus terrestrium dominorum atterit paulatim vires minimum. Pondus autem Christi magis adiuuat baiulantem, quia non nos portamus gratiam, sed gratia nos. *In Matthæum cap. 11. hom. 8.*

Sors facilius est homini pauperi & in angustiis constituto, discipulum; diuiti autem & abundanti, difficile: sicut illis inter gaudia mundi difficile fuit tenere iustitiam, nobis autem inter tribulatio mundi facile. *In c. 10. Matth. hom. 34.*

Quis enim in arena seipsum exerceat, quomodo aliquis in certamine insigniens, atque conspicuus? quis vnquam athleta non statim ab adolescentia in palæstra corroboratus, potuit in Olympico certa & magno animo aduersarium aggredi? An non oportet prius delicati, atque currere? Nonne videtis eos, quos certatores athletas appellant, cum nullum forte reluctatorem reperiunt, ad hoc in arena plenum vires suas excitare, iumores cum iumentis, quia cum aduersario pugnam inire? hos imitari, studete, ac per hanc actionis philosophiæ instituta meditare, ac confirma. Ingere contra passiones, vince animi labes. *Homil 34. in Matth.*

Sicut aurum in doloribus positus, omni homini ostendenti sibi probatum fidemque facile credit, non dijudicans personas medicantium, neque discutiens artificia eorum: sic & tunc (nimirum cum exurgent pseudochristi) sancti in necessitate persecutionis positi, & quasi ægroti desiderantes refrigerium Christi, omnibus credentibus aliquid de Christo, facilè credent. *In 24. Matth. hom. 76.*

Nemo pro amicis aliquid passus gloriatur, si quis propter Deum laborat, quam sentire molestiam putandum est? Oportet in his grauibus & molestis, non labores, sed præmia considerare. Quemadmodum mercatores, non maris pericula, sed lucrum expendunt, ita & nos cœlum & Dei præsentiam. *Homilia 76. in Iohannem.*

Quos filij parentes, & discipuli magistros in certaminibus attendunt, tenantes mentem ex parte doctorum per visum, regulas artium imentes: sic etiam hic si volumus currere discere, & bene certamus ad Christum attendamus, authorem (inquit) fidei vel consummatorem Iesum, qui pro gaudio sibi proposito sustinuit crucem. *hom. 28. epist. ad Hebr.*

Sicut enim sicut qui mare nauigarunt, & innumeras procellas tulerunt, multasq; hyemes perpessi sunt, antequam merces referunt, quorum fuit peregrinationis lucrum reportant, eò quod aliquando fidentiores sunt, ac pelagi sæuitiam minus horrent: namque intrepide, & voluptate quadam tranfmarinas peregrinationes arripiuntur: Ita & qui in præsenti vita, propter Christum multas tribulationes, multaque grauia patitur: etiam antequam regni cœlorum magnam illam retributionem assequatur, magna hic potitur delicia, animamque suam ita excessam efficit, vt posthac grauissima quali è sublimi deridear. *homil. de resurrectione.*

Sicut athletæ in theatro, & in sudore, puluere, & æstu multo, & ictibus, & armis pugnandum est: ita & iustum hic multa sustinere oportet, & ferre omnia viriliter, siquidem præclaras illic accepturus est coronas. *hom. de resurrectione.*

Quemadmodum aliquando agricola, cum sementem fecit, cum agrum coluerit, cum iam segetem increscere vidit, spe tandem, & retributione fructus excidit: quia vel grando, vel eruca, vel locustæ, vel alia quælibet aliæ acciderunt: & post multos labores vacuis manibus domum regreditur. Mercator quoque post longam nauigationem cum onustam oneratam naum, sæpe in ipso portus ostio irruentibus ventis mergit in scopulum, & vix nudo corpore saluato egreditur Et in militia, in secularibus negotiis omnibus sæpe sub finem eiusdem calamitates eueniunt. Cæterum non idem in tuis contingit laboribus: sed necesse omnino est, vt qui certauerit, & pietatem custodierit, multosque labores tulerit, finem ipsum assequatur. Nec enim in his interperie, neq; ventorum tempestate laborum merces euerti finit Deus, sed repositæ sunt illæ in cœlestibus & incorruptibilibus thesauris. *hom. de resurrectione.*

Laboriosa lex, & multum oneris habet: sic igitur & magnam habet coronam. Eiusmodi namque laboriosa magnas habet retributiones. Tu verò nequaquam laborem attende, sed retributionem quæ per laborem sum: si verò retributionem cogitaueris, leue ac facile quod subest. Sic & gubernator, si fluctus viderit solum, nusquam portu scapha digredietur, sed ipsam præ fluctibus vtilitatem animo dumque metietur, atque ita demum in nobili se credit pelago. Sic & miles, si vulnera cædesque viderit, non iam induet thoracem: si verò triumphos præ vulneribus, victoriasque, in pratum quasi concurrit ad prælium. *De pœnitentia serm. 6.*

Sicuti in igni probatur aurum: sic homo sit acceptus in camino deiectionis. *Contra Iudæos orat. 5.*

Cyprian. Viator, qui ambulando laborat, ideo laborem patienter tolerat, quia tandem peruenire sperat: tolle spem perueniendi; continuò franguntur vires ambulandi. Medicus expromit ferrum ad secanda vulnera, & dicit ei, quem secturus est: Patiens esto, sustine, tolera, in doloribus exigit patientiam, sed post dolorem promittit sanitatem: ægrotus autem, nisi sanitatis spem sibi proponeret, in dolore, quem patitur, deficeret: ita & iugum Domini portantibus spes gloriæ miram parit consolationem. *De singularitat. Clericorum.*

Idiota viri sanctissimi. Sicut cibus adhæret vasi, in quo coquitur, nisi amoueatur, ac perdit saporem debitum, debitumque colorem: sic cor hominis adhæret isti mundo, nisi amoueatur per tribulationes. *De patientia vera contemplatione. §. 3.*

Sicut mare Ægyptios operuit, ac Israelitis non nocuit: sic amaritudo tribulationum opera vitiorum impedit, ac virtutum opera iuuabit, sicut scriptum est: Curatio (id est tribulatio) cessare faciet peccata maxima. *Ibid.*

Laurentij Iustiniani Patriarchæ. Quemadmodum continuus successus temporalis indicium est damnationis: ita flagelli eruditio cum patientia, indubium prædestinationis agnoscitur esse præsagium. Quem diligit enim Deus, castigat: ac flagellat filium, quem recipit. *De contemp. mundi, c. 20.*

Anonymi. Vt hyeme media halcyones summa fruuntur tranquillitate, & hanc etiam aliis communicant: ita eum maxime fæuit fortuna, tum maxime animi tranquillitate fruuntur pij, & hanc in alios, quos possunt, transfundunt. *In similib.*

Thriueri. Quemadmodum ferrum, quod in optimam & artificiosissimam figuram paratur, sæpius ad incudem repetitur: ita quo quisque postea maioribus destinatur; eo hic pluribus malis affligitur. *In apoph. 215.*

Filij dum adhuc desipiunt, castigationem parentum conqueruntur, sed postea boni consulunt: Et si Deus aperiret oculos nostros, gauderemus malis nobis à Deo inflictis. *In apophtheg. 14.*

Nihil prodest medicamentum, nisi quis eius prius concoxerit amaritudinem: nihil etiam confert crux Christi iis, qui detrectant eius vicissitudinem. *In apoph. 65.*

Sicuti medicamentum à principio amarum fastidiolexistit, sed posteaquam concoctum est, dulcescit, sanitatemque inducit: ita tribulatio, anxietas, tandem manifestam consolationem parit. *In apoph. 59.*

Nemo coronam accipit, nisi legitime certarit: Et cum Deus hominibus maxime imminet, quando illos fortuna vrget. *In apophr. 197.*

Ebrius non ante mentem recipit, quam crapulam excoxit: Nec homines blandiore fortuna insolentes antea ad Deum redeunt, quam amissis diuitiis in paupertatem incidant. *In apophthegmatibus 20.*

Bonum est medicamentum, quod ad primum habitum nos reducit. Et sancta est aduersitas, quæ nos à mundo ad Deum conuertit, aut magis adducit. *In apoph. 123.*

Quemadmodum longo splendore solis quodammodo homines obcæcantur: ita blandiore fortuna plerique obstupescunt, vt nec vanitatem huius mundi vllo modo agnoscant, nec Deum suscipiant. Tam bene vulgo dictum est, quod affrictio dat mentem & intellectum. *In apoph. 128.*

Tribulatio quoddam animi exercitium est. Quemadmodum igitur corpus non potest constare citra eius exercitium: ita nec anima aut mens diu potest valere citra vexationem. *In apophthegm. 127.*

Vide Afflictio, Correctio, Pœna, Punitio.

Culpa.

§ DEFINITIO ET ETYMOL.

CVLPA, Græce ἔγκλημα, ατος, τὸ, & ἐγκλῆμα, culpo dicitur. Et est voluntaria inordinatio, vel priuatio boni. *ex B. Thom. secund. Secund. quæst. 34. artic. 2.* Hebr. *Aschamm*, atrox delictum, culpa, reatus, in ritibus sacrificiorum Leuiticorum significat hostiam pro delicto, à verbo *Aschamm*. Deliquit ignominiosè, scelerate egit, vt eum pudeat tædeatque facti, culpabilis fuit, turpiter sedidit, ita vt propter culpam seu pœnam nondum expiatam exibleatur ab omnibus.

§ Pœ...

¶ Poeticae Sententiae.

Plaut. Capt.

Decet innocentem seruum atque innoxium
Confidentem esse suum apud herum potissimum.

Horat. 3. Carm. 24.

Quid tristes querimoniæ,
Si non supplicio culpa recidit.

Ouid. 2. Met.

Heu quam difficile est crimen non prodere vultu.

Horat. 7. Epod.

Furorne cæcus, an rapit vis acrior?
An culpa? responsum date.
Tacent, & ora pallor albus inficit,
Mentesq; percussæ stupent.

Iuuenalis.

Ense velut stricto, quoties Lucilius ardens,
Infremuit, rubet auditor, cui frigida mens est:
Criminibus tacita sudant præcordia culpa:
Inde iræ, & lachrymæ.

Sen. Oedipo.

Effare dubitas? cur genas mutat color?
Quid verba quæris? veritas odit moras.

Sen. Oedipo.

Quisquis in culpa fuit.
Demissus, omne odit quod dubium putat.

Ter. Her.

Mulier fecit, mirandumne id est? censen' te posse
Vllam reperire mulierem, quæ careat culpa?
An quia non delinquunt viri?

Plaut. Amph.

Mulier es, audacter iuras. Alc. *Quæ non deliquit, decet*
Audacem esse: confidenter prose & proteruè loqui.

Vide Correctio, Scelus, Pœna, Peccatum.

Cunctatio.

¶ Definitio et Etymologia.

Cvnctatio, tardatio, mora, μέλλησις, ὄκνησις, ἀνάπλωσις. Hebraicè, *Orech*, à verbo *Arach*, prolongatus est, longus fuit, protensus est. Cognationem habet cum *arack*, iter longum fecit. Deus, qui tardus ad iram, patiens, & multum misericors est, *Erech* cognominatur, id est, tardus, longanimus: & Erech apaiim, longus narium quod cunctetur, tardè irascatur, vt iustus iudex, qui tandem, nimium prouocatus, grauitate pœnæ; compensat supplicii tarditatem.

¶ Apophthegmata.

Diogenes poscebat aliquid ab homine auaro: quem cum videret contantem: ac negaturo similem, ô homo, inquit, ad cibum te postulo, non ad cyppum? vt qualicet, Græcarum vocum affinitatem reddam. Græcis enim ταφὸς, cibus est, ταφὸς, sepultura. *Erasm. libr. 3. apoph. ex vita Diogenis apud Laert.*

Socrates hoc dicterium plurimum in ore habuisse dicitur: Dimidium operis peractum est, quia iam esset aggressus. Sunt enim qui cunctando ac deliberando vtilem omnem absumant. Est autem hemistichium Hesiodium, ἀρχὴ ἡμίσυ παντός. *Laert. in vita Socr.*

Fabius Max. quoniam cum Hannibale pugnare detrectabat, mora copias illius & pecuniarum & commeatus egentes attenuabat. Ob quod cum malè audiret, nihil tamen commotus, pergebat in suo instituto, & Hannibalem cunctatione fregit, quem alii magno militum exercitu vincere nunquam potuerunt. *Plut. archius in eius vita.*

Iulius Cæsar, quum Pompeius instructam aciem apud Pharsalum, inibi consistere, & hostem operiri iussisset. Cæsar dixit illum errasse, qui vim, impetum, ac diuinum afflatum animorum ad incursionem paratorum, mora relaxasset. Adeo Cæsari non modo certamen erat cum Pompeio de fortuna belli, verum etiam de bellandi peritia. *Plut. in Rom. apoph.*

Augustus Cæsar, illud semper cito factum posse dici aiebat, quod cum factum esset, bene haberet. Tarditatem enim, quæ tuta esset, celeritati anteponebat cui periculum esset coniunctum. *Fulgos. lib. 7. cap. 2.*

Iulianus, quum in frequenti turbâ quidam ipsum his verbis appellaret aduersus aduersarium suum: Thalassius inimicus pietatis tuæ nostra per vim eripuit. Agnosco, inquit, ab illo me fuisse læsum, proinde die illi, vt mihi potiori inimico prius satisfaciat: mandauitque præfecto, ne prius cognosceretur illorum negotium, quam ipse cum Thalassio rediret in gratiam. Quod alter adduxerat ad maturandam vindictam, Cæsar torsit in cunctationem. *Eras. libr. 8. apoph.*

¶ Similitvdo.

Leonis catuli informes nascuntur, vix ingrediuntur semestres non mouentur nisi bimestres. Ita quæ egregia fiunt, prouenjunt, & lentis ductibus absoluuntur. *Erasm.*

¶ Exempla Profana.

Publ. vel Cn. Dolabella, Asiæ procos. Smyrnæam mœchum filium & maritum propter interemptum filium ex [illegible] conceptum veneno sustulerat, ad Areopagitas retecit. [illegible] rem & ream post centum annos redire iusserunt. *Val. [illegible] cap. 1.*

Ex duobus *Herculis* altaribus, quæ in maiore immo[illegible] his nihil accipiunt mulieres neque gustant: quod ad[illegible] Carmenta tardius: sero etiam venit gens Pinariorum: [illegible] summoti sunt à conuiuio epulantibus aliis. Vnde Pinar[illegible] endo sunt dicti. *Plut. in q. Rom.*

Fridericus III. Imperat. tolerauit omnia, cunctan[illegible] Quoties apud illum fieret rerum comploratio, quod [illegible] reat: hæc & illa timerentur, ferunt respondisse: nec dum [illegible] pus illa emendandi. Nec tamen illo viuente hoc tempu[illegible] est: nescitur quando implendum. *Cranzius libr. II. [illegible] pit. 33.*

Germanis hoc ex libertate vitium inesse scribit Tac[illegible] publicos conuentus non simul nec iussi conueniunt: [illegible] tertius dies cunctatione coeuntium absumitur. Ergo [illegible] est & hæreditarium malum: sed quod nostra ætate in[illegible] vt velut in prouerbium abierit. Wir wöllen lugen. *Tac. [illegible] fol. 38.*

Rhesum Thracum ducem, apud Euripidem obiit[illegible] quod serius ad belli societatem venisset, nimirum decim[illegible] anno. *Theat. Zuing.*

Mortuo Alexandro secundo, Scotorum rege, cum ab[illegible] lius successurus esset, magna inter Nobiles dissidia [illegible] sydera, quæ plurimum illis obseruare mos est, aduersi[illegible] dicentibus: aliis nondum equitem auratum factum [illegible] pterea regni gubernaculis prohiberi. At nisi contempt[illegible] superstitionibus Comes Fisensis Sconæ fatali lapidi [illegible] rum, more maiorum inunctum coronasset: profectò [illegible] mitiis haud dubiè res in summum euasissent discrimen. *[illegible] lib. 13.*

Vide Tit. de Mora & Tarditate.

Cupiditas.

¶ Definitio et Etymolo[illegible]

Cvpiditas, Græcè ἐπιθυμία, ας, ἡ, ἐπιθυμία, co[illegible] tur. Et est improba voluntas, *secundum Augustin. Libro arbitrio.*

Cupiditas est inordinatus amor pecuniæ, vel effren[illegible] appetitus: quæ & cupido fœminino genere dici pote[illegible] do in masculino genere, Deum amoris significat. Sum[illegible] tatem à cupidine ita distinguant, vt cupiditas leuior [illegible] tior: cupido autem grauior.

Lucilius: *Cupiditas ex homine, cupido nunquam re[illegible]* mnia ex cupio dicuntur, quod est opto, desidero.

Cupiditas vel libido est appetitus, ac citra rationem [illegible]

Alii sic: Cupiditas est opinio venturi boni quæ sen[illegible] præsens esse.

Vel, Cupiditas est effrænatus immoderatusq; appe[illegible] tas, Auiditas, libido, desiderium, studium, amor. Hebr[illegible] bo *Auah*, auidè concupiuit, desiderauit, valde appetiu[illegible] nem habet cum *habah* voluit. Ab *Auah* deducitur Ea[illegible] & *auidus*. Dicitur etiam *Kemed*, à verbo *Kamah*, co[illegible] denter, cui affine est *Kamah*, incaluit. Cupiditas enim [illegible] que vehementissimus animi calor & ardor erga rem op[illegible]

Cupiditates immodicæ damnantur, 1. *Thessal.* 4. 4. 5. 2. *Tim.* 3. 2. *Tit.* 1. 7. & 1. *Tim.* 6. 10.

¶ Divisio.

Partes cupiditatis 14.

- *Auaritia*, *Iracundia*,
- *Superbia*, *Inimicitia*,
- *Odium*, *Discordia*,
- *Simultas*, *Indigentia*,
- *Pertinacia*, *Desiderium*,
- *Ira*, *Feritas*,
- *Cupido*, *Sæuitia*.

Superbia est cupiditas fastus & excellentiæ, atque [illegible] insolentiam ferens, socii & æqualis impatiens inani [illegible] tione, ab aliorum se consuetudine seiungens.

Odium est ira inueterata. *Cic. lib. 4. 9. Tusc.* vel: Od[illegible] ira ex causis pluribus collecta, diuturno tempore per[illegible] *gust. in libris diffinitionum.*

Simultas est occulta & simulata vlciscendi cupidit[illegible] ostentans, & in animo aliud recondens. Vel est mendac[illegible] factorum exteriorum. Græcis appellatur hoc vitium [illegible]

...subitaneus impetus & auiditas vlciscendi. a- ...est libidò puniendi, eius qui læsisse videatur iniuria: Aristotelis autem. Iracundia, inquit, est vlciscendi appetitus, & rursus: Ira est sanguinis: Aut sanguis circa cor incensus. Altera definitio ...rum altera speciem vel rationem spectat.

...est libido circa res studiosas. Est namq; acris affectatio ex ...ali excitata affectu vel appetitu, vt Veneris aut honesti imaginem concepta.

...ndia est ira, quæ, quum nata est, desinere videtur, & placari: ...ignis sub cinere ignis exæstuans, quoad perfecerit, quamobrem incensa est, non cessat. Aristoteles autem inquit,

...ndia est vitium partis irascibilis; ob quam commobiles ...ad iram animi.

...ces iracundiæ { Bilis succensio. / Acerbitas. / Socordia.

...ne iracundi, neq; posse omnino ferre exiguas conuitia neq; ...ones: esse verò trucem & vltorem, in iram mobilem, vbi ...a opera inciderunt.

...est vehemens opinatio de pecunia, quasi valde expetenda ...rans & penitus insita.

¶ Sententiæ Patrvm.

...dit indomita cupiditas ad corrumpendum animum & ...suum flagellum vocatur: quod autem agit, vt alteri noceat, ...dicunt & hæc duo sunt genera omnium peccatorum. *Aug. ...Gloss.*

...perbia & cupiditas in tantum vnum malum sunt, vt nec superbia ...ne, nec sine superbia cupiditas possit inueniri. *Ad ...Comitem.*

...et in carendo difficultas, nisi quum fuerit in habendo cupi- ...confess.*

...o magis inhæret Deo quilibet quanto minus diligit pro- ...eadem epist.*

...ditas dicit, valde sine culpa es, qui quidem habenda con- ...qua non multiplicari appetis, sed agere pertimescis, & ...alius retineret, ipse melius impendis. *Libr. de conflictu ...*

...qui per insaniam mente translati sunt, non iam res ipsas, ...suæ phantasias vident, ita etiam mens auari semel vin- ...ditatis addicta, semper aurum, semper argentum credit ...semper reditus computat. Aurum gratius quam solem in- ...ueras oratio & supplicatio ad dominum, aurum quærit ...suum.

...ditas ait: Quid iniustum est, si cum aliena non inuadam, ...genita seruo? O impudens dictum propria dicis, quæ ex ...mundi tis in hunc mundum detulisti quando in hanc ingressus? Quando de ventre matris existi, quibus quæso facultatibusque obsidiis stipatus intrasti? *ibidem.*

...moderari nescit cupiditatibus, is quasi equis raptus indomitus ...insaniat, affligitur. *Lib de virginitate.*

...augere opes, aggregare pecuniam, occupare terras possessum cupimus, præstare diuitiis, iustitiæ formam exuimus, ...rerum communem amittimus. *lib. de Offic.*

...rum authori aliter inhærere non valemus, nisi cupiditatem ...quæ omnium malorum radix est, abscindamus. *Gregor. in ...*

...ditas dominari dicitur, subiectis malis omnibus dem- ...*Lib. 35. moral.*

...modum impatientiæ, in paupertate cupiditatis scrupu- ...obedientiæ nodum caueas propriæ voluntatis. *Bern. in quo- ...*

...in hac vita laboriosius, quam desideriis terrenis æstuare, ...quietius, quam huius seculi nihil adpetere. *Bernh. in ...*

...semel Christi seruus effectus est, non erit mammonæ fa- ...ius certe è regione sit dominus. Illa enim vt fugientem se- ...sequi consueuit sequentem: nullum hic honorat vt con- ...tem sui: nec ita irridet aliquem, vt eos qui eam nimium con- ...*Chrysost. hom. 9. in Matth.*

...otio diuitiarum maiorem accendit flammam, si vehemen- ...cupido. *ibidem.*

...Catholicum, & præcipue Domini sacerdotem, sicut nullo ...errore, ita nulla oportet cupiditate violari. Mens enim pe- ...nda, nec abstinere nouit a vetitis, nec gaudere concessis, nec ...habere consensum. *Leo Papa in ser.*

...non tibi videtur à terra deuorari ille, qui semper de terra ...qui semper terrenos habet actus, qui de terra loquitur, ...terra litigat, terram desiderat, & omnem spem suam po- ...terra, qui ad cœlum non respicit, qui futura non cogitat, ...cælium Dei non metuit, nec beata eius promissa desiderat, sed ...de præsentibus cogitat, & ad æterna non suspirat? Talem ...videris, dicito, quia deuorauit eum terra. *Orig. ho. 19. in Leu.*

...faciam? destruam horrea mea, &c. Quis non talem miserum ...quis non infelicitatem eius doleat? Angustatur ex abundantia, constringitur & tristatur ex opulentia, infelix in præsentibus bonis, infeliciar in futuris. Et ideo ager eius reditus largiores, quam gemitus attulit grauiores. *Basil. in hom.*

Omnium malorum radix est cupiditas, transgressionis mater, magistra nocendi, primipilaria iniquitatis, auriga malitiæ, sicaria virtutum, seditionis origo, fouea scandalorum. *Pet. Rau. in serm.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Iacob. Bill. Anthol. Sacr.

Nulla anima est, quæ non mortali carne grauetur,
Nec de corporea conditione gemat?
Sed confirmare inualidam, & frænare rebellem,
Legitimum & proprium est mentis opus Dominæ.
Quæ eis natura vt moderamine temperet æquo,
Et subdat sceptris noxia quæque suis
A Domino auxilium & vires petat vt valeat se
Vincere, nec sensus incitet ipsa suos.
Nam nullus famula poterit compescere metu,
Ni fuerit Christi semper amore potens.

Idem.

Fœnoribus quidam tot se obstrinxerat olim,
Nulla quies vt ei nocte dieq; foret.
Creditor instabat namq; vnus & alter in horas,
Nec quo se plane vertere posset, erat.
Credita persoluit tamen hic cum fœnore tandem
Omnia, sic misero parta labore quies.
Parta quidem haud obtenta tamen: nam creditor vnus
Vsque licet capiens, vsque molestus erat.

Idem.

Serpens est Satanas, serpit reptatq; per orbem,
Resq; per abiectas pectora cæca ferit.
In cœlum si mente ferar, nihil ille valebit:
Non etenim pennas, non habet ille pedes.
At sub delitijs regitur, regiturq; sub auro?
Et sub mendaci rursus honore latet.
Cum luxu spernamus opes, spernamus honores;
Nec, qua nos stygius mordeat anguis, erit.

Claud. 4. Hon.

At sibi cuncta petens, nil collatura cupido,
In recur, & tractus imos compulsa recessit.
Quæ velut immanes referat dum bella rictus
Expleri, pasciq; nequit, nunc verbere curas
Torquet auaritiæ stimulis nunc flagrat amorum;
Nunc gaudet, nunc mœsta dolet, sæuitat aq; rursus
Exoritur, cæsaq; redit pollentius hydra.

Virg. 3. Aeneid.

Quid non mortalia pectora cogis,
Auri sacra fames?

Ouid. 13. Met.

Consilium sapiens, sceleris nisi præmia, magnæ
Adiecisset opes, animi vir tamen auari.

Horat. 3. Carm. 16.

Concidit auguris
Argiui domus, ob lucrum
Demersa excidit, diffidit vrbium
Portas vir Macedo, & subruit æmulos.
Reges muneribus: munera nauium
Sæuos illaqueant nuces.

Iuuenal. 14.

Inde fere scelerum causa, nec plura senena
Miscuit, aut ferro grassatur: sæpius vllum
Humana mentis vitium, quam sæua cupido
Indomiti census: nam diues qui fieri vult,
Et cito vult fieri: sed quæ reuerentia legum,
Quis metus aut pudor est vnquam properanti vtilis?

Sen. Hip.

Rumpere fœdus impius lucri furor,
Et ira præceps.

Plaut. Capt.

Odi ego aurum, multa multis sæpe suasit perperam.

Lucret. 3.

Denique auaricies, & honorum cæca cupido,
Quæ miseros homines cogunt transcendere fines
Iuris & interdum socios scelerumq; ministros
Noctes atque dies niti præstante labore
Ad summas emergere opes.

Idem 5.

Nunc aurum & purpura curis,
Exercent hominum vitam, belloq; fatigant,

Silius 13.

Prodigere in bellum facilis promissa feroces
Augebant animos pondere & auri.

Virg. Aeneid.

Subter

Scrutamur rimas, euertimus omne profundum.
Quæritur argenti semen, nunc aurea vena.
Boet. 2. 5.
Sed seuior ignibus Ætna
Feruens amor ardet habendi.
Ouid. 1. Fast.
Vix ego Saturno quenquam regnante videbam,
Cuius non animo dulcia lucra forent.
Tempore creuit amor, qui nunc est summus habendi:
Vix vltra quo iam progrediatur, habet.
Pluris opes nunc sunt, quam prisci temporis annis,
Dum populus pauper, dum noua Roma fuit.
At postquam fortuna loci caput extulit huius,
Et tetigit summos vertice Roma Deos.
Creuerunt & opes, & opum furiosa libido,
Et cum possideat plurima plura petunt.
Quærere vt absumant, absumpta requirere certant,
Atque ipsæ vitijs sunt alimenta vices.
Sic quibus intumuit suffusa venter ab vnda,
Quo plus sunt potæ, plus sitiuntur aquæ.
Idem 2. Amor. 9
Venator sequitur fugientia capta relinquit,
Semper & inuentis vltériora petit.
Iuuenalis 14.
Interea pleno tumet ærugine sacculus ore,
Crescit amor nummi quantum ipsa pecunia crescit.
Et minus hanc optat, qui non habet: ergo paratur
Altera villa tibi cum rus non sufficit vnum,
Et proferre libet fines maiorq; videtur,
Pt melior vicina seges, mercaris & hanc &
Arbusta, & densa montem qui canit oliua.
Martial. 12.
Habet Ficanus millies, & tamen captat.
Fortuna multis nimis dat satis nulli.
Ouip. 11. Met. Midæ votum.
Huic Deus optanti gratum, sed inutile fecit
Muneris arbitrium, gaudens altore recepto.
Ille male vsurus donis, ait, effice quicquid
Corpore contigero, fuluum vertatur in aurum.
Annuit optatis nocituraq; munera soluit
Liber & indoluit quod non meliora petisset:
Lætus abit, gaudetq; malo Berecynthius heros.
Fallitur, & fidem tangendo singula tentat.
Tam vero siue ille suæ Cerealia dextræ
Munera contigerat, Cerealia dona rigebant.
Siue dapes auido conuellere dente parabat:
Lamina fulua dapes admoto dente rigebant.
Miscuerat puris auctorum muneris vndis,
Fusile per rictus aurum fluitare videres.
Attonitus nouitate mali, diuesq; miserq;,
Effugere optat opes, & quæ modo vouerat, odit.
Copia nulla famem relevat: sitis arida guttur
Vrit, & inuiso meritus torquetur ab auro.
Lucret. 4.
Nam faciunt homines plerunq; cupidine cæci
Et tribuunt ea quæ non sunt sibi commoda vere.
Maphæus Virg. Supp.
—— *Quantos humana negotia motus*
Alternasq; vices miscent: quo turbine fertur,
Vita hominum, o fragiles damnosa superbia sceptri.
O furor o animum dominandi innata cupido,
Mortales quo cæca vehis? quo gloria tantis
Inflatos transfers animos quæsita periclis?
Quot tecum insidias quot mortes quanta malorum
Magnorum tormenta geris: quot tela quot enses
Ante oculos, si cernis, habes? heu dulce venenum,
Et mundi lethalis honos! heu tristia regni
Munera! quæ haud pacto constent: & grandia rerum
Pondera quæ nunquam placidam promittere pacem
Nec requiem conferre queant, heu sordis acerbæ
Et miseræ regale decus: magnoq; timori
Suppositos regum casus pacisq; negatos.
Iuuenalis 10.
Vnus Pellæo iuueni non sufficit orbis,
Æstuat infelix angusto limite mundi,
Vt Gyaræ clausus scopulus, paruaq; Seripho.
Cum tamen a figulis munitam intrauerit vrbem,
Sarcophago contentus erit.
Boeth. 1. 4.
At quisquis trepidus pauet, vel optat,
Quod non sit stabilis fugæq; turis,
Abiecit clypeum loco q; motus
Nectit, qua valeat trahi catenam.
Iuuenalis 3.
Tanti tibi non sit opaci
Omnis arena Tagi, quodq; in mare volvitur aurum.
Vt summo careas, ponendaq; præmia summis
Tristis, & à magno semper timearis amico.
Comici Græci.
Ἰσότης ὀλίγοις πλουσίοις φυγή.
Æqualis esse alijs pete, nec habere plus.

¶ Philosophicæ Sententiæ

Est cupiditas concupiscentiaue, appetitio iucundorum afferentium voluptatem. *Aristoteles libro primo Rhetor. post. 11.*

Cupiditatum aliæ communes sunt: aliæ propriæ &c. *3. Ethic. cap. 11.*

Cupiditas potest omnes animi partes commouere. *Idem cap. 3.*

Rectæ rationi opinio contraria non est, sed cupiditas.

Cupiditates ac voluptates aliæ sunt in honestis & bonis: nim quæ mouent & delectant, quædam vi sua & natura sunt, alia his contraria nonnulla media. *lib 7 Ethic. c. 4.*

In mediis cupiditatibus non quia earum studio, cupiditate teneantur homines, vituperantur; sed quia modo nemque transeant. *ibid.*

Cupiditas, si ratio vel sensus modo moueat, hoc suaue, inflammata rapitur ad perfruendas voluptates. *Idem cap. 6.*

Aliæ cupiditates sunt humanæ & naturales, & genere tudine: aliæ belluarum propriæ: quædam exobrio mori bisque gignuntur: quarum in primis duntaxat rantia, & intemperantia. *ibid.*

Naturalis cupiditas est, quæ ad rem Veneream pertinet *Rhet. cap. 11.*

Actus in cupiditatibus, est deficientis non sine molestia atque naturæ. *lib 7 Ethic c 12*

Est cum dolore omnis coniuncta cupiditas, *Ethicorum cap. 11.*

Cupiditas rei absentis est, & cuius egent, id summopere *lib. 2. Rhet ad Theod. c 13.*

Consilio contraria cupiditas est: cupiditas cupidi *Eht lib 3 c. 2.*

Cuius cupiditas inest, omne iucundum. Nam cupidi appetitio est. Cupiditatum autem aliæ sine ratione ratione. *lib 1. Rhet. ad Theod. c. 11.*

Quæ cupiditate fiunt, ex prauitate sunt. *libro 1. Rhet. cap. 13,*

Cuius rei quisque cupidus est, ea delectatur. *libro 1. cap. 6.*

Cupiditas insidiatrix est, vt aiunt. Venerem enim C insidias nectere ait Homerus, Baltheumque tribuit, esset. *lib. 7. Eth. c. 9.*

Vt puer ex pædagogi præscriptione: sic vis concupi uenienter rationi debet viuere. *Eth. lib 3. c 12.*

Homines plus incertæ cupiditati, quam certæ prou buere solent, & ad id quod placet, & quod appetunt, spe animis inclinare: quod verò displicet præterea quæsito repudiare. *Thucyd. lib. 4.*

Quanto minus rerum, tanto minus est cupiditatis. *lib. 1.*

Cupiditas & amor maxime, ad muliebre ingenium, ces sunt. *Idem ibid,*

Cupiditas sine ratione, res est leuis, & quæ consetim partem inclinat. *Dion. Halic lib. 2.*

Potiri malis cupiditatibus non eximit eas examine, reddit petores: *idem, lib. 10.*

Exstimulant sæpe viros, multo verò sæpius fœmin tum acriores aculei. *Pausan. lib. 8.*

Ex maleuolentia aliquem dedita opera omnibus m ctari, suamq; potestatem & vires tanquam legibus sp iactare, indignum, hercle ac non iustum. *Ex orat. con Demosth.*

Ob priuatam vtilitatem vnumquemq; reperiens ni petranda impulsum, quorum nihil volebat facere. *Ex Pace.*

Iis, qui de industria contumelioſi sunt, leges acerbæ licet. *ex orat. contra Midiam.*

Iniuriam infert aliquis sua voluntate? Ira & supp ipsum: peccauit quispiam inconsulto? venia propemo *ex orat. de Corona.*

Quæcunq; quis via adhibita facit, communes esse in ijs ad quos negotium nihil attineret, existimauit legi *contra Midiam.*

Leges sunt de cædibus latæ: quæ eos qui consulto morte, perpetuo exilio, omnium denique bonorum mulctant: eos autem qui inconsulto, venia, & magna dignos iudicant. *contra Midiam.*

Nullus eorum qui beati sunt & felices, terminum bet cupiditatis habendi. *ex orat contra Aristoc.*

Non est apud istos, quorum studia, cogitatione

ad immodicam habendi cupiditatem referuntur, quicquam
vel sancti. *Exorat. contr. Aristocr.*
est profecto molestius quam vicinum auarum, atque in-
habere. *Exorat. contra Callic. de fundo.*
ex immodica habendi cupiditate & improbitate quis
conferit, prima quæq; occasio, leuissimaque offensio omnia
atque dissoluit. *Olynth. 2.*
nequit iniuriis, periuriis & mendaciis, vt firmum imperium
teneat: sed talia semel breuiq; tempore durant, & vehementer
se, si vsu venit, nituntur, temporis autem progressu depre-
& in ipsis concidit. *Olynth. 2.*
propter immodicas cupiditates habendi acquirendiq; ag-
ea, quæ minime decet, ii non quæ difficilia sunt cogitare
sed rerum secundarum felicem successum. *Exorat. contra*
priuatim vlla in re aliquem offenderit, illud recordari &
tenere, neque quietem agere iniustum est atq; perfidio-
Exorat. de Corona.
vos interroget, quodnam genus omnium hominum qui
sint improbissimum sit? neq; sunt agricolæ, neq; merca-
argentarii, neq; eiusmodi quicquam, sed qui quæstus
rogationem que proferre consueuerunt. *Exorat. con-*
Aristog.
rerum vestrarum quicquam interire permisistis, tum
oportet, sed dum res quidem vestræ in tuto sunt, eos
qui pretium, propter auaritiam non eam suscipere curam
quam decebat. *Exorat. de corona perfect.*
quantum cuique satis est metiuntur homines diuitiarum
quis habet, pecunia est opus: duas, maiore: plurimas
si (vt aiunt) Donato quinquaginta sint filiæ, tot do-
quærunt pecuniam. Quantum enim cuique opus est,
modatur, vt ante dixi, diuitiarum modus. Quid de eo,
plures, sed innumerabiles cupiditates habet, qui bre-
magnas copias exhaurire possint? *Sen. in epist.*
dicimus seriem causarum esse, ex quibus nectitur fa-
dicimus cupiditatem: altera ex fine alterius nascitur, in
mus ex vitam, quæ nunquam tibi terminum miseriarum,
ipsa factura sit, plurima & vndiq; ingesta non satiant.
rum mauis, in inopia saturitatem, an in copia famem?
epist.
diu tibi satis nil fuerit, ipse aliis non eris. Quomodo, in-
cedo? vtrumque cogita, quam multa temere pro pecunia,
multa laborioseque pro honore tentaueris! quantum ad succes-
tanto acceder & metus. *Idem in Epistola.*
aliquando canem missa frusta panis aperto ore captan-
quicquid accepit, protinus integrum deuorat. & semper ad
uri hiat. Idem euenit nobis, quicquid expectantibus fortu-
cit, id sine vlla voluptate dimittimus, statim ad rapinam al-
& attoniti in Epicureum illud chaos incidimus, inane
mo est. *Idem 13. epist.*
habet maius malum cupiditas quam quod ingrata est:
quos vincis, sed à quibus vincatur, aspicit: & illis non tam iu-
est multos videre post se, quam graue aliquem ante se, ha-
verum omnis ambitio, nec inspicit, nec ambitio tantum in-
est, verum cupiditas omnis incipit à fine. *Ep. 27.*
cupiditas felicitatem suam non intelligit, quia non vnde vene-
quo rendat. *ibidem.*
quam parum est, quod satis est, & nunquam multum, quod
est. Neminem pecunia diuitem fecit, imo contra nulli non
sui cupidinem ingessit. *In epist.*
ima pestis est cupiditas, quæ iolet egenos facere, quod ca-
finem quærendi non inuenit: nam altera cupiditas ex alte-
nascitur: & ideo fortior est, qui cupiditatem vincit, quam
subiicit. *ibidem.*
nobis, nostrum plus aliis placet: effugere cupiditatem,
multa, regnum est vincere. *In Prou.*
tarda est etiam celeritas, Valerius auidissimum quēq;
esse dicebat. *ibidem.*
honoris, imperii, potentiæ, gloriæ in maximis animis
esse dicebat. *Cic. 1. Offic.*
que ingeniis existunt. *Cic. 1. Offic.*
non foris solum se iactant, nec tantum in alios cæco
incurrunt, sed intus etiam in animis inclusæ inter se dissi-
que discordant. *De fin. lib 1.*
sunt insatiabiles, quæ non modo singulos homines,
familias euertunt, totam etiam labefactant sæpe Rem-
ibidem.
cupiditatibus, odia, dissidia, discordiæ, seditiones, bella na-
ibid.

¶ Apophthegmata.

Democrides interrogatus, cur in extrema senectute auarus esset, Quoniam, respondit, malim defunctus opes inimicis relinquere, quam viuus amicis egere. His ille verbis plurimorum amicitiæ in-
dignitatem damnauit.

Diogenes, magna & multa simul accipientes, insigniter mendi-
cabat appellabat.

Isocrates, Timon ille agnomine misanthropos, id est, homi-
num osor, elementa malorum esse dixit, insatiabilitatem & ambi-
tionem.

¶ Similitvdines.

Chrysostomi: in medio laqueorum ambulas, qua de causa tot la-
quei: ne deorsum volemus, sed superiora quæramus. Etenim vo-
latilia, donec in altum aera secant, non facile capiuntur. Ita tu, do-
nec ad superiora respexeris, nec laqueo, nec vllis aliis facile capie-
ris insidiis. Venator est Diabolus: sias igitur illius calamis subli-
mior. In altum ascendens, non amplius vllam rerum humanarum
admirabitur: sed sicut postquam in montium verticem adscende-
rimus, parua nobis & vrbs & mœnia esse videntur, & formicarum
more nobis viri super terram ire videntur. Sic postquam supra cel-
sam prophetæ cogitationem adscenderis, nihil te terrenorum per-
cellere poterit, sed parua videbuntur omnia, & diuitiæ, gloria, po-
tentia, honor, & si quid aliud huiusmodi. Illud continuo ratioci-
nemur. Sicut auiculæ laqueo captæ vtilitas nulla, sed frustra & in-
cassum alas concutit: Ita tibi nulla rationum vtilitas, si ab impro-
ba penitus cupiditate captus sis, sed quantumcunque resilieris, ca-
ptus es. Ideo alæ sunt auiculis, vt fugiant laqueos: propterea ratio-
cinationis hominibus, vt peccata fugiant. Quam igitur veniam ha-
bebimus? quam vero defensionem, cum brutis simus dementiores?
Auicula namque semel capta, laqueo mox elapsa, & ceruus in rete
decidens, & effugiens, iisdem iterum difficile capientur: nam cuiq;
fit experientia cautelæ magistra. Nos sæpius eisdem capti in eadem
cadimus. *Homil. 15. de posterioribus.*

Quemadmodum ager diu non proscissus syluescit, ac passim in-
numeras vepres producit. Ignis ergo Spiritus sancti immittendus
est, quo impiis cupiditatibus concrematis noualia excolamus, quæ
spiritualia semina possint suscipere. Si in adolescentia diligens ful-
geat moderatio, mirum est & dignum: qui modestus in senectute,
non multum admirandum: sed in iuuentute mirandum, vt in flu-
ctibus & procellis tranquillitate fruaris, & in media fornace non
ardeas. *Homil. 50. in Matth.*

Sicut tum, qui recto itinere gradiens, si in aliud aliquid inten-
dat animam, pergit quidem, sed sæpe, dum nescit, vrbem illam
pertransit, ad quam properabat, pedesque frustra sui ministerium
præbent: ita ferme & in cupiditate contingit. *In 1. ad Timotheum, homil. 12.*

Sicut Sol est quidem clarus, & in medium cunctis præpositus,
& non opus habemus eum quærere: si vero nosmetipsos in in-
ferioribus obumbramus, si nos vbique circumuersemus: mul-
to labore opus habemus, vt Solem videre possimus: sic & in hac
causa multa sunt intellectum nostrum impedientia. Si in pro-
fundo cupiditatum malarum, si in tenebris passionum, & secu-
laribus rebus obruamus nosmetipsos, vix poterimus oculos ape-
rire, vix respicere, vix intuemur, quod in inferioribus obrutus
fuerit. Quanto ad superiora quisque intendit, tanto appropin-
quat ad Solem. Excutiamus igitur puluerem, dirumpamus super
iacentem, & imprimentem nos nebulam: densa quidem est, &
arcta, & non nos permittit inspicere. *Homilia vigesima secunda ad Hebræos.*

Nazianzeni: Cernitis, quod fontes, plumbeis inclusi fistulis,
quum valde ob angustiam vrgentur, & in vnum feruntur, adeo, ple-
rumque aquæ vim exsuperant naturalem, vt etiam ad superna pro-
rumpant, quum assiduo à sequentibus propelluntur: Ita etiam, si
cupiditatem extinxeris, & tota adeo adglutinaberis, in altum ele-
uaberis, vnde non decides, vnde non separaberis, tota Christi per-
manseris donec sponsum tuum vides Christum: inaccessibilem te
seruato, tam sermone quam opere: vita, cogitatione, & motu: vndi-
que te malignus tentare satagit, omnia speculatur, vbi iaculetur,
vbi vulneret, ne quid nudum & plagæ inueniat obnoxium: quanto
puriorem videt, tanto magis inquinare contendit. Siquidem splen-
didæ vestis sordes sunt manifestiores. Ne oculus oculum trahat, ne
risus risum, ne consuetudo noctem, ne nox perditionem, quo enim
particulatim subtrahitur, & furto surripitur, insensibile ad præsens
damnum habet, sed ad summam malitiæ oram. *In Oratione in di-
ctum Euangel.*

Antonii Monachi, Vt feræ facile superantur, si demulceas, fre-
numque iniicias: Sic cupiditates, si rectam rationem adhibeas. *In Melissa par. 2. serm. 76.*

D. Ambrosius: Peccatum est febris, eo quod ignitæ sint cupidi-
tates, quod ignem in ossibus animæ & corporis implicant, mentem
animumque pertentant. Vehementior est animi, quam corporis fe-
bris; & ideo pro animi voluntate corporis salus plerumque con-
temnitur, nec à periculis abstinetur. Vnde non alienum videtur re-
petere, quemadmodum Theorimus, quum graui oculorum in-
commodo laboraret, & amaret vxorem, interdicta sibi à medico fa-
cultate coeundi, cupiditatis impatiens, atque impetu libidinis ra-
ptus, se moderari nequiuerit. Sciens enim prudensque, quod esset
oculos amissurus, priusquam conueniret vxori, in ipso æstu feruen-
tis cupiditatis, & consuetudinis apparatu: Vale, inquit, amicum
lumen. Sic fere libido flagrantior est, grauiusque præcipitat & in-
flammat, Sed vbi quis retiperit à furore, tunc conscientiæ interio-

risvisus aperitur, factique succedit pœnitentia, & pudenda sui vltusquisq; facinoris erubescit. Etenim quasi clauis quibusdam suffigitur anima corporeis voluptatibus: & quum semel adhæserit cupiditatibus mersa terrenis, difficile in altum potest, vnde descendir, sine Dei fauore, reuolare. Actuum enim suorum vincta laqueis, & deliciarum secularium illecebris obnoxia iam tenetur. *Lib.4.c.47. in Lucam.*

¶ Historica Exempla.

Cleombrotus Ambraciota, lecto Platonis Phædone de immortalitate animæ, vt ex hac vita, quæ est velut mors quædam, ad immortalitatem migraret, è muro se in mare dedit præcipitem. *Cicer. in 1. Tusc.* In eum extat Epigramma Callimachi Græcum.

Nicaula Æthiopum regina ex intimis regni finibus ad spectandam audiendamque Salomonis sapientiam Hierosolymam venit. *Theat. Zuing. fol. 74.*

Ferunt, *C. Iulium Cæsarem* Britanniam petiisse spe margaritarum, quarum amplitudinem conferentem, interdum sua manu exegisse pondus. Gemmas, toreumata, signa, tabulas operis antiqui semper animosissime comparasse: seruitia recentiora politioraque immenso pretio, & cuius ipsum etiam puderet, sic vt rationibus vetarat inferri. *Sueton.*

Colossis impendio delectabantur olim Impp. Romani, quibus vt videtur, magis erat cordi maximos esse, quam optimos. *Erasm. in Adagijs.*

Solon in Elegiis suam ab amicis mortem defleri cupit his verbis:

Μηδέ μοι ἀκλαυτος θάνατος μόλοι: ἀλλὰ φίλοισι
Ποιησαμι θανων ἀλγεα κηδεσιν ἀχέας.
Ne mi illugubris veniat mors, sed mihi charis
Mœrorem portus adferat & gemitus.

Leo philosophus Imperator pacis ita fuit studiosus, vt optaret ea dari tempora, quibus stipendia militum conferret philosophis, *Suidas.*

Semiramis constructo sibi monumento insculpsit: Quicunque rex pecunia indiguerit, aperto sepulchro, quantum opus est, capiat. Darius autem cum aperuisset, pecunias quidem non inuenit, sed in huiusmodi scripta incidit: Nisi vir malus esses, & pecuniarum inexplebili desiderio flagrares, haud sane mortuorum loculos commouisses.

Brennus Gallorum rex vastans Asiam in Ephesum peruenit: ad quem plebeia quædam virgo nomine Demonice, prodituram se ipsi Ephesum promisit, si torques & monilia pro mercede darentur. Ad hanc Brennus subditos duxit, & quicquid haberent auri, in gremium auaræ coniicerent, imperauit. Qui cum imperium exequerentur, Demonice præ auri in se coniecti multitudine viuens est obruta.

Apologi seu Fabulae.

Adolescens & Equus.

Conscenderat adolescens equum furibundum: illoque, qua via, quaque nulla via esset, auferente miserum, non enim vires adolescentis ad cohibendum impetum equi satis, neque in hoc desiliendi potestas erat. Plorare igitur ille & lamentari. Tum forte obuiam huic notus & familiaris factus. Quonam abis inquit? Cui respondit infelix eques: Quo quidem isti, equum demonstrans, libuerit.

Similiter vehuntur ij, in cupiditates qui suas sese imposuere.

Columba.

Siti enecta columba cum vidisset in tabula pictum cratera, rata aquam inesse, concitatoque impetu ad illum lata, inflictam alam in asseres fregit, itaque delapsa in terram à pueris capta fuit.

Fabula monet, vt caueamus, ne imprudenter aggrediamur vllas res obsequentes cupiditatibus nostris, quod hæ multos in maxima damna impulerint.

De Ioue & Plebeio.

Plebeius in humilitate quidam, & tenuitate sua admirans atque concupiscens splendorem ac copiam diuitum atque locupletum, assiduis precibus Iouē flagitabat, vt sibi honores atque opes largiretur. Iupiter volens se molesto interpellatore tandem liberare, Mercurium cum honoribus & opibus ad eum mittit, implicatis quidem vtrisque atque contectis, illis purpura, his auro. Iusserat tamen & aperiendi inspiciendiq; diligenter potestatem fieri plebeio, & admoneri quoque eum, ne tam solicite exoptata munera quæ iam offerrentur, temere, neue inconsiderata apprehensione aliquid mali arriperet. At plebeius ille captus specie ac claritate donorum cupide ambo amplectitur atque aufert. Vbi vero contemplari otiose cœpit, inque illis reperit curas, anxietates, formidines, pollagras, omnia denique animi & corporis mala: quum neque, quo pacto his frueretur, reperiret, neque carere vt vellet, à sua stultitia impetrare posset, ita in illis quasi in pice musculos solere aiunt, tum adhæsit.

Fabula cohortatur homines ad considerationem, & deterret ab imprudentia, cupiditatesque coercet, neque temere ... speciem habeant præclaram, arripienda esse monet.

Mulier & Gallina.

Mulier vidua gallinam habebat, quæ singulis diebus pariebat, quæ si curaret diligentius & saginaret gallinam esse existimabat, vt bina aut terna illa quotidie. Cum autem cibo superfluo opima gallina & pinguis ... ne tum parere oua desiit.

Ostendit fabula, cupiditatem & auaritiam saepe ... esse. Et scripsit Demosthenes hæc quoque præclare: ... non esse modum, neque finem cupiditatum. Itaque auidos fortunæ melioris præsentia bona amittere. Aristot. ἄπληστος ἡ πονηρία τῶν ἀνθρώπων, id est, insatiabiles ... dirates improborum.

Cura.

¶ Definitio: et Etymologia.

Cvra, Græce φροντὶς, ίδος, ἡ, & φροντίζω, curo dicimus. cura mentis, curatio autem medicinæ, curatura ... Terentius: *Reddunt curatura iunceas*: hæc tamen ... funduntur. Differunt item cura & solicitudo: quod ... est in spe bonorum, solicitudo autem in metu ... veniunt curiositas & curiosus, de quibus infra. Cura ... xietas: sic dicta, vt quidam volunt, quòd cor edat & ... *Karadhah*, fortasse à verbo *Karadh*, trepidauit. Cura ... sine metu & trepidatione.

¶ Sententiae Poeticae.

Persius 1.

O curas hominum, ô quantum est in rebus inane!

Ouid. 1. Pont. 4.

Cura quod, interdum nulla medicabilis arte,
Aut si sit longa est attenuanda mora.

Stat. 3. Theb.

Inuigilant animo scelerique parati
Supplicium exercent curæ.

Sen. Med.

Nulla vis flammæ tumidique venti
Tanta, nec teli mutenda torti,
Quanta cum coniux viduata telo
Ardet, & odit.

Horat. 2. Carm. 15.

Non enim gazæ, neq; consularis
Submouet lictor miseros tumultus
Mentis & curas laqueata circum
Tecta volantes.

Idem 3. 1.

Timor & minæ
Scandunt eodem quo dominus: neq;
Decedit æratæ triremi: &
Post equitem sedet atra cura.

Idem 3. Carm. 6.

Crescentem sequitur cura pecuniam.
Maiorumq; fames.

Tibull. 3. 3.

Nam graue quid prodest pendus mihi diuitis auri
Aruaq; si fundant pinguia mille boues?
Quidue domus prodest Phrygijs innixa columnis
Tænare siue tuis siue Caryste tuis?
Et ne mora in domibus sacris imitante talento
Aurataq; trabes, marmoreumq; solum?
Quidue in Erythræo legitur qua littore concha
Tinctaq; Sidonio murice lana nitet?
Et quæ præterea populus miratur in illis,
Inuidia quæ falso plurima vulgus amat.
Non opibus mentes hominis curæq; leuantur.
Nam fortuna sua tempora lege regit.

Claud. 2. Ruff.

At procul ex sanguis Ruffinum perculit horror.
Infectæ pallore genæ: fletit ore gelato,
Incertus peteret ne fugam, veniamne subiret.
Foueret an tantos sese transferret in hostes.
Quid nunc diuitiæ? quid fulua metalla potestis?
Congeries? quid purpureus effulta columna
Atria prolatæ ue iuuant ad sidera molis?
Addit iter, numerat q; dies spatia, Stygium
Meditatur vitam, torquetur pestis futurâ:
Nec recipit somnos, & sæpe cubilibus amens
Excutitur, panauq; luit formidine pœnas.

Ouid. lib. 3. Met.

Attenuant stigiles corpus miserabile curæ.

Idem 1. de rem. Amor.

Me duce damnosas homines compescere curas

Iac. Bill. Anthol. Sacr.

Iam quidem Dominus sic cuncta aduersa repellit,
Vt nullo attingi vulnere possit homo.
Sed mirabilior tunc est manus Omnipotentis,
Illæsa afflictum cum mala non superant.
Laudetur custos virtutem dans toleranti,
Intima corrumpat ne furor exterior.
Nam cum certandi nulla est sperandæ corona,
Palmam qua capitur gloria finis habet.

Sententiæ *philosophicæ & historicæ*,

Cogitationes curæ sunt, nec suæ, sed quæ procul à suis sunt, curat. *Sen. ep. 20.*

Magnæ curæ magna merces est. *Salust. in fragm.*

Cura scribentis animum, & si non flectere à vero, solicitum tamen efficere potest. *Liuius. Decad. 1. lib. 1.*

Animum de instantibus curis agitant etiam per somnium species futurarum rerum: siue diuinatio præsagientis animi accersit, siue, *Idem, lib. 5.*

¶ Similitvdines.

Ex Esop.: Quemadmodum apes corpulentæ, licet pennas habeant, quibus alte volare possint, deorsum tamen corporis onere deprimuntur: sic homo, qui vitæ huius curis occupatus est, licet sua pro parte multum possit, in plerisque tamen rerum mole deprimitur. *Apud Max.*

Vt pecudes non repurgato videri non possunt imaginum speculo: sic animus curis victus affixus Spiritus sancti illustrationem recipere non potest. *Apud Ant. in Meliss. part. 2. serm. 71.*

Vt ferro quicquid per amputationem adimitur materiæ, id frugalitate fit: ita qui reciderit curas superuacaneas rerum sordidarum, plus valebit in rebus seriis & grauibus: aut quo minus est eorum hoc grauiores sententiæ. *Eras.*

¶ Adagia.

Quibus Cononi curæ fuerit. πόλεμος Κόνωνι μέλησει.

Hæc est: Curabit prælia Conon. Proinde conuenit ad hunc modum dici, qui curam negotium, quod ad se nihil attineat. Wir wöllen vnns nichts vnderwinden. Lateinisch zu reden.

Alieno choro pedem ponere. ἐν ἀλλοτρίῳ χορῷ πόδα τιθέσθαι.

Alienis immergere negotijs alienis, & aliorum sibi vendicare partes. *Terent.*

Nihil pugnes in alieno negotio.

Nos (inquiebamus, nos nolle nosmet admiscere liti alienæ, quæ nihil ad nos pertineat sed permissuros. Versiculo fuerit locus ex Iliados tertio.

Οὐκ ἀμφ' Ἑλένῃ, νηῒ τιτήμεναι υἷάς μάχεσθαι.

Non pro Helena & opibus omnibus pugnare.

Quæ supra nos, nihil ad nos. τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς, οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς.

Quibus Socraticum torqueri potest in illos, qui de negotijs principum Theologiæ mysterijs temere loquuntur. Vertere licebit & in proximum: Quæ supra nos, nihil ad nos.

Asinus curtus, de asinis nihil laborans. ἀπονένευκε τῆς τῶν ἀμάξης τῶν ἀπὸ τῶν ἀλόης.

Nimium plaustrum est domi, nihil necesse habent deportandis oneribus aliunde conducere.

Ad Midycho. Μαγνησσὸς ἐς Μαιάνδρου.

Dicitur particulariter obnoxij adagio, qui domesticorum negotiorum negligentes foris agunt, aliena curantes. Suidas.

Sapiens ipsi sibi sufficiens: non sibi.

Solet in quempiam iocari, qui alijs sua mala prædixerit suũ malum non prædens, non inconcinniter accomodabimus illo Homeri Batrac.

Ἀλλ' ἐκ τοιούτου ἰέρεσσατο κῆρα μέλαιναν.

At non augurijs fatum sibi depulit atrum.

Cui cum valemus, recta consilia ægrotis damus.

Errare humanum est. Admonendo sæpissime omnes: verum vbi peccamus ipsi, non propria Terent.

Quibus luna nati. τὰ τετραδίτου γινόμενα.

Quasi sub luna nati dicuntur, qui parum feliciter nati sunt, prouerbio Hercules hac luna natus feratur, cuius omnis vita & laboribus plena fuit. Dici potest & in eum, qui omnium expers, ac laborum plena fuit. Dici potest & in eum, qui nihil quam frugifera fatigantur. Herculis Sijmbolo, qui inuandis aliis sudauit, sibi inutilis.

¶ Historica Exempla.

Carolus III. Imp. cum ad Colonienſia comitia repente immortalium conueniſſet, hoſpitum & ciuium cenſu inſtituquoque, qui eo die in vrbe reliqui ad cœnam ſeruabantur, initit: ſicut vt in quatuor vel quinque capita ſinguli conuiuæ vix reſponderent. Poſtero die ecquinam è tanto numero panis paucitate eſuriuiſſent, quæſtione habita? diuinæ ſatietatis memorabili exemplo omnes affatim ſatiatos fuiſſe intellexit. *Ioan. Agricola Islebius in Adagio* Germanico, Gott vber nacht.

Tiberius Imp. in conſeruando milite nimium cautus, examinatorum ſcrupuloſus fuit: Palatinas dignitates, velut ex ſuperiore tribunes perpendiculo, *Marc. lib. 21.*

Gallus Cæſar ad tuendum Orientem relictus à Conſtantino contra Magnentium profecto, noctu cum ſatellitibus incognitus per lupanaria & tabernas curſitabat ſciſcitabundus ſub voce Græca & alterata: Quid de Cæſare ſentirent? male de ipſo loquutos trucidabat, reperto aliquo figmento. *Cuſpinianus.*

Aripertus. I. Longobardorum Rex, ignoto habitu per oppida vagabatur, ſciſcitando & explorando, ecquid de ſe ſuisque iudicijs populi quererentur? *Paulus Diaconus lib. 6. ca. 10. & 12. Bonifacius lib. 8. Dec. 1. Polydorus lib. 4. hiſtor. Anglorum. Segonius libr. 2. regni Ital.*

Fridericus ſenior dux Auſtriæ, Imperatoris Friderici III. I. patruus, ſæpe mutata veſte ſolus inter agreſtes verſatus eſt: cum quibus diurna mercede, & arans, & alia quæuis munia faciens ruris, & de ſe ipſo & purpuratis ſuis confabulari conſueuerat. Interrogatus, cur id ageret? neque enim de me, inquit, alio modo verum audire poſſum. *Æneas Syluius l. 3. Com. in Panor.*

Feſtiuiter Martialis Ollum quendam notat, qui malorum alienorum erat obſeruator curioſiſſimus, & taxator acerrimus: quum ipſe vxorem haberet adulteram, filiam viro maturam, deberetque etiamnum pro togula. *Theat. Zuing.*

¶ Hieroglyphicvm.

Per nucem Perſicam carne ſpoliatam nonnulli hieroglyphice ſignificant hominem, qui variis curis ſollicitudinibuſque ſit vndecunque exulceratus: vt nullum ſit ærumnarum anxietarumq; genus, quo ſe non afflictarum ſentiat, vicemque ſuam miſerrime deploret. *Iter. Val. l. 54. pag. 525. E.*

¶ Apologvs.

Ceruus & Boues.

Exagitatus à canibus ad boues confugit ceruus, orans vt ſe tegere velint, & apud ſe delitescere patiantur. Non repudiant preces illius boues, ſed monent, vt de tutioribus latebris ſibi proſpicere velit; aiuntque vereri ſe, ne in ſtabulo deprehendatur. Omne ſe periculum ſubiturum affirmantem, recipiunt, & fæno atque ſtramine obruunt. Aduenit paulo poſt villicus & negligenter ad boues reſpicit, atque abit. Lætus ceruus ſe omne diſcrimen euitaſſe ſperat, ſed cognoſcit à bobus, mox affuturum ipſum villæ & agrorum dominum cuius diligentiam & inſpectionem ſi euaſerit, tum ſibi certo ſalutem poſſe polliceri. Venit igitur paterfamilias, & ob male curatos boues indignatur, & quo quidquid conditum ac repoſitum loco ſit, cognoſcit & aſpicit, ad plæraque etiam manus ipſe admouet. Inter hanc curam & attentionem, apparent cornua cerui, & ipſe latens intra ſtramenta, & gaudente patrefamilias cæditur.

Fabula docet, qui ad alienos confugiunt, ſi ſeruentur ſingulari hoc fortunæ beneficio fieri: itaque malum haud fere euadere. Docet, etiam, diligentem curam & conſiderationem rerum ſuarum vnicuique eſſe fructuoſam, & niſi aſpectu heri domus illuſtretur, omnia eſſe in caligine & tenebris, ſecundum hanc Æſchyli ſententiam. Eſt domus oculus, aſſidua heri in domo præſentia. Et præclare Plinius hoc ſcripſit: Ita eſt profecto, opera non impenſa cultura conſtat. Et ideo maiores, fertiliſſimum in agro oculum domini eſſe dixerunt, eademque ſententia ex Ariſtotele citatur.

Curioſitas.

¶ Definitio: et Etymolog.

Curiositas, Græce πολυπραγμοσύνη, ης, ἡ. πολυπράγμων, ονος, ὁ. curioſus dicitur. Eſt autem curioſitas ſtudium perſcrutandi ea ſcire, quæ nulla eſt vtilitas. *Secund. Anſelm. lib. de ſimilitudinibus.* Hebræum etymon idem eſt ac nominis Curæ, de quo ſectione præcedenti.

Curioſitas eſt ſuperflua indagatio ad ſe non pertinentium. *Secund. Hugonem.*

Curioſitas eſt vitium circa cognitionem intellectus & ſenſuum ad peccandum, & circa inſpectionem ludorum & mulierum ad concupiſcendum, & ſpectaculorum. *ex B. Thom ſecund. Secundæ, q. 167.*

Curioſus & ſtudioſus ita differunt: quia curioſus eſt cupidus cognoſcendi ea, quæ nihil ad ſe attinent: Studioſus vero, quæ ad animum nutriendum liberaliter & ordinaliter pertinent, intentiſſime requirit.

¶ Loci Biblici.

Curioſitas vitanda, *Exodi 19. v. 12. 21. Ioan. 21. Ver. 21, 22. Act. 1. 7. & 19. 18. Rom. 12. 3. Deuter. 29. 29. Prouerb. 25. 27. Eccleſ. 3. 22. 1. Corinth. 2. 2. Corinth. 12. 2. Epheſ. 5. 14. Coloſſ. 2. 18. 1. Theſſal. 5. 1. 2. Theſſ. 2. 2. & 3. 11. 1. Tim. 1. 4. & 5. v. 13. & 6. Verſ. 13. 16. 2. Tit. 2. 12. Hebr. 9. 5. & 10. 27. & 11. 5.*

¶ Sententiæ Biblicæ.

Si fueris plurimum ſcrutatus, frequenter miraberis. *Eſdr. 4.*
Qui inueſtigator malorum eſt opprimetur ab eis. *Prou. 11.*

In superuacuis rebus noli scrutari sensum tuum multipliciter: non est tibi necessarium, ea quæ sunt abscondita videre oculis tuis, de ea re, quæ te non molestat, ne certaueris, & in pluribus operibus eius non eris curiosus. *Eccl.3.*

Non est vestrum nosse tempora, vel momenta, quæ pater posuit in sua potestate. *Act.1.*

¶ Patrvm Sententiæ.

Curiosum genus hominum ad cognoscendum vitam alienam, desidiosum ad corrigendum suam. *Aug.l.10. confess.*

Humilitati saluberrimæ, qua Dominus noster Iesus Christus, vt docet, humiliatus est, maxime aduersatur quædam, vt ita dicam, imperitissima scientia, dum nos scire gaudemus quid Anaximenes, quid Anaxagoras, quid Pythagoras, quid Democritus senserint, & cæteri huiusmodi, vt docti eruditique videamur: cum à doctrina & vera eruditione id longe absit. *Epist. ad Diascorum.*

Compescat se humana temeritas & id quod non est, non quætat: ne illud, quod est, non inueniat. *de gen. contr. Manic. l.1.*

Fons elationis, & delectatio libidinis, & venenum curiositatis, motus sunt animæ mortuæ: quæ non ita mortua, vt omni motu careat, discedendo à fonte vitæ moritur, atq; suscipitur à prætereunte seculo, & conformatur eidem. *lib. confess.*

Multo facilius inuenit syderum conditorem humilis pietas, quã syderum ordinem superba curiositas. *Ser. de eclipsi Solis.*

Sunt, qui desertis virtutibus, & nescientes quid sit Deus, & quanta sit maiestas semper eodem modo manentis naturæ: magnum aliquid se agere putant, si vniuersam istam corporis molem, quam mundum nuncupamus, curiosissime perquirant. Vnde etiam tanta superbia gignitur, vt in ipso cœlo de quo sæpe disputant, sibimet habitare videantur. *lib. de Mor. eccl.*

In consideratione creaturarum non est vana & perita curiositas exercenda, sed gradus ad immortalia, & semper manentia faciendus. *Lib. de vera relig.*

Dæmonium cibus est, carmina Poetarum, secularis scientia. Rhetoricorum pompa verborum. Nulla ibi saturitas veritatis, nulla iustitiæ refectio reperitur, studiosi earum in fame veri & in virrutum penuria perseuerant. *Hier. in epist. de duobus filijs.*

Nugas tenemus, & fonte veritatis amisso, opinionum riuulos consectamur. *ibid.*

Sacerdotes, dimissis euangeliis & prophetiis, videmus comœdias legere, & amatoria bucolicorum versuum verba cantare. *ibidem.*

Graue curiositas est vitium, quæ dum cuiuslibeet mentem ad inuestigandam vitam proximi exterius ducit, semper ei intima sua abscondit, vt aliena sciens, se nesciens sit, & curiosus animus, quanto peritus fuerit alieni meriti: tanto fiat ignarus sui. *Greg. hom. 36. in Euang.*

Curiosus foras egreditur, & exterius omnia considerat, qui sic interna despicit, præterita non respicit, præsentia non inspicit, futura non prospicit. *Bern. in quodam ser.*

Pius pulsator plerunque inuenit quod temerarius scrutator inuenire non potest. *Idem sup. Can. ser. 24.*

Multi studeut plura alta, quam apta proferre: & erubescunt plana & humilia, vt hæc solum scire videantur. *In Serm.*

Doctrina spiritus non curiositatem acuit, sed charitatem accendit. *Sup. Cant.*

Adolescentibus in ludo literarum positis non tam placent solida quam picta: quæq; potius pulchra, quam vtilia sectantur, hec tam agentia diligunt, quam sonantia. Magis gaudent foliorum amœnitate conspergi quam fructuum vbertate nutriri. *Chrys. prolog. sup. Matth.*

Pharisæi de Deo quærere contendentes, nihil aliud se inuenisse confessi sunt, nisi quod incognoscibilis est Deus, sed sicut qui innauigabilem Oceanum vsurpat nauigare, dum non potest transire, necesse est, vt per eandem viam reuertatur, sic & illi ab ignorantia cœperunt, & in ignorantia finierunt. *Chrysostom. in Matth.*

Quod multa nobis obscura sint, atque humano ingenio vix perueſtigari queant, perspicuum est. Quod autem ea demum, & quidem vtiliter captum nostrum effugiant, quæ nobis ad salutẽ haudquaquam conducunt, id quoque liquet. Consideremus itaq; quid nobis ad beatitudinem adiumento sit, quod secus: atque ita, quæ dicuntur exploremus. Cœlum aut sphæræ, aut dimidiæ sphæræ speciem imitari affirmare, atque item celerrimum Solis cursum, ac Lunæ incrementa & decrementa, siderumque situm curiose indagare, ac præterea de terra quærere, cylindri an coni speciem teneat, mundique centrum sit: ac denique & Solis & Lunæ interualla cognita & explorata habere, quid ad bene beateque viuendum vtilitatis afferat, equidem non video: Quod si quis id dicere possit, dicet quidem fortasse: verum minime persuadebit. At vero iustitiam & fortitudinem, ac prudentiam & temperantiam, & si quid his affine est, scire atque exequi, hoc vero eos: qui id callent, ad beatitudinis arcem euehit. Quocirca faciendum est, vt ab his ex quibus nihil commodi nobis oritur abstineamus, ea autem ex quibus emolumentum percipitur, amplectamur, *Isidorus Pelusiota l.2.73.*

Quæ Deus occulta esse voluit, non sunt scrutanda: quæ manifesta fecit, non sunt negligenda, ne & in illis ignorantibus in his damnabiliter inueniamur ingrati. *Prosp. de vocatione gentium.*

De altitudine discretionis Dei non conturbabitur cor tuum: tis nostræ: si firma & stabili fide omne iudicium Dei sciamus: & vbi inuestigari non potest, quare ita iudicet, quis iudicet. *ibidem.*

Lauda & venerare, quod agitur: quia tuum est non quod agitur. *ibidem.*

O quanti veritatem quærunt, non in veritate, sed in quæsitam inueniunt, non ad veritatem, sed ad vanitatem, miserrimum est, in verbis vitæ lucra mortis negotiantur. *S. Vict. in quodam serm.*

Odibilius nihil est subtilitate, vbi est sola subtilitas. prodest in illis expendere dies suos, quæ nec domi, nec foro, nec in clausto, nec in curia, nec in ecclesia, nec sunt, nisi duntaxat in scholis? Scribens Seneca ad Lucilium est, inquit, acutius aristæ, & in quo est vtilis? tale est illud quod sola subtilitate lasciuiens nulla in se relidet. *Rau. in serm.*

Maximum vitium subtilitatis est, nimis se ostendere. autem est dissimulatio subtilitatis, quæ effectu appetit. *ibidem.*

Quidam antequam disciplinis elementarijs incipiunt, quæ centur inquirere de puncto, de linea, de superficie, de figura, de fato, de libero arbitrio, de materia & motu, de tempore, de progressu multitudinis, de magnitudine, de quo sit tempus, quid inane, quid locus, de reflexione Oceani, de variis latentis naturæ secretis, de variis figuris primis rerum initiis, & aliis quam plurimis, quæ fundamentum, & eminentiores exigunt intellectus. *ibidem.*

Quæ vtilitas est fœdulas euoluere, firmare verborum & sophismatum versutias vniuerſare, damnare cetera, reprobare omnia, quæ non inueniuntur in suorum illustrorum. *ibid.*

Sobrius intellectus in omnibus optimus est, qui ita nec grauat mentem: vnde mei inuenisti: comede quod ne forte satiatus euomas illud, & peniures nomen Dei. *Eccl.3.*

¶ Poëticæ Sententiæ.

Menander.

Πολυπραγμονεῖν τ' ἀλλότρια μὴ βάλε καλά.
Multum curare aliena nec bella mala.
Πολλοὶ σχολὴν ἄγουσιν εἰς τὰ χείρονα.
Multi otium conterunt in peiora.
Τὰ πολλὰ πράττειν ἐστὶ παντὸς ἀπορία.
Multa facere est vbiq; putridum.
Τὰ πολλὰ πράττειν, πολλὰς ἔχει λύπας πολλάς τε.
Multa facere, & tristitias multas habet.

Plaut. in Sticho.

Curiosus nemo est qui non sit maleuolus.

Terent. in Heautont.

Ita comparatam esse naturam omnium hominum, vt magis iudicent quam sua.

Ibidem.

Tantum ne ab re tua est otij tibi, aliena vt cures, nihil ad te attinent.

Idem in Hecyra.

Tua quod nihil refert, percontari desinas.

¶ Philosophorvm Sententiæ.

Acrior est cupiditas ignota cognoscendi quam di: hoc in histrionibus, hoc in oratoribus, desiderius mus accidere: ad noua homines concurrunt, ad unt, adeo vt quicquid insolitum est in turba, etiam nec necæ.

Multum temporis illi verborum cauillatio eripit dos, & ambiguam significationem verbis illigemus, soluimus. Quid mihi vocum similitudines distinguo mo vnquam, nisi dum disputat, captus est? Resistam ne. Sophismata nec ignoranti nocent, nec scientem. 45. *Epist.*

Nam illi non inuenta, sed quærenda nobis relinquent nissent forsitan necessaria, nisi superuacua quæsissent. Verba copiosa componis, & interrogans vincula acuta sunt ista, nihil acutius aristæ, & in quo efferuit tilia & inefficacia ipsa subtilitas reddit. *Epist. 85.*

Nulla est sine difficultate subtilitas. *Epist. 45.*

Relinque istum ludum literarum Philosophi cam, ad syllabas vocant, qui animum minuta & conterunt, & id agunt, vt philosophia pocula

…ideretur. Socrates, qui totam philosophiam reuocauit ad mo-…ne summam dixit esse sapientiam, bona malaque distinguere.

…ceptæ Poetis relinquantur, quibus aures oblectare propo-…ellit, & dulcem fabulam nectere. Sed qui ingenia sanare, & fi-…s rebus humanis retinere, ac memoriam officiorum animis …re volunt, serio loquantur, & magnis viribus agantur. *Lib. de …ra.*

…mens omnibus merito viderer, si cum saxa in munimentum …rum senes & fœminæ congererent, cum iuuentus intra por-…ta signum eruptionis expectaret, cum hostilia in portis tela …nt, & ipsum solum suffossionibus & stimulis tremeret, sede-…ius, & huiusmodi quæstiunculas proponens: Quod non …ibi, habes: cornua autem non perdidisti, cornua ergo habes: …quid tibi demens videar, si istis impendero operam, & nunc …quid agam? mors me sequitur, vita fugit. Aduersus hæc …aliquid efficie vt ego mortem non timeam, & vita me non …*Epist.* 16.

…syllaba est, mus autem caseum rodit, syllaba ergo caseum …Quod mihi ex ista sententia periculum imminet? quod in-…dum? An forte acutior est illa collectio: Mus syllaba est, syl-…rem caseum non rodit, mus ergo caseum non rodit. O pueri-…tas! in hoc supercilia subducimus, in hoc barbam demitti-…bet? hoc est quod tristes docemus pallidi. Si multum esset ætatis, …bendum erat, vt sufficeret necessariis, nunc quæ demen-…incuntia discere in tanta temporis egestate? *Epist.* 49.

…temperes & laceras in quæstione? quam subtilius est con-…, quam soluere? *In Epist.*

…horum ad virtutem viam sternit syllabarum enarratio, …digentia, & fabularum memoria & versuum lex & mo-…quid ex his metum demit, cupiditatem frænat? Musica …mihi qui sunt modi flebiles? monstret potius quomodo …non emittam flebilem vocem. Metiri me Geometer …dia potius doceat quomodo metiar quantum hominis …docet quomodo nihil perdam ex finibus meis: at ego di-…quomodo totus hilaris amittam. Scis rotunda metiri, si …metire homines animum, dic quam magnus, dic quam …Scisque recta sit linea: quid tibi prodest, si quid in vita …ignoras? *Ibidem.*

…quid prodent, vt solicitus sim, quum Saturnus & Mars …bunt? aut quum Mercurius vespertinum faciet occa-…Saturno? potius quam hoc discam, vbicunque ista sint …nec posse mutari. *Ibid.*

…liarum artium consectatio molestos, intempestiuos, ver-…ficentes facit, & ideo non discentes necessaria: quia su-…discerunt, quare ergo liberalibus studiis filios erudimus; …rumtem dare possunt, sed quia animum ad accipiendam …parant. *Ibid.*

…biles quæstiones fiunt, de animo tantum. Vnde sit, …quando esse incipiat, quamdiu sit, an aliunde alio transeat, …mutet, & ad alias animalium formas, an non amplius, …seruat, & emissus vagetur in toto, quid sit facturus ani-…per nos aliquid facere desierit, quomodo libertate sua …exhac effugerit cauea, an obliuiscatur priorum. Hæc …tam magna, vt habere possim liberum hospitium, super-…uno colleada sunt. Non dabit se in has angustias virtus. …omnia: totum pectus illi vacet. *Ibid.*

…nocebit tibi ista transire, quæ nec licet scire, nec …Quicquid enim nos meliores beatosque facturum est, aut …in proximo posuit. *Ibid.*

…millia librorum Didymus Grammaticus scripsit, mise-…ius, si præsens esset: si tam multa legisset superuacua: In …de patria Homeri quæritur: de Æneæ matre vera, his, an …ior aut ebriosior vixerit, in his an Sappho publica fuerit: & …rant dediscenda si scires. Sed si ad nostros quosque perue-…dam multa securibus resecanda. Metire ergo ætatem …multa non capit. Audi quantum mali faciat nimia subti-…um infesta sit veritati. *Ibidem.*

¶ Apophthegmata.

…as. Thaletem in cœlum suspicientem, & lapsum in bara-…millia conspicata, merito id illi accidisse dicebat: qui cum …pedes essent ignoraret, cœlum contemplaretur, vt cogno-…*um Melissa, par. 2. serm. 77. & Maxim serm. 21. Brus. l. 2.*

…pus, quum quidam obiiceret Aristippo, ac diceret, Propter …runt. An, inquit, melius est, me propter agrum perire? *Ant. …part 2. Melissa.*

…ter nihil referre dicebat, vtrum pedes an oculos inferas …nas, videlicet deterrens, ab omni curiositate rerum ad …ttingentium. *Laert. l. 4. c. 12.*

…*Catonem* adolescentem curiosius quiddam quam pro ætate …ntem adduxit ad speculum, vtque se contemplaretur admo-…rogauit, an videretur tali vultui conuenire quæstiones …proponere? *Laert. l. 7. c. 1.*

Socrates interrogatus à quodam, quid ageretur apud inferos, de-…ridens hominis curiositatem respondit: Nec ego, inquit, vnquam …iui, nec cum quoquam illinc reuerso fum collocutus, *Max. ser. 36.*

Idem illud Homeri semper in ore habere solitus erat.

Οττιτοι ἐν μεγ. ἀφροσι κελῶν τ' ἀγαθῶν τε τέτυκται.

Id est,

Ædibus in nostris quæ praua aut recta gerantur.

Eo non solum reuocans auditores à curiositate rerum alienarū, verum etiam à disciplinis non necessariis: velut ab exacta cognitione Astrologiæ, aut Geometriæ, aut causarum naturalium, aut rerum vltra mundanarum, ad cognitionem Ethices, cuius scientia præstat, vt nobis ipsi noti simus, atque rem domesticam aut publicam vtiliter administremus. *Strob. Laert.*

Idem: eodem spectat & illud quod illi adscribitur, & in primis celebratur: Quæ supra nos, nihil ad nos, Sic enim respondere solebat admirantibus, quod de moribus semper, de astris, deque meteorologicis nunquam disputaret. *Gellius & Laert.*

Aristoteles eos qui res euidentes demonstrare conarentur, similiter facere dicebat, vt si quis solem per lucernam ostendere conetur. *Max. serm. 21.*

Demosthenes quū quidam diceret eum agrum negligere, ipsum autem se curare: Ea (inquit) curo, propter quæ agrum comparaui. *Antonius in Melissa, part. 1. ser. 77. & Max serm. 21.*

Euclides Philosophus rogatus à quodam, quales essent dii, quaq; re potissimum gauderent? Cætera quidem ignoro, inquit, at curiosos illis odio esse certo scio. *Max. serm. 21.*

Demonax, cum quidam exquireret, an mundus esset animatus & rursus, an globosus? Vos, inquit Demonax, de mundo solliciti estis, & vestram ipsorum immundiciem non curatis. *Ant. in Melissa par. 2. ser. 77. & Max. ser. 21.*

Anonymus, Ægyptius baiulus gestans quiddam velo opertum, cuidam scisciranti quid portaret? Ideo obuelatum est, ne scires; tu vero cur curiose vestigas, quod occultum est? Solent vectigalium redemptores explorare sarcinas. Ægyptii autem dicti sunt ἀχθοφόροι. *Eras. l. 6. apoph. ex Plut.*

Seneca, non vis esse iracundus? inquit: ne sis curiosus. Qui inquirit quid in se dictum sit, qui malignos sermones etiam si secreto habiti sint, eruit, se ipse inquietat. *l. de Ira. c. 11.*

Vespasianus à consulari viro Menstruo Floro monitus, plaustra potius quam plostra dicendum, postridie illum pro Floro Flaurum salutauit: ciuiliter alludens ad illius curiosam admonitionem. Veteres in quibusdam pro diphthongo sonabant o, vt Clodius pro Claudius. *Sueton.*

Anonymus, cuidam vxor sua per literas exprobrarat, quod lauacris ac voluptatibus detentus, ad se redire nollet. Id per frumentatorios resciuerat Imperator. Itaque commeatum petenti, exprobrauit & lauacra & voluptates. Tum ille: Num & tibi, ô Cæsar, scripsit vxor mea, quod mihi? Notans curiositatem principe indignam. *Dion in vita Hadriani.*

¶ Similitvdines.

Esdræ, quemadmodum terra syluæ data est, & mare fluctibus suis: Sic qui super terram inhabitant, quæ super terram, intelligere solummodo possunt, & qui super cœlos, quæ super altitudinem cœlorum. *4. Esdr. 4.*

D. Augustini: intuere pisces maris, hoc est, curiosos, qui perambulant semitas maris, id est, inquirūt in profundo huius seculi tempora alia: quæ tanquam semitæ in mari tam cito euanescunt & intereunt, quum rursus aqua confunditur, postquam transeuntibus locum dederit, vel nauibus, vel quibuscunque ambulantibus vel natantibus. *In Psal. 8.*

Plutarchi: vt coriarii optant pecorum prouentum, piscatores piscium: Sic curiosus malorum nouarum rerum commotionem, vt habeat quod venetur. *In Mor.*

Vt admonuit Socrates cauendum ab iis eduliis, qui illicerent ad edendum etiam non esurientes, & à potu qui ad bibendum inuitaret etiam non sitientes: Sic fugienda sunt spectacula, sermonesque qui pelliciunt sui desiderio eos, ad quos nihil attinent. *In Mor.*

Vt quidam insana libidine, neglectis formosissimis mulieribus quæ prostant, ad inclusam & sumptuosam penetrant, etiam deformem. Sic curiosus contemptis præclaris spectaculis ac fabulis tam multis, alienas scrutatur epistolas, alienas domos, non absque periculo nonnunquam. *In Mor.*

Vt turpe est ingredi domum alienam, aut introspicere: Ita turpius est scrutari, quid alii suæ domi faciant. *In Mor.*

Vt Simonides Gratiarum scrinium semper inane reperit, mercedis semper plenum. Ita si curiosus post aliquantum tempus suam aperit penum, inutilibus & insuauibus rebus plenam inueniet. *In Mor.*

Quidam è poetis eligunt deterrima, vt ex Homericis versibus acephalos, & μειόγεως, tragicos syllogismos, & ab Archilocho obitœne dicta in mulieres: Sic curiosus pessima & insuauissima è cuiusque vita decerpit. *In Mor.*

Gallina sæpenumero pabulo apposito, in angulo scalpens ac verens scobem, è stercore & hordei granum vnum depromere maluit

Sic curiosi prætermissis aut interruptis sermonibus innoxiis, si quid malum in cuiusquam familia occultum est, id proferunt in medium. *In Mor.*

Vt Philippus ex deterrimis hominibus conditam ciuitatem πονηρόπολιν appellauit: Sic curiosus malis vndique congestis, thesaurum quendam inamabilem & inamœnum sibi in memoria construit. *In Mor.*

Vt Sicyæ, quod est in corpore pessimum attrahunt: Sic quidam suis bonis non fruuntur, sed malis expetendis discruciantur: & curiosorum aures, quod est in hominum vita vitiosissimum, id libentissime audiunt. *In Mor. & Plin. l. 32. c. 1.*

Ciuitates portas habent quasdam nefastas, per quas educuntur nocentes ad supplicium capitis, eiiciuntur purgamenta: nihil autem infertur sacrum aut purum. Sic aures curiosorum non transeunt nisi homicidia, adulteria. *In Mor.*

Vt vlcus cruentat seipsum, dum scalpitur: Ità curiositas & sua mala studet cognoscere, & dolorem accersit cognoscendi libido siue pruritus. *In Mor.*

Quemadmodum aquilæ & leones cum ambulant, introrsum vertunt vngues, ne conterantur, ac seruant in prædam illorum aciem: Sic animi vigorem non conuenit alienis rebus nascendis absumere, sed seruare ad vsum necessariorum. *In Mor.*

Vt quidam neglecti pulchris picturis prodigiosas ac monstrosas mirantur imagines, vt trioculos, carentes suris, cynocephalos. Sic curiosi malis alienis magis delectantur, quam honestis. *In Mor.*

Vt taxatur in comœdiis Cleon, quod alibi manus haberet, alibi mentem: Ita multis in locis curiosi hominis animus, nec vna habitat in domo. *In Mor.*

Portitoribus indignamur, quod aliena scrutantur vasa, cum id lex eis permittat, & ni faciant, damnum facturi sint: Multo magis succensendum iis, qui suis negotiis aliena perscrutantur. *In Mor.*

Vt nemo ferret, si quis medicus, vel Æsculapius vltro accedens ad alienum morbum, percontaretur, num haberet phistulam in ano, aut num mulier haberet cancrum in pudendis: cum hæc curiositas sit salutifera, quod inuocatus accedet: Multo magis eiiciendus curiosus, qui aliena mala non curat, sed retegit tantum, idque non accersitus. *In Mor.*

Senecæ: vt in aperto posita & exposita negliguntur ac prætereuntur, abstrusa petuntur insidiis: Ita qui valde latet, & à vulgo semotus est, in huius vitam inquirunt homines.

Ioannis Ludouici Viuis: solem si sereno cœlo intuearis, nocet oculis, interdum excæcat: Sic si diuinitatis fulgorem tentes contemplari, oculos mentis amittes. Qui scrutatur maiestatem, inquit Sapiens, opprimetur à gloria. Non augustiæ mentis humanæ rem capiunt tam sublimem atque amplam. Non videbit me homo, & viuet: ait Deus. Adoranda sunt hæc, non scrutanda. *In Satellitio* §. 187.

Erasmi: vt stultissimum est, cum huius mundi, in quo nati sumus, naturam cognoscere non possimus, alios innumerabiles mundos foris quærere: Ita absurdum est, neglectis rebus domesticis, de alienis esse solicitum & curiosum. *In Sim.*

¶ Adagia.

Scit quomodo Iupiter duxerit Iunonem. *Theocritus.*

In curiosos, & quid quisq; domi faciat perueſtigantes. Conuenit illud ex Syracusanis:

Πάντα γυναῖκες ἴσασι καὶ ὡς Ζεὺς ἠγάγετ' Ἥραν.
Id est,
Nouit fœmineum genus omnia: nouit & illud,
Iunonem duxit quo pacto Iuppiter olim.

Canes venatici.

Dicuntur, qui omnia venantur, & produnt, peruestigant, metaphora. Cicero.

Nihil dulcius, quam omnia scire.

M. Tullius ad Atticum libr. 4. refert hunc fuisse celebrem.

Οὐδὲν γλυκύτερον ἐστιν, ἢ πάντ' εἰδέναι.
Id est,
Nil dulcius, quam scire prorsus omnia.

Mylus omnia audiens. Μῦλος πάντ' ἀκούων.

Dicit solitum, vbi quis se dissimularet audire quæ auribus curiosis caperet, auscultare.

Nihil inanius, quam multa scire. Πολυμαθημοσύνη ἀνόητος ἄλλο.

Conueniet in eos, qui malunt multa discere, quam vel Kan/der muß viel thun.

Zenonium est & lentem coquere. Ζηνώνειον καὶ φακῆν ἑψεῖν.

Licebit scire, cum dicemus esse scire bonum, etiam in reliquis, sui similem esse: aut egregium artificem in quauis re declarare, qualis sit artifex.

Corycæus auscultauit. κορυκαῖος ἢ κρεμάζεσθαι.

Vbiquis id quod agit, conatur dissimulare, tamen deprehenditur. Strabo.

Multæ regum aures atq; oculi. Πολλὰ τὰ βασιλέως ὦτα καὶ ὀφθαλμοί.

Allegoria inde ducta est, quod regibus complures explo-ratores, quibus velut auribus vtuntur. Lucianus.

Nodum in Scirpo quæris.

In anxium dicebatur, nimisq; diligentem, aut minutis illic scrupulum moueret, vbi nihil esset addubitandum. retinent eandem metaphoram. Du ſucheſt ein Knoten.

¶ Exempla Biblica.

Curiositatis exempla: Eua, *Gen. 3. v. 5.* Dina, *34.* Thamar, *38.* Ozias, *2. Paralip. 26. 16.* Scribæ & Pharisæi, *Matth. 9. v. 3.* Pharisæi & Saducæi, *16. 1.* Herodes, *Luc. 9. 7.* Pharisæi, *11. 16.* Petrus, *Ioa. 21. 20.* Apostoli, *Act. 1. 7.* Epicurei & Stoici philosophi, *17. 20.* Ephesii, *19.* Agrippa, *25. versi. 22. 23.* Thessalonicenses, *1. Thess. 3. v. 11.* Iuniores viduæ, *1. Tim. 5. v. 11. 12. 13.*

¶ Fabvla.

Diuinator in foro respondebat consulentibus, cum eius illi aduenit, patere fores domus ipsius, neque quicquam reliquum, sed omnem supellectilem esse direptam. Quo animo ille exiliit, & curriculo ad ædes suas contendit. Consecutus festinantem quidam: Heus tu, inquit, cum alios prædictiones profiterere: cur tuas negligebas?

Notantur hac fabula ii, qui cum ipsi perperam multa omnia curare & corrigere oratione sua non dubitant. Xenophonteum innuitur, τὸς μάντεις ἄλλοις μὲν τῶν πολλῶν, ἑαυτοῖς δὲ μὴ προορᾶν τὰ ἐπιόντα.

FINIS LIBRI SECVNDI.

POLI